ՇԱԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1

SAMEDI
1er DÉCEMBRE
1990

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.419
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.419

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՖՐԱՆՍ. ԴՊՐՈՑԻՆ ԹԵՐԹՕՆԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Ըսինք ու գրեցինք, բայց մենք մեզ լսեցինք. Լենինականի ֆրանսական Թեքուճով դպրոցին հարցը աւելի քան վրդովեցուցիչ է: Քանիցս (և դեռ այս ամիս իսկ) տնօրէնը Մարթէն Փաշայեան գնաց եկաւ, բայց ոչինչ կատարուեցաւ: Անոյշ-անոյշ խօսքեր ու խոստումներ: Դեռ աւելի քան տարի մը առաջ 1989 Յուլիս-Օգոստոս ամիսներուն, «Յառաջ»ի հեռաձայն ալ եկաւ կրթական Նախարարութենէն, տեղեկութիւններ ուզելու համար դասաժամերու եւ ընդհանրապէս դպրոցի կառոյցի մասին: Տուինք: Աւելին՝ ըսինք որ երբ Անգլիա անմիջապէս կը ձեռնարկէ իր դպրոցին, ի՞նչ կը բանի Ֆրանսա: Մեր այս վերջին պատճառաբանութիւնը շատ տպաւորեց եւ ըսուեցաւ մեզի՝ այդ լաւ է, եւ պատճառ է որ ամէն ինչ արագօրէն կարգադրուի: Չկարգադրուեցաւ եւ Նոյեմբեր 30-ի նամականիի բաժնին մէջ (Լը Մոնտ) լոյս տեսած այս նամակը Երեւանի ֆրանսերէնի նախկին դասատուի մը կողմէ շատ խօսուն է: Ցաւա՞նք...

«LE MONDE», 30 Novembre

COURRIER

BONNES PAROLES POUR L'ARMENIE

Les Français ont été les premiers à intervenir quelques heures après le tremblement de terre de Léninakan et de sa région. Des spécialistes ont été dépêchés sur place dès les premiers jours qui ont suivi. Mais aujourd'hui, que fait la France dans le Caucase ?

D'autres nations ont construit, qui une école comme l'Angleterre, qui un hôpital comme la Norvège, qui un orphelinat comme l'Italie, etc. La France n'a plus rien fait; quelques associations franco-arméniennes se sont succédé dans le provisoire seulement. Chacun pourtant accorde son soutien moral à la reconstruction de l'école française de Léninakan. Mais quand il s'agit de parler clair, de parler budget et chiffres, l'on ne trouve plus personne. M. Alain Decaux soutient le projet encouragé par M. Robert Vigouroux, mais de bonne parole en bonne parole, l'action se perd dans les sables du présent.

SERGE VENTURINI
ancien lecteur de français à Erevan

Նոյնիմաստ մօտեցում մը ունեցած էր արդէն երեսփոխան - քաղաքապետ Անտրէ Սանթինի բերանացի հարցումով մը, որ լոյս տեսած է Պաշտօնաթերթին մէջ և զոր միայն այսօր ստացանք:

POLITIQUE EXTERIEURE (U.R.S.S.)

34665. - 22 Octobre 1990. - De retour d'Arménie où il vient de constater à Spitak et à Léninakan le désarroi d'une population totalement démunie, occupant encore à la veille d'un hiver qui s'annonce très rude des baraquements où vivent des milliers d'orphelins, M. André Santini demande à M. le ministre d'Etat, ministre des affaires étrangères, quelles nouvelles initiatives ont été prises après l'action exemplaire de la France au moment des secours pour venir en aide à ce peuple, dont l'histoire est si intimement liée à celle de la France, et que nous n'avons pas le droit d'abandonner. De nombreux pays se sont engagés très rapidement dans l'aide à la reconstruction de l'Arménie, tels que: l'Italie avec la réalisation de 204 bâtiments préfabriqués, de 2 écoles et d'une polyclinique; la Norvège avec un hôpital de 200 lits et 20 pavillons: la Tchécoslovaquie avec une école pour 800 élèves; la Finlande avec une polyclinique; la R.F.A. avec 350 pavillons; la Grande-Bretagne en reconstruisant l'école anglaise. Mais qu'a fait le Gouvernement français pour la reconstruction de l'Arménie ? Quand l'école française de Léninakan sera-t-elle reconstruite, et quelle action entend-il mener pour l'Arménie dans la crise du Karabagh ?

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԾՈՑ

Օ՛Ն ԱՆԴ ՅԱՌԱՋ ԴԷՊԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԶԻՆԵԱԼ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐՏՕՆԱԳԻՐԸ ՏՈՒԱՒ

Մինչեւ Յունուար 15 պայմանաժամ տրուեցաւ Սատտամ Հիւսէյնի Քուէյթէն քաշուելու, ապա թէ ոչ պատերազմ է: Ապահովութեան Խորհուրդը թիւ 678 բանաձեւով վերջնագիր կու տայ Իրաքի, պահանջելով որ ան գործադրէ թիւ 660 եւ միւս բոլոր բանաձեւերը ու վերջին կարելիութիւն մը կը շնորհէ մինչեւ Յունուար 15: Բանաձեւը կ'արտօնէ անդամ-պետութիւններուն, որոնք կը գործակցին Քուէյթի կառավարութեան հետ, եթէ Իրաք չէ գործադրած բանաձեւը մինչեւ Յունուար 15, օգտագործելու անհրաժեշտ բոլոր միջոցները գործադրել տալու համար թիւ 660 բանաձեւը: Բանաձեւի կողմ քուէարկած են Ապահովութեան Խորհուրդի 15 անդամներէն 12-ը, դէմ քուէարկած են Գուպա եւ Եմէն, ձեռնպահ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԱՂԸ

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (155) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. -

Մախսանենց հայորդին — *Ե. ԼԱԶԵԱՆ*
Կոստան Զարեան՝
«Կէս գիշերէն մինչեւ արշալոյս» — *Վ. ՄԱՍԹԻՈՍԵԱՆ*
La diglossie de l'arménien en France — *R. DERMERGUERIAN*
Pages arméniennes — *ED. EXERJEAN*
Chambre 504 ou les songes de Maia Damadian — *CHAKÉ MATOSSIAN*

«Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ»

ԶԳԱՅԱՊԱՇՏ ԶԸԼԼԱԼՈՒ ՃԻԳՈՎ

(9)

Դրուած է դէպի անկախութիւն գործընթացի սկիզբը, մէկը միւսին ետեւէն կը հրատարակուին հրամանագրեր, երջանիկ եմ, կատարուածը արգելք չէ սակայն, այլ նոյնիսկ պատճառ, որ վերադառնամ մանկութեան օրերուս, վերադառնամ, ամէն *մանուկ*ի նման առնեմ էջ մը թուղթ, գծագրեմ *տուն* մը, զետեղեմ պատուհաններ, չմոռնամ դուռը, սկսիմ անկէ դէպի *աշխարհ* տանող ճանապարհը, երկյարկանի *մենատուն* մըն է, ունի բուխերիկ, պէտք է ունենայ պարտէզ, պարտէզը բնորոշուի վարդերով, ծաղիկներով: Ահաւասիկ, ահաւասիկ պատրաստ է տունը, պատրաստ է, բան մը, հիմնական բան մը կը պակսի սակայն: Ահ, այո՜, *արեւ*ն է, արեգակը: Ու տան վերեւ, երկինքին մէջ, կը տեղաւորեմ աշխարհի ամէնէն փայլուն, ամէնէն կենսատու հրագունդը, կը շնորհեմ անոր անզուգական ճառագայթներ, կ'առնեմ երկար շունչ մը: Կը հաւատամ, ինչպէս ոեւէ *մանուկ*, որ կարելի է *բնակիլ* այդ տան մէջ, խաղալ անոր պարտէզին մէջ, զուարճանալ:

Ժամանակին հետ, յատկապէս հայաստանեան օրերուս, կը հասկնամ, թէ *նախագիծ* մըն էր այդ, մանկական *յատակագիծ*, թէ գործնական աշխատանքը անկէ ետք է որ կը սկսէր, թէ որմնադիրներ հարկաւոր էին, կրաղիւս, քար, պէտք էին այլազան նիւթեր, *ապակի*, շաղախ, հիմեր մանաւանդ, հակառակ որ *գործընթաց* բառին կը հանդիպէի առաջին անգամ:

Հոն եմ, քիչ մը ամէն տեղ, *բարեր*ու մէջ ներկան միշտ ալ ամերիկեան երաժշտութիւնն է, հոն եմ, պէտք է այցելութիւն մը տամ Պարաճանովի շիրիմին, կը շարունակուին Յանձնաժողովներու ընտրութիւնները, *թուղթ*ի վրայ գծագրող *տուն*ը կը շարունակէ կերպարանք ստանալ, ձեւաւորուիլ, ունենալ քարերու շարուածքը պատկերող գիծեր, հոն եմ, մտածումս կը վերածէ զիս աշխարհագրութեան ուսուցիչի, պէտք է կենամ քարտէսին առջեւ, հաստատեմ, անգամ մը եւս, սահմռկեցուցիչ իրողութիւնը:

Կը գտնուիմ ցամաքային *կղզի* մը դիմաց, շուրջը վայրագ կոկորդիլոսներով խճողուած ծով, կ'անդրադառնամ, թէ որքան յիմար բան է միայն գիտելիքներ ամբարելով վերածուիլ աշխարհագրութեան ուսուցիչի, որոնել լուծումներ:

Կը նայիմ քարտէսին, իսկ ովքեր պիտի ըլլան այն անհատները, որոնք, ջնջելու համար այդ *կղզիացում*ը, պիտի ունենան ե՛ւ իմաստութիւն, ե՛ւ հնարամտութիւն, ե՛ւ դիւանագիտութիւն: Գիտեմ, սակաւաթիւ ժողովուրդներու ղեկավարներուն ամէնէն *ճիշդ* ընտրութիւնն իսկ յանկարծ սնանկ կրնայ դուրս գալ, հարց կուտամ, թէ ոպէս փոքրաթիւ ժողովուրդ, *Պատմութեան եւ Աշխարհագրութեան* ո՞ր օրէնքները կիրարկելով է որ կրցած ենք դիմանալ, գոյատեւել, հարց կուտամ, ապա կը յայտնեմ կարծիք մը, թէ մեր երկարակեցութիւնը, մեր մշտնջենականութիւնը ենթակայ չէ *օրէնք*ի, ենթակայ չէ դիւանագիտական ձեռնարկի, *խորհուրդ* մըն է մեր դիմադրականութիւնը, անմեկնելի գաղտնիք, որու, անգամ մը եւս, տանք *Հայու ոգի* տարազը:

Ու մեր ղեկավարներուն կը մաղթեմ *բախտաւորութիւն*:

Հոն եմ, փակ են թատրոնները, ամառ է, տեղեակ չեմ, թէ կը բանի՞ն շարժանկարի սրահները, հոն եմ, հակառակ առօրեայի տագնապներուն, ի հեճուկս ամէնօրեայ դժուարին կեանքին, գիտեմ որ կան թատերախումբեր, որոնք կը պատրաստուին յառաջիկայ եղանակին համար:

Պէտք է շարունակուի կեանքը:

Դրուած է դէպի *անկախութիւն* գործընթացի սկիզբը, լաւատեսութիւնս կը տանի զիս ապագայի երկաթուղիներու վրայէն, երկիրը հետզհետէ կ'ունենայ իր կառոյցները, վարչամեքենան կը սկսի դառնալ, նշանակուած *Ընդհանուր Տնօրէններ* կը սկսին սպառել նախարարներ, կը մնան, իշխանութիւնը կը ստանայ իր քաղաքականութիւնը իրագործելու միջոցներ, կը սկսի գործել սխալներ, կը մաշի, մինչեւ որ նոր ընտրութիւններ կը դառնան անխուսափելի, սահմանադրականօրէն:

Կա՞յ *ժողովրդավարական* վարչաձեւ, ուր իշխանութիւն մը մնայ յաւիտեան:

Բացառիկ պարագայ, հո՛ս է որ կ'այժմէականանայ մէկ հին կարգախօսս.

«Ո՛չ Հայաստանի իշխանութեան դէմ, ո՛չ Հայաստանի իշխանութեան հետ, այլ՝ Հայաստանի համար»:

Հոս եմ, նայուածքս կ'երթայ սեղանիս վրայ հանգչած կտոր մը *քար*ի: Պատուանդան ալ ունի ան, եկած է Հալէպէն, կը վերաբերի ազգային շէնքի մը շինութեան, հետեւեալ կոչով՝ *«Քար մըն ալ ե՛ս դիր»*:

Վերադառնամ Երեւան, նոր օր մըն է, խորհրդարանին դիմաց հաւաքուած բազմութեան մէջ նկատեմ *Նարինէ*ն, առիթ տայ ան ինծի արձանագրելու, թէ մայրաքաղաքին մէջ տեղափոխութիւններուս ընթացքին հանդիպեցայ առողջ, գեղեցիկ, վայելուչ երիտասարդութեան մը, որ արժանի է ամէն *վերածնունդ*ի:

Այս պահուս, երբ կը գրուին այս տողերը, ապահովաբար Հայաստանի *մանուկ*ներն ալ էջ մը թուղթի վրայ կը գծագրեն իրենց *տուն*ը, կը զետեղեն պատուհաններ, վստահաբար չեն մոռնար *դուռ*ը որմէ պիտի սկսի զիրենք դէպի *աշխարհ* տանող ճանապարհը, կը գծագրեն անոնք, հաւանաբար անոնցմէ ալ ըլլայ երկյարկանի մենատուն, ունենայ բուխերիկ: Ինծի նման, հաւանաբար անոնցմէ մէկն ալ նկատէ, թէ բան մը կը պակսի իր տան, չափազանց կարեւոր բան մը..., ապա կը հաւատայ որ...

Այս պահուս, երբ կը գրուին այս տողերը, կը յիշեմ Շալիկոյին ողբը, թէ Հայաստանի վարժարաններէն շատերուն պատուհանները *ապակի* չունին, ինք՝ որպէս կրթական պատասխանատու՝ պատուորուի պակսող նիւթը ճարելու համար մարդիկ ուղարկել դէպի հեռաւոր հանրապետութիւններ, անոնք յաճախ վերադառնան ձեռնունայն:

Շուտով պիտի վերաբացուէին դպրոցները, բոլոր պատուհանները պիտի չունենային մանուկները ցուրտէն պաշտպանող *ապակի*, այս իրողութիւնը բաւարար չըլլար կարծես, դէպք մը պիտի հասնէր օրս առնել թաթխելու դառնութեան բաժակին մէջ:

Օգոստոս 29-ին կը տարածուէր լուրը, թէ նախորդ գիշեր, ՀԱԲ - Հայ Ազգային Բանակէն կարգ մը զինեալներ սպաննած էին ժողովրդական պատգամաւոր մը եւ հանրային կարգի պահապան մը:

Այս պահուս, երբ կը գրեմ այս տողերը, նման չե՞մ *թուղթ*է տան բնակելիութեան հաւատացող *մանուկ*ին, որ չափահաս դառնալէ ետք ալ, կը հաւատայ, թէ *թուղթ*ը, որու վրայ կը գրէ, կախարդական միջոցառումով կրնայ վերածուիլ պատուհան ծածկող *ապակի*ի:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԱՍԻՆ

Ա.

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Կ'ըսուի թէ մամուլը եւ գաղութային հաղորդակցութեան միւս գործօնները, հեռատեսիլ, ձայնասփիւռ եւայլն ընկերութեան մը քաղաքական ու իմացական առողջութեան չափը ցոյց տուող լաւագոյն միջոցներն են: Եթէ ճիշդ է այս գաղափարը՝ ուրեմն կ'արժէ խորհիլ վայրկեան մը թէ ի՞նչ կարծիք կրնայ կազմել մեր մասին [illegible]նասէրը որ 2000 թուականին կամ նոյնիսկ աւելի ուշ՝ պիտի հակի մեր [illegible] մշակոյթին վրայ եւ պիտի [illegible] մեր մամուլի որակը: Անկասկած որ պիտի նշմարէ, առաջին իսկ հերթին՝ թէ տարիներու վրայով այդ մամուլը երկու շատ յատուկ յատկանիշեր պարզած է - մէկ մը՝ աստիճանական նըւազումը հրապարակէն՝ կոչումով, նուիրումով, համոզումով ու հմտութեամբ արհեստավարժ խմբագիրներու՝ որոնց տեղը տակաւ կ'անցնին աչքը - թաց, շուկայիկ, պատահական մարդիկ որոնք շատ դիւրաւ կրնային կառած թանալով կամ կալուածային առուծախի միջոցներով ճարել իրենց ապրուստը սակայն անծանօթ պատճառով մը խմբագիր եղեր են:

Երկրորդ երեւոյթը՝ մաղձոտ, այլամերժ եւ հակարնկերային զգացումներու պարբերական պոռթկումն է, բան մը որ շատ հաւանաբար կտակն է 1915-ի Եղեռնին թողած առհաւական զգացումներուն, որուն վրայ աւելցած են նաեւ վերջին 70 տարիներու Հայաստանի համայնավար վարչակարգին ու մտաւորականութեան ցանած սերմերը մեր մէջ: Արդարեւ, չի բաւեր որ մէկը արտագաղթէ դէպի Ամերիկաները կամ Եւրոպա կամ նոյնիսկ Միջին - Արեւելք՝ կամ ալ ջարդերէն ազատուած ըլլայ՝ որպէսզի հայ մարդու կեանք ապրի, պէտք էր նաեւ որ մարդ Սփիւռքի ներքին լուծքը, քաղաքական կառոյցները, պարտաւորութիւններն ու իրաւունքներն ալ իւրացնէ, սահման բացառիկ պատուաստը որ զինքը պաշտպանէ յատուկ տեսակէ որոնք կը հարուածեն հողէ կտրուած մարդիկ: Ներքին, քաղաքական մընայուն պրկում մը, ոգեկան արժէքներու վերադասում մը, ինքնագիտակցական անդուլ արթնութիւն մը՝ անհրաժեշտ կը թուին ըլլալ անոնց համար որոնք պիտի [illegible]տկան հողի, դարաւոր ու նուիրագործուած աւանդութիւններու բացակայութեան: Փարիզի մեր գրողները ժամանակին կը խօսէին «հոգեկան հայրենիքի» մը մասին եւ Նարդունիի պէս մարդիկ շատ լաւ գիտէին թէ ինչ կ'ըսէին եւ ինչ էր գինը այդ կեցուածքին: Այդ սերունդը կը հաւակնէր ինչու հայերէն լեզուն գործածելէն, կիրակի առտու պատարագին Հոգաբարձութեան պնակին մէջ դոլար մը նետելէն, հայերէն թերթ մը կարդալէն շատ աւելի բարդ ու պահանջկոտ բան մըն է, իմաստութեան նման բան մը՝ Սփիւռքի մէջ Հայու կեանք վարելը: Ամէն Հայ որ նոր ոտք կը կոխէ Սփիւռքի մէջ, պէտք է գիտակցի այդ իմաստութեան էութեան, պէտք չէ կարծէ թէ հանրային պարտէզ մըն է ան կամ Արշակաւան մը, ուր ամէն ինչ արտօնուած է: Սփիւռքն ալ, որեւէ երկրի նման որ ինքնիշխան կը համարէ ինքզինքը՝ իր օրէնքները եւ սկզբունքները ունի որոնց պէտք է հնազանդի ամէն անձ որ կը ցանկայ անոր հպատակութիւնը ընդունիլ: Օրինակ, վերջերս որոշ մամուլի մը մէջ «Թակարդին Շուրջ» գրքին առթիւ ապեղ եւ անվայել արտայայտութիւններ եղան որոնք անվրէպ ախտանշաններ են շատ խորունկ բայց բնական հիւանդութեան մը որ կը գտնէ մեզ նման ցրուած, հազար ազդեցութիւններու ենթարկուած ժողովուրդներ: Այսպէս բանաստեղծը անշուշտ պիտի հասկնայ այս իրողութիւնը, խնդայ քիթին տակէն ու իր նոթատետրին մէջ արձանագրէ. – «Ժխտական, բայց մասնակի երեւոյթ: Սփիւռքի լայն զանգուածները դեռ չունին հեղինակութեան, քաղաքական սկզբունքներու եւ օրէնքի գիտակցութիւնը»: Այդ գրքի կապակցութեամբ եղած անվայել գրութիւնները մտաւորական տագնապի մը փաստն են (Նախ՝ պարզ գրութիւն մը չհասկնալու հարցը մարդոց կողմէ՝ որոնց խելք ու զարգացում չի պակսիր, յետոյ՝ հայերէն լեզուի չարաչահում մը, պոռնկացում մը կայ որ կը վնասէ լեզուին առողջութեան ու վարկին): Փաստն են նաեւ մտահոգիչ վիճակի մը որ կը թուի տիրել մեր բազմութիւններու մօտ որոնք արեւմտեան մեծ ոստաններու յատուկ քաղաքական անհատապաշտ ազատամտութիւնը դեռ չեն կրնար պատշաճեցնել Սփիւռքեան ինքնութեան:

Այս երկու ժխտական երեւոյթները – լրագրական կոչումի նուազումը եւ քաղաքական չափի գիտակցութիւնը – իրարմէ բոլորովին անջատ չեն, ոչ ալ անկախ՝ 20-րդ դարու ընդհանուր ոգիէն, որ ձեռնարկի մը արժէքը կը չափէ գլխաւորաբար անոր տնտեսական ու քաղաքական յաջողուածքով: Բայց այդ չէ կարեւորը հիմա, որովհետեւ այս յօդուածով միտք չունինք արագ ակնարկէն անդին անցնելու: Կարեւորը յստակօրէն գիտակցիլն է մեր ազգային վիճակին ու մտածելն է թէ ի՞նչ դրական յատկանիշ ունի մեր մամուլը այսօր եւ արդեօք, իր ամբողջութեան մէջ, ան պատրա՞ստ է, մեր նորագոյն պատմութեան այս հանգրուանին՝ մեր առջին նետուած մարտահրաւէրը վերցնելու եւ այդ սպառնալիքի բարձրութեան խորհելու եւ ապրելու:

Սկսինք դրական երեւոյթներով: Եւ ինչպէս միշտ եղած է Սփիւռքի մէջ՝ գրական առաջին ու տիրական լուրը կուգայ Փարիզէն: Նոր հասաւ մեր սեղանին «Կայք» անուն գրականութեան եւ մտածումի տարեգիրքը (Փարիզ, 1989, 140 էջ, Թիւ 1, տպագրութիւնը կատարուած Վենետիկի Սուրբ Ղազար տպարանին մէջ) որու ընթերցումը իմացական վայելք է երաշտի այս օրերուն, ոեւէ կրթուած Հայու համար: Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ հրատարակուած այս հատորին պիտի անդրադառնանք առանձին, սակայն հոս կրնանք ճշտել գրական այն իրողութիւնը թէ իր բովանդակութիւնը կը շաղկապէ Սփիւռքեան սերունդները Նիկողոս Սարաֆեանէն մինչեւ Մարկ Նշանեան, Հայաստանցի տարաբախտ բանաստեղծ Սլավիկ Չիլոյեանէն մինչեւ Պոլսեցի Զահրատ ու Փարիզցի Գրիգոր Պըլտեան: Իրական Սփիւռքեան աշխարհագրութիւն մը, 21-րդ դարու սեմին: Բայց «Կայք»ի մեծագոյն առաւելութիւնը, իր մտաւորական մակարդակէն զատ՝ այն է որ ան գրական տոկուն աւանդութեան մը հոսանքին մէջ կը գործէ, կը շարունակէ 50-ական ու 60-ական թուականներու Փարիզի թափընթացը (momentum) որ Կոստանդեանի ու Սարաֆեանի մէջէն կը հասնի նորերուն: Այս՝ մտաւորական կառոյց է, մշակոյթի արմատ է որ կ'երթայ մինչեւ 1845ական թուականներու Ստեփան Ոսկանեանն ու Խաչատուր Միսաքեանը որոնք Փարիզը ապրեցան իր ամբողջ շքեղութեան ու թշուառութեան մէջէն: Ու հիմա, Փարիզէն չմեկնած՝ տեղն է հարց տալու թէ ո՞ւր մնաց հինգերորդ համարը «Կամ»ի՝ որուն խմբագիրը, Պր. Մարկ Նշանեան այսօրուան մեր գրական հրապարակի ամէնէն լուրջ միտքերէն մին է: Լսեցինք որ իր վերջին գիրքը՝ Ages et usages de la langue arménienne (Paris, 1989) հայերէնի թարգմանելու ծրագիր մը կայ: Յաջողութիւն կը մաղթենք գովելի ձեռնարկին:

Երկրորդ գրական երեւոյթը՝ Armenian International Magazineի երեւումն է ըՍփիւռքի մէջ: Լոս Անճըլըսէն Թեհրան ու Փարիզէն Հայաստան պատուհան մը յանկարծ կը բացուի որու շնորհիւ մենք Հայերս ու աշխարհ կրնանք իրար նայիլ ու ճանչնալ որոշ մէկ մասը մեր ինքնութեան: Ամէն անգամ որ մեր արդի մարդու ենթագիտակցութեան մէջ արթննայ «տեղեկութեան բնազդը» որ մեր դարու էն կարեւոր ստեղծումներէն է՝ ըլլայ առիկա սպասման սրահներու, օդանաւերու թէ հիւրանոցներու մէջ՝ կրնանք բանալ այս ամսաթերթը ու հարազատօրէն մեր ժամանակին մէջ զգալ մեզ: Արագ, այլազան, ոչ-ծանծաղ եւ ոչ ալ խորունկ, հաճելի տեսքով այս ամսաթերթով Հայութիւնը մէկ ոստումով կը մտնէ միջազգային ցանցին մէջ, կը դառնայ որեւէ ազգի նման սովորական ու բնական ազգ մը: Ասիկա յեղափոխական արարք մըն է, որովհետեւ հայ ազգը որ մինչեւ հիմա աշխարհի լուսարձակներէն գաղտնի կ'ապրէր, սրդողած ու իր սուգին մէջ փաթթուած ու աշխարհէն մեկուսացած, պաշտպանուած կեանք մը ունէր՝ հիմա A.I.M.ով մեծ ոստաններու ամբոխներուն կը խառնուէր, տեսակ մը իր «կուսութիւնը» վրայ կու տար...: Եւ իր հետ կը մտնենք արդի դարուն ժամանակացոյցին մէջ (անշուշտ թէ դեռ չենք մտած՝ բառին բովանդակ իմաստով, բայց գէթ այդ ուղղութեամբ կ'ընթանանք ու մեր հանրային կեանքի yuppyները որ գործին գլուխը անցած են արդիական, արհեստագէտ, killer մարդիկ են...), մինչ մենք առենօք կը խորհէինք թէ Հայութեան թիւին, ուժին, ծրագիրներուն եւ մանաւանդ ներքին կազմակերպութեան մասին որքան քիչ գիտնայ օտարներով ու հաւանական թշնամիներով բնակուած աշխարհ մը՝ այնքան աւելի ապահով պիտի զգայինք մենք մեզ...: Հիմա գիտենք որ շուկայ մըն է աշխարհը ու պէտք է սորվինք մենք մեզ ծախելու արուեստը: A.I.M.ը ատոր առաջին դասը եղաւ...: Ու նոյնիսկ եթէ ձախողի հանդէսը, ալ չափանիշ հաստատած է ան ու շատ դժուար է ետ հին սովորութիւններուն դառնալ: Հիմա գիտենք որ Հայութիւնը քաղաքակիրթ ազգի իր պարտաւորութիւնները պէտք է յարգէ, նոյնիսկ այնքան չնչին՝ որքան այս ամսաթերթը կ'ընէ՝ որպէսզի մարդիկ մեզի լուրջի առնեն, հաւասարէ հաւասարի խօսին մեզի հետ, եւ այս պարբերականը, հակառակ իր կարգ մը անբաւարարութիւններուն՝ քայլ մըն է այդ ուղղութեամբ:

Դրական երեւոյթ է անկասկած Լոս Անճըլըս լոյս տեսնող «Ասպարէզ»ը որ այսօր դարձած է Սփիւռքի հաւանաբար լաւագոյն օրաթերթը: «Մասիս»ը, «Փարոս»ը ինչպէս և Պէյրութ հրատարակուող «Սփիւռք»ը իրենց կարգին, Սփիւռքը ուժեղացնող հրատարակութիւններ են եւ որոնց պիտի անդրադառնանք ուրիշ առթիւ:

ՃԱՓՈՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

Հրատարակչատան պաշտօնեայ կին մը դատի կուտայ իր նախկին գործատէրը, այն պատճառաբանութեամբ որ այս վերջինս սեռային ցանկութիւններ արտայայտած է իրեն հանդէպ. ընտանիքի մայրեր դասընթացքի կը հետեւին, սորվելու համար «ժպիտով ամուսնալուծուիլ»: Անոնք նաեւ իրենց ամուսինները «[illegible]կան թափօններ» կը կոչեն: Այս երեւոյթները կը մղեն հարց տալու թէ արդեօք հասա՞ծ է ճափոնուհիին ազատագրութեան շրջանը:

Պիտի յաջողի՞ն կտրուկ անցքով մը լքել իրենց հայրերուն, ամուսիններուն շուքը ու դառնալ գործի կիներ, դիւանագէտներ: Հոն, այս յեղաշրջումին կը տրուի «Մատոննայի ազդեցութիւն» անունը. սակայն հոն զօրաւոր է աւանդութեան գիծը: Անկասկած [illegible]պարէզներու, գործի աշխարհին ճափոնուհին երկար ատեն պիտի տատանի ազատագրուած կնոջ արեւմտեան տիպարին ու հնազանդ կողակիցի ճափոնական աւանդական պատկերին միջեւ:

Այսօր շատ մը ճափոնուհիներ գործի աշխարհ կը դիմեն որոշ շրջանի մը համար միայն. քիչ մը դրամ շահելու նպատակով, մինչեւ որ [illegible] ամուսին մը գտնեն, կամ շատ - շատ մինչեւ որ իրենց անդրանիկ զաւակը ծնի: Իսկ ուրիշներ որոնք լրջօրէն կը ձեռնարկեն աշխատանքի, նախապատուութիւնը միշտ կու տան իրենց գործի կեանքին: Երիտասարդուհի մը կ'ըսէ. – «10 – 15 տարի առաջ տարբեր էր կացութիւնը. մեր մեծերը կ'ուզէին ժամ առաջ ամուսնանալ. այսօր հակառակն է. կ'ուզենք օգտուիլ մեր շահած դրամէն ու մեր ազատութենէն: Տասը տարուան ընթացքին ամուսնութեան միջին տարիքը բարձրացած է 14 ամիսով»: Սակայն միայն ամուրի ճափոնուհիներ չկան գործի հրապարակին վրայ. շէնքերու գիները եւ կեանքի սղութիւնը, հոն կը մղէ նաեւ ընտանիքի մայրերու հետըզհետէ աճող թիւ մը:

Դժուար չըլլար գործ գտնել. բնակչութեան դանդաղ աճը ու ներգաղթի սահմանափակումը միշտ ձեռային աշխատանք կատարողի կարիք կը ստեղծէ: Յայտնի համալսարաններու շրջանաւարտները ձեռքէ – ձեռք կը խլուին, սակայն այրերու թիւը բաւական չըլլար, ամէն գործ մարդամեքենաներով կատարել անհնար է, ուրեմն գործատէրերը կը դիմեն կիներու: Ճափոնուհիներու 95%-ը [illegible] է, իսկ անոնց աւելի քան մէկ երրորդը բարձրագոյն ուսում կը ստանայ, մինչ այս համեմատութիւնը միայն մէկ չորրորդ է այրերու միջեւ:

Արդիւնքը այն է որ 20 տարուան ընթացքին գործօն կիներու թիւը աւելի քան կրկնապատկուած է Ճափոնի մէջ: Անոնք այսօր աշխատող ուժին 40%-ը կը ներկայացնեն: Ամէն մարզ բաց է անոնց առջեւ մեթրոյի բաժանեկներու շինարարութիւն, Պաշտպանութեան ազգային ակադեմիայի մուտքի քննութիւն եւայլն: Կան մարզեր, ինչպէս շպարեղէնի առարկաներ, ուր կիներու համեմատութիւնը աւելի բարձր է քան այրերունը:

Կիներու աշխատանքէն կ'օգտուին նաեւ օտար հաստատութիւնները:

Պաշտօնապէս, կառավարութիւնը գոհ է այս զարգացումէն. 1986-ին ընդունուած օրէնք մը որ գործի հաւասար առիթներ կ'ընծայէ այրերու եւ կիներու, կը յիշեցնէ սեռերու խտրականութեան դէմ արգիլուած սկզբունքը որ տեղ գտած է 1947-ի Սահմանադրութեան մէջ: Սակայն հոն ոչ մէկ պատիժ տնօրինուած է օրէնքը անտեսողներու դէմ: Մինչդեռ հարցախոյզի մը պատասխանող կիներու 63%-ը ըսած է թէ այրերու հետ նոյն վերաբերումին չեն արժանանար գործատեղիին մէջ. ճափոնական 800 մեծագոյն ընկերութիւններու մէկ քառորդը միայն ղեկավար դիրքեր կը վստահի կիներու: Լրագրողուհի մը զարմանքով կը յայտնէ թէ անհաւատալի է որ կնոջական տասնեակ մը թերթերու տէր մամուլի մեծ տուն մը ոչ մէկ խմբագրապետուհի ունենայ:

Վճարումներու պարագաներն ալ հեռու են հաւասարութիւն մը իրագործելէ. կիները աւելի ցած աշխատավարձերով կը սկսին գործի ու աւելի դանդաղօրէն կը բարձրանան: Ճափոնուհին յաճախ պարտի առաւօտուն շատ կանուխ գործի գալ ու մաքրել գրասենեակը. յաճախ իրմէ կը խնդրեն որ թէյ պատրաստէ գործընկերներուն համար: Անոնք նաեւ գրեթէ կը պարտաւորուին աշխատանքի ժամէն ետք գործի ընկերներով շարունակել երեկոյթը, չխանգարելու համար ճափոն գործի մարդու պատկերը որ իր ժամանակին մեծ մասը կը յատկացնէ աշխատանքին: Խուսափիլ գրեթէ կարելի չէ, քանի որ այդ ընկերական շրջանակին մէջ ձեռք կը ձգուին առաւելութիւններ կամ կը հարթուին կնճիռներ:

Գալով այրերու. անոնց մեծ մասը կ'ըսէ թէ համամիտ է կիներու աշխատանքին ... այն պայմանով որ խնդրոյ առարկան իրենց կինը չըլլայ: Շատեր չեն ալ ընդունիր կնոջ մը հրամանին ենթարկուիլ գործին մէջ: Հեռատեսիլի հաղորդավարուհի մը կը գանգատի որ կիներուն կը պակսի զօրակցութեան ցանց մը: Ճափոնական ձեռնարկութիւնները նոր - նոր կը սկսին պայմաններ ստեղծել աշխատող կիներու համար որոնք նաեւ ընտանիքի մայր են. ծննդաբերութեան արձակուրդներ կամ աշխատանքի փոփոխական ժամերու կարգադրութիւնները հազուադէպ են. մեծ ձեռնարկութիւններու 15%-ը միայն մանկամսուրի դրութիւն ունի: Հանրային մսուրները մեծ մասամբ ժամը 18-ին կը փակուին, ինչ որ չի յարմարիր աշխատող կնոջ մը ժամանակացոյցին. շատ մայրեր իրենց երախան կը յանձնեն իրենց մօր կամ կեսրոջ, քանի որ մանկատած մը վարձելուն գինը շատ բարձր է, իսկ Ֆիլիպպինցի խնամատար մը վարձել առանց պաշտօնապէս յայտարարելու, շատ քննադատուած արարք կը նկատուի: Այս կացութիւնը նոյնիսկ զաւակ չունենալու որոշումին կը մղէ երբեմն. «մայրս մեռած է, իսկ կեսուրս տարեց է, չի կրնար պզտիկ մը խնամել. որոշեցի զաւակ չունենալ» կը բացատրէ երիտասարդուհի մը:

Այնպէս կը թուի իրեն որ փոփոխութեան բանալին այրերու վարմունքին մէջ պահուած է. ինք ուշ ամուսնացած է, գտնելէ ետք համակարծիք այր մը, որ հաւանած է որ կինը աշխատանքը շարունակէ. իր բարեկամուհիներէն շատեր իրենց նշանածէն բաժնուած են, որովհետեւ անոնք նոյն լայնախոհութիւնը ցոյց չեն տուած:

Կնոջ ազատագրումը հետը կը բերէ անկասկած նաեւ ընկերային հարցեր. ինչպէս կ'ըսէ Թոքիոյի համալսարանէն յայտնի փրոֆէսէօր մը, պիտի աճին ամուսնալուծումներու թիւը, երախաներու հանդէպ դէշ վարմունքը, երիտասարդներու յանցագործութիւնները եւայլն:

Արդիւնքներ, հարցեր, աշխոյժ վիճարկում մը. հակառակ այս բոլորին, ճափոնուհիները որոշ է որ վճռած են խորտակել աւանդութեան կապանքը ու ազատագրուիլ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Ծանր ու դժուարին ընթացք ունեցած է Ջաւախք աշխարհի հայութիւնը:

ԺԹ. դարու սկիզբին Ռուսաստանի մուտքը Անդրկովկաս նոր իրավիճակ ստեղծեց նաեւ Ջաւախքի հայ, վրացի եւ միւս ժողովուրդներուն համար: Անոնք թօթափեցին օսմանեան Թուրքիոյ դարաւոր լուծը, ստեղծուեցան կեանքի անհամեմատ նպաստաւոր պայմաններ, սակայն ցարական կառավարութիւնը երբեք չէր մտածեր ժողովուրդին ուսուցումին մասին:

1829 - 1830 թուականներուն Արեւմըտահայաստանէն ներգաղթած Հայերու մեծամասնութիւնը բնակութիւն հաստատեց Ջաւախքի բարձրավանդակը եւ հիմնադրեց հինգ տասնեակէ աւելի հայկական գիւղեր, իսկ մինչ այդ գոյութիւն ունէր 25 գիւղ:

Նորաստեղծ գիւղերու հիմնադրումով կառուցուեցան նոր եկեղեցիներ ու աղօթարաններ: Եկեղեցիներուն կից եւ մասնաւոր անձերու տուներուն մէջ բացուեցան ծխական դպրոցներ, որոնց թիւը տարուէ - տարի կ'աճէր: Այստեղ գործող ամենամեծ դպրոցը Սուրբ Մեսրոպեանն էր:

1860 - 1880-ական թուականներուն դըպրոցներու թիւը սկսաւ չնչտակի աճիլ: 1868-ին արդէն կը գործէր 40 դպրոց, ուր կ'ուսանէին 1646 աշակերտ, ուսուցիչներու թիւը կը հասնէր 45-ի:

Սակայն շուտով, 1880-ին ցարական կառավարութիւնը մէկը միւսին ետեւէն փակեց գաւառի հայկական դպրոցները:

Միայն բողոքներու եւ ցոյցերու միջոցով կարելի եղաւ 1894 - 1895 տարեշըրջանին կրկին բանալ հայկական դպրոցները: Թիֆլիսէն, Լեռնային Ղարաբաղէն եւ այլ շրջաններէ Ախալքալաք գաւառի գիւղերը կուգային ուսուցիչներ եւ մնայուն բնակութիւն կը հաստատէին այստեղ:

Ի. դարու սկիզբին, հակառակ անոր որ Կովկասի մէջ Ախալքալաքը հայաշատ գաւառներէն մեծագոյնն էր, հարիւրէն աւելի գիւղ եւ 90 հազարէն աւելի հայ բնակչութիւն ունէր, բայց ամենէն քիչ հայկական դպրոցներ հոս կային, եղածներն ալ բազմաթիւ պակասներ ունէին: Աշակերտներուն մեծ մասը գոմերու մէջ կը պարապէր:

1913-ին գաւառի Նորաստեղծ չաբաթաթերթ «Ջաւախք»ը կը գրէր: - «Ովքեր սիրում են ուսումը, ապա հարկաւոր է դպրոցներ կառուցել սեփական միջոցներով. բաւակա՞ն է երեխաները մնան տգիտութեան մէջ»:

1918 - 1921 թուականներու դաղթերը մեծ հարուած հասցուցին գաւառին տընտեսութեան ու մշակոյթին, մարդոց կէսէն աւելին կոտորուեցաւ գաւառ ներխուժած Թուրքերուն կողմէ:

Վրաստանի մէջ խորհրդային կարգերու հաստատումէն ետք արագ կերպով սկսաւ բարգաւաճիլ նաեւ Ջաւախքը: Մինչեւ 1930 գաւառին դպրոցներուն թիւը հասաւ 135-ի, ուր կ'ուսանէր 24·350 աշակերտ· դպրոցական տարիքի երախաներուն ու պատանիներուն 95%-ը:

Այժմ Ջաւախքի մէջ կը գործեն երեք տասնեակէ աւելի հանրակրթական միջնակարգ դպրոցներ՝ 15·700 աշակերտներով: Շրջանին մէջ կայ երկու հայկական գիշերօթիկ դպրոց եւ չորս թեքնիք ուսումնարան:

1985 - 1986 տարեշրջանին Ջաւախքի հայկական դպրոցներուն մէջ Հայոց լեզու եւ գրականութեան ուսուցիչներու թիւը հասաւ 623-ի, որոնցմէ 471-ը բարձրագոյն եւ թերի բարձրագոյն մանկավարժական կրթութիւն ունի:

Ջաւախքի դպրոցներուն մեծ օգնութիւն ցոյց կուտան Երեւանի, Կիրովականի, Թիֆլիսի մանկավարժական հիմնարկներու դասախօսական կազմերը: Այսուհանդերձ մայրենի լեզուի ուսուցումը բաւական մեծ դժուարութիւններու դէմ - յանդիման է: Հայերէնը կ'աղաւաղուի պաւրտաբանութեամբ ու գռեհկաբանութեամբ. ուսուցիչներու ամենակարեւոր խնդիրն է յաղթահարել բարբառայնութիւնը ու ժարկոնը:

Առայժմ դպրոցներու շինութեան ու վերանորոգման աշխատանքները դանդաղ կ'ընթանան: Այս տարի շահագործման կը յանձնուին մի քանի դպրոցական նոր շէնքեր, սակայն այդ դեռ քիչ է, քանի որ 1986 թուականի Ախալքալաքի երկրաշարժին հետեւանքով փլան դպրոցական շատ շէնքեր, շատերն ալ անգործածելի են: Բազմաթիւ դպրոցներ տեղաւորուած են դպրոցի համար չնախատեսուած շէնքերու մէջ:

Հայկական դպրոցները տակաւին ապահովուած չեն ֆիզիքի, քիմիայի, ռուսերէնի ու ռուս գրականութեան, կենսաբանութեան դասերու ուսուցման մանկավարժներով, համապատասխան դասագրքերով ու ձեռնարկներով: Այս ուղղութեամբ շատ բան կրնան ընել Հայաստանի համապատասխան կազմակերպութիւնները:

Ա. ԴԱԻԹԵԱՆ
«ԽՈՐՀ. ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ»

Ամփոփուած եւ
արեւմտահայերէնի վերածուած

LIVRES REÇUS

David Kherdian
LOIN DE CHEZ MOI

Traduit de l'américain
par Laurence Lenglet

Ed. Médium, Paris, 1990.

Հ. Բ. Ը. Մ.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ·Բ·Ը·Մ·-Ը 1990 - 1991 ԿՐԹԱՇՐՋԱՆԻՆ 500·000 ՏՈԼԱՐԻ ԿՐԹԱՆՊԱՍՏ ԿԸ ՅԱՏԿԱՑՆԷ 21 ԵՐԿԻՐՆԵՐԷ 500 ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբը կը շարունակէ իր առաքելութիւնը՝ իր կրթանպաստներուն ընդմէջէն օգտակար դառնալով որ հայ ուսանողներ իրագործեն բարձրագոյն ուսման տիրանալու իրենց նպատակը:

1990-ին, աշխարհատարած հայ ուսանողներ Հ. Բ. Ը. Միութենէն ստացած են աւելի քան 500·000 տոլարի կրթանպաստային յատկացումներ եւ տոկոսազերծ փոխատուութիւններ, որպէսզի ստանան իրենց պսակաւորի, վարդապետական եւ դոկտորական ուսումը արուեստներու եւ գիտութեանց, ինչպէս նաեւ հայագիտութեան, միջազգային յարաբերութիւններու կամ բժշկութեան նման մասնաւոր մասնագիտութիւններու մէջ:

Միացեալ - Նահանգներու մէջ, այս տարի, Հ. Բ. Ը. Միութիւնը աւելի քան 350·000 տոլարի կրթանպաստներ տրամադրած է 300 հայ ուսանողներու:

Միացեալ - Նահանգներէն դուրս, Միութեան տրամադրած 150·000 տոլարի կըրթանպաստները յատկացուած են 250 հայ ուսանողներու՝ Արժանթինի, Հայաստանի, Աւստրալիոյ, Անգլիոյ, Պրազիլի, Ուրուկուէյի, Գանատայի, Կիպրոսի, Լիբանանի, Սուրիոյ, Երուսաղէմի, Յունաստանի, Իրանի, Հնդկաստանի, Աւստրիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Պելժիայի եւ Թուրքիոյ մէջ:

Մեր ժողովուրդի ներկայի հրամայականներուն դիմաց, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբը կ'ուզէ մասնաւորապէս քաջալերել այն ուսանողները, որոնք կը հետեւին լրագրութեան, քաղաքական գիտութիւններու, մանկավարժութեան եւ հայագիտական նիւթերու: Այդ նպատակով ալ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ը իր առաջին տարեկան «Գերազանցութեան Կրթանպաստ»ը, 5·000 տոլարի, յատկացուց Օրիորդ Փաթրիսիա Կոստանդինեանին, որ հայագիտութեան կը հետեւի Քոլումպիա Համալսարանին մէջ:

Հ. Բ. Ը. Միութեան կողմէ հայ ուսանողներու ընծայուող այս նիւթական օժանդակութիւնները կենսական դեր մը կը կատարեն՝ փայլուն եւ խոստմնալից ապագայ մը ապահովելու անոնց համար, միաժամանակ բարոյական նեցուկ մը ներկայացնելով անոնց: Այսօր, Հ. Բ. Ը. Միութիւնը ոչ միայն կը շարունակէ իր այս կարգի առաքելութիւնը, այլեւ իւրաքանչիւր տարի կ'ընդարձակէ իր օժանդակութեանց ծիրը՝ մեկնելով այն համոզումէն թէ՝ այսօրուան հայ երիտասարդութեան կրթութիւնը գրաւականն է մեր ժողովուրդին համար աւելի փայլուն ապագայի մը:

«ՀԱՅ ԿԱ՞Յ»

Ուսեստեղէնի տագնապը, ինչպէս ամբողջ միութեան, նոյնպէս Հայաստանի մէջ, հասած է մինչեւ հացին: Այս երեւոյթին մասին անկիւն մը կայ «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթին Նոյեմբեր 16-ի թիւին մէջ: Վերոյիշեալ խորագրով այդ անկիւնին մէջ կ'ըսուի հետեւեալը. ստուգուած է թէ հացամթերումներու նախարարին հաւաստումը, թէ հացի պակասին շուրջ ստեղծուած խուճապը անհիմն է. Երեւանի կեդրոնի խանութներուն միջին հաշուով կրկնակի անգամ աւելի հաց տրուած է, իսկ ծայրամասերուն պատկերը հակառակն է: Խանութներէն ըսուած է որ մարդիկ մեծ քանակութեամբ հաց կը գնեն, յատկապէս քաղաքամերձ շրջաններու բնակչութիւնը: Այս երեւոյթին հետեւեալ բացատրութիւնը տուած է նոյն նախարարը. Երեւանի տագնապը մասամբ հետեւանք է այն բանին որ շրջակայքի բնակչութիւնը կուգայ հոնկէ հաց տանելու: Իսկ շրջաններուն նեղութիւնը կը բացատրուի ցորենի գիներուն բարձրացումով. նախարարը հաւանական կը նկատէ որ շըրջակայքի բնակչութիւնը շատ հաց կը գնէ գայն որպէս անասնակեր գործածելու համար, քանի որ ցրենի գիներու բարձրացումով սղած են նաեւ հացահատիկ պարունակող կերերը, իսկ հացին գինը անփոփոխ մնացած է:

Նախարարը իր բացատրութիւնը կ'աւարտէ այն յոյսով որ շուտով հացի հերթ չի մնար, քանի որ հարկաւոր քանակութեամբ ալիւր եւ համապատասխան հնարաւորութիւններ կան:

[illegible]

«Կոչնակ» խումբը հայկական երաժըշտութեան ծրագրով մը հանդէս կու գայ Դեկտեմբեր 4, Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 20·30-ին, Արքէօյի «Ժան Վիլար» սրահին մէջ. (*) երաժշտահանդէսը կազմակերպուած է տեղւոյն երաժշտանոցին կողմէ:

(*) Salle Jean Vilar
1, rue Paul Signac — Arcueil
RER : Arcueil - Cachan

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԴԵՐՋԱՆ - ՄԱՄԱԽԱԹՈՒՆ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

16.- Խարխին, 49, Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Կոռնելիոս Քահանայ Տէր - Կիւրեղեան. - Ծնած 1879-ին եւ ձեռնադրուած 1903-ին: Նահատակ:

17.- Վրժան, 39, Եկեղեցին Ս. Գէորգ, անհովիւ:

18.- Ծաղկարի (գիւղիս մօտ է «Սուրբ Դաւիթ» մենաստանը) Քիւրտ եւ Հայ խառն բնակիչներով՝ որոնցմէ վերջինք 79 տուն: Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Արսէն Քահանայ Վարդանեան. - Ծնած 1855-ին եւ ձեռնադրուած 1895-ին: Նահատակ:

19.- Աղաքեր կամ Աղադիր, 38, Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մարկոս Քահանայ Յովհաննէսեան.- Ծնած 1855-ին եւ ձեռնադրուած 1895-ին: Նահատակ:

20. Ապրանք (համանուն գիւղ Բալու ալ ունի), 58, Եկեղեցին Ս. Յովհաննէս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Գրիգոր Քահանայ Տէր - Մարկոսեան.- Ծնած 1850-ին եւ ձեռնադրուած 1890-ին: Նահատակ:

Ստեփան Քահանայ Յովհաննէսեան.- Ծնած 1870-ին եւ ձեռնադրուած 1890-ին: Նահատակ:

21.- Կոթեր (այս գիւղին առաջքէն կ'անցնի վտակ մը որ Եփրատի մէկ ճիւղն է, եւ որուն վրայի քարէ կամուրջը կառուցած էր Մաղաքիա Վարդապետ, որուն գմբեթներուն վրայ արգիլուեցաւ Ենիչէրեաց «տղայաժողով»ը, այսինքն անոնց՝ գաւառներէն քրիստոնեայ պատանիներ բռնի ժողվելով՝ իսլամացնելը), 153, Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին:

Ռափայէլ Քահանայ Սահակեան. - Ծնած 1864-ին եւ ձեռնադրուած 1904-ին: Նահատակ:

Աւետիս Քահանայ Յարութիւնեան.- Ծնած 1882-ին եւ ձեռնադրուած 1911-ին: Նահատակ:

22.- Սարի Գայա, 105, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Գաբրիէլ Քահանայ Տէր - Ադամեան եւ Յովհաննէս Քահանայ Թովմասեան.- Նահատակ:

23.- Ղուրիղոլ, 50, Եկեղեցին Ս. Յովհաննէս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Քերովբէ Քահանայ Տէր - Մանուէլեան, այրիացեալ, Նահատակ:

Սամուէլ Քահանայ Տէր - Մեսրոպեան, Նահատակ:

24.- Խումլար, Հայ եւ Քիւրտ խառն բնակիչներով՝ որոնցմէ առաջինք 37 տուն: Եկեղեցին Ս. Փրկիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Եփրեմ Քահանայ Յովհաննէսեան. - Ձեռնադրուած 1911-ին: Նահատակ:

Խորէն Քահանայ Տէր - Գալուստեան.- Ձեռնադրուած 1912-ին: Նահատակ:

25.- Զրխնիս, 76, Եկեղեցին Ս. Յովհաննէս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Արսէն Քահանայ Տէր - Յուսիկեան.- Ծնած 1878-ին եւ ձեռնադրուած 1901-ին, այրիացեալ: Նահատակ:

26.- Խաչ Գիւղ (համանուն գիւղ Մօշալ ալ ունի), 63, Եկեղեցին Սուրբ Մինաս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Վրթանէս Քահանայ Տէր - Թորոսեան.- Ծնած 1854-ին եւ ձեռնադրուած 1891-ին, այրիացեալ: Նահատակ:

27.- Վարդուկ, 45, Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Գրիգոր Քահանայ Կարապետեան եւ Համբարձում Քահանայ. - Քէմախի կիրճէն փախչող 28 երիտասարդներուն հետ ջարդէն վերջ անձնատուր կ'ըլլայ Մամախաթունի ոստիկանութեան, որ իրը շնորհ, Թուրքերու մօտ ծառայութեան կը կոչէ զիրենք եւ ապա կոտորել կուտայ մաս առ մաս, ընդ որս եւ Տ. Համբարձումը:

28.- Բագառին, Մամախաթունի հիւսիս - արեւմտակողմը՝ պատմական աւան, ուր առենօք Տիգրան Բ. Եփեսոսի կուռքը կանգնած է: Բնակչութեան ստուար մեծամասնութիւնը Հայ, մնացեալը Թուրք, առաջինք 182 տուն (համանուն գիւղ Քէմախ ալ ունի): Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Գալուստ Քահանայ Սահակեան եւ

Վարդան Քահանայ Տէր - Գալուստեան.- Նահատակ:

29.- Հողէք, 64, Եկեղեցին Ս. Փրկիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Թաթուլ Քահանայ Սերոբեան. - Ծնած 1850-ին եւ ձեռնադրուած 1901-ին: Նահատակ:

30 - 35.- Խաչիկօղլու Գոմ, Եկեղեցին Ս. Նշան, Աքաղձոր կամ Աքեղաձոր, 5, Եկեղեցին Ս. Սարգիս, *Թառու, 5, *Կէօք Թաղ, 3, *Զանախնի, 5, *Հէօլէնկ (այս շրջանի միակ յունարնակ գիւղը՝ 9 տուն Հայութեամբ, անժամ եւ անհովիւ):

(Շար. 140)

Այրի Տիկին Մարիամ Գորեան
ցաւով կը ծանուցանէ իր ամուսնոյն՝
ԳՐԻԳՈՐ ԳՈՐԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 29-ին, 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Դեկտ. 3, ժամը 14.15-ին Սեւրանի Եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Սեւրանի հին գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Գրիգոր Գորեան, մտաւորական պաշարի տէր, մէկն էր այն ռազմագերիներէն, որոնք Ֆրանսա մնացին ազատագրումէն ետք: Այդ տարիներուն իսկ, սկսաւ աշխատակցիլ «*Յառաջ*»ի, ուր շրջան մը ապահոված է «Երեւանն է խօսում» սիւնակ մը, որ ամփոփ լրատուութիւնն էր Երեւանի ձայնասփիւռի հաղորդումներուն: Էր նաեւ քանաստեղծ եւ իր քերթուածներէն լոյս տեսած են թէ «*Յառաջ*»ի մէջ եւ թէ առանձին հատորներով:

Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Գորեանի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ազատ Խաչիկեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Հրայր Խաչիկեանի եւ զաւակներուն, Օր. Օր. Անահիտ եւ Ժանէթ Խաչիկեանի, իրենց մօր, հեսրոջ եւ մեծ - մօր՝ Անոյշ Խաչիկեանի *մահուան առիթով:*

(Շար.ը Ա. էջէն)

մնացած է Չինաստան, «փրկելով» -եթէ կարելի է ըսել ամերիկեան առաջարկըքանի որ մէկն է այն հինգ Պետութիւններէն, որոնք վէթոյի իրաւունք ունին:

Պաղտատ մերժեց այս վերջնագիրը հրապարակուելէն առաջ իսկ, դատապարտելով պատերազմի այս յայտարարութիւնը:

Ապահովութեան Խորհուրդը երկրորդ անգամն է Քորէայէն ի վեր, որ նման որոշում կու տայ: Ճիշդ է որ 1950-ին, Ապահովութեան Խորհուրդի պարզած պատկերը տարբեր էր, Խորհ. Միութիւնը ընդհանրապէս կը նախընտրէր փայլիլ իր բացակայութեամբ եւ ազատ թողուլ Միացեալ - Նահանգները ու անգամ Չինաստանը, այս մէկը չէր, այլ՝ ազգայնական Չինաստանը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐՆԵՐԸ Հինգշաբթիէն Ուրբաթ լուսնալիք ամբողջ գիշերը պարեցին, արտայայտելու համար իրենց ուրախութիւնը: Կառավարութիւնը ստիպուեցաւ տեղի տալ փողոցի ճնշումին եւ չորս օրուան ցոյցերուն դիմանալէ ետք, ընկերվարական մկրտուած նախկին համայնավար վարչապետը՝ Լուկանով տեղի տուաւ եւ հրաժարեցաւ: Փոխանցման շրջանի կառավարութիւն մը պիտի վարէ գործերը մինչեւ վերջնական լուծում մը: Ժողովրդավար Ուժերու Միութիւնը, որ կը համախմբէ ընդդիմութեան գլխաւոր խմբաւորումները քիչ մը կը խանգարէ բոլորը եւ ինք ալ յստակ գիծ չունի, ինչ կը վերաբերի ապագայ կառավարութեան մը կազմին նկատմամբ: Միշտ դէմ եղած է գործակցելու նախկին համայնավարներու հետ, բայց կը թուի որ այլ ելք չունի:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ արդէն 37 թոն ուտեստեղէն ղրկեց Մոսկուա, գլխաւորաբար կաթնեղէն, սալ, եւլն. եւլն., բաժնուելու համար մանուկներուն եւ հիւանդանոցներուն:

ԿԱՌՔԵՐՈՒ ժամական արագութիւնը սահմանափակուած է 50 քիլոմեթրի Դեկ. 1-էն սկսեալ, քաղաքներու մէջ եւ գօտին պարտաւորիչ կը դառնայ ետեւ նստողներուն ալ: Մինչեւ Կիրակի գիշեր ալ (Դեկ. 2) կարելի է ծխավաճառներէն գնել կառքերու հարկադրոշմները (վինեէթ):

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Հաճեան (Նիս, Փարիզ, Մեքսիքօ), Միսաքճեան (Պոլիս), Պօղոսեան, Նիկողոսեան, Կարապետեան (Պրիւսէլ)
ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քեռայրին, մօրեղբօր եւ ազգականին՝
ՖԷԼԻՔՍ ՆԱՐԿԻԶԵԱՆ-ի
յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 24-ին, Պրիւսէլ:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Նոյեմբեր 28-ին, մտերիմ շրջանակի մէջ, ըստ հանգուցեալին կամքին:

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Տիգրան Հաճեանի եւ զաւակներուն:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԹՈՌԱՆԻ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վաթսունամեակին առիթով Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, դպիրներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարերարներու եւ Եկեղեցւոյ սատարողներու հոգիներու համար:

Պատարագի աւարտին կ'օրհնուի մատաղ:

Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը	9-ին:
Պատարագ ժամը	10.15-ին:
Մատաղօրհնութիւն ժամը	11.30-ին:

Կրօնական արարողութիւններէ ետք կը տրուի ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» *ճաշարանին մէջ,* 67 bis, Quai Blanqui.

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին:

HOMMAGE ET SOLIDARITE AU PEUPLE ARMENIEN

organisé par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VERNISSAGE DE L'EXPOSITION DE PEINTURES - SCULPTURES DES ARTISTES ARMENIENS
Louise ANGUIDIAN - PEREPELKINE
Aline ETMEKDJIAN
Sophie GONNET
PAPAZ
TOROS

sous le haut patronnage de Monseigneur Norvan ZAKARIAN

et

sous l'égide de l'Association culturelle et de la Mairie de Corenc

CHATEAU DE LA CONDAMINE
Mairie de CORENC

Mardi 4 Décembre à 18 heures
Salon ouvert du 4 au 18 décembre tous les jours de 14 à 19 heures

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Մարսէյլի Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր կազմակերպած լօթոյի խաղերու օրերը եւ ժամերն են. - Դեկտեմբեր 8, Շաբաթ օր ժամը 20.30-ին, Դեկտ. 16, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին:

ՂՈՓԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Տէսինի «Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղս հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, իր հիմնադրի՝
ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ
մահուան 50-րդ տարելիցին առիթով, նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ բոլոր մահացած ընկերուհիներուն հոգիներուն յիշատակին, եւ Հայաստանի երկրաշարժէն զոհ գացած մեր հայրենակիցներուն հոգիներուն յիշատակին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին Տէսինի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:

Յաւարտ պատարագի հոգեճաշ, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը:

URGENT
Recherche

Dame handicapée physique cherche employée de maison 30-35 ans, parlant couramment arménien occidental, pour aider travaux ménagers.
Téléphoner aux heures de repas :
48 - 34 - 77 - 78

COMMUNIQUE DE PRESSE

UN OUVRAGE DE PHOTOGRAPHIE CONSACRÉ A L'ARMÉNIE

présenté en avant-première au Salon Européen du Livre de Lyon

Les Editions Parenthèses publient le 7 décembre, date marquant les deux ans du séisme de Spitak, un livre de photographies d'Antoine Agoudjian, *LE FEU SOUS LA GLACE, Arménie* 1989-1990, avec un texte d'Alberto Moravia.

Antoine Agoudjian est photographe professionnel.

Dès le séisme de décembre 1988 il a participé à l'aide humanitaire en Arménie et y a séjourné plus de 15 mois. Les photographies issues de ces reportages sont celles d'un acteur au cœur des bouleversements humains, sociaux et politiques dans une région frappée de multiples événements pendant deux ans. Ce témoignage visuel est unique car il couvre toute une période et certaines régions fermées à la plupart des observateurs (le Haut-Karabagh en Azerbaïdjan).

Le texte de Alberto Moravia qui ouvre l'album permet de découvrir, pour le même pays, une vision tout autre, car antérieure de trente années exactement: une vision prémonitoire d'un monde qui prépare déjà son renouveau culturel mais qui ne soupçonne pas les déchéances physiques et matérielles à venir.

Cet ouvrage sera présenté en avant-première en présence du photographe dans le cadre du 3ème Salon Européen du livre de Lyon, les 1er et 2 décembre (Hall Tony Garnier, Stand Parenthèses, librairie Cadran Lunaire).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տէր եւ Տիկին Կ. Տէրտէրեան 150 Ֆր. Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի *յիշատակի արարողութեան առթիւ (Նոյեմբեր 25) Սէն - Լու:*

ՓԱՐԻԶ.- Ոմն՝ 500 *Ֆր.:*

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԵՐՇԻԿ
— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS
AGOP
11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Զարեհ Որբունիի
«ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ»
վէպը:
Իր օրինակը գիրքին փափաքողէն կը խնդրուի հեռաձայնել
42 81 33 21
թիւին:

CENTRE CULTUREL
S A H A K - M E S R O P

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

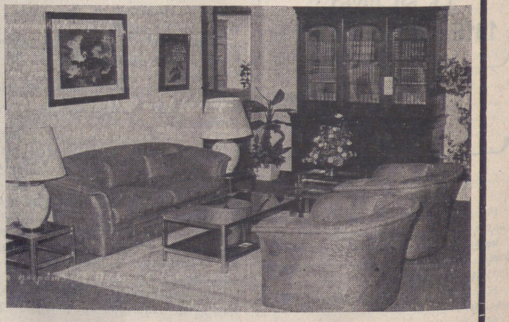
EXPOSITION VENTE

DE CERAMIQUES ARMENIENNES
du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

Meubles **Ghazarian**
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2

DIMANCHE
2 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 155

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

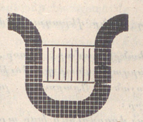
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.420

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNÉE — No 17.420

DISCOGRAPHIE

Pages arméniennes

PAR
GARBIS APRIKIAN
ET LES
CHŒURS SIPAN-KOMITAS

Les disques de musique arménienne sont trop rares pour ne pas saluer avec bonheur la parution de celui que vient de graver GARBIS APRIKIAN à la tête des Chœurs SIPAN-KOMITAS et de l'ORCHESTRE FRANÇAIS D'ORATORIO. Outre que cet enregistrement permet d'entendre avec toujours la même émotion quelques pages de Komitas, définitivement fixées dans une expression musicale inusable de force et de richesse harmonique, il révèle surtout le travail minutieux et passionné de GARBIS APRIKIAN qui a harmonisé la plupart de ces pages.

Sa grande connaissance de l'écriture chorale —près de quarante années de direction des Chœurs SIPAN-KOMITAS en

par
Edouard EXERJEAN

témoignant éloquemment— fait apprécier ici un compositeur héritier d'une tradition musicale universelle mise au service d'une inspiration intensément arménienne, particulièrement évidente dans le travail des chœurs.

Le premier morceau — PRELUDE — s'apparente à une belle ouverture d'opéra : motifs mélodiques et plus véhéments alternent avec une vigueur symphonique que l'utilisation de toute l'harmonie illustre avec brio. Confié au hautbois, un thème à la fois champêtre et nostalgique impose le ton des œuvres, leurs racines propres, mélange de combat, de résignation et de volonté victorieuse. Tout le disque fait valoir une vaillance que les Chœurs restituent avec exactitude: voix tour à tour puissantes et glorieuses, douloureuses et graves, enjouées et heureuses.

De cette diversité musicale qui tient compte d'une réalité géographique (Mont Karahissar, Vaspouragan, Mont Sipan) tout autant que d'une authenticité nationale, on retiendra en particulier :

— le très poignant Karahissar, confié au vaillant ténor Meguerditch BOGHOSSIAN, dans lequel le traitement orchestral atteint à des moments de forte émotion, mêlant lamentations funèbres et chants guerriers à des accents pathétiques et inspirés.

— HOVERN ARAN révèlent le beau timbre clair et harmonieux d'Herminé YERISSIAN.

— IPREV ARDZIV aux pages empreintes de noblesse et de sérénité bercées d'épisodes bucoliques.

— NOCTURNE à partir d'un thème repris par KOMITAS à la recherche, comme BARTOK, de tout ce que la tradition populaire enrichira de spontané et dont il faut applaudir la grandiose orchestration de GARBIS APRIKIAN (très beau dialogue du cor anglais et du violon).

— ES KICHER, de la plus pure inspiration arménienne où éclatent des thèmes populaires riches d'une instrumentation si évocatrice par ses rythmes scandés et l'utilisation pittoresque d'instruments comme le tambourin ou le tambour de basque, restituant à l'oreille la couleur et la vitalité des si belles danses arméniennes.

— AKH VASPOURAKAN, si nostalgique et recueilli, expression d'une méditation religieuse à la mémoire des martyrs et des morts.

— LES BRAVES DE SIPAN maniant les Chœurs avec une réussite des contrastes.

La qualité de la prise de son valorise le travail d'ensemble-chœurs, solistes, orchestre- et permettra à l'auditeur de découvrir une musique qui occupe une place de choix parmi toutes celles que le XIXe et le début du XXe siècles ont imposées, issues de ce grand mouvement aux origines et slave et orientale, et, au mélomane de se délecter en retrouvant des traditions qui font la part belle à une inspiration très personnalisée.

Que GARBIS APRIKIAN soit ici remercié pour ce résultat de premier ordre.

Compact Disc S. K. 10.000

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ՝

«ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՐՇԱԼՈՅՍ»

Ներկայ յօդուածին նիւթը այնպիսին է, որ Կոստան Զարեանի փակագծերով հարուստ կենսագրականներուն մէջ հազիւ թէ երկու տողի արժանացած է:

Պատճառները այլազան են: Առաջին Աշխարհամարտի ընթացքին Իտալիոյ մէջ որոշ աշխատանք կատարուած է Հայութեան ի նպաստ, որ սակայն մինչեւ օրս չէ ենթարկուած համապարփակ ներկայացումի, թէեւ մասնագէտները տեղ-տեղ ակնարկած են անոր: Յետոյ, իտալական թերթերու հաւաքածոները դեռ չեն բացայայտած իրենց պարունակած տեղեկութիւնները (թէեւ մեզի յայտնի է, որ տարիներէ ի վեր պատրաստ է հայկ. ցեղասպանութեան վերաբերող իտալական մամուլի լուրերու հաւաքածոյ մը, ըստ սովորութեան՝ հրատարակիչի սպասելով...):

Այս բոլորին մէջ Զարեանի տեղն ու դերը յստակացնելը ուրիշ խնդիր է: Ժամանակի հայ մամուլը մշակումի ենթարկուած չէ տակաւին, փաստաթուղթեր կը պակսին, դրողը գրեթէ անդրադարձած չէ 1915-19-ի իտալական իր փուլին, եւլն.: Ահա թէ ինչու կենսագիրները գոհացած են գրելով, թէ մասնակցած է հայանպաստ աշխատանքներու, եւ վերջ:

1915-ի վերջերուն (ճիշդ թուականը անորոշ է), Զարեան ոտք կը դնէ Իտալիա, եւ հարաւ-հիւսիս ուղղութեամբ ճամբորդելով կը հանդրուանէ Հռոմ, ուր կը հանդիպի Բենեդիկտոս Ժ. Պապին: «Պապը ինծ ընդունեց, եւ ես աւելի յուզուած քան պէտք էր, նրա առջեւ ճառ արտասանեցի» (1): Եթէ «Արեւմուտք»ի վկայութիւնը չըլլար, անտեղեակ ընթերցողը (իսկ 1970-ին այդ ուղեգրութիւնը տակաւին թաղուած էր «Հայրենիք» ամսագրի էջերուն մէջ) կրնար այլ բան պատկերացնել: Բնական էր սպասել, եւ «Արեւմուտք»ի ընթերցումը այդ կ'ապացուցանէ, որ Զարեանի ելոյթը ուրիշ բան չըլլար, քան Պապի չարաթական ընդունելութեան ընթացքին փոխանակուած քանի մը խօսք (2):

Ի՞նչ կ'ընէ Զարեան մինչեւ 1917-ի կէսերը: «Երեք երգեր»ու իտալերէն հրատարակութեան եւ անոր շուրջ ստեղծուած աղմուկէն զատ, առայժմ ուրիշ տուեալներ յայտնի չեն մեզի: Գարեգին Լեւոնեանին ուղղուած 1916-ի նամակը միայն կը խօսի գրական ծրագիրներու եւ աշխատանքներու մասին (3):

Զարեանի հանրային գործունէութիւնը յանկարծական աշխուժացում մը կ'ունենայ 1917-ին: Հաւանաբար պէտք է զայն վերագրել հայկական հարցի զարգացման մէջ արձանագրուած բախտորոշ դէպքի մը՝ նոյն տարուան Փետրուարին ցարական վարչակարգի տապալումը եւ ժամանակաւոր կառավարութեան հաստատումը Ռուսաստանի մէջ: Յայտնի է այն մեծ խանդավառութիւնը, զոր այս դէպքը ստեղծեց Հայութեան մէջ, Արեւմտեան Հայաստանի մօտալուտ ազատագրութեան մը յոյսը սնուցանելով:

Իր ինքնակենսագրականին մէջ, վերոբերեալ տողերը գրելէ ետք, Զարեան անմիջապէս կ'աւելցնէ.- «Յետոյ շրջեցի դասախօսութիւններով եւ Ֆիրենցէ քաղաքի քաղաքապետութեան օգնութիւնով եւ բազմաթիւ մտաւորականների աջակցութիւնով Պալացօ Վեկկիայի Չինքուեչենտոյի հսկայ դահլիճում իտալերէն մէկուկէս ժամ խօսեցի հայ ժողովրդի մասին եւ պահանջեցի նրա անկախութիւնը» (4):

Այս ձեռնարկին մասին կրնանք աւելի յստակ գաղափար մը կազմել շնորհիւ իտալական մամուլին (5):

Ցոյցը տեղի ունեցած է Կիրակի, 1917, Յունիս 11-ին, առաւօտուն, երկու հազար հոգինոց խանդավառ բազմութեան մը ներկայութեամբ, որուն շարքին՝ քաղաքային եւ զինուորական բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, ինչպէս եւ Ֆիրենցէի մտաւորական ընտրանին: Ձեռնարկը կազմակերպած էր «փրօ Արմենիա» իտալական կոմիտէն, եւ անոր կը նախագահէր քաղաքապետ Օրացիօ Պաչչի:

Պաչչիի բացման խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցած է նշանաւոր պատմաբան Կուլիելմօ Ֆերրերօ, որ կոմիտէի նախագահն էր, վեր հանելով ազգութեան սկզբունքի գերակայութիւնը ինքնակալութեան վրայ:

Յաջորդ բանախօսը Զարեանն է, որ «ներշնչուած», «բոցավառ պերճախօսութեամբ», «առաջին խօսքով իսկ լսարանը նուաճող» ճառով (իտալական թերթերու բնորոշումներն են) (6), Հայաստանի պատմութեան ու մշակութային առաքելութեան, ապրած ողբերգութեան նկարագրութիւնը ընելէ ետք, կը փաստարկէ հայութեան անկախ ըլլալու իրաւունքը եւ հաստատում կը պահանջէ անոր կրած չարչարանքներուն դիմաց:

Յետոյ խօսք կ'առնէ Օկիւսթէն Ռէյ, Փարիզի Քաղաքական Տնտեսութեան Ընկերութեան անդամ, որ կ'անդրադառնայ հայկական հարցի միջազգային բնոյթին եւ Հայաստանի ազատութեան իրաւունքին: Յայտագրէ դուրս խօսք առած են փրոֆէսէօրներ՝ Փարոտի եւ Սալվեմինի:

Ֆերրերօ կը կարդայ ռուս դեսպան Կիրսի համակրական հեռագիրը, որմէ ետք կը վաւերացուի հռչակագիր մը, որ աշխարհի «հինգ մեծ ժողովրդավարութիւններ»էն կը պահանջէ, որ «ջանան վերականգնել Հայաստանը՝ Լեհաստանի նման, իբրեւ ազատ եւ անկախ ազգ»:

Այս աչքառու ձեռնարկին մասին նախօրօք տեղեակ պահուած է Փարիզի Հայկական Կոմիտէն, որ յղած է զօրակցութեան հեռագիր եւ ապա՝ նամակ: Յունիս 28-ին, Զարեան կը պատասխանէ Արշակ Չօպանեանին, սկիզբ տալով 35 տարիներու նամակագրական կապի մը (7).-

«Ժամանակին ստացանք ձեր հեռագիրը ցոյցէն օր մը ետոյ եւ այժմ ձեր նամակը, Comité-ն մտադիր է շարք մը ուրիշ ցոյցեր սարքելու Իտալիոյ ուրիշ մեծ

Գրեց՝

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

քաղաքներու մէջ՝ որպէսզի նոյն résolution-ի միանգամայն միահամուռ կերպով ամբողջ իտալացի ժողովուրդը» (8):

Ըստ երեւոյթին, ֆրանսական մամուլը աղաւաղած էր Ֆիրենցէի հռչակագրի լրատուութիւնը: Ասոր վրայ, միեւնոյն նամակով Զարեան Չօպանեանին կը յղէ իտալական թերթերու քաղուածքները (զորս մենք օգտագործեցինք վերը), որպէսզի լուսաբանութեան աշխատանքով զբաղի:

Շատ բան չենք գիտեր Կոմիտէի յետագայ գործունէութեան մասին. ըստ երեւոյթին, 1918-ի սկիզբները դադրած է գործելէ, քանի որ Փետրուար 2-ին Զարեան կը գրէ Չօպանեանին.-

«Աւելցնեմ նաեւ որ հոս Հայերս ոչ մի կազմակերպութիւն չ'ունինք. կը գործենք զատ զատ առանց գիտնալու որ մերոնք ի՛նչ կը խորհին, ի՛նչ քաղաքականութիւն գործ կը դնեն եւայլն...» (9):

Աւստրօ - գերմանական ուժերէն Իտալիոյ կրած պարտութեան առթիւ, 1917 Նոյեմբեր 6-ին Չօպանեան զօրակցական նամակ մը յղած է Ֆերրերոյին, որուն շնորհակալութեամբ պատասխանած է այս վերջինը (10): Նոյեմբեր 29-ին, Զարեան կը գրէ Չօպանեանին.-

«Ձեր նամակը ստանալուս Ferrero-ն մօտս էր. ըսաւ որ չը նայած իր արդէն գրկած պատասխանին, նորէն բան մը կը ղրկէ տպելու համար» (11):

Կ'արժէ նշել, թէ Նոյեմբեր 15-ին Զարեան տեղեկացուցած է Չօպանեանին, թէ «Երուսաղէմի առման օրը (12) Ֆիորենցիայի քաղաքապետութիւնը ուզեց որ հայ բանաստեղծ մը գրէ առ ժողովուրդ ուղղուած յայտարարութիւնը, ուզելով ատով, անշուշտ, պատուել մեր ազգը որուն հանդէպ համակրութիւնը շատ մեծ է հոս» (13):

Չօպանեանը իր թղթակիցէն խնդրած է կարգ մը զօրակցութեան նամակներ հայթայթել իտալացի հեղինակաւոր անձնաւորութիւններէ: Ֆերրերոյէն զատ, Զարեան չփման մէջ մտած է ծերակուտական Իսիտորօ Տէլ Լունկոյի եւ գրագէտ Վեքիի հետ, որոնց գրութիւնները պահպանուած են (14): Բարոյացուցական եւ շատ խօսուն

է Զարեանի դիտողութիւնը այս առթիւ.–

«Յուսամ բան մը պիտի կարողանամ յաջողցնել, բայց չեմ ծածկեր որ ասոնց հետ գործ ունենալը՝ մանաւանդ երբ անոնք անմիջական շահ չ'ունին՝ շատ դժուար է: Նիւթապաշտ եւ փոքրահոգի ժողովուրդ մըն է որ ինքզինքը վախկոտ կը զգայ եւ վեհանձնութիւնը զոհաբերութիւն կը համարէ: Կրնամ վստահեցնել ձեզ որ եթէ մեր անձնական ազդեցութիւնը չ'ըլլար եւ մերժելու ամօթը եւս, անոնք բան մըն ալ չը պիտի ուզէին ընել» (15):

Առանց բառերը ծամծմելու, գրողը կը «յայտնաբերէ» յաւերժական ճշմարտութիւնը. քաղաքականութեան մէջ զգացումներ ու բարեկամներ չկան, միայն շահեր: Լափալիսեան է, բայց երբեմն հարկ է կրկնել...

Միլանոյի մէջ, շուտով հայկական նոր կոմիտէ մը կը կազմուի, Զարեանի անմիջական մասնակցութեամբ, ինչպէս կը գրէ Զօպանեանին (1918, Մարտ 25) (16): Այդ կոմիտէն ծրագրած է հրատարակել Հայաստանի վերաբերեալ ժողովածու մը, «ուր ընթերցողը կրնայ գտնել յօդուածներ բոլոր այն հարցերու շուրջ որ կրնայ զինքը հետաքրքրել» (1918, Ապրիլ 22) (17), եւ որուն համար Զարեան խնդրած է Զօպանեանի աշխատակցութիւնը (գրականութիւն, արուեստ): Թէեւ գիրքը լոյս տեսած չէ, սակայն գաղափարը համահունչ է ժամանակի ընդհանուր մէկ տրամադրութեան հետ, որ կը ձգտէր ծանօթացնել Հայոց մշակոյթը եւ քաղաքակրթութեան բերած նպաստը՝ «peuple tragique»-ի (եւ ամերիկեան նշանաւոր տարբերակին՝ «starving Armenians»ի) հետզհետէ ծաւալող նշանախօսքին հակազդելու համար (հմմտ. Վալերի Բրիւսովի եւ Մաքսիմ Կորքիի ժողովածուները Մոսկուայի մէջ, Սարժիկովսկիի երկհատորեակը Վիէննայի մէջ, Զօպանեանի «Վարդենիք Հայաստանի»ի անաւարտ շարքը Փարիզի մէջ, Ալիս Սթոն Պլաքուէլի հաւաքածոն Ամերիկայի մէջ, եւայլն): Այս աշխատանքին (հրամայական՝ այսօ՛ր եւս) պահանջը դրած էր արդէն Անթոնիօ Կրամշին՝ 1916-ի իր քիչ յայտնի յօդուածին մէջ:

«Մեծ անարդարութիւն մըն է անծանօթ ըլլալ: Կը նշանակէ կղզիացած մնալ, սեփական արցունքներուն մէջ փակուած, առանց արտաքին օգնութեան եւ կարեկցանքի կարելիութեան: Ազգի մը համար, կը նշանակէ դանդաղ կազմալուծում մը, միջազգային ամէն կապի աստիճանական ջնջումը: (...) Հայերը պէտք է Հայաստանը ծանօթացնէին, կենդանի դարձնէին՝ մտքին մէջ անոնց, որոնք զայն կ'անգիտանան, ոչինչ գիտեն իր մասին եւ չեն համակրիր իրեն» (18):

1918 Դեկտեմբերին, Զարեան Նիս է (19): Կը թուի թէ այդ ճամբորդութենէն յիշատակ մնացած է այն եռագոյն դրօշակը, որ այնքան դայթակղալից վիճակ մը պիտի ստեղծէր իրեն Երեւանի մէջ, 1923-ին (19բ):

1919-ի սկիզբները Զարեան կրկին Ֆիրենցէ է, ուր Հայերը նոր կոմիտէ մը կազմած են, որուն անդամակցած է անոր եղբայրը: Սակայն, Զարեան չի միանար այս նոր համախմբումին, որ հայ որբերուն ի նպաստ պարահանդէս մը սարքած է: «Ես Կոմիտէի անդամ չեմ եւ իմ մասնակցութիւնս բացարձակապէս մերժած եմ, սկզբունքով դէմ ըլլալով: Մեզի համար այդպիսի վճռական րոպէին այդ տեսակ ձեռնարկներով զբաղիլը», կը գրէ Զօպանեանին, Յունուար 29-ին (20):

Մինչեւ նոյն տարուան կէսերը, Զարեան Ֆիրենցէ կը մնայ: 1919, Յուլիս 18 թուակիր եւ այդտեղէն ուղղուած նամակը Զօպանեանին հասցէագրուած վերջին (այս շրջանին վերաբերող) գրութիւնը կ'ըլլայ, որքան մեզի յայտնի է (21): 1919 Սեպտեմբերին, Զարեան Հայաստան է (22):

Մինչեւ հոս՝ կենսագրական մանրամասնութիւններու թուումը. բնորոշ է, որ նամակներու այս շարքին մէջ հետք չկայ 1916-20-ին Զարեանի անդամակցած հակապատերազմական միջազգային կոմիտէէն (23):

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՁՈՒԴԱՐՁԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Խիտ, արագ տողերով գրուած այս նամակներուն ընթերցումը անծանօթ աշխարհ մը կը բանայ մեր առջեւ: Զարեանը այն մարդն է, որ սովորաբար մեղադրուած է հայութեան հանդէպ արհամարհանքի կամ անհասկացողութեան կեցուածքի մը յանցանքով, յատկապէս 30-ական թուականներու թէժ մթնոլորտին մէջ (24), ինչպէս եւ անկէ ետք:

Ինչ ալ ըլլայ այդ առերեւոյթ կեցուածքին դրդապատճառը, կարեւորը այն է, որ հոն յանգելէ առաջ, Զարեան քաղաքական անցքերու երկարատեւ բովէ մը անցած է. Նախաեղեռնեան Պոլսոյ խանդավառ ու եղերական օրերը, Իտալիոյ անտառուղութեամբ եւ վերածնունդի յոյսով առլցուն ժամանակաշրջանը, կովկասեան միջնարարը, Զինադադարի Պոլիսը եւ հին օրերու վերադարձի խաբկանքը, Խորհրդային Հայաստանի առաջին տարիները, Սփիւռքի անխարիսխ վիճակը...

Այդ փորձառութեան մաս կը կազմէ 1917-19 բախտորոշ թուականներու նկատմամբ իր հակազդեցութիւնը, անյայտ մինչեւ օրս, եւ որմէ կ'եզրակացնենք, որ Զարեան անտարբեր չէ իր երկրին ու ժողովուրդին հանդէպ, ընդհակառակն:

1917, Յունիս 28-ին, Զօպանեանին կը գրէ.

«Ըստ իմ համեստ կարծիքիս, արտասահմանի հայութիւնը չի ըներ այն ամէնը, ինչ որ կրնար եւ պէտք էր ըներ: Օրինակի համար délégation-ի ծերութիւնների ձայնը չի լսուիր, հայութեան միահամուռ կամքը չէ յայտարարուած: Չէ՞ք կարծեր որ հայկական congrès-ի մը անհրաժեշտութիւնը կը զգացուի, որպէսզի Եւրոպան միացած հայ ժողովրդի կամքը ճանչնար» (25):

Զարեան միակ դժգոհը չէր. Հետաքրքրական է, որ «սկսած 1917 թուականի ամրանից Զօպանեանը հարց է բարձրացնում ընդհանուր հայկական համագումար հրաւիրելու մասին, որը պիտի քննարկէր ազգի հետագայ քաղաքական գոյավիճակի հարցերը, քննադատում Ազգային Պատուիրակութեան գործունէութիւնը ու պահանջում վերակառուցել այն» (26): Զարեանի ու Զօպանեանի առաջադրած համաժողովը պիտի գումարուէր 1919-ի գարնան (27), անշուշտ, քաղաքական այլ պայմաններու տակ եւ այլ ուղեգիծի որդեգրումով:

Միեւնոյն նամակի շարունակութեան մէջ, Զարեան կը նշէ. «Ռուս յեղափոխութեան վրայ եւս մեծ յոյսեր չ'ունիմ: Ժողովուրդ մը որ ազգային ինքնագիտակցութիւն կը պակսի չի կարող հասկնալ մեր դատը: Այն ու ամենայնիւ այժմ է որ պէտք է աշխատիլ եւ բարձր ձայնով պահանջել մեր սուրբ իրաւունքներու իրագործումը» (28): Զօպանեան դրական կերպով հակազդած էր Ռուսաստանի դէպքերուն. 1917 Մարտին, Վալերի Բրիւսովին կը գրէր, թէ «դժբախտութեան վիհին մէջ տառապող հայ ժողովուրդը ի տես այս մեծ եւ ուրախալի եղելութեան, որ վերջնականապէս լոյս կը սփռէ ապագային վրայ, կը տեսնէ արդարութեան համար իր տածած յոյսի վաղորդայնը» (29):

Վեց ամիս ետք, Անդրկովկասի կացութիւնը շրջադարձային փոփոխութեան ենթարկուած էր. Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան յաղթանակը նոր վիճակ կը ստեղծէր: Կովկասը կեդրոնախոյս շարժում մը սկսած էր, իբրեւ հետեւանք Ռուսաստանի մէջ տիրող շփոթին: Նոյեմբեր 28-ին, Անդրկովկասեան Սէյմը կազմուեցաւ:

Մէկ օր ետք (ի հարկէ, առանց իմանալու այս վերջին եղելութիւնը), Զարեան կը գրէր Զօպանեանին. «...կը զարմանամ ինչո՛ւ մերոնք Կովկաս եւ Հայաստանի գրաւուած մասերի մէջ անկախութիւն չեն յայտարարեր: Ferrero-ն եւ մեր բարեկամները առհասարակ՝ ինծի նման կը մտածեն: Արդեօ՞ք Թուրքերէն կը վախնան թէ արդէն ազգը միջակութիւնների ձեռքն է: Սոսկալի է լուր չ'ունենալ ոչ մի տեղէ...» (30):

Այդ ժամանակ, ո՛չ մէկ հայկական հոսանք կը բաղձար անկախութիւնը. հանրայայտ իրողութիւն է, որ Մայիս 30-ի անկախութեան հռչակումը տեղի ունեցաւ հարկադրական կերպով: Նոյեմբեր 1917 – Մայիս 1918 ժամանակամիջոցին, Կովկասի Հայերը դերակատար չէին իրենց ճակատագրին տնօրինումին մէջ, որով Զարեանի խօսքը առարկայական ու իրատես կռուաններէ զուրկ էր. նոյն գիծը առկայ է երկու ամիս ետք.

«Կովկասէն ես ոչ մի լուր չ'ունիմ: "Բոլշեւիկների" Հայաստանի մասին հռչակած Décret-ը վերին աստիճանի կարեւոր է եւ պէտք է անմիջապէս օգտուիլ կառավարութիւն մը կազմելով եւ երկրի անկախութիւնը յայտարարելով ամբողջ Եւրոպային: Վախնամ որ ազգի բախտը միջակութիւններու ձեռքն է եւ պատրաստ ու ուժեղ մարդիկ Կովկասի մէջ կը պակսին» (31):

Այս պնդումը պիտի կրկնուի Փետրուար 14-ին. «Եթէ Կովկաս մերոնք (1 բառ անընթ.) չկազմակերպուէին եւ անկախութեան հիմը չդնեն պիտի կորչինք: Բոլշեւիկների հետ շատ զգոյշ վարուելու է եւ անմիջապէս օգտի դնելու է անոնց "Թուղթը"» (32):

Վերյիշենք, որ 1918, Յունուար 11-ին, բոլշեւիկեան կառավարութիւնը հրապարակած էր Արեւմտեան Հայաստանի վերաբերեալ յայտնի հրամանագիրը, որուն նախորդած ու յաջորդած է ռուսական զօրքերու պարպում-նահանջը կովկասեան ռազմաճակատէն: Իսկ Ռուսաստան-Գերմանիա երկարատեւ բանակցութիւնները (Դեկտեմբեր 1917-Մարտ 1918) պիտի աւարտէին Պրեսթ-Լիթովսկի դաշնագրի ստորագրութեամբ, 1918, Մարտ 3-ին: Այս երկու թուականներու միջոցին եւ անոնցմէ ետք, ինչպէս դէպքերուն ընթացքը կը փաստէ, կովկասահայութիւնը բապաստղական դիրքի մէջ էր: Հրամանագիրը մեռեալ տառ էր, իսկ թրքական սպանդի մը հեռանկարը ստոյգ:

Կարծես Զարեան աւելի իրատեսօրէն կը մօտենայ հարցին, երբ Մարտ 25-ին կը գրէ Զօպանեանին. «Կը սիրեմ, սիրելի եղբայր, ձեր քաջարտութիւնը: Չը պիտի վհատինք եւ եթէ փուելու ենք շատ գեղեցկութեամբ եւ արիօրէն փուինք: Բայց չը պիտի փուինք, այդ մասին վստահ եմ» (33):

Մինչեւ 1918-ի վերջը, Զարեանի նոր անդրադարձ չկայ: Հոկտեմբեր 30-ին, Թուրքիա կը կնքէ Մուտրոսի զինադադարը, ուր Հայերուն կը մերժուի belligérant կամ կողմ նկատուելու իրաւունքը: Աննպաստ վիճակը արտայայտուած է Զարեանի Դեկտեմբեր 8-ի նամակին մէջ, Զօպանեանին ուղղուած.–

«Տխուր սիրտով ստացայ ձեր նամակը... Մինչեւ հիմա դեռ ոչ մի լուրջ document Հայերու մասին բան մը չ'ըսաւ: Ո՞ւր կ'երթանք: Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վերջը: Սիրտս կ'այրի երբ կ'յիշեմ տխմարութեամբ դրօշմուած մեր "Ներկայացուցիչներու" դէմքերը, դիւանագիտական այդ փոքրահոգի մուկերը: Ի՞նչ կարող ենք անոնցմէ սպասել. խեղճ հայ ազգ եւ սակայն ինչքան գեղեցիկ է մեր դատը եւ ինչքան դիւրին է պաշտպանել զայն» (34):

Առհասարակ, Զարեան կը դժգոհի Ազգ. Պատուիրակութենէն, որ ինչպէս տեսանք վերը, 1919-ի կէսերուն պիտի վերակազմուէր: Ըստ երեւոյթին, Զօպանեան գրած է իրեն այս կէտին շուրջ, դատելով Զարեանի շարունակութենէն.– «Ընտրութիւնները որոնց մասին կը խօսիք նշանակութիւննին կորսնցուցած են» (35):

1919, Յուլիս 18-ին, Զարեան կ'ըսէ Զօպանեանին.– «Կ'երեւի նախախնամութիւնը չուզէ որ բոլոր տանջանքներէն ըմպենք ազատութեան պայծառ օրին հասնելէ առաջ: Ինչ ըլլած, կազմակերպուինք եւ յուսանք: Կովկասահայաստանի անկախութիւնը արդէն մեծ քայլ մըն է դէպի լաւագոյնը եւ վստահ եմ որ Տաճկահայաստանի մէկ մասն ալ պիտի մեզի անցնի» (36):

Այս բոլորին արդիւնքը բաւական տարբեր եղաւ, բայց այդ ուրիշ պատմութիւն է:

ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ

Զարեանի այս նամակները ընդհանրապէս շատ հապճեպ գրուած ըլլալու տպաւորութիւնը կը թողուն եւ գլխաւորաբար օրուան հրատապ խնդիրներու կ'անդրադառնան: Զոյգ մը տեղեր, սակայն, նամակագիրը ձգտած է ազգային-քաղաքական ընթացիկ խնդիրներէն վեր բարձրանալ եւ բանաձեւել որոշ մտածումներ, որոնք յետագային իր արձակին առանցքը պիտի կազմեն:

1918 Մարտին, երբ օրհասական պահու մը գիտակցութիւնը բոյն դրած էր ամէն մարդու սրտին ու մտքին մէջ, Զարեան կը գրէ.– «Հայ ազգի գոյութեան մէջ խորհուրդ մը կայ որ ողբերգութենէն իսկ աւելի ուժեղ է եւ իր պատմական դերը դեռ պիտի կատարի: Բաւական է գիտակցութիւնը ունենանք այդ խորհուրդի եւ (1 բառ անընթ.) կու տայ» (37):

«Անցորդը եւ իր ճամբան»էն մինչեւ «Նաւը լերան վրայ» (չհաշուած «Մեհեան»ի շրջանը), արդարեւ, տարբեր եղած չէ Զարեանի որոնումը. վերի քաղուածքը յետագային իր շարունակութիւնը կը գտնէ, այսպէս.–

«Ու մենք խեղճ ենք: Ո՛չ որովհետեւ անասելի ֆիզիքական տառապանքներ ենք կրած, եզների նման մորթուած ենք, այլ որովհետեւ դարերից ի վեր կորցրել ենք ա՛յն՝ ինչ որ արտայայտելու համար բառ իսկ չունենք եւ որ անուանած ենք անորոշաբար ոգի:

Գաղափարների արտայայտչական ձեւերից դուրս, աւանդութիւնների կաղապարուած բովանդակութիւնից դուրս, այնտեղ, խոր ծածկուած շերտերի տակ, անտեսանելի գետակներ են անցնում եւ մարդու ու ժողովուրդների իսկական էութիւնը ղեկավարում:

(...)

Մենք խեղճ ենք, որովհետեւ մեր ներքին բովանդակութիւնը մեր կամքից եւ մեր գիտակցութիւնից դուրս է մնացել: Նա այլափոխուել է եւ դարձել է տարերային ուժ:

(...)

Այստեղ, մենք վերադառնում ենք դէպի մեզ:

Հայ կեանքի համար, այսօր, ինչպէս երէկ, Սարդարապատը փորձութեան դժուարին դաշտն է, Արարատը՝ լուսաւորող գաղափարը:

Երբ հայ ժողովուրդը խոր այդ գիտակցութեան հասնի, նա կը գտնի իր ճանապարհը» (38):

Իսկ 1919 Յուլիսին, Զարեան կ'արտայայտէ այլ գաղափար մը, թէեւ սերտօրէն կապուած նախորդին, որ էական նշանակութիւն ունի, է՛ւ այդ օրերուն, եւ –մանաւանդ– ա՛յսօրուան համար.–

«Կը մնայ բարոյապէս պատրաստել ազատութիւնը վայելելու համար: Ազգը աշխարհագիտական կամ տեղային կամ լեզուական քանակութիւն չէ, այլ բարոյական խորհրդաստեղծ կապակցութիւն մըն է զոր պէտք է ստեղծել աշխատելով անդադար: Հայ ազգը բանաստեղծները եւ բարոյագէտները պիտի ստեղծեն. թէ չէ ի զուր պիտի կորչի դարաւոր զոհաբերութիւնը» (39):

Զարեան կը մեկնի «մեհենականներ»ու գաղափարաբանական ատաղձէն (40): Ազգին ստեղծումը կ'արձագանգէ «Մեհեան»ի երրորդ թիւի իր գրածին. «Բայց որպէսզի մեծ Սիրտը նորէն բարձրացնէ իր լայնահնչիւն եւ ամբողջական թնդիւնը, հարկ է ժողվել անոր կտորները եւ փնտռել անոր գոյացման, երեւման նոր ձեւեր» (41): Սիրտը (=ազգը) գոյացնելու միջոցը արուեստն է, ոճը՝ գործիք, ստեղծագործողը՝ արուեստագէտը: Իսկ արուեստագէտը՝ «բանաստեղծները եւ բարոյագէտները»:

Համայնքը կը թարմանայ, կը վերանորոգուի զոհաբերութեան ուժով. զոհը կը դառնայ թարմացնող ուժ («դարաւոր զոհաբերութիւնը»), որ սակայն «ի զուր պիտի կորչի» եթէ արուեստագէտ-զոհաբերողը չստանձնէ արարքը իբրեւ ստեղծումի ազդակ (42). երբ զոհաբերութիւնը բեղնաւոր դառնայ՝ արուեստի ուժով, այն ատեն կը ծնի ազգը:

Ազգը արուեստի եւ զոհագործութեան տեւական ընթացքի մը արդիւնքն է, վերանորոգ ու յարաստեղծ: «Բարոյական խորհրդաստեղծ կապակցութիւն», կ'ըսէ Զարեան. ասկէ՝ մտաւորապէս պատրաստելու հրամայականը, «բարոյագէտներու» (իմա՝ փիլիսոփաներու, խորհողներու) ստանձնելիք դերակատարութիւնը:

Զարեանի այս հաստատումը դարձեալ իր արձագանգը կը գտնէ «Անցորդը...»ի մէջ. «Ոգին ստեղծագործական ուժ է դառնում, երբ նա վեր է ածւում կենդանի մարմնի: Ժողովուրդները ողջ են, երբ հետապնդում են իրենց ներքին, խոր օրէնքը: Կեանքը, իսկական կեանքը գաղափարների քանակութիւն չէ, այլ հոգեկան որակ, կեցուածք, կենսական որոշ արտայայտչական ձեւ, պատասխանատուութեան զգացում եւ ստեղծագործական կարողութիւն (43):

Կարելի է նաեւ երկրորդ ընթերցում մը փորձել վերոյիշեալ խօսքերուն համար. ազգը ստեղծուած չէ դեռ, ընկերաբանական-քաղաքական տեսանկիւնէ մը դիտուած: 1918 թուականին (ու մինչեւ այսօր), վերածուած ենք կտորակուած միաւորներու միգամածի. համայնքին մէկ կորիզը Կովկաս է, միւսը՝ «էրմէնի միլլէթ»ը, պայթած է անվերադարձ: Կովկասի Հայութիւնը, ազգագրական-հողային յեղյեղուկ իրականութեան մը մէջ, ազգի հաւաքական գիտակցութիւնը չունի. սփիւռքական երկրամասին մէջ, «ազգ» չէ տակաւին, դերակշիռ համայնք է միայն (44):

Եւ ո՞վ պիտի դնէ ազգին հիմքերը, եթէ ոչ մտաւորական տարրը («բանաստեղծները եւ բարոյագէտները»). ո՞վ կոչուած է վեր հանելու ազգային գոյի նախադըր-

եալները եւ կառոյցները, եթէ ոչ մտածող ընտրանին։

Իսկ եթէ ազգին գոյատումը չհրականանայ, պետութեան հիմքը կը խախտի եւ «ի զուր պիտի կորչի դարաւոր գոհաբերութիւնը»։ Եթէ «կէս գիշերէն» ետք «արշալոյս»ի մը յոյսը կայ, ահա՛ նախապայմանը։

Վ. Մ.

Փուէնոս Այրէս, Սեպ. 1990

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Կոստան Զարեան, *Տեղի, ժամանակի եւ գրողի մասին*, «Սովետական գրականութիւն», 6, 1970, 107։

(2) Հմմտ. Կոստան Զարեան, *Երկեր*, Անթիլիաս, 1975, 639։ Կարծես իր հօր արձագանգը ըլլար 1989 Հոկտեմբերին Արմէն Զարեանի հանդիպումը Յովհաննէս–Պօղոս Բ. Պապին հետ (տե՛ս Արմէն Զարեան, *Ճանապարհորդութիւն դէպի Հռոմ եւ դէպի Նիւ–Եորք*, "Յառաջ–Միտք եւ Արուեստ", 1990, Ապրիլ 1, էջ 3)։

(3) Եղիշէ Չարենցի անուան Գրականութեան եւ Արուեստի թանգարան (ԳԱԹ), Գ. Լեւոնեան ֆոնտ, թ. 1377։

(4) Զարեան, *Տեղի, ժամանակի...*, 107։ Անշուշտ, «Պալացօ Վեկիա» պէտք է ըլլայ «Վեկիօ»։

(5) «Il Nuovo Giornale» (Firenze), 11 Giugno 1917; «La Nazione» (Firenze), 11 Giugno 1917։ Նաեւ՝ Հռոմ հրատարակուող փրանսալեզու թերթի մը (անունը նշուած չէ), 1917, Յունիս 14–ի թիւը (երեք կտրածոներուն համար, տե՛ս ԳԱԹ, Ա. Չօպանեան ֆոնտ, Ա. բաժին (ԱՉՖ), թ. 2117)։

(6) Հետաքրքրական է բաղդատել իտալական մամուլի այս բնորոշումները Զարեանի հայ ժամանակակիցներու վկայութիւններուն հետ։

(7) Անհրաժեշտ է նշել, որ Զարեան գրած է այս նամակները արեւմտահայերէնով, բէեւ արեւելահայերէնի զգալի միջամտութեամբ. նոյնութեամբ պահած ենք քերականական, բառապաշարային եւ ուղղագրական բոլոր շեղումները։

(8) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2118։

(9) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2121։

(10) Արշակ Չօպանեան, *Նամականի*, Երեւան, 1980, 132, 414–415։

(11) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2119։

(12) Խօսքը կը վերաբերի առաջին խաչակրութեան ժամանակ Երուսաղէմի գրաւումին (1099, Նոյեմբեր 15)։

(13) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2118։

(14) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2122։

(15) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2121։

(16) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2124։

(17) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2125։

(18) Antonio Gramsci, *Armenia*, «Il Grido del Popolo», 11 aprile 1916. Կ'օգտագործենք Արա Պալեօզեանի անգլ. թարգմանութիւնը՝ «Ասպարէզ» 1977 Հոկտեմբեր 26։

(19) 1918, Դեկտեմբեր 8–ի նամակը Չօպանեանին (ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2127)։

(19բ) Զարեան, *Երկեր*, 347։

(20) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2129։

(21) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2130։

(22) Տե՛ս մեր յօդուածը «Յառաջ–Միտք եւ Արուեստ», 1990, Փետրուար 4, էջ 2։

(23) «Հայկական Սովետական Հանրագիտարան», Գ. հատոր, Երեւան, 1976, 672։

(24) Ի շարս այլոց Վազգէն Շուշանեան՝ «Մենք»ի մէջ, Շաւարշ Միսաքեան՝ «Յառաջ»ի մէջ։

(25) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2117։

(26) Կարլեն Դալլաքեան, *Արշակ Չօպանեան*, Երեւան, 1986, 333։

(27) 1918, Փետրուար 14–ին, Զարեան կը հարցնէ Չօպանեանին. «Ի՞նչ եղաւ մեր համազգային ժողովը Եւրոպայ» (ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2123)։

(28) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2117։

(29) Չօպանեան, *Նամականի*, 130։

(30) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2119։

(31) ԳԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2121։

(32) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2123։

(33) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2124։

(34) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2127։

(35) Նոյն տեղը։

(36) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2130։

(37) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2124, «Ազգ» բառը «ժողովուրդ»ի տեղ գործածուած է։

(38) Զարեան, *Երկեր*, 168–170։

(39) ԳԱԹ, ԱՉՖ, թ. 2130։

(40) Նկատի ունինք Մարկ. Նշանեանի մենագրական աշխատանքը, որ արդիւնաւորուած է տարբեր յօդուածներու մէջ. հիմնուած ենք նաեւ «Գրականութիւն եւ միթաբանութիւն» դասընթացքին վրայ, զոր ան տուած է Վենետիկի համալսարանի հայագիտական ամառնային դասընթացքին մէջ (Օգոստոս 1987, անձնական նոթեր)։

(41) Կոստան Զարեան, *Հայրենիքին սիրտը*, «Մեհեան» Մարտ 1914, էջ 37։

(42) Հմմտ. Հրակ Վարժապետեան, *Ո՞ւր է «Մնացորդաց»ի «Դժոխք»ը*, «Գրականութիւն եւ միթաբանութիւն», Վենետիկ, 1987, էջ 17։

(43) Զարեան, *Երկեր*, 168։

(44) «Հայութիւնը հասած է մակարդակի մը, ուր պէտք է որոշել թէ ինք իրբեւ ա՞զգ պիտի ապրի, թէ համայնք» (Հըրայր Տէքմէճեան, 1990, Մարտ 16, Հոլիվուտ, տե՛ս «Հայ Կեանք», 1990, Ապրիլ 13, էջ 9)։

Chambre 504

ou les songes de Maia Damadian

par

Chaké MATOSSIAN

Au centre de Bruxelles, sur la place Rogier, un hôtel a opéré sa rénovation en adoptant le rôle de galerie d'art ou de musée contemporain. En 1988, le «New Hotel Siru» confie l'espace des chambres à la fantaisie et à la technique des artistes belges. La porte de la chambre 504 s'ouvre sur l'univers de Maia Damadian.

Maia Damadian n'a jamais peint, gravé ou dessiné des sujets mièvres, ni même gais ou plaisants. Elle exige donc du dormeur un certain courage, un courage à la hauteur du sien. Hors de toute mode, l'artiste persévère dans son travail très personnel dont on lui reproche souvent la teneur figurative ou symboliste. Ses personnages apparemment humains appartiennent en fait à un au-delà de l'humanité et révèlent au spectateur sa propre dimension supra-humaine. Plutôt que de parler de personnages, il faudrait dire que les œuvres de Maia se peuplent d'êtres sexués qui s'imposent en tant que *forces pures*. Aussi, choisir la chambre 504 revient à abdiquer de l'opinion banale concernant le rêve et la rêverie, à refuser les images stéréotypées du bien-être. A la médiocrité rêvante et s'auto-engendrant dans son rêve, Maia Damadian substitue la force onirique dans sa dimension divine.

Au premier regard, la chambre de Maia perturbe, inquiète. Deux géants monstrueux, deux forces, occupent les murs de la pièce, l'une masculine, face au lit, l'autre féminine, à la tête du lit; elles exhibent la toute puissance de l'animalité: tête d'aigle, cornes, serpent sont autant d'éléments qui s'intègrent parfaitement à la silhouette humaine. Cette fusion entre les parties animales associées à la force et le corps humain donne lieu à un déploiement du corps dont Maia nous indique ici l'importance. La perte de cette enveloppe équivaut à l'oubli d'une aura, elle signale la négligence impardonnable d'une dimension énergique qui nous habiterait et prolongerait notre être en pointillé dans l'espace-temps, transformant ainsi notre rapport au monde. En nous présentant notre pouvoir périphérique à travers des êtres fantomatiques, Maia Damadian nous montre ce que Merleau-Ponty, recourant à l'exemple du bras fantôme que l'amputé croit sentir, appelait l'«être au monde»; et il semble judicieux, que l'artiste nous le dévoile dans une chambre d'hôtel, d'où se trouvent généralement exclus les tracas quotidiens, la conjugalité routinière, l'habitude: «Ce qui en nous refuse la mutilation et la déficience, c'est un Je engagé dans un certain monde physique et interhumain, qui continue de se tendre vers son monde en dépit des déficiences ou des amputations, et qui, dans cette mesure, ne les reconnaît pas *de jure*. Le refus de la déficience n'est que l'envers de notre inhérence à un monde, la négation implicite de ce qui s'oppose au mouvement naturel qui nous jette à nos tâches, à nous soucis, à notre situation, à nos horizons familiers. Avoir un bras fantôme, c'est rester ouvert à toutes les actions dont le bras seul est capable, c'est garder le champ pratique que l'on avait avant la mutilation. Le corps est le véhicule de l'être au monde, et avoir un corps c'est pour un vivant se joindre à un milieu défini, se confondre avec certains projets et s'y engager continuellement» (1).

En peignant les démons ou les divinités sur les murs, Maia Damadian ne propose pas un décor mural mais bien un traitement de l'espace spécifique qu'est la chambre. Elle rend à la chambre à coucher sa différence d'avec les autres pièces, elle reconstruit le lieu de mystère, de secret, le lieu dans lequel toute visite tient de la visitation. Que l'atmosphère élaborée ici effraie au premier regard, signale que nul ne pénètre impunément dans une chambre. Le tour de clef dans la serrure ne saurait en aucun cas devenir un geste anodin. En cela, Maia rencontre le parcours onirique des Grecs pour lesquels «ce personnage onirique peut être un dieu, ou un fantôme, ou un messager onirique préexistant, ou une "image" (eidolôn) spécialement créé pour la circonstance; mais quel qu'il soit, il existe objectivement dans l'espace, et il est indépendant du rêveur. Il fait son entrée par la serrure (les chambres à coucher chez Homère n'ont ni fenêtre, ni cheminée); il s'installe à la tête du lit pour faire sa commission; et ceci fait, il se retire par la même voie» (2). Au demeurant, il est assez curieux de noter que Maia Damadian rattache ses démons à l'aigle et au serpent, tous deux constitutivement liés à la structure onirique des Héllènes. Ludwig Binswanger a souligné l'importance de l'image de l'aigle dans les rêves grecs et son rapport à l'événement extérieur ou à l'oracle qui signale, en dernière instance, les limites imprécises entre les mondes intérieurs et extérieurs: «chez les Grecs se confondent les frontières entre l'espace intérieur de l'expérience vécue, l'espace extérieur de l'événement et l'espace cultuel de la religion. Cela tient à ce que le sujet de l'image onirique, le sujet de l'événement cosmique et le sujet de l'expression rituelle ne représentent qu'un seul et même élément, la divinité, Zeus ou ses mandataires auxquels il a délégué son pouvoir de façon passagère ou permanente» (3).

L'œuvre de Maia met donc bien en évidence un travail de l'espace, la rencontre entre le volume et la surface d'une chambre et le corps avec ses dimensions intérieures et périphériques. Il semble que l'artiste prenne encore en considération la position de l'habitant qui, pour obtenir le point de vue du spectateur, doit s'allonger sur le lit. Ce qui revient à dire qu'il lui incombe d'adopter une position clinique (klinê = lit). Le serpent qui s'enroule autour du démon féminin, — sorte de version archaïque de cette Madone imposante et presqu'étouffante, cette Vierge au manteau qu'avra peinte Pierro della Francesca (4)—, joue alors à nouveau son antique rôle se rapportant aux incubations à visée médicale ayant lieu dans le temple d'Esculape (5).

Dès lors, c'est assurément l'énergie vitale que Maia Damadian cherche à nous rendre par l'intermédiaire de ses démons. Et il faudrait peut-être lire aussi l'étrange étirement de ces personnages, leur découpage en forme de flammes comme une manière d'insister sur l'énergie vitale, indiquant, en conséquence, la subsistance ou la résurgence de l'âme ignée que Platon et les Stoiciens ont légué à la médecine, celle d'un van Helmont mais aussi d'un Willis ou d'un Berkeley qui voyaient «dans les esprits animaux le "véhicule luciforme" de la force motrice de l'âme» (6), celle d'un Boerhaave encore: «le feu (ou la chaleur) ne sera ni uniquement un corps ni uniquement le mouvement de n'importe quel corps, mais le mouvement communiqué au reste de la matière par les atomes d'un élément spécifique auquel les chimistes ont réservé le nom de feu» (7).

En recréant le sacré et en permettant à l'occupant de la chambre de recouvrer son être au monde ainsi que sa force vitale, Maia Damadian accède, dans son travail se portant sur divers niveaux spatiaux, à une mise en cause de l'hôtel même. Au plus profond, ses démons présentent la négation —ou l'implosion— de l'hôtel en ce qu'il est la mort de l'hospitalité et, dès lors, l'édifice de l'inhumain. L'*Encyclopédie* de Diderot et d'Alembert définit l'hôtel comme ce qui a détruit l'hospitalité, considérée comme un devoir sacré de l'humanité; «Ainsi cet acte d'humanité était incomparablement plus indispensable, lorsque des maisons publiques, commodes, et à différents prix, n'existaient point encore parmi nous. Les hotelleries établies dans toutes les villes, et sur toutes les routes, pour héberger les voyageurs, ont suppléé aux secours généreux de l'hospitalité des anciens» (8). Maia Damadian récuse la commodité, elle invente, au cœur d'une ville, une façon d'être hors des villes, loin des routes, de redécouvrir notre être au monde recevant l'hospitalité des démons qu'il visite.

1) *MERLEAU-PONTY, Maurice;* Phénoménologie de la perception, *Paris, Gallimard*, 1945, *p.* 97.

2) *E. R. DODDS;* Les Grecs et l'irrationnel, *Paris, Flammarion*, 1977, *p.* 110.

3) *BINSWANGER, Ludwig;* Le rêve et l'existance, *Paris, Desclée de Brouwer*, 1954, *p.* 166.

4) *Polittico della Misericordia* (1445 - 1462). *P. et L. Murray définissent ce tableau comme «an architectural setting which is treated as a continuation of the actual architecture of the chapel in which it was set, thus creating a spatial setting involving the spectator within the compass of the alterpiece»*, The Art of the Renaissance, *Londres, Thames and Hudson*, 1978, *p.* 131.

5) *Cf. DODDS;* Op. cit., *pp.* 117-119.

6) *CANGUILHEM, Georges;* La Formation du concept de réflexe aux XVIIe et XVIIIe siècles, *Paris, Vrin*, 1977, *p.* 82.

7) *METZGER, Hélène;* Newton, Stahl, Boerhaave et la doctrine chimique, *Paris, Albert Blanchard*, (1930) 1974, *p.* 221.

8) Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, *Paris, Neuchâtel, t. VIII*, 1765, *art:* «*hôtel*».

La diglossie de l'arménien en France : l'exemple de quelques expressions calquées

par
Robert DERMERGUERIAN
Université de Provence

Les quelques expressions calquées, de nature assez spécifique, relevées dans la presse arménienne de France, permettent d'examiner le fonctionnement de l'arménien littéraire moderne variante occidentale (désormais : arménien occidental) dans le milieu qui lui est propre depuis 7 décennies.

Si effectivement «toute langue est, à tout instant, en cours d'évolution» (1), cette évolution dépend de divers facteurs : le milieu social dans lequel évolue la langue, les contacts permanents avec d'autres langues, le statut socio-politique et le prestige de la langue. Nous essayerons d'apprécier l'importance de chacun de ces facteurs dans le processus de l'évolution du vocabulaire de l'arménien occidental en examinant quelques expressions calquées qui présentent des particularités intéressantes à cet égard.

L'arménien occidental, qui comprend environ 2 millions de locuteurs dispersés depuis 4 générations dans différents pays, fonctionne dans des sociétés souvent très différentes. Ces différences peuvent provenir de la langue, du prestige et du niveau scientifique et culturel que celle-ci véhicule, du système socio-politique du pays d'accueil, c'est-à-dire les facteurs dont dépend l'évolution de la langue. On peut donc dire que c'est la dispersion des locuteurs de l'arménien occidental qui constitue l'élément essentiel et déterminant de son fonctionnement et de son évolution. Le comportement linguistique individuel des locuteurs isolés et dispersés ne pouvant assurer le fonctionnement d'une langue littéraire, ce n'est qu'un groupe homogène de locuteurs bien structuré que nous nommerons «groupe linguistiquement significatif» qui peut être en mesure de faire fonctionner le mécanisme de la langue littéraire. Le groupe linguistiquement significatif est composé d'un nombre de locuteurs suffisamment important pour assumer le fonctionnement et la continuité de la langue littéraire par le moyen de créations littéraires et artistiques, par la presse et les associations culturelles, par les écoles et les églises etc.

Le fonctionnement et la continuité de l'arménien occidental sont assurés par de nombreux «groupes linguistiquement significatifs» installés dans divers pays : France, Etats-Unis, Argentine, Australie, Liban, Grèce, Italie, Turquie, chaque groupe ayant une vie culturelle, associative autonome, une organisation scolaire, éducative indépendante, une presse propre à chaque groupe et bien distincte des autres.

Historiquement, la communauté arménienne de France forme un groupe linguistiquement significatif depuis 3 ou 4 générations. La situation linguistique de la 3e et 4e génération est caractérisée par le bilinguisme de chacun des locuteurs qui utilisent alternativement et avec une égale aisance, selon les situations ou les milieux, l'arménien ou le français. Si cela est vrai pour chacun des locuteurs individuellement et séparément, il n'en est pas de même pour l'ensemble des locuteurs du groupe linguistiquement significatif au niveau duquel se manifeste l'ampleur et le contenu de toute évolution linguistique. A cet égard, nous dirons que l'arménien est en état de diglossie par rapport au français dans la mesure où cette dernière, étant l'instrument d'une administration et d'un état organisé, a naturellement un statut supérieur à l'arménien dont l'usage se limite à la communication écrite ou orale et à la création culturelle. «Il n'y aurait de bilinguisme qu'individuel, alors que la diglossie serait le fait de communauté entière» (2). Nous entendons donc par diglossie le fait pour un groupe linguistiquement significatif dont les individus sont bilingues, de parler sa langue d'origine (en l'occurrence l'arménien occidental) d'une part et de parler la langue du pays d'accueil d'autre part (en l'occurrence le français), étant donné que la langue d'origine a un statut socio-politique inférieur. Nous dirons dans ce cas que la langue d'origine est dans une situation dominée, alors que celle du pays d'accueil est en situation dominante.

Si l'état de diglossie n'est un obstacle ni pour le fonctionnement, ni pour l'expansion lexicale de la langue dominée, il peut, en revanche, fortement influencer ou modifier le cours et le contenu de l'évolution de la langue. Le prestige de la langue dominante, c'est-à-dire son statut socio-politique, culturel et technologique élevé en tant qu'instrument d'un état, lui donne le privilège d'être le plus souvent à l'origine de la création ou de l'apparition de concepts nouveaux, ce qui lui donne l'avantage de produire des unités nouvelles selon les normes de la langue. La langue dominée doit alors introduire à la fois le concept et le mot qui le désigne, soit par l'emprunt, soit par le calque, soit par les moyens internes. Toute nouvelle unité lexicale dans la langue dominée, quel que soit le moyen auquel on aura recours, aura pour source conceptuelle et lexicale la langue dominante. Dans cette perspective, la diglossie est vécue comme un contact permanent entre deux langues dont l'une, la dominée, est constamment et nécessairement sous l'influence de la dominante qui régulièrement fournit la matière lexicale et donc conceptuelle. Cependant, les effets des contacts privilégiés (par la force des choses) entre langue dominante et dominée ne se limitent pas à l'influence conceptuelle ou à l'apport lexical. La diglossie présuppose aussi un contact permanent entre deux sociétés : de vie sociale, culturelle, de deux sensibilités et systèmes de pensée. Le groupe linguistiquement significatif ne peut fonctionner et évoluer en vase clos : il vit au sein d'une société qui a ses propres traditions, ses propres coutumes. C'est pour cela qu'ayant à exprimer la réalité quotidienne telle qu'elle est vécue, le locuteur de la langue dominée est amené à exprimer des «faits» de société relatifs à la pensée ou au système social caractéristique du pays d'accueil. Ces «faits» ne désignant pas de concepts nouveaux, leur transfert dans la langue dominée n'est donc pas nécessairement provoqué par un besoin nouveau de communication. La nature de certaines expressions calquées relevées dans la presse arménienne en France montre que ces transferts sont provoqués par le besoin d'exprimer une attitude sociale, une sensibilité nouvelle, conséquence du contact entre les deux sociétés. Nous distinguerons donc les «transferts conceptuels», qui sont un apport nécessaire à l'évolution du système lexical de la langue, des «emprunts non conceptuels», qui ne proviennent pas de la nécessité d'exprimer un concept nouveau : ils résultent de l'influence du milieu socio-culturel dans lequel fonctionne la langue dominée.

L'expression «les gens du 3ème âge», remplaçant les termes «vieux» ou «personnes âgées» (jugés plutôt insultant de nos jours), pour exprimer euphémiquement, d'une manière plus élégante la catégorie de gens qui sont à la retraite et qui n'ont aucune activité, n'exprime pas un concept nouveau. Elle exprime plutôt une nouvelle manière de penser. Son apparition en français peut s'expliquer aussi par le besoin d'un mode nouveau de communication, par la volonté des média de nommer ou de mieux cibler l'interlocuteur en ménageant les susceptibilités, phénomène qui caractérise l'évolution sociologique en France vers un certain égalitarisme. Sous cette forme l'expression n'existe ni en anglais, ni en espagnol. Puisque cette expression ne désigne pas un concept nouveau, son passage en arménien, calquée sous la forme «*yerord tariki antzer*» [երրորդ տարիքի անձեր], ne provient pas de la nécessité de nommer un objet nouveau, un événement ou une invention nouvelle. Cette désignation, nouvelle en arménien, peut être la conséquence de l'influence du milieu dans lequel fonctionne et évolue le groupe linguistiquement significatif arménien en France, son adoption étant facilité par le bilinguisme des locuteurs. On peut en déduire que le contact entre le milieu socio-culturel français et le groupe linguistiquement significatif arménien, installé en France, a pour effet le transfert en arménien de phénomènes socio-culturels caractéristiques du cadre de vie de la société française, exprimés par des désignations nouvelles mais non conceptuelles.

L'expression «*gagner du terrain*», dans le sens de prendre l'avantage, le dessus, dans une compétition ou une lutte, qui ne désigne pas un concept nouveau, est calquée en arménien sous la forme «*hogh chahil*» dans le même sens. Ce calque, relevé assez souvent dans la presse écrite et venant de toute évidence de la langue parlée, est également un exemple d'influence non conceptuelle dont le transfert peut s'expliquer également par la disposition de la langue dominée d'imiter la langue dominante.

D'autres expressions, comme «*remède de cheval*» calquée sous la forme «*tziou tegh*» «*l'état marginal*» calquée «*lousantzkayin vidjak*», «*les grands électeurs*» calquée «*medz entroghner*», peuvent être classées dans la même catégorie de transferts dont la fréquence dans la presse arménienne en France est assez grande pour être considérés comme stabilisés et adoptés.

L'examen des expressions calquées données ci-dessus permet de faire des commentaires suivants :

a) relevées seulement dans la presse arménienne de France, ces calques sont caractéristiques de l'arménien occidental pratiqué par le groupe linguistiquement significatif installé en France ;

b) faute d'exister en anglais ou dans d'autres langues avec lesquelles des groupes linguistiquement significatifs arméniens sont en contact privilégié, ces expressions ne peuvent être calquées en arménien occidental pratiqué par les bilingues arm/angl., arm/espagn., arm/grec etc.

c) ces expressions calquées sont incompréhensibles à tous les locuteurs d'arménien occidental, excepté ceux vivant en France ;

d) la dispersion géographique conduisant au relachement des contacts, les groupes linguistiquement significatifs arméniens dispersés dans le monde ont chacun leur propre mode de fonctionnement et cours d'évolution différents des autres ;

e) la spécificité des conditions dans lesquelles fonctionne l'arménien occidental (voir en début de cet article) peut conduire, à long terme, à une nouvelle ramification de la langue en plusieurs dialectes.

Le fonctionnement en cours et l'évolution de l'arménien occidental moderne sont conditionnés par l'état de diglossie et la dispersion géographique de tous ses locuteurs, circonstances définitivement inéluctables.

1) *A. Martinet*, «*Eléments de linguistique générale*», *Paris*, 1967, *page* 173.
2) *Ibid. page* 148.

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳ ՀԱՅՈՐԴԻՆ

Գրեց՝
ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

Եկող-գացողի ծով մը կը ծփար մաքսատան մէջ: Պաշտօնեաները յոգնիլ չըգիտցող մեքենաներու նման ճամպրուկները բանալ կու տային, ապրանքներու դէզերը կը խառնշտկէին եւ կ'արձակէին կարճ ու հատու վճիռները՝ քարեղէն անտարբերութեամբ լսելով թէ՛ աղերսանք, թէ՛ բողոք, եւ թէ՛ սպառնալիք: Անոնցմէ մին՝ ուխտաւորի նայող տարիքով նիհար ու պինդ աստիճանաւորը ճամբորդներու բազմութեան մէջ նշմարելով զոյգ մը սեւ յօնքեր ու Թորգոմեան քիթ մը ձեռքով նշան ըրաւ:

– Հոս եկէք, – չեչոտ վանեցին կը մատնէր, – Անուննիդ ըսել հաճեցէք:

Քիթին տէրը եանով մականուն մը տըւաւ:

– Սա գրպաններդ պարպէ՛ տեսնեմ, – խոժոռ հրամայեց ծերուկը:

– Ամօթ է, ա՛յ մարդ, հայրենակից ենք վերջապէս...:

– Ես ալ ճիշդ ատոր համար կ'ըսեմ: Գողը որ տունէն ըլլայ՝ եզը երդիքէն կը հանեն: Պարպէ՛ տեսնեմ:

Սրտնեղած ու ամօթահար՝ ճամբորդը թաշկինակ մը հանեց, ետեւէն՝ գրիչ մը, պզտիկ տետրակ մը, ծխախոտի ծրար մը, լուցկիի տուփ մը եւ նման բաներ, որ իմ ու քու գրպանն ալ կան:

– Ծոցիդ գրպանը տեսնեմ: Աս ի՞նչ է, է՛, չըսես: Գրաւ փնտռածս: Ի՞նչ է սա: Նեխի:

– . . . Իմ Հայաստան – հատիկ մանանեխի
Միշտ հեռու ես
Երբ որ ճամբաս երկար է...

– Բա՛ն է, հասկցայ: Աղէկ գրեր ես, սակայն ստիպուած եմ վար դնելու: Տեսնուելի՞ք բան է, որ Հայաստանը ուրիշ տեղ մը տարուի: Ան ալ՝ քէզլիչէններու ձեռքով:

– Բանաստեղծութիւնս նիւթական չէ, գաղափար է...:

– Սու՛ր նայէ: Նիւթականը հովուն բերանը տուած՝ գաղափարն ալ ձեռք անցընել կ'ուզէ: Ջըլլա՛ր, գիտցանք ով ըլլալդ: Անպէս մանչ էի, երբ Հայու մէկը եկեր էր այս քաղաքը: Մենծ մարդ էր ատոնց քով: Գալուն պէս ալ Կարսն ու Արտահանը տուեր էր վատերուն, պատմութիւնը գիտես: Ան ալ բանաստեղծ էր ու Հայաստանը հետը կը պտըտցնէր: Ծօ՛, գաղափար ըսուածը թաշկինակին հետ գրպա՞նը կը թխմուի...:

. .

Տարի մ'ետք, նոյն մաքսատունը, պատին գրութիւն մը կը տեսնեմ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԴՈՒՐՍ ՏԱՐՈՒԵԼՈՒ ՉԷ:

Կը մօտենամ ու խոշոր գիրերով կ'աւելցնեմ տակը. ԱՇԽԱՐՀԸ ՔՈՒԿԴ ԸԼԼԱՅ, Ո՛Վ ՃԱՄԲՈՐԴ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՄԵԶԻ՛ ՁԳԷ: ■

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ՉՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 4

MARDI
4 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.421 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.421

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԸ ԵՒ ԱՆԿԱՊ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.

Փոքր ժողովուրդները փոքր ուրախութիւններով կը գոհանան: Մենք՝ ուրիշներէն աւելի: Այդ Ջորեքշաբթի օրը, Նոյեմբեր 21-ին, Թռիչքը ուղղակի է դէպի Երեւան: Խորքին մէջ, արտասովոր ոչինչ կայ: Եւ սակայն: Երեւան երթալ առանց անցնելու Մոսկուայէն, պարզ դիւրութիւն մը չէ: Զի նշանակեր միայն ժամանակ շահիլ: Խորհրդանշական բան մը կայ՝ Մոսկուայէն չանցնիլ, այսինքն՝ դադրիլ կախում ունենալէ Մոսկուայէն, այդ անհրապոյր օդակայանէն ու քաղաքէն, որ ժամանմանդ պահուն իսկ, կը թուի թէ քեզի կ'ըսեն՝ ինչո՞ւ եկած ես, ի՞նչ գործ ունիս հոս: Ամբոխ մը եւս կուտայ օդանաւը, հայ օդաչուով, հիւրընկալող հայ օրիորդով ու հայերէն յայտարարութիւններով: Եւ հազիւ չորսուկէս ժամ ետք, ուր առաւօտեան 3-ն է, էջք կը կատարուի Երեւանի օդակայանը: Բազմութիւնն ու կառքերը երբեք չեն կրնար մտածել տալ թէ վաղ առաւօտ է, նոյնիսկ լուսարդել: Ճամբորդները գրեթէ բոլորն ալ Հայ են: Այս ալ հետաքրքրական երեւոյթ մըն է, ծանօթներով ճամբորդել: Ճամպրուկներ, սնտուկներ կը լեցնեն օդակայանը: Բժիշկներ հայ եւ օտար, դեղ կը բերեն, պատուաստներ՝ մանուկներու համար, քանի լուր հասած է թէ մաշկախտի (տիֆթէրի) համաճարակ կայ: Տխուր է հաստատել թէ ոմանք աղէտներու կարիքն ունէին, Սփիւռքի մէջ, գիտակցելու համար թէ Հայ են: Մանաւանդ հեռացած ու միայն հոգիով Հայ մնացած երիտասարդներու համար: Հարկ եղաւ որ Շիրակ դաշտը սարսռայ, նոր որբեր, հաշմանդամներ աւելնան, հողեկան հիւանդներ բազմանան, որպէսզի սփիւռքահայ երիտասարդը գիտակցի թէ ի՛նչ խոչընդոտ է լեզուն չիմանալ: Չհասկնալ թէ ի՞նչ ցաւ ունի Սպիտակի սա մանչուկը, կամ ի՞նչ է վիճակը սա ծերուկին:

Կառքեր կան օդակայանը, դիմաւորողներ: Բայց, յանկարծ կը յայտնուի զբօսանաւու երկայնքով, սպիտակ, չքեղագոյն քառիյաք մը: Մեծահարուստներ կան Երեւան, որոնք ամօթի զգացումն իսկ չունին: Բայց, անցնինք: Խորհրդածութիւններ կան, որոնցմէ հարկ է խուսափիլ, որպէսզի դառնութեան բաժակը չյորդի:

⁂

Յաջորդ առաւօտ իսկ, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23-ին կը բացուէր Հայոց Համազգային Շարժումի Բ. համագումարը, որ դրդապատճառն իսկ էր այս ճամբորդութեան: Համագումարներու հսկայ սրահը կրկին լեցուն է, ծայրէ ծայր: Բայց սկիզբէն կը պարզուի որ պատկերը բոլորովին տարբեր է: Կարգ ու կանոն կը տիրէ: Ընդդիմադիրներ չկան: Երէկ — անցեալ տարի — ՀՀՇ-ն ընդդիմութիւն էր, ու հակաճառողները, խանդարողները, պոռթկումները, վէճերը, փոքր միջադէպերը կեանք կուտային համագումարին: Այսօր՝ խանգարող չկայ: ՀՀՇ-ն իշխանութեան գլուխ հասած է, շատ արագօրէն, երբ պատրաստուած ալ չէր ու ով որ գոհ չէ, չէ իսկ եկած: Մեծ բացական՝ Հայաստանի մտաւորականութիւնը: Ընդմիջումի պահերուն կարելի չէ հանդիպիլ ծանօթ գրագէտի մը, բանաստեղծի մը: Բայց, Հայաստանի գրագէտները — բացառութիւնները յարգելով անշուշտ — ե՞րբ ողջամիտ դիրքորոշում ունեցած են երկրին քաղաքական կեանքին մէջ: Կը բաւէ ոմանց յօդուածները կարդալ այսօ՛ր ու ջանալ չյիշել թէ տարբեր երգ կ'երգէին, դեռ երէկ: Երէկուան երգը հասկնալի էր, այսօրուան անպարկեշտութիւնները՝ քիչ մը ողորմելի: Հոս է, այս անգամ ալ, Մարօ Մարգարեան, հաւատարիմ ինքն իրեն:

Նախագահութեան հինգ անդամներէն մէկը՝ կրօնաւոր է: Յուսիկ Քհնյ. Լազարեան երեսփոխան ընտրուած է ՀՀՇ-ի ցանկէն, ու «Հայր Մեր»ով եւ նահատակներու յիշատակին մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութեամբ կը բանայ համագումարը: «Հայր Մեր»ը միայն այս համագումարը չէ որ կը բանայ, այլեւ Հայաստանի գրեթէ բոլոր հաւաքոյթները: Ամէն ինչ որ արգիլուած էր 70 տարիներու երկայնքին ի պատուի է ու բնական է, որ չափի զգացումն ալ կորսուի, յուսանք ժամանակաւորապէս:

Ըսինք արդէն, առաջին կարճ թղթակցութեամբ մը, այս Համագումարը բոլորովին տարբեր բնոյթ ունի: Կարգ ու կանոնը, կազմակերպութեան բարելաւումը, այսինքն ինչ որ դրական է, հակասական կերպով բացասական հետեւանք ունի ու պատճառ կը դառնայ որ քիչ մը անհամ ընթանան նիստերը, որոնք ուղղակի կը սփռուին հեռատեսիլէն: Այս ալ, միայն լաւ կողմեր չունի: Հեռատեսիլէն երեւնալու մարմաջը կը բաւէ, որ ըսելիք չունեցողն ալ խօսք առնէ: Եւ որքա՛ն մեծ է թիւը անոնց որոնք ըսելիք չունին: Ոչ կրնան կրկնութիւններէ խուսափիլ, ոչ ինչ առաջարկ մը բերել եւ մանաւա՛նդ ճշդել թէ ի՞նչ է ՀՀՇ-ի ծրագիրը գալիք օրերուն համար: Ժամերով արտայայտուիլ — խելօք - խելօք — այն գլխաւոր հարցին շուրջ թէ պէ՞տք է ՀՀՇ շարժում մնայ թէ կուսակցութեան վերածուի, երբ յանուն հրաժարեալ վարչութեան Վանօ Սիրադեղեան կը յայտնէ թէ մեծամասնութիւնը կողմնակից եղած է Շարժում մնալուն, ինչպէս նաեւ պատուիրակներու մեծամասնութիւնը, միայն ժամավաճառութիւն կը ստեղծէ:

Այս իսկ պատճառով, պիտի չծանրանանք համագումարին նիստերուն եւ ելոյթ ունեցողներուն վրայ մանրամասնօրէն, այլ անդրադառնանք ընդհանուր երեւոյթներու:

Իշխանութեան անցնիլը թափը կոտրած է Շարժումին եւ աս ալ բնական հետեւանք մըն է: Անցեալ տարի վաղուան յոյսը կար, այս տարի՝ քայքայուած տնտեսութեամբ, հարիւր հազարաւոր աղէտեալներով ու գաղթականներով լեցուն, աւերուած երկրի մը պատասխանատուութիւնը: Ընելիք կայ, անկասկա՛ծ, բայց ի՞նչ, ի՞նչ է, այսօր, դերը ՀՀՇ-ի: Հակակշռե՞լ իշխանութի՞ւնը, շարունակե՞լ ընդդիմադի՞ր մնալ. ի՞նչպէս: Ուղին որ կը փնտռուի յստակ չի յայտնուիր:

Իշխանութիւնը փորձաքար է: Այս պարագային նոյնիսկ՝ փորձանք: Իշխանութեան գլուխ գալ իրաց նման կացութեան մը մէջ, նպաստաւոր չէր կրնար ըլլալ Շարժումին, բայց ուրիշ ելք ունէ՞ր: Ո՛չ: Հարցերը շատ շատ են, մեղադրանքները՝ դիւրին: Քաղաքական գետնի վրայ, գլխաւորը կը վերաբերի Արցախի: Ու յանկերգը ծանօթ է, դուրսն ալ շատ կը լսենք՝ Ղարաբաղով ծնած Շարժումը, երեսի վրայ ձգած է Ղարաբաղը: Ճիշդ չէ, անշուշտ, ոչ մոռցած է, ոչ ալ բարձի թողի ըրած: Տնտեսութեան հետ, Արցախն ու սերձաւոր գիւղերը հիմնական մտահոգութիւններ կը մնան: Ո՞ւր է փանաչէն, այն հրաշք դեղահատը, որ պիտի լուծէր բոլոր հարցերը: Հին իշխանութիւնը գլխաւոր պատասխանատուն կը մնայ կացութեան մը վատթարացման, 1988 Փետր. 26-ի այն օրէն, երբ Սիլվա Կապուտիկեան ու Զօրի Բալայեան Երեւան վերադարձան Գորբաչովի հետ տեսակցութենէն ետք ու խանդավառ ելոյթներով այն տպաւորութիւնը թողուցին թէ Արցախն ալ բերած են իրենց ճամպրուկներուն հետ ու գործադուլ եւ ցոյց դադրեցան: Թերեւս տարբեր կ'ըլլար, եթէ...:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԻՆ

ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԸ ՄՆԱՅ ԱՄԷՆՈՒՐԵՔ

Աւելի քան երեք ամիս է, որ Հայաստանի կառավարութիւնը ամբողջովին չէր կազմուած եւ աւելորդ ժամավաճառութիւններ ալ թոյլ չէին տար վարչապետ՝ Վազգէն Մանուկեանի, որ կարենայ աշխոյժ աշխատանք տանիլ, ձմրան այս օրերուն, երբ ամբողջ ժողովուրդ մը սովի մը մղձաւանջով կ'ապրի: Ծանօթ է որ, ամիսներէ ի վեր, Վազգէն Մանուկեանի առաջարկած ամէն մէկ նախարար, երբեմն 2 - 3 քուէարկութեան պատճառ կը դառնար Գերագոյն Խորհուրդին մէջ, կը պատահէր նաեւ որ երեք քուէարկութենէ ետք ալ՝ չանցնէր:

Ժամանակաշրջանի մը մէջ, ուր մէկ վայրկեան չկորսնցնելը կենսական է, կարելի չէր այսպէս շարունակել, այս մասին կը խօսէինք արդէն նոյնինքն վարչապետին հետ, քանի մը օր առաջ:

Ուրբաթ օր, ընդառաջելով Վազգէն Մանուկեանի դիմումին, Գերագոյն Խորհուրդը արտօնութիւն տուած է իրեն, որ մէկ տարուան համար նշանակէ իր նախարարները եւ ամբողջացնէ կառավարութիւնը: Իրաւունքն ունի նաեւ պաշտօնազրկելու: Նոյն օրը, արտօնութիւն տրուած է նաեւ վարչապետին լիազօրներ նշանակել շրջանները, գործադիր մարմիններ, քանի Խորհուրդներու ընտրութիւններուն մեծամասնութիւն չէ գոյացած եւ Գերագոյն Խորհուրդն ալ ցարդ չէ քուէարկած տեղական ինքնակառավարման աւարտական օրէնքը:

Տնտեսական խիստ լարուած վիճակը

Այսօր, ուշ է այդ «եթէ»ներուն համար:

Բայց, այս ամբողջ չլուծուած հարցերն են, ամէնօրեայ դժուարութիւնները, ու ելք մը չտեսնելու իրողութիւնը փապուղիէն դուրս ելլելու համար, որ ազդած են համագումարի մթնոլորտին վրայ:

Լսեցինք բազմաթիւ ելոյթներ, կրկնուող պատմականներ, վերլուծումներ, կուսակցութեան վերածուելու կամ Շարժումին մէջ կուսակցական խմբակ ստեղծելու (Հ. Գալստեան, Դ. Վարդանեան) առաջարկներ, հակահամայնավար բուռն յարձակումներ (Խ. Ստամբոլցեան), հայ - ադրբեջանական անխուսափելի նկատուած առճակատման մը մտավախութիւններ, ու կրկին ու կրկին՝ Արցախ: Ղարաբաղէն երեսփոխան մըն էր՝ Վիգէն Շիրինեան, որ կ'ըսէր՝ «Ով չի գիտեր ի՞նչ անել Արցախի համար, թող քաշուի»: Վազգէն Սարգսեան, Պաշտպանութեան Կոմիտէի նախագահը, ընդառաջելով կարգ մը պատուիրակներու դիմումին, կը պարզէր Բերդաձորի բարդ կացութիւնը: Ինք տեւականօրէն կ'երթայ - կուգայ: Կը յայտնէր որ, ի վերջոյ, Հայերն ալ հակահարուած տուած են, թէեւ երբեք նախայարձակ չեն: Կոչ կ'ընէր, որ տղաք ինքնագլուխ գործի չերթան: Ու, հերթական ձեւով, կրկին կուգար նոյն հարցումը՝ ի՞նչ պիտի ընէ ՀՀՇ, գործի՞ք կառավարութեան, միջնո՞րդ: Եւ կը շեշտուէր բուն հարցը, որ կը ջլատէ ամէն աշխատանք՝ այն տագնապալի պատկերը որ կը պարզուի Գերագոյն Խորհուրդին եւ կառավարութեան միջեւ, համագործակցութեան եւ նոյնիսկ համակարգումի վնասաբեր բացակայութիւնը:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՎԱՂԸ՝ ՊԱՏԵՐԱ՞ԶՄ ԹԷ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ
ՁԻՋՈՒՄ ՁԸՆԵՐ

Առաջինը Միացեալ-Նահանգներու արտաքին նախարարն է, որ երկու շաբաթէն, Պաղտատ պիտի երթայ ու խօսի Ս. Հիւսէյնի հետ: Անկարելի չէ նաեւ որ Ռոլան Տիւմա ալ Պաղտատի ճամբան բռնէ եւ ուրիշ արտաքին նախարարներ ալ տողանցեն, Պէքըրէն ետք:

Առայժմ՝ խուլերու զրոյցի մը բնոյթ ունին նախատեսուած հանդիպումները: Արդարեւ, Սատտամ Հիւսէյն պատաս-

(Շար.ը Դ. էջ)

տխրած է որ ձեռք առնուին այս բացառիկ միջոցները: Առայժմ կարեւորը՝ գործնականն է:

Կացութիւնը նաեւ շատ լարուած է Ղարաբաղ: Ուրբաթ օր յարձակում գործուած է ազերի քաղաքացիք փոխադրող հանրակառքի մը վրայ: Երկու Ազերիներ վիրաւորուած են: Շաբաթ օր, Ազերիներ յարձակում գործած են Մարտունաշէնի վրայ, Հայերու կողմը երկու մեռեալ կայ եւ մէկ վիրաւոր: Խորհրդային զօրքերը միջամտած ու պաշտպանած են Հայ բնակչութիւնը, վիրաւորներ կան նաեւ զօրքերու մէջ:

× Համայնավար կուսակցութիւնը իր ընդհատուած համագումարը շարունակեց Ջորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի (Նոյեմբեր 28 / 29): Վլադիմիր Մովսիսեանի աթոռին (Ա. քարտուղար) ընտրուեցաւ Ստեփան Պողոսեան, նախկին տնօրէն «Արմէնփրէս» մամուլի գործակալութեան:

× ՀՀՇ-ի վարչութեան նախագահ վերընտրուեցաւ Վանօ Սիրադեղեան: Ստորեւ նորընտիր վարչութեան կազմը այբենական կարգով: Ինչպէս գրած էինք ընտրուած են 40 անդամներ, 39-ը՝ ներկայացուած հրաժարեալ վարչութեան կողմէ, յաւելեալ Պարոյր Հայրիկեան: Բոլորն ալ Երեւանէն են, բացի՝ Ռոպէր Քոչարեանէ (Ստեփանակերտ). —

Երջանիկ Աբգարեան
Լեւոն Անանիկեան
Բագրատ Ասատրեան
Բաբգէն Արարքցեան
Հրանտ Բագրատեան
Ալբեր Բաղդասարեան
Աշոտ Բլէյեան
Համբարձում Գալստեան
Սամուէլ Գէորգեան
Վարդան Ջուռնաչեան
Էդիկ Էգորեան
Աւետիք Իշխանեան
Ռաֆայէլ Իշխանեան
Յուսիկ Քահանայ Լազարեան
Շահէն Կարամանուկեան
Պարոյր Հայրիկեան
Ռաֆայէլ Ղազարեան
Ստեփան Ղարագէրաքեան
Արամ Մայիլեան
Գրիգոր Մանթաշեան
Աշոտ Մանուչարեան
Վազգէն Մարգարեան
Եուրի Մովսիսեան
Ալեքսան Յակոբեան
Սմբատ Յակոբեան
Արամ Յովհաննիսեան
Դաւիթ Շահնազարեան
Աշոտ Ոսկանեան
Տիգրան Պասկեւիչեան
Շահէն Պետրոսեան
Կարապետ Ռուբինեան
Արշակ Սադոյեան
Տիգրան Սարգսեան
Կտրիճ Սարդարեան
Վանօ Սիրադեղեան
Խաչիկ Ստամբոլցեան
Կամօ Վարդանեան
Վահան Փափազեան
Շաւարշ Քոչարեան
Ռոբեր Քոչարեան

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

Կարելի չէ ստորագնահատել մամուլի դերը մեր օրերու կեանքի կազմակերպումին մէջ, մանաւանդ Սփիւռքի նման տարտղնուած եւ կեդրոնախոյս Հայութեան մը պարագային: Կարելի է նոյնիսկ մտածել թէ այն Հայը որ հայերէն թերթ մը, գիրք մը չի կարդար, հայերէն ձայնասփիւռի կամ պատկերասփիւռի յայտագիրներու չի հետեւիր՝ իր հողէն, իր արմատէն խզուած եւ աւելի կանուխ քան ուշ չորնալու դատապարտուած բոյսի նման բան մըն է: Հայաստան այցի քանի մը անգամ գացած ըլլալն ալ չի բաւեր հողին փրկելու համար՝ երբ մարդ կորսնցուցած է տարրական հետաքրքրութիւնը Սփիւռքի եւ Հայաստանի առօրեայ կենցաղին, տագնապներուն եւ հրճուանքներուն, մէկ խօսքով՝ հայութեան լինելութեան հանդէպ:

«Ասպարէզ» օրաթերթը, որպէս ծաւալ, յաճախականութիւն ու տպաքանակ՝ Սփիւռքի էն կարեւոր պարբերականն է այսօր: Բովանդակութեան արժէքին մասին կարծիքները կրնան տարբերիլ անձէ անձ, սակայն ճշմարտութիւն է որ 20-րդ դարու լրատուական բարձր թէքնոլոժիին լիովին մասնակից է ան եւ այս պարագան՝ անփոխարինելի արժանիք է: Հսկայ պիւտճէ որ միլիոնը կ'անցնի, հաղորդակցական ամէնէն արդիական գործիքներ, մեծ վարչակազմ, թղթակիցներու ցանց, ընթերցողներու լայն հանրութիւն, հրատարակումի կանոնաւորութիւն՝ նորութիւն են մեր իրականութեան մէջ եւ առիթ՝ արդար գոհունակութեան ամէն Հայու համար: Մեր դարու corporate երեւակայութիւնն ու ձեռներէցութիւնը լիովին կը գործածուին, եւ ինչպէս կը գրէինք Armenian International Magazine-ի մասին, «Ասպարէզ»ի համար ալ կրնանք ըսել թէ, ի վերջոյ, մեր դարու ոճին մօտենալու վրայ ենք: Կը մնայ աւելցնել թէ իր նման լայն միջոցներով օժտուած օրաթերթ՝ պէտք է կարենայ մեր ընկերային եւ իմացական կեանքի լուրջ քննութեան ու քննադատութեան շատ աւելի տեղ տրամադրել: Ուր որ դառնայ մարդ՝ դպրոցէն ակումբ, եկեղեցի ու խմբագրատուն՝ հայութեան մտածելու եւ գործելու կերպերը վերանորոգումի կը կարօտին եւ հանրութեան ուշադրութիւնը այդ ուղղութեամբ դարձնելու աշխատանքը՝ մամուլին կ'իյնայ գլուխ հանել: Եւ առաջին հերթին՝ ամէնէն լաւ կազմակերպուած թերթին՝ «Ասպարէզ»ին:

Երկրորդ գրական յատկանիշը՝ հասարակաց է «Ասպարէզ»ին, «Մասիս»ին, «Փարոս»ին եւ «Սփիւռք»ին: Այդ՝ առնող գաղափարաբանական ուժեղ կեցուածքն է, հայկական ոգիի եւ հայութեան գոյատեւման համար յանձնառութեան մը փաստը որ այդ չորս թերթերը կը ցուցաբերեն, իւրաքանչիւրը իր յատուկ ըմբռնումով: Կուսակցութիւն մը միշտ բարիք է մեր կեանքին մէջ եւ քաղաքական թէ կրօնական գաղափարաբանութեան մը շուրջը սանձուած միութիւնը աւելի յուսադրիչ է քան թոյլ, ապաքաղաքական համախմբումները: Այնպէս որ «Ասպարէզ»ի Դաշնակցական ուղղութիւնը անոր կենսունակութեան մեծագոյն աղբիւրն է, այնքան կարեւոր, ըստ մեզի՝ որքան հանրային ծառայութեան մէջ անոր բերած բարիքը, որովհետեւ գաղափարաբանութիւն մը հաւաքական մտածումի եւ կամքերու մղիչ ուժն է: Գաղափարաբանութեան մը հաւատալ ու հետեւիլ՝ կը նշանակէ հաւատալ թէ Գաղափարը կրնայ մարդոց կեանքին ու Պատմութեան ընթացքին վրայ ազդել, (տարբեր բան չըներ կրօնականը, երբ աղօթքի կը դիմէ՝ փոխելու համար դէպքերու գնացքը), կրնայ աւելի ազդու ըլլալ քան բիրտ ուժը, դրամը, նիւթական միջոցները կամ նոյնիսկ ճակատագիրը: Գաղափարի գոյութեան վրայ դրուած հաւատքը ըՍփիւռքեան պայմաններու տակ՝ անհրաժեշտ տարրն է ոգեկան Հայրենիքին՝ որու վերացական ներկայութեան կը փաստենք մենք Հայերս, ահա մօտ 1000 տարիէ ի վեր: Պէտք կա՞յ աւելցնելու թէ գաղափարաբանութիւնը երկսայրի սուր մըն է նաեւ, աղբիւր ծայրայեղութիւններու, չահագործումներու ու մանաւանդ՝ օտարումի եւ այլասերումի: Այս է պարագան յատկապէս այն մարդոց որոնք գաղափարէն՝ չօշափելի իրականութեան անցումը չեն յաջողիր կատարել, որոնք չեն կրնար հայրենիքի գաղափարէն՝ հայրենիքի իրականութեան անցնիլ ու յարմարիլ: Ու կը վերածուին շատ յաճախ յուզումնահեղձ Սփիւռքահայ թուրիսթին, որ կեցած է «Արարատ»ի փառահեղ կերպարանքին առջին, բայց որուն աչքը չի կտրեր Հայաստան բնակիլ՝ հակառակ իր անկեղծ հայրենասիրութեան ... եւ շունչը եռ իր Սփիւռքեան հանգստաւէտ եւ ապահով ապաստարանը կ'առնէ:

«Մասիս», Հնչակեան կուսակցութեան օրգանը՝ ներկայացուցիչն է քաղաքական գաղափարաբանութեան մը եւ, «Ասպարէզ»ի նման՝ մեր ցրուածութեան մէջ միակամ մարդոց ողնասիւներ կը ստեղծէ, ուժի հանգոյցներ՝ որոնք կը զօրացնեն Սփիւռքի կառոյցները: «Փարոս» եւս գաղափարաբանութեան մը ջահակիրը կը հանդիսանայ՝ յատկապէս Հայաստանէն արտագաղթած Հայերու, եւ որու էջերուն մէջ ցիր ու ցան մտածումներ իրարու կը հանդիպին եւ հասարակաց ինքնութիւն մը կը ջանան բանաձեւել: Հետաքրքրական պիտի ըլլայ մօտէն հետեւիլ այս բանաձեւումին՝ ուր Հայաստանի մշակոյթին մէջ սնած ու մեծցած հայկականութեան, ամերիկեան համայնակուլ քաղաքակրթութեան եւ հայ Միջին - Արեւելեան նկարագրին համադրումը կը պատրաստուի: Ի՞նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը...: (Հոս կ'ուզենք դիտողութիւն մը արձանագրել: «Փարոս»ի յարգարժան խմբագրութիւնը պէտք է աւելի բծախնդիր ըլլայ իր լեզուին մնայուն պատշաճութեան նկատմամբ՝ եթէ կը յուսայ մեր մամուլին որակը ազնուացնել: Թերթ մը ուր հիւրընկալուած են մեր բանաստեղծութեան ծանր հրետանիներէն Յակոբ Մնացեան եւ Լեւոն Խաչերեան՝ ստիպուած է, ի յարգանս առնուազն այդ անձերուն՝ հսկել լեզուական արտայայտութեան մաքրութեան վրայ ու չնախատել ոեւէ անձ՝ պարզապէս յագուրդ տալու համար իր որոշ ընթերցողներու գրգռասէր ախորժակներուն: Այս երկրին մէջ գոնէ, խօսքի ազատութեան իրաւունքը եւ մարդկային արժանապատուութիւնը յարգելու հրամայականը իրար ամբողջացնող ըմբռնումներ են: Այս պարզ բայց հիմնական ճշմարտութեան պէտք է հնազանդին մանաւանդ անդամները փոքր, վտանգուած ազգերու՝ որոնց դիմանալու կարողութիւնը բարոյական ուժի հարց է, «Բարոյական զօրութիւն մը կայ որ կը վարէ հայ ազգին մտաւորական կեանքը» կը գրէր Արփիար Արփիարեան «Կ. Պոլսոյ Մտաւորական Շարժումը» յօդուածին մէջ (Նոր Կեանք, 1899, Թիւ 19): «Մենք մեր այդ ուժին գերիշխանութեանը հպատակած ենք մեր պատմութեան ընթացքին: Ան պահպաներ է մեզ բիրտ ուժին յաղթանակին դէմ: Ամէն ջարդէ վերջ՝ դիմանալու կարողութիւնը դերագոյն Արդարութեան մը [illegible] խնդրած ենք»: Մեզի կը թուի թէ շիտակ է Արփիարեանի մտածումը ու կը պատշաճի մանաւանդ մեր պատմութեան ներկայ փոթորկոտ շրջանին, երբ չենք գիտեր ո՞ր Աստուծոյ դառնանք, Հայաստան թէ Սփիւռքի խառնարանին մէջ):

Եւ վերջապէս՝ Պէյրութ հրատարակուող «Սփիւռք» շաբաթաթերթը որ քայքայուող այդ քաղաքին մէջ՝ Հայաստանի Ազատագրութեան Դատին քաղաքական ծայրայեղ գաղափարաբանութեան մը զօրավիգ կանգնած է: Պէյրութի քաոսին մէջէն լսուող հայկականութեան բուռն ձայն մըն է, կուսակցական կիրքով հրահրուած՝ որ կը ջանայ ողջ պահել Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակի միթոսը եւ միեւնոյն ատեն «գրական, մշակութային եւ հասարակական» խնդիրներ հետապնդել: Դժուար իրականանալիք ծրագիր կը թուի մեզի այս խնդիրը որովհետեւ այն առեղծուածը որ կը պայթի անոր էջերէն անկարելի կը դարձնէ գրական որեւէ լուրջ աշխատանք, տրուած ըլլալով որ [illegible] էապէս [illegible] գլխու եւ սանձուած ջիղերու գործ է: Ենթադրելու է սակայն որ զայն ղեկավարող անձերը (յայտնի չէ ով է խմբագիրը) հայրենասէր մարդիկ են ինչպէս կ'երեւի Մոսկուա բնակող մեծարժէք եւ աքսորական բանաստեղծ Աբրահամ Ալիքեանի նամակէն, գրուած 1990 Փետրուար 8-ին եւ ուղղեալ առ Պէյրութահայ փիլիսոփան ու լրագրող Գէորգ Աճէմեանին, ուր կը կարդանք:

«...: Հոգիիս կը շնորհաւորեմ խումբ մը աւանդապահ տղոց ուղղակի հերոսական ջանքերով գլուխ բերուած վերահրատարակումը «Սփիւռք»ի որուն անունն իսկ ահա նորապէս կը յուշէ գիս անգամ մըն ալ յագեցնելով մէջս անոր հաստատող հիմնադրին (Սիմոն Սիմոնեան Վ. Օ.) դէմքն ու յիշատակը»: (Սփիւռք, ԻԲ տարի, Թիւ 7.)

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՈԼՈՐՏԻՆ ՃԳՆԱԺԱՄՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Քաղաքական կեանքի յարաբերական խաղաղեցումէն ետք, բոլորովին զգալի դարձած է Հայաստանի առեւտրական մարզին մէջ տիրող տագնապը: Շուկան ինկած է ամէն տեսակի ապրանքներու չգոյութեան ու գնումներուն համար պահանջուած տարապայմանօրէն բարձր գիներու աքցանին մէջ: Ու այդ աքցանին ամբողջ ճնշումը, սեղմումը կը կրէ յաճախորդներու զանգուածը: Տնտեսական համակարգերու փոփոխութեան տրամադրութիւններ, ծրագրուած նոր կարգադրութիւնները պիտի յաջողի՞ն ժողովուրդին համբերութեան բաժակը յորդելէ առաջ բանի մը ծառայելու: Յոյսերը, սպասումները այդ ուղղութեամբ են, սակայն ժամանակը ցոյց պիտի տայ թէ որքա՞նով պիտի արդարանան անոնք:

Երկրին առեւտուրի ոլորտը մամուլին մէջ գրեթէ ամէնօրեայ մտահոգութեան առարկայ է. այդ մասին յօդուածներ կը գրուին, վարկածներ կը մշակուին, առաջարկներ կ'ըլլան. «Աւանգարդ» եւս Նոյեմբեր 2-ի թիւով լայն տեղ տուած է այս հարցին յատկացուած հարցազրոյցի մը որ կատարուած է առեւտուրի նախարար Արտակ Դաւթեանի հետ:

Ան, իրեն նշանակումին առթիւ եղած շնորհաւորութեան տուած պատասխանով արդէն կը յայտնէ ճգնաժամուն բնոյթը. «Ով ղեկավարում է Հանրապետութեան «առեւտուր»ը, ըստ իս, կարեկցանքի է արժանի»: Երեւոյթին պատճառնե՞րը. «արհեստականօրէն, նոյնիսկ կարելի է ասել մտացածին ցածր աշխատավարձը, համընդհանուր ապրանքային տեֆիցիտը, ապրանքների տրամաբանութիւնից հեռու գները...»:

Իսկ այսքանէն ետք, քանի որ հրաշքներու սպասելու տրամադրութիւն ունեցող չկայ, Ա. Դաւթեան կու տայ իր յարմար դատած դեղագիրը. «արտադրողական աշխատանքի իրական խթանումը, զարգացած շուկայական յարաբերութիւնների պայմաններում ձեռներէցութեան դրսեւորումը»: Ատոնք պէտք է ջնջէ «մեզ բաժին հասած աննախանձելի ժառանգութեամբ վաղուայ օրուայ հանդէպ խաթարուած հաւատը»:

Այսօր, հակառակ ընդհանուր ճգնաժամուն, կան միշտ ճարպիկ վաճառորդներ որոնք թէեւ առասպելական գիներով, միշտ կ'ապահովեն իրենց յաճախորդները: Այս երեւոյթին պատճառները հետեւեալներն են. նախ՝ պահանջքը բազմապատիկ է քան առաջարկուածը. ապա՝ կայ գիները պահպանելու յամառութիւնը: Առեւտուրի նախարարը, որպէս դարման, կ'ըսէ թէ կը նախատեսուի սեփական բազմատեսակ խանութներու ցանց ստեղծել, գիներու տարբեր մակարդակներով:

Անշուշտ, այս կամ նման կարգադրութիւններ պիտի ազդեն նաեւ պետական գիներուն վրայ. ատոր գիտակից է նաեւ նախարարը. ան կ'ըսէ թէ Պետութիւնը անցքի այս շրջանին պարտաւոր է ամէն մէկ քաղաքացիի հիմնական սպառման ապրանքներու անհրաժեշտ քանակը մատչելի դարձնել:

Հակառակ որոշ ծրագիրներու, մտահոգութիւններու համընդհանուր բնոյթին, «Աւանգարդ»ի աշխատակիցը կը նշէ. «մարդկանց արդէն լքում է լաւատեսութիւնը», քանի որ աշխատանքէն ետք, կամ գործի ժամուն, մարդիկ ստիպուած են կարգի սպասելու հաւկիթ, երշիկ, շաքարեղէն կամ այլ ապրանքներ գնելու համար. եւ ատիկա, տակաւին, եթէ բախտը ունենան. իսկ պետական գինով միս եւ ուրիշ շատ ապրանքներ արդէն գոյութիւն չունին: Կարելի՞ է այս կացութեան մէջ յուսադրող խօսք գտնել տակաւին: Հետաքրքրական է վերջին այս հարցումին տրուած պատասխանը. անով տնտեսական ոլորտի ճգնաժամը կը զետեղուի առեւտրականէն ու տնտեսականէն տարբեր ենթախորքի մը վրայ. ան հարց կու տայ. «գուցէ ոմանք նոյնիսկ յոյսե՞ր են կապում մեր արագ յուսահատուելու հետ: Գուցէ ա՞յն էլ է հաշուարկուած որ «անօթի» ազգը կը կորցնի պայքարելու ունակութիւնը»: Ճիշդ է որ Հայաստանի սննդեղէնի ու այլ ապրանքներու շուկային ճգնաժամը անբաժանելի մէկ մասնիկն է ընդհանուր երեւոյթի մը. նոյնիսկ համեմատական զուգահեռ մը, յաճախ աւելի մխիթարական դիրքի մը վրայ կը զետեղէ Հայաստանը: Սակայն ինչպէս ամէն ոքի, նոյնպէս ամէն ժողովուրդի համար ծանրագոյնը ի՛ր կրած նեղութիւնն է: Այս մեկնակէտէն, դժուար է որպէս լաւատեսութեան երաշխիք ընկալել նախարարին վերջին խօսքերը.

«Ես համոզուած եմ որ մեր ժողովրդի պատմութեան բախտորոշ տարիներն են եւ գիտակցուած կերպով զրկանքները յաղթահարելը մեր սեփական ուժերին ապաւինելը միայն մեզ կը տանեն դէպի բազմադարեան իղձերի իրականացում»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԿ. ԼԻԿԱՅԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան միջազգային լիգան մասնաճիւղ մըն ալ ունի Հայաստանի մէջ որ կը գործէ Գերագոյն Խորհուրդի ենթակայութեան տակ: Ան դիմում մը ղրկած է Նոպէլեան մրցանակներու յանձնաժողովին, ուր բողոք կը յայտնուի որպէս խաղաղութեան մրցանակակիր՝ Մ. Գորպաչովի ընտրութեան դէմ:

Դիմումը որ լոյս տեսած է «Հայք» շաբաթաթերթին Նոյեմբեր 14-ի թիւին մէջ, նախ կ'անդրադառնայ գրական մրցանակին արժանացած երեք գրողներու - Պաստեռնակի, Սոլժենիցինի եւ Շոլոխովի - զարմանալի ընտրութեան, վերջինը նկատելով առաջին երկուքին գլխաւոր հետապնդողներէն մէկը, «իր կասկածելի վաստակով հանդերձ»: Այս հակասութիւնը յանձնաժողովին ցաւալի մէկ վրիպը կը համարուի, որ սակայն կ'ըսուի թէ այս տարի կրկնուած է խաղաղութեան մրցանակի բաշխումին ընթացքին: Խորհրդային Միութենէն մինչեւ այսօր անոր արժանացած է երկու հոգի. «դըրանցից մէկը խաղաղութեան, ժողովրդավարութեան ու մարդու իրաւունքների հետեւողական պաշտպան Ա. Սախարովն է, միւսը՝ նրա հակապատկերն ու հալածողը՝ երկրի այժմեան Նախագահ՝ Մ. Գորբաչով»:

Դիմումը, բողոքելով այս ընտրութեան դէմ, կը յիշեցնէ թէ այս վերջինս ղեկավարն է երկրի մը որ «համալրեց մարդկային չարագործութիւնների էջերը բազմաթիւ աշխարհագրական անուանումներով, որպիսիք են Սումգայիթը, Կիրովաբադը, Բաքուն, Նովի Ուզէնը, Ֆերգանան, Օշը, Ալմա - Աթան, Թիֆլիսը, Ստեփանակերտը, Երեւանը...»: Հոն կ'ըսուի որ մրցանակին տրուած օրերուն Արցախի Մարտակերտ շրջանի Քաջաւան գիւղին մէջ խորհրդային ներքին զօրքը բնակչութեան տուները կ'աւերէր, ծեր ու մանուկ կը ծեծէր, գիւղացիին ստացուածքը կը թալանէր:

Աւելի զատ, կ'առարկուի նաեւ մրցանակի յանձնումի թուականին. կ'ըսուի որ Դեկտեմբեր 10 «նշանակալից է ոչ միայն նրանով որ Մարդու իրաւունքներու միջազգային օրն է, այլ նաեւ նրանով թէ ի՞նչ իւրայատուկ ձեւով է նշում այն խորհրդային երկրում, Մ. Գորբաչովի օրօք»: Ու կը յիշուին թուականը «նշանակալից» դարձնող խորհրդային տուեալներ. 1986-ի այդ օրը բանտին մէջ հացադուլի ընթացքին մահացած է ծանօթ իրաւապաշտպան, քաղաքական բանտարկեալ Ա. Մարչենկօն. 1988-ին, երբ ամբողջ աշխարհը կը նշէր ՄԱԿ-ի հռչակագրին 40-ամեակը, իսկ Հայաստանի մէջ երկրա-

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ տեղի ունեցած է, Հոկտեմբեր 27-ին «Երեւան» կազմակերպութեան Նախագահներու Խորհուրդի նիստը: «Երեւան»ի նախագահ՝ փրոֆէսէօր Սարգիս Սարգիսեան տեղեկութիւն տըւած է կազմակերպութեան Հայաստան այցելութեան մասին: «Երեւան» շաբաթաթերթի գլխաւոր խմբագիր՝ Կարօ Հայրապետեան ներկայացուցած է հրատարակութեան խնդիրները յաջորդ տարուան համար: Նշուած է որ միայն նուիրատուութիւններով նիւթական հարցը կարելի չէ լուծել ու հարկ է շատ միջոցներ ձեռք առնել: Խմբագիրը յայտնած է նաեւ թէ այսուհետեւ թերթին հայկական բաժինը արեւմտահայերէն պիտի ըլլայ, բացառութեամբ Հայաստանէն եկած յօդուածներուն: Տեղական վարչութիւններու նախագահներու զեկուցումներէն յայտնի կը դառնայ որ Սոֆիայի ու Փլովտիվի մասնաճիւղերը ցարդ միայն 300-ական անդամներ ունին, իսկ Ռուսէնինը՝ 500:

ՓԼՈՎՏԻՎԻ «Երեւան» Մշակոյթի Տան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին, դասախօսութեամբ հանդէս եկած է Գէորգ քահանայ Խաչերեան՝ նիւթ ունենալով քրիստոնէական հաւատքը ու հայ եկեղեցւոյ պատմութիւնը:

ՍԹԱՐԱ ԶԱԿՈՐԱՅԻ հաշուիչ կեդրոնը Հոկտեմբերի վերջին օրերուն կազմակերպած է միջազգային մրցոյթ մը՝ մաթեմաթիքի եւ ֆիզիքի միջնակարգ վարժարաններու սաներու միջեւ, որուն մասնակցած են նաեւ Հայաստանէն աշակերտներ: Առաջին մրցանակին արժանացած է Վահէ Փոլատեան: Երեւանցի չորս աշակերտները, իրենց ուսուցիչը եւ տնօրէնը Հոկտեմբեր 25-ին հանդիպում մը ունեցած են տեղւոյն հայութեան հետ: Երեւանի մաթեմաթիքական միջնակարգ վարժարանի տնօրէնը՝ Գէորգի Առուշանեան գլխաւորաբար ծանրացած է երկրաշարժի հետեւանքներուն ու Արցախի հարցին վրայ:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գլոտ – Շամրաներ սրահին մէջ, Նոյեմբեր 7-ի երեկոյեան, Համազգային Մշակութային Միութեան «Քնար» երգչախումբը համերգ մը տուած է՝ նըւիրուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան հարիւրամեակին: Նուշիկ Ելոյեանի բացման խօսքէն ետք, խմբավար Պետրոս Շուժունեանի մշակած յեղափոխական երգերով հանդէս եկած է 45 հոգիէ կազմըւած քառաձայն երգչախումբը:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գիրքի տարեկան ցուցահանդէսին մասնակցած է Համազգային Մշակութային Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղը՝ հայկական գիրքերու եւ յուշանուէրներու տաղաւարով մը, Նոյեմբեր 15-էն 20, տեղի ունեցած ցուցահանդէսին մասնակցած են տեղական ու միջազգային բազմաթիւ հրատարակչութիւններ:

ԳԻՒՄՐԻԻ (Գանատա) Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 16-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է դասախօսական ասուլիս մը, ուր Ջաւէն Ինճէճիկեան հանդէս եկած է «Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը հայ ազատագրական պայքարին մէջ» նիւթին շուրջ: Ասուլիսը, հարց - պատասխանի ձեւով շարունակուած է մինչեւ ուշ իրիկուն:

ՆԱՒԼԸԳԱԲՈՒԻ Ս. Յովհաննէս եկեղեցիին մէջ, Նոյեմբեր 18, Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեանի մատուցանած պատարագով ու յարակից սրահին մէջ սարքուած սիրոյ սեղանով նշուած է Գալֆաեան որբանոցի 124-ամեակը: Աշխարհիկ հանդիսութեանց բացումը կատարած է Տիգրան Ալթուն. օրուան երկու խօսնակները եղած են Նազարէթ Պալ եւ Խաչիկ Սարըլը, Գալֆաեանի տեղեկագիրը ներկայացուցած է խնամակալութեան ատենապետ Գէորգ Եանէր: Գեղարուեստական յայտագրին ընթացքին եղած են մեծ թիւով նուիրատուութիւններ: Փակման խօսքը արտասանած է Գարեգին Արք. Գազանճեան:

ՊՈԼՍՈՅ Մայր Եկեղեցիին յարակից Պեզճեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 15, Սիրոյ սեղան մը սարքուած է Գարեգին Պատրիարք Գազանճեանի գահակալութեան առթիւ, որուն մասնակցած են պոլսահայ դպրաց դասերը՝ մօտ 300 հոգի: Ժիլպէր Բարունակեանի խօսքէն ետք, շատեր մեներգներով հանդէս եկած են, ապա հուսկ բանքը արտասանած է Պատրիարքը:

ՀՌՈՄԻ Լեւոնեան Դպրեվանքի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 16, տեղի ունեցած է երաժշտական երեկոյթ մը, մասնակցութեամբ հայրենի երաժիշտներ՝ թաւջութակահարուհի Ռուզան Աբրահամեանի եւ դաշնակահար Վահան Սարգսեանի: Հանդիսութեան նախագահած է Լեւոնեան դպրեվանքի մեծաւորը՝ Մանուէլ Վարդապետ Պաթագեան, բարի գալուստի խօսք ըսած է «Կոստան Զարեան» մշակութային ընկերակցութեան քարտուղարուհի Եղիս Ահարոնեան: Երաժիշտները նուագած են Շումանի, Տէպիւսիի, Խաչատրեանի եւ Կոմիտասի գործերէն կտորներ:

...չարժին պատճառով համաժողովրդական սուգ յայտարարուած էր, Մ. Գորպաչովի ցուցմունքով, հայ ժողովրդավար շարժումին առաջնորդները կը ձերբակալուէին: Եւ այս տարի, 1990 Դեկտեմբերի նոյն օրը, խաղաղութեան մրցանակ կը յանձնուի այս բոլորին հեղինակին:

Այս ամէնը ըսելէ ետք հայկական լիկան հետեւեալ տողերով կը վերջացնէ իր բողոք - դիմումը.

«Այդպիսին է մեր յանձնաժողովի ընտրութիւնը եւ դրան վաղ թէ ուշ կը տրուի սկզբունքային գնահատական՝ աշխարհի բոլոր այն դեմոկրատական ուժերի կողմից, որոնց համար մարդու իրաւունքները բարոյական ուղեցոյց են եւ ոչ թէ քաղաքական խաղերի գործիք»:

Պէտք է սպասել «Հայք»ի յաջորդական թիւերուն, տեղեկակ ըլլալու համար թէ մրցանակներու յանձնաժողովը ի՛նչ պատասխան տուած է այս դիմումին:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ՌԸՆԷ ԼԵՒՈՆԵԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՈՐՊԷՍ ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՍԱԽՕՍ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ

Վերապատուելի Ռընէ Լեւոնեան նախագահ ընտրուեցաւ Ֆրանսախօս երկիրներու դաւանական Եկեղեցիներու Ընկերակցութեան (Association des Eglises protestantes des pays francophones).

Այս ընկերակցութիւնը կ'ընդգրկէ 12 բողոքական Աւետարանական կազմակերպութիւններ, տարածուած մասնաւորապէս՝ Ֆրանսայի, Զուիցերիոյ եւ Պելժիոյ մէջ:

Ընկերակցութիւնը ունի աւելի քան 400 եկեղեցիներ, իր նպատակն է համագործակցութիւն ստեղծել զանազան երկիրներու եկեղեցիներու միջեւ (գործունէութիւն տղոց եւ երիտասարդներու մօտ, կազմակերպում համագումարներու եւ հովուական ժողովներու (pastorales), հովանաւորութիւն Աստուածաբանական համալսարանի մը):

Վերապատուելի Ռընէ Լեւոնեանի ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ Փարիզի մէջ 1990 Նոյեմբեր 15-ին, ընտրուեցաւ Աւետարանական Եկեղեցիներուն ներկայացուցիչներուն միաձայնութեամբ:

Առաջին անգամ ըլլալով է որ Հայ վերապատուելի մը նման պատասխանատուութիւն կը ստանձնէ Եւրոպայի մէջ:

Յիշենք որ վերապատուելի Ռընէ Լեւոնեան 38 տարեկան է, հովիւը պետն է Իսի Լէ Մուլինոյի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ:

Անդամ է Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան տնօրէն մարմնին, անդամ է նաեւ Հայ Աւետարանական համաշխարհային Խորհուրդին, որուն կեդրոնը կը գտնուի Նիւ - Ճըրզի, Միացեալ - Նահանգներ:

Հայաստանի օգնութեան մարզին, մէջ վերապատուելի Ռընէ Լեւոնեան փոխ - նախագահն է Ս.Օ.Ս. - Արմէնիի, նախագահն է՝ «Խաչուար փուր լ'Արմէնի»ի Կոմիտէին, թղթակից - անդամ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու միջազգային գործունէութեան եւ փոխ - նախագահ՝ «Սոլիտարիթէ Փրոթէսթանթ Ֆրանս Արմէնիի»:

Վերապատուելի Ռընէ Լեւոնեան իր Աստուածաբանական պատրաստութիւնը ստացաւ Paris-Vaux sur Seine–ի Աւետարանական Աստուածաբանական համալսարանին մէջ, (մէթրիզ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ վրայ) յաճախեց նաեւ Լիոնի Կաթողիկէ Աստուածաբանական համալսարանը (Տոքթորա Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ վրայ):

Վկայուած արեւելեան լեզուներու եւ քաղաքակրթութեանց Փարիզի Սորպոն Նուվէլ Ազգային Հիմնարկէն, Ռընէ Լեւոնեան կը պատրաստէ այժմ՝ թէզ տը տոքթորա ան սիանս տը լ'էտիւքասիոն, Լիոն 2 համալսարանին մէջ նիւթ ունենալով «Եկեղեցւոյ եւ դաստիարակութեան դերը հայկական ինքնութեան պաշտպանութեան մէջ: Այս մտահոգութիւնը գինքը առաջնորդեց վերջերս Սփիւռքի շատ մը հայաշատ կեդրոններ (Միացեալ - Նահանգներ, Գանատա, Պրազիլ, Ուրուկուէյ, Արժանթին եւ շատ մը եւրոպական երկիրներ (ուր ան մօտէն կրցաւ հետեւիլ հայ վարժարաններու յառաջդիմութեան համար տարուած աշխատանքներուն, ճշգրիտ գաղափար մը կազմելով անոնց կազմակերպչական աշխատանքներուն մասին եւս, ան կը յուսայ այս ուղղութեամբ իր այցելութիւնները շարունակել Միջին - Արեւելքի մէջ ալ:

Յարաբերութեանց մարզ, շատ մօտէն հետեւող հայ ժողովուրդը յուզող հարցերուն եւ մտահոգութիւններուն, վերապատուելի Ռընէ Լեւոնեան կը մտահոգուի իր ժողովուրդին հոգեւոր յառաջդիմութեամբ, միաժամանակ քաջալերելով հայկական ինքնութեան ծաղկումը:

ԼՐԱՏՈՒ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՆԱՐՄԱՆ

Այս թեմին գիւղերն էին Ագրակ (60 տուն Հայութեամբ) եւ Վէքէխաս (43 տուն), մէյմէկ սրբավայրով ու քահանայով, որոնց եւս վիճակուած է անխուսափելի նահատակութիւնը:

ԲԱԲԵՐԴ

Անցեալին մէջ նշանաւոր բերդաքաղաք Հայախաղտեաց, եւ այժմ կեդրոն համանուն գաւառակին (զոր Թուրքեր ազատագրելով Պայպուրթ կը կոչեն), Կարնոյ կուսակալութեան ներքեւ, անոր արեւելեան հարաւ գին եւ անկէ 121 քիլօմեթր հեռու: Քաղաքը կառուցուած է բլրակաձեւ դաշտավայրի մը վրայ: Հիւսիսային կողմն է բրգաձեւ քարալեռ մը՝ որուն արտեւանը կը գտնուի հնաւուրց բերդը, 1828-ին Ռուսերէն ռմբակոծուած: Բաբերդի մէջէն անցնող յիմարահոս Ճորոխը եղկուքի կը բաժնէ զայն: 1915-ի ամառնամուտին՝ այդ գետն է որ լոյծ գերեզմանը դարձաւ անթիւ Հայերու եւ իր կամուրջներէն վար ձգուեցան ջարդակոտոր դիակներ: Եկեղեցիները՝ Ս. Աստուածածին, Ս. Հրեշտակապետ, Ս. Աստուածամայր եւ Ս. Յովհան, համանուն 4 հայնոցներով, որոնք Զուլումի օրերուն խակական Վայոց Ջորերու վերածուեցան: Բաբերդի, ինչպէս եւ Քղիի տեղահանութեան, ջարդին եւ կայուտ - կողոպուտին իրենց նսեմ մասնակցութիւնը բերին «մէպուս» Հօճա Սայիտ (մականուանեալն Տէլի Հօճա), Պալօշ Մսթաֆա եւ Հաճի Պալօշ զատէ Մէհմէտ՝ իրենց անձնըւէր(!) արբանեակներով: Բնակչութեան մէկ - չորրորդը Հայ, 500 տուոր (3,900 անձ): Բաբերդ սպաննուած է խարբերդցի դեղագործ Գէորգ Կիւրճեան:

Վիճակիս փոյթեռանդն առաջնորդն էր Անանիա Ծ. Վ. Հազարապետեան.- Ծնած 1864-ին Տարենտէ (Սվազ), ուսած անդ, 23 տարեկանին Երուսաղէմ անցնելով՝ կը ծառայէ Սուրբ Տեղեաց եւ կառավարիչ կը կարգուի Ժառանգաւորաց վարժարանի, մինչեւ վարդապետ ձեռնադըրուիլը հոն, 1892-ին, Յարութիւն Պատրիարքէ: Քանի մը տարի Ս. Փրկիչ եւ Ս. Աստուածածին վանուց տեսչութիւնը վարելէ վերջ՝ 1896-ին կը մեկնի Եղեսիա իբր տեղապահ, ապա առաջնորդ, մեստասնամեայ արդիւնաւոր պաշտօնավարութիւն մը բոլորելով հոն: Պոլիս դարձին կը ըստանձնէ քարոզչական պաշտօններ. այնուհետեւ կ'ընտրուի առաջնորդ Բաբերդի՝ որ իր սարսռալի նահատակութիւնը պիտի տեսնէր:

Աղէտի օրերուն, առ ահի խլամացած Հայուհի մը յաջողելով հոնկէ մայրաքաղաք նետուիլ Թրքուհիի տարազով եւ անցագրով, կ'այցելէ Պատրիարքարան եւ Զաւէն Սրբազանի կը հաղորդէ թէ Բաբերդի կառավարիչը կախաղան բարձրացուցած է Անանիա Վարդապետը, կեղրոնի վաւերացման իսկ չսպասելով: Այս յայտարարութիւնը կը ջնջուի սակայն՝ Զինադադարէն յետոյ Պոլիս եկող եւ դարձեալ Ս. Պատրիարք Հօր այցելող Յոյնի մը սա խոստովանութեամբ. - Տեղական կառավարութիւնն՝ ինչպէս ամէնուրեք՝ նոյն շնական քաղաքականութիւնը կը հետապնդէ տարաբախտ առաջնորդին ալ համար, յայտարարելով անոր թէ Պոլիս պիտի ղրկուի անքոյթ՝ Տրապիզոնի գիծով: Իր մեկնումին վաղյաջորդ օրն իսկ կառապան մը կուգայ քաղաք եւ կ'ըսէ. - «Ես Տրապիզոնի առաջնորդը բերի»: Այս խօսքէն գիւրին էր եզրակացնել թէ Տրապիզոնէն ճամբայ հանուող Թուրեան Վարդապետ եւ Բաբերդէն հեռացող Անանիա Վարդապետ պատահական հանդիպում մը ունեցած էին մահու ճանապարհին եւ միասին նահատակուեր՝ իրենց ընկերացող ժանտարմաներուն կողմէ, որոնք կէտ առ կէտ գործադրեր էին իրենց տրուած եղերաշուք հրահանգը:

Դարձեալ Բաբերդէն վերապրող Տիկին Աստղիկ Պաղտասարեանի պատմութենէն կը քաղենք հետեւեալը. - Առաջին անգամ եկեղեցականները հաւաքելով կը բանտարկեն, կը չարչրկեն եւ անասունի դիակ կուտան անոնց՝ իբր սնունդ: Բանտ ճաշ տանող Հայուհի մը կը սպաննուի: Հարիւրաւոր երեւելիներ կը ձերբակալուին եւ կը տարուին ոչնչացուելու. իսկ հոգեւորական Առաջնորդարանի փայտանոցը կ'արգելափակուին. օրերով անխնայ կը տանջեն զիրենք, յետոյ քարիւղ թափելով վրանին՝ կը վառեն բոլորը մէկանց:

Մակար Վարդապետ Տէր - Յովհաննէսեան. - Ծնած 1857-ին Վան եւ ձեռնադըրուած 1895-ին, Միհրան Լիմ Անապատի: Նախապէս քահանայ, երիցուհւոյն մահուամբ կուսակրօնութիւն ուխտելով՝ վեղար կը զգենու եւ Արծկէի (Ալճէվազ) «Սքանչելագործ» մենաստանին վանահայրութիւնը կը ստանձնէ. այնուհետեւ կ'երթայ հաստատուիլ Բաբերդ: Կը նահատակուի քաղաքէն երկու ժամ հեռու՝ Ջրփիրնրգ կոչուած այլազգ գիւղը:

Միքայէլ Քահանայ Մարտիրոսեան.- 90 տարու: Կը նահատակուի քաղաքէն քանի մը ժամ անդին՝ Քէրէվիզի դաշտավայրը:

(Շար. 141)

(Շար. Ա. էջէն)

խանեց Ֆրանսացի երկու լրագրողները՝ Քրիսթին Օքրէնթի եւ Իվան Լըվայի հարցումներուն եւ պարզուեցաւ թէ Իրաքի նախագահը միշտ կը պահանջէ խօսակցութեանց ամբողջականացում մը, այլ խօսքով նաեւ՝ գրաւեալ հողամասերու եւ Լիբանանի: Ինք համաձայն չէ որ Իսրայէլի գրաւած հողերը տարբեր հարց է եւ կը պնդէ որ Մերձաւոր Արեւելքի բոլոր խնդիրները մէկ անգամէն ծեծուին: Այդ չէ Ուաշինկթընի եւ իր ընկերակիցներուն մօտեցումը եւ ուրեմն ելք չի տեսնուիր: Սատտամ Հիւսէյնի համար նոյնքան (50%) հաւանականութիւն կայ պատերազմի որքան խաղաղութեան: Տեսակցութեան ընթացքին, Ս. Հիւսէյն փորձեց խնայել Ֆրանսայի, բայց ցաւ յայտնեց որ Պուշ մատը չշարժեց, երբ պաղեստինցիներ, երախաներ, ծերուկներ կը սպաննուէին: Պատրաստ է խօսելու Պուշի հետ, բայց ոչ մէկ նախապայման կ'ընդունի: Ոմանք Միւնիխը կ'ոգեկոչեն, երբ Չեմպըրլին Հիթլէրի ոտքը կ'երթար 1938-ին եւ սակայն պատերազմին առաջքը չէր առնուեր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՈՀԼ ջախջախիչ յաղթանակ մը տարաւ միացեալ Գերմանիոյ խորհրդարանական առաջին ընտրութիւններուն, եթէ նոյնիսկ ընտրական բաժանմունքները կան երկու յատակ հողամասերու վրայ: Քրիստոնեայ-դեմոկրատ գլխաւորութեամբ կազմուած համախմբումը 54.8%-ը ապահովեց ձայներու, մինչ Լաֆոնթէնի ընկերային դեմոկրատները պատմական պարտութիւն մը կ'արձանագրեն 33,5%, բայց համայնավարները առաջին անգամ ըլլալով, մուտք կը գործեն Պունտըսթակ (Խորհրդարան) եւ 17 աթոռ պիտի գրաւեն: Կէնշէրի ազատական կուսակցութիւնն ալ յատկանշական յաղթանակ մը տարաւ 11%-ով, ինչ որ թոյլ կու տայ իրեն առաջարկել, որ իշխանութեան գլուխ գտնուող համախմբումը փոխէ իր կազմը: Կանաչներու պարտութիւնը չէր սպասուեր այս համեմատութեամբ, արդարեւ ձայներու հազիւ 3,9%-ով այլեւս ոչ մէկ աթոռ կը գրաւեն (Նախապէս՝ 40):

ՉԱՏԻ վերիվայրումները շատ արագ ընթացան եւ 48 ժամուան մէջ երկիրը տէր փոխեց, մինչ ֆրանսական զօրքը միայն Եւրոպացիներու պարպումով կը զբաղէր: Արիւն չէ թափած, Հիսէն Հապրէ փախած է, հաւանաբար Գամըրուն, թէեւ իր մահուան մասին ալ խօսք կար, բայց հերքուեցաւ: Չատի նոր ղեկավարն է ապստամբ պետը՝ Իտրիս Տէպի, որուն նպատակն է «բազմակուսակցութիւն հաստատել, խօսքը տալ ժողովուրդին եւլն. եւլն.»: Սկիզբը, այսպէս է, ընդհանրապէս, գեղեցիկ գաղափարներով ճամբայ կ'ելլեն, կարեւորը շարունակելն է: Առայժմ մայրաքաղաքը թալանողներու ձեռքըն է: Ֆրանսա «դիտեց», մատը չշարժեց: Առաջին անգամն է, որ ապստամբներ իշխանութեան գլուխ կ'անցնին ափրիկեան երկրի մը մէջ, որ ֆրանսական զինուորական ուժով պաշտպանուած է:

ՓԻԷՐ ՏԻՒՔՍ, ֆրանսական բեմի մեծ անուններէն մէկը, մեռաւ 82 տարեկանին, գրեթէ Մոլիէռի նման, քանի որ մինչեւ անցեալ Հոկտեմբեր կը խաղար: Վարիչը եղած է Քոմէտի-Ֆրանսէզի, էր նաեւ բեմադիր: Վերջիններէն էր այն սերունդին, որ դասական ըմբռնումն ունէր թատրոնին եւ ուրիշ դպրոցէ մը կու գար:

ԺԸՆԸՎԻԷԻ ՄԵՏՐՍԷՆ-ԱՍԵՄԱ. Նիսի նախկին քաղաքապետին (փախստական) քոյրը յաղթեց ընդհ. խորհուրդի մասնակի ընտրութեան ընդդէմ Ազգ. Ճակատի թեկնածուին:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ներքին նախարար նշանակուեցաւ Գորպաչովի կողմէ ՔԸ-ԿԷ-ՊԷ-ի զօրավար մը՝ Բորիս Պուկօ: Լատվիացի, 53 տարեկան, Պուկօ երկար ատեն վարած է իր Հանրապետութեան քաղաքական ոստիկանութիւնը եւ կը կարծուի որ իր նշանակումը գոհացում կու տայ ուղղափառներուն:

ՖՐԱՆՍԱ - ԱՆԳԼԻԱ միացան Դեկ. 1-ին, 40 մեթր ջուրին տակ, ֆրանսական ցամաքէն 13 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ֆրանսայի Բաժակի 5-րդ շրջանին արդիւնքներն են. -

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տիսին - Փիէրոնա	1 - 0
Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ - ՍԷՆ-Ռեմի	3 - 2
Օյոնա - Վալանսի Հ.Մ.	1 - 2

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Տէսինի «Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղս հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, իր հիմնադրի՝

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

մահուան 50-րդ տարելիցին առիթով, նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ բոլոր մահացած ընկերուհիներուն հոգիներուն յիշատակին, եւ Հայաստանի երկրաշարժէն զոհ գացած մեր հայրենակիցներուն հոգիներուն յիշատակին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին Տէսինի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:

Յաւարտ պատարագի հոգեճաշ, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վաթսունամեակին առիթով Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակ

Արեւմտեան Եւրոպայի եւ

Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, դպիրներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարերարներու եւ Եկեղեցւոյ սատարողներու հոգիներու համար:

Պատարագի աւարտին կ'օրհնուի մատաղ:

Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը	9-ին:
Պատարագ ժամը	10.15-ին:
Մատաղօրհնութիւն ժամը	11.30-ին:

Կրօնական արարողութիւններէ ետք կը տրուի ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» ճաշարանին մէջ, 67 bis, Quai Blanqui.

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին:

— ՇԱՂԿԱՊ —

Թրքահայոց Հայրենակցական Միութիւն

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ա) Թուաբանութիւն

6-րդ դասարանէն սկսեալ, ուսանողներուն սեփական դժուարութիւններուն լուծման օգնութիւն:

Ամէն Հինգշաբթի ժամը 19.30-էն բակսեալ:

Բ) Տեղեկագիտութիւն (Informatique)

Համակարգիչով (ordinateur) աշխատանքներ սկսնակ եւ յառաջացածներու համար:

Ամէն Ուրբաթ ժամը 19.30-էն սկսեալ:

Պատասխանատու՝ Թագւոր Մակատիս, տեղեկագիտութեան ճարտարագէտ (Ingénieur informaticien).

Գ) Հայ գրականութիւն

Գրականութեան պատմութեան, շրջաններու, գրական սեռերու, հեղինակներու մասին տեղեկութիւններ: Գրական հատուածներու ընթերցում եւ վերլուծում:

Ամէն Երեքշաբթի ժամը 20.30-էն բակսեալ:

Պատասխանատու՝ Երուանդ Պարէտ Մանօֆ, Արեւելեան լեզուներու եւ գրականութիւններու «դոկտոր»:

Արձանագրութիւններու համար հեռաձայնել 43.58.44.32 կամ 45.04.63.43 թիւերուն, իսկ Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ գիշերները 40.95.01.87 թիւին:

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ճատրակ, թաւլու, բազզէն, հայկական «վիտէօ» ժապաւէններ, թերթեր, երաժշտութիւն, ըմպելիներ, ընկերական մթնոլորտ...:

Ամէն Ուրբաթ ժամը 20.30-էն սկսեալ:

Հասցէ՝

Centre Culturel JAF

12, rue Lasserre-92130 Issy-les-Moulineaux

M° Mairie d'Issy

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Մարսէյլի Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր կազմակերպած լօթոյի խաղերու օրերը եւ ժամերն են. - Դեկտեմբեր 8, Շաբաթ օր ժամը 20.30-ին, Դեկտ. 16, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Կ.Ս.Մ.

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 9, ժամը 12.30-ին

Restaurant des Diamantaires

60, rue La Fayette, Paris 9e

Ճաշագին՝ 150 Ֆր.:

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով, կը խնդրուի կանխաւ ապահովել՝ հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն.-

43 81 80 82

42 60 15 10

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Զարեհ Որբունիի

«ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ»

վէպը:

Իր օրինակը դիջել փափաքողէն կը խնդրուի հեռաձայնել

42 81 33 21

թիւին:

CENTRE CULTUREL

SAHAK — MESROP

MONODRAME

La Reine Parentsème

ou

La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN

artiste émérite de la Rép. d'Arménie

Samedi 8 décembre à 20 h 30 précises

salle Ardzouni Tcherpatchian

Participation aux frais : 50 Frs.

Cathédrale apostolique arménienne,

339 avenue du Prado,

13008 Marseille, (parking)

Métro : Rond Point du Prado

Tél. 91 77 84 70

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUTE L'ANNEE

Le Consulat soviétique nous informe que les visas touristiques pour l'Arménie sont, dorénavant, autorisés.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42-61-51-13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78-60-13-66

HOMMAGE ET SOLIDARITE AU PEUPLE ARMENIEN

organisé par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VERNISSAGE DE L'EXPOSITION DE PEINTURES - SCULPTURES DES ARTISTES ARMENIENS

Louise ANGUIDIAN - PEREPELKINE
Aline ETMEKDJIAN
Sophie GONNET
PAPAZ
TOROS

sous le haut patronnage
de Monseigneur Norvan ZAKARIAN

et

sous l'égide de l'Association culturelle
et de la Mairie de Corenc

CHATEAU DE LA CONDAMINE
Mairie de CORENC

Mardi 4 Décembre à 18 heures

Salon ouvert du 4 au 18 décembre tous les jours de 14 à 19 heures

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris

Roger de Conink

41 peintures 1964 - 1990

du 6 Décembre au 31 Janvier

Tous les jours ouvrables
de 10h à 12 h 30 et de 14 h 30 à 19h.

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին կազմակերպուած՝ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա. Ճէրբաշեան սրահին մէջ:

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 5

MERCREDI
5 DÉCEMBRE
1990

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.422 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.422

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԸ ԵՒ ԱՆԿԱՊ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ.

Նիստէ նիստ, հարցերը կը կրկնուէին, աւելորդաբանութիւններն ալ միասին: Եւ լայթմոթիւի պէս, հիմնական կը մնար այն գլխաւոր հարցը, որ կը վերաբերէր Շարժումին դերին, Գերագոյն Խորհուրդի փոխ - նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեան կը շեշտէր թէ ՀՀՇ-ն պէտք է իր տեղը գտնէ Հանրապետութեան մէջ, չըլլայ իշխող կուսակցութիւն, այլ շարժում մը որ ընդլայնէ իր դերը եւ կարեւոր դեր ունի կառավարութեան և Խորհրդարանին միջեւ եղած ճեղքը նուազեցնելու աշխատանքին մէջ, ազդելով թէ՛ մէկուն, թէ միւսին վրայ: Պէտք չէ թոյլ տալ որ այդ ճեղքը անդունդի վերածուի, ինչ որ Համայնավար կուսակցութեան ուզածն է: ՀՀՇ պէտք է օգտագործէ այդ երկու կառոյցները, զորս ինք մէջտեղ բերած է եւ ընտեղծէ հայկական Պետականութիւն: Չկայ անկախ կամ ոչ - անկախ Պետականութիւն, կա՛յ Պետականութիւն: Պէտք չէ թերագնահատել Համայնավար կուսակցութեան դերը:

Արցախէն զատ, աղէտեալ գօտիին վիճակն ալ մեծ խոչընդոտ մըն է: Լենինականի պատգամաւորը կը գանգատի որ լքուած է աղէտեալ գօտին ու Հ. Գալստեան կը պատասխանէ թէ Գերագոյն Խորհուրդը Կումայրիի գաւառակը չէ: Ճիշդ է նաեւ որ այդ շրջանները վերընտրուած են համայնավարներ, որոնք յաճախ կը խանգարեն գործերը, որպէսզի ժողովուրդը համոզեն որ նոր իշխանութիւնը զինք աւելի դէշ պայմաններու մէջ կը պահէ: Կարելի չէ քօղարկել թէ այսօր, ըլլայ Արցախ, ըլլայ Հայաստան ընդհ. կացութիւնը աւելի դէշ է եւ ժողովուրդը աւելի ծանր պայմաններու մէջ կ'ապրի: Ի՞նչպէս սակայն հասկցնել պատառ մը հացի ետեւէն վազող ժողովուրդին, որ այդ դէշ կացութեան պատասխանատուն չեն ՀՀՇ ու իրմէ ծնած իշխանութիւնը: Ամբողջ Խորհրդային Միութիւնը անդունդի եզրին է: Բայց, Լենինգրադցիին անօթի ըլլալը կրնա՞յ կշտացնել Երեւանցիին:

* * *

Այս տարի աւելի քիչ էին Խորհրդային Միութեան տարբեր Հանրապետութեանց ներկայացուցիչները: Հաւատարիմ եւ լըջախոհ մտաւորական մըն է Վիկտոր Շէյնիս (Մոսկուայի Թբիլիսէն) որ իր ողջոյնի խօսքին միացուց իր խորհրդածութիւնները տարուան մը ընթացքին տարուած աշխատանքին մասին, նկատելով թէ շատ բան փոխուած է՝ ընդդիմութենէն իշխանութիւն: Անդրադարձաւ այն տարբերութեան որ կայ Ռուսաստանի Գ. Խ.-ին հետ, ուր դեմոկրատները մեծամասնութիւն չեն, ընդգծեց Ռուսաստանի եւ Հայաստանի յարաբերութեանց կարեւորութիւնը ու արձագանգեց Ելցինի խօսքերուն, զորս կը փոխանցէր: Ռուսաստան պատրաստ է պայմանագիր կնքելու եւ այդ պայմանագրին ետին կայ նաեւ քաղաքական ուժերու գործակցութիւն: ՀՀՇ փայլուն յաղթանակ տարած է: Տաճիկիստանի Ժողովրդական Ճակատի կողմէ ողջոյնի խօսք ըրաւ ներկայացուցիչը, յայտնեց թէ երկու Հանրապետութիւններու խնդիրները գրեթէ նոյնն են և շեշտեց թէ իրենք շատ լաւ կը հասկնան Հայաստանի վիճակը ու կը հետեւին դէպքերուն: Վստահ է որ հարցերը իրենց լուծումը կը գտնեն եւ եթէ բազմաթիւ հարցեր չեն լուծուած, պատճառն այն է որ պահպանողականները չեն ուզեր տեղի տալ: Ամէնէն յետադիմական ղեկավարութիւնը, ըստ, մեր մօտն է (ինչպէս ղարաբաղցի պատուիրակ մը, որ Արցախի յանձնախումբի նիստին սրահէն կը գոռար՝ ամէնէն դէշ համայնավարները՝ Ղարաբաղ ծնած են...): Պարզեց օրուան իրենց թերթը, ուր գրուած էր թէ կ'արգիլուին քաղաքական հաւաքոյթները: Խօսք կ'առնէր նաեւ Ուկրանիոյ ներկայացուցիչը:

Հնչակեան կուսակցութեան անունով ելոյթ կ'ունենար տեղւոյն կազմակերպութեան պատասխանատուն՝ Եղիա Նաճարեան, որ բաւական ամբոխավար ճառ մը կը խօսէր, ապահովութիւն տալով որ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը Հայրենիքին հետ է միշտ: Յանուն ՌԱԿ-ի խօսք կ'առնէր «Զարթօնք»ի խմբագիր՝ Յակոբ Աւետիքեան, բաղդատականը կ'ընէր նախորդ տարուան հետ, գտնելով թէ այս անգամ աւելի հանդիստ մթնոլորտ մը կը տիրէր, ուր տեղ ունէր տրամաբանութիւնը: Հայրենի իշխանութիւնները պէտք է սորվին լսել, պէտք է սորվին սորվիլ, զգոյշ վարուիլ Սփիւռքի հետ: Վերապահ արտայայտութիւններ կ'ունենար Հ.Յ.Դ.ի նկատմամբ ու ողջոյնի յայտարարութեան ընթերցումով կը լրացնէր իր միջամտութիւնը:

Սոլիտառիթէ Ֆրանքօ - Արմէնիէնի խօսքը կը բերէր Ժերար Մալխասեան, բայց պէտք է խոստովանիլ թէ «չստացուեց»: Այդ տղոց տարած յարատեւ, անձնաջան ու արդիւնաւոր աշխատանքը «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի ի նպաստ, ապա՝ ՀՀՇ-ի, հաւկ նորընտիր իշխանութեան, ծանօթ է եւ աւելի քան գնահատելի: Այդ իսկ պատճառով, բնական եւ բարեկամական է մեր քննադատութիւնը, երբ ըսենք թէ միջամտութիւնը երկարապատում էր եւ աւելորդ էր անգամ մը եւս այդքան ծանրանալ տարուած աշխատանքին վրայ կամ կրկին անդրադառնալ Հ. Յ. Դ.ի նորօրեայ քաղաքականութեան: Անհրաժեշտ է, երբ խօսք մը կ'ըսուի՝ որ լսուի: Արդ, դժբախտաբար մտիկ ընող շատ չկար եւ արտայայտուած կարգ մը շահեկան մտքեր եւ քաղաքական վերլուծումներ յօդս ցնդեցան:

Սփիւռքը ունեցաւ նաեւ այլ բանբերներ: Զօրեան հիմնարկի կողմէ Ժիրայր Լիպարիտեան, խորապէս ոգեւորուած Հայաստանի վերջին երկու տարիներու շարժումէն, ըսաւ որ ան արթնցուց եւ ցնցեց Սփիւռքը: Յանուն «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան խօսեցաւ Գեղամ Գեւոնեան, որ նախքան իր կազմակերպութեան յայտարարութեան ընթերցումը (տես՝ «Յառաջ», Նոյ. 20), արտայայտեց հետաքրքրական մտքեր, շեշտելով թէ Սփիւռքի կազմակերպութեանց հեռանկարը եղած էր անկախութիւնը: Հարկ է սակայն չմոռնալ հայկական հարցը եւ անմիջականը՝ Արցախն է: Պէտք է կազմակերպել գաղթականութիւնը, ազդ. ծրագիր ունենալ եւ դաստիարակչական մեծ աշխատանք տանիլ ժողովուրդին վրայ: Ու եզրակացուց, փոխաբերաբար գործածելով՝ Ջեղնի ուրանալը ու կոչ ընելով՝ Ջեղնի տկարանալ: Գեղամ Գեւոնեան կարդաց նաեւ «Հայաստանի հետ Տեղեկատուութեան Կեդրոնի» (Նորաստեղծ) յայտարարութիւնը, քանի անոր ներկայացուցիչները չէին կրցած ներկայ ըլլալ վիզաները ստացած չըլլալով: Խօսք կ'առնէր նաեւ Գանատահայ մը:

Կիրակի, ուշ գիշերին - կամ՝ Երկուշաբթի վաղ առաւօտեան, ըստ կամս - վերջ կը գտնէր համագումարը, ինչպէս ըսինք խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ: Զուսպ ելոյթ մը կ'ունենար նաեւ Պարոյր Հայրիկեան, որ կը յիշէր գլխաւոր տարակարծութիւնը ՀՀՇ-ի եւ իր ԱԻՄ-ի - միջեւ: ՀՀՇ կ'ուզէ զօրանալ նախքան անկախանալը, ինք կը խորհի թէ պէտք է անկախանալ զօրանալու համար:

* *

Այս համագումարին, ինչպէս ըսինք արծարծուեցան բազմաթիւ հարցեր, որոնք ծանօթ էին մեզի, նախքան Երեւան ժամանելն ալ: Այս բոլորին պատասխանեց Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, իր ելոյթով Կիրակի իրիկուն: Ան տուաւ բոլոր պատասխաններն ու լուսաբանութիւնները (ամբողջութեամբ լոյս կը տեսնէ «Յառաջ»ի յաջորդական երկու թիւերով, Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 6-ին եւ Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 7):

Յետագային թողլով այլ խորհրդածութիւններ, ըսենք սակայն թէ Հայաստանի նոր իշխանութիւնը, որու ստանձնումին պատրաստուած ալ չէին ղեկավարները, սթածի շրջանի մը մէջ է դեռ: Եւ այս զգալի էր նաեւ երբ ելոյթ ունեցողները ղեկավար դիրքերու վրայ կը գտնուէին եւ յստակ չէր թէ ո՞ր հանգամանքով կը ներկայանար խօսողը՝ ՀՀՇ-ի անդա՞մն էր, թէ երկրին ղեկավարը: Բայց, ասոնք անխուսափելի թերիներ են, որոնք կը սրբագրուին ժամանակի ընթացքին, պայմանաւ որ խանգարողներ չըլլան եւ չզլանանք նոր իշխանութեան, ինչպէս շեշտեց Լեւոն Տէր - Պետրոսեան սխալելու ալ իրաւունք:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՀ ԱՆՏՈՆ ՔՈՉԻՆԵԱՆԻ

Դեկ. 3-ին, իր մահկանացուն կնքած է Հայաստանի նախկին վարչապետ և կեդր. Կոմիտէի ա. քարտուղար՝ Անտոն Քոչինեան:

Ծնած էր 1913-ին Շահալի (Ղարաքիլիսայի գաւառ): Համայնավար Կուսակցութեան անդամակցած է 1938-էն եւ յաջորդական տարիներուն վարած է զանազան պաշտօններ, մինչեւ 1952 երբ կը դառնար Հայաստանի վարչապետ: Այս պաշտօնը պիտի վարէր մինչեւ 1966 Յունուար երբ կ'անցնէր Հայաստանի կեդր. Կոմիտէի ա. քարտուղարի պաշտօնին, յաջորդելով Յակոբ Զարոբեանին, որ այդ օրը կը «վճարէր» 1965 Ապրիլ 24-ի երեւանեան ցոյցերու հաշուեցոյցը:

* *

Երեքշաբթի առաւօտ, Երեւանէն մեր առած լուրերը կը հաստատէին, դժբախտաբար, թէ կացութիւնը խիստ լարուած է Արցախ:

Մարտունաշէնի վրայ գործուած աղէտի յարձակման լուրը, որու արձագանգած էինք մեր նախորդ թիւով (Դեկ. 4) տարբեր ձեւով կը տրուէր Երեքշաբթի օր Իւմանիթէի մէջ: Համայնավար պաշտօնաթերթը՝ «ծանր միջադէպեր Ազրբէջան» խորագրուած լուրին տակ, կը գրէր.— «Ազրբէջանական քաղաքագօրքի չորս անդամներ սպաննուած են, երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած Կիրակի օր, Հայերու խմբակի մը յարձակման ընթացքին Մարտունաշէն: Երկու ոստիկան անհետացած են: Երեք Հայեր սպաննուած եւ երկու ուրիշներ ալ վիրաւորուած են հրացանաձգութեան ընթացքին: Նոր ուժեր ղրկուած են եւ քննութիւն բացուած է»:

Լիպերասիոն ալ կ'արձագանգէ այս լուրին, աւելցնելով թէ ամէնէն մահացու բախումն է Խանլարի շրջանը (Լ. Ղարաբաղի հիւսիսը) ամիսներէ ի վեր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ զինուորական մէկ ապստամբութիւնը նոյն օրուան մէջ զսպըւեցաւ բանակին կողմէ: Ծայրայեղ աջ շուրջ 100 զինուորականներու այս ըմբոստութիւնը, ըստ շարժումին ղեկավարին զինուորական պետական հարուած մը չէր, այլ նպատակ ունէր փոխել տալ բանակին ղեկավարութիւնը: Վերջին լուրերու համաձայն, Երեքշաբթի օր, 11 մեռեալ կար, 300 վիրաւոր եւ 200 ձերբակալութիւն: Նախագահ Մենէմ խոստացած է

(Շար.ը Դ. էջ)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա.ի հրահանգով, Դեկտեմբեր 7-ին, Ուրբաթ օր, առաւօտեան ժամը 11.30-էն 12 աղօթելու համար բաց պիտի ըլլան եկեղեցիները, պիտի հնչեն զանգերը սուգի զօղանջներով, իսկ Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին, ի ժամ պատարագի, կը կատարուի մասնաւոր հոգեհանգիստ՝ 1988, Դեկտեմբեր 7-ին, Հայաստանի տարերային ահաւոր երկրաշարժին տասնեակ հազարաւոր զոհուածներու յիշատակին:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Փարիզ, Նոյեմբեր 29

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29 / 30)

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի հայրենիքի մէջ գործունէութիւնը աւելի նպատակայաց դարձնելու համար Հայաստան այցելած է Էլէն Մերճանեանէ (Նախագահուհի), Սիմա Տուզմանեանէ (քարտուղարուհի) եւ Մատլէն Փափազեանէ (շրջանային վարչութեան անդամ) կազմուած պատուիրակութիւն մը:

Խօսելով Կապոյտ Խաչի բարեսիրական գործունէութեան եւ Հայաստանի աջակցելու յետագայ ծրագիրներուն մասին, Է. Մերճանեան հետեւեալը ըսած է «Արմէնփրէս»ի թղթակցին.— Իր կեդրոնը Պոսթըն ունենալով (Հ. Օ. Մ.) Կապոյտ Խաչը, Հ. Օ. Մ.ին հետ հսկայական օգնութիւն ցոյց տուաւ աղէտի գօտիին, ղրկելով անհրաժեշտ առաջին ապրանքներ, դեղօրայք, բժշկական սարքաւորումներ, Ֆրանսայի մէջ կազմակերպելով երկրաշարժէն տուժած երախաներու բուժումը եւ հանգիստը: Ներկայիս Հ. Օ. Մ.ի հետ համատեղ Ախուրեանի ու Ամասիայի մէջ ձեռնարկած ենք տնակներու շինութեան: Կը յուսանք որ մինչեւ Փետրուար պատրաստ կ'ըլլան:

Կապոյտ Խաչը իր գործունէութիւնը ծաւալած է նաեւ Արցախի մէջ: «Ամարաս» կազմակերպութեան հետ Ստեփանակերտի մէջ կառուցանած եւ արդէն մասամբ շահագործման յանձնած ենք կեդրոնական դեղարանը:

Կապոյտ Խաչը մտադիր է նաեւ իրագործել Հայաստանին տնտեսական օգնութեան յառաջիկայ մէկ տարուան ծրագիր մը:

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Գ.

Եւ, ի վերջոյ, Փարիզ։ Յ. Ճ. Սիրունիի «Պոլիսն ու իր Դերը» եռահատոր գործին կողքին գրուելիք աշխատասիրութիւն մը կամ համալսարանական աւարտաճառ մը պէտք է գրուի օր մը՝ «Փարիզն ու իր Դերը՝...։ Բնական ու ճակատագրական խարիսխը Սփիւռքի Հայութեան՝ Միջին-Արեւելքի եւ Ամերիկաներու հայ գաղութներու կէս ճամբուն, միջազգային քաղաքական շարժումներու սռնակ ու ծխնի՝ շնորհիւ դարերու ընթացքին իր շահած վարկին, Արեւմուտեան մշակոյթի գեղեցկագոյն աւանդութիւններու մայրաքաղաք, մարդկայնութեան եւ ազատութեան խտացեալ ամրոց, սիրոյ, արուեստի ու մանաւանդ գրականութեան վերջին բերդ, յեղափոխական յանդըգնութեանց հայրենիք։ Միջին Ամերիկացիք անոնց բաղդատմամբ՝ քաղաքակըրթուած «վայրենիներ» են, այս բառին Ռուսոյական առումով եւ առ նուազն հարիւր տարի ետ՝ կեանքի հիմնական արժէքներու գիտակցութեան ու գնահատման մէջ։

Մենք Հայերս շատ կանուխէն սիրահարած ենք Ֆրանսայի։ Երկու ոստում միայն անցեալի մէջ - առաջինը՝ դէպի չքնաղ Ավինիոն քաղաքը ուր Ժան Ալթընի արձանը կը կանգնի 18-րդ դարու սկիզբէն, յիշեցնելով անցորդներուն թէ Յովհաննէս Ալթունեանը Հայաստանէն տորոնի (կարմիր գոյն տուող բոյս մը) հունտ բերած է՝ բոյսին մշակումը զարգացնելու ապարդիւն յոյսով։ Երկրորդ ոստում մը՝ Փարիզ, ուր 1799-ին Նափոլէոն Պոնափարթի նախաձեռնութեամբ Արեւելեան Լեզուներու Կաճառին մէջ հիմը կը դրուէր հայերէն լեզուի բարձրագոյն ուսուցման ամպիոնին։ Եւ այս աննախընթաց գործը կը յանձնուէր տաբաշխարհիկ մատուրականին որ կը կոչուէր Շահան Ջրպետ որ 16 անուն աշխատութիւն ունի, մեծ մասով ֆրանսերէն, ծանօթացնելով մեր պատմութիւնն ու լեզուն օտար հասարակութեան։ Աւելի ուշ Կովկաս պիտի անցնէր՝ Թիֆլիսի «Ներսիսեան» վարժարանի մէջ դասաւանդելու եւ իր անձնական դպրոցը հիմնելու։ Այսպէս, երկուքս ալ, Հայերս ու Ֆրանսացիք՝ Միջերկրականեան ճակատագիր մը ընտրած ենք, երկուքս ալ ժառանգորդներ եղած ենք դասական մշակոյթին որ մեր արուեստագէտները ներշնչած է իր մարդկայնութեամբ, իր գեղեցկապաշտութեամբ՝ Վենետիկի խընկարոյր Մխիթարեաններէն մինչեւ Փարիզի սրճարաններու եւ տպարաններու մթնոլորտով յագեցած Նիկողոս Սարաֆեանը։

Ազգային սիրուհի կամ խորթ-մայր՝ Փարիզը եղած է նաեւ բանտը մի քանի նշանաւոր Հայերու, սկսելով Պոլսոյ Պատրիարք Աւետիք Եպիսկոպոս Եւդոկացիէն։ Այս մոլեռանդ ու անհաշտ Եպիսկոպոսը 1705-ին կ'առեւանգուէր իր բնակարանէն Եգէականի Քիոս յունական կղզին Ֆրանսացի դեսպանին եւ Պոլսոյ մէջ գտնուող Բավիյեռոն ժեզուիթ Վարդապետին կողմէ՝ իր կատաղի հակա-կաթոլիկ պայքարին համար։ Ու կը փոխադրուէր, Աստուած գիտէ ի՜նչ գաղտագողի միջոցներով՝ Ֆրանսայի ամէնէն գեղեցիկ վանքերէն Mont Saint-Michel ուրկէ սակայն վերստին կը տարուէր Փարիզ ու կը նետուէր Պասթիյի սխրահռչակ բանտը...։ Եւ որպէսզի անյայտ մնայ ոճրային արարքը եւ մարդ չճանչնայ տարաբախտ բանտարկեալին ինքնութիւնը՝ իշխանութիւնները գլխուն երկաթէ դիմակ մը կ'անցնեն։ Այդպէս ալ կը մեռնի խեղճ Պատրիարքը 1711-ին. սակայն փաստեր կան թէ ան յաջողած է իր ինքնակենսագրութիւնը գրել եւ որ այդ օրերէն ի վեր պահ դրուած է Ֆրանսայի Արտաքին Գործոց նախարարութեան արխիւներու նկուղներուն մէջ։ Ի դէպ, Ֆրանսացի աննշան գրող մը, Մարիուս Թոփէն այս ամբողջ անհաւատալի իրադարձութեանց մասին գիրք մը գրած է որ կը կոչուի L'homme au masque de fer (Paris, Dentu, 1870, 418 p.)։ Մենք չենք տեսած այս գիրքը, սակայն փաստօրէն գոյութիւն ունի, որովհետեւ Հայոց մասին օտար լեզուով հրատարակուած գիրքերու իր սպառիչ մատենագիտութեան մէջ Bibliographie de l'Arménie (Erevan, 1969), Ա. Սալմասլեան զայն կը յիշատակէ 401-րդ էջին վրայ։ Հատորը հայերէնի ալ թարգմանուած է Պոլսոյ «Մասիս» օրաթերթի խմբագիր՝ Կարապետ Իւթիւճեանի կողմէ 1870-ին որպէս «Երկաթէ դիմակով մարդը եւ Հայոց Աւետիք Պատրիարքը» (տեսնել՝ Հ. Արսէն Ղազիկեանի «Հայկական Նոր Մատենագիտութիւն եւ Հանրագիտարան Հայ Կեանքի», Վենետիկ, 1912, էջ՝ 810։ Ղազիկեան 56 տողնոց բովանդակութիւն մըն ալ կցած է յիշատակութեան)։ Կը մնայ մէկ բան - Փարիզի ուսանողներէն արկածախնդիր ու յամառ տղայ մը միտքը դնէ դժբախտ Պատրիարքին ձեռագիր ինքնակենսագրութիւնը հետապնդել ու երեւան հանել, մօտ երեք դար ետք, խմբագրել ու հրատարակել...։

Երկրորդ նշանաւոր բանտարկեալը եղած է Իզմիրցի լրագրող, քննադատ եւ մատուրական Ստեփան Ոսկան որ 1848-ին, 21 տարեկանին Փարիզ կ'երթայ ուսանելու։ Սակայն իր չար թէ բարի բախտէն՝ յաջորդ տարին իսկ, Յուլիս ամսոյն, կը պայթէին քաղաքական ծանր խռովութիւններ՝ Պետութեան եւ ազատախոհ կուսակցութեանց միջեւ, որոնք կ'ուզէին իրենց զօրակցութիւնը արտայայտել իտալական ազգային ազատագրական շարժումին հետ։ Տանք խօսքը իրեն։ -

«1848-ի Փետրուարեան ազատութեան առաջին ոստումը մեր վրայէն արեւելեան գերութեան մշուշը փարատեց, մեր սիրտը բորբոքեց հրաբուխ սաստկութեամբ, անհուն աշխոյժ մը տուաւ մեզ եւ գրեթէ ակամայ ասպարէզի մէջ նետեց։ Այո, Լուի Ֆիլիփի դէմ ապստամբներուն հետ էինք, այս ըրինք ազատութեան համար, ինչ որ ամէն մարդու պարտքն է ընել եւ զէն ի ձեռին Թուիլըրի մտնելու պատիւը ունեցանք»։

1859, Յունիս 25-ի «Մասիս»ը հետեւեալ կերպ կը նկարագրէ Ոսկանի բանտարկութեան պարագաները։ -

«1849 թուին, Յունիսի մէջերը Փարիզի ստորին ժողովրդեան մէկ մասը ապստամբական շարժում մը ընելով, Ստեփան Ոսկան դրօշակակիր հանդիսացաւ անոնց։ Խռովարարները քանի մը հազար հոգի խառնաձայն աղաղակներով Փարիզի ծառուղոդ մեծ փողոցէն անցած ժամանակին Շանկառնիէ զօրապետին ձիաւորները անոնց վրայ եկան, խաժամուժ ամբոխը ցիր ու ցան ըրին, խռովարար գըլխաւորները ու խիտ կատաղիները բռնեցին, Ստեփան Ոսկանն ալ հետ եւ տարին բանտ։ Ս. Ոսկան վեց-եօթը ամիս բանտը մնալէ ետեւ՝ «պանդուխտ եւ արեւելցի» ըլլալուն համար յանցանքը ներուեցաւ եւ տեսչութեան հսկողութեան ներքեւ մնալու պայմանով բանտէն արձակուեցաւ»։

«1851-ին, Ոսկանի անզսպելի ըմբոստական ոգին կրկին կը կտրէ սանձերը ու ան նորէն փողոցներն է Պետութեան դէմ պայքարի ելած։ Կը ձերբակալուի, «ապստամբական դաւադրութեամբ» կ'ամբաստանուի ու Ֆրանսայէն կ'արտաքսուի։ Աւելի ուշ երբ ընդհանուր ներում կը շնորհուի, Ոսկան ետ Փարիզ կը վազէ։ Ասոնք այն փոթորկոտ տարիներն էին երբ տարուած զարթօնքի խանդավառութենէն, Պոլսոյ «էսնաֆ»ներն ու ամիրայական դասը միատեղ Պոլսոյ դպրոցներու ամէնէն խոստմնալից ուսանողներուն կըթաթոշակ կուտային ու Փարիզ կը ղրկէին՝ իրենց ուսումը կատարելագործելու։ Այսպէս, 1843-էն սկսեալ մինչեւ 1848, 33 երիտասարդներ Փարիզի զանազան համալսարանները կ'արձանագրուին - 9 հոգի՝ բժշկութիւն, 5 հոգի՝ առեւտրական ուսում, 4 հոգի՝ գիւղատնտեսութիւն, 3 հոգի՝ ճարտարագիտութիւն, 2 հոգի՝ քիմիագիտութիւն, մէկական՝ քաղաքային գիտութիւններ, ուսողութիւն, ճարտարապետութիւն, անասնաբուժութիւն եւայլն։ Յատկանշական է որ ոչ մէկը պատմագիտութիւն, գրականութիւն, փիլիսոփայութիւն, իրաւաբանութիւն, գեղարուեստ կամ կերպարուեստ, լրագրութիւն կամ ուսուցչութիւն ընտրած է, յատկանշական՝ բայց

«LES ARMENIENS, HISTOIRE D'UNE CHRETIENTE»

Ouvrage dirigé par GERARD DEDEYAN

(Editions Privat)

Երկրորդ հաւաքական երկն է, նուիրուած հայ ժողովուրդի պատմութեան, որ լոյս կը տեսնէ «Փրիվա» հրատարակութիւններէն, առաջինը ըլլալով «Հայերու Պատմութիւնը» 1982-ին, միշտ յոյժ գնահատելի ջանքերովը եւ ձեռնհաս ղեկավարութեամբը պատմագէտ՝ Ժերար Տէտէեանի։

«Հայերը, քրիստոնէութեան մը պատմութիւն» այս նոր հատորը գրաւիչ է իր ներկայացումի ձեւին մէջ, իր պատկերազարդ էջերով եւ խտացուած բովանդակութեամբ։

Բուն նկարատետր մը չէ, ո՛չ ալ բուն պատմութեան գիրք մը։ Այլ, ամփոփ եւ ընդհանուր գիծերուն մէջ ներկայացուած՝ քրիստոնեայ Հայաստանն է, Հայ Եկեղեցւոյ ներկայութիւնն ու դերն է պատմութեան մէջ, երեք դաւանանքները եւ այս նիւթերը, առանց ծիսական վերլուծումներու, բայց գիտական ճշգրտութեամբ, ճոխացած են շատ մը գունաւոր կամ սեւ ու ճերմակ գեղեցիկ պատկերներով, ոմանք ըլլալով փաստաթուղթեր։ Կան նաեւ բացատրական աշխարհագրական քարտէսներ, պարզ եւ յստակ։

Մատչելի գիրք մը լայն հասարակութեան մը համար։ Քրիստոնէական եւ անոր հետ ազգային պատմութիւնը, սկիզբէն մինչեւ ժամանակակից շրջանը, կարեւոր տեղ կը գրաւէ։ Բայց, այժմէականութիւնը չէ մոռցուած։ Այժմէականութիւնը առաւել կենդանի մասը կը կազմէ գիրքին, քանի դէպքերը եւ դէմքերը թարմ են յիշողութիւններուն մէջ եւ նկարները մանաւորապէս խօսուն։

Ա. գլուխին մէջ, Ժերար Տէտէեան հպանցիկ ակնարկ մը կը նետէ հեթանոս Հայաստանի վրայ՝ երկիրը եւ ժողովուրդը, ու կ'անցնի քրիստոնէութեան քարոզչութեան, առաքելական աւանդութեան մինչեւ պաշտօնական դարձը, տարածումը Գրիգոր Լուսաւորչէն յետոյ, Ս. Ներսէս Պարթեւի դերը, քրիստոնէական գրականութեան մը ծնունդը գիրերու գիւտով եւ Վարդանանց հաւատամարտը։

Քրիստոնէութենէն վերջ Հայ Եկեղեցին իր պաշտամունքները յունարէն կամ ասորերէն կը կատարէր, եւ զայն տարածելը դժուար էր առանց սեփական գիրերու։ Ֆրետէրիք Ֆէյտի, բանասէրի իր հմտութեամբ կը ներկայացնէ գիրերու գիւտը, լեզուին հարստութիւնը, հոլովոյթը, լեզու մը կ'ըսէ ի սպաս հայ ժողովուրդի ինքնութեան եւ հաւատքին։

Ժան Միշել Թիէռի որ մասնագէտ է հայ յիշատակարաններու եւ ճարտարապետական կոթողներու ուսումնասիրութեան մէջ, առնելով 9րդ դարէն 11րդ դարը, Բագրատունեաց շրջանը, պատմութեան բախումներու ընդմէջէն կուտայ հարուստ մշակութային կեանքի երեւոյթները եւ ճարտարապետական իրագործումները որոնք կուգան կրօնական ներշնչումներէ։

Ժերար Տէտէեան, Կիլիկեան Թագաւորութեան շրջանը առնելով, կը բացատրէ Խաչակիրներու անցքով, Եւրոպայէն ժամանող վաճառականներու հաստատած կապերով Հայերուն նախասիրութիւնը դէպի Փրանքները, մշակութային շփումները, հայ եկեղեցւոյ էքիւմէնիք կոչումը եւ երկու Ներսէսներու՝ Շնորհալի եւ Լամբրոնացի նախաձեռնական առաքելութիւնները։

Լէնկ Թիմուրի արշաւանքէն յետոյ, 15-րդ եւ 16-րդ դարերուն Հայաստանի վիճակը եղաւ ողբերգական։ Տիգրան Գույումճեան, պատմագէտ, կը նշէ Հայ Եկեղեցւոյ հիմնական դերը այդ շրջանին որպէս միակ հաստատութիւնը որ փրկեց հայութիւնը ընդհանուր կործանումէն։ Վանքերու մէջ է որ շարունակուեցաւ մշակութային եւ ազգային կեանքը։

Անահիտ Տէր-Մինասեան, որ կարեւոր մասնակցութիւն մը կը բերէ այս գիրքի խմբագրութեան մէջ, կը ներկայացնէ նախ 17-րդ եւ 18-րդ դարերու հայկական վերածնունդը. ազգային՝ Դաւիթ-Բէկով, մշակութային՝ Մխիթար Սեբաստացիով, առանց մոռնալու Էջմիածնի դերը այս շարժումին մէջ։ Յետոյ, ժամանակակից պատմութիւնն է որ կը տողանցէ՝ Հայերը եւ Հայ Եկեղեցին օսմանեան եւ պարսկական կայսրութեան մէջ, 19-րդ դարու ազգային զարթօնքը յեղափոխական շարժումները, ջարդերը մինչեւ 1915-ի ցեղասպանութիւնը եւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը։

Այտա Պուճիքանեան կը գրէ Սփիւռքի մասին որ 1923-էն մինչեւ 1930-ական թուականները, Լօզանի դաշնագրէն յետոյ, կազմուեցաւ քիչ մը ամէն տեղ, եւ յատկապէս Ֆրանսա։ Կը յիշէ կարգ մը գիծեր, մանաւանդ համարկումը երկրին, եւ սերունդէ սերունդ ընկերային բարձրացումը։ Չի մոռնար նաեւ ըսելու Սփիւռքի կրած փոփոխումները՝ ընկերային, ազգային, աշխարհագրական, մանաւանդ Լիբանանը 1975-էն վերջ։ Խորհրդային Հայաստանին քիչ տեղ տրուած է, հազիւ անդրադարձ մը։

«Յիշողութեան իրաւունքը» խորագրին տակ, Իվ Թերնոն կը խօսի, 1975-էն սկսեալ, հայկական ահաբեկչութեան մասին, տալով անոր երեւումին զանազան պատճառները, ճիւղաւորումները, հետեւանքները, շեղումները, ցեղասպանութեան ճանաչման գծով արձանագրած արդիւնքները եւ այսօրուան կացութիւնը։

Սփիւռքի բաժինը փակելէ առաջ, ամբողջ էջի մը վրայ ներկայացուցած է «Յառաջ»ի առաջին թիւը, 1925 Օգոստոս 2։ Բովի հակիրճ բացատրական տողերը կը վերջանան հետեւեալ խօսքերով՝ «...''Haratch'' assure chaque jour une information d'une qualité exemplaire, éclairée d'une reflexion stimulante».

Գիրքին առաջին մասը, եթէ կարելի է ըսել, կը վերջանայ Գլօտ Մութաֆեանի գրութեամբ, որուն խորագիրն է՝ «Տակնուվրայ եղած Հայաստանը» (1988 - 1990)։ Հոս կայ, Ղարաբաղեան Շարժումը իր բոլոր ծաւալով, երկրաշարժը, ... եւ Օգոստոս 4-ով սկիզբ առած Հայաստանի Հանրապետութիւնը։

«Հայերը, քրիստոնէութեան մը պատմութիւն» այս հատորը կը վերջանայ մեր երեք եկեղեցիներու պատմութեամբ եւ այսօրուան իրականութեամբ։ Հեղինակներն են՝ երեք եկեղեցականներ։

Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանն է որ կը վերագծէ պատմութիւնը Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ։ Կը շեշտէ անոր առաքելական ծագումը, առաջին քրիստոնեայ Պետութիւնը ըլլալը, ներքին կազմակերպութիւնը, ազգային նկարագիրը, 4-րդ եւ 5-րդ դարերու եկեղեցական ժողովները, հիմնական յատկանիշները։ Ապա, նուիրապետական աթոռներու պատմական, ազգային, հոգեւորական եւ մշակութային դերը՝ Էջմիածինը որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւն, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, Երուսաղէմի եւ Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութիւնները։

Ներսէս Եպիսկոպոս Ճուրեան, կը վերյիշեցնէ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ առաջին յարաբերութիւնները Հռոմի հետ, ապա պատմականը կ'ընէ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան, կեդրոն ունենալով Զմմառի վանքը, Պատրիարքութեան տեղափոխումը, համայնքին ճառագայթումը, Աթոռին վերադարձը Զմմառ եւ Զարթօնքն ու ապագան։

Իսկ, Հայ Աւետարանական Եկեղեցին

ոչ զարմանալի, ծանօթ ըլլալով հայ ունեւոր դասակարգի գործնապաշտ հոգեբանութեան եւ նաեւ շուկայի մտայնութեան։ Այսօր մեր ժողովուրդը հազար ձեւով կը վճարէ այդ անփոփոխ մտածելակերպի սուղ գինը որ գրեթէ պատիժի մը պէս կը զարնէ մեր գլխուն։ Եթէ մենք քիչ մը աւելի արժէք տուած ըլլայինք արուեստներու եւ զուտ մտածումի այլ մարզերու մէջ մասնագիտութեան՝ այսօր մեր մշակոյթի քանի մը երեսները, օրինակ՝ մամուլ, ուսուցչութիւն, քաղաքական գործ՝ շատ աւելի առողջ եւ արդիւնական նկարագիր կ'ունենային։ Բայց դեռ ուշ չէ եւ կարելի է որ հայկական նոր ու անկախ պետականութեան ամրապնդումին համար ի գործ դրուած ճիգը մեզ արթնցնէ զուտ վերացական մտածողութեան կարեւորութեան։ Ժամանակները կը փոխուին եւ յուսալու է որ նոր սերունդները այդ ուղղութեամբ կը շարժին։ Անշուշտ յոյսը միշտ ձրի բան մը ունի ու չի բաւեր, եւ փաստօրէն կան շատ լուրջ Հայեր որոնք ձեռքով գիրծի պէս գիտեն թէ մէկ սերունդ վերջ՝ մարդիկ պիտի կարօտնան անցեալի ու ներկայի ամենագէտ գրող-բրոյները որոնք ժողովրդային մշակոյթի կեանքը սանկ նանկ կը զարձնեն։ Մամուլին կ'իյնայ նորէն այս հարցերը արծարծելու գործը։

Վ. Երզ

«Ասպարէզ»

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՁԵՌԱԳԻՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄԵՐԿԱՑՆԷ ԱԶԵՐԻՆԵՐՈՒ ՊՆԴՈՒՄՆԵՐԸ

1917 - 1923 թուականները Արցախի պատմութեան սեւ էջերէն են. յատկապէս այդ տարիներուն էր որ Ազերիները (Ազերպէջանցիները) ամէն ինչ կ՚ընէին Արցախը իրենց կազմաւորումին միացնելու համար։ Արցախցի շատ մտաւորականներ (ինչպէս՝ Յարութիւն Թումեան եւ Միրզա Տէր - Սարգսեան) ձեռագիր աշխատանքներ ձգած են, որոնք ականատեսի աչքերով ներկայացուցած են այդ շրջանի դէպքերը։

Յարութիւն Թումեանի ձեռագիր մէկ աշխատանքին պարբերական մամուլին մէջ առենին արձագանգած է փրոֆէսէօր Սմբատ Աւալեան։ Այժմ անոր ձեռքը անցած է Միրզա Տէր - Սարգսեանի մէկ աշխատութիւնը՝ «Լեռնային Ղարաբաղ, 1917 - 1923 թ.թ.»։ Ան ձեռագիր վիճակի մէջ խնամքով պահուեր է բանաստեղծ թարգմանիչ Վրոյր Բալասանի քով։

1868-ին Շուշիի մէջ ծնած Միրզա Տէր - Սարգսեան աւարտած է տեղւոյն թեմական դպրոցը, մասնակցած է քաղաքական շարժումներուն, դրուած է մանկավարժութեամբ։ Ան, 1884-էն սկսեալ, արձակ ստեղծագործութիւններով հանդէս եկած է կովկասահայ մամուլին մէջ։ 1914-ին Շուշիի մէջ լոյս տեսած է Միրզա Տէր - Սարգսեանի (գրական անուն՝ Մխտար) գրական ժողովածուն՝ «Կամֆլիներ» խորագրով։ Ան լոյս ընծայած է նաեւ հայերէնի բառարան մը, ուր կը պարզաբանուին յատկապէս Արցախի բարբառային բառերը հայերէն գրական լեզուով։

Լեռնային Ղարաբաղի ճակատագրական այդ հինգ տարիներուն նուիրուած աշխատութիւնը ներկայացուած է երկու մասով. առաջինը նախախորհրդային Արցախն է, երկրորդը՝ խորհրդային կարգերու առաջին օրերը։

Առաջին իսկ տողերէն Միրզա Տէր - Սարգսեան ընթերցողին ուշադրութեան կը յանձնէ Արցախի թէժ խրամատը, թէ ինչպիսի վայրագութիւնները կը դիմեն Ազերիները իրենց ծրագիրը իրագործելու համար։

Մանրամասնութեամբ տրուած են Ղարաբաղի հարցին ծագումը, Շուշիի գաւառը գտնուող հայկական մեծ գիւղերէն՝ Ղարաղշլաղի (այժմ՝ Բերդաձոր) անկումը եւայլն։ Առանձին բաժինով ներկայացուած է Զօրավար Անդրանիկի գործունէութիւնը Ղարաբաղի մէջ։

Հեղինակը նոր տուեալներ կը հաղորդէ Խոսրով - Բէկ Սուլթանովի հայատեաց գործողութիւններուն վերաբերեալ։ Տրխրահռչակ այդ բժիշկը Ազրբէջանի կողմէ Արցախի տէրն ու տնօրէնը նշանակուած էր։ Անոր գերագոյն նպատակն էր Արցախի հայութիւնը ծունկի բերել, ենթարկել Ազրբէջանին։

Հեղինակը առանձին գլուխներով կը ներկայացնէ Շուշիի կործանումը 1920-ին։ Ամէն ինչ պարզ էր, կը գրէ աշխատութեան հեղինակը, այրել, մոխիր դարձնել հինաւուրց եւ չքնաղ Շուշին, որպէսզի տեղւոյն Հայերը նեցուկ չկենան ամբողջ երկրամասին։ Շուշին փաստօրէն հայկական քաղաք էր, մշակութային եւ վարչական հիմնարկները, դպրոցները, թատրոնները, եկեղեցիները կեդրոնացած էին հայկական թաղամասերուն մէջ։ ... Եւ այս ամէնը հաճելի չէր Ազերիներուն։

1920 թուականը շատ աղէտաբեր էր Արցախի եւ Բաքուի Հայերուն համար։ Տէր - Սարգսեան կը պատմէ Բաքուէն ու Շուշիէն Արցախ լեցուած հայ գերիներու, գաղթականներու անելանելի վիճակին մասին։

Ռազմական - ռղբերգական այդ ծանր տարիներուն Դրօ իր օգնութիւնը կը բերէ Արցախահայերուն, Դրոյի գործողութիւններուն յատուկ բաժին մը յատկացուցած է Միրզա Տէր - Սարգսեան։

«Լեռնային Ղարաբաղ, 1917 - 1923 թթ.» ձեռագիր ծաւալուն աշխատութիւնը այդ հինգ տարիներու արցախեան իրադարձութեանց չարագրանքն է, որմէ հիմա ալ կարելի է նիւթ քաղել՝ լոյս սփռելու համար կարգ մը կնճռոտ հարցերու լուսաբանման վրայ։ Յատկապէս՝ Զօրավար Անդրանիկի եւ Դրոյի ռազմական գործողութիւնները, Շուշիի կործանումին պատճառները; առանձին անձնաւորութիւններու գործունէութիւնը Ազերիներու ծրագրերուն հակամիջոցներ գտնելու ուղղութեամբ։

ներկայացուած է վախճանեալ ժան Դանիէլ Սահակեանի գիրքէն «Հայ Աւետարանական շարժումը» քաղուած հատուածներով։ Ծագումը՝ որպէս կազմակերպուած շարժում, 19-րդ դարուկէսին եւ ապա ընդլայնումը, եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիները աշխարհի մէջ, ինչպէս Հայ Աւետարանական շարժումին պազան կը կազմեն էականը բնագրին։

Այս գիրքը պէտք է գտնէ լայն ընդունելութիւն։ Հաճելի է զայն թղթատելը եւ կարդալը։ Հայերէն զատ պէտք է ծանօթացնել օտար շրջանակներու որովհետեւ Հայոց պատմութիւնը չի հասկցուիր առանց հայ քրիստոնէութեան պատմութեան։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ցարդ չհրապարակուած Հայոց ցեղասպանութեան վերաբերեալ գաղտնի արխիւները ուսումնասիրելու համար Սեպտեմբեր, Հոկտեմբեր ամիսներուն Հռոմ գտնուած է Մանուկ Սոմաքեան (Կիպրոսի Մելգոնեան հաստատութենէն ու Լոնտոնի համալսարանէն շրջանաւարտ՝ Մանուկ Սոմաքեան ներկայիս կը պատրաստէ տոքթորայի իր աւարտաճառը, նիւթ ունենալով՝ «Ռուսիա եւ Հայկական հարցը. 1912 - 1918»)։ Այս ընթացքին, Հոկտեմբեր 3-ին, պատմաբանը տեսակցութիւն մը ունեցած է Յովհաննէս - Պօղոս Բ. Պապին հետ. արծարծուած է առաւելաբար Արցախի ծանրակշիռ վիճակը։

ՊՈՍԹԸՆԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը, որուն ընթացքին ամերիկահայ պատմաբան՝ տոքթ. Ռապըրթ Մայրաք խօսած է՝ «Հայ կուսակցութիւններու հաստատումը ամերիկահայ գաղութին մէջ» նիւթին շուրջ։ Բանախօսը պատմականը ըրած է Ամերիկայի մէջ հաստատուած չորս կուսակցութիւններուն - Ս.Դ.Հ.Կ., Հ.Յ.Դ., Ռ.Ա.Կ. եւ Յառաջդիմական Կուսակցութիւն - գործունէութեանց, անոնց ընկերային - քաղաքական վարդապետութեանց եւ զանոնք իրարմէ բաժնող տարբերութիւններուն։

ՌԻԱԹՐԹԱՈՒՆԻ «Պայքար» հաստատութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 26-ին Թէքէեան Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է «Ամէնօրեայ եւ շաբաթօրեայ դպրոցներու դերը հայապահպանման մէջ» ասուլիսը։ Բանախօսած են Յակոբ Ադամեան, տոքթօր Էլի Անդրէասեան, տոքթօր Վաչէ Ղազարեան։ Տեղի ունեցած է նաեւ հարց - պատասխանի երկար բաժին մը։

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ «Հիւթորիքըլ Սոսայըթի»ի սրահներէն մէկուն մէջ, Նոյեմբեր 18, տեղի ունեցած է Հ.Յ.Դաշնակցութեան 100-ամեակի տօնակատարութիւնը, կազմակերպութեամբ տեղւոյն «Արմէն Գարօ» կոմիտէութեան։ Բացման խօսքէն ու գեղարուեստական յայտագրէ մը ետք, բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Հ.Յ.Դ. բիւրոյի անդամ Հրաչ Տասնապետեան։

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Արմէն - Քէպէք» վարժարանի երկրորդական բաժնի աշակերտութիւնը, Հոկտեմբեր 25-ին կազմակերպած է Մեսրոպ Մաշտոցի նուիրուած գեղարուեստական ցերեկոյթ մը, վարժարանին հանդիսասրահին մէջ։ Բացման խօսքը ըրած է ուսուցիչ՝ Մանուէլ Քէօսէեան, արտասանութիւններով հանդէս եկած են աշակերտները, իսկ փակման խօսքը կատարած է տնօրէնուհին՝ Վարդուհի Պալեան։

ՊՈՍԹԸՆԻ «Պելմոնթ Հայ Սքուլ»ի թատերասրահին մէջ, Համազգային Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ, Հոկտեմբեր 20-ին, Երեւանի Սունդուկեան թատրոնի 25 դերակատարները հանդէս եկած են «Ռանչպարների կանչը» ներկայացումով։ Խաչիկ Դաշտենցի համանուն վէպին հիման վրայ Խորէն Աբրահամեանի բեմադրած սոյն ներկայացումը տեղի ունեցած է կիսով պարապ դահլիճի մը առջեւ։

ՆՈՒԻՍԹԸՆԻ Ս. Գէորգ Եկեղեցիին սրահին մէջ, Նոյեմբեր 3, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 100-ամեակը։ Յովիկ Ֆրէնկեանի հանդիսավարած յայտագրին յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Հ.Օ.Մ.-ի «Շողեր» մասնաճիւղի եւ Հ. Յ. Դ. «Դրօ» ուխտի ներկայացուցիչներ։ Բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Անդրանիկ Ուրֆալեան, որմէ ետք, երգիչ Կիրօ Տօնապետեան իր նուագախումբին ընկերակցութեամբ երգած է յեղափոխական երգեր։

ՊԵՎԸՐԼԻ ՀԻԼԶԻ «Հիլթըն» պանդոկին մէջ տեղի ունեցած է, Նոյեմբեր 16, ութ տարի շարունակ Գալիֆորնիոյ նահանգապետի պաշտօնը վարած Ճորճ Տէօքմէճեանի ի պատիւ տրուած կալա - ընթրիքը։ Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան կազմակերպած ձեռնարկը հանդիսավարած է Պերրի Զօրթեան։ Ելոյթ ունեցած են նահանգապետին օգնականներէն՝ Նիքսընի եւ Ռեկընի ճառագիր Քէն Խաչիկեան, Գերագոյն Ատեանի դատաւորներ Արմանտ Արապեան եւ Մարվին Պեքսթըր, Գերագոյն Ատեանի գլխաւոր դատաւոր Մալքըլմ Լուքաս։ Ճորճ Տէօքմէճեանի 28 տարիներու հանրային կեանքը ուրուագծող տեսերիզի մը ցուցադրութենէն ետք, ելոյթ ունեցած է նահանգապետին կինը՝ Կլորիա Տէօքմէճեան։ Ապա, Արարատեան Թեմի առաջնորդ՝ Գարեգին Եպիսկոպոս Ներսիսեան կարդացած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակը։ Ելոյթ ունեցած է նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութիւնի նախագահ Լուիզ Մանուկեան - Սիմոն ու կարդացած՝ Ալեք Մանուկեանի շնորհակալագիրը։ Վաչէ Արք. Յովսէփեանի փակման խօսքէն առաջ նահանգապետը բովանդակալից ճառ մը ըրած ու խորին շնորհակալութիւն յայտնած է Գալիֆորնիոյ Հայերուն։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԲԱԲԵՐԴ

Իսկ Բաբերդի երէցներէն՝ գմնիկցի Տ. Վահան Յովհաննէսեան 1914-ի գարնան Երկգա փոխադրուած ըլլալով, յիշատակած ենք զինք նոյն քաղաքէն իներ քահանաներու շարքին։

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԲԱԲԵՐԴԻ

Իր 180-է աւելի գիւղերէն՝ յետագայ 29 հատը միայն Հայաբնակ էին, բոլորն ալ արդէն կրկէս դարձած Համխեան ջարդերուն, իսկ ամբողջովին փճացած Աղէտի տարին, իրենց բնակիչներուն, սրբավայրերուն եւ հոգեւոր հովիներուն հետ։

1.- Խայեկ, քաղաքէն երկու ժամ հեռու, 70 տուն, «Խաչի Լոյս» ուխտավայրով եւ 1848-ին կառուցուած Ս. Աստուածածին եկեղեցիով՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Տաճատ Քահանայ Եսայեան, 60 տարու, նահատակ։

2.- Մալասա, 60, Եկեղեցին Ս. Յովհաննէս։ Գիւղիս ծխատէրն էր

Ղեւոնդ Քահանայ, 58 տարու, նահատակ։

3.- Ջահմանց, 75, Եկեղեցին Ս. Աթանագինէ, Ծխատէրն էր

Մեսրոպ Քահանայ, 35 տարու, նահատակ։

4 - 5.- Բումել, 45, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին։ Ալմշկա, 12, Եկեղեցին Սուրբ Նշան։

Այս երկու գիւղերուն ժողովուրդը կը հովուէր

Ալեքսիանոս Քահանայ Կարապետեան, 45 տարու, նահատակ։

6.- Լոռնէ կամ Լուսհոնէ, 140, վեց ժամ հեռու, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին։ Մօտը՝ «Ս. Լուսաւորիչ մենաստանը։ Գիւղիս երէցն էր

Գրիգոր Քահանայ Մատթէոսեան, 50 տարու, նահատակ։

7.- Աւերակ, 115, հինգ ժամ հեռու, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին, նաեւ Սուրբ Յովհաննէս մատուռ մը՝ ուխտատեղի։ Գիւղիս երէցն էր

Ղեւոնդ Քահանայ, 45 տարու, նահատակ։

8.- Խուփս (համանուն գիւղ Բղի ալ ունի), 100, երեք ժամ հեռու, գետակով մը՝ որ Երասխի կը խառնուի։ Եկեղեցին Ս. Փրկիչ, մերձակայ վանքը «Ս. Քրիստափոր», ուխտավայրերը Ս. Եղիշէ, Ս. Վառվառէ եւայլն. Ծխատէրն էր

Մելքիսեդեկ Քահանայ, 50 տարու, նահատակ։

9.- Առիւծկայ, 70, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին։ Կը հովուէր Խուփսի երէցը։

10.- Քարաւրակ կամ Քարաւերակ, 250, Ս. Աստուածածին եւ Ս. Գէորգ եկեղեցիներով, ուր կը պաշտօնավարէր

Մինաս Քահանայ Մինասեան, 35 տարու, նահատակ։

11.- Սարանիւղ կամ Սարանըզ, 8, Եկեղեցին Ս. Սարգիս։ Կը հովուէր Քարաւրակի երէցը։

12.- Հինտէ կամ Հնտէ, 100, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Խադ Քահանայ, 60 տարու, նահատակ։

13.- Բլրակ, 100, արեւմտեան լեռնաշղթայի մը ստորոտ՝ դաշտային դիրքով, չորս ժամ հեռու։ Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ 1864-ին կառուցուած, ուխտավայրք Ս. Կիւրակէ եւ Կապոյտ Խաչ։ Երէցն էր

Սահակ Քահանայ, 40 տարու, նահատակ։

14.- Բլուր (համանուն գիւղեր շատ կան այլուր), 80, ութ ժամ հեռու, եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սմբատ Քահանայ, 48 տարու, նահատակ։

15.- Քսանթա, 220, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յովհաննէս եւ Գրիգոր Քահանաները, 65 եւ 46 տարու, նահատակ։

16.- Երկի կամ Էրկի, 100, բարձրադիր գիւղ՝ Բաբերդի արեւմտեան հիւսիսակողմը, երեք ժամ հեռու։ Եկեղեցին Սուրբ Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ղեւոնդ Քահանայ Սիմոնեան, 52 տարու, նահատակ։

17.- Վարզահան, 100, Եկեղեցիները Ս. Աստուածածին եւ Ս. Համբարձում՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Արիստակէս եւ Վրթանէս Քահանաները, 68 եւ 65 տարու, նահատակ։

18.- Դոմնա կամ Թոմնան, 40, Բաբերդի հիւսիսակողմը՝ երկու ժամ հեռու։ Աւերակ վանքերը «Ս. Աստուածածին» եւ «Ս. Թէոդորոս», Եկեղեցին Ս. Համբարձում՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Կորիւն Քահանայ, 48 տարու, նահատակ։

(Շար. 142)

Այրի Տիկին Թորոս Պետիկեան,
Այրի Տիկին Մատլէն Պետիկեան,
ինչպէս նաեւ Ճէնտէրէճեան, Խաչատուրեան, Գումրուեան, Սանոսեան, Զիլինկիրեան, Գուրուճ, Մարկոսեան, Մանուկեան, Սիմոնեան, Քէպէլեան, Իշխանեան ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, աներհօր եւ ազգականին՝

ԹՈՐՈՍ ՊԵՏԻԿԵԱՆ-ի

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 2-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 7, ժամը 15·30-ին Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս-Պետրոս եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

CENTRE CULTUREL
SAHAK—MESROP

MONODRAME

La Reine Parentsème

ou

La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie
Samedi 8 décembre à 20 h 30 précises

salle Ardzouni Tcherpatchian

Participation aux frais : 50 Frs.

Cathédrale apostolique arménienne,
339 avenue du Prado,
13008 Marseille, (parking)
Métro : Rond Point du Prado
Tél. 91 77 84 70

(Շար·ը Ա· էջէն)

չատ խիստ պատիժներու ենթարկել դաւադիր տարրերը: Ամբողջ չաբաթը ի զօրու պիտի մնայ պաշարման վիճակը, մանաւանդ որ նախագահ Պուշ Պուէնոս-Այրէս կը ժամանէ Զորեքշաբթի օր:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը 369-ի դէմ 602 ձայնով եւ 40 ձեռնպահութեամբ քուէարկեց հողի սեփականութեան օրէնքը, չորս օրուան բուռն վէճերէ ետք: Յեղափոխութենէն ի վեր առաջին անգամն է, որ հողի սեփականութեան օրէնք մը կը քուէարկուի: Սահմանափակում մը կայ սակայն, սեփական հողին վաճառքը միայն տասը տարի յետոյ կրնայ կատարուիլ եւ միայն Պետութեան, զոր կը ներկայացնեն խորհուրդներն ու տեղական թաղապետութիւնները:

ԲՈՐԻՍ ՊՈՒԿՈՅԻ նշանակումին հետ, որպէս Ներքին Նախարար, Գորպաչով փոխ-նախարար մըն ալ կցեց յանձին զօր· Բորիս Գրոմովի, պատասխանատու Աֆղանիստանէն խորհ· զօրքին քաշուելու գործողութեանց: Այս երկու նշանակումներն ալ չատ յատկանշական են եւ ցոյց կու տան թէ Գորպաչով մէկ քայլ յառաջ, երկու քայլ ետ քաղաքականութիւն մը կը վարէ, ջանալ փրկելու համար կացութիւն մը որ աղէտալի է եւ վտանգաւոր:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ մէջ խառնակութիւններ պատահած են եւ 8 հոգի սպաննուած, որոնց մէջ 5 զինուոր կայ: Նամանկանի մէջ է որ բուռն բախումներ պատահած են զինուորներու եւ տեղւոյն բնակիչներուն միջեւ: Ներքին Նախարարութեան յատուկ ուժերու հանրակառքի մը վրայ քարկոծում մը սկսած են երիտասարդներ, ապա կառքը կրակի տրուած է:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌԱՖՍԱՆՃԱՆԻ ուրբաթօրեայ «պատգամը» ռումբի ազդեցութիւն գործած է Իրանեան յեղափոխութենէն 12 տարի ետք: Արդարեւ նախագահը պաշտպանողական մը արտասանած է «սեռային բնազդներու գոհացումին» ի նպաստ, յայտնելով թէ կարելի է սեռային յարաբերութիւն ունենալ առանց ամուսնացած ըլլալու...»:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մեր հայրենիքի ահաւոր աղէտի 2-րդ տարելիցին առթիւ, հազարաւոր անմեղ զոհերու հոգիներուն համար, «Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութիւնը» հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին Լիոնի Ս· Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ պատարագի:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Տէսինի «Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղս հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, իր հիմնադիր՝

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

մահուան 50-րդ տարելիցին առիթով, նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ բոլոր մահացած ընկերուհիներուն հոգիներուն յիշատակին, եւ Հայաստանի երկրաշարժէն զոհ գացած մեր հայրենակիցներուն հոգիներուն յիշատակին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին Տէսինի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:

Յաւարտ պատարագի հոգեճաշ, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը:

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom Prénom Tél. :

Nombre de places :

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. :

Votre règlement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

HOMMAGE ET SOLIDARITE AU PEUPLE ARMENIEN

organisé par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXPOSITION
DE PEINTURES - SCULPTURES
DES ARTISTES ARMENIENS
Louise ANGUIDIAN - PEREPELKINE
Aline ETEMEKDJIAN
Sophie GONNET
PAPAZ
TOROS

sous le haut patronnage
de Monseigneur Norvan ZAKARIAN

et

sous l'égide de l'Association culturelle et de la Mairie de Corenc

CHATEAU DE LA CONDAMINE
Mairie de CORENC

Salon ouvert du 4 au 18 décembre
tous les jours de 14 à 19 heures

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փարիզի մէջ կամ շրջակայքը սենեակ մը, ուսանողուհիի մը համար:

Հեռաձայնել՝ 43 26 13 32 թիւին, ժամը 20-էն ետք:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION VENTE

DE CERAMIQUES ARMENIENNES
du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h.

Langue arménienne /
Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

Ս· ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վաթսունամեակին առիթով Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս· Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, դպիրներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարերարներու եւ Եկեղեցւոյ սատարողներու հոգիներու համար:

Պատարագի աւարտին կ'օրհնուի մատաղ:

Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը	9-ին:
Պատարագ ժամը	10·15-ին:
Մատաղօրհնութիւն ժամը	11·30-ին:

Կրօնական արարողութիւններէ ետք կը տրուի ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» ճաշարանին մէջ, 67 bis, Quai Blanqui.

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ կրթարանին:

MINITEL ARMENIE

COMMUNIQUE DE PRESSE

La coopération GIA — CONSILIA S.A. / FRANCE TELECOM / META INTERNATIONAL permet l'installation en Arménie, dès décembre 1990, d'un projet pilote MINITEL auprès de la Chambre de Commerce et d'Industrie d'Arménie.

Monsieur J. J. DAMLAMIAN, Directeur des Affaires économiques internationales à FRANCE TELECOM a largement aidé à la réussite de cette initiative du Groupement Industriel Arménien (GIA), sur une idée de son partenaire de la Caisse des Dépôts et Consignations, Monsieur Jean-Pierre AYRAULT.

Unique en URSS, cette réalisation devrait fonctionner comme une vitrine à la fois de la technologie française et des compétences des entreprises arméniennes en leur apportant une certaine maîtrise d'un des moyens de communication les plus performants du monde.

GIA / CONSILIA S.A.
Tél. : 46 - 03 - 52 - 63
Fax : 46 - 84 - 03 - 48
TLX : N19055
219000 F

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա· Չրրաշեան սրահին մէջ:

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Մարսէյլի Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Զ· Շանթ մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր կազմակերպած լօթոյի խաղերու օրերը եւ ժամերն են. - Դեկտեմբեր 8, Շաբաթ օր ժամը 20·30-ին, Դեկտ· 16, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին: Խաղերը տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6

JEUDI
6 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆ ր ա ն ս ա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.423
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.423

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՐԿԻՆ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԱ՞Տ...

Հայեւթուրք յարաբերութիւնները, թէկուզ տնտեսական եւ առեւտրական չեն կրնար չզբաղեցնել կողմերը: Այս անգամ Ալի Պիրանտն է, որ կ'արտայայտուի «Միլլիյէթ»ի մէջ, տեսնուելէ ետք Հայաստանի Արտաքին Առեւտուրի նախարարին հետ: Եթէ անգամ մը եւս, Հայաստանի պատասխանատուի մը կողմէ կը հաստատուի 1990-ը՝ մեզի (Հայաստան), 1915-ը՝ ձեզի (Սփիւռք), հոս, այլ հետաքրքրական կէտ մը կը մատնանշուի որ Միացեալ - Նահանգներու «մատն» է այս գործին մէջ: Երա՞նի նման մատեր չըլլային... Բայց նախընտրելի է շատ չխորհրդածել եւ գիտակցելով Հայաստանի ծանր կացութեան մաղթել որ վերջը բարի ըլլայ:

«Միլլիյէթ», Դեկտեմբեր 4-ի թիւին Ա. էջին ճակատը «Պատմական քայլ» խորագրուած լուրով կ'անդրադառնայ Հայաստանի Թուրքիոյ հետ առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատելու փափաքին: Թերթին խմբագիրներէն Մ. Ալի Պիրանտ կրկին այցելած է Երեւան ու հանդիպումներ ունեցած յատկապէս առեւտրական մարզի պատասխանատուներու հետ:

Այս առումով Հայաստանի կառավարութիւնը պաշտօն յանձնած է Տնտեսական Արտաքին Յարաբերութիւններու նախարար Եսայի Ստեփանեանի որ պաշտօնապէս ներկայացնէ իր տեսակէտը: Ասկէ զատ, Մ. Ալի Պիրանտի համաձայն, Հայաստան հրաւիրուած է Մոսկուայի Թուրք դեսպանը Վոլքան Վուրալ, որուն Երեւան ժամանումով երկար տարիներու լարուած կացութիւնն ու ամբաստանութիւնները իրենց տեղը պիտի ձգեն գործակցութեան հրջանի մը: Վուրալի Երեւան այցելութենէն ետք հաւանական կը նկատուի որ Հայաստանի կառավարական կամ գործի հրջանակէն խմբակ մը Անգարա երթայ:

Մ. Ալի Պիրանտ կ'ըսէ թէ Հայաստանի կողմէ մերձեցումի այս փոփոխութիւնը նախ Ամերիկայի, ապա Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի Ուաշինկթըն այցելութեան ընթացքին տրուած զեկուցումներով, եւ վերջապէս Անգարայի խորհրդային դեսպան Չերնիշեւի միջոցով հասաւ Թուրք կառավարութեան: Նկատի առած Մոսկուայի ու Ուաշինկթընի թելադրանքը թէ Թուրքիա պէտք չէ անպատասխան ձգէ Հայաստանի դիմումը, Հանրապետութեան Նախագահ Էօզալ որոշած է թէ երկար ժամանակի վրայ Թուրքիոյ համար նպաստաւոր կ'ըլլայ Հայաստանի հետ յարաբերութիւն հաստատել, այն պայմանով որ մահմետական հանրապետութիւնները չվշտանան նման քայլէ մը:

Եսայի Ստեփանեան որուն պարտականութիւն յանձնուած է յանուն Հայաստանի կառավարութեան խօսելու «Միլլիյէթ»ի թղթակիցին հետ ու անոր պատրաստած «32-րդ օրը» հեռատեսիլի յայտագրին, սահուն թրքերէն խօսող անձ մըն է:

Ան ըսած է թէ արտաքին աշխարհին հետ յարաբերելու Հայաստանի տրամադրութիւնը միմիայն Թուրքիոյ առընչուած չէ, այլեւ բոլոր երկիրներուն, սակայն աշխարհագրական կացութիւնը նախապատուութիւնը կու տայ Թուրքիոյ:

«Միլլիյէթ»ի լրագրողը կը շարունակէ. «Խօսակցութեան ընթացքին Ստեփանեան յատկապէս չշօշափեց հայկական հարցը ու ըսելէ ետք թէ «կողմերը պէտք է ծածուկ պահեն իրենց տեսակէտները», շեշտեց թէ Հայաստանի հանրապետութիւնը Թուրքիոյ դէմ քաղաքական ոչ մէկ գործունէութիւն ունեցած է ու ասկէ ետք ալ պիտի չունենայ:

«Ան բացէ ի բաց դատապարտելէ ետք 15 տարիէ ի վեր Հայերու անունով թուրք դիւանագէտներու դէմ գործուած ահաբեկչական արարքները, յայտնեց թէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը ահաբեկչութեան դէմ է, որու դէմ որ ալ ուղղուած ըլլայ ան»:

Ստեփանեան առաջին հանդրուանին հետեւեալ քայլերը հաւանական կը նկատէ.

– Մարգարայի սահմանային անցքին բացումը ու ազատ ելեւմուտի հնարաւորութիւն,

– Սահմանային առեւտուրի կարելիութիւն,

– Երկաթուղիի երթեւեկի յաւելում,

– Երկու երկիրներու միջեւ առեւտուրի, ապա արեւմտեան ընկերութիւններու հետ հասարակաց ծրագիրներու մշակում:

Ստեփանեան խոստովանելէ ետք թէ երկու երկիրներու գոյութիւններուն ու տարիներու ընթացքին չէչտուած փոխադարձ կանխակալ դատումներու պատճառով դիւրին պիտի չըլլայ այս գործակցութիւնը, կը շարունակէ. – «Սակայն նախ պէտք է սկսիլ խօսիլ, ատկէ ետք միատեղ նաքար կը հասկնանք թէ ո՛ւր կարելի է երթալ: Հակառակ մեր միջեւ գտնուած կնճիռին, կրնանք գործակցիլ: Երբ աշխարհը կը փոփոխուի ու պատերը կը քանդուին, այլեւս պէտք է մէկդի ձգել հինը ու նոր կարգ ու կանոն, նոր շրջան բանալ»:

Թուրք լրագրողը յիշելէ ետք թէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը միջոց մը առաջ անվաւեր հռչակեց 1921-ի Մոսկուայի դաշնագիրը, այսպէսով անուղղակիօրէն դրեթէ պատմական իրաւունք պնդելով Թուրքիոյ հողերուն վրայ, կը հարցնէ.

– Կ'ընդունի՞ք ներկայ սահմանները:

Ստեփանեան կը պատասխանէ. – «Հայաստանի հանրապետութիւնը հիմնուած է նախկին խորհրդային Հայաստանի հողամասին վրայ ու անոր սահմաններուն մէջ: Անկախութեան հոլովոյթը այս սահմաններուն մէջ պիտի իրագործուի: Այս հոլովոյթը ծայր առաւ քանի մը ամիս առաջ: Երբ կը խօսինք Հայաստանի սահմաններուն մասին, մենք նկատի ունենք ա՛յս սահմանները»:

Մ. Ալի Պիրանտ կը յիշէ նաեւ Թուրքիոյ հանդէպ քաղաքականութիւնը փոխելու եւ գործակցելու փափաքին դէմ Սփիւռքի մեծ հակազդեցութիւնը: Կ'ըսէ թէ Սփիւռքի հայ մամուլը այս մերձեցումը կը նկատէ որպէս «հայկական դատը ծախելու եւ պատմական տեսակէտը փճելու» արարք մը:

Ստեփանեան ըսած է թէ Սփիւռքը իր քաղաքականութիւնը ունի ու Հայաստան պիտի չազդէ անոր վրայ, սակայն ըՍփիւռքն ալ չի կրնար Հանրապետութեան քաղաքականութեան միջամուխ ըլլալ: «Մե՛նք կը պատրաստենք մեր քաղաքականութիւնը» ըսած է ան ու յայտնած նաեւ թէ Սփիւռքը ժողովի մը հրաւիրած են Փետրուար ամսուան մէջ:

Հայաստանի Հանրապետութեան կեցուածքի այս տարբերութեան կողքին, Թուրքիա թիրախ կ'ըլլայ Ազրբէջանի, Վրաստանի, Թիւրքմէնիստանի հակազդեցութիւններուն: Անոնք չէչտելով որ Հայերը կը շարունակեն զինեալ կամ անզէն յարձակումներ գործել, Անգարան կը զգուշացնեն որ հայկական ծուղակը չիյնայ ու ոչ մէկ գործակցութիւն կատարուի: Կ'ըսեն թէ հզօրանալով Հայաստան վնաս կը պատճառէ շրջանի թուրք տարրերուն:

Իսկ Անգարա պատասխանելով այս զգուշացումներուն, կ'ըսէ թէ մինչ հաշիւի պիտի առնուին Խորհրդային Միութեան մահմետական ժողովուրդներու ըզգայնութիւնները, սակայն նման քայլեր օգտակար կը նկատուին թէ՛ Թուրքիոյ եւ թէ Հայերու եւ մահմետական միւս հանրապետութիւններու փոխյարաբերութիւններու տեսակէտէն: Նոյն աղբիւրները յատկապէս չէչտելէ ետք թէ «ոչ մէկ զիջում կը կատարուի մահմետական հանրապետութիւններու հաշուին», կ'ըսեն թէ գոնէ այս հանգրուանին Անգարա որոշ սահմաններու մէջ տրամադիր է դրական հետաքրքրութեամբ մօտենալու Հայաստանի առաջարկին:

Նոյն Թուականի «Թէրճիւման» օրաթերթն ալ «Խորհրդային ղեկավարը Հայերու կողմնակից է» խորագիրով կ'արձագանգէ Ազրբէջանի Գրողներու Միութեան պաշտօնաթերթին խմբագրին տրտունջներուն. ան Պոլսոյ մէջ գանգատած է որ Հայաստան ու Վրաստան իրենց երկրէն կ'ուզեն վտարել Թուրքերը. ի միջի այլոց ան կ'ըսէ. – «Հայաստան մեզի կարօտ է. Մոսկուայի ճնշումով բարիք ու բնական կազ կուտանք իրենց: Իսկ իրենք մեզմէ առնուած վառելանիւթով իրենց փոխադրամիջոցները կը լեցնեն ու յարձակում կը գործեն մեր վրայ: Երբ անկախանանք, պիտի չտանք այն ինչ որ այսօր Մոսկուայի ճնշումով կուտանք: Հայաստան այն ատեն աւելի լաւ պիտի հասկնայ թէ մեզի կարօտ է ու պիտի փոխէ իր բռնատիրական ընթացքը»:

Արբաս Աճալօղլու կը դատապարտէ նաեւ Գորպաչովը զոր Հայերուն խամաճիկը կը նկատէ, քանի որ ան ձայն հանած չէ Հայաստանի Ազերիներուն վտարումին, չէ պահանջած որ Հայաստանի մէջ եւս զէնքերը հաւաքուին ու մինչ Պալթեան հանրապետութիւններուն կամ Հայաստանի մէջ անկախութեան հռչակումն ու գործադուլները արտակարգ վի-

(Տար. բ Դ. էջ)

Հ. ԳԱԼՍՏԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ

Իր նոր լիազօրութեանց շրջագծին մէջ, Նախարարաց Խորհուրդի նախագահը՝ Վազգէն Մանուկեան, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան համաձայնութեամբ Երեւան քաղաքի Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան լիազօր ներկայացուցիչ նշանակած է Համբարձում Գալստեանը, այլ խօսքով՝ քաղաքապետ: Այդ պաշտօնը վարող Արտաշէս Գեղամեան դիմում կատարած էր որ իր այդ պարտականութիւններէն «ազատի»:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ
ԿԸ ՅԱՂԹԷ

Ճատրակի ախոյենութեան 16-րդ խաղը ամէնէն երկարն եղած է: Տեւած է 12 ժամ 16 վայրկեան, 102 հարուածներով, բայց օգնականներ եւ համակարգիչներ ալ կը մասնակցին եւ ուրեմն ամէն ինչ տարբեր բնոյթ կ'առնէ:

Չորեքշաբթի օր, Գասպարով 7,5-ի դէմ 8,5 կէտով գլուխն անցած էր ախոյենութեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐՈՆԻ (Լիոնի արուարձաններէն) մէջ է, ուր կը մասնակցէր «Արուարձաններ 89» համագումարին, որ նախագահ Միթերան ներկայացուց ամբողջական ծրագիր մը ամէնէն թշուառ արուարձաններուն համար: Առաջարկած է որ կառավարութեան մէկ անդամը նշանակուի որպէս համակարգող: Սկզբունքով հարուստ արուարձանները պէտք է օգնեն աղքատներուն: Հինգ տարուան ժամանակաշրջան մը նախատեսեց (նախագահական ընտրութիւն) վերջ տալու համար կէթթօներուն:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ դէպի մենատիրութիւն ճամբայ մը բռնած է, որ կը մտահոգէ: Բազմաթիւ իրաւասութիւններէ ետք, Գորբաչով այլեւս լիազօրուած է ձեռք առնելու համար անհրաժեշտ միջոցները իշխանութեան դրութեան բարելաւման համար: Նախագահական Խորհուրդը կը ջնջուի, անդամներէն ոմանք կրնան այլուր օգտագործուիլ: Դաշնակցութեան Խորհուրդը կը դադրի պարզ խորհրդակցական մարմին մը ըլլալէ եւ համակարգումի իրաւասութիւն մը կը ստանայ, այսինքն պէտք է ապահովէ Միութեան պահպանումը որպէս Պետութիւն, ապահովելով հանդերձ Հանրապետութեանց դերիշխանութիւնը, ինչ որ բաւական բարդ բան մըն է: Միութեան նախագահը դերագոյն պատասխանատուն է գործադիրին (ամերիկեան տեսակի բան մը): Փոխ նախագահութիւն մը կը հաստատուի: Նախարարաց Խորհուրդը իր կշիռը բաւական կը կորսնցնէ: Ասկէ ետք, պարզ դահլիճ մըն է նախարարներու, նախարարապետով մը, որ մեծ իշխանութիւն չունի եւ հաշուետու է թէ՛ նախագահին եւ թէ Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ: 15 Հանրապետութիւններու նախարարապետները, ի պաշտօնէ, կը մասնակցին:

ԽՈՐՀ. ՄՈՒԹԵԱՆ մէջ պարենաւորման հարցը միշտ ողբերգական բնոյթ ունի եւ բազմաթիւ երկիրներ, վերջինը՝ Իսրայէլ, որոշած են թոններով սնունդ ղրկել: Գորբաչով ալ երեք միջոցներու մասին խօսած է բարելաւելու համար կացութիւնը.— ա) Դեկտեմբերէն Մարտ ըսպառումի մակարդակը պահելու համար, գործօն ծրագիր մը պիտի պատրաստուի՝ «այսօր կամ վաղը». բ) գանձուածային քանակով նպարեղէն պէտք է ներածել, 1,25 միլիառ տոլար ծախսելով, չորս ամիսներու ընթացքին. գ) հողերու բաշխում, 3-էն 5 միլիոն հեկտար պիտի բաշխուին: Միւս կողմէ, եւրոպական Հասարակապետութիւնը փրկութեան ծրագիր մը քուէարկեց, 1էն 2 միլիառ տոլարի ուտեստեղէն պիտի ղրկէ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ պալատական պետին՝ Նէճիփ Թօրումթայի հրաժարումը նեղը կը դնէ Թ. Էօզալը, քանի կը հաստատուի այս ձեւով խոր տարակարծութիւնները: Զօրավարը շատ կարճ կերպով արտայայտուած է. — «Կը հրաժարիմ, որովհետեւ անկարելիութեան մէջ եմ ծառայելու ըստ Պետութեան իմ սկզբունքներուն եւ ըմբռնումին»: Մասնագէտներու կողմէ ապդարարութիւն մը կը նկատուի նախագահին, որու «միջամուխ» քաղաքականութիւնը խստօր կը համեմատի բանակի շրջանի չէզոքութեան քեմալական աւանդութեան հետ: Էօզալ ուղղակի ենթարկելով երկրին քաղաքականութիւնը Միացեալ-Նահանգներուն շատ դժգոհութիւն ստեղծած էր:

ՀՀՇ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ 2

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

«...ԿԱՐԾՈՒՄ ԵՄ ՆԱԵՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԵՆՔ ՍԽԱԼՈՒԵԼՈՒ»

ԽՄԲ. - Ինչպէս գրած էինք (Նոյ. 27), Կիրակի օր համագումարի եզրափակիչ մասին ելոյթ ունեցաւ Գ. Խ.ի նախագահ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան: Ստորեւ ամբողջովին կու տանք այդ ելոյթը, ուր Լ. Տէր-Պետրոսեան ոչ մէկ հարցէ խուսափեցաւ եւ առարկայականօրէն վերլուծեց կացութիւնը, յստակացնելով բազմաթիւ հարցեր եւ պատասխանելով նոյնիսկ չեղած հարցումներու:

Ես ուշի-ուշով հետեւում էի Համագումարի աշխատանքներին եւ կարող եմ իմ մի քանի տպաւորութիւնները ձեզ ներկայացնել:

Նախ՝ ուզում եմ նշել այն դրական յառաջխաղացումը, որ տեղի ունի նախորդ Համագումարի համեմատ. այժմ տիրում է աւելի գործնական, աւելի կոնստրուկտիւ մթնոլորտ: Կարող եմ աւելացնել նաեւ, նկատի ունենալով Խորհրդարանի աշխատանքի փորձը, որ այս լսարանում հաւաքուած է ոչ պակաս մտաւոր կարողութիւն, քան Խորհրդարանում: Եւ նոյնիսկ մի առաւելութիւն կարող եմ նշել Խորհրդարանի համեմատ: Դա այն է, որ խօսակցութիւնն այստեղ, բանավէճը շատ աւելի անկեղծ, շատ աւելի ճշմարիտ են: Դա ունի երկու բացատրութիւն. Նախ՝ Խորհրդարանն իր բնոյթով աւելի զբաղուած լինելով ընթացիկ, պետական կառուցուածքին վերաբերող օրէնսդրական խնդիրներով, ժամանակ չունի լրջօրէն զբաղուելու գաղափարախօսական խնդիրներով, չնայած այդ հարցերը ժամանակ առ ժամանակ շօշափւում են: Ահա այդ բացն է, որ լրացւում է այստեղ: Եւ երկրորդ՝ Խորհրդարանում, յամենայն դէպս, կան ընդդիմադիր ուժեր, որոնք շատ յաճախ վարում են ոչ թէ կոնստրուկտիւ բանավէճ, այլ բանավէճը հիմնում են քաղաքական շահարկումների վրայ:

Այստեղ, քանի որ սա համախոհների ժողով է, նշուած թերութիւնները չկան: Եղան սուր բանավէճեր, եղան սուր հարցադրումներ, բայց այս ամէնը կատարւում էր ոչ թէ քաղաքական շահարկումների նպատակով, այլ ճշմարտութիւնը փնտրելու, ճշմարտութեանը հասնելու մտահոգութեամբ:

Ես կ'ուզէի մի քանի պարզաբանումներ կատարել այստեղ քննարկուող հարցերի շուրջ:

Դրանցից առաջինը մեր շարժման յետագայ գործունէութեան կառուցուածքային խնդիրներն են, երբ սուր կերպով դրուեց շարժումը կուսակցութեան վերածելու կամ որպէս շարժում պահպանելու հարցը: Սա բնական հարց է եւ ծագում է աշխարհի բոլոր այն շարժումների, այն ժողովրդական ճակատների առջեւ, որոնք հասնում են իշխանութեան: Սա ունի իր օբյեկտիւ պատճառը. մարդկութիւնը դեռեւս չի ստեղծել քաղաքական պայքարի, քաղաքական գործունէութեան այլ ձեւ, եթէ ոչ կուսակցութիւնների պայքարը: Դա է առայժմ բնականը, որը բնական է, սակայն, կայուն, արդէն ձեւաւորուած հասարակութիւնների համար: Անցման շրջանում, յեղափոխական շրջանում միշտ էլ այս օրինաչափութիւնը խախտւում է, եւ շատ յաճախ յեղափոխութիւնը գլխաւորում է ոչ թէ որեւէ կուսակցութիւն, այլ մի համաժողովրդական ճակատ, համազգային շարժում, այնպիսին, ինչպիսին Հայոց Համազգային Շարժումն է:

Բայց միեւնոյն է, եթէ ոչ այսօր՝ վաղը, միւս օր, մի քանի տարի յետոյ այս հարցը մեր առջեւ ծագելու է, որովհետեւ շարժման կողքին պէտք է ձեւաւորուեն կուսակցութիւններ, որոնք պէտք է վարեն զուտ կուսակցական գործունէութիւն, եւ այս քաղաքական մրցակցութեանը դիմանալու համար շարժումը ստիպուած պէտք է լինի կուռ կառուցուածք ստեղծել, այսինքն աստիճանաբար մօտենալ կուսակցութեանը:

Ահա այս մտահոգութիւնն էր առաջին հերթին այն հարցադրման պատճառը, որ շօշափուեց մեր Համագումարում: Ես կարծում եմ, Համագումարը ճիշդ եզրակացութեան է եկել. առայժմ շարժումը լիովին իրեն արդարացրել է, եւ ամենեւին կարիք չկայ այն կուսակցութեան վերածելու խնդիրը դարձնել օրակարգի հարց:

Մի այլ պարզաբանում: Այստեղ շօշափուեց ազգայինի եւ դեմոկրատականի, դեմոկրատիայի եւ սոցիալական խնդիրների հակադրման հարցը: Կարծում եմ, այս հակադրութիւնը արհեստական է: Երբեք չի կարելի ազգայինը հակադրել դեմոկրատականին, վերջինիս տակ հասկանալով կոսմոպոլիտիզմ: Ամենեւին ոչ: Դրանք լրացնում են մէկը միւսին, եւ առանց մէկի միւսը գոյութիւն չունի: Նոյնիսկ աշխարհի ամենազարգացած քաղաքակիրթ երկրներում դեմոկրատիան, մարդկային ազատութիւնները ստեղծւում, ձեւաւորւում են նախ եւ առաջ, եթէ ոչ միայն ու միայն, սեփական ժողովրդի բարօրութեան համար: Սրանից աւելի ազգային նպատակ, ինձ թւում է, դժուար է պատկերացնել:

Մի այլ հարց՝ Հայոց Համազգային Շարժմանը ներկայացուած մեղադրանքների հարցը: Որպէս տիրապետող քաղաքական շարժում, բնական է, որ այն պէտք է ունենար նաեւ ընդդիմախօսներ, բարեկամ ընդդիմախօսներ, լուրջ, առողջ քննադատներ: Բայց բնական է նաեւ, որ պէտք է ունենար չարակամներ: Եւ այդ ամէնն էլ, փառք Աստծոյ, կայ: Ուղղակի մենք պէտք է կարողանանք զանազանել բարեկամի առողջ քննադատութիւնը չարակամի մեղադրանքներից, պարզապէս անտեսել սրանք, ժամանակ չվատնել, արհամարհել:

Որո՞նք են այդ մեղադրանքները:

Նախ այն, որ արդէն երեք տարի կրկնւում է չարերի կողմից, մեր Համագումարում էլ դրա մասին ակնարկուեց. թէ, իբր, մեր շարժումը տառապում է տարերայնութեամբ, մեր բոլոր յաջողութիւնները պատահական են, չկայ ոչ գործունէութեան, ոչ էլ հեռանկարային որեւէ ազգային ծրագիր: Սա ամենամեծ կեղծիքն է, որ գոյութիւն ունի: Այս մեղադրանքը բախուել է Հայոց Համազգային Շարժման ժայռին եւ փշրուել: Բայց, չնայած դրան, մինչեւ հիմա էլ կան այդպէս պնդողներ: Ես միայն զարմանում եմ, թէ ինչու նման մեղադրանք ներկայացնողները երեք տարուայ ընթացքում իրենք չկարողացան ստեղծել այդ ազգային ծրագիրը, համոզել մեր ժողովրդին եւ նրան տանել իրենց ետեւից:

Իսկ եթէ ըստ էութեան մօտենանք, ես կարծում եմ, Հայոց Համազգային Շարժումն ունի խորապէս ազգային ծրագիր, այն էլ ռէալ ծրագիր, որ այսօր հնարաւոր է իրականացնել: Հռչակագիրը, որ ընդունուեց մեր Խորհրդարանում, եթէ համեմատելու լինենք անցեալ տարուայ Նոյեմբերին ընդունուած Հայոց Համազգային Շարժման ծրագրի հետ, սկզբունքային ոչ մի տարբերութիւն չենք գտնի, եթէ չասենք՝ բացարձակ նոյնութիւն կը գտնենք այդ երկու փաստաթղթերի միջեւ:

Ահա սա է այն ազգային ծրագիրը, որի նպատակն է Հայոց անկախ պետականութեան վերականգնումը եւ դրան ուղղուած անհրաժեշտ միջոցառումների իրականացումը: Եթէ կան մարդիկ, որոնք կասկածում են այս ազգային ծրագրի ճշմարտութեանը, խնդրեմ, մենք պատրաստ ենք քննարկել այդ մարդկանց ներկայացրած ծրագրերը: Բայց, նորից եմ կրկնում, երեք տարի է այս մեղադրանքը ներկայացւում է, մինչդեռ դժբախտաբար այդպիսի ծրագիր ոչ ոք չի առաջարկել:

Հայոց Համազգային Շարժումն իր առջեւ միշտ դրել է ոչ թէ վերացական նպատակներ, այլ միայն ու միայն իրականանալի խնդիրներ՝ թէկուզ դրանք առաջին հայեացքից փոքր թուան: Փոքր, իրականանալի խնդիրներով, քայլ առ քայլ իրականացնելով իր ծրագիրը, նա ժողովրդին կարողացել է համոզել իր կենսունակութեան մէջ եւ դրանով է միայն, որ շահել է ժողովրդի վստահութիւնը: Անցեալ տարուայ մեր ծրագիրն այսօր նոյնիսկ արդէն որոշ չափով հնացած է, որովհետեւ այդ ծրագրում նշուած մօտակայ խնդիրների մեծ մասն արդէն իրականութիւն է դարձել:

Ես վստահ եմ, որ այսուհետեւ էլ շարժումը չի կորցնի իր հետեւողականութիւնը եւ, նորից եմ կրկնում, արհամարհելով չարակամներին (խնդրում եմ սխալ չհասկանալ, դա չի վերաբերում բարեկամներին, դա չի վերաբերում առողջ քննադատութեանը, որին պէտք է շատ ուշադիր վերաբերուել), անտեսելով նրանց բամբասանքներն ու մեղադրանքները, կը շարունակի հետատակամօրէն իրականացնել սեփական քաղաքականութիւնը:

Մի այլ մեղադրանք: Ես ուրախ եմ, որ այստեղ հարցերը սուր են դրուել, մենք չենք խուսափել սուր հարցադրումներից, եւ այսօր ես էլ պէտք է շատ սուր դնեմ այդ հարցը. դա այն է, թէ իբր, Հայոց Համազգային Շարժումը, «Ղարաբաղ» կոմիտէի ղեկավարները Ղարաբաղի հարցը օգտագործեցին որպէս տրամպլին՝ աթոռներ գրաւելու համար եւ դրանից յետոյ մոռացան Արցախը, անտեսեցին նրա շահերը: Սա սովորական մեղադրանք է, որին դուք կը հանդիպէք եւ Հայաստանի մամուլում, եւ տարբեր ժողովներում, եւ Սփիւռքում: Սփիւռքում էլ կան կազմակերպութիւններ, որոնք հետեւողականօրէն անցկացնում են այս գիծը:

Բայց ովքեր մօտ են, ովքեր գործնականում իսկապէս մասնակցել են այս շարժմանը, տեղեակ են Արցախում Հայաստանի ժողովրդի ներդրած ջանքերին, նրանք կարող են վկայել, որ շատ յաճախ այդպիսի մեղադրանք ներկայացնողները որեւէ առնչութիւն չեն ունեցել Արցախի խնդրի հետ: Այսօր պարզապէս այն դարձել է քաղաքական շահարկման առարկայ, որի նպատակն է միայն ու միայն վարկաբեկել Հայոց Համազգային Շարժումը եւ նրա ստեղծած ներկայ ազգային իշխանութիւնը:

Հայոց Համազգային Շարժումը եւ Հայաստանի ներկայ իշխանութիւնները Արցախի վերաբերեալ ունեն յստակ քաղաքական ծրագիր եւ հետեւողականօրէն իրականացնում են այդ քաղաքականութիւնը: Ես այդ մասին երէկ հնարաւորութիւն ունեցայ հանգամանօրէն խօսել Համագումարի արցախեան բաժանմունքի նիստում, այդ պատճառով հարկ չեմ համարում չարաշահել ձեր ժամանակը:

Մի այլ մեղադրանք, որը նոյնպէս իր պատմութիւնն ունի. իբր Հայոց Համազգային Շարժումն անտեսում է Հայ Դատը, հրաժարւում հայ ժողովրդի պատմական իրաւունքներից: Մենք տուել ենք մեր բացատրութիւնները, բայց դրանք ամենեւին չեն ազդում մեր ընդդիմախօսի վրայ: Բանավէճի առանձնայատկութիւնը դժբախտաբար այն է, որ դրանով երբեք հնարաւոր չէ ազդել ընդդիմախօսի վրայ: Բանավէճը նրա համար է, որ համոզես ժողովրդին, երրորդ կողմին: Միեւնոյն է, եթէ որեւէ դիրքորոշում ձեռնտու է մեր ընդդիմախօսներին, որքան էլ հիմնաւորուած լինեն մեր փաստարկներն ու պարզաբանումները, նրանք նոյն մեղադրանքները շարունակ կրկնելու են, որովհետեւ քաղաքական այլ խաղաքարտ չունեն:

Ի՞նչ կարելի է ասել այս մասին: Մեր վերաբերմունքը Հայ Դատին միանշանակ է: Նախ՝ տիրում է այն թիւր տեսակէտը, թէ իբր Հայ Դատը Սփիւռքի դատն է, արեւմտահայութեան խնդիրը: Ամենեւին ոչ, որովհետեւ պէտք է ելնել այն փաստից, որ Հայաստանի բնակչութեան կէսն էլ, առնուազն կէսը, արեւմտահայ է: Եւ սփիւռքահայութեան զգացմունքները նոյնքան հարազատ են հայրենակաց ժողովրդին, որքան սփիւռքահայութեանը: Այնպէս որ, Հայ Դատի պաշտպանութիւնը դարձնել Սփիւռքի մենաշնորհը, ինձ թւում է, հիմքից սխալ է: Սա՝ մէկ: Իսկ երկրորդը՝ մենք բազմիցս կրկնել ենք, որ Հայոց Համազգային Շարժումը ամենեւին չի հրաժարւում հայ ժողովրդի պատմական իրաւունքներից, ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման պահանջից, բայց գտնում է որ այդ գաղափարները անհրաժեշտաբար տեղ գտնելով քաղաքական կուսակցութիւնների ու կազմակերպութիւնների ծրագրերում եւ լինելով նրանց գործունէութեան կարեւորագոյն խնդիրներից մէկը, այսօր չեն կարող դառնալ պետական քաղաքականութեան օրակարգի հարց: Սա է մօտեցումը: Այս սրահում ներկայ է մօտ 1500 ազգային քաղաքական գործիչ, դուք պարտաւոր էք իմանալ, որ այս մեղադրանքները դեռեւս պիտի շարունակուեն, բայց մենք իրաւունք չունենք վատնելու մեր ուժերը, մեր եռանդը նման չարախօսութիւնների պատասխանելու համար, դրանք պէտք է անտեսել, եւ միայն այս ձեւով է, որ դրանք կը մարեն: Եւ ուրախ եմ, որ մեր Համագումարը ցուցադրում է հեռատեսութեամբ, եւ ես հնարաւորութիւն ունեմ յստակ տալու մեր տեսակէտը խնդրոյ առարկայ հարցի վերաբերեալ: Հայ Դատը, արեւմտահայութեան իրաւունքներն իր պատմական հայրենիքի նկատմամբ պետական քաղաքականութեան օրակարգի հարց կը դառնան միայն այն ժամանակ, երբ Հայոց պետութիւնը ի վիճակի կը լինի սեփական ուժերով լուծելու այդ խնդիրները:

Սրա հետ առնչուող մի այլ հարց, որը նոյնպէս դարձել է քաղաքական շահարկումների առարկայ: Մեր կամքից անկախ այդ հարցի վրայ աւելի շատ ուշադրութիւն է հրաւիրուել, քան արժանի էր: Դա Թուրքիայի հետ մեր յարաբերութիւնների հարցն է:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

ԿԱՐՕ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

(1892 - 1975)

Տասնըհինգ տարի առաջ՝ 1975 Նոյեմբերի 11-ին, Պէյրութի մէջ (Լիբանան) կեանքի իր դիրքը փակեց ժամանակակից հայ լրագրութեան, հանրային եւ մշակութային մեր տարեգրութեանց աւելի քան վաթսուն տարիներու հոլովոյթին մէջ իր աշխոյժ, առոյգ, բազմաբեղուն եւ տենդավառ գործունէութեամբ դերակատար, ամբողջական նուիրումի եւ ծառայութեան իր ճամբուն վրայ մի՛շտ ճակատ ունեցող մեր ընկերներէն Կարօ Գէորգեան:

Ամբողջ սերունդէն շատեր ականատես ու վկայ եղած են իր կեանքին եւ գործունէութեան. եւ անձի՛ն՝ իբրեւ «նիմբ բերանը մարդու», ինչպէս պիտի ըսէր իր նախորդներէն ծանօթ հրապարակագիր Երուանդ Տէր-Անդրէասեան, - իբրեւ տեսակէտ ունեցող, իր համոզումներն ու դատումները կեանքո՛վ ու գործով վաւերացնող մտքի եւ գրչի: Արդարեւ, ի՛մ ալ 1950 - 1975 քառորդ դարու կեանքիս եւ իրեն հետ գործի ու պայքարի եղբայրութեան ճամբով ձեռք բերուած փորձառութիւններու լոյսին տակ՝ իրաւունք կը զգամ հաստատելու, որ նուազագոյն շահախնդրական հակումի կամ պատեհապաշտական տրամադրութեան ի՛սկ իր պոռթկումներով եւ անզուսպ ծառայումով յայտնի այս ընկերը, է՛ր, եղաւ ու մնաց քաղցրաբարոյ, խոնարհ, ցոյցերէ եւ փառասիրական հակումներէ խրտչող, անարծաթ բայց մեծահարուստ այն «աշխատաւորը», որուն նմանները քիչ են հանրային դերակատարութեան կոչուած մեր «ընտրանի»ին մէջ: Ան տիպարն էր իրմէ հարիւր տարի առաջ հայ հրապարակագրային կեանքի ճակատումներուն վրայ ընկերային եւ հանրային ընկրկումներու, նեղմտութեանց եւ մոլեռանդութիւններու դէմ ծառացող առնաճակատ հրապարակագրին՝ Ստեփան Ոսկանի (1825 - 1901): Մէկը անոնցմէ՝ որոնք կա՛մ ատողներ կ'ունենան կա՛մ սիրողներ...

Ծնած էր 1892-ին, Յունաստանի Գոմոթինի (Կիւմիւլճինէ) քաղաքին մէջ: Նախակրթութիւնը ստանալէ ետք տեղւոյն ազգային վարժարանին մէջ, երկրորդական ուսումը ստացած էր Պարտիզակի ամերիկեան բարձրագոյն կրթարանին մէջ, ուրկէ ընթացաւարտ՝ նետուած էր ուսուցչական ասպարէզ, Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի մէջ, - Աղեքսանտրուպոլիս եւ Քսանթի: Հայաջինջ սպանդէն ճողոպրած, 1921-ին կ'անցնի Պոլիս, ուր մաս կը կազմէ «Ճակատամարտ»ի խմբագրութեան. քեմալական շարժումէն ետք՝ 1925ին կը ստանձնէ Սելանիկի «Ալիք» օրաթերթին, Հ.Յ.Դ.ի պաշտօնաթերթ խմբագրութիւնը: 1927 - 1936 կը հրատարակէ «Հորիզոն» օրաթերթը, որ յետագային միացաւ «Նոր Օր»ի: Մինչեւ

Երկրորդ աշխարհամարտ իբրեւ խմբագիր աշխատակցելէ ետք Թերթին (միաժամանակ նախաձեռնելով երգարաններու, թարգմանական գործերու եւ թերթօնային հրատարակութեանց), հարկադրաբար կ'անցնի Շթութկարտ, ուր 1946 - 1949 խմբագրական աշխատանք կը ստանձնէ «Տարագիր» եւ «Բանբեր» շաբաթաթերթերուն մէջ, 1950 - 1951՝ Փարիզի «Յառաջ» օրաթերթին, ապա նաեւ 1951 - 1952 մաս կը կազմէ Գահիրէի «Յուսաբեր»ի խմբագրական կազմին, միաժամանակ աշխատակցելով «Հայրենիք»ի:

Աստանդական կեանքի այս դրուագներէն ետք, որ ճակատագրուած էր նաեւ մեր գրչի եւ մտքի դէմքերէն շատերու, 1953-էն վերջ կը հաստատուի Պէյրութ, ուր եղաւ ու մնաց «Ազդակ»ի եւ այլ թերթերու աշխատակիցներէն մէկը, միաժամանակ հրատարակելով մշակութային եւ գրական բնոյթ ունեցող հատորներ՝ իբրեւ անհատական նախաձեռնութիւն:

Անկասկած՝ իր ամէնէն կարեւոր նախաձեռնութիւններէն մէկը եղաւ հրատարակութիւնը «Ամէնուն Տարեգիրք»ի հատորաշարքին (1954 - 1967), որուն վերջին հատորը կը կրէ 1967 - 1968 թուականը: Կարոյի այս նախաձեռնութիւնը, իբրեւ միօրեայ Թէոդիկի տարեցոյցներուն աւանդութիւնը շարունակող աշխատանք· աննախընթաց ընդունելութիւն գտած էր ժողովրդային - համագաղութային շրջանակներու կողմէ, եւ պիտի շարունակուէր անկասկած՝ եթէ անողոք հիւանդութիւնը դաւաճանած չըլլար աչքնութեան, աշխատանքի եւ սրտնոտական իր տենդին:

Կեանքի իր վերջին վեց - եօթը տարիներուն, Կարօ Գէորգեան ապահովաբար անցուց ութսուն տարիներու կեանքին ամէնէն դժնդակ շրջանը: Որոնումի, հրապարակագրային աշխատանքի, հանրային յանձնառութիւններու եւ առհասարակ գրական - ստեղծագործական հեւքի ակամայ խզումը՝ մտքի ու գրչի մարդուն մեծագոյն դժբախտութիւնն է, երբ մանաւանդ ան չէ կորսնցուցած դատումի իր պայծառութիւնը: Եւ Կարօ Գէորգեան ապրեցաւ այդ դժբախտութի՛ւնն ալ՝ մնալով միշտ արութեան, այսինքն քաջութեան եւ արժանապատուութեան թելադրած ստոյիկեան կեցուածքին մէջ: - Հեռացա՛ծ էր հրապարակագրային - հանրային իր ծառայութեան մարզերէն մէջ, հեռացա՛ծ մնաց իր տագնապանքներուն ու վերջին քանի մը տարիներու տառապանքին մէջ: Պարտութիւն չճանչցաւ, որովհետեւ հաւատքո՛վ եւ համոզումով կը գործէր: Նահանջ եւ ձեռնթափութիւն չճանչցաւ՝ որովհետեւ իր գործով ու գործունէութեամբ իր ներքին մղումներուն, տեսլքներուն եւ նպատակադրումներուն միայն կը ծառայէր: Տիպա՛րն էր երազներով եւ ամուր համոզումներով ապրող մտաւորականին:

Անձին ու գործին ծանօթ ոեւէ անձ՝ չի կրնար մոռնալ զինք:

Մ. Թ.

ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

- ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27 -

ԽՄԲ. - Երկար ու մանրամասն հաղորդագրութենէն, զոր ստացանք, կուտանք գլխաւոր հատուածներ:

Գահակալութիւնը՝ որ դարերէն մնացած աւանդական արարողութիւն մըն է, մեծ խանդավառութիւն յառաջ բերաւ Սաղիմահայութեան եւ արտասահմանեան եկեղեցական շրջանակներուն մէջ:

Սաղիմահայ գաղութը տխուր էր գահակալութեան նախօրեակին, քանի որ արդէն թուով քիչ գաղութի անդամներուն թիւը կը նուազէր: Հոկտեմբեր ամսուան առաջին երեք շաբաթներու ընթացքին, Երուսաղէմահայ՝ գաղութը կորսնցուց հինգ անդամներ:

Գահակալութիւնը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 27-ին: Այս առիթով օտար հիւրերու եւ Հայ հասարակութեան համար նախատեսուած հիւրասիրութիւնը տեղի չունեցաւ: Պատրիարք Հայրը ներկայ հիւրերու շնորհաւորութեան մաղթանքները Սրբոց Յակոբեանց Տաճարին մէջ ընդունեցաւ:

ՄԻԱԲԱՆՆԵՐՈՒ ԺԱՄԱՆՈՒՄԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Գահակալութեան չարաթուան ընթացքին Երուսաղէմ ժամանեցին միաբան հայրեր, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ զանազան առաջնորդութիւններէն:

Գահակալութեան արարողութիւնը սկըսաւ երեկոյեան ժամը 6-ին եւ ժամէ մը աւելի տեւեց:

Գահակալութեան յանձնախումբը շուրջ հազար հոգի հրաւիրած էր Երուսաղէմ, ներկայ գտնուելու այս արարողութեան:

Երուսաղէմի քաղաքապետ՝ Թէտի Քոլէք, Իսրայէլի Կրօնական Նախարարութեան ներկայացուցիչներ, Յունաց Պատրիարքը, Ս. Երկրի բոլոր յարանուանութեանց ներկայացուցիչները եւ տեղացի ականաւոր դէմքեր ներկայ եղան արարողութեան:

Սաղիմահայ հասարակութեան հոծ բազմութիւն մը լեցուցած էր Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը:

Արարողութիւնը սկիզբ առաւ թափօրով մը դէպի Մայր Տաճար: Պատրիարք Հայրը, կողքին ունենալով նորընտիր Լուսարարապետ Դաւիթ Եպիսկոպոս Սահակեանը, Արքեպիսկոպոսներով եւ Եպիսկոպոսներով մուտք գործեց տաճար:

Սաղմոսերգութիւնը եւ շարականներու երգեցողութիւնը խորհրդաւոր եւ սրտառուչ էին:

Շրջապատուած զինուորեալ Միաբաններով, Պատրիարք Հայրը բարձրացաւ Ս. Յակոբի Մայր խորանը:

Դաւիթ Եպիսկոպոս Սահակեան տուաւ ամփոփ կենսագրականը Պատրիարքին, ապա Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան կողմէ մաղթեց անոր քաջառողջութիւն՝ յաջողութիւն եւ արեւշատութիւն, եւ հաւաստեց որ Պատրիարք Հայրը հաւատարիմ ծառան պիտի մնայ Ս. Աթոռին մինչեւ իր կեանքին վերջը: Այս հանդիսաւոր արարողութեան ընթացքին Պատրիարք Հօր յանձնուեցաւ Պատրիարքական Աւազան:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ՈՒԽՏԸ

Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան առջեւ ծունկի եկաւ կատարելու համար իր հաւատարմութեան ուխտն ու խոստումը:

Խոստանամ եւ ուխտեմ առաջի Աստուծոյ եւ առաջի Սրբոց սեղանոյս, խղճի մտօք եւ հաւատարմութեամբ հսկել պահպանութեան իրաւանցս Հայոց ի Սուրբ տեղիս:

Հսկել գործադրութեան կարգաց եւ կանոնաց եւ աւանդութեանց միաբանութեան Առաքելական Աթոռոյս Սրբոց Յակոբեանց:

Ուխտեմ լինել հաւատարիմ կարգաց եւ կանոնաց եւ աւանդութեանց Հայաստանեայց Առաքելական եւ ուղղափառ Եկեղեցւոյ:

Եւ ճանաչել զիօգեւոր իշխանութիւն Լուսաւորչահաստատ հայրապետութեան Ամենայն Հայոց, յանձին Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին որ ի Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին:

Տէր տեսցէ եւ այց արասցէ, եւ օգնեսցէ մեզ Տէր, այժմ եւ միշտ յաւիտեանս: Ամէն:

Ապա Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Եպիսկոպոսները շրջապատեցին ծնրադիր Պատրիարքը այս խորհրդաւոր պահուն, եւ իրենց ձեռքերը անոր գլխուն վրայ դնելով փոխանցեցին իրենց Առաջնորդութիւններուն Սուրբ օրհնութիւնները:

Իր խօսքին մէջ, նորընտիր Պատրիարքը շեշտեց.– «

«Հովուական այս Աւազան, որ այս պահուն պաշտօնապէս կը դրուի մեր ձեռքին մէջ, մեզի համար կը խորհրդանշէ ա՛յն ինչ որ Սաղմոսերգուն կը թելադրէ, երբ իր վստահութիւնը կը դնէ Տիրոջ վրայ, ըսելով.- «Յուպ քո եւ գաւազան, նոքա մխիթարեսցին զիս»:

Պարզ, գեղջուկ հովիւի մը կեանքէն առնուած այս պատկերը մեզի կը յիշեցնէ այն յարաբերութիւնը որ կայ հովիւին եւ ոչխարներուն միջեւ:

Կը յիշեցնէ նաեւ այն յարաբերութիւնը որ կայ Աստուծոյ եւ իր զաւակներուն, մարդ - արարածներուն միջեւ:

Գեղջուկ հովիւը կը գործածէ թէ՛ ցուպ եւ թէ՛ գաւազան:

Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Վանքը, Միաբանութիւնը եւ անոր խնամքին յանձնուած Հայ ժողովուրդը՝ Սուրբ Երկրի եւ Յորդանանի մէջ ապրող, նոյնպէս ունին թանկագին եւ ծանր պարտականութիւններ՝ Հայ հաւատքով ապրելու, Հայոց գոյութեան եւ իրաւունքներուն պատմութիւնը շարունակելու, Հայ հոգիին ստեղծագործութիւնները յաւերժացնելու:

Ներշնչումի աղբիւր այս բոլոր յոյսերը իրականացնելու, եւ ասոնց հետ կապուած բազում ուրիշ խոչընդոտներու եւ դըժուարութիւններու մէջէն Տիրոջ լեռը բարձրանալու համար, պէտք ունինք Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան իւրաքանչիւր անդամին խոր գիտակցութեան եւ հաւատարմութեան»:

Վազգէն Կաթողիկոսի կողմէ խօսք առաւ Ներսէս Արք. Պօզապալեանը, որ կարդաց Հայրապետական օրհնագիրը եւ փոխանցեց Վազգէն Ա.ի օրհնութիւնները:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ ներկայացուցիչ, Յունաստանի Թեմի առաջնորդ՝ Սահակ Արք. Այվազեան սրտառուչ ճառ մը խօսեցաւ:

Խօսք առաւ Յորդանանի հոգեւոր վերատեսուչ Վահան Եպիսկոպոս Թօփալեանը, որ Կ. Պոլսոյ նորընտիր Պատրիարքին եւ Յորդանանի մեր համայնքին կողմէ յայտնեց շնորհաւորական մաղթանքները Ս. Աթոռի նոր գահակալին:

Գահակալութեան արարողութիւնը վերջ գտաւ «Պահպանիչ»ով: Թորգոմ Պատրիարք Տեառնընդառաջ Աթոռը բարձրացաւ: Այս պատմական Աթոռը կուգայ դարերու խորքէն, Երուսաղէմի 7-րդ դարու Պատրիարք՝ Աբրահամի ժամանակէն: Գաղութի բոլոր անդամները փութացին համբուրելու իրենց նոր գահակալին՝ Երուսաղէմի 96-րդ Պատրիարքին Ս. Աջը:

Ապա Պատրիարք Հայրը թափօրով առաջնորդուեցաւ Պատրիարքարանի դահլիճը, խորհրդակցելու համար Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան անդամներուն հետ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԲԱԲԵՐԴԻ

12 - 20.- Խնծաւերակ կամ Խնծաւիրկ, 12, Եկեղեցին Ս. Գէորգ: Քէստէսի, վեց, առանց սրբավայրի: Այս երկու գիւղերը կը հովուէր Դոմնայի երէցը:

21 - 23.- Նիւ, 40, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Օձտեղ, 50, Եկեղեցիները Ս. Յակոբ, Ս. Թորոս եւ Ս. Աստուածածին: Բալախու կամ Պալախոր, Կիմիշխանէի ճամբուն վրայ (ուրկէ անցաւ ապահովաբար տարաբախտ Հազարապետեան Վարդապետ, Թուրեան Վարդապետի հանգիստ գիպելով՝ միասին նահատակուելու համար), Հայ եւ Թուրք խառն բնակիչներով՝ որոնցմէ առաջինք 100 տուն, Եկեղեցիները՝ Ս. Կարապետ եւ Ս. Լուսաւորիչ: Այս երեք գիւղերուն երէցն էր

Աշոտ Քահանայ Նորոյեան, 48 տարու, նահատակ:

24.- Գրզի կամ Կոզի, 70, Բաբերդի արեւմտեան հիւսիսակողմը՝ հինգ ժամ հեռու, օթեւան Սիւրմէնէ դացող ուղեւորաց: Համանուն մըն ալ կայ, «Վարի Գրզի» համակ Թրքաբնակ: Եկեղեցին Ս. Փօղոս, 1848-ին կառուցուած կիւրինցի Կարապետ Վարդապետէ: Ծխատէրն էր

Պաղտասար Քահանայ, 32 տարու, նահատակ:

25 - 26.- Ռուշտի, 45, Եկեղեցին Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ: Սուրբ Թորոս, 80, Եկեղեցիները Ս. Թորոս եւ Ս. Աստուածածին: Այս երկու գիւղերուն երէցն էր

Սահակ Քահանայ, 65, տարու, նահատակ:

27 - 28.- Բընջրկա, 20, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Կիւ, 42, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Վերջնոյս երէցն էր

Յովսէփ Քահանայ, նահատակ:

29.- Սըղըրճի, 35, Եկեղեցին Ս. Խաչ: Վերոյիշեալ եկեղեցականներէն մէկ մասը՝ Բլուր գիւղէն քիչ հեռու, մնացեալն ալ Դերջան - Բաբերդ սահմանին մէջ նահատակուած են անլուր չարչարանքներով: (Անուն, տարիք, գիւղօրէք եւ բնակչութիւն ճշդուած՝ Բաբերդի Առաջնորդարանի երբեմնի քարտուղար Յ. Դարբինեանէ):

Այս գիւղերէն այլեւս պատմական դարձած է Լոնճը. հո՛ն էր որ նահատակուեցան 5-րդ Զօրաբանակին պատկանող 60-րդ գունդին չորս վաշտերուն մէջի 200 Հայերը, նաեւ նոյն Զօրագունդին 37-րդ եւ 42-րդ գունդերուն ութ վաշտերուն մէջի 700 Հայերը, նոյնպէս 13-րդ Զօրաբաժնին բոլոր Հայերը, զինուորական գրաստանակ ծառայութիւննին իսկ նկատի չառնելով: Երանելի՛ բանակ օսմանեան, որ թշնամիին դէմ կռուելու, զայն զարնելու անզօր՝ կ'ուրախանար իր շարքերէն սրտածութեամբ յապաւելո՛ւն համար ամէնէն օգտակար տարրը, զինուորական պարտականութեան իսկապէս գիտակից եւ անձնդիր Հայը...: Բաբերդի 29 հայաբնակ գիւղերուն բնակչութեան համագումարն էր 15.550 հոգի:

ԽՆՈՒՍ

Ընդարձակ լեռնահովիտ մըն է Խնուս (Տուրուբերանի Հարք գաւառը), որ կը գտնուի Բասենի, Ալաշկերտի, Վարդոյի, Մանազկերտի եւ Պուլանըղի մէջտեղ: Արեւմտակողմը կ'իյնայ Բիւրակն (Պինկէօլ), Գաւառագլուխն է համանուն բերդաքաղաքը՝ Կարնոյ կուսակալութեան ներքեւ: Իր գետը Բիւրակնէն իջնելով եւ ոռոգելով գիւղեր՝ կ'անցնի Պուլանըղ, խառնուելով Եփրատի: Իրմէ եւ Երասխի ծագումն ալ, որ Բիւրակնի լեռնէն բխելով եւ վտականալով՝ Թաղոս գիւղի մօտ կ'իջնէ դէպի Կիւլլիւ եւ Մէճիտլու, անմամբ երթալ անցնելու համար Բասենը: (Սարսուռով կ'արձանագրենք աշխարհագրական այս մանրամասնութիւնը, միտք բերելով մեր բազմաթիւ եղբայրներն ու քոյրերը, որ Զուլումի տարին տարուեցան ծփալ այդ անսահման լոյծ դերեզմաններուն մէջ...): Խնուսի գոհերուն շարքին է տիգրանակերտցի բժիշկ Նշան Պապալեան:

Մեծամասնութիւն կազմող Քիւրտ ցեղը (հասանցի, զըրըղցի եւ ջիբրանցի), միացած իր «լուսաղբօր»՝ Տաճկին, ապանդի զուրանաշունչ պատուէրը գործադրեց, բնաջնջելով տեղւոյն 500 տուն Հայութիւնը՝ յերկեմենից եւ ի խոնարհ (3.000 հոգին Լուսաւորչական եւ հարիւրը Բողոքական):

Խնուսի առաջնորդական փոխանորդն էր

Աբգար Վարդապետ Եօթնեղբայրեան. Ծնած 1870-ին Եդեսիա եւ ձեռնադրուած 1909-ին Երուսաղէմ: Երեք տարի վերջ տեղապահ ընտրուելով Խնուսի՝ կը մեկնի պաշտօնատեղի, ուր կը մնայ մինչեւ Աղէտի տարին, երբ կարգն իրեն ալ կուգայ աքսորուելու, այսինքն բռնելու մահուան ուղին: Նահատակուած է իր թեմին 12 - հազար ժողովրդեան հետ Վարդոյի «Զըրջատաղ» կոչուած վայրը:

(Շար. 143)

(Շար․ը Ա․ էջէն)

ճակ չեն պարտադրեր, Ազրպէյճան երեք տարիէ ի վեր պաշարման վիճակի տակ կ'ապրի:

Հակաժամ այս կեցուածքը Անգլօրը կը նկատէ Ամերիկայի խաղը, քանի որ ան չուզեր Թուրքիոյ հզօրացումը ու Ազրպէյճանի, Թիւրքմէնիստանի հանրապետութիւններուն անկախացումը, փախնալով որ այդ պարագային Թուրքիոյ եւ մահմետական այլ հանրապետութիւններուն միջեւ գործակցութիւնը կ'աւելնայ ու ինք կը կորսնցնէ Թուրքիոյ չուկան:

⁂

Նոյն «Միլլիյէթ»ի մէջ, Դեկտ․ 5-ին Մ․ Ալի Պիրանտ յօդուածաշարք մը սկսած է՝ որուն առաջին խորագիրն է՝ «Հայերը ի՞նչ պատճառաւ գործակցութիւն կ'ուզեն»:

⁂

«LE MONDE»

Դեկտեմբեր 5-ի «Լը Մոնտ»ն ալ կ'անդրադառնար այս հարցին իր լրատուութիւնը խորագրելով՝ «Խորհրդային Հայաստան նպաստաւոր է Թուրքիոյ հետ գործակցութեան մը»: Աւելի հակիրճ ձեւով, գրեթէ նոյն բաները կ'ըսէ, արձանագրելով Եսայի Ստեփանեանի տուած հարցազրոյցին, որ Թրքական հեռատեսիլը սփռած է Դեկտեմբեր 3-ին: Յաւելեալ ԱՖՓ-ի հեռագիրը կ'ըսէ թէ այս յայտարարութիւնները (իմա՝ Եսայի Ստեփանեանի) մօտ են Էօզալի գլխաւոր մտահոգութիւններէն մէկուն, որ է մէջտեղ հանել «Սեւ ծովու համարակաց շուկայ մը» շրջանի երկիրներուն հետ, որոնց կարգին Խորհրդային Միութեան թրքախօս Հանրապետութիւնները, ինչպէս նաեւ Մոլդաւիա, Ուկրանիա եւ ի հարկին՝ Հայաստան: Միւս կողմէ Կարսի նահանգապետը յայտարարած է թէ արագացած են Թուրքիոյ եւ Նախիջեւանի միջեւ սահմանային կայանի մը աշխատանքները:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ԲԱՑԱՌԻԿ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

Շատոնց էր որ մեր ակումբներէն երեքը միասնաբար չէին հասած Ֆրանսայի բաժակի 6-րդ հանգրուանին, թերեւս ալ՝ երբեք:

«Յառաջ» տուաւ մրցումներուն արդիւնքները Երեքշաբթի օրուան իր թիւին մէջ: Վալանս Հ․ Մ․, Հ․Մ․Ը․Մ․ Լիոն-Տէսին, Հ․Մ․Ը․Մ․ Արծիւ Մարսէյլ յաջողած են, երեքն ալ, յաղթել իրենց մրցակիցներուն:

Առաջին երկուքը կը մրցէին իրենց դաշտին վրայ, ինչ որ մեծ առաւելութիւն մըն է, մանաւանդ բաժակախաղերու մէջ: Երկուքին ալ դերը սակայն դիւրին չէ եղած: Արծիւ յաղթած է Սէն Ռէմիի նուազագոյն տարբերութեամբ (3 – 2), Տէսինի մէջ՝ մէկ կոլ միայն, ան ալ երկու ժամուան խաղարկութենէ մը վերջ:

Վալանսի Հ․ Մ․ն ալ, Օյոնաքսի մէջ, դժուարութիւն ունեցած է պարտադրելու իր առաւելութիւնը (2 – 1), հակառակ անոր որ երկու մրցակիցներուն միջեւ, ախոյենական գծով, դասակարգային մեծ տարբերութիւն կար, ի վնաս տեղական խումբին:

Զուտ մարզական գետնի վրայ, վերեւի արդիւնքներէն լաւագոյնը կարելի է նկատել Լիոն-Տէսինի ձեռք բերածը, քանի որ իր հակառակորդը, Փէրոնա, ախոյենական գծով, նոյն լիկին մէջ, մէկ դասակարգ բարձր է Հ․Մ․Ը․Մ․ի դասակարգէն:

Ֆրանսայի Բաժակի 6-րդ շրջանի մրցումները՝ որոնք կ'որոշուին վիճակահանութեամբ, տեղի պիտի ունենան Դեկտեմբեր 16-ին:

● ԶԱՆԱԶԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Ռոնի ախոյենութիւն՝

Թարար – Հ․Մ․Ը․Մ․ Լիոն-Տէսին	0 – 0
Վիէն Հ․Մ․ – Ռիլիէօ	2 – 1

Ռոն – Ալփ լիկի բաժակ՝

Ռոման – Վալանս Հ․Մ․ (2)	2 – 0

Լիկի ախոյենութիւն՝

Վալանս Հ․ Մ․ *քաւէ* – Օպընա	2 – 0
Վալանս Հ․Մ․ *մինիմ* – Ֆ․ Գ․ Կրընոպլը	3 – 2

Ֆրանսայի ժիւնիոր բաժակ՝

Հ․Մ․Ը․Մ․ Լիոն-Տէսին – Լէ Գոթօ	2 – 0

Հ․Մ․Ը․Մ․ որակուած է 6-րդ շրջանին համար: Առաջին անգամն է, որ կ'երթայ այդքան հեռու այս մրցաշարքին մէջ:

Փարիզեան շրջան, նահանգային բաժակներ՝

Իսի Հ․ Մ․ – Գուրպըվուա	3 – 0
Ալֆորվիլ Հ․Մ․ – Վիթրի	1 – 2, երկարաձգումէ ետք:

Վ․ Մ․

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏԷՍԻՆ․–

Տիկին Արաքսի Պօյաճեան եւ աղջիկը, Պր․ Հրայր Պօյաճեան եւ տղան, Պր․ Վարդգէս Պօյաճեան, Այրի Տիկին Շաքէ Թաշճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Դեկտեմբեր 9, Տէսինի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցին իրենց հօր, մեծ-հօր, եղբօր, մօրեղբօր՝

ԳՈՒՐԳԷՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Տէսինի «Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղ» հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, իր հիմնադրի՝

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

մահուան 50-րդ տարելիցին առթիւ, նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ բոլոր մահացած ընկերուհիներուն հոգիներուն յիշատակին, եւ Հայաստանի երկրաշարժէն զոհ գացած մեր հայրենակիցներուն հոգիներուն յիշատակին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին Տէսինի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:

Յաւարտ պատարագի հոգեճաշ, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա․ի հրահանգով, Դեկտեմբեր 7-ին, Ուրբաթ օր, առաւօտեան ժամը 11․30-էն 12 աղօթելու համար բաց պիտի ըլլան եկեղեցիները, պիտի հնչեն զանգերը սուգի ղօղանջներով, իսկ Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին, ի ժամ պատարագի, կը կատարուի մասնաւոր հոգեհանգիստ՝ 1988, Դեկտեմբեր 7-ին, Հայաստանի տարերային ահաւոր երկրաշարժին տասնեակ հազարաւոր զոհուածներու յիշատակին:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Փարիզ, Նոյեմբեր 29

Ս․ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 9, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ Հայաստանի երկրաշարժի զոհերուն, Բ․ տարելիցին առթիւ:

Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 7-ին, Եկեղեցին բաց կը մնայ ժամը 11-էն 12:

Ս․ ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս․ Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վաթսունամեակին առիթով Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ․ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս․ Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, դպիրներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարերարներու եւ Եկեղեցւոյ սատարողներու հոգիներու համար:

Պատարագի աւարտին կ'օրհնուի մատաղ:

Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը	9-ին:
Պատարագ ժամը	10․15-ին:
Մատաղօրհնութիւն ժամը	11․30-ին:

⁂

Կրօնական արարողութիւններէ ետք կը տրուի ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» ճաշարանին մէջ, 67 bis, Quai Blanqui.

⁂

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս․ Մեսրոպ կրթարանին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս․ Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ս․ Չրրաշեան սրահին մէջ:

⁂

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՆՈՒԷՐԸ
ՀԱՅ ԹԷ ՕՏԱՐ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

NOUVEL ENREGISTREMENT DE LA CHORALE

SIPAN-KOMITAS
(S. K. 10 000, en D. D. D. et K7)

avec
L'ORCHESTRE FRANCAIS D'ORATORIO
(140 Exécutants)
Intitulé

"Pages arméniennes"

de
GARBIS APRIKIAN

l'ensemble sous la direction de l'auteur

Prélude orchestral, Chants nostalgiques, patriotiques et populaires

VOUS POUVEZ-VOUS LES PROCURER :

ARNOUVILLE LES GONESSES - AREVDOUR: 70, rue Jean Jaurès - 95480 Tél.: 39.87.31.08
ALFORTVILLE - M. C. A. : 9, rue de Madrid - 94140 - Tél.: 43.76.55.89
ARCUEIL - Librairie BOGHOSSIAN: 117, ave. Jean Jaurès - 94110 - Tél: 47.40.81.32
CLAMART - TELECONDORCET: 175, ave. Jean Jaurès - 92140 - Tél.: 46.42.56.17
ISSY-LES-MOULINEAUX - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 6, ave. Bourgain 92130 - Tél.: 46.44.28.52
PARIS - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 15, rue Jean Goujon - 75008 - Tél.: 43.59.67.03
- EGLISE ARMENIENNE CATHOLIQUE: 6,rue Charlot- 75003 - Tél:42.78.31.93
- Librairie H. SAMUELIAN: 51,rue Monsieur Le Prince-75006- Tél:43.26.88.65
DECINES - M. C. A.: 15, rue du 24 Avril 1915 - 69150 - Tél.: 78.49.42.97
VALENCE - M. C. A.: Mme Jeanette Katchikian 32-34, rue Pompery - 26500 Bourg-les-Valence - Tél.: 75.56.61.96
VIENNE - M. C. A. : M. Patrick Tchoboyan 9, rue du Cirque - 38200 - Tél. : 74.53.43.80
MARSEILLE - Mlle Sonia Zéroukian 46, ave. des Olives La Floride; Bât. A1 - 13013 - Tél.: 91.66.95.13
VILLEURBANNE - M. C. A.: 126, ave. Roger Salengro - 69100 - Tél.: 78.94.37.36
et auprès des membres de la chorale.

CENTRE CULTUREL
SAHAK—MESROP

MONODRAME

La Reine Parentsème
ou
La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie
Samedi 8 décembre à 20 h 30 précises

salle Ardzouni Tcherpachian

Participation aux frais : 50 Frs.

Cathédrale apostolique arménienne,
339 avenue du Prado,
13008 Marseille, (parking)
Métro : Rond Point du Prado
Tél. 91 77 84 70

– ՏՕՆԱԾԱՌ –

ՍԷՆ - ՄՕՐԻՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, դպրոցի աշակերտներու կողմէ, Կաղանդ Պապայի ներկայութեամբ:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Մարսէյլի Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Զ․ Շանթ մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր կազմակերպած լօթոյի խաղերու օրերը եւ ժամերն են․ - Դեկտեմբեր 8, Շաբաթ օր ժամը 20․30-ին, Դեկտ․ 16, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին: Խաղերը տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա․ Թադէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Դեկտեմբեր 8, ժամը 15-ին Փարիզի Մշակոյթի Տան Տէմիրեան սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԿՈՉ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու, Կամաւորներու եւ Դիմադրականներու Ընկերակցութիւնը Նոր տարուան առթիւ Հայաստանի աղէտեալ եւ վիրաւոր երախաներուն պիտի ղրկէ օգտակար նուէրներ եւ անհրաժեշտ պիտոյքներ:

Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր սրտցաւ հայրենակիցներուն նիւթապէս մասնակցելու նուիրատուութեան այս ձեռնարկին:

Ձեր զոհաբերութեան ծաւալէն կախում պիտի ունենայ այս անհրաժեշտ օգնութեան մեծութիւնը: Նուիրատուներու անուններն ու գումարը մամուլով պիտի ծանուցուին:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Դրամական առաքումները ընել՝
Monsieur Kevork BAKERDJIAN
35, rue de Trévise, 75009 Paris

Յ․ Գ․․ Ժամանակը շատ կարճ ըլլալուն կը խնդրենք մեր սիրելի նուիրատուներէն ըլլալ արագ, որպէսզի ժամանակին գործադրենք այս ձեռնարկը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, 7

VENDREDI
7 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.424 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.424

ԱՐՑԱԽ

ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԶՈՀԵՐ

Կացութիւնը միշտ շատ լարուած է, մանաւանդ Հադրութի շրջանը: Դեկտեմբերի առաջին օրերն իսկ, յելուզակներու զոհ գացած են անմեղ մարդիկ՝ Ծամձոր գիւղի կոլտնտեսութեան երիտասարդ նախագահ՝ Ռաֆֆիկ Յովակիմեան, որ Բաքուէն գաղթած էր Արցախ, Մեծթաղլար գիւղի բնակիչներ՝ Համբարձում Զաքմաքճեան եւ Նիկոլայի Յարութիւնեանը:

Բերդաձոր կրակի տրուած են 2 տուն եւ դպրոցը, ամբողջ գիշերը ռմբակոծուած են համալիրի մաս կազմող չորս հայկ. գիւղերը:

Մարտակերտի շրջանի Ղազանչի գիւղն ալ ներքին զօրքերու պահակակէտը յարձակման ենթարկուած է, վիրաւորուած է զինուոր մը որ հայկ. գիւղը կը պաշտպանէր:

Շուշիէն ինքնաշխատ զէնքով յարձակում կրած են Քարինտակ եւ Շոշ գիւղերը: Պայթեցուած են նաեւ Քարինտակի վերի ժայռը քարավէժ յառաջացնելու նպատակաւ: Գայլալի վայրն ալ ջրապատնէշը պայթեցուած են Ստեփանակերտը զրկելու համար խմելիք ջուրէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼ օգնութեան կը հասնի Գորբաչովի ուտեստեղէն ղրկելով: Օդանաւ մը արդէն փոշի կաթ, նարինջ, բանջարեղէն եւ այլ նիւթեր տարած է: Այէրոֆլոթի այս օդանաւը պարապ չի վերադառնար, քանի Հրեաներ ետ կը բերէ: Այս է փոխադարձ սակարկութիւնը: Շատ ուղղափառ ռաբունի մը կայ սակայն՝ Փէրէց, համարկումի նախարար, որ Մոսկուա գացած է, որովհետեւ «խարդախ»ները կ'ուզէ ետ ղրկել: Ըստ իրեն, ոմանք իրենք զիրենք որպէս Հրեայ կը ներկայացնեն, երբ չեն: 30%-ը գաղթողներու, պէտք է մերժել, կ'ըսէ ռաբունին, բաւական աղմուկ հանելով: Գաղթողները կը բողոքեն՝ «Խորհ. Միութիւն որպէս Հրեայ կ'ամբաստանուէինք, հոս ալ՝ որպէս ոչ-Հրեայ»...:

ՓՈՐԹՕ ՎԷՔԻՈՅԻ (Գորսիքա) մէկ ապարանքին մէջ է որ գտնուած են 9 մեծարժէք պաստառներ, գողցուած օր-ցերեկով Փարիզի Մարմոթան թանգարանը, 1985 Նոյեմբերին: Ասոնց մէջ էր Գ. Մոնէի հռչակաւոր՝ «Impression, soleil levant»ը, որ տպաւորապաշտ դպրոցին անունն իսկ տուած է:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՐԲՈՎ ՎՐԷԺԸ ԼՈՒԾԵՑ

17-րդ խաղին Գարբով չըմեցուցած է իր հակառակորդը, ջախջախիչ յաղթանակ մը տանելով Գասպարովի վրայ, 40-րդ հարուածին, հինգ ժամ խաղալէ ետք եւ կը ճշդուի՝ առանց համակարգիչի օժանդակութեան:

Հինգշաբթի օր, արդիւնքը հաւասար էր ուրեմն՝ 8,5 կէտ ամէն մէկուն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻ ՊԻՐԱՆՏԻ «ԱՐԴԵՕՔ»ՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Երեւանէն վերադարձին, Մ. Ալի Պիրանտ կը շարունակէ իր խորհրդածութիւնները հայերուն նոր յարաբերութիւններու առթիւ:

**

Մ. Ալի Պիրանտ «Միլլիյէթ»ի Դեկտեմբեր 5-ի թիւին մէջ «Հայերը ի՞նչ պատճառով գործակցութիւն կ'ուզեն» խորագիրով կը վերլուծէ այն պարագաները որոնք Հայաստանը կը մղեն Թուրքիոյ մօտենալու: Իր հարցումին երեք պատասխան ունի ինք.

- Հայերը կ'ուզեն գործակցիլ, որովհետեւ կը փափաքին «իրապաշտ» ըլլալ,
- Որովհետեւ երկիրը վերաշինելու ու այսուհանդերձ Արեւմուտքին կարենալ մօտենալու համար միակ ճամբան Թուրքիան կը նկատեն,
- Իրենց դրացիներէն Թուրքիան կը նկատեն այն երկիրը որուն հետ կարելի է աւելի գործ տեսնել, որ աւելի ժողովրդավար (այսինքն՝ քիչ վնասակար) է ու տնտեսական աւելի մեծ կարողականութեան տէր է»:

«Այսօր Հայաստան երեք կարեւոր հարց ունի», *կ'ըսէ Մ. Ալի Պիրանտ ու կը թուէ հետեւեալները.*

- Հակառակ անոր որ երկիրը հասած է սովի հանգրուանին, ամէն օր աւելի կը ծանրանան տնտեսական պայմանները: Հին դրութիւնը քայքայուած ըլլալով հանդերձ, նորը տակաւին չէ կազմուած:
- Վերականգնումի նպատակին դիմող տնտեսական վերելքին համար նախանիւթի բացակայութիւնը:
- Հայաստան դրացիներուն հետ հարցերու պատճառով ոչ մէկ ուղղութեամբ ելք ունի:

Մ. Ալի Պիրանտ կ'ըսէ թէ Հայաստանի փափաքած գործակցութիւնը առժամեայ կարգադրութիւն մը չէ ու երկար ժամանակի համար նկատի առնուած, բազմատարածք մօտեցում մըն է:

Հայաստան զարգանալու համար պիտի օգտագործէ Սփիւռքի կարեւոր ու հզօր հատուածը. անոր միջոցով պիտի ջանայ արդիականանալ: Այս կացութեան մէջ Թուրքիա անոր կը ներկայանայ որպէս կամուրջ մը: Թուրքիա թէ՛ Հայաստանի առօրեայ պահանջքը կրնայ գոհացնել (սննդեղէնէն մինչեւ ելեկտրականութիւն), եւ թէ դէպի Արեւմուտք անցք տալ Հայաստանի:

Արեւմուտքը կրնայ Թուրքիոյ ճամբով Հայաստան հասնիլ, իսկ Հայաստան Արեւմուտք՝ շրջանցելով Մոսկուան:

Այս կէտերու հիման վրայ Թուրք լրագրողը Հայաստանի ծրագիրը կը նկատէ քայլ մը որ եթէ նկատի առնուի երկար ժամանակի հեռանկարով մը, շրջանին համար կրնայ նաեւ շատ կարեւոր փոփոխութիւններու ծնունդ տալ:

**

Այս վերլուծումէն ետք Թուրք լրագրողը կ'անդրադառնայ ցեղասպանութեան խնդրին. «Կրնանք հարց տալ թէ քանի որ մեզի պէտք ունին, պիտի հրաժարի՞ն կարծեցեալ ցեղասպանութեան պնդումներէն, ու կրնանք գործակցութեան փոխարէն զիջումներ յուսալ» *կը գրէ ան, ապա կրկին ինք կը պատասխանէ իր հարցումին.* «Նոր շրջանը որուն սկիզբ դնելու փափաք կը յայտնուի, փոխադարձ զիջումներու եւ ժեստերու վրայ չի հիմնուիր: Ընդհակառակն, Հայերը դարձեալ «ցեղասպանութիւն գործուած է» պիտի ըսեն ... իսկ մենք պիտի կրկնենք թէ «ցեղասպանութիւնը յօրինովի բան է»: Փոխադարձաբար ծածուկ պիտի պահենք մեր տեսակէտները: Որպէս թէ տեւական յետաձգումի լռելեայն համաձայնութիւն մը գոյացած ըլլայ մեր միջեւ, փշոտ հարցերը միշտ մէկդի պիտի ձգուին»:

Գործակցութեան շրջանակը այսպէս գծելէ ետք, Պիրանտ հարցումներու նոր շարքով մը կ'աւարտէ գրութիւնը.

- «Արդեօք թուրք հանրային կարծիքը պիտի բաւարարուի՞ «Հայերու անունով գործուած ոճիրներուն Հայաստանի կողմէ դատապարտումով ու հակաթուրք որեւէ քարոզչութենէ անոր հրաժարումով»:
- Արդեօք Հայը որ ծնած օրէն իսկ Թուրքը թշնամի կը նկատէ, պիտի կրնա՞յ իւրացնել այս նոր քաղաքականութիւնը:
- Արդեօք Սփիւռքը որ բուն տէրն է Թուրքիոյ դէմ միջազգային քարոզչութեան, այս նոր զարգացումը պիտի կրնա՞յ ընդունիլ, թէ ոչ իր գոյութեան պատճառը կորսնցնելու վախով պիտի ընդդիմանայ անոր:
- Արդեօք այս քայլը պիտի ամրացնէ՞ շրջանի վերջին ծայր փափուկ հաւասարակշռութիւնն ու սահմանները, թէ՞ պատմական տարակոյսներու ծանրութեան տակ ճզմուելով պիտի ոչնչացուի աժան քարոզչութեան հետամուտ անձերու կողմէ»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 3 / 4)

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Նոյեմբեր 30-ին Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութիւնը աւարտած է իր աշխատանքը: Ստեփան Պօղոսեանի Ա. քարտուղար ընտրուելէն ետք, քուէարկուած են շարք մը բանաձեւեր՝ Կուսակցութեան երիտասարդութեան քաղաքականութեան, տնտեսական վերափոխումին իրագործման եւ շուկայական յարաբերութիւններու անցումի քաղաքականութեան մասին, Կուսակցութեան յայտարարութիւնը Հայոց ցեղասպանութեան մասին եւ այլ փաստաթուղթեր:

Նորընտիր կեդրոնական կոմիտէն իր առաջին լիակատար նիստին՝ Դեկտեմբեր 1-ին, կենտկոմի Բ. քարտուղար ընտրած է Արկադի Սարգսեանը, որ մինչեւ այդ Սեւանի շրջանային կոմիտէի Ա. քարտուղարի պաշտօնը կը վարէր:

Կենտկոմի քարտուղարներ ընտրուած են Արամ Սարգսեան («Պրաւդա» թերթին սեփական թղթակիցը Հայաստանի մէջ) եւ Ելենա Անանովա (Երեւանի Շահումեան շրջանի Ա. քարտուղար):

**

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Երեւանի Նկարիչներու Տան մէջ տեղի ունեցած է «Հայաստան – 90» դրոշմագիտութեան միջազգային ցուցահանդէսի բացումը: «Վերականգնում, գթասրտութիւն, օգնութիւն» խորագիրը կրող ցուցադրութիւնը նուիրուած է երկրաշարժին Բ. տարելիցին: Այնտեղ ներկայացուած են փիլաթելիի *տարբեր բովանդակութեան մօտ 170 հաւաքածոներ՝ աշխարհի աւելի քան 20 երկիրներէ:*

Ձեռնարկին իրենց մասնակցութիւնը բերած են «Հայաստանի դրոշմագէտներու Միութիւն»ը, ինչպէս նաեւ սփիւռքահայ մասնագէտներ: Մասնակիցները պարգեւատրուած են տարբեր աստիճաններու մետալներով, Հայաստանի կառավարութեան, Խորհ. Միութեան եւ մշակոյթի կապի Նախարարութեանց, փիլաթելիի *միջազգային Դաշնակցութեան սահմանուած մրցանակներով:*

Ցուցահանդէսի կազմակերպիչներուն ու մասնակիցներուն համար Գերագոյն Խորհուրդի մէջ ընդունելութիւն մը եղած է. ելոյթ ունեցած է նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

«L'Arménie de haute lutte», *կը վերնագրէ* «Նիս Մաթէն» *օրաթերթը, ամբողջ էջի մը վրայ, հայրենի մարզիկներուն տարած յաղթանակին առթիւ, Անրի Տէկլանի անունը կրող մրցաշարքին մէջ:*

Ամէն տարի տեղի ունեցող այս միջազգային մրցումներուն, Հայերու ներկայութիւնը սովորական էր, բայց այս անգամ, այդ մասնակցութիւնը տարբեր եղած է: Հայաստան, Խորհրդային Միութեան խումբին կից, ներկայ եղած է, Նիս, անջատաբար, ամբողջական խումբով մը եւ առաջին հանդիսացած է ընդհանուր դասաւորումին մէջ:

Ահա աւարտականի հասած հայ մարզիկներուն անհատական արդիւնքները:

Ազատ ոճով.-

57 քիլոկրամ.- Բարախանեան կը յաղթէ Քարիի (Նիս), 68 քլկր.- Սարգիսեան կը յաղթէ Քիսի (Հունգարիա):

Դասական ոճով.-

62 քիլոկրամ.- Մանուկեան կը յաղթէ Բաքալարեանի (Խորհրդային Միութիւն), 74 քլկր.- Մակոմետով (Խորհ. Միութիւն) կը յաղթէ Զուլֆալակեանի:

82 քիլոկրամ դասակարգին մէջ, Ալեքսանեան հասած է աւարտականին, բայց չէ ներկայացած Տաչիաչի (Խորհրդային Միութիւն) առջեւ:

Ինչպէս կը տեսնուի, Խորհրդային Միութիւնը ներկայացնող կազմին մէջ ալ կար Հայ: Բացակայ էր սակայն Մոսկուայի Սանասար Օհաննիսեան՝ որ, քանի մը տարիներ շարունակ, յաղթական հանդիսացած էր այս մրցաշարքին մէջ: Սանասար վիզայի դժուարութիւններ ունեցած է, ըստ թերթին թղթակիցին:

Նշենք որ մրցաշարքին մասնակցած են Ֆրանսայի, Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի խումբերուն կողքին, եօթը ուրիշ երկիրներու ներկայացուցիչներ: Ու Հայաստան, ընդհանուր առմամբ, լաւագոյնը հանդիսացած է, իրաւացիօրէն խանդավառելով մրցումներուն ներկայ Նիսի հայ մարզասէրները:

ՖՈՒԹՊՈԼ

● 16 ԽՈՒՄԲ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Ֆութպոլի Միութենական Դաշնակցութիւնը օրակարգի նիւթ ըրած է 1991 ախոյենութեան կազմակերպութիւնը:

Որոշուած է ընդունիլ 16 խումբ բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Ասոնց մէջն է անշուշտ Երեւանի «Արարատ»ը: Առաջին լիկին մէջ (Երկրորդ դասակարգ) պիտի խաղան 22 խումբեր: Աբովեանի «Կոտայք»ը կը մասնակցի այս առաջնութեան:

Երրորդ դասակարգը պիտի ունենայ երեք խմբակներ՝ իւրաքանչիւրը 22-ական խումբերով: Տակաւին յայտնի չէ թէ Հայաստանէն «Շիրակ» եւ «Լոռի» պիտի մտնե՞ն վերստին այս ախոյենութեան մէջ: Շատ տկար արդիւնքներ ունեցան անցեալ մրցաշրջանին:

Եթէ վերեւի որոշումը մնայ վերջնական մինչեւ գարուն, այդ ըսել կ'ըլլայ թէ Թիֆլիսի համբաւաւոր Դինամոն եւ Վիլնիուսի Ժալգիրիսը յառաջիկայ տարի ալ պիտի չերեւնան միութենական ախոյենութեան մէջ: Այս երկուքը կը պատկանէին բարձրագոյն դասակարգին, բայց անցեալ մրցաշրջանին մերժեցին խաղալ,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀՀՇ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ 2

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

«...ԿԱՐԾՈՒՄ ԵՄ ՆԱԵՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԵՆՔ ՍԽԱԼՈՒԵԼՈՒ»

(Բ. եւ վերջ)

Մենք այդ յարաբերութիւնները բացարձակապէս չենք առանձնացնում մեր բոլոր հարեւանների հետ ձեւաւորուելիք մեր յարաբերութիւններից: Բայց, չգիտես ինչու, շատերը մոռանալով միւս հարեւաններին, մեզ անընդհատ առաջարկում են խօսել միայն ու միայն Թուրքիայի հետ յարաբերութիւնների մասին: Սա էլ հասկանալի է, բայց ունի եւ օբյեկտիւ, եւ սուբյեկտիւ պատճառներ: Օբյեկտիւն այն է, որ 70 տարի մի հոգեբանութեամբ սնուած մեր ժողովրդի համար այսօր դժուար է հոգեբանական շրջադարձ կատարել եւ հնարաւոր տեսնել Թուրքիայի հետ երկխօսութիւնը: Սուբյեկտիւն էլ այն է, որ այդ հարցը շահարկում են նոյնիսկ այն մարդիկ, որոնք համոզուած են, որ այդ յարաբերութիւնները մեզ համար ունեն կենսական նշանակութիւն: Դրանք ամենեւին ինքնպատակ չեն, այլ թելադրուած այն առողջ գիտակցութեամբ, որին վերջապէս հասել է մեր ժողովուրդը: Ես կարծում եմ, որ վերջին տարիներին քաղաքական մտքի մէջ տեղի ունեցած ամենամեծ յեղափոխութիւնը հրաժարումն է օտարին ապաւինելու, երրորդ պետութեան հովանաւորութեան վրայ յոյս դնելու սնանկ գաղափարից: 300 տարի շարունակ հայ ժողովրդի քաղաքական միտքը թունաւորուել է այն պատրանքով, որ մեծ տէրութիւնները՝ երբեմն Արեւմտեան Եւրոպան, իսկ որպէս օրէնք Ռուսաստանը, պէտք է լինեն մեր ազգային խնդիրների իրագործողը: Սա այն գաղափարն է եղել, որին տուրք տալու համար մենք հատուցել ենք մեծագոյն կորուստներով: Այսօր է, որ հայ ժողովուրդը արթննում է քնից, հրաժարւում այս միամիտ հաւատից եւ տեսնում, որ նոյնիսկ Խորհ. Միութիւնը, որ թւում էր, թէ 70 տարի որոշ երաշխիքներ է ապահովել մեր ազգի գոյութեան համար (եւ դա իրականութիւն է, քանի որ այդ ընթացքում Հայաստանի սահմանների վրայ կրակոցներ չեն եղել, հայ ժողովուրդը, չնայած գիւղի քայքայման եւ ստալինեան եղեռնի շրջանում կրած ահռելի կորուստներին, այնուամենայնիւ, հնարաւորութիւն ունեցել է զբաղուելու խաղաղ, ստեղծագործ աշխատանքով), այսօր արդէն գտնուելով փլուզման եզրին, այլեւս չի կարող հանդիսանալ մեր ազգի գոյութեան երաշխաւորը, եւ մենք է, որ պէտք է փնտռենք, ստեղծենք մեր ազգի գոյութեան նոր, աւելի յուսալի երաշխիքներ: Ահա այս երաշխիքների շղթայի օղակներից մէկն է միայն Հայաստանի եւ Թուրքիայի յարաբերութիւնների կարգաւորումը, որը, ինչպէս ասացի, մեր հասարակական հոգեբանութեան իւրայատկութիւններից ելնելով, իր վրայ աւելի շատ ուշադրութիւն է բեւեռել, քան մեր միւս հարեւանների հետ ունեցած յարաբերութիւնները:

Այստեղ էլ, որպէսզի ոչ մի թիւրիմացութիւն չլինի, ես ուզում եմ շեշտել, որ Թուրքիայի հետ յարաբերութիւնների կարգաւորումը, որը առաջին հերթին նշանակում է առեւտրական, տնտեսական յարաբերութիւններ, ամենեւին չի նշանակում հրաժարումն մեր պատմական իրաւունքներից, ցեղասպանութեան դատապարտման պահանջից: Սակայն մենք առաջնորդւում ենք այն սկզբունքով, որ երկու կողմն էլ, նկատի ունենալով հարցի նրբութիւնը (չմոռանալով, որ այս հարցերը նոյնքան նուրբ եւ սուր են նաեւ Թուրքիայի համար), պէտք է դրսեւորեն քաղաքական իրապաշտութիւն եւ այդպիսի յարաբերութիւններ հաստատելիս չփորձեն իրար ներկայացնել քաղաքական պայմաններ:

Միայն այդպիսի մօտեցումն է, որ հնարաւորութիւն կը տայ իրականացնել Հայաստանի համար այդքան անհրաժեշտ յարաբերութիւնների կարգաւորումը իր հարեւանների, ի թիւս որոնց՝ Թուրքիայի հետ:

Այստեղ խօսուեց նաեւ սոցիալական արդարութեան խնդիրների մասին: Սա իսկապէս մեր առջեւ ծառացած ամենասուր խնդիրներից է: Մենք պէտք է խոստովանենք, որ, գալով իշխանութեան գլուխ, կարճ ժամանակի ընթացքում չէինք կարող բարելաւել մեր ժողովրդի կենսական պայմանները: Մեր ժողովուրդը դա շատ լաւ հասկանում է: 70 տարի շարունակ քանդուած երկիրը հնարաւոր չէ վերականգնել մի քանի ամսուայ, մի քանի տարուայ ընթացքում: Բայց մեր ժողովուրդը մեզանից այսօր իրաւացիօրէն պահանջում է գոնէ սոցիալական արդարութիւն ապահովել: Որովհետեւ, չնայած տեղի ունեցած բազմաթիւ կարեւոր փոփոխութիւններին, այնուամենայնիւ բոլորիս աչքի առջեւ անցեալի պաշտօնեաները շարունակում են կաշառք վերցնել, կողոպտել եւ Պետութեան, եւ ազգի հարստութիւնները, հարստահարել մեր ժողովրդին: Մեր պարտքն է, որքան հնարաւոր է արագ արմատախիլ անել այդ երեւոյթը: Բայց դա հնարաւոր չէ եւ ցանկալի էլ չէ իրականացնել միայն ու միայն պատժիչ միջոցներով: Նմանատիպ կոչերը, որ արւում են մեր իշխանութիւններին, ինձ թւում է, մնասակար կոչեր են:

Իրողութիւնը պէտք է փոխուի, բայց պէտք է փոխուի տնտեսութեան, սոցիալական կեանքում լուրջ, արմատական վերափոխումներ կատարելու շնորհիւ:

Ի հարկէ դա չի բացառում, որ պէտք է կիրառուեն նաեւ օրէնքով սահմանուած պատժիչ միջոցներ:

Ես կարծում եմ, ազգային համերաշխութեան, սոցիալական արդարութեան հիմքը այնպիսի դեմոկրատական հասարակարգի ստեղծումն է, երբ իւրաքանչիւր անհատ հասարակութեան մէջ զբաղեցնում է իր արժանի տեղը: Սա, ի հարկէ, իտէալ է, որին, ըստ երեւոյթին, դժուար է հասնել, բայց սա պէտք է լինի մեր ճանապարհը: Հայաստանի նորընտիր իշխանութիւնները փորձում են (թէ որքան է մեզ յաջողւում, դա այլ հարց է) եւ Խորհրդարանում, եւ կառավարութիւնը ձեւաւորելիս գտնել լաւագոյն կադրերին, անկախ նրանց կուսակցական պատկանելութիւնից, անկախ նրանց անցեալից, այն կադրերին, որոնք այսօր ի վիճակի՛ են առաւելագոյնս համապատասխանել իրենց զբաղեցրած պաշտօններին: Ինձ թւում է, որ միայն այս ճանապարհով մենք կարող ենք ապահովել անհատին ըստ իր արժանիքների գնահատելու սկզբունքը, որը, կրկնում եմ, սոցիալական արդարութեան եւ ազգային համերաշխութեան հիմքը պէտք է լինի: Եթէ մեզ դա առայժմ չի յաջողւում, ինձ թւում է, պէտք է ներել, մենք փնտռտուքների մէջ ենք եւ, կարծում եմ, նաեւ իրաւունք ունենք սխալուելու:

Եւ Հայոց Համազգային Շարժումը, եւ նրա ստեղծած ազգային իշխանութիւնը, կարծում եմ, իրաւունք ունեն մեր ժողովրդից վստահութեան քուէ ակնկալելու, իսկ վստահութեան քուէն նախ եւ առաջ վստահելին սխալուելու իրաւունք տալն է:

Դժբախտաբար, մենք կարծես թէ մի փոքր անհամբեր ենք, չենք հանդուրժում անգամ ամենափոքր սխալները: Դա վերաբերում է ոչ միայն մեր հասարակութեան տարբեր խաւերին, այլ նոյնիսկ Հայոց Համազգային Շարժման գործիչներին, երբ մի փոքրիկ վրիպում, մի փոքրիկ անյաջող արտայայտութիւն դառնում է մատի փաթթան, կրքեր են բորբոքւում, աւելորդ նեարդայնութիւն է ստեղծւում:

Ցաւում եմ, սակայն, որ մենք այնքան քաղաքական լայնախոհութիւն կ'ունենանք, որպէսզի մեր իշխանութիւններին վերապահենք սխալուելու այդ իրաւունքը: Ի հարկէ, սխալներն էլ սահման ունեն: Ամենեւին չի կարելի թոյլ տալ, որ այդ սխալները հասնեն այնպիսի աստիճանի, որ սպառնալիքի տակ դնեն մեր ծրագրի հիմնական ուղին, լուրջ շեղումներ հանդիսանան այդ ուղու նկատմամբ: Վստահ եմ, որ փոխադարձ լայնախոհութիւն դրսեւորելու դէպքում Հայոց Համազգային Շարժման՝ որպէս հասարակական կազմակերպութիւն, Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի՝ որպէս պետական գերագոյն օրէնսդիր մարմնի եւ Հայաստանի կառավարութեան՝ որպէս պետական բարձրագոյն գործադիր մարմնի միասնութիւնը եւ արդիւնաւէտ համագործակցութիւնը միանգամայն ապահովուած կը լինեն, որը եւ կը հանդիսանայ մեր յաջողութիւնների գրաւականը:

Եթէ այսօր մենք սկսենք թաղուել մանրմունր խնդիրների մէջ, դրանով միայն ջուր կը լցնենք մեր ընդդիմախօսների ջրաղացին: Խնդրում եմ ինձ սխալ չհասկանալ: Ես ամենեւին նկատի չունեմ, թէ մենք պէտք է ծածկենք, կոծկենք մեր թերութիւնները, չքննադատենք իրար: Ամենեւին ոչ: Բայց, կրկնում եմ, պէտք է լայնախոհութիւն հանդէս բերենք փնտրտուքների նկատմամբ, որոնց ընթացքում սխալները անխուսափելի կը լինեն:

Եւ վերջին դիտողութիւնը, որ վերաբերում է ոչ միայն մեր լսարանին, Հայոց Համազգային Շարժմանը, այլեւ մեր ողջ ժողովրդին: Դա շտապողականութիւնն է, անհամբերութիւնը, նեարդայնութիւնը: Դժբախտաբար, նեարդայնութիւնը հիմա դարձել է ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ողջ Խորհրդային Միութեան հասարակութեան հիմնական յատկանիշը: Այդ նեարդայնութեամբ վարակուել են նաեւ իշխանութիւնները: Ես վերջերս Մոսկուայում էի, ինձ չափազանց մտահոգեց յատկապէս ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդի նեարդայնութիւնը. ես չտեսայ այնտեղ ոեւէ հաւասարակշռուած, սառնասիրտ մարդ: Բոլորը գտնւում էին ջղային, գրգռուած վիճակում, որը չափազանց վտանգաւոր է: Նրանք, պարզ է, վարակուած են հասարակութեան նեարդայնութիւնից, Խորհրդարանից նորից կրքեր են բորբոքւում, նեարդայնութեան աստիճանը բարձրանում է, որը փոխանցւում է հասարակութեանը, այնուհետեւ՝ կրկին իշխանութիւններին: Սա չափազանց վտանգաւոր մթնոլորտ կարող է ստեղծել: Մենք սրանից պէտք է խուսափենք: Մենք պէտք է լինենք աւելի սառնասիրտ, աւելի համբերատար: Շտապողականութիւնը, անհամբերութիւնը միայն ու միայն կ'աւելացնեն, կը խորացնեն մեր սխալները եւ կարող են վտանգել մեր ողջ գործը:

Ժողովրդի անհամբերութիւնն էլ բացատրելի է: Մեզնից թռիչքներ էին սպասում, բայց աշխարհում հրաշքներ չեն լինում, թռիչքներ չեն լինում. դրա համար ժամանակ է պէտք:

Բայց չպէտք է մոռանալ, որ ամենամեծ թռիչքը մեր ժողովուրդն արդէն կատարել է, ես ուզում եմ շեշտել Հայոց Համազգային Շարժման եւ նրա ստեղծած իշխանութիւնների պատմական (ես չեմ վախենում այս բառն օգտագործելուց) առաքելութիւնը, որ նրանք իրականացրին վերջին չորս ամիսների ընթացքում: Միայն այն փաստի շնորհիւ, որ Հայոց Համազգային Շարժմանը յաջողուեց իշխանութեան գլուխ անցնել, Հայաստանում կանխուեց քաղաքացիական պատերազմը: Դուք շատ լաւ էք յիշում չորս ամիս առաջ Հայաստանում տիրող իրավիճակը: Եթէ կոմունիստական իշխանութիւնը շարունակուէր եւս 1–2 ամիս, մենք չէինք կարող խուսափել քաղաքացիական պատերազմից: Իսկ քաղաքացիական պատերազմը որեւէ ժողովրդի համար ամենամեծ դժբախտութիւնն է, շատ աւելի մեծ դժբախտութիւն, քան արտաքին ագրեսիան: Դա կանգնած էր մեր դրան շեմին: Մեզ յաջողուեց հսկողութեան տակ վերցնել իրադրութիւնը ոչ թէ մեր արժանիքների, այլ միայն ու միայն ժողովրդի վստահութեան շնորհիւ:

Երկրորդ Քաղաքացիական պատերազմը միայն դրանով չէր աւարտուի: Մեր Շարժմանը, մեր իշխանութիւններին յաջողուեց խուսափել նաեւ օտար զօրքերի կողմից Հայաստանն օկուպացնելուց: Որովհետեւ քաղաքացիական պատերազմին անմիջապէս պէտք է յաջորդէր Հայաստանի օկուպացիան խորհրդային բանակի կողմից, այնպէս, ինչպէս տեղի ունեցաւ Ադրբեջանում:

Ահա այն պատմական առաքելութիւնը, որ իրականացրել է Հայոց Համազգային Շարժումը: Եւ եթէ այսօր նա նոյնիսկ հեռանայ պատմութեան թատերաբեմից, միեւնոյն է, նա արդէն կատարել է իր հսկայական, պատմական միսիան մեր ժողովրդի առջեւ:

Սրանք մեծ, կարեւոր յաջողութիւններ են, բայց ոչ այն թռիչքը, որ իրականացրել է Հայոց Համազգային Շարժումը, մեր ողջ ժողովուրդը: Այդ թռիչքն այն է, որ հայ ժողովուրդը, թօթափելով 70ամեայ գաղութային լուծը, բռնել է անկախ պետականութեան ստեղծման ճանապարհը եւ ստեղծել իր ազգային իշխանութիւնը:

Այսօր Հայաստանն ունի մի իշխանութիւն, որն առաջնորդւում է ոչ թէ Մոսկուայի, ոչ թէ օտարի հրահանգով, այլ միայն ու միայն սեփական ժողովրդի, սեփական պետութեան շահերով: Ես սրանում եմ տեսնում անկախութեան բովանդակութիւնը, ազգային իշխանութեան էութիւնը:

Եւ ես ձեզ հաւաստիացնում եմ՝ Հայաստանի իշխանութիւնները երբեք չեն շեղուի քաղաքական այս սկզբունքից:

Շնորհակալութիւն ուշադրութեան համար:

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻ

60ԱՄԵԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»).–

60-ամեակի այս հանդիսութիւնը, Կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին, նախագահութեանը ներքեւ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի, յատկապէս հրաւիրուած Լիոնէն, տօնախմբուեցաւ պատշաճ շուքով, ջերմեռանդութեամբ եւ խանդավառութեամբ ու գտաւ ժողովրդական մեծ յաջողութիւն:

Սէն Լուի Սուրբ Գէորգ Եկեղեցին վաղուց նման բազմութիւն չէր տեսած: Թաղեցիներ, նախկին թաղեցիներ, բարեկամներ, Մարսէյլի զանազան վայրերէն եւ շրջաններէն եկած Հայեր, եկեղեցիներու վարչութեանց անդամներ, միութիւններու ներկայացուցիչներ, օտար թէ հայ հրաւիրեալ անձնաւորութիւններ ծայրէ ի ծայր լեցուցած էին Եկեղեցին, վերնատունը, մուտքի ընդարձակ անցքը եւ դեռ ժողովուրդին մէկ մասը կը ստիպուէր մնալ բակը եւ դուրսէն փորձել հետեւիլ արարողութեանց:

Շրջանի Հոգեւոր Հովիւը՝ Շահան Աւագ Քահանայ Տէտէեան, որ Եկեղեցւոյ պատմութեան 60 տարիներուն գրեթէ կէսը (1962-էն ի վեր) կը կրէ իր պաշտօնավարութեան կնիքը, մատոյց պատարագը, երգեցողութեամբ՝ Դպրաց դասին, զոր կը ղեկավարէ երէցկին՝ Եղիսաբէթ Տէտէեան, երգէոնի ընկերակցութեամբ՝ Լիանա Տէր-Մարկոսեանի: Քարոզէն առաջ քահանան յայտնեց իր հոգեկան մեծ ուրախութիւնը եւ մխիթարութիւնը ի տես օրուան բարձրացուցած խանդավառութեան: Սրտագին եւ ջերմ խօսքերով ողջունեց Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանը, գրուատելով իր հոգեւորական, մշակութային եւ ազգային կատարած աշխատանքները եւ հրաւիրեց օրուան քարոզը արտասանելու:

Եպիսկոպոսը շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած հրաւէրին եւ միատեղ աղօթելու առիթին համար: Փառքը հիւսեց քաջ հովիւ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանին, որուն Մարսէյլի գաղութը կը պարտի բոլոր եկեղեցիներուն շինութիւնը: Նուիրական պարտականութիւն սեպեց յիշել այն անձնուէր անդամները, որոնք վառ հաւատքով փարեցան Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի շունչին: Սուրբ Գէորգ Եկեղեցին, շարունակեց Եպիսկոպոսը, Հայ Առաքելական Եկեղեցին երկարցնող ճիւղ մըն է Մարսէյլի այս Թա-

զմասին մէջ, ուր 60 տարիներէ ի վեր իր առաքելութեամբ կը պայքարի համայնքի հոգեւոր վերելքին եւ բարգաւաճումին, ու աւելցուց. - «Համայնքի մը մէջ կրօնական եւ հոգեւոր ապրումներու ներկայութիւնը կարեւոր է, համայնքին ընկերային ներդաշնակ կեանքին համար»: Որպէս օրինակ յիշեց Խորհրդային Միութեան 70 տարիներու միահեծան գաղափարախօսութեան փորձը չորցնելու հոգեւոր աղբիւրները եւ հակառակը դուրս գալը: Փաստ այսօրուան հոգեւոր եւ կրօնական վերազարթնումը: Նոյնպէս ընդգծեց Արեւմուտքի ընկերաբաններու մտահոգութիւնը վաղուան ընկերութեան համար որ առանց կրօնական դաստիարակութեան կրնայ ըլլալ կաղ: Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան իր քարոզը աւարտեց ըսելով. - «60-ամեակը հանգրուան մըն է ապագային նայելու համար: Սէն - Լուի Սուրբ Գէորգ եկեղեցին իր հոգեւոր հովիւով, վարչական կազմով եւ իր մըկրտեալ զաւակներով պիտի շարունակէ իր ապագան: Կենդանի վէմերը բոլոր մըկրտեալներն են, առանց կենդանի վէմերու աշխատանքին, քարեղէն շէնքը կը մնայ միայն: Քարեղէնէն անդին հաւաքական կեանքին պէտք ունինք»:

Պատարագի աւարտին կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, եկեղեցւոյ յաջորդական հոգեւոր հովիւներուն՝ Եղիշէ Ա. Քահանայ Մխիթարեան, Բարգէն Քահանայ Արսլանեան, Գիւտ Քահանայ Միքայէլեան, Պօղոս Քահանայ Հայրապետեան, հիմնադիր եւ բարերար անդամներուն, եւ ծուխի համայն ննջեցեալներուն: Շահան Աւագ Քահանայ իր աղօթքին մէջ կարդաց մէկ առ մէկ անունները Թաղի բոլոր ննջեցեալներուն եւ ժողովուրդը խոր լռութեամբ, երկիւղած յարգանքով եւ նաեւ պէտք է ըսել մեծ համբերութեամբ լսեց:

Ցետոյ, ժողովուրդը ուղղուեցաւ դէպի եկեղեցւոյ բակը, ուր զանգակատան տակ կը ճակատի պատին վրայ զետեղուած 60-ամեակին նուիրուած յուշաքարի մը օրհնութիւնը եւ բացումը տեղի ունեցաւ: Յուշաքարին վրայ քանդակուած է Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի դիմանկարը եւ փորագրուած հետեւեալ արձանագրութիւնը (հայերէն եւ ֆրանսերէն). -

«Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեան (1879 - 1934) Սէն Լուի Սուրբ Գէորգ եկեղեցի 60-ամեակ, ի յիշատակ ծառայողաց, հիմնադիր եւ բարերար անդամոց»

Յուշաքարը քօղազերծեցին միասնաբար առաջին սերունդի պատկանող, եկեղեցւոյ շինութեան վերջին վկաներէն եւ ծառայողներէն՝ Աստիկ Աչճեան, 88 տարեկան, եւ նորածիլ 4-րդ սերունդէն փոքրիկն՝ Յակոբ Կէօնճեան, 3 տարեկան: Խորհրդանշական արարք մը որ նոր հինին կը կամրջէ եւ կ'ապահովէ շարունակութիւնը, դիտել կուտայ ապպան: Երկուքը միասին նաեւ զետեղեցին ծաղկեպսակ մը ի յարգանս եւ ի երախտագիտութիւն բոլոր անոնց որոնք 60 տարիներու ընթացքին սատարեցին եկեղեցւոյ բարգաւաճման:

Էլիզ Ցակոբեան որ կը ներկայացնէր Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիկուրու, արտասանեց համակրանքի խօսքեր եւ չեշտեց կարեւորութիւնը մեծարելու եւ չմոռնալու ռահվիրաները որոնք հիմքը դրին մեր գաղութներուն:

Կարօ Ցովսէփեան, Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյ վարչութեան անունով բնորոշեց օրուան հանդիսութեան նուիրական նկարագիրը: Վերյիշեց 1923-էն 1930-ական թուականները Հայերու ժամանումը եւ հաստատումը Մարսէյլ: Անոնց անհատական դժուարութիւնները եւ հաւաքականօրէն կազմակերպուելու եւ համախմբուելու ճիգերը: 1927-էն 1933, նախաձեռնութեամբ եւ գործնական ճիգերովը Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, Մարսէյլի մէջ կառուցուած է ութ հայ Առաքելական Եկեղեցի եւ առաջնորդը մտաւ գաղութի պատմութեան մէջ որպէս՝ շինարար Առաջնորդ: Ցետոյ, Կարօ Ցովսէփեան ոգեկոչեց շինութեան յատուկ պայմանները Թաղեցիներուն անսահման զոհողութիւնները որոնք իրենց տուներէն աւազ, կրաքիս բերելով, քարեր շալկելով, աշխատելով երեկոները, Կիրակի եւ հանգիստի օրերը բարձրացուցին Եկեղեցին: Եւ պատմութիւնը հոս չի վերջանար: Եկեղեցին հազիւ կառուցուած, Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեան դրաւ զայն անշարժ գրաւի (հիփոթէք) այլ եկեղեցւոյ մը շինութեան նիւթականը ապահովելու համար: Սակայն չկարենալով վճարել փոխ առնուած գումարները, Եկեղեցին դրուեցաւ աճուրդի: Եւ Սէն - Լուի ժողովուրդը ներքին հանգանակութեամբ գոյացուց քառասուն հազար ֆրանք եւ եկեղեցին ետ վերադնեցին: Ասիկա այն փաստերէն մէկն է որ Սէն - Լուի հայ բնակչութիւնը, սերունդէ - սերունդ, միշտ գուրգուրանքով կը մօտենայ իր եկեղեցիին: Իր խօսքի աւարտին Կարօ Ցովսէփեան չեշտեց Հայ Եկեղեցւոյ դերը մեր պատմութեան եւ այսօրուան իրականութեան մէջ:

Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի Պահպանիչով եւ հաւաքաբար արտասանուած «Հայր Մեր»ով վերջացաւ յուշաքարի բացման արարողութիւնը: Ներկայ եղան այս հանդիսութեան՝ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհեան՝ Առաջնորդ Հայ Կաթողիկէ համայնքին, Ռընէ Օլմէթա՝ քաղաքապետին կցորդը, Թաղամասի քաղաքապետին ներկայացուցիչը, Բարի Ժան Ռուժիէռի՝ կցորդ քաղաքապետին, բժիշկ Նատիր Ձերտալ՝ կցորդ քաղաքապետին:

Հուսկ, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն պատրաստուած Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի կողմէ: Ոչ մէկ ջանք խնայած էին ժրաջան տիկինները լաւագոյն հիւրասիրութիւնը կատարելու համար:

Սէն Լուի Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյ համար, այս օրը, 1990, Նոյեմբեր 25-ը, պիտի մնայ անմոռանալի օր մը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍՑ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 27 / 30)

Ց. ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԿԸ ՀԵՐՔԷ

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցին պատասխանելով, Հայաստանի պետական ապահովութեան Կոմիտէի նախագահ՝ Ցուսիկ Ցարութիւնեան յայտնած է թէ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններու խրավիճակին կտրուկ սրման պատճառը Նոյեմբեր 18-ին եւ 19-ին ԼՂԻՄ-ի Շուշիի շրջանի Բերդաձոր հայկական գիւղին վրայ ոստիկանի համազգեստ կրող զինեալ Ազրպէյջանցիներու ձեռնարկած յարձակումն էր, որուն հետեւանքով սպաննուած են տարեց երկու անձեր: Նոյեմբեր 21-ին Բերդաձոր գիւղը կրկին յարձակումի ենթարկուած է, որուն ընթացքին մեռած են գիւղին բնակիչներ՝ Խաչատրեան եւ Զաքարեան:

Հայաստանի մէջ արտակարգ վիճակի յայտնութենէն ի վեր, Ազրպէյջանի տուեալներով, Լաչինի շրջանին մէջ սպաննուած է մէկ հոգի, իսկ միայն Գորիսի շրջանը սպաննուած է 10 Հայ:

Գորիսի Տեղ գիւղին վրայ եղած յարձակումին յաջորդ օրը՝ Նոյեմբեր 20ին, Հայերու պատասխան կրակով երկու հոգի սպաննուած է Ազրպէյջանի տարածքին վրայ:

Թղթակիցը բացատրութիւններ ուզած է Նոյ. 22-ին կեդրոնական հեռատեսիլը «Ժամանակ» յայտագրով սփռուած Ազրպէյջանի սեփական թղթակիցին պատրաստած հաղորդումին շուրջ, ուր ամէն ինչին մեղքը կը բարդուէր «Հայ գրոհայիններ»ու վրայ:

Ց. Ցարութիւնեանի համար այդ ամէնը յերիւրանք է, մանաւանդ որ այդ հաղորդումէն յետոյ, Նոյ. 23-ին հանդիպում մը տեղի ունեցած է Լաչինի շրջանի զինուորական հրամանատարութեան ներկայացուցիչներուն հետ, որոնք նոյնպէս կտրականապէս հերքած են Հայաստանի կողմէ իբր թնդանօթներով եւ հրանետներով եղած գնդակոծման մասին հաղորդումը:

Ցիշեցնենք նաեւ որ Ազրպէյջանի տուեալներով վերջին երեք ամիսներուն Հայերը Ազրպէյջանի վրայ 2 յարձակում գործած են ու գողցած՝ 150 անասուն, մինչդեռ Ազրպէյջանի կողմէ կատարուած է 14 յարձակում, որոնց հետեւանքով տարուած են աւելի քան չորս հազար անասուն, սպաննուած են 9 եւ պատանդ առնուած են 3 հովիւներ:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏ

Օրերս տեղի ունեցած Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստին հաղորդումով հանդէս եկած է Հայաստանի պատգամաւորական խումբի ղեկավար, արտաքին յարաբերութիւններու Յանձնախումբի Նախագահ Դաւիթ Վարդանեան Ազրպէյջանի պատգամաւորականութեան հետ Մոսկուա տեղի ունեցած քաղաքական խորհրդակցութեան մասին:

Գերագոյն Խորհուրդի աշխատանքները լուսաբանելու նպատակով ստեղծուած է Խորհրդարանի մամուլի կեդրոն մը, որուն ղեկավար նշանակուած է լրատուութեան հարցերու մնայուն Յանձնախումբի անդամ, երեսփոխան Ռուբէն Ցակոբեան:

**

Զ. ԲԱԼԱՑԵԱՆԻ ՀԱՐՑԱՊՆԴՈՒՄԸ

Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Ա. Լուկիանով Կրեմլինի մէջ ընդունած է խորհ. երեսփոխան Զօրի Բալայեանը: Զրոյցի ընթացքին արծարծուած է Արցախի մէջ տիրող իրավիճակը:

Հայ երեսփոխանը Մ. Գորբաչովի ու Ա. Լուկիանովի յանձնած է երեսփոխանական հարցապնդում մը, ուր նշուած է թէ գործուն միջոցներու չձեռնարկելու պարագային Արցախին ալ կը վիճակուի Նախիջեւանի նոյն ճակատագիրը: Զ. Բալայեան կը խնդրէ Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութեան առընչութեամբ կազմել նախագահական յանձնախումբ մը, իսկ այնտեղ պահպանուած հայկական պատմական յուշարձաններու յետագայ ոչնչացումը կանխելու համար՝ Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխանական յանձնախումբ մը:

[illegible]

ՀԻՒԿԷԹ ԱԺՏԷՐԵԱՆ

Ծանօթ դաշնակահարուհի՝ Հիւկէթ Աժտէրեան հրապարակ հանած է քոմփաքթ սալ մը, ուր կը ներկայացնէ Շոփէնէ եւ Լիսթէ գործեր: Իր արուեստը գնահատողները, անկասկած, պիտի ուզեն ունենալ այս սալը, որ թոյլ կուտայ մնայուն կերպով զինքը լսել:

Հիւկէթ Աժտէրեան նաեւ ծանրաբեռնուած ժամանակացոյց մը ունի: Դեկտեմբեր 8-ին նուագահանդէս մը կուտայ Սթրազպուրկի Մոցարթ սրահը, Դեկտեմբեր 13-ին, Ֆիրէնցէի երաժշտական աշունի շրջագօտիին մէջ Փօկկիպոնսի (Իտալիա): Դեկտեմբեր 22-ին «Տանայէ» դրօսանաւը կ'առնէ Ճենովա, ուր հրաւիրուած է շարք մը մենանուագներ տալու: Յունուար 15-ին, կրկին Փարիզ կը վերադառնայ ցամաք ելլելէ ետք՝ Փանամա:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԽՆՈՒՍ

Սարսափի ամիսներուն, նոյնպէս Խընուս կը գտնուէր

Եղիշէ Վարդապետ Ջանոյեան. - Սերկեւիլցի (Բղի), 48 տարու, ուսած Պոլիս եւ զաւասանդած Եէտի Գուլէի որբանոցը, նաեւ զաւառները: 1903-էն յետոյ շարունակած էր ուսուցչութիւնը՝ ծննդավայրին եւ Ծըլըրզեղի մէջ, մինչեւ քահանայ ձեռնադրուիլը: Երիցուհւոյն մահէն վերջ կուսակրօնութիւնն ուխտելով՝ կը դըննուվեղար: Վկայակից Արգար Վարդապետ Եօթնեղբայրեանի:

Բացի «Ս. Կարապետ» մենաստանէն, Խնուսի կեդրոնը եղող Բերդն ունէր Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Աշոտ Քահանայ, 55 տարու, նահատակ:

Գարեգին Քահանայ Տէր - Բարթողիմէոսեան, 46 տարու, նահատակ:

Պաղտասար Քահանայ, 48 տարու, նահատակ:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԽՆՈՒՍԻ

Հայաբնակները (Թուով 25) թատր հանդիսացան արիւնարբու Քիւրտերու սխրագործութեանց: Բացի սաստանիչ կրող չորս հատէն, բոլորն ալ ունէին իրենց սրբավայրերը՝ որոնց մէջ քահանայագործող բազմաթիւ երէցներէն 13 հոգիին անունները միայն կրցանք քաղել Մշոյ վերապրող երէց Տ. Եղիշէ Տէր - Պարսամեանէ:

1.- Սալլու, 79 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Գիւղիս ծխատէրն էր

Յովհաննէս Քահանայ, 80 տարու, նահատակ:

2.- Խնուս Բերդ, կեդրոն, 500 տուն (իր չորս քահանաները յիշուած են վերեւ):

3.- Բժընկերտ, համանուն ջուրին վրայ հնաւուրց գիւղ՝ Խնուս Բերդէն կէս ժամ հեռու, 14 տուն, թափուր վանքով: Եկեղեցին Ս. Կարապետ:

4 - 7. - *Պաշէօյ 8, Կօբալ 152 (Եկեղեցին Ս. Մինաս), *Գըըրմ Գայա 51, Գարա Զօպան 500 (Եկեղեցին Ս. Յակոբ): Վերջինոյս երէցն էր

Կարապետ Քահանայ Տէր - Յովհաննէսեան. - Ծնած 1880ին: Քանի մը ժամ կըռուող ուժերու հետ միասին ոգորելէ վերջ՝ կը յաջողի անցնիլ Ռուսաց սահման: Վերապրող:

8 - 17. - *Սալվորի 25, Կովանտուք 158 (Եկեղեցին Ս. Գէորգ), Պուրնազ 53 (Եկեղեցին Ս. Ցարութիւն), Գարա Քէօփրիւ 220 (Եկեղեցին Ս. Աստուածածին), Տուման 57 (Եկեղեցին Ս. Յակոբ), Աղնամէլիք 22 (Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ), Մարուֆ 49 (Եկեղեցին Ս. Ստեփանոս), Շապատին 48 (Եկեղեցին Ս. Կարապետ), Քաղքիկ 128 (Եկեղեցին Ս. Կիրակոս), Հարամիկ 150 (800 հոգին Լուսաւորչական եւ 100-ը Բողոքական): Անոնց երէցներն էին

Վահան Քահանայ, 40 տարու, նահատակ:

Սողոմոն Քահանայ, 70 տարու, նահատակ:

Մկրտիչ Քահանայ, 50 տարու, նահատակ:

18 - 22. - Եէնիքէօյ (համանուն գիւղ Շատին Գարահիսար ալ ունի) 80 (Եկեղեցին Ս. Ցարութիւն), Խըրթ կամ Հերթ 47 (Եկեղեցին Ս. Մինաս), Եահիա 35 (Եկեղեցին Ս. Գէորգ), Խոզլի կամ Խոզլու (Գըզըլ Ալի յատուկ անունէն ծագած) 161 (600 հոգին Լուսաւորչական եւ 170-ը Բողոքական, Եկեղեցին Ս. Գէորգ, նաեւ աւերակ վանք), Խալիլ Չաւուշ 120 (Եկեղեցին Ս. Սարգիս), ուր կը պաշտօնավարէր

Կարապետ Քահանայ, 55 տարու, նահատակ:

23 - 24. - Էլպիս 83 (Եկեղեցին Ս. Սարգիս), Չայուրմա կամ Չէվիրմէ (Եկեղեցին Ս. Աստուածածին, 190 տուն (1200 հոգին Լուսաւորչական եւ 200-ը Բողոքական): Վերջինոյս երէցներէն էր

Գաբրիէլ Քահանայ Տէր - Միքայէլեան. - Խութեցի, 55 տարու, նահատակ:

25 - 26. - *Եօղըրթլու: Արօս 150 տուն. տանտօք կրկինն էին Հայք: Տուրուբերանի Վարաժնունիք (Խնուս) գաւառակին մէջ գտնուող Արօս գիւղի պատմական գերեզմանատան մէջ ալ կայ աւերակ սրբավայր մը, իսկ արեւմտեան հարաւ դին, լերան մը լանջքին, միակտուր քարէ եկեղեցի մը: Արօսի Ս. Վարդան եկեղեցւոյն մէջ կը պաշտօնավարէին

Սահակ Քահանայ, 50 տարու, նահատակ:

Վահան Քահանայ, 55 տարու, նահատակ:

Հարամիկի, Խոզլիի, Չէվիրմէի, նաեւ Խնուսի Աւետարանական Հայոց հովիւներն ալ բախտակից են քահանայից դասուն:

(Շար. 144)

Պր. Վարուժան Զարգչեան,
Օր. Անի Զարգչեան,
Օր. Այտա Զարգչեան,
Պր. Նշան Զարգչեան (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Ջիզմէճեան եւ զաւակը (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Արթօ Զարգչեան, զաւակը եւ խօսեցեալը,
Տէր եւ Տիկին Արման Զարգչեան եւ զաւակները,
Օր. Ազատնի Էրօղլու (Գերմանիա),
Տէր եւ Տիկին Պերճ Էրօղլու եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Ալիս Սարաֆ եւ զաւակները (Պոլիս),
Այրի Տիկին Սոնա Սերաբեան,
ինչպէս նաեւ Սերաբեան, Գարակէօզ, Մանկեան, Էմիրկէեան, Պէօրէքեան, Սէյման ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, քեռայրին, խնամիին եւ ազգականին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԶԱՐԳՉԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 25-ին, Նիս, 66 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 11-ին, ժամը 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին, 15 rue Jean-Goujon, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ - Փարիզէնի գերեզմանատունը:
Յաւակցութիւն՝ տամարով:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Դեկտեմբեր 8, ժամը 15-ին Փարիզի Մշակոյթի Տան Տէմիրճեան սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր հօր՝ Գուրգէն Պօյաճեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ, Հրայր - Ռուբէն Պօյաճեան 1000 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ԿՈՉ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու, Կամաւորներու եւ Դիմադրականներու Ընկերակցութիւնը Նոր տարուան առթիւ Հայաստանի աղէտեալ եւ վիրաւոր երախաներուն պիտի ղրկէ օգտակար նուէրներ եւ անհրաժեշտ պիտոյքներ:

Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր սրտցաւ հայրենակիցներուն նիւթապէս մասնակցելու նուիրատուութեան այս ձեռնարկին:

Ձեր զոհաբերութեան ծաւալէն կախում պիտի ունենայ այս անհրաժեշտ օգնութեան մեծութիւնը: Նուիրատուներու անուններն ու գումարը մամուլով պիտի ծանուցուին:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Դրամական առաքումները ընել՝
Monsieur Kevork BAKERDJIAN
35, rue de Trévise, 75009 Paris

Յ. Գ.- Ժամանակը շատ կարճ ըլլալուն կը խնդրենք մեր սիրելի նուիրատուներէն ըլլալ արագ, որպէսզի ժամանակին գործադրենք այս ձեռնարկը:

— ՏՕՆԱԾԱՌ —

ՍԷՆ - ՄՈՐԻՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մորիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, դպրոցի աշակերտներու կողմէ, Կաղանդ Պապայի ներկայութեամբ:

Փոքրիկն

ՍԵՒԱՆ ՕՀԱՆԵԱՆ

Մկրտուած
4 Նոյեմբեր 1990

Կնքահայրութեամբ՝
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Մարտիկեանի

Այս ուրախ առթիւ Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան 500 Ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (տանիլ «Յառաջ»էն):

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վաթսունամեակին առիթով Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, դպիրներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարերարներու եւ Եկեղեցւոյ սատարողներու հոգիներու համար:

Պատարագի աւարտին կ'օրհնուի մատաղ:

Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը	9-ին:
Պատարագ ժամը	10.15-ին:
Մատաղօրհնութիւն ժամը	11.30-ին:

Կրօնական արարողութիւններէ ետք կը տրուի ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» ճաշարանին մէջ, 67 bis, Quai Blanqui.

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա.ի հրահանգով, Դեկտեմբեր 7-ին, Ուրբաթ օր, առաւօտեան ժամը 11.30-էն 12 աղօթելու համար բաց պիտի ըլլան եկեղեցիները, պիտի հնչեն զանգերը սուգի ղօղանջներով, իսկ Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին, ի ժամ պատարագի, կը կատարուի մասնաւոր հոգեհանգիստ՝ 1988, Դեկտեմբեր 7-ին, Հայաստանի տարերային ահաւոր երկրաշարժին տասնեակ հազարաւոր զոհուածներու յիշատակին:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Փարիզ, Նոյեմբեր 29

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա. Չքրաշեան սրահին մէջ:

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

CENTRE CULTUREL
SAHAK—MESROP

MONODRAME

La Reine Parentsème

ou

La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie
Samedi 8 décembre à 20 h 30 précises

salle Ardzouni Tcherpatchian

Participation aux frais : 50 Frs.

Cathédrale apostolique arménienne,
339 avenue du Prado,
13008 Marseille, (parking)
Métro : Rond Point du Prado
Tél. 91 77 84 70

(Շար. Ա. էջէն)

չնչելու համար Վրաստանի եւ Լիտուանիոյ Խորհրդային Միութենէն զատուելու ձգտումը:

● ԶՕՐԱՒՈՐ ԽՈՒՄԲ ՄԸ
Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԴԷՄ

Ֆրանսայի Բաժակի 6-րդ շրջանի խաղերը (Դեկ. 16) որոշուած են արդէն Ռոն-Ալփ լիկին մէջ: Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն - Տէսին պիտի հիւրընկալէ Կրընոպլի «Նոր - Քաջի»ը՝ որ կը մասնակցի Ֆրանսայի 4-րդ դասակարգի ախոյենութեան: Վտանգաւոր մրցակից մը ուրեմն:

Վալանսի Հ.Մ.ը պիտի երթայ Սավուա մրցելու Սէն Ժան-տը-Մորիէնի հետ: Առաջին ակնարկով՝ դիւրին խաղ մը Հ.Մ.ին համար:

Կամպարտէլլա անունը կրող բաժակին համար (ժիւնիոր) Օլ. Սէն Թ'էթիէն - Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին: Անյոյս՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի համար:

● ՎԱԼԱՆՍԻ 15-ՐԴ ՄՐՑՈՒՄԸ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյենութիւնը, այս շաբթուան վերջին, հասած կ'ըլլայ իր կէսին: Ընդհատում քանի մը շաբաթ. նոր մեկնարկ՝ Յունուար 12-ին:

Այս ախոյենութեան կը մասնակցին 81 ակումբներ՝ բաժնուած հինգ աշխարհագրական խմբակներու մէջ: Իւրաքանչիւր խմբակին առաջինը, յառաջիկայ մրցաշրջանին կ'ընդունուի արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին մէջ: Ատոր կը ձգտին մրցակից գլխաւոր ակումբները: Վալանսի Հ.Մ.ն ալ որ կը պայքարի հարաւի խմբակին մէջ: Ներկայիս 8-րդ է:

Այս շաբթու վերջը, Վալանս կը խաղայ ուրեմն իր 15-րդ մրցումը: Պիտի երթայ Սէն Ռաֆայէլ.պիտի ջանայ, հո՛ն, գոնէ հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգել: Նշենք որ Սէն Ռաֆայէլի կեդրոնական պաշտպաններէն մին կը կոչուի Տէր - Զաքարեան: Եղբայրն է Մոնփըլիէի արհեստավարժ խաղացողին, որ վերստին կ'երեւի կանոնաւորաբար այդ ակումբին առաջին կազմին մէջ, քանի մը շաբաթներու ընդմիջումէ մը յետոյ:

● ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱ՞Կ ՄԸ...

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին, փայլուն բաժակախաղերու մէջ, տակաւին չէ շահած մէկ խաղ իսկ ախոյենական գծով: Կը պայքարի շրջանային պատւոյ դասակարգին մէջ, որ լիկի բարձրագոյնը չէ:

Կիրակի, Հ.Մ.Ը.Մ. պիտի հիւրընկալէ Սէյսինէյի ակումբը. առիթ մը, կը յուսանք, յաղթելու, վերջապէս...:

Նոյն ախոյենութեան մէջ, Վալանս (2) պիտի երթայ Անոնէ: Այս երկու խումբերն ալ բնաւ չեն պարտուած տակաւին: Անոնէ առաջատար է Վալանս՝ 4-րդ: Ոչ մէկ պարտութիւն նաեւ Փրովանսի մէջ, Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւին համար՝ որ Կիրակի պիտի հիւրընկալէ Փոր-Սէն-Լուիի խումբը: Կ'ակնկալուի նոր յաջողութիւն մը հայ երիտասարդներէ բաղկացած մեր խումբին համար:

Երկու աստիճան աւելի բարձր դասակարգի մը մէջ, Սէն Թ'Անթուանի Հ.Մ.ը պտի երթայ Մանթոն: Հայանուն ակումբին համար վտանգ կայ որ հոն կորսնցնէ իր առաջատարի դիրքը:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ՆՈՐ ՎԱԶՔՈՒՂԻ

«Մարզական Հայաստան» թերթէն կ'իմանանք, որ Արտաշատ քաղաքի մարզադաշտը վերանորոգումի մէջ է: Կիեւէն եկած մասնագէտներ կը յարդարեն վազքուղին եւ կը պատեն զայն սէնթէթիք ծածկով: Մարզարանը պիտի դառնայ տակ միջազգային մրցումներու կազմակերպութեան:

Ծանօթ է, որ աթլէթիզմը մարզական տկար կողմն է Հայաստանի: Թերեւս վերանորոգուած մարզարանը պատճառ ըլլայ յառաջդիմութեան: Այսուհանդերձ, ներկայիս, հայ երիտասարդութիւնը, անկասկած ուրիշ հոգեր ունի...

Վ. Մ.

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION
VENTE
DE CERAMIQUES
ARMENIENNES
du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

Réveillon du Nouvel An
au Collège
TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom Prénom Tél.

Nombre de places :

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs.

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8-9

SAMEDI-DIMANCHE
8-9 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.425
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.425

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԸ ԴԵՌ ԿՈՒՄԱՅՐԻ ՉԷ

Արդէն երկու տարի հեռացած ենք այն դաժան առաւօտէն որ կոչուեցաւ Դեկտեմբեր 7. առանց նոյնիսկ տարեթիւը աւելցնելու վրան, ան մէս մինակը դառնութեան հաստատիր մատեան մը կը բանայ ուր ընութեան արհաւիրքին քով կը պատմուին թէ՛ հրաշքներ, թէ՛ մրուրը աւելի եւս մռայլող էջեր:

Յիշողութիւններու մէջ տարերային աղէտէն այսօր խիստ դժուար է անջատել «Ղարաբաղ կոմիտէ»ի անդամներուն ձերբակալութիւնը, քմահաճ տնօրինութեամբ մը հաստատուած լուսարդելը, անկազմակերպ օժանդակութեան մեծ անբաւարարութիւնը, յապաղումներու պատճառած յաւելեալ մահերը:

Երկու տարուան ժամանակամիջոցն ալ կը յատկանշուի հակասական պատկերներու զարմանալի առատութեամբ մը. հակասութիւններ, որոնց հասարակաց է միայն անսահման տխրութիւնը:

Հոնկէ տակաւին կ'արձագանգէ մեծ երկրին մեծերէն մէկուն «մխիթարական» խօսքը. ան կանգնած աւերակ քաղաքներու, գիւղերու մէջտեղը, կը յայտնէր թէ երկու տարիէն վերաշինուած պիտի ըլլար ամէն բան...: Այսօր, երբ լրացած է այդ պայմանաժամը, նոյն աւերակները չար քամիներու սուլոցով կը ծիծաղին այդ խոստումին:

Հոն, քանդուած այդ աշխարհին մէկ անկիւնը կայ նաեւ սառած մատ մը. անցած երկու ամառներու արեւը չէ կրցած հալեցնել զայն: Ուրիշ մեծ մը որուն դէպի հոն ճամբորդութեան ամբողջ աշխարհ ընկերացուց «մխիթարութիւն» եզրը, ձեռք երկարելու փոխարէն, այդ մատը թափ տուաւ հողին ու քարին փոթորիկին մէջ կանգուն մնացածներու. անոնց, որոնք խելագարած՝ փլատակները կը պեղէին իրենց մատներով, եղունգներով, հոնկէ վերջին, վերջին կեանք մը կորզելու յոյսով. մատը թափ տուաւ, որովհետեւ, իր գալուստը ողջունելու, կամ արցունքով երդիք ու հաց պաղատելու փոխարէն, անոնք իրենց գլուխները վեր առեր էին փլատակներէն պահ մը, միայն «Ղարաբա՛ղ, Ղարաբա՛ղ» գոչելու համար:

Այդ երկու տարուան նոյն շրջանը արձանագրեց տակաւին երկու կաթողիկոսներու —որոնք Մոսկուայէն չէին զար- շնորհակալութեան, երախտագիտութեան խօսքը որ ուղղուած էր նոյն մեծերուն «հոգատարութեան» ու «խնամոտ վերաբերումին». խօսք որ միայն ծառայեց աւելին ներարկելու թափ տրուած մատին:

Երկու տարին կը պահէ զօրաշարժի ենթարկուած Սփիւռքի մը պատկերն ալ. մեծ մասով անտարբերութեան պխտակին տակ ամփոփուած երիտասարդութիւն մը աւերակներու վայրը փութաց, կեանքէն քննուածը նորէն անոր հետ հաշտեցնելու: Անոր քով նիւթական օժանդակութեան հաշիւներ յաճախ աւելի չեշտեցին զանգուածներու անհաւատութիւնն ու դառնութիւնը:

Ու երկու տարին փակուեցաւ չարունակուող տառապանքին հանդէպ ամէնէն անմարսելի արտայայտութեամբ մը. ՀՀՇ-ի համագումարի բեմէն «Գերագոյն խորհուրդը Կումայրիի դայեակը չէ» կը գոչէր երէկ, նոր օրերու մէկ պատասխանատուն, քար մը եւս աւելցնելով աւերակ աւանին սրտին:

Հոն, այսօր փլատակներու վրայ քարի, երկաթի, կրազիւսի, շաղախի, մարդկային կեանքի, արժանաւորութեան, խղճի ու շահու նոյն հաշիւներով նոր շէնքեր կը բարձրանան:

Սակայն աւերակ Լենինականէն որպէսզի չէն Կումայրի մը ստեղծուի, անհրաժեշտ է որ բոլոր հակասութիւնները, թափ տրուած մատերն ու խօսք-փուչիկները, տրուած-չտրուած հաշիւներուն դառնութիւնն ու մերժուած դայեկութիւնները աւերակներու յետին փշուրներուն հետ Գրողին ծոցը ղրկուին:

Ատիկա ընելու զօրութեան միակ տէրն է վաղուան Կումայրիին բնակիչը որ այսօր երրորդ ձմեռուան մը մարտահրաւէրը կը դիմագրաւէ Մարմաշէնի մը հըրաշքին շուքին զետեղուած տնակներով ու ամէն անյարմարութիւններով օժտուած պատսպարաններով:

Այսօր Լենինականը տակաւին Կումայրի չէ. բայց վաղը պիտի ըլլայ անպայման:

Այդպէս վճռած է տառապանքէն աւելի հզօր Կումայրեցին:

Ա. Թ.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԵՐԵՒԱՆՑԻՆ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

«Միլլիյէթ»ի Դեկտեմբեր 6-ի թիւին մէջ եւս Մ. Ալի Պիրանտ կը շարունակէ իր յօդուածաշարքը, հիմնուելով Երեւանի իր դիտարկումներուն: Երկրորդ գրութիւնը խորագրուած է՝ «Փողոցի Հայը ի՞նչ կ'ընէ երբ Թուրք մը տեսնէ դիմացը»:

Լրագրողը կը յիշէ Երեւան այցելելու իր նախկին փափաքը որ մերժուած էր հայկական իշխանութիւններու կողմէ, այն առարկութեամբ որ «իրենք չէին կրնար անոր անձին ապահովութիւնը երաշխաւորել»: Կ'ըսէ թէ Հայաստանի Հայուն համար Թուրքին եւ Ազերիին միջեւ ոչ մէկ տարբերութիւն կայ. մէկը երէկուան ջարդարարն էր, միւսը՝ այսօրուան:

Ներկայի այցելութիւնը այս նախաքայլերէն ետք, քիչ մը կը զարմացնէ զինքը. ան կը գրէ.- «Ծիշդն ըսելու համար, հակառակ մեր յուսացածին, ազնուութեամբ դիմաւորուեցանք. ոչ ոք կոպտութիւն ըրաւ. փողոցի մարդը երբ կը լսէր թէ Թուրք ենք կը զարմանար. ոմանք կարծես ըսել կ'ուզէին «այս ի՛նչ համարձա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆԳԱՐԱ ՏՐԱՄԱԴԻՐ Է ԳՈՐԾԱԿՑԵԼՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Անգարա «գոհունակութեամբ» կը հաստատէ Հայաստանի փափաքը Թուրքիոյ հետ գործակցելու տնտեսական մարզին մէջ, յայտարարած է Թուրքիոյ արտաքին Նախարարութեան բանբերը Մուրատ Սունկար ի պատասխան Հայաստանի արտաքին առեւտուրի Նախարարին յայտարարութեան: Թուրքիա շատ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ գործակցութեան մը իր բոլոր դրացիներուն հետ, ի շարս որոնց Կովկասի խորհրդային Հանրապետութիւնները, աւելցուցած է Սունկար, յիշեցնելով թէ Անգարա արդէն տնտեսական համաձայնագրեր ստորագրած է Ազրպէջանի, Մոլդաւիոյ եւ Վրաստանի հետ: Կ'աւելցնէ թէ Թուրքիա դէմ չէ Մոսկուայի իր դեսպանին Երեւան երթալուն, այս վերջինոյն կը մնայ թուականը որոշել:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՄԲՈՂՋԱՆԱՅ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ
ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ Բ. ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Վարչապետ Վազգէն Մանուկեան, օգտուելով Խորհրդարանի տուած լիազօրութենէն կարգ մը նշանակումներ ըրած է, հետզհետէ ամբողջացնելու համար կառավարութիւնը:

Այսպէս, նախարարապետի նոր տեղակալ նշանակուած է ճարտարագէտ — թէքնիք գիտութեանց թեկնածու՝ Վարդան Ամիրբեկեան:

Բարձրագոյն կրթութեան պետական կոմիտէի նախագահ նշանակուած է Փրոֆ. Վիլիկ Յարութիւնեան:

Առողջապահութեան նախարարի պաշտօնին կոչուած է բժշկական գիտութիւններու թեկնածու՝ Միհրան Նազարէթեան:

Բնութեան պահպանութեան պետական կոմիտէի նախագահն է քիմիագէտ, կանաչներու Միութեան փոխ-նախագահ Վռամ Տեւոսեան:

Պետմատի (Պետական Մատակարարութիւն)նախագահի պաշտօնակատարի պաշտօնին կոչուած է տնտեսագիտութեան թեկնածու Վիկտոր Վիրաբեան:

Լուսաւորութեան նախարար կը դառնայ Երեւանի բազմարուեստեան Հիմնարկի դասախօս Արեգ Գրիգորեան:

Մշակոյթի նախարար է արձակագիր՝ Պերճ Զէյթունցեան:

**

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անգամ մը եւս հեռագիր մը ղրկած է նախագահ Գորպաչովի անոր ուշադրութիւնը հրաւիրելով Ղարաբաղի լարուած կացութեան վրայ: Ան յոյս կը յայտնէ որ իր օրինաւոր միջամտութեամբ եւ նախագահական հեղինակութեամբ կ'աջակցի Լ. Ղարաբաղի ինքնավար մարզի տեղական իշխանութեան մարմիններու վերահաստատման:

**

Երկրաշարժի Բ. տարելիցին նուիրուած միջազգային գիտական ժողով տեղի ունեցած է Երեւան, որուն մասնակցած են Սփիւռքահայութեան, արտասահմանեան գիտական եւ թէքնիք կեդրոնները, բարեսիրական կազմակերպութիւնները ներկայացնող հայ թէ օտար գիտնականներ: Երեք օրերու ընթացքին բազմաթիւ զեկուցումներ կատարուած են: Գիտնականները այցելած են աղէտեալ գօտին, տեսած տարուած աշխատանքը, բայց մանաւանդ գիտակցած այն հսկայ աշխատանքին որ կը մնայ:

Չորեքշաբթի օր, ժողովին մասնակցող խումբ մը գիտնականներ ընդունուած են Լ. Տէր-Պետրոսեանի կողմէ, որ ընդգծած է թէ շատ կարեւոր է կրկին համաշխարհային հասարակութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել աղէտի գօտիի հարցերուն վրայ, քանի որ Խորհ. Միութիւնը պղտորած է մտքերը վերաշինութեան առասպելական ծրագրով եւ 10 միլիառ ռուբլիի յատկացման յայտարարութիւններով:

**

Չորեքշաբթի, Դեկ. 5-ին, կէսօրին Երեւանի 15-րդ կոչուած թաղամասը Բաշինջաղեան փողոցի թիւ 185-ի 9 յարկանի շէնքին մէջ ուժեղ պայթում տեղի ունեցած է կազի հոսքի եւ կուտակման հետեւանքով: Մեռեալներ եւ վիրաւորներ կան: 32 ընտանիք մէկ վայրկեանէն ամէն բան կորսնցուցած են, բնակարան եւ ունեցուածք:

Աղէտեալներուն առաջին օգնութիւնը արագօրէն բերած են զանազան ըսպասարկութիւններ, «Սպիտակ» փրկարար ջոկատը եւ ՀՀՇ-ի տղաք: Կազմուած է կառավարական յանձնախումբ Նախարարաց Խորհուրդի Նախագահի առաջին տեղակալ Ռուբէն Ջիֆթճալարեանի գլխաւորութեամբ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ «Կը մուրայ» կը գրէր «Լիպերասիոն» Ուրբաթ առաւօտ (Դեկտեմբեր 7) արձագանգելով խորհրդային ղեկավարներու եւ դիւանագէտներու խուճապային կոչերուն ուտեստեղէնի համար: Առոնց կարգին էր Փարիզի խորհրդային դեսպանը՝ Եուրի Դուբինին, որ շնորհակալութիւն յայտնեց օտար Պետութեանց ղրկած օժանդակութեան համար, չեշտեց թէ առաւելաբար կարիք կայ ալիւրի, պահածոներու, բանջարեղէնի, չոր պտուղի, ատամնաղեղի, փոշի կաթի, միսի, կարագի, անուշեղէնի, մանուկներու ուտելիքի եւայլն, եւայլն: Ապահովութիւն տուաւ նաեւ որ բաշխումը պիտի կատարուի Գորպաչովի նշանակած կեդրոնական յանձնախումբի մը կողմէ, առաջքն առնելու համար սեւ շուկայի եւ այլ գործունէութեանց, որոնք ծանօթ են Խորհրդային Միութեան մէջ: Տնտեսական այս ծանրակշիռ տագնապը պատճառ է նաեւ որ միլիոնաւոր խորհրդային քաղաքացիներ - 30 միլիոնի խօսք կայ - արտագաղթել ուզեն: Կացութիւնը մտահոգիչ է նաեւ այն պատճառաւ, որ գլխաւոր թեկնածուները մտաւորականներ եւ մասնագէտներ են: Չեխոսլովաքիա, Հունգարիա եւ Լեհաստան կը պատրաստուին արդէն միջոցներ ձեռք առնել:

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ անակնկալի բերաւ բոլորը, Դեկտեմբեր 6-ին, առաջարկելով իր Խորհրդարանին, որ վերջ դրուի օտարներու մեկնումին արգելքին: Այս ձեւով բոլոր «պատանդները» տուն վերադարձած կ'ըլլան Ծնունդէն առաջ: Պուշի համար չի բաւեր, կը պնդէ միշտ Քուէյթի պարպումին վրայ: Գալով Պաղտատի՝ տեսակէտը չի փոխեր, կ'ուզէ խօսիլ բոլոր հարցերու մասին:

ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՌ դուրս քաշեց գնաց, հրաժարելով էՌ - Փէ - էՌ-էն եւ թէ երեսփոխանի իր աթոռէն: Իրեն հետեւեցաւ Տիկին Միշէլ Պարզաք, Շիրաքի կուսակցութեան այս «նոր սերունդը» կոչ կ'ընէ ազգային զարթօնքի մը ընդդէմ կուսակցական խաղերու: Ամէն պարագայի մէջ, բոլորին համար յստակ է որ Միշէլ Նուառ նախագահական աթոռի աչք ունի: Հրաժարելով նաեւ երեսփոխանական աթոռէն, կը յուսան քանի մը տասնեակ կողմնակիցներ ալ գտնել եւ երեսփոխանական մասնակի ընտրութիւններու դուռ բանալ: Ամիսներէ ի վեր Ժիսքար եւ Շիրաք չէին յաջողեր արդէն ԻՒ - Փէ - էՖ-ը (Միութիւն Ֆրանսայի Համար) ոտքի պահել, այսօր ընդդիմութիւնը քիչ մը աւելի պառակտուած է եւ կարելի չէ ըսել որ գաղափարական տարակարծութիւններ են: Աթոռամարտը եւ սին հաշիւները բացայայտ են:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԽՄԲ. – Զուգադիպութիւնը այնպէս եղաւ, որ Նոյ. 22–ին, Հինգշաբթի օր, Արփիկ Միսաքեանի Երեւան ժամանած օրն իսկ, ժամը 19.05–ին Երեւանի ա. ծրագրէն կը սփռուէր «Հայագիտական Հանդէս»ի մէկ յայտագիրը նուիրուած Շաւարշ Միսաքեանի: Դժբախտաբար փարիզէն ժամանողները յաջորդ օրը միայն տեղեկացան: Ստորեւ կը հրատարակենք այդ յայտագրին ընկերացող բնագիրը, որուն հեղինակն է Ստեփան Ալաջաջեան:

Հայ մամուլի պատմութեան մէջ Շաւարշ Միսաքեանը կը մնայ անմոռանալի, պայծառ անուն:

Ապրեց եօթանասուն եւ երեք տարիներ:

Մահից մէկ տարի յետոյ միայն, 1958 թուականին, նրա մտքերն ու ապրումները, յոյզերն ու խղճերը, որոնք լեզու էին առել Հայոց գրերի միջոցով, ամփոփուեցին մի հատորի մէջ եւ ներկայացուեցին Սփիւռքի հանուր Հայութեան: Այո՛, ըՍփիւռքի Հայութեան, քանզի հայրենիքից ներս այդ գիրքը մնաց արգելուած վեհութիւն:

Գիրքը կազմել էր աղջիկը, Արփիկ Միսաքեանը, արժանաւոր հօր սքանչելի գործի արժանաւոր շարունակողը:

Տառապալից, բայց սրբազան աշխատանք:

Գիրքը կոչւում է «Օրեր եւ ժամեր»:

Պէտք է հասկանալ ժամերից յետոյ եկող բոպէն, վայրկեանը, ակնթարթը, պահը, որոնք իրենց մեծութեան ու փոքրութեան մէջ ներամփոփում են տուայտանք ու երազանք, ազգային հոգս ու գաղափարի պայքար, եւ իրենց ձգուող երկարութեան մէջ՝ տարիների աննկուն աշխատանք, ամէնից առաջ ինքնիրեն հաւատարիմ, ապա ազգին ու հայրենիքին օգնելու խաչալին նուիրաբերում:

Մա՛րդ է եղել, որի կեանքի պատմութիւնը հաւատի, տոկունութեան, ազնիւ մաքառումի պատմութիւն է, որի թելերը արտացոլուած են նրա իսկ պատմուածքների, հրապարակագրութեան, յօդուածների եւ գողտրիկ մանրապատումների մէջ:

Սեբաստացի էր, եւ մկրտութեամբ կոչուել էր Եղիազար: Անուանափոխուել էր հարազատների կողմից ու դարձել Շաւարշ: Ստամբուլի պատրիարքարանին կից՝ Գումգափուի նախակրթարանում երեւացել էր վեց տարեկան հասակում, ապա ուսումը շարունակելու համար տեղափոխուել էր Կեդրոնական եւ աւելի ուշ՝ Կետիկ–փաշայի ամերիկեան վարժարանը:

Նրա ստորագրութիւնը հայկական մամուլում, «Սուրհանդակ» թերթում, երեւացել է, երբ նա ընդամէնը տասնըվեց տարեկան էր:

Բաց արէք հիմա նրա ապրած տարիների բոլոր դռները եւ հպարտօրէն կարող էք ասել, որ նա՛ է Հայի այն կերպարի մարմնաւորողը, որի էութեան մէջ մեծացել, հասակ է առել յեղափոխականի ոգին, որ դրսից չի ներմուծուած: Նա՛ է այն Հայի կերպարը, ով միշտ ցանկացել է ազատ մտքերն ազատ արտայայտելու համար ունենալ սեփական մամուլ:

Ես չեմ որոնել նրա անունը այն կենսագրական բառարաններում կամ հանրագիտարանում, որոնք տպագրուել են աՊերջանիկ իրականութեան մէջ, քանզի ազատ մամուլի բառարաններում գրուածը չէր տեղաւորւում կաղապարների մէջ: Ես նրա անունը գտել եմ «Արծիւ» գրատան դարակներում, Ստամբուլի "Ազդակ" շաբաթաթերթում, "Ազատամարտ" օրաթերթում, Էրզրումի "Յառաջ" թերթում: Նրա կենսագրութեան ոսկի էջերն այնտեղ են եւ թերթերի պատմութիւնը անբաժանելի է նրա անունից: Թերթատել եմ Սոֆիայի "Հայաստան", Թիֆլիսի՝ "Ռազմիկ", Բաքուի՝ "Արեւ", Պոլսի "Ճակատամարտ" թերթերը ու տեսել նրա փառաւորուած հեղինակութիւնները, բայց նրա լուսապսակը Փարիզի "Յառաջ" թերթն է, որի հիմնադրման վաթսունհինգամեակը լրացաւ այս տարի եւ մենք այն ոչ նշեցինք, ոչ էլ յիշատակեցինք:

Հայ պարբերական մամուլի այս էջերում չէ միայն, որ երեւում է նրա կեանքի պատմութիւնը: Շաւարշ Միսաքեանը ունի իր աշխարհագրութիւնը, սովորաբար կամ յօժարակամ մեկնած երկրների իր քարտէզը, որոնք պրիսմակի պէս լուսարձակներ են նետում նրա ուղեգրութիւնների եւ յուշագրութիւնների միջով:

Արդէն ասացինք, որ ծնուել է Սեբաստիայում, 1884 թուականին ու վեց տարեկանին, ծնողների հետ փոխադրուել է Պոլիս, բայց Անատոլիայի գիւղից յետոյ, որտեղ գիտակցել է, թէ «չորացնում էին մարդու հոգին», փարուել է մամուլին ու նրա թեւերով հասել է Էրզրում, ապա Մուշ ու Սասուն, այսինքն՝ ծանօթացել հերոսական Հայաստան հողի հետ, յետոյ անցել է Եւրոպայով, Անգլիա եւ Ֆրանսիա, Պուլկարիա եւ Ռումանիա, Իտալիա եւ Զուիցերիա. իր քարտէսից դուրս չի թողել Մերձաւոր Արեւելքը, Սուրիան, Լիբանանը, Եգիպտոսը: Եւ ամէնուրեք, բոլոր երկրների հողերի վրայ կանգնել է, որպէս հրապարակագիր, մամուլի մարդ:

Հայ մամուլի չնչաւութեան մէջ նրանը ամենաուժեղ հեւքն է, առողջ, երբեմն փոթորկուն, մերթ էլ հանդարտ: Չի խարխափել: Մնացել է միշտ յեղափոխական՝ հոգով, սրտով ու մտքով, այսինքն՝ էութեամբ ու արեամբ, այսինքն՝ իր ծագմանը հաւատարիմ:

Մեր մամուլի պատմութեան մէջ Շարմաղ, Վահէ, Վարազ, Ըմբոստ, Բարբարոս ծածկանունները նրանն են: Բայց արդեօք կը գրուի՞ հայ մամուլի իսկական պատմութիւնը, թէ այն կը մնայ բոլշեւիկեան մամուլի չգրուած էջերում: Պէտք է, որ գրուի, եւ պէտք է գրուի նաեւ այն պատմութիւնը, որ կարող է ճշմարիտ տեղ յատկացնել հայ իսկական յեղափոխականների համար՝ անկախ նրանց կուսակցական պատկանելիութիւնից: Չէ՞ որ մենք ունեցել ենք ազնիւ յեղափոխականներ ե՛ւ հնչակեան, ե՛ւ դաշնակցական, ե՛ւ ռամկավար: Մեզ համար դաստիարակչական մեծ նշանակութիւն եւ պատմական–գրական արժէք ունեն մեր ճշմարիտ յեղափոխականների կերպարները: Կուսակցութիւնները արժէքաւորուելու են նրանցով: Այս միտքը չի ժխտում այն պարագան, ինչպէս ընդգծել է Շաւարշ Միսաքեանը, որ կուսակցութիւնները եւս աճեցրին, դաստիարակեցին ճշմարիտ յեղափոխականներ, մտքի եւ գաղափարի, ազատութեան եւ անկախութեան պայքարի ռահվիրաներ, անձնուէր հերոսներ:

Էլ ո՞ւմ եթէ ոչ հայ մամուլի սպասաւորներից Շաւարշ Միսաքեանի կերպարը եւս պիտի յառնի բոլորի աչքերի առաջ՝ շարքային կուսակցութիւնից մինչեւ ղեկավարի սանդխամատերով բարձրացած յեղափոխականին յիշելիս:

Այո, յիշելիս, ոչ թէ յիշաչար լինելիս:

Ո՞վ, եթէ ոչ նա ամէնից շատը տանջուեց համաշխարհային երկու պատերազմների ընթացքում: Երկու անգամ ջրլատուեց նրա գրական–հրապարակագրական գործունէութիւնը: Առաջին պատերազմին Թուրք կառավարութիւնը արգելակեց նրան, ֆիզիքապէս բանտարկելով, երկրորդ անգամ «բանտարկուեց» նրա թերթը, երբ ֆաշիստական բանակը ներխուժեց Փարիզ:

Ամէնից շատ մենք պէտք է յիշատակենք Շաւարշ Միսաքեանի գործունէութիւնը, որպէս խմբագրի, քանզի նրա մօտեցումը մամուլի դերի եւ նշանակութեան հանդէպ սովորական պոլսական լրատուական մօտեցում չէր: Խմբագրական մեծ փորձ ձեռք բերելով Ստամբուլի թերթերի հրապարակման գործում՝ "Ազդակ", "Ազատամարտ", "Ճակատամարտ", նա 1925–ին, երբ հիմնադրեց "Յառաջ"ը Փարիզում, յստակ ու վճիտ ձեւակերպեց թերթի գրաւոր խօսքերի կչիռը:

Թերթը կազմակերպիչ, համախմբող ուժ է, որ իր շուրջն է հաւաքելու գրական բոլոր տաղանդներին, եւ այն մտաւորականներին, որոնք ասելիք ունեն:

Թերթը լրատու է: Նա իր ընթերցողին պիտի իրազեկ դարձնի աշխարհի քաղաքական, ընկերային ու ազգային իրադարձութիւններին:

Թերթը գաղափարի ձայն է, քարոզիչ է. անդէմ, անձայն թերթեր չեն լինում:

Թերթը ճանաչողական արժեւորում է, քանզի լուսաւորիչ է, ժողովուրդի տունն է մտնում լոյս տալու գիտութեան եւ մշակոյթի աշխարհից:

Թերթը ընթացիկ պատմութիւն շարադրողն է, անցեալի մեկնաբանողը, ապագայի պատմութեան նախամասնակիցը:

Թերթը լեզուաշինարար է, լեզուի մաքրութեան զօղանջը, գրական ու լրագրական լեզւում տեղ գտած սխալի ուղղիչը, լեզուն խաթարողի հսկիչ է, այլանդակողի պատժիչը: Միսաքեանը դէմ էր ամէն տեսակի օտարամուտ բառերին, անգամ որպէս կոլորիտ թափանցող թուրքերէն եւ ֆրանսերէն խօսքերին:

Նա ջերմ պաշտպանն էր Հայոց երկու գրական լեզուների՝ արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի զուգահեռ գործածումով, օգտակար, ընդունելի, մերձումից դէպի միացման անցնելուն, միաձուլման, մերման ուղիների անխոնջ որոնմանը, եւ միշտ մնաց մաքուր արեւմտահայերէնի ազնիւ սպասաւորն ու օրինական հովանաւորը:

Բայց չշեղուենք այն մօտեցումից, որ ունէր Միսաքեանը թերթի, իմա մամուլի դերի եւ նշանակութեան հանդէպ:

Թերթը նրա համար հայապահպանութեան օճախ էր, այսինքն ձուլման եւ ուծացման դէմ հզօր վահան:

Թերթը այն ակումբն էր, ուր պիտի գային իրենց ճաշակն ու կամքը ներկայացնելու բոլոր նրանք, ովքեր ուզում էին իրենց հոգականը կիսելու իրենց նմանների հետ:

Թերթը ժողովրդի եւ նրա մտաւորականութեան իղձերի արտայայտիչն է:

Այս բոլոր մօտեցումները բխում էին որոշակի սկզբունքներից եւ մտահայեացքից, եւ նա, Շաւարշ Միսաքեանը, ինչպէս երեւում է նրա գրած խմբագրականներից, եղել է յստակ աշխարհահայեացքի եւ ամուր սկզբունքի մարդ:

Ով ծանօթ է նրա առաջնորդող յօդուածներին, անտարակոյս կը մնայ նրա պատկերաւոր ասոյթների տպաւորութեան տակ, չի մոռանայ նրա մտքերն ու համոզիչ ոճը, մի ոճ, որ նրա գրուածքները բարձրացնում են գեղարուեստական մակարդակի: Լրագրութեան մէջ արժէքաւոր է դառնում լոկ այն, որ գեղարուեստական մակարդակ ունի, այլապէս խակոյն մոռացւում է: Ասում են, թէ դա գալիս է նրանից, որ Միսաքեանը նաեւ գրել է պատմուածքներ եւ ակնարկներ, մանրապատումներ եւ էսսէներ: Արդարեւ, զարմանալի չէ, որ Սփիւռքի շատ գրականագէտներ նրան դասում են ըՍփիւռքի լաւագոյն արձակագիրների շարքում:

Ինչո՞ւ չէ:

Նրա արձակը դրա քաջարի վկայութիւնն է:

Շաւարշ Միսաքեանին ներկայացնելու յոյն փորձը թերի կը լինէր, եթէ մենք չանդրադառնայինք նրա կենսագրութեանը մաս կազմող այն միջավայրին, որ կազմաւորեց նրա անձնաւորութիւնը որպէս մեծ մտաւորականի:

Ովքե՞ր էին նրանք, որոնք քայլ էին նետում նրա հետ գրական ու մամուլի անդաստանում: Դանիէլ Վարուժան, Ռուբէն Սեւակ, Սիամանթօ, Զապէլ Եսայեան, Ռուբէն Զարդարեան, Յակոբ Դեմիրճեան (Մնձուրի), Յակոբ Քիւֆէճեան (Օշական), Գեղամ Բարսեղեան, Աւետիս Ահարոնեան, Սիմոն Զաւարեան, Վահրամ Թաթուլ:

Այս անունները փարիզեան կենսագրութիւնից առաջ են կամրջուել նրա մամուլի եւ գրական գործունէութեան հետ, իսկ փարիզեան շրջանում մի նոր համաստեղութիւն երեւաց նրա շուրջը: Շահան Շահնուր, Վազգէն Շուշանեան, Նշան Պէշիկթաշլեան, Նիկողոս Սարաֆեան, Շաւարշ Նարդունի, Հրանտ Սամուէլ, Զարեհ Որբունի եւ մանաւանդ բանաստեղծ Ահարոնը, Ահարոն Տատուրեանը, այն մեծ գեղագէտը հայ քնարերգութեան մէջ, որ դեռ չի գնահատուած, որովհետեւ դեռեւս մատչելի չի դարձած բոլորին:

Նրանցից իւրաքանչիւրը յուզիչ մի դրուագով է կապուած Շաւարշ Միսաքեանի հետ, եւ այդ դրուագները անջնջելի են, խորապէս տպաւորիչ: Բայց կայ մէկը, մի վեհ անուն, որ երբեք չի անջատւում նրանից: Դա Շահան Շահնուրի անունն է: Միսաքեանն է առաջինը տպագրել Շահնուրի «Նահանջը առանց երգի» վէպը: Ու չանջատուեց նրանց հոգեւոր կապը նաեւ մահից յետոյ:

Երբ Շահան Շահնուրը մեռաւ, առեստաւորուղ իջաւ մտքերի վրայ այն կասկածութեամբ, թէ որտեղ կը լինի գերեզմանատունը եւ այդ գերեզմանատան մէջ՝ նրա ունենալիք շիրիմը:

Համայնքը մտահոգ էր:

Բայց եղաւ այնպէս, որ Միսաքեանի աղջիկը հօր շիրիմում անվարան բաժին յատկացրեց նրան:

Եւ Շահնուրի դագաղը իջեցուեց Շաւարշի դագաղի վրայ: Հայրենիքից հեռու, այնտեղ, փարիզեան «Փէռ Լաշէզ»ում Շաւարշի եւ Շահնուրի շիրիմակոթողի վրայ հիմա Շ. տառն է փորագրուած. նրանք ննջում են նոյն փոսում, եւ շնչում են նոյն յաւերժութիւնը:

Շաւարշ Միսաքեանի մասին խօսելիս պէտք է շեշտել, որ նա պրպտող միտք էր, ուսումնասիրող, հետազօտող ու այդ բոլորի մէջ խիստ բծախնդիր:

Ո՞վ յայնաբերեց Միսաք Մեծարենցի կատարած Օսքար Ուայլտի «Դատաստանատունը» եւ «Իմաստութիւն սովորեցնողը» գրութիւնների թարգմանութիւնները. ո՞վ առաջինը լոյս ընծայեց Մեծարենցի Ուոլտ Ուիթմէնի «Ողջոյն Աշխարհի» սքանչելի երկի թարգմանութիւնը, որտեղ Հայերի մասին ասուած է.

«...Դո՛ւք, մտախոհ Հայ, որ կը խորհրդածէք Եփրատի մէկ գետակին մօտ, դո՛ւք, որ Նինուէի աւերակները կը դիտէք, դո՛ւք, որ Արարատն ի վեր կը բարձրանաք»:

Շաւարշ Միսաքեան մարդը, Հայը, յեղափոխական մտաւորականը, հրատարակիչ խմբագիրը իր ուսերին յիսուն տարիներից աւելի ստեղծագործական բեռ ունի, եւ այդ բեռը մեծ կշիռ ունի:

Հայրենիքում հրատարակելով նրա գրական հրապարակագրական երկերի գէթ մէկ ժողովածու, կարծում ենք մասամբ կը թեթեւանայ այդ բեռը:

ՍՏԵՓԱՆ ԱԼԱՋԱՋԵԱՆ

Երեւան, Նոյեմբեր 18

ՎԵՆԵՏԻԿ
ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

155-ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՐԸ Կ'ՈԳԵԿՈՉԷ 5-ՐԴ ԴԱՐՈՒ ՄԵՐ ՍՈՒՐԲ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Հինգերո՞րդ դարուն:

Այո՛, այն ատեն երեւոյթը իր առկայութեամբ եւ ներգործական շարժումով պարզ չէր, այլ յուռթի բազմածին սերմերով: Ազգ գոյութիւնը երկունքի մէջ էր: Գիրի գիւտը կը հրաւիրէր Հայերը նոր ծնունդի, կը մղէր գանոնք նոր գիտակցութեան որ պիտի բացայայտուէր ինքնուրոյն ու հարազատ այս անգամ ու ասկեց եաք գրաւոր լեզուով, այսինքն նոր կարելիութիւն՝ արտայայտուելու բառին գրաւոր կարգականութեամբ, տալով ընթացք մտքին որ գիտակցութիւն է եւ իր այդ նաեւ յիշողութիւն եւ մարգարէութիւն: Արդարեւ Կիրակոս Պատմիչ Վարդապետը (Գանձակեցի) ԺԳ. դարու մեր պատմութեան եւ ազգային վիճակի տխուր իրականութենէն յանձնուելով հինգերորդ դարու մեր թարգմանիչներուն կը գրէ յատկանշական եւ բոլոր սերունդներու պատշաճող հետեւեալ լուսամիտ տողերը. «Սոքա ոչ միայն թարգմանիչք, այլ եւ վարդապետք եւ ուսուցիչք եւ մարգարէք պատմողք ապագայից»:

Հաճելի է ինծի պահ մը, վերյիշել եւ խորհրդածել Հանրի Պերկսոնի, տիեզերական հոլովոյթին շուրջ կատարած ճոխ ու բազմատեսակ անդրադարձութեան վրայ, ջանալով բաղդատական զուգահեռ մը ընել ազգային մեր գոյութեան ու մշակոյթի հոլովոյթին հետ: Պերկսոնի համաձայն երաշխարհ էակը յատկանշող

չարժումը աւնդերական է եւ իբրեւ այդ յեղաշրջում մըն է ստեղծագործ, խմորուած՝ մշտատեւ ու կենսական ալացքէ մը: Յեղաշրջում մը խորքու յաջորդող վիճակներու որոնցմէ իւրաքանչիւրը կ՚աւետէ գալիքը եւ կը պարունակէ զինք կանխողը. եւ ասիկա այնպէս հաստատօրէն կանոնաւորուած եւ բոլոր վիճակներու հասարակաց կեանքով մը կենդանացած, «որ, կ՚ըսէ Պերկսոն, պիտի չկարենայի ըսել թէ ուր կը վերջանար անոնցմէ մին եւ ուր կը սկսէր միւսը: ... Մեր անցեալը կը հետեւի մեզի եւ կը մեծնայ անընդհատ իր ճամբուն վրայ հաւաքած ներկայով»: Նոյնն է եւ նոյն ձեւով կ՚ընթանայ պատմութիւնը, նամանաւանդ երբ այդ պատմութիւնը գիտակցութիւն է եւ ժողովուրդի մը տեւականութեան, աճումին եւ պատգամի մը, զարէ զար փոխանցումի խօսքը կ՚ուզէ ըլլալ: Մեր հինգերորդ դարը, գիրի ու գրաւոր գրականութեան իր խրատաւութեամբ, եղաւ անցեալի ճոխութեան արձանագրութիւնը ու մէկնակէտ՝ հարուստ ազգային ու մշակութային ուժականութեամբ, բացուելու դէպի ապագան, ապահովելով գիրի զօրութեամբ՝ նոյն ապագայի իրագործուելու բոլոր պայմանները: Բաւական է որ այդ ապագան, որ մեր ներկան է այսօր, ըլլայ գիտակից եւ ամէն միջոց ծառայեցնէ որպէսզի իրմով քիչ մը աւելի աճի, զօրանայ ու կազմակերպուի անցեալը, որ զինք ըրաւ ու ըրաւ:

Մեսրոպ Մաշտոց, գիրի գլուխով, գրաւ հայ ժողովուրդը, անոր հոսանուտ ընթացքը պատսպարող՝ ապահով հուներու մէջ, փրկելով զայն ժամանակներու հոլովոյթին աւերիչ ու ցամքեցուցիչ հարուածէն:

Մեսրոպ Մաշտոց ստեղծեց հոյլը աշակերտներու, հիմնելով խակական դպրոց մը, ուր Հայը իր լեզուով պիտի կրթուէր, գրաւոր աշխատանքի ստեղծագործ կատարելագործումով. այնպէս ինչպէս դարեր ետք Մխիթար Սեբաստացին պիտի ընէր մտաւորական վարդապետներու միաբանական հիմնարկով, մէկ կէտը հետապնդող բազմատեսակ ուժերու համակարգումով, որպէսզի Ազգը չսուզուի ժամանակներու թմբիրին մէջ, այլ մնայ արթուն ու յարատեւ գործօն, նոր ու միշտ աւելի զարգացած ծնունդներու ըլլալով գրաւական:

Այն ատեն, հինգերորդ դարուն, ժամանակներու պահանջն էր որ լեզուն դառնար նաեւ գիր, որպէսզի օտար մշակոյթներու գրաւոր ազդեցութիւններու տարափին տակ, մնար ան հաստատ, պաշտպանուած իր ներքին օրէնքներով եւ քերականական կառոյցով, եւ երբեք չխաթարուէր ողջ կազմը Հայոց մեծաքանչին որ, թէ հո՛ղ էր, թէ հայրենի՛ք եւ թէ ժողովուրդ:

Այսօր նոյնն է պահանջը եւ հայ դպրոցին դերը որ, անցեալի լոյսին տակ, կը դառնայ աւելի հրամայական, պարտադիր ամէն Հայու համար:

Գրաւոր քանդակուած լեզուն մնայուն աղաղակ է ազգային պատկանելիութեան եւ զանազանելիութեան՝ ուրիշ ազգերու եւ լեզուներու դիմաց:

Այն ատեն կար նաեւ հրամայականը քրիստոնէական կրօնքի լուսաւորիչ հանդամանքին, որուն եթէ 301 թուականին, կամքի հաւանութեամբ ընդառաջած էր Հայ ժողովուրդը, կը մնար սակայն կատարելիք խոր աշխատանք, այդ հաւանութիւնը վերածելու համոզումի եւ ներքին ապրումի: Գիրը եւ անոր ուսուցումը պիտի հարթէին ճամբան իմաստուն խորհրդածութեան, մշակոյթի արժեւորումին եւ համապատասխան վերաբերմունքի: Արդարեւ կրթուելէ ետք հայ լեզուի գրաւոր աշխատանքներու հնոցին մէջ, հինգերորդ դարու հայ ուսանողները, կը զրկուէին ժամանակի մշակութային բարձրր վարկ վայելող կեդրոնները որպէսզի հմտանան ու վերադառնալով հայրենիք, պայծառացնեն ազգը Հայոց եւ լուսաւորեն մտքերը իրենց օրերու պատանինե - րուն, իրենց յաջորդները եւ ապագայ սերունդը ազգին. «Սոքա մանկանց դաստիարակք եւ երիտասարդացն բարի օրինակ ... ուսուցանեն զբովանդակ աշխարհս ... եւ կարգեն դպրոցս...» (Կիրակոս Գանձակեցի): Եդեսիա, Կեսարիա, Աղէքսանդրիա, Աթէնք, Հռոմ, Բիւզանդիոն կը ճոխացնեն մտքերն ու սրտերը հայ ուսանողներուն որոնք իրենց յաջորդական գործերու եւ ցուցաբերած ազգային ու քրիստոնէական կրօնքի մտահոգութիւններուն համար կոչուեցան Սուրբ Թարգմանիչներ: Գուցէ դեռ չենք սպառած ամբողջ պաշարը հինգերորդ դարու այդ մեծղի չարժումին ծնունդ տուող «Միտք Բան»ին կամ դերակատարներու իմաստասիրութեան: Արդարեւ դարաշրջան մը կամ ժողովուրդ մը հասկնալու համար անհրաժեշտ է հասկնալ անոր իմաստասիրութիւնը, առանց մոռնալու թէ մարդոց կեանքի պարագաներն ալ մեծապէս կ՚ազդեն բնորոշելու իրենց իմաստասիրութիւնը:

Այս փոխադարձ կախումնաւորութեան ըմբռնումին մէջ է գաղտնիքը, յաջորդական դարերու ծնունդ հարցերու քննու - թեան, դասաւորումին եւ համապատասխան դիրքորոշումին, գերազանցելու համար ամէն խոչընդոտ, պահպանելու հին աւանդը, ճոխացած մակարդակով, որ իր կարգին դարձեալ ատաղձ է եւ Սերմ՝ ապագայի յայտնութեան եւ Հայու տեւականութեան. «Աներեւոյթ նպատակի ուշ դնէին» (Կիրակոս Գանձակեցի):

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀՈՂԱԿՈՅՏԻՔ

ՄԱՄԲՐԷ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տերեւաթափի եղանակը մեզ կը բաժնէ մեր սիրելիներէն. անոնք կը մեկնին անբիծ յիշատակներ ձգելով մեզի: Այսպէս բաժնուեցաւ նաեւ Մամբրէ Սէմէրճեանը որ Վալանսի հայութեան ծանօթ էր իր ժրաջան գործունէութեամբ:

Անոր յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Նոյ. 19-ին Վալանսի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին: Արարողութիւնը կատարեց Նորվան Եպիսկ.: Ան իր դամբանականին մէջ յիշեց ողբացեալին կատարած աշխատանքը Հայ Եկեղեցիին ի նպաստ:

Դամբանականներ խօսեցան նաեւ ՊՊ. Գապաղճեան եւ Սարեան: Իսկ հողակոյտին վրայ յիշատակի խօսք արտասանեց Պետիկ Պապիկեան:

Դժուար է մխիթարական խօսք ուղղել իր սիրելիներուն. այս քանի մը տողերը թող բուրումնաւէտ ծաղկեփունջ մը ըլլան անոր թարմ հողակոյտին վրայ:

ՄԱՄԲՐԷ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ԿԵՐՊ — ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՇՈՏ ԲԱՅԱՆԴՈՒՐ

Հայաստանի ծանօթ նկարիչներէն, Աշոտ Բայանդուր, որու գործերուն ծանօթանալու առիթը ստեղծուած էր 1989-ի աշնան «3-րդ յարկ» խումբին ցուցահանդէսին առթիւ (կազմակերպութեամբ Բօսիերախոն - Արմէնիի եւ Ֆրանս - Լիպէրթէի) այս անգամ առանձին ցուցահանդէսով մը կը ներկայանայ Փարիզցիներուն (Դեկտեմբեր 14-էն Յունուար 10):

Նորաստեղծ «Հարիւրները» (լէ Սան) ցուցասրահն է որ իր բացումը կը կատարէ Հայաստանցի արուեստագէտին գործերով: Ան կը սահմանէ ժամանակին եւ ստեղծագործութեան յարաբերութիւնը սապէս. - «Ստեղծագործը տեղ կը գրաւէ ժամանակին ներքին կշռոյթին մէջ: Ստեղծագործը կը բախի ընկերութեան, որովհետեւ այս վերջինը անշարժութիւն կը պահանջէ, արդէն իսկ բացատրուած բաները: Ինք՝ ստեղծագործը, անբացատրելին մէջ մխրճուած է, հոն է որ կ՚ապրի, դեռ գոյութիւն չունեցածին հետ, որ պիտի գայ, ամէն վայրկեան ծնածին հետ»:

(*) Galerie Les Cent,
8, rue de Jouy, 75004 Paris,
(M° St. Paul ou Pont Marie).

ԳՈՂԹՈՒԹԷ ԳՈՂԹՈՒԹ

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Պէչկէօթիւրեան կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21, Թէքէեան Մշակութային Միութեան Փասատինա - Կլէնտէյլ մասնաճիւղը կազմակերպած է յուշ - երեկոյթ մը՝ նուիրուած Վահան Թէքէեանի: Վարչութեան ատենապետ Յովհաննէս Երկանեանի բացման խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցած է օրուան բանախօսը՝ տոքթոր Վաչէ Ղազարեան: Գեղարուեստական յայտագրին մէջ արտասանութիւններով հանդէս եկած է Երեւանի համալսարանի բանասիրական բաժնի շրջանաւարտ Թամարա Յովհաննիսեան, դաշնակի վրայ քանի մը կտորներ նուագած է երգահան՝ Արմէն Մանդակունեան:

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ուսումնական Խորհուրդի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 15, տեղի ունեցած է հանդիպում մը Հայաստանի Խորհրդարանի անդամներ, Գիտութեան եւ Կրթական յանձնախումբի նախագահ՝ Ռաֆայէլ Ղազարեանի ու Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի վերատեսուչ՝ Նուրի Սարգսեանի հետ: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Ուսումնական Խորհուրդի բազմամշակութային կրթութեան բաժանմունքի տնօրէնուհի՝ Ալիս Պետրոսեան, որ ունկնդիրներուն բացատրած է երկու երեսփոխաններուն այցելութեան նպատակը՝ աւելի մօտիկէն ծանօթանալ ամերիկեան դպրոցներու ուսուցման մեթոտներուն: Ան յայտնած է նաեւ որ ծրագրուած է Հայաստանի մէջ հիմնել Գալիֆորնիոյ Համալսարանի նոր մասնաճիւղ մը: Տեսուչ Ռապըրթ Սանչէսի ելոյթէն ետք խօսք առած են երկու երեսփոխանները, որոնք ծանրացած են քաղաքագէտներու, տնտեսագէտներու, կառավարիչներու պակասին վրայ ու նշած են ուսումնական համակարգի բարելաւման անհրաժեշտութիւնը: Թարգմանի մը միջոցով տեղի ունեցած հանդիպումին աւարտին երկու վիտնականները պատասխանած են ներկաներու հարցումներուն:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Պառնստոլ Փարք» թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 14, «Հորիզոն» հեռատեսիլի յայտագրին հրաւէրով Միացեալ - Նահանգներ գտնուող Երեւանի Սենեկային Թատրոնը հանդէս եկած է «Կառավարական համերգ» թատերախաղով: Այս առաջին ներկայացումը հանրութեան կը պարզէ 1960 - 1970 - ական թուականներու Խորհրդային Հայաստանի պետական առանձնաշնորհեալ շրջանակներուն հրամցուած համերգներուն նմանակումները: Համերգներ, որոնք Սենեկային Թատրոնին պրիսմակէն անցնելէ ետք, կը ներկայացուին երգիծանքով, ճաշ երաժշտութեամբ եւ ընկերութեան նուրբ ձաղկումով:

ԹԵՀՐԱՆԻ «Սուքերեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 23, տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը՝ նուիրուած հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարին: Ձեռնարկին մասնակից դասախօսները ներկայացուցած են հարիւրամեայ պայքարին անցած ուղին ու հանգրուանները:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՊԱՅԱԶԻՏ

Մասիսի ստորոտ, պատմական Նշանաւոր բերդաքաղաք՝ Կարնոյ կուսակալութեան ներքեւ, առ երի Կոնատիկ գետակի (որուն կամուրջը ձեռակերտ է Հայու), կառուցուած Այս Տաղի կողին, Գըզըլ Տաք եւ Շարան քարայրներուն մէջ: Սահմանները՝ հիւսիսէն Ռուսիա, արեւելքէն Պարսկաստան, հարաւէն Վան եւ արեւմուտքէն Խնուս - Բասէն: Իր վիճակներն են Տիատին, Գարա Քիլիսէ, Ալաշկերտ, եւ Անթապ՝ որոնք երբեմնի համբաւաւոր Բագրեւանդ գաւառը կը կազմէին: Քաղաքամէջի Հայութիւն՝ 250 տուն (2500 անձ): Եկեղեցին Ս. Կարապետ, մենաստանը «Ս. Աստուածամայր», աւերակ տաճար մը Ս. Ամենափրկիչ եւ ուխտատեղիներ:

Երբ 1914 տարւոյ Դեկտեմբեր ամսուն Ռուսը նահանջեց Սարը Ղամիշէն եւ Արտահանէն, օրհասի ժամը հնչած էր այս շրջանի Հայ բնակչութեան համար՝ որ կանխատեսելով գալիք վտանգը, որոշեց հեռանալ իր հայրենիքէն Ռուս զօրքերուն հետ: Ալաշկերտի, Թութաղի, Գարա Քիլիսէի, Տիատինի եւ Պայազիտի Հայերը սարսափահար դէպի Կովկաս գաղթեցին ձիւն - ձմեռին: Նոյն ժամանակամիջոցին էր որ սահմանակից Պարսկահայք եւս իրենց գաղթը կը սկսէին Դաւրէժի, Խոյի, Սալմաստի եւ Ուրմիոյ շրջաններէն, տաճկական հայակուլ հոսանքներու մէջ ընկլուզելէ զերծ մնալու համար: Իսկ իր տեղէն չշարժող ժողովրդեան վիճակուե - ցան Թուրքին սովորական զրօսանքները.- Կոզոպուտ, Առեւանգ եւ Ջարդ՝ իրենց սարօքը:

Իր օտար յորջորջումը 15-րդ դարէն սկսող եւ ի հնումն հռչակաւոր Դարոյնք բերդին անուամբ ծանօթ՝ Պայազիտ քաղաքը 1735-էն մինչեւ 1877 տեսած է հինդ պատերազմ, չորսը ռուսական եւ մին պարսկական (1821): Ասոնց ընթացքին՝ Հայ բնակչութիւնը ենթարկուած է ջարդի ու գաղթի: Այդ բոլորին լրումն էր ահա 1915-ինը, որ Հայուն հո՛տը չթողուց հոն:

Աղէտի տարին, Պայազիտի եւ շրջակայից առաջնորդական տեղապահի իր պաշտօնը կը շարունակէր

Ներսէս Աւագ Քահանայ Քաջբերունի, որ կրցած է փախչիլ Երեւան եւ որ 1914-ին Պատրիարքարանի հրահանգով պատրաստած էր նոյն թեմին 26 երէցներուն կենսագրականները, որոնք ներկայացուած են ստորեւ իրենց կարգին:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՊԱՅԱԶԻՏԻ

Պայազիտ ունի անհամար Քիւրտ գիւղեր: Ահաւասիկ հայաբնակները.

1.- Մէյրէմանէ, 7 տուն, դէպքէն առաջ Ռուսիա գաղթած:

2.- Արծափ. - Քաղաքէն 12 մղոն հեռու՝ Ջինկիլի լեռնահովիտին մէջ, գետակի մը եզր, զոր 1877-ին բանակատեղ ըրաւ Տէր Ղուկասով Ռուսահայ զօրավարը: Արծափի Հայ բնակչութիւնն էր 120 տուն, երկու քարակոփ եկեղեցիով եւ «Ս. Գրիգոր» եւ «Ծաղկավանք» աւերակ մենաստաններով: Տեղւոյն պանդուխտ երէցն էր

Դաւիթ Քահանայ Տէրոյեան. - Ծնած Սպարկերտու Հեզան գաւառակի Հողոտգիւղը (Բաղէշի Նահանգ), աշխարհական անուամբ Զաքար, ուսած Աղթամար եւ 1885-ին ձեռնադրուած Շիրնից Ս. Գէորգ եկեղեցւոյն վրայ՝ Խաչատուր կաթողիկոսէ:

3 - 4. - Մուսունէ 80 տուն, Քօրունէ 30,

Եկեղեցին Ս. Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յովհաննէս Քահանայ Տէր - Աբրահամեան. - Ծնած 1855-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, որդի Տ. Աբրահամի որմէ ստացած է նախնական կրթու - թիւնը, 1899-ի ձեռնադրուած Յովհաննէս Եպիսկոպոսէ: Նահատակ:

ԳԱՐԱՔԻԼԻՍԷ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Վիճակ եւ քաղաքաւան Բագրեւանդ գաւառի (Պայազիտ), որ Ալաշկերտէն կը բաժնուի Տաշլի գետակով եւ որ թատր եղած է Ռուսեւթուրք նախկին պատերազմին. այդ պատճառաւ թէեւ Հայերը գաղթած էին, բայց վերջէն կրկին լեցուեցան: Վերջին դէպքերու նախօրեակին՝ 320 տունւոր Հայութիւն կար հոն, այսինքն իբր 2300 հոգի, որոնցմէ մեծ մասը բարեբախտաբար կրցաւ անցնիլ ռուսական սահման եւ իր մորթը փրկել:

Պայազիտի նման, այս քաղաքն ալ ունի անհամար Քիւրտ գիւղեր:

(Շար. 145)

(Շար. Ա. էջէն)

կութիւն···», ուրիշներ՝ «առնէ ո՞ւրկէ յայտնուեցան»»:

Պիրանտ կ'անդրադառնայ նաեւ պաշտօնական շրջանակներու կեցուածքին. «աւելի ջերմ, աւելի մօտիկ»: *Կ'ըսէ թէ* «պաշտօնական անձնաւորութիւններ իրենց նոր քաղաքականութիւնը լաւագոյնս կարենալ բացատրելու ջանքով վարուեցան»:

Սակայն ինչ որ Պիրանտի գիտարկումներուն ամէնէն հետաքրքրական մասը կը կազմէ, այն է որ կը վերաբերի «փողոցի մարդուն» *հակազդեցութեան:*

Ան կը գրէ այս մասին.–

«Երբ կը համեմատենք կառավարական նոր մերձեցումն ու փողոցի մարդուն հակազդեցութիւնը, անմիջապէս անհերեւ կը դառնայ երկուքին միջեւ կարեւոր տարբերութիւն մը:

Դէպի Թուրքիա բացուելու կառավարական մօտեցումը - որքան ալ իրապաշտ ու պարտադիր ըլլայ-, տակաւին վերեւի ոլորտներուն մէջ մնացած է: Չէ կրցած իջնել ժողովուրդին: Թերեւս կանուխ է տակաւին, պէտք եղած աշխատանքը տարուած չէ: Այսուհանդերձ, պէտք չէ կարծել որ Հայաստանի ժողովուրդը դիւրաւ պիտի իւրացնէ քաղաքականութեան այս փոփոխութիւնը, որքան ալ որ աշխատանք տարուի···:

Թերեւս անոր զայրոյթը բացայայտօրէն պիտի չարտայայտուի, պիտի թաղուի սրտին մէջ, սակայն երբեք պիտի չոչընչանայ: Անոնք Թուրքին ու թրքական ցեղի պատկանող ամէն մարդու պիտի նային քիչ մը կասկածով, քիչ մը մտահոգութեամբ, քիչ մը զայրոյթով ու ոխով···:

Իրականութեան մէջ, պէտք չէ շատ զարմանալ այս վիճակին:

Ըրովեետեւ ներկայ սերունդը, նախորդները եւ ապագայինները միշտ որոշ հաւատքով մը կը մեծնան. մենք որքան որ ալ գիտնանք թէ որքան սխալ է ատիկա, կամ այդպէս մտածենք, անոնց տեսանկիւնը տարբեր է: Ամէն հայ երախայ երբ առաւօտուն կ'արթննայ, իր մեծերը Արարատը ցոյց տալով կ'ըսեն. *«Նայէ՛ տղաս, այդ հողերը մերն էին: Թուրքերը մեր կոտորեցին ու այդ հողերը մեզմէ խլեցին»*. այսպէս կը մեծնան Հայ երախաները:

Իսկ հիմա նոյն մարդոց պիտի ըսուի. *«պատրաստ ենք գործակցելու Թուրքերուն հետ···»*:

Արդեօք որքա՞ն համոզիչ կ'ըլլայ:

Մեզի համաձայն, պիտի չըլլայ. ակամայ պիտի հանդուրժեն: Ինչպէս մենք պիտի չհրաժարինք մեր տեսակէտէն, անոնք ալ պիտի մնան իրենց հաւատքին մէջ:

Ահա, ա՛յս է գլխաւոր խոչընդոտը զոր պիտի դիմագրաւէ ներկայի հայկական կառավարութեան քաղաքականութիւնը: Ժամանակի ընթացքին համագործակցութեան օգուտները թերեւս պիտի փոխեն հակազդեցութիւնները, սակայն առաջին քայլին դիմադրութիւնը անխուսափելի պիտի ըլլայ:

Հայկական գաղտնի բանակն ալ որ կը կարծուի թէ 30 հազար հոգիէ կը բաղկանայ, կրնայ ընդլայնել այս հակազդեցութեան տարածքը: Պէտք չէ նաեւ մոռնալ որ ոչ պաշտօնական այս ուժը որ սահմանակից ադրբեջանական գիւղերուն վրայ յարձակում գործելու կը ծառայէ, հետզհետէ աւելի կը խուսափի կառավարական հակակշիռէն:

Ամփոփելով ըսենք թէ հայկական կառավարութիւնը կը ջանայ տարիներու ընթացքին ստեղծուած ուրուական մը նորէն բանտել իր տուփին մէջ, կամ գոնէ հակակշռի տակ պահել···:

Չափազանց դժուար գործ մը···:

Սակայն բուն դժուարութիւնը պիտի գայ Սփիւռքի Հայութենէն»:

**

Նոյն թուականի «Հիւրրիյէթ» *օրաթերթն ալ Գ. էջի ուշագրաւ խորագիրով մը կը յայտնէ.– «Մոսկուայի մեր ապադեսպանը Հայաստան կ'երթայ»: Ապա անդրադառնալով հայեւթուրք յարաբերութիւններու նոր հանգրուանին, կ'ըսուի թէ առոյգ է ապադեսպանին Երեւան այցելութեան լուրը: Յիշելով Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի Ամերիկա այցելութեան ընթացքին հայեւթուրք փոխ-յարաբերութիններու բարւոքումին մասին յայտնած փափաքը, թերթը կը շեշտէ թէ այս հոլովոյթին մէջ յատուկ կարեւորութիւն ունի Վոլքան Վուրալի Հայաստան այցելութիւնը: Կ'ըսէ թէ ան այս պտոյտին ընթացքին առիթը պիտի ունենայ ուսումնասիրելու Հայ ղեկավարներու իսկական հակումներն ու մտերմութեան սահմանը:*

Պր. Վարուժան Զարգչեան,
Օր. Անի Զարգչեան,
Օր. Այտա Զարգչեան,
Պր. Նշան Զարգչեան (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Չիմճեան եւ զաւակը (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Արթօ Զարգչեան, զաւակը եւ խօսնեցեալը,
Տէր եւ Տիկին Արման Զարգչեան եւ զաւակները,
Օր. Ազատի Էրօղլու (Գերմանիա),
Տէր եւ Տիկին Պերճ Էրօղլու եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Ալիս Սապահ եւ զաւակները (Պոլիս),
Այրի Տիկին Սոնա Սերոբեան,
ինչպէս նաեւ Սերոբեան, Գարակէօզ, Մանկեան, Էմիրկէեան, Պէօրէքեան, Սէյման ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, քեռայրին, խնամիին եւ ազգականին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԶԱՐԳՉԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 25-ին, Նիս, 66 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 11-ին, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին, 15 rue Jean-Goujon, *ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանէօ-Փարիզիէնի գերեզմանատունը:*

Ցաւակցութիւն՝ տամարով:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին կազմակերպուած՝ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա. Չրբաշեան սրահին մէջ:

**

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վալանսի «Ազաւնի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակի իր վեթերան ընկերուհի Անոյշ խաչիկեանի *մահուան առթիւ.–*

Պօղոսեան ընտանիք 2·000 Ֆր., Տէր-Պօղոսեան ընտանիք եւ Խաչիկեան ընտանիք 1·000-ական Ֆր., Տիկին Մարմինէ Գասեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճիօվանի, Տէր եւ Տիկին Ասօ Գասեան, Տէր եւ Տիկին Սերոբ Գոչայեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Թայօ, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ճառայեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 300 Ֆր., Պ. Րաֆֆի Գալֆայեան 500 Ֆր., Պ. Թիէրի եւ Պ. Տիտիէ 100 Ֆր., Տիկին Հ. Խաչերեան, Տէր եւ Տիկին Լիւսիէն Պարօ, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Աբրահամեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Սասունեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճորճ Աւետեան, Տէր եւ Տիկին Վահէ Իգերեան 50-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Բ. Թապոեան, Տիկին Իւէն Սեմերճեան, Օր. Թենկիրեան, Րաֆֆի Մարգարեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Համազասպ Բէյպապճեան, Տէր եւ Տիկին Գարաքէլեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Թօփչեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Նազարեան, Տէր եւ Տիկին Արթին Կօչկարեան, Խաչբերդի Միութիւն, Օր. Գալուստեան 200-ական Ֆր., Պ. Սահակ Խաչատուրեան 100 Ֆր., Սարգիսեան ընտանիք 1·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ազատ Թորոսեան, Պ. Միշէլ Թորոսեան, Տիկին Ռօզին Զատիկեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վրէժ Թորոսեան, Տիկին Սեդա Բարթամեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Պօյաճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Շահինեան 150 Ֆր.:

**

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա-Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը իր սիրեցեալ ընկերուհի Անի Հիսայեանի *մահուան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Թէրզեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Հիմինեանէ 200-ական Ֆր.:*

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ – ԶՐՈՅՑ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան քարտուղար
ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ-ի հետ
«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ»

Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 16·30-ին Հ.Բ.Ը.Մ.-եան Ա. Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԵՐՇԻԿ

— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS AGOP

11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

U. G. A. B.
NICE — COTE D'AZUR

MONODRAME

La Reine Parentsème

ou

La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie

le Samedi 15 Décembre à 21 heures

à l'HOTEL CARLTON DE CANNES
(Salon Californie)

Participation aux frais : 50 Frs.

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION VENTE

DE CERAMIQUES ARMENIENNES

du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ
ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն *եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:*

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս *երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ.* Յովհաննէս Պէրպէրեանի*:*

Ժամը 12·30-ին Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ, որու ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանը կը յանձնուի Պ. Պետրոս Գապաքճեանի առ ի վարձատրութիւն իր երկարամեայ ծառայութեան: Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը: Ճաշագինն է՝ 130 Ֆր.:

Սկիզբ ժամերգութեան՝	*ժամը* 8·45-*ին,*
Պատարագ՝	*ժամը* 10-*ին,*
Քարոզ՝	*ժամը* 11·15-*ին,*
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ՝	*ժամը* 12-*ին:*

– ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ –

ՍԷՆ - ՄՕՐԻՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն-Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, դպրոցի աշակերտներու կողմէ, Կաղանդ Պապայի ներկայութեամբ:

ԿՈՉ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու, Կամաւորներու եւ Դիմադրականներու Ընկերակցութիւնը Նոր տարուան առթիւ Հայաստանի աղէտեալ եւ վիրաւոր երախաներուն պիտի ղրկէ օգտակար նուէրներ եւ անհրաժեշտ պիտոյքներ:

Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր սրտցաւ հայրենակիցներուն նիւթապէս մասնակցելու նուիրատուութեան այս ձեռնարկին:

Ձեր գոհաբերութեան ծաւալէն կախում պիտի ունենայ այս անհրաժեշտ օգնութեան մեծութիւնը: Նուիրատուներու անունները ու գումարը մամուլով պիտի ծանուցուին:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Դրամական առաքումները ընել՝
Monsieur Kevork BAKERDJIAN
35, rue de Trévise, 75009 Paris

Յ. Գ.– Ժամանակը շատ կարճ ըլլալուն կը խնդրենք մեր սիրելի նուիրատուներէն ըլլալ արագ, որպէսզի ժամանակին գործադրենք այս ձեռնարկը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

DINER ANNUEL

DES

AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

Au profit de leurs étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

Invité d'honneur : Monsieur G. GARVARENTZ

Vendredi 14 Décembre à 20 heures
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

Tirage de la tombola au cours du diner.

—— Pour réserver, téléphonez au 45. 27. 74. 01 ——

ՈՒՐԲԱԹ ՇԱԲԱԹ — no. Երեքշաբթի
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 11
MARDI
11 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.426
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.426

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՍՓԻՒՌՔ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՈՒ ՀԱՅ-ԹՈՒՐՔ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Մ. Ալի Պիրանտ իր յօդուածաշարքին երրորդ գրութեամբ կը սեւեռի Սփիւռք - Հայաստան յարաբերութեան: Սփիւռքահայութեան թիւը կը գնահատուի 3.5 - 4 միլիոն, ցրուած՝ 22 երկիրներու մէջ: Սփիւռքը կը յատկանշուի երկու գլխաւոր կէտով.

Ա.- Գրեթէ ամբողջութիւնը կազմուած է Թուրքիայէն գաղթածներու շառաւիղներով:

Բ.- Տէրն է ցեղասպանութեան պնդումին. պահանջատէր է Թուրքիոյ դէմ:

Պիրանտ կ'ըսէ թէ հայ Սփիւռքը ոչ հարստութեամբ, ոչ ալ ազդեցութեան կարողութեամբ կրնայ համեմատուիլ Հրեաներու հետ. այսուհանդերձ, վերջին 15 տարուան ընթացքին միջազգային հանրային կարծիքին իր գոյութիւնն ու ցեղասպանութեան պնդումները լսելի դարձուց ահաբեկչական արարքներով:

«Մեզի, կ'ըսէ ան, որովհետեւ այնպէս հաւատացուցած էին թէ ամէն գէշութիւն միայն Խորհրդային Միութենէն կուգար, կը կարծէինք թէ Հայու անունով գործուած ահաբեկչական արարքներու ետին միշտ Խորհ. Հայաստանը կայ: Աւելի ճիշդը, ջանք կը թափուէր որ այդպէս կարծենք: Մինչդեռ այսօրուան իրականութիւնը ցոյց կուտայ թէ կացութիւնը բնաւ այդպէս չէ ու այդ շրջանի ահաբեկչութիւնը Սփիւռքի որոշ թեւերէն ծնցուկ կը գտնէր:

Սփիւռքի Հայերուն մէկ մասը, իրենց ամբողջ կեանքին ընթացքին ինքնութիւն, գոյութիւն պահելու, իրենց զաւակներուն հայութիւնը չմոռցնելու միջոց նկատած են թրքական թշնամութիւնը:

Սփիւռքը ամբողջութիւն մը չէ. ունի վերջին ծայր մտացի տարրեր, ինչպէս նաեւ ծայրայեղ մոլեռանդներ: Ոմանք թրքական թշնամութիւնը նոյնիսկ ասպաբէզի վերածած են»:

Պիրանտ կ'ըսէ թէ վերջին 15 տարուան պայքարին ամէնէն չէզոք դերը ստանձնած է Հայաստան. այս կացութեան գլխաւոր պատճառը Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնը չփասթարացնելու Մոսկուայի ճնշումը կը նկատէ, ապա նիւթական ու ֆիզիքական արգելքներ: Կ'ըսէ նաեւ թէ իրերայաջորդ դէպքերու խտացումով, Երեւանէն արուած զեկուցումներու չեշտն ալ հետզհետէ փոխուեցաւ, Եկեղեցին սկսաւ աւելի գործօն դառնալ, սակայն երբեք չհասաւ Սփիւռքին հետ մրցակցութեան աստիճանին:

Պիրանտ իր գրութիւնը կը շարունակէ Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութիւններու հետեւեալ ուշագրաւ սահմանումով.

«Սփիւռքն ալ սկիզբի շրջանին մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած չէ Հայաստանի. «Համայնավար» պիտակէն ալ խրտչելով շատ մտերմացած չէ Երեւանի հետ: Հակառակ անոր որ 1970-էն սկսեալ աճրտացած են յարաբերութիւնները, Երեւան Սփիւռքը ընդհանուր առմամբ, միշտ նկատած է «օժանդակող հարուստ ազգական մը», իսկ Սփիւռքը՝ Երեւանը «աղքատ ազգական մը որուն պէտք է բաներ մը տալ»:

Այլ խօսքով, Սփիւռք ու Երեւան ոչ անցեալին, ոչ ալ այսօր կրցած են ներդաշնակ գործակցութեան յարաբերութիւն մը ստեղծել ու (Հրեաներուն նման) ամբողջութիւն մը գոյացնել որ թեւ թեւի կը յառաջանայ, ոչ մէկ ստուեր կը բոյլատրէ հայրենի հողին վրայ ու կարելի ամէն միջոցով հետամուտ է իրեռօգնութեան: Երկուքը կը նմանին հեռաւոր ազգականներու որոնք կը համակրին իրարու, սակայն տէր են անջատ շահերու, քաղաքականութեան ու աշխարհահայեացքի»:

Այս վերլուծումէն մեկնելով, Պիրանտ կը գրէ թէ Սփիւռքի մէկ թեւը այսօր խստիւ կը քննադատէ Թուրքիոյ հետ Հայաստանի գործակցութեան փափաքը ու մինչեւ իսկ «դաւաճանութիւն» կը նկատէ զայն:

Կ'աւելցնէ թէ իր կարծիքով Երեւանի գլխաւոր հարցը պիտի դառնան իր ժողովուրդը եւ Սփիւռքը: Կը գրէ թէ Սփիւռքը կրնայ տնտեսապէս բարգաւաճ վիճակի հասցնել Հայաստանը: Կրնայ իր ներդրումով ու իր միջնորդութեամբ բացուելիք գործի մարզերով 10 տարուան ընթացքին շատ աւելի բարօր կացութեան մը բերել երկիրը որ ներկայիս վերջին ծայր դժուարին պայմաններու մէջ կը գտնուի:

Ապա հարց կուտայ.

«Արդեօք Սփիւռքը իսկապէս պիտի ընէ՞ այս բոլորը, թէ ամբողջ ուժը պիտի գործածէ թրքական թշնամութեան ու ցեղասպանութիւնը աշխարհին ճանչցնելու նպատակին, ապա պիտի հետապնդէ Թուրքիան ծունկի բերելու նման անիրականալի վրէժական գաղափար մը. ներկայի հանգրուանին որոշ չէ տակաւին: Այս կէտը աւելի պիտի յստականայ յառաջիկայ Փետրուարին Երեւանի Սփիւռքի համաժողովին ընթացքին:

Այսուհանդերձ, Սփիւռքը այս մարզին մէջ տէր է Երեւանի կարգ մը բաներ պարտադրելու, Թուրքիոյ հետ գործակցութիւնը ձախողեցնելու կարելիութեան:

Մեր կարծիքով, Երեւան ու Սփիւռք այնքան տարբեր աշխարհներու տէր են որ շատ դժուար է որ ներդաշնակ համաձայնութիւն մը գոյացնեն:

Պէտք չէ զարմանանք ու աւելի կարեւոր է որ ատիկա խաղ մը չկարծենք, յառաջիկայ տարիներուն, եթէ դէմ յանդիման գտնուինք տարբեր քաղաքականութիւններու ու հակասական վերաբերումներու»:

ԼԷՔ ՎԱԼԵԶԱ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

Եթէ նոյնիսկ յաղթանակ մը կը նկատուի Լէք Վալեզայի համար, յաղթանակ չէ Լեհաստանի եւ իր ժողովուրդին համար: Այն Լեհը որ, Կիրակի օր, իր քուէն տուաւ Կտանսքի բանուորին, կ'ուզէր դէմ քուէարկել Թիմինսքիի եւ Վալեզան կ'ընտրէր որպէս նուազագոյն չարիք: Մնաց որ երկու Լեհերէ մէկը միայն քուէատուփ գացած է, ինչ որ 50%ի ձեռնպահութիւն կը նշանակէ, այլ խօսքով փաստն է որ ժողովուրդը, իր հոգեբը շալկած, ոչ մէկ տրամադրութիւն ունէր քուէարկելու, թերեւս նաեւ հաւատք չունէր որ բարելաւում մը կրնայ արձանագրուիլ, տնտեսական ծանրակշիռ կացութեան մէջ:

Քուէարկողներու ձայներուն 75%–ով, Վալեզա կը դառնայ հանրային քուէով ընտրուած առաջին նախագահը: Իր յաղթանակը կը պարտի ոչ միայն իր հակառակորդին ամբոխավարութեան, այլեւ անշուշտ, Եկեղեցւոյ ընծայած նեցուկին: Զարմանալի ճակատագիր մը այս բանուորին համար, ծնած 1943–ին, Լենին (Կտանսք) նաւաշինարանը մտած 1967–ին, գործազրկուած 1976-ին եւ 1978–էն սկսած է պայքարիլ ազատ սէնտիքաներու համար: 1980 Օգոստոսին պարագլուխն է գործադուլի շարժումի մը, որ ծնունդ առած է իրեն ի նպաստ, որպէսզի վերստանայ իր աշխատանքը: Օգոստոս 31–ին կը ստորագրէ Կտանսկի համաձայնագրերը, որոնք կ'արտօնեն ազատ արհեստակցականները եւ կը ծնի Սոլիտարնոսկը: 1981 Յունուարին, Հռոմի մէջ կ'ընդունուի Պապին կողմէ, Հոկտեմբերին կը վերընտրուի նախագահ Սոլիտարնոսկի, Դեկտեմբեր 13–ին կը բանտարկուի պաշարման վիճակիատեն, ազատ կ'արձակուի 1982 Նոյեմբերին: 1983–ին խաղաղութեան Նոպէլ մրցանակին կ'արժանանայ: 1989–ին, առաջին անգամ կը հանդիպի Ժարուզելսկիի (Ապրիլ), Օգոստոսին կը մերժէ նախարարապետի պաշտօնը, զոր կը ստանձնէ Մազովիեցքի, որ անարդար պարտութիւն մը կրեց երկու շաբաթ առաջ, նախագահական ընտրութեան ա. շրջանին, բայց, ժողովուրդները երազը կը նախընտրեն չոր իրականութենէն (տես՝ «Յառաջ»ի Նոյ. 28–ի խմբագրականը):

Վալեզայի գործը դիւրին չէ եւ իշխանութեան բերած առաջին փնովութենէն ետք, հարկ է դէմ դնել դժուարութեանց, քայքայուած տնտեսութեան մը, օրէ օր աճող գործազրկութեան: Իր մրցակիցն ալ որու ստացած ձայները (25%) կուգան երիտասարդներէն, բանուորներէն, պիտի չդիւրացնէ իր գործը: Վալեզա պէտք է անմիջապէս նշանակէր նախարարապետը, որմէ, անշուշտ, շատ բան կախում ունի նաեւ իրեն համար: Պէտք է ընտրէ այն

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԸ ԵՒ ԱՆԿԱՊ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գ.

Հայաստանի հոգերը բազմաթիւ են ու բազմատեսակ: Տնտեսական տագնապը եւ Արցախի անել կացութիւնը կը մնան, անշուշտ, հիմնական մտահոգութիւնները իշխանութեան առանց մոռնալու աղէտեալ գօտին: Այսքանին գիտակցելու համար հարկ իսկ չկայ մինչեւ Երեւան երթալ: Տեղւոյն վրայ, սակայն, աւելի զգալի կը դառնան ժողովուրդի մը ամէնօրեայ դժուարութիւնները եւ Սփիւռքի այցելու Հայուն անզօրութիւնը, որ իրեն կուտայ մեղաւորի զգացում մը:

Համագումարը իր ընդհանուր նիւթերէն զատ, ունեցաւ նաեւ յանձնախումբերու նիւթեր, Շաբաթ, կէսօրէ ետք. - Լեռնային Ղարաբաղ, Հայրենիք - Սփիւռք եւ արտաքին յարաբերութիւններ, ներքին քաղաքական իրավիճակ եւ բնապահպանութիւն: Միաժամանակ տեղի ունեցող այս նիւթերը թոյլ չէին տար, անշուշտ, բոլորին հետեւելու կարելիութիւնը:

Արցախի նիստը, որու մէկ մասին միայն ներկայ եղանք, նոյն իրիկուան համերգին պատճառաւ, բաւական ճնշիչ էր: Ելոյթները իրարու կը յաջորդէին, բոլորը կը պարզէին տագնապալի կացութիւններ ու ոչ մէկը կրնար լուծումներ առաջարկել: Ի՞նչ լուծում, երբ ոչինչ մեզմէ կախում ունի: Կը շեշտուէր առճակատման վտանգը, ըստ ոմանց՝ անխուսափելի: Գետաշէնի ներկայացուցիչ կինը իրաւական միացում մը կը պահանջէր, որեւէ հայկական շրջանի հետ, եւ օրինակ կը բերէր: 33 ծնունդ կար եւ ոչ մէկ տեղ արձանագրուած էին, օդին մէջ կը մնային այդ նորածինները: Ուրիշ մը կը մատնանշէր որ Ղարաբաղի ժողովուրդէն կտրուած ենք, որովհետեւ Ստեփանակերտը՝ Արցախը չէ, բայց, անմիջապէս կը հերքուէր: Ապստամբութեան վախ ալ կը տեսնուէր: Օղակայանը արդէն Ազերիներու ձեռքն անցած է, վա՞ղը: Եթէ շարունակեն կարգով գրաւել այլ կէտեր...: Ամէն մէկը կը ջանար կարգադրութիւն գտնել, բայց, կը պարզուէր անճրկած Ղարաբաղցիին ողբերգութիւնը, որ յանկարծ կ'անդրադառնար նոյնիսկ, թէ Վոլսկիի նախագահած Կոմիտէին շրջանին, կացութիւնը աւելի լաւ էր: Լեւոն Տէր - Պետրոսեան իր տրամաբանական միջամտութեամբ կը ջանար մտքերը հանդարտեցնել: Արցախը բարձի թողի չէր եղած: Հարկ է համբերել:

Հարցը հոն է որ ժողովուրդը ընդհանրապէս համբերութիւն չունի այլեւս: 1988–ի, 1989–ի միթինկներու խանդավառութիւնը, որ շրջան մը ոտքի հանած էր ու պատրանքներ տուած ամբողջ ժողովուրդի մը, մարած կը թուի:

Քիչ անդին կար նաեւ Հայրենիք – Սփիւռք եւ Արտաքին Յարաբերութեանց Յանձնախումբին նիստը, ուր, ըստ մեր առած տեղեկութեանց, նոր բաներ չէին լսուած բաղդատմամբ նախորդ տարուան: Անհրաժեշտ կը դառնար արագօրէն պատրաստել Հայրենիք - Սփիւռք յարաբերութեան ծրագիր մը: Բազմաթիւ ելոյթներ տեղի կ'ունենային: Կարապետ Տաքէսեան կը շեշտէր վիճակագրութեանց ստիպողականութիւնը կարենալ աւելի ճշգրիտ վերլուծումներ ընելու համար:

⁂

Շաբաթ իրիկուն, Արամ Խաչատրեան գեղեցիկ համերգասրահը ծայրէ ծայր լեցուն էր, Հայաստանի պետական նուագախումբը ղեկավարութեամբ Լորիս Ճգնաւորեանի նուագահանդէս մը կուտար, նուիրուած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին գահակալութեան 35-ամեակին: Պատուոյ օթեակին մէջ, Վազգէն Հայրապետը կը շրջապատէին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը, փոխ - նախագահը, կրօնական թէ աշխարհական անձնաւորութիւններ:

Ղեկավարին կողքին, կը յայտնուէր բեմբասաց Ծղնաւորեան մը, որ նորութիւն էր Սփիւռքէն գինքը ճանչցողի մը համար: Ամէն մէկ կտորէ առաջ եւ վերջ, Լ. Ճգնաւորեան ինքնաբուխ ելոյթներ կ'ունենար եւ սիրով կ'ունկնդրուէր հանդիսատեսներուն կողմէ, որոնք ամիսներէ ի վեր վարժուած էին այդ երեւոյթին: Կը թուի որ կը սիրեն ալ:

«Հայր Մեր»ով բացումին կը յաջորդէին Ճգնաւորեանի, Պրուխի եւ Արամ Խաչատրեանի գործեր: Ապա՝ Ճգնաւորեան կը յայտնէր թէ պիտի նուագէր հատուած մը իր մէկ գործէն, «Զէյթունցիները», հոսկ՝ «Մեր Հայրենիք»: Այս վերջնոյն առթիւ, երաժիշտը կը յայտնէր թէ հարկ չկար նոր փառերգ մը պատրաստելու, այս մէկը շատ լաւ էր, կուտար երկար պատճառաբանութիւններ եղանակին գեղեցկութեան մասին ու կ'անդրադառնար բառերուն, որոնք, անշուշտ, այսօր կրնան խրտչեցնել: Հոս ալ, կ'առաջարկէր որ «Մեր Հայրենիք՝ թշուառ անտէր»ին տեղ հանդիսականները երգէին՝ «Մեր Հայրենիք՝ ազատ եւ անկախ». եղաւ - գնաց: Իսկ ի՞նչ պիտի ընէինք յաջորդ տողը՝ «մեր թշնամեաց ոտնակոխ» ... Ճգնաւորեան այդ մասին չէր մտածած, Խանդավառութիւնը մեծ էր սակայն, այնքան որ Ճգնաւորեան պիսէ կ'ընէր ու ապշահար ականջալուր կ'ըլլային փառերգի մը կրկնութեան...:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

«ԿԱԼԱՆՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ» ՄԸ

Կարելի՞ է երգիծական էջով մը ձերբակալութեան, բանտարկութեան պարագաներ նկարագրել, հակառակ անոր որ Գ. Մահարիի, Լեռ Կամսարի ստորագրութեամբ նման էջեր կան մեր գրականութեան մէջ, մարդ կը վարանի անմիջապէս դրական պատասխան մը տալու այս հարցումին:

Ժամանակակից կեանքէ առնուած նման էջ մը մեզի կու գայ Արցախի մամուլէն. յիշողութիւններու մէջ դեռ թարմ է «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագիրներէն՝ Արկադի Ղուկասեանի ամիս մը բանտարկութեան պարագան. անոր ամբողջ յանցա՛նքն էր ստորագրել «Բացէ՛ք վերջապէս ձեր աչքերը» խորագրուած գրութիւն մը ուր կը մատնանշէր ու կը դատապարտէր ջարդերը, բռնութիւնը (տես՝ «Յառաջ», Փետրուար 10 / 11):

1990 Յունուար 19-ին երբ նստած է խմբագրատան իր սենեակը, սպայ մը շրջանի արտակարգ կացութեան հրամանատարին քով կը հրաւիրէ զայն: Այս հրաւէրին՛ ալ շատ անորոշ բացատրութիւն մը կ'ընկերացնէ: Ամէն բան շատ «բարեկամական» մթնոլորտի մը մէջ տեղի կ'ունենայ. փողոցը իրենց կը սպասէ զինուորական ինքնաշարժ մը, կը մտնեն: «Ի հարկէ կարող էի աղմուկ բարձրացնել, ուշադրութիւն գրաւել, կ'ըսէ ան, սակայն տղա կը հրաժարի, մտածելով որ «կը հաւաքուեն մարդիկ, զինուորականներից մէկն ու մէկն էլ, չիմանալով, պատահաբար դէպի «օդ» կը կրակի»...: Հեղինակը կ'աւելցնէ թէ Ստեփանակերտի մէջ նման բան պատահած է արդէն ու նոյն - իսկ երախաներ վիրաւորուած են: Միայն կը հարցնէ կրկին թէ ո՛ւր կ'երթան. «Ազնիւ խօսք, Ներքին Գործերու վարչութիւն կ'երթանք. հոն զօրավարը ձեզի կը սպասէ» կ'ըլլայ պատասխանը: Յետոյ, հազիւ այդ շէնքին առջեւ հասած, սպան յանկարծ կը գոչէ. «վա՛յ, բոլորովին մոռացայ, զօրավարը օդակայանն է, հոն է նաեւ իր զօրակէտը, հո՛ն կը խօսիք»:

Արցախցի լրագրողը կը գրէ այնքան անճարակ բեմադրութեան առջեւ. «եթէ այս ամէնը այդքան անմիտ չլինէր, անշուշտ ծիծաղելի կը լինէր»: Ա՛լ համբերութինը սպառած այդ «ձանձրալի խաղէն», վարորդէն բաւական խստօրէն կը խնդրէ որ ինքնաշարժը կեցնէ: Այն ատեն ընկերացող զինուորներէն մէկը անոր վիզին կը փաթթէ փողկապը ու ինքնաշխատ զէնքը կը կոթնցնէ այտին, հրամայելով չշարժիլ: Իսկ երբ կ'առարկէ որ չի կրնար շնչել, սպան կը հրամայէ «քիչ մը, շատ քիչ» թուլցնել:

«Եւ մի կարճատեւ լռութիւնից յետոյ, գիտակցելով որ արդէն դետեկտիւ խաղը իմաստ չունի, շուտասելուկի պէս վրայ տուեց. «դուք 30 օրով կալանուած էք «Բացէ՛ք վերջապէս ձեր աչքերը» յօդուածով ազգամիջեան թշնամանք բորբոքելու համար»:

Այս ամբաստանութիւնը կրկին կը ցցուի իր դէմը, երբ կը հասնին սաւառնադաշտին վրայ, ուր ուղղաթիռի մը մէջ կը գտնուի զօրավարին գրասենեակը. հոն իրմէ կը պահանջուի որ զօրավարին փոխարէն, անոր կողմէ ինք գրէ իր յօդուածին ամբաստանագիրը: Ի զուր կը փորձէ բացատրել որ յօդուածը գրուած է այդ յատկանիշներէն եւ թէ ան հրատարակուած է արտակարգ կացութեան հաստատումէն առաջ: Անկէ ուղղաթիռ մը կը մտնեն որուն թիրախը իրմէ գաղտնի կը պահուի: Մէկուկէս ժամ կը թռչին: Ա. Ղուկասեան կը շարունակէ. – «այդ ամբողջ ժամանակ ես մտածում էի համերկրացիներիս՝ Արցախցիների մասին, որոնք ժամերով հացի հերթեր են կանգնում, որովհետեւ, ինչպէս մեզ բարձրաստիճան պետերն էին հաւատացնում, ուղղաթիռները չեն հերիքում ալիւր բերելու համար: Իսկ այստեղ ահա մի ամբողջ ուղղաթիռ է, դիմետն էլ՝ եօթ աւտոմատաւորներ»:

Էջք կը կատարեն ռազմական օդակայան մը. զինքը կը մտցնեն մետաղով պատուած մենախուց մը: «Խաւար է, ցուրտ, ոչ կանգնել է լինում, ոչ՝ պառկել: Չորս կողմը սառնաշունչ, ծակծկող մետաղ է: Հսկող զինուորը մէկ - մէկ մի քիչ բացում էր նեղքը, ինձ հարցնում.
– Կենդանի՞ ես»:

Այդ վիճակով զինքը կը տանին բանտ մը. պատին վրայի կարգախօսէ մը կը կասհէ որ Վրաստան կը գտնուի: Մէկուկէս ժամուան արգելափակումէ մը ետք այս անգամ «Վոլգա» ինքնաշարժով մը կը տարուի Ներքին Գործերու վարչութիւն: Իր «գործը» ակներեւ զարմանք կը պատճառէ վրացի քննիչներուն. «տարակուսանքով ուսումնասիրեցին իմ «գործը», այսինքն յօդուածը, կը գրէ Ա. Ղուկասեան, որը պէտք էր որ իբրեւ յատկապէս վտանգաւոր յանցաւոր գործունէութեան խորհրդանիշ, իմ առջեւ լայնօրէն բացէր մեր անծայրածիր երկրի բոլոր բանտերի ու նախնական կալանքի մեկուսարանների դռները»: Բայց զարմանք, վարանում տեղ չունին այդպիսի գործերու մէջ ու ամբաստանեալը երկու օր ու գիշեր կը մնայ «ճնատախտամածները կեղտոտ, ջերմաստիճանը՝ համարեա մինուսային» խցիկ մը. կը մերժէ տրուած ուտելիքը, յայտարարելով որ հացադուլ սկսած է:

Յաջորդ առաւօտուն նորէն մետաղէ մենախուցը կ'առաջնորդուի, նոր տեղափոխութեան մը համար: Հոն կը հանդիպի ուրիշ Ստեփանակերտցիի մը՝ Ալեքսի Գրիգորեանի, որ կտոր մը սեւ հացով միսի նմանող բան մը կը կրծէ. կ'առաջարկէ բաժնել պաշարը, ու երբ կը տեղեկանայ թէ Ղուկասեան հացադուլ յայտարարած է, գրեթէ յանդիմանական շեշտով կ'ըսէ. «տօ, այստեղ ո՞վ է ուշադրութիւն դարձնում այդպիսի «մանրուքների»: Նրանք թքած ունեն դրա վրայ»: Յետոյ կը պարզուի որ իրաւացի էր ան:

Յաջորդ օրը իրենց կը միանան Արցախի ճանապարհաշինութեան վարչութեան պետ Ռոլէս Աղաջանեանն ու «Հայգիւղշին»ի արտադրութեան նախագահը Ռուդիկ Աղաբեան: Չորս մէկ օդանաւ կը դնեն. ճամբան անդադար կը հաշուեն անոնք թէ իրենց այդ տեղափոխութիւնը ի՛նչ արժած է պետութեան. ամէն մէկուն ուղղաթիռ մը, ապա չորսին յատուկ օդանաւ մը, «մինչդեռ Արցախի լեռնային գիւղերում սով է, ուղղաթիռներ չկան, որպէսզի պարէն փոխադրուի»:

Վերջապէս կը դրուին Նովոչերկասկի բանտը ուր իր երեք ընկերակիցները կը տեղեկանան վերջապէս թէ «բոլորն էլ 30 օրով կալանուել են ... «փաստաթղթերը ստուգելիս դիմադրութիւն ցոյց տալու համար»: Լիուլի կը ճաշակեն «բանտային կեանքի բոլոր հմայքները. ջրիկ սնունդ, զբօսանքներ՝ ձեռքերը մէջքին, մկներ եւ ուտիճներ...»:

Արկադի Ղուկասեան ազատ կ'արձակուի արգելափակման 17-րդ օրը. «ըստ երեւոյթին գտել են որ «փաստաթղթերը ստուգելիս դիմադրութիւն ցոյց տալու» համեմատութեամբ, «ազգամիջեան թշնամանքի բորբոքումը յարաբերականօրէն անմեղ բան է»: Առանց անձնագրի կը ձգեն որ երթայ ուզած տեղը. իսկ իր «ընդդիմադիր» հայրենակիցները կը մնան բանտախուցերուն մէջ ու հետզհետէ կ'աւելնայ անոնց թիւը: Բանտարկութեան այս անհեթեթ պատմութիւնը Ա. Ղուկասեան կ'աւարտէ հետեւեալ տողերով.- «մի քանի հոգի էլ լինէին, կարելի կը լինէր Նովոչերկասկում ստեղծել ղարաբաղեան ինքնավարութիւն»:

Պատմութեան մասին աւելցած է խորհրդածութիւններու սխնակ մը. հոն կ'ըսուի թէ զիրենք ձերբակալած են ո՛չ «բորբոքման», ո՛չ ալ «դիմադրութեան» համար: Արդէն բարձր պաշտօնատար մը աւելի ուշ կը խոստովանի որ «եթէ լուրջ բան ըլլար, անոնք ձեզ...»: Արգելափակման պատճառը յստակ է թէ ո՛ւր է: Սակայն, կը շարունակէ Ա. Ղուկասեան «եթէ ինչ - որ մէկին թւում է թէ տասը, հարիւր, հազար հոգու կալանելով կարելի է խեղդել ազգ. - ազատագրական շարժումը, դէպի ազատութիւն ժողովրդի պոռթկումը, նա խորապէս սխալւում է»:

Ապա էջը կը փակուի «կարեւոր յայտնագործութեամբ» մը. «ցեղասպանութիւնն այնքան ահաւոր չէ, կ'եզրակացնէ Ա. Ղուկասեան, ինչքան նրա դատապարտումը՝ տպագիր օրկանում: Այսօր ոչ թէ ցեղասպանութիւնն ինքը, այլ հէնց վերջինս է որակւում իբրեւ «ազգամիջեան թշնամանքի բորբոքում»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ
ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

155-ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՐԸ Կ'ՈԳԵԿՈՉԷ 5-ՐԴ ԴԱՐՈՒ ՄԵՐ ՍՈՒՐԲ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանը իր 155-ամեայ յոբելեանին առիթով չէր կրնար չանդրադառնալ հինգերորդ դարու այս մեծ դպրոցին, «որովհետեւ, կ'ըսէր վարժարանի տեսուչը, Հայր Ռափայէլ Անտոնեան, անոր բացայայտումով ինք եւս կը բացայայտուէր եւ դարը յատկանշող ուժերու վերարժեւորումով, կ'ուզէ որ անոնք վերապրին այսօր եւ խօսին մեզի, եւ ներշնչեն մեզ յանուն Անցեալին որ պէ՛տք է տեւէ եւ Ներկային որ պէ՛տք է ծնի իբր հարազատ զաւակը անոր, եւ չըլլայ օտար, այլ կայտառ ու պերճ անդամը Հայոց ամբողջական մարմինին»:

155-ամեայ յոբելեանը սկիզբ կ'առնէր պատարագի Սուրբ խորհուրդով, զոր կը մատուցանէր վարժարանի տեսուչը, ի յիշատակ Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի ննջեցեալ նախկին սաներու եւ հոն գործող մխիթարեան ննջեցեալ վարդապետներուն որոնք վերջին 50 տարիներուն մեծ գոհաբերումով եւ ոգեկան աշխատանքով կրթած էին յաջորդական սերունդներ, ազգային ոգիով ու կրօնաբարոյական առողջ սկզբունքով. Հ. Սահակ Վրդ. Տէր Մովսէսեան, Հ. Գարեգին Վրդ. Լազարեան, Հ. Եղիա Վրդ. Փէչիկեան, Հ. Սերովբէ Վրդ. Ազըլեան, Հ. Մեսրոպ Վրդ. Ճանաշեան, Հ. Անդրէաս Վրդ. Թօփկըլեան, Հ. Նիկողոս Վրդ. Բէհէնեան, Հ. Վահան Վրդ. Յովհաննէսեան, Հ. Համազասպ Գրլըճեան. անուններ անխոնջ առաքեալներու եւ ճշմարիտ դաստիարակներու որոնք գիտցան զոհել անձնական անունի կապուած ամէն պատիւ որպէսզի ծառայեն հայ պատանիին, անոր հոգեւոր, իմացական ու ազգային զարգացումին, համաձայն Մեծն Մխիթար Սեբաստացիի տուած ուղղութեան՝ գիտութեան ու կրօնքի զոյգ թեւերուն: Պատարագիչ տեսուչ վարդապետը մեկնաբանելով Պօղոս Առաքեալի խօսքերը, թէ քրիստոնեաները զանազան անդամներն են Քրիստոսի, պատշաճեցուց զանոնք մեր ազգին, «որուն անդամները մենք ենք, Հայերս, եւ որուն (այսինքն ազգին) ամբողջականութիւնը կախում ունի մեր համերաշխ գործակցութենէն եւ փոխադարձ ծառայութիւններէն, յատկապէս, շեշտեց տեսուչ Հայրը, թէ ամէն անդամ ունի իր առանձնայատուկ դերը եւ գործը ի նպաստ մարմնի կատարելութեան եւ թէ պէտք չէ խանգարել այս կարգը, տեսանելի ըլլալու մարմաջէն մղուած, այլ գիտակցիլ թէ անդամները անխտիր կը վայելեն յարգանք ու պատիւ այն ատեն լոկ՝ երբ իրենց յատուկ ու սեփական դերը կը կատարեն ներդաշնակօրէն մարմնի միւս անդամներուն գործակցելով: Այդպէս են մխիթարեան վարդապետները եւ այդ հոգիով գործած են անոնք ամէնուրեք անոնցմէ իւրաքանչիւրը, համաձայն իր կարողութիւններուն, կը ջանայ պահել ու փոխանցել ազգի բազմատեսակ պահանջները, որոնցմէ մին կրթական դաստիարակչական գործունէութիւնն է, որուն կը մօտենան Մխիթարեան վարդապետները առաքելական հոգիով, եւ որուն ահա մեծ կեդրոններէն մէկուն, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի 155 տարիներու արդիւնաւէտ գործունէութիւնը կը յիշատակենք այսօր»:

Այս առիթով, նախկին սաներ, ազգայիններ, Իտալիայէն, Մայր Հայրենիքէն, Միացեալ - Նահանգներէն եւ այլ երկիրներէն, եւ Սուրբ Ղազարու Մխիթարեան մայրավանքի երազով ու կարօտով Վենետիկ գտնուող Հայեր՝ փութացած էին ներկայ գտնուելու, իր տեսակին մէջ եզական, օտար ափերու վրայ ապրող ու Հայոց սրտով տրոփող, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի ջերմ օճախին շուրջ խմբուելու, ապրելու համար հայութեամբ օծուն օր մը: Պատարագի գոհաբանական աղօթքով սկիզբ առած այդ օրը (1990 Հոկտեմբեր 28) կ'ուզէր ըլլալ ազգային ոգին արթնցնող օր մը, ի տես Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի 155 տարիներու կրթական ու դաստիարակչական նուիրական առաքելութեան, որպէսզի այսօրուան Հայերս միշտ աւելի լրջօրէն անդրադառնանք եւ խրախուսենք՝ ամէն միջոց ձեռք առնելու որ, ան շարունակէ կրթա - դաստիարակչական իր գործունէութիւնը, նա մանաւանդ այսօր, երբ զուգահեռ Մայր Հայրենիքի ներկայ նուաճումներուն, իր դիմաց կը բացուին նոր հորիզոններ:

**

Կէսօրուան ճաշի ժամը առիթ տուաւ բաժակաճառերու, որոնց ընթացքին, տեսուչ վարդապետը յաճախակի առիթներով ներկայացուց օրուան հիւրերը, ըլլան անոնք գրագէտ (ինչպէս Ալեքս (Ալիկ) Խաչիկեանը, թոռն մեր մեծանուն եւ համանուն բանաստեղծին, որ իր կարգին խօսք առնելով գովաբանեց Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի գործունէութիւնը երէկ եւ այսօր), երգչուհի (սոփրանօ) Մարինա Սանոսեան եւ բարերարներ ու մտերիմներ Մխիթարեան միաբանութեան ու Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանին:

**

Կէսօրէ ետք ժամը 4-ին տեղի ունեցաւ Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի 155-ամեայ յոբելեանին նուիրուած ճեմարանական նիստը, վարժարանի Թէօփիլեան հայելազարդ սրահին մէջ: Աշակերտներու խմբերգը, ընկերակցութեամբ նախկին սաներու նուագախումբին, իտալական ու վարժարանի զոյգ քայլերգներով բացաւ հանդէսը. ապա վարժարանի տեսուչը իր բացման խօսքով ուզեց զգացնել թէ օրուան խորհուրդը կապուած ըլլալով մեր Սուրբ Թարգմանիչներուն, արտայայտութիւն մըն է միաժամանակ հաւատքի. եւ հետեւաբար ինքնաբուխ իբր աղօթք՝ երգեց հայրապետական օրհներգը (ամէն Հայի սրտից բխած) ժողովուրդին բարձրացած առ Աստուած, եւ ապա «Տէր Կեցո դու զՀայս», աղօթքը Հայոց Եկեղեցւոյ իր ժողովուրդին համար: Ապա իր ճառով ջանաց ցոյց տալ դպրոցական ու կրթական աշխատանքի անհրաժեշտութիւնը, յատկապէս երբ ազգային գիտակցի մը կերտումը ունինք իբր նպատակ եւ հրամայական պահանջ: Ազգային վարժարանի մը դերը, ըստ տեսուչ Հայրը, ոչ մէկ կերպով կրնայ փոխարինել ուրիշ վարժարան մը որուն կրթական մտահոգութիւններէն դուրս կը մնայ այն ինչ որ էական է Հայուն եւ մտահոգութիւնն է զինք ծնող ժողովուրդին, այսինքն, պահպանում ազգային աւանդութիւններու, կրօնական պատկանելիութեան ու ապրումին, հայախօս մտածելակերպի եւ կենցաղի, արդիւնք՝ մշակութային արժէքներու ծանօթութեան եւ իւրացումին. եւ հուսկ, համադրումը այս բոլորին, հայկական աշխարհահայեացքի: Տեսուչ Վարդապետը շեշտեց այս տեսակէտով մխիթարեան կրթական կեդրոններու կատարած ազդանպաստ գործունէութիւնը, եւ հաւատքը որ անոնք ունին ազգային կրթական ու դաստիարակչական առաքելութեան անհրաժեշտութեան որ կը զգնի վաղուան Հայը պատրաստելու նուիրական գործին մէջ: Այսօրուան հայ ծնողքները, շարունակեց տեսուչը, որոնք այլեւայլ տեսակէտներէ շարժած, կ'անտեսեն երբեմն տալու իրենց զաւակներուն ազգային կրթութիւն, վաղը պատասխանատու պիտի ըլլան անոնց, երբ անոնք աւագնան եւ հարց տան ցաւով թէ ինչու իրենց ծնողքները զլացած են իրենց հայեցի դաստիարակութիւնը եւ չեն դրած զիրենք ազգային վարժարանի մը մէջ, որ հոն սորվէին հայերէն, ծանօթանային իրենց պատմութեան...: Այսօր, այս է վիճակը շատ մը երիտասարդներու որոնք ծարաւով կը բախեն մեր դռները որպէսզի հայերէն սորվեցնենք իրենց: Այս երիտասարդներուն եթէ ժամանակին ցոյց տրուէր ազգային խնամք, այսօր անոնք շատ աւելի երջանիկ պիտի ըլլային եւ՛ ապահով եւ՛ գոհ իրենց մորթին տակ: Ժամն է, ըստ տեսուչ Հայրը, որ Հայրենիքի վերելքի այս դժուար օրերուն սիրենք մեր ազգը եւ լեզուն, այնպէս ինչպէս իր օրերուն, Հայոց վէրքի երգիչը Աբովեան կ'աղաչէր, հաւատարիմ ըլլանք մեր ինքնութեան եւ անոր պահանջներուն տա՛լ սնունդ, որպէսզի մեր գոյութենական ու հարազատ դիմագիծը ապրի, եւ ուզենք ըլլալ զայն, ամբողջապէս ա-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՑՑ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՆԻՍ

ՆԻՍ, «Յառաջ». – Յաճախ լսուած եւ յաճախ ալ չեշտուած է, թէ լեզուն միայն ու միակ խօսք չէ՝ առր պարզագոյն իմաստովը:

Հայկական տառերու իմացութեամբ, հայերէն բառերու կազմութեամբ, կարճ ու երկար նախադասութիւններու շարահիւսութեամբ եւ զանոնք ըմբռնելու կարողութեամբ, դեռատին կը կաղապարուի ըստ այնմ: Կարծ՝ լեզուն անպայման կը կերտէ, կը կազմաւորէ եւ կը զարգացնէ մտածելակերպ մը, կը ձեւաւորէ մտածումի եղանակ մը, – հայաշունչ, հայաբոյժ այս պարագային:

Եւ, երբ ասոր վրայ աւելցնենք երկրի մը պատկերացումը, մեր սեղմ շրջանակին մէջ Հայաստան աշխարհը, ուրեմն Հայաստանի աշխարհագրութիւնը իր գըլխաւոր գիծերով, նաեւ պատմութիւնը մեր նախնեաց՝ թէկուզ պարզէն պարզը,

անց վերապահումներու: Եւ այս բոլորը ունենալու եւ փոխանցելու միակ ու անփոխարինելի վայրը իբրեւ նախաքայլ է դպրոցն:

Վարժարանի ծնողքներու կողմէ խօսեցաւ բժիշկ Արմէն Մալոյեան, եւ յաջողեցաւ փոխանցել իր գոհունակութիւնը վարժարանէն ներս տարուած աշխատանքին նկատմամբ եւ առաջարկեց ստեղծել վարժարանէն ներս հայ մշակոյթի ուսուցումի միջազգային կեդրոն մը, որպէսզի առաւելապէս ծաւալի հայ մշակոյթի նուիրուած Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի գործունէութիւնը:

Յաջորդաբար վարժարանի քարտուղար փրոֆէսէօր Պայքար Սվազլեան, դասախօս նաեւ հայերէն լեզուի Միլանոյի համալսարանի մէջ, իտալերէն լեզուով պարզեց հինգերորդ դարու մեր Սուրբ Թարգմանիչներու գործունէութիւնը դուրս ցայտեցնելով յատկապէս նոյն դարու թարգմանութիւններու, միջազգային գրականութեան բերած մեծ նըպաստը:

Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի աշակերտներէն Պետիկ Գալուստեան եւ Շանթ Պալըքճեան արտասանեցին յաջորդաբար «Բերէք ինձ գայն»ը» (Հայր Վահան Յովհաննէսեանի) եւ «Գեղօն ի պատիւ հայ լեզուի» (Արշակ Չօպանեանի) եւ արժանացան ծափերու:

Հուսկ տեսուչ վարդապետը բեմ հրաւիրեց Մխիթարեան միաբանութեան ընդհանուր առաջնորդ, Հայր Ներսէս Վրդ. Տէր - Ներսէսեանը, որպէսզի արտասանէ օրուան փակման խօսքը: Մեծարգոյ առաջնորդը գրուատելէ ետք Սուրբ Թարգմանիչներու գործունէութիւնը եւ Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի կրթական աշխատանքը ծանրացաւ իր խօսքին մէջ յատկապէս Թարգմանիչներու գործը շարունակող բազմաթիւ հայ նոր Թարգմանիչներու վրայ, չմոռնալով աշակերտներ Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի, որոնք հինգերորդ դարու գրական անդաստանը ճոխացնող Թարգմանիչներու օրինակով իրենք եւս նպաստեցին հարստացնելով մեր լեզուն ու գրականութիւնը Թարգմանելով միջազգային գլուխ գործոցներ հայերէնի թէ գրաբարով եւ թէ զոյգ աշխարհաբար լեզուներով, Հոմերոսէն, Վիրգիլիոսէն, Տանթէէն, Միլտոնէն, Շէյքսփիրէն մինչեւ մեր օրերու հեղինակները:

Վարժարանի աշակերտական երգչախումբը, ընկերակցութեամբ իրենց երէց ընկերներու նուագախումբին, ներկայացուցին հանդիսականներուն ազգային երգերու ճոխ երգացանկ մը խլելով անոնցմէ երկար ծափեր:

Ամերիկահայ, ռումանահայ եւ Հայաստանէն ժամանող Հայերը, իրենց զարմանքը եւ գնահատանքը չէին դադրեր յայտնելէ եւ կ'աւելցնէին թէ մեծապէս ոգեւորուած պիտի վերադառնային իրենց երկիրները: Վենետիկի ափերուն Հայոց Ոգին կը շնչէ հզօր, Սուրբ Ղազար կղզիով եւ իր ծնունդ՝ Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանով:

Նոյնպէս հայ երգին կախարդական մեղեդին իբրեւ թթխմոր կը շաղախենք ասոնց մանկունակ հոգիներու մէջ, մենք անկասկած, ապայման նախապատրաստած կ'ըլլանք ծիլին ծաղկումին պարարտ հողը, որուն մէջ եւ վրան ձեւ եւ մարմին պիտի առնայ վաղուան կաղնին: Այն, որ պիտի ունենայ ուժն ու կորովը դէմ դնելու տաք ու պաղ հովերուն, ձախ - աջի ձինամրրիկներուն:

Այս տարրական խորհրդածութիւններով է, որ հրաւէրի մը ընդառաջելով կ'այցելենք Պարսամեան համալիր, ուր ոչ երկար ժամանակէ մը ի վեր իր վերջնական, մնայուն կայքն է հաստատած դաւուցին միօրեայ վարժարանը՝ շրջան մը հոս ու հոն ունենալէ ետք իբրեւ դասաւանդութեանց վայր, – երկար ատեն եկեղեցւոյ Օշական սրահը, ապա քաղաքապետարանի կողմէ սիրայօժար տրամադրուած մեծ յարկարաժինը:

Միօրեան, ինչպէս կը սիրենք կոչել զայն, իր «կեանքը»՝ անփոխարինելի մեր այժմու պայմաններուն մէջ, կը պարտի Նիսի Հայ Տիկնանց Միութեան: Արդարեւ, իրերայաջորդ վարչութիւններ, գիտակից հասկացողութեամբ եւ, մանաւանդ, յամառ յարատեւութեամբ, անշուշտ նաեւ յոգնատանջ ճիգով վառ կը պահեն հայեցի նախնական դաստիարակութիւն ջամբելու սահմանուած այս վառարանը: Հետեւաբար, թող ո՛չ աւելորդ եւ ո՛չ ալ չափազանցուած խօսք նկատուի, եթէ հոս այս առիթով արձանագրենք, թէ այժմու վարչութիւնը իր կարգին (Տիկիններ Այտա Սրապեան, նախագահուհի, փոխ–նախագահուհի եւ քարտուղարուհի՝ Շաքէ Քարլսէն Յակոբեան, գանձապահուհի՝ Լիւսի Ճէզվէճեան, խորհրդատուներ՝ Էլիզապէթ Թաշճեան, Անոյշ Սերովբեան եւ Օտէթ Մարտոյեան), կը շարունակէ վարել օրինակելի ձեռնհասութեամբ այս քրտնաջան աշխատանքը՝ ապահովելով դպրոցին նիւթականը, տղոց–աղջիկներու երթեւեկը, հսկողութիւնն ու հոգածութիւնը, գիրք եւ գրենական պիտոյք եւ, յատկապէս, ուսուցչական կազմ, այժմ բաղկացած չորս ուսուցչուհիներէ, – Տիկիններ Անի Օհանեան, Հռիփսիմէ Պօչնաքեան, Հիլտա Պատեմ եւ Օր. Անահիտ Օհանեան:

Միօրեան ներկայ ուսումնական տարեշրջանը կ'ընդգրկէ 48 աշակերտ, երկու սեռէ: Դասարաններու անունները կը մընան յանկուցիչ՝ Մանիշակ, Կակաչ, Վարդ եւ Շուշան:

Վարչականներ եւ վարժուհիներ քանի մը կէտերու կարգին կը մատնանշեն հիմնական դժուարութիւնը: Բաժանումի եւ դասաւորումի ընթացքին պարտին նկատի առնել թէ տարիք, թէ հայերէնի մակարդակ: Օրինակ՝ հայախօսներու կողքին կան նաեւ ոչ–հայախօսներ, մնաց որ առաջիններու պարագային եւս գոյութիւն ունին տարբերութիւններ՝ հայերէնի իմացութեան սահմանումով:

Այս իրողութեան առաւել պերճախօս վկայութիւնը կը գտնենք անդրանիկ դասարանին մէջ, ուր ստորաբաժանումները կը դառնան անխուսափելի: Տառաճանաչում, բառերու կազմութիւն, ընդհանրապէս միավանկ, հեգել, փորձել կարդալ, ջանալ նկար–բառ թղթիկներով կազմել անուններ՝ աչք–միտք զուգորդութեամբ: Համբերատար աշխատանք վարժուհի Տիկին Հ. Պատեմի համար. կողքին վարչութեան անդամներէն մէկն ու մէկը (մեր այցելութեան պահուն Տիկին Շ. Քարլսէն Յակոբեան):

Երկրորդ դասարանը, վարժուհի Տիկին Հռ. Պօչնաքեան, արդէն կ'անցնի ընթերցանութեան, ուղղագրութեան, շարադասութեան. կ'ապահովէ քերականութեան հայող տարրական կանոններ, – եզակի, յոգնակի, տոլով եւայլն:

Տիկին Ա. Օհանեանի վարած դասարանը արդէն իսկ վարժ ընթերցանութեան, շարադրութեան սեմին կը գտնըւի: Հոս կ'օգտագործուի Շաքէ Տէր–Մելքոնեան – Մինասեանի «Հայերէնի գիրքս», ընթերցարան 3–րդ կարգ, գունատիպ, նըկարազարդ: Կը բովանդակէ հայերէն գրուած պատմութիւններ, խաղեր, երգեր, վարժութիւններ, առած, շուտասելուկ եւայլն: Մակարդակի ցուցանիշ:

Յատուկ դասընթացքներ նոյնպէս Հայաստանի աշխարհագրութեան, Հայոց Պատմութեան մասին: Օր. Ա. Օհանեան, բոլորին նման վարժ եւ գրաւիչ շունչով, ազգային ոգի կը ներարկէ աշակերտներուն: Յաճախ երգերու վարժութիւն եւս:

Առաւել՝ կրօնագիտութիւն, տարրական, Տարօն Ծ. Վրդ. Ճերէճեանի կողմէ, այս մէկը եկեղեցին:

Վարչութեան անդամուհիները չեն անտեսեր նաեւ աշակերտներուն նախընթրիքը:

Միօրեան իր պիւտճէն կ'ապահովէ տարեփակի ճաշ – պարահանդէսներով: (Հայաստանի շարժը, նիւթական օժանդակութեան անհրաժեշտութիւնը, պատճառ կը դառնան ջնջումի՝ երկու տարի յաջորդաբար): Այս տարեշրջանինը տեղի կ'ունենար Հիաթ–Ռեժընսի պանդոկի շըքեղ սրահը, Նոյեմբեր 10–ին, բծախընդիր պատրաստութեամբ, հայկական մըթնոլորտի չեշտով, հայերէնի տիրակալութեամբ: Ինչպէս միշտ, կը գնահատուի ըստ արժանւոյն: Յաճախ նաեւ նուիրատուութիւններ:

Փակենք այս տողերը վարչականներուն միտքը չարչրկող կարեւոր հարցով մը, – ի՞նչպէս ընել, որպէսզի միօրեան աւարտած պարման–պարմանուհիները դասընթացքներով շարունակեն զարգացնել իրենց հայերէնը, ասոր հայող երեսները: Միաժամանակ կապ պահելով ազգային կեանքին հետ: Փափաքը կու գայ նոյնինքն ծնողքներէ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Գերմանահայ նամականի

«ԿՈՄԻՏԱՍ» ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԸ ԳԵՐՄԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Տարի մը առաջ Տօն Ասկարեանի պատրաստած «Կոմիտաս» շարժանկարը գերման Բողոքական Եկեղեցիի շարժանկարի յատուկ մրցանակին արժանացած էր: Օրերս Արեւմտեան Գերմանիոյ ռատիօկայանը որ ծանօթ է Վէ-Տէ-Էռ համառօտագրութեան տակ, սփռեց «Կոմիտաս»ը: Ան ներկայացուած էր անցեալ տարուան Վենետիկի շարժանկարի փառատօնին, ծախքերը ստանձնած էին բայց Վէ - Տէ - Էռ–էն նաեւ Պերլինի ԷՍ - ԷՖ - Պէ-ն, Ալեք Մանուկեան հիմնարկը եւ ուրիշներ:

Ինչպէս նոյնինքն Տօն Ասկարեանն ալ կը չեշտէ, շարժանկարը «գիտական ուսումնասիրութիւն մը չէ Կոմիտասի եւ Հայոց պատմութեան մասին: Զայն գիտական իմաստով կարելի չէ ըմբռնել»»: Եւ աւելի վերջը. «Կոմիտաս»ը մութ է մտային իմաստով, բայց ոչ զգացական գետնի վրայ»: Ըստ երեւոյթի այս մթութիւնը ունի նաեւ իր քաշողական ուժը եւ մրցանակը շնորհող կազմակերպութեան մէկ անդամը կը հրապուրուի այս մէկով, մթութիւն որ կրնայ ազդակ հանդիսանալ հայ մշակոյթէն ներս թափանցելու ճիգ մը ընելու համար:

Ժապաւէնը դարձուած է Պերլինի եւ Յունաստանի մէջ: Ակներեւ են Պարաջանովը եւ Տարկովսկին, ազդեցութիւններ որոնք կրնան նշուիլ առանց վիրաւորական ըլլալու:

ՀԱՄԵՐԳ ՀԻԼՏԵՍՀԱՅՄԻ ՄԷՋ

Հանոֆր - Արաքս գերմանահայ բարեկամութեան միութիւնը եւ Հիլտեսհայմի ծանօթ կառքավաճառներէն Շիրմեր Նոյեմբեր 21–ին միասնաբար կազմակերպեցին համերգ մը ջութակահար Արա Մալիքեանի եւ դաշնակահարուհի Մէրի Տրուգի մասնակցութեամբ: Պր. Շիրմեր երաժշտութեան կատարեալ մոլի մըն է, ունի իր սեփական համերգասրահը, ուր երիտասարդ երաժիշտներ յաճախակի ելոյթներ կ'ունենան:

Համերգասրահը երբեւիցէ այսքան լեցուն չէ եղած, կը գրէ Հիլտեսհայմեր Ալլկեմայնէ Ցայթունկին թղթակիցը եւ կը շարունակէ. երիտասարդ ջութակահարին հնչիւնը արտակարգ բուռն է, իսկ իր արտայայտութիւնը 22-ամեայ ջութակահարի մը համար զարմանալի:

Կատարուեցան կտորներ Կելալեանէն, Պրոկոֆիէֆէն, Լատիսլաւ Քուպիկովիչէն (հինգ հայկական երգեր կարինէն), Զայկովսկիէն եւ Ռավելէն: Խանդավառութիւնը չափ ու սահման չունէր, այնպէս որ ներկաները առիթը ունեցան լըսելու նաեւ Պաղտասարեանի եւ Փականինիի երկերէն:

Եթէ անգամ մը եւս Հիլտեսհայմ գան, կը գրէ քննադատը, Շիրմերին համերգասրահը բաւարար պիտի չըլլայ: Համերգին հասոյթը ամբողջութեամբ տրամադրուեցաւ Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալներուն:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ՊԱՏՄԱԲԱՆ ՌԸՆԷ ԿԵՐՏԱՆ

Վերջերս իր մահկանացուն կնքած է Ժընեւ, ուր կ'ապրէր 32 տարի է, Ռընէ Կերտան շուրջ 15 հատորներու հեղինակ ի շարս որոնց՝ «La vie quotidienne à Genève au temps de Calvin» (Hachette, 1973), «Histoire de Genève» (Mazarine, 1981): Պատրաստութեամբ իրաւագէտ եւ տնտեսագէտ, նախ բարձր պաշտօնատար մըն էր ՄԱԿ–ի մէջ նախքան պատմաբանի եւ գրագէտի ասպարէզ մը սկսիլը «Vie, grandeur et misère de Byzance» (Plon, 1954) հատորով, որ թարգմանուած է հինգ լեզուներու:

Ծնած 1913–ին, Փարիզ, հայ ծնողքէ, Ռընէ Կերտան հրապուրուած էր բիւզանդական արեւելքով, որու նուիրած է քանի մը հատորներ, ինչպէս Վենետիկով, ինչ որ պատճառ եղաւ որ արժանանայ իտալական Հանրապետութեան արժանեաց կարգի շքանշանին: Հեղինակն էր նաեւ քանի մը կենսագրութիւններու ինչպէս՝ «Corneille ou la vie méconnue du Shakespeare français», որ պարգեւատրըւած է Ֆրանսական Կաճառէն, ինչպէս նաեւ «François Ier», «César Borgia», «Lucrèce Borgia» լոյս տեսած տարւոյս սկիզբը:

Ռընէ Կերտանի մայրը կը պատկանէր Կիւլպէնկեան գերդաստանին եւ հայրը Փարիզ եկած էր Պոլսէն, ուր ծանօթ էր Կիւմիւշ–Կերտան անունով: Ինք միշտ հաւատարիմ մնացած է իր հայկական ծագումին, մանաւանդ Եկեղեցիին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ժընեւի Հայոց Ս. Յակոբ եկեղեցին, Նոյեմբեր 14–ին:

Ա. Գ.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ ՎԻԷՆՆԱ

Նոյեմբեր 9–էն 11 Աւստրիոյ Գիտութեան եւ արուեստի Հիմնարկին հովանաւորութեամբ ու հրաւէրով Վիէննայի մէջ տեղի ունեցած է «Հանրային եւ մշակութային զարգացման հեռանկարները Հայաստանի մէջ» թեմայով գիտական նըստաշրջան մը: Անոր մասնակցած են Երեւանէն ու Մոսկուայէն հրաւիրուած փիլիսոփայ, հոգեբան, տնտեսագէտ, ինչպէս նաեւ պատմութեան ու բանասիրութեան հարցերով զբաղող կարգ մը հայ գիտնականներ: Նստաշրջանի նախաձեռնողներէն են՝ Վիէննայի հայ երիտասարդ բանասէր Ջարիկ Աւագեան եւ փիլիսոփայութեան մագիստրոս՝ տոքթ. Ֆըրանց Վիմմէր:

Բազմաթիւ բանախօսներու կարգին, զեկուցումով հանդէս եկած է նաեւ Մոսկուա լոյս տեսնող «Հայ լրաբեր» թերթի խմբագիր, իրաւաբան Վահան Էմին՝ «Հայկական հարցը միջազգային իրաւունքի համակարգին մէջ» թեմայով:

Կարգ մը զեկուցումներ նուիրուած են այսօրուան հայ հանրութիւնը յուզող հարցերու՝ Հայաստանի տնտեսական ճըգնաժամուն եւ անկէ դուրս ելլելու ուղիներուն, Հայաստանի մէջ փիլիսոփայական մտքի զարգացումին, Հանրապետութեան բնապահական խրավիճակին: Փիլիսոփայական գիտութեանց տոքթ. Կարէն Սվասեան, իր զեկուցմէն զատ, դասախօսութիւն մը տուած է Նիցշէի փիլիսոփայական ուսմունքին կարգ մը խնդիրներուն մասին: Աւստրիոյ Ազգային գրադարանին մէջ պատ. գիտութեանց տոքթ. Վարդան Գրիգորեանի դասախօսութիւնը նուիրուած է Մաշտոց Մատենադարանի ձեռագիր գանձերուն:

Նստաշրջանին ընթերցուած բոլոր զեկուցումները կը հրատարկուին հայերէն, գերմաներէն ու ռուսերէն:

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիէրի Սալանեան, զաւակը Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն - Տէսինի պատուոյ նախագահին, յաջողութեամբ պաշտպանած է կենսաբանութեան թէզ մը եւ Լիոնի համալսարանէն ստացած է docteur en biologie տիտղոսը:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.–

Տէր եւ Տիկին Հրանդ Եաւուֆեան զաւակները եւ թոռները (Նիւ-Եորք),

Տէր եւ Տիկին Վարդան Բարախեան զաւակները եւ թոռները (Կրընոպլը),

Տէր եւ Տիկին Ռաֆայէլ Գույումճեան եւ զաւակները (Մէօտոն),

Տէր եւ Տիկին Մինաս Եկաւեան զաւակները եւ թոռները (Կրընոպլը),

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, զոքանչին եւ հօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՅԱՍՄԻԿ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Եկաւեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 3-ին, 84 տարեկանին։

Թաղումը կատարուեցաւ Դեկտեմբեր 5-ին։

Շնորհակալութիւն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով եւ հեռագրով մասնակցեցան իրենց սուգին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Տօնիկեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց հօր՝ Սեպուհ Տօնիկեանի մահուան առթիւ։

ՓՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Փուլվար Օսսոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Թաղիս Հովիւ՝

ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա. Չրբաշեան սրահին մէջ։

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

(Շար․ Ա․ էջէն)

անձը, որ զոհացնէ թէ Լեհերը եւ թէ Արեւմուտքը։ Ինչ որ վտանգաւոր է, այն է թէ Վալեզա ծանօթ է որպէս մէկը որ միշտ պարպըլելու ըլլալու ծարաւն ունեցած է, մինչ հարկ է որ գիտակցի իր պատասխանատուութեան, ձեռնհաս ղեկավարութեամբ մը շրջապատուի եւ յաջողի Լեհաստանի յեղափոխութիւնը։

ԵՒՐՈՊԱ

ՁԻՒՆ - ՁՄԵՌ

Ցանկարծակի ցուրտն ու ձիւնը բաւական լուրջ վնասներ բերած են ամէն կողմ։ Ամէնէն ծանր հարուածը կրած է Մեծն-Բրիտանիա, ուր ութ մեռեալ կայ, բայց նաեւ երթեւեկ, երկաթուղի դադրած են բազմաթիւ շրջաններու մէջ, օդակայաններ փակուած, կարգ մը վայրեր ջերմաստիճանը զերոյէն վար 20-ի իջած էր եւ հովն ալ ժամական 130 քիլոմեթր արագութեամբ կը փչէր։ Աւելի քան կէս միլիոն Անգլիացիներ ջուրէ եւ ելեկտրական հոսանքէ ալ զրկուած են։ Հիւսիսային Սպանիան ալ չէ խնայուած եւ 7000 զբօսաշրջիկներ չեն կրցած իրենց ճամբան շարունակել եւ Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք գիշերը Անտորա մնացած են եւ հանրային շէնքերու մէջ ապաստան գտած։ Կիրակի օր, 500 մեթր յառաջանալու համար կառքերը վեց ժամ դրած են Անտորա։

Ֆրանսան ալ, իր կարգին, բաւական ծանր վիճակի մէջ է, մանաւանդ Ռոն-Ալփ շրջանը եւ արեւելեան Ֆրանսա։ Աւելի քան տասը նահանգի մէջ, բնակչութիւնը ելեկտրական հոսանքէ զրկուած էր։ Լիոնի արեւելեան շրջանը հեռաձայն ալ չունէր։ Ամէնէն անսովորը Պրըթաններու շրջանն է, ուր ընդհանրապէս ձիւն չի տեղար, մինչ Պրէսթէ Քէնփէռ 20 սանթիմեթր ձիւնի տակ թաղուած է ամբողջ շրջանը եւ ճամբաները անգործածելի դարձած։ Երկուշաբթի առտու կը թելադրուէր նոյնիսկ Կրընոպլի շրջանը չերթալ։ Կը ձիւնէր նաեւ Փարիզի վրայ, Երկուշաբթի օր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Համայնավար կուսակցութեան ԻԸ համագումարը որոշեց հեռանալ խորհրդային համայնավար կուսակցութենէն, իր գործունէութեան գլխաւոր ծրագիրը դարձնելով Վրաստանի գերիշխանութեան եւ անկախութեան հարցը։ Ա. քարտուղար ընտրուած է Աւթանդիլ Մարգիանի, որ կը յաջորդէ Կումբարիձէի։ Այս վերջինը ծանր պարտութիւն մը կրած էր երեսփոխանական վերջին ընտրութիւններուն։

ԻՐԱՔԷՆ արդէն 500 պատանդ եւս մեկնեցաւ Շաբաթ եւ Կիրակի։ Ասոնց մէջ կան Ամերիկացիներ, Իտալացիներ, Անգլիացիներ։ Միւս կողմէ Ապահովութեան Խորհուրդը, Կիրակի օր, 24 ժամով յետաձգեց բանաձեւ մը որ կը քննադատէր Իսրայէլի դերը Պաղեստինցիներու նկատմամբ։ Տարակարծութեան գլխաւոր կէտը կը վերաբերէր Միջին-Արեւելքի շուրջ համաժողովի մը առաջարկին, որուն բոլորովին դէմ է Իսրայէլ եւ եթէ չյետաձգուէր քուէարկութիւնը, աւելի քան հաւանական էր որ Միացեալ-Նահանգները վէթոյի իրենց իրաւունքը գործածէին։

ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՌԻ ԵՒ ՄԻՇԷԼ ՊԱՐԶԱՔԻ կրկնակ հրաժարումները (կուսակցութենէն եւ երեսփոխանական աթոռէն) մասնաւոր խրախոյս մը չեն ստեղծած ստակին էռ-փէ-էռ-ի ծոցը։ Երրորդ հրաժարողը՝ Ժան-Միշէլ տիւ Պէրնար անակնկալ մը չէր, քանի որ Ռոնի նախագահի երեսփոխան է եւ Միշէլ Նուառի մտերիմ։ Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է, գլխաւորաբար Միշէլ Նուառի համար, որ աւելի անձնական փառամոլութենէ մղուած է, քան՝ ազգային շահերէ։

ԳՈՐԲԱՉՈՎ յայտարարեց որ 1991-ը «անժողովրդական եւ ծանր միջոցներու» տարի մը պիտի ըլլայ։ Արդէն իսկ երկիրը սովի եզրին է եւ Մոսկուա գնաց Ֆրանսայի Մարդասիրական Օգնութեան Ենթանախարարը՝ Պեռնար Քուշնէր, որ տեղւոյն վրայ ջանայ կազմակերպել օգնութեան բաշխումը։

ԹԱՏԷՈՒՇ ՔԱՆԹՈՐ, լեհ թատերագիրը զոհ գնաց սրտի տագնապի մը, Քրաքովիայի մէջ, 75 տարեկանին, երբ կը հսկէր իր մէկ գործին բեմադրութեան։ Էր նաեւ նկարիչ եւ բանաստեղծ, տէր որոշ խառնուածքի մը, Քանթորի վիպականութիւնը միշտ չէր հասկցուէր արեւմտեան աշխարհի մէջ։

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Գ Ա Ս Պ Ա Ր Ո Վ
ՅԱՂԹԱԿԱՆ
18-ՐԴ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ

Վերջին հանդիպումին սկիզբը Գասպարով լաւ հարուածներ ունեցած է, զորս «պատրաստած էր տունը» կը գրեն թերթերը եւ մինչեւ 21-րդ հարուածը ամէն ինչ լաւ ընթացած է իրեն համար։ Անկէ ետք, Գասպարով ամէն բան տակն ու վրայ բրած է ու յաղթած, գլուխն անցնելով մրցաշարքին 8,5-ի դէմ 9,5 կէտով։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ - ԶՐՈՅՑ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան քարտուղար
ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ-ի հետ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԱՊԱԳԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ»

Կը մասնակցին՝
Մարկ Նշանեան եւ Գրիգոր Պըլտեան

Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 16·30-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.-եան Ա. Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

Offrez-lui le Journal du Jour de sa Naissance

Pour un anniversaire, une fête, offrez
LE JOURNAL ANNIVERSAIRE EN COFFRET-CADEAU

Cadeau précieux, le journal Anniversaire est présenté dans un luxueux coffret recouvert de balacron grainé, comme les plus vieux cuirs.

C'est un **vrai journal** *(ni une copie, ni une reproduction)* puisé dans un stock unique de journaux de collection parus de 1890 à nos jours.

Il est accompagné d'un **certificat d'authenticité du musée de la Presse**.

Glissé sous jaquette carton, il est expédié chez vous, sans risque, sous 48 heures.

UN DOCUMENT AUTHENTIQUE

Bon de commande à envoyer, accompagné d'un chèque bancaire, CCP ou mandat du montant de votre commande à **Boutique du Musée de la Presse, 43, rue de l'Arbre-Sec, 75001 Paris.**

P6

Dates des journaux demandés

Jour	Mois	Année

Nom ...
Prénom ...
Adresse ...
... Code postal ...
Ville ...
Prix: 190 F par Journal avec son coffret et son certificat d'authenticité. Frais d'envoi inclus.
Ci-joint un paiement de F

HOMMAGE ET SOLIDARITE AU PEUPLE ARMENIEN

organisé par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXPOSITION
DE PEINTURES - SCULPTURES
DES ARTISTES ARMENIENS
Louise ANGUIDIAN - PEREPELKINE
Aline ETMEKDJIAN
Sophie GONNET
PAPAZ
TOROS

sous le haut patronnage
de Monseigneur Norvan ZAKARIAN

et

sous l'égide de l'Association culturelle
et de la Mairie de Corenc

CHATEAU DE LA CONDAMINE
Mairie de CORENC

Salon ouvert du 4 au 18 décembre
tous les jours de 14 à 19 heures

– ՏՕՆԱԾԱՌ –

ՍԷՆ - ՄՕՐԻՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն-Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ, գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, դպրոցի աշակերտներու կողմէ, Կաղանդ Պապայի ներկայութեամբ։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ
ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար։

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Ժամը 12·30-ին Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ, որուն ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանը կը յանձնուի Պ. Պետրոս Գապաքճեանի առ ի վարձատրութիւն իր երկարամեայ ծառայութեան։ Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը։ Ճաշագինն է՝ 130 Ֆր.։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին,
Քարոզ՝ ժամը 11·15-ին,
Մատաղօրհնութիւն
եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 12-ին։

**

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15-ին տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին։

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ
Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ

FRANCE - CULTURE

ՀԱՅԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Դեկտեմբեր 11, 12, 13 եւ 14-ին Ֆրանս-Քիւլթիւրի վրայ ժամը 22·40-էն կէս գիշեր չորս յաջորդական յայտագրեր։

U. G. A. B.

NICE — COTE D'AZUR

MONODRAME

La Reine Parentsème
ou
La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie

le Samedi 15 Décembre à 21 heures

à l'HOTEL CARLTON DE CANNES
(Salon Californie)

Participation aux frais : 50 Frs.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12

MERCREDI
12 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.427

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNÉE — No 17.427

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՑԱՂԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Մ. Ալի Պիրանտ «Միլլիյէթ»ի Դեկտեմբեր 8-ի թիւին մէջ կը շարունակէ իր յօդուածաշարքը «Հայերը մեզմէ ի՞նչ պէտք է սպասեն, ինչ պէտք չէ սպասեն» խորագրուած գրութեամբ: Ան նախ կարեւորութեամբ կը շեշտէ թէ Հայերու գլխաւոր հարցն այն է որ իրենք չեն ճանչնար Թուրքերը. անոնց մասին իրենց կարծիքը կը մնայ մեծ մասով հին կաղապարներու մէջ բանտուած: Այս պատճառով, անհաւատալի փոփոխութիւն կը նկատէ «իրապաշտութեան հովերը» որոնք սկսած են փչել Հայաստանի հանրապետութեան վերին խաւերուն ու Սփիւռքի մէկ մասին մէջ: Այս փոփոխութիւնը, ան վստահ է որ ուշ կամ կանուխ պիտի ազդէ Ռուսիոյ հայ գաղութներուն ու աւելի դանդաղօրէն՝ Սփիւռքին վրայ:

Ամենամեծ վտանգը կը կազմէ անապաքինելու եւ անտեղի յոյսեր եւս սնուցանելու տրամադրութիւնը: Երկու կողմերը տարիներու երկխօսութեան բացակայութենէն ետք, կրնան որոշ մեղմացումի մը հասնիլ, եթէ գիտնան իրար մօտիկ ըլլալ:

«Հայերը, կ'ըսէ Պիրանտ, առաջին քայլին իրաւունք ունին դրական պատասխանի մը սպասելու այս բացումի տրամադրութեան դէմ, իսկ թուրք հաւաքականութիւնը նման տրամադրութիւն մը չմերժելու չափ հասուն է»:

Ապա, ան կը թուէ այն կէտերը որոնց սպասումը յուսախաբ պիտի ընէ Հայաստանի հանրապետութիւնը.

«Ամէն բանէ առաջ, վնոապէս պէտք չէ յուսալ որ Թուրքիա ընդունի «ցեղասպանութեան» պնդումները կամ այդ իմաստը տուող «ժեստ»եր կատարէ: Թուրք ժողովուրդը այդ հարցին մէջ իր ներքին հաշուետուութիւնը կատարած է ու ինչպէս Հայերը կը հաւատան թէ ցեղասպանութիւն կատարուած է, թուրք ժողովուրդն ալ նոյն ձեւով հաւատացած է թէ չէ կատարուած: Խնդիրը հանգիստ է: Հաւատալի է որ Օսմանեան կայսրութեան վերջին շրջանի պատահարները արտաքին դրդումներու արդիւնք են, արիւնալի բախումներ տեղի ունեցած են ու այս ընթացքին Հայերը աւելի մեծ կորուստներ ունեցած են Օսմանեան ուժերուն դէմ որոնք ամբողջականութիւնը պահպանելու մտահոգութեամբ շարժած էին: Սակայն անընդունելի է որ հաւաքականութիւն մը ոչնչացնելու նպատակով կանոնաւոր ձեւով ցեղասպանութիւն մը գործուած ըլլայ: Այս պարագային փոփոխութիւնը դժուար է այնքան, որքան՝ Հայերու ցեղասպանութեան հաւատքին փոփոխութիւնը»:

Պիրանտի համաձայն, նկատառելի երկրորդ կէտն է տուեալ շրջանի Թուրք տարրին կարեւորութիւնը Թուրքիոյ համար: Թուրքիա չի կրնար անտեսել Ազերիները, Վրացիները կամ Թիւրքմէնները. չի կրնար ի հաշիւ անոնց գիջումներ ընել:

Հոս, Պիրանտ կը շեշտէ կարեւոր կէտ մը. կ'ըսէ թէ ներկայիս Ազրպէյճանի մէջ ծածուկ պայքար մը կը մղուի որով պիտի որոշուի թէ երկրին մէջ ազդեցութեան ուժին տէրը լաիք Թուրքիա՞ն պիտի ըլլայ, թէ՞ կրօնական իրաւակարգի մը հետամուտ Պարսկաստանը»: Ու ինք Հայաստանի համար աւելի նպաստաւոր կը նկատէ Թուրքիոյ մօտեցած Ազրպէյճան մը:

Կրկնելով որ անճապարել ու գոյանալիք գործակցութենէն անմիջապէս հրաշք լուծումներ յուսալ սխալ կ'ըլլայ, Մ. Ալի Պիրանտ անհրաժեշտ կը նկատէ մեծ համբերութիւն, փոխադարձ համաձայնութիւն, լայնախոհութիւն, որպէսզի փափաքելի փոփոխութիւնը տեղի ունենայ: «Եթէ կ'ըսէ ան, պատմական հարցերը պիտի հրահրուին ու երկար ժամանակի համար մութ հաշիւներ պիտի կատարուին, անկարելի կ'ըլլայ արդիւնքի մը յանգիլ»:

Այս բոլորին մէջ կարեւոր դեր մը կը վիճակի Սփիւռքին, երկու այլընտրանք ունի ան. կամ Հայաստանի այս մերձեցումը խափանելու աշխատանք պիտի տանի ու Թուրքիոյ անհանդստութիւն պատճառող քարոզչութիւնը պիտի սաստկացնէ, Թունաւորելով մթնոլորտը, կամ՝ նոյնիսկ եթէ չփոխէ իր հաւատքն ու տեսակէտները, փոխանակ պայքարը շարունակելու, բովանդակ ազդեցութեամբն ու ջանքովը պիտի լծուի Հայաստանի հանրապետութեան բեռը թեթեւցնելու գործին:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 58 ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱ ՉԵՆ ԵՐԹԱՐ ՈՐՊԷՍ ԲՈՂՈՔ

ՎԱՂԸ՝ Ի՞ՆՉ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Նամակով մը Գորպաչովին, Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի 58 հայ երեսփոխանները (Հայաստան եւ Արցախ) կը յայտնեն թէ պիտի չմասնակցին Դեկտեմբեր 17-ին բացուելիք նստաշրջանին, որպէս բողոք Արցախի կացութեան: Անոնք այդ նամակով կը պահանջեն որ վերականգնին Ղարաբաղի օրինաւոր մարմինները: Երեւանի Գերագոյն Խորհուրդն ալ յայտարարութեամբ մը ճշդեց որ սատար կը հանդիսանայ այս բողոքագրին:

Ազրպէյճանցիք յարձակում մը գործած են աղջի օր Թալիշի վրայ (Ղարաբաղի հիւսիսը) եւ սպաննած 26 տարեկան հայ երիտասարդ մը: Խորհրդային զօրքը անմիջապէս միջամտած է եւ պաշտպանած հայ բնակչութիւնը:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը քննարկէ հողի սեփականութեան օրինագիծը: Որոշուած է նաեւ վեց ամիսով յետաձգել երեսփոխանական ընտրութեանց շրջանը: Ծանօթ է որ Մարտ 26-էն ի վեր չէ ամբողջացած Գերագոյն Խորհուրդը: Տակաւին 17 երեսփոխան պէտք է ընտրուին տակաւին: Թերեւս Դեկտեմբեր 9-ին քանի մը ընտրուածներ կան:

Խորհրդային Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի նիստին, որ նուիրուած էր Միութեան ապագայ ուխտին, Գորպաչով, չխուսափելով ինքնաքննադատութենէ իսկ, շեշտած է այդ ուխտին կենսական կարեւորութիւնը Պերեսթրոյկայի քաղաքականութեան, ժողովրդավարութեան եւ ընկերվարական վերածնունդին համար»: Խոստովանած է որ կուսակցութիւնը մեծ տեղ տուած է ազգութեանց հարցին, բայց չէ կրցած գործադրել իր դիրքորոշումները, կեանքը աւելի բարդ եղած է եւ սուր կռիւներ ծագած են ազգային գետնի վրայ: Հաստատած է որ՝ «մեր ընկերներէն մաս մը տեղի տուաւ: Դառն իրողութիւն մըն է որ ոմանք անձնատուր եղան ազգայնականներու եւ ազգայնամոլներու առջեւ: Համայնավարները, որոնք իրենք զիրենք

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԸ ԵՒ ԱՆԿԱՊ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դ.

Թոխմախի գերեզմանատունը խորապէս տպաւորիչ էր Հայաստանի ոսկի աշնան գոյներուն մէջ թաղուած: Արամ Մանուկեան, 1951-ի գիշեր մը գաղտնագողի փոխադրուած է հոս, քանի մը երիտասարդներու կողմէ Երեւանի մէկ անկիւնէն ու 1982-ին միայն տապանաքարի մը արժանացած: Այսօր, ուխտատեղի է, աւելի քան երբեք: Քիչ անդին՝ Խանճեան, Աճառեան, այնքան ուրիշներ: Եւ նոր մը, թարմ՝ Վիտիա Այվազեան, Նորընտիր Խորհրդարանի երիտասարդ երեսփոխանը, սպաննուած դաւադիր գնդակէ մը:

Եթէ Հայաստանի Հայերը նոյնքան խնամք տարած ըլլային -եւ տանէին- այն շէնքերուն ուր պիտի ապրին, որքան այն գերեզմաններուն, ուր կը դադրին ապրելէ...: Եթէ մահը մեզ շատ սիրած է, դարերու երկայնքին, մենք ալ կարծես, շատ «ալերախտ» չենք եղած իրեն հանդէպ, դարձած ենք գերեզմանապաշտ: Ամէն օր, կրկին ու կրկին բաղմութիւնները չեն հեռանար Լենինականի, Սպիտակի շիրիմներէն, կորսուած Հայաստանի անհամար մեխակներու տարափին տակ: Բայց, պէտք է ճիդ թափել, սթափիլ, հեռանալ այս հիւանդագին վիճակէն, եթէ իսկապէս կ'ուզենք որ կեանքը յաղթէ ու վաղը՝ «լաւ լինի»:

Վաղը «լաւ չի լինի», եթէ Հայաստանի ժողովուրդը չցնցուի եւ հոգեպէս չառողջանայ: Գիտենք, ծանօթ ենք ցաւերուն, վիշտերուն, մղձաւանջ դարձած սեւ հեռանկարներուն եւ ընդունելով հանդերձ բոլոր մեղմացուցիչ դէպք յանցանացը, չենք կրնար չմտահոգուիլ պարզուած կարգ մը յոռի երեւոյթներէ, որոնք խոպան դաշտ են շատերու համար, չահագործող կարգ մը աղանդներու, որոնք սունկի պէս փուսած են վերջերս: Յոյսը կտրած ժողովուրդ մը կը կառչի որեւէ բանի: Հրաշքներէ փրկութիւն կ'ակնկալէ: Գրեթէ բոլոր մարդերուն մէջ, կ'ուզէ երազ մը շարունակել ու չուզեր որ զինքը արթնցնեն: Մեզի վիճակուած մամուլի յանպատրաստից ասուլիսի մը ընթացքին, կրցանք նկատել թէ նոյնիսկ խելահաս մարդիկ որքան կը խրտչին իրապաշտութենէն: Չեն ուզեր լսել չոր իրողութիւններ. Մէկը, բարկացած սրահը ձգեց գնաց, որովհետեւ իր այն հարցումին թէ ի՞նչ լուծում կը տեսնէի Ղարաբաղի հարցին, համարձակած էի պատասխանել թէ դեղահատ չունէի:

Վերջաւորութեան ազդուած էի, զգալով թէ թերեւս յուսախաբ ըրած եմ ոմանց, քանդած սպանական (սփիւռքեան) դղեակներ, բայց երիտասարդ լրագրող մը մխիթարեց զիս, երբ եկաւ շնորհակալութիւն յայտնելու իրապաշտ պատասխաններուս համար: «Շատ պէտք ունինք» ըսաւ:

Բացայայտ է, յաջորդական այս երրորդ Նոյեմբերին, որոշ չափով ընկճուած վերադարձայ Հայաստանէն: Դժուար թէ տարբեր ըլլար ի տես տարաբախտ ժողովուրդի մը գոյամարտին: Ամէնօրեայ ծանր պայքարին:

Անբացատրելի բաներ կան սակայն, Հայաստան եւ նոյնիսկ ամբողջ Խորհ. Միութեան մէջ: Ինչո՞ւ ուտեստեղէնի այս չգոյութիւնը, մէկ օրէն միւսը: Ինչո՞ւ Հայաստանի մէջ, մէկ հաւկիթ չի գտնուիր: Հաւե՞րն ալ դադրած են ածելէ...:

Նոր օրեր կ'ապրի Հայաստան, կը մնան սակայն վարչակարգի մը թողած անխուսափելի հետքերը: Շատ բաներ փոխուեցան, կարելի դարձան, երբ երկրաշարժի վաղորդայնին, դուռները բացուեցան ու ազգային թէ միջազգային օժանդակութեան հետ, մարդիկ դայլն արեւմտեան արդիական մեթոտներ ու թեքնոլոժի տանելով: Մէկ բան կայ սակայն, որ դժուար է փոխել, գոնէ անմիջականին համար, մտայնութիւնն է: Հետեւանք տասնամեակներու ապականած դրութեան մը գործած աւերին: Եթէ նոյնիսկ, բոլորը չեն վարակուած, երկու-երեք սերունդ պէտք է, որպէսզի հիմնովին բարեփոխուի ամէն ինչ:

Եօթանասուն ձմեռներէ ետք, ամրան պայծառ օր մը, Հայաստանի ժողովուրդը վերջապէս ունեցաւ ազգային հարազատ դիմագիծով Պետութիւն մը ու ուրախ չի թուիր: Առաջին օրերու ոգեւորութեան յաջորդած է այսօրուան եւ մանաւանդ վաղուան մտավախութիւնը: Սիրտ չունի գիտակցելու թէ ի՛նչ աննախընթաց նուաճում արձանագրեց Հայաստան: Նոր մարդիկ, նոր ապագայ կը պատրաստեն եւ դիւրին գործ չէ, երբ չեն պակսիր նաեւ խափանարարական աշխատանք տանողները խուճապի մատնելու համար այնքան դիւրաբեկ դարձած ժողովուրդ մը: Կը բաւէ լլուկներ տարածել մերձաւոր սովի մը մասին կամ գինեալ բախումներու, որպէսզի դժգոհութիւնը հրահրուի նոր իշխանութեան դէմ եւ ինչո՞ւ չէ, թերեւս հին օրերը փնտռուին: Երբեմն, ի լուր անհաւատալի, անընդունելի արարքներու, մարդ կը տարուի մտածելու, արդեօք Հայուն բուն թշնամին Հայը չէ՞...:

Իշխանութիւնը փորձաքար է: Երբեմն ծուղակ: Պարզ է, ընդդիմադիրի դիրքը շատ աւելի հանգստաւէտ է: Բայց, կարելի չեղաւ հոն մնալ: Ու Հայաստանի նոր ղեկավարները իշխանութեան գլուխ եկան երկրին -եւ համայն Խորհրդային Միութեան- ամէնէն դժուար օրերուն: Ջանք չեն խնայեր լուսաւոր վաղորդայններ պատրաստելու համար, հարկ է սակայն համբերել եւ դարեր համբերած այս ժողովուրդը, այլեւս օրեր իսկ համբերելու տրամադրութիւն չունի: Բայց, ի՞նչ կրնայ ըլլալ մեր մխիթարը, երբ ամբողջ կայսրութիւն մը կը քայքայուի, ինք որ ամէնէն ապերախտ դիրքն ալ ունի, աշխարհագրութեամբ մը որ իր ամբողջ պատմութեան պատասխանատուն է:

Դեռ անփորձ ու քաղաքական լլրծուն գետիններու անծանօթ մարդիկ, որ իշխանութեան գլուխ եկան, գրեթէ ակամայ, չեն կրնար հրաշքներ գործել մէկ օրէն միւսը, երբ կը գտնուին նաեւ անհամար թնճուկներու դէմ յանդիման: Ճիշդ է, սխալելու իրաւունքն ունին, բայց՝ ժամանակը չունին: Ամէն պարագայի մէջ, յապաղած մարգարէներն ալ ոչ մէկ դաս ունին տալիք: Տարրական ողջմտութիւնը կը պահանջէ, որեւէ տարակարծութենէ անդին, զօրավիգ կենալ օրուան իշխանութեան, ամէն գնով:

Հայաստանցին աղուոր խօսք մը ունի՝ ցաւդ տանեմ:

Երանի՛ Սփիւռքը կարենար ցաւդ տանել՝ Հայաստան:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՒ ՇԱՄԼԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ 15-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹԻՎ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԱՅՐԷ ԴՊՐՈՑԻ ՆՈՐ ՇԷՆՔԻՆ ՊԱՐՏԱՄՈՒՐՀԱԿԸ

Անվիճելի իրողութիւն մըն է այն՝ որ հայկական վարժարանը, Սփիւռքի մէջ, կը մնայ անփոխարինելի կռուանը մեր ազգային կեանքին, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ միջնաբերդի կողքին։

Այս գիտակցութեամբ է, որ Կլէնտէյլի մէջ 1975 թուականի սկիզբը խումբ մը նուիրեալներ քով - քովի գալով, ժողովներ գումարելով կ՚որոշէին հիմը դնել կրօնական եւ կրթական կառոյցներու, կարենալ ապահովելու համար հետզհետէ ուռճացող համայնքի մը ազգային դիմագծի անաղարտ պահպանումը։

Արդարեւ, 70-ական թուականներու երկրորդ կէսին, մասնաւորաբար Լիբանանի եւ ապա Պարսկաստանի ծանօթ դէպքերէն ետք, Հայերու գաղթականային գաղթը դէպի խաղաղ եւ ապահով երկիրներ, յատկապէս Քանատա եւ Միացեալ-Նահանգներ, մեծ շարժում մը ստեղծելով հայաշատ շրջաններու ազգային, մշակութային, կրթական եւ այլ մարզերու կեանքին մէջ՝ ծով աշխատանքի եւ անսահման ճիգ ու զոհողութիւն պահանջող պատասխանատուութեան առջեւ կը դնէր տուեալ գաղութներու պատկան մարմինները։

Նման պատասխանատուութեան գիտակցութեամբ օժտուած խումբ մը Հայեր՝ Կլէնտէյլի մէջ, 1975 Մարտ 11-ին կը դնէին Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ կալուածը, անմիջական ազգային վարժարան մըն ալ բանալու հեռանկարով։ Տարուան մը լուրջ եւ հետեւողական աշխատանքը կու տար իր պտուղը։ 1976 Սեպտեմբեր 20-ին կը բացուէին Ս. Աստուածածին Հայկական Վարժարանին դռները 8 աշակերտներով, Ուսումնական տարեշրջանը կ՚աւարտէր 50 աշակերտներով։ Հայկական գաղութին ցուցաբերած ընդունելութիւնը ջերմ էր եւ խոստմնալից։

Յաջորդ տարեշրջանը (1977 - 1978) կը սկսէր 40 աշակերտով եւ վերջ կը գտնէր 50 հոգիով։ Երրորդ տարեշրջանին (1978 - 1979) վարժարանը կ՚ունենար 178 աշակերտ՝ Մանկապարտէզէն 4-րդ կարգ, իսկ 1979 - 1980 տարեշրջանին վարժարանին աշակերտութեան թիւը կը հասնէր 360-ի։

Հոգաբարձութիւնը նոր յանձնառութիւն մը ստանձնելու պատասխանատուութիւնը կը զգար։ Աշակերտներու թիւի աճը դասասենեակներու տագնապ կը ստեղծէր։ Անհրաժեշտ կարիքը կը զգացուէր ընդարձակուելու։ Կ՚որոշուէր դպրոցը բաժնել երկու մասերու՝ Ծաղկոց - Մանկապարտէզի աշակերտները կը պահուէին Եկեղեցւոյ կից դասարաններու մէջ, իսկ Նախակրթարանը կը փոխադրուէր Լա Քանիատայի մէջ վարձուած դպրոց մը (1979 Սեպտեմբեր 12)։

Նոյն տարեշրջանին (1980) վարժարանին մէջ կը կիրարկուէր հայերէն գոյգ բարբառներու՝ արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի ուսուցումը. եզակի երեւոյթ մը գաղութիս կրթական կեանքին մէջ, որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր։

1981 Օգոստոս 28-ը յիշատակելի օր մը կը դառնար Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ տարեգրութեան մէջ։ Արդարեւ, այդ օրն էր, որ Արգարեան սրահին մէջ տեղի ունեցած ճաշ - պարահանդէսի մը ընթացքին կ՚այրուէր եկեղեցւոյ պարտամուրհակը, ձերբազատելով հոգաբարձութիւնը պարտքէ եւ համայնքը դարձնելով սեփականատէրը իր աղօթարանին։

Հետզհետէ աճող աշակերտութեան համար ուսումնական, կրթական, դաստիարակչական լաւագոյն պայմանները ստեղծելու նախանձախնդրութենէն մղուած օրուան հոգաբարձութիւնը կը ստանձնէր նոր եւ յաւելեալ յանձնառութիւն մը, այն է՝ առաւել եւս ընդարձակուիլ եւ տէրը դառնալ սեփական դպրոցի մը՝ կրթական արդիական պայմաններով օժտուած։ Նման երազի մը իրականացման համար անհրաժեշտ էր մեծ գումար մը։ Նուիրական նպատակներու իրագործման համար մեր ժողովուրդը միշտ ալ ունեցած է դէմքեր, որոնք մեր պատմութեան այս կամ այն ժամանակահատուածին երեւան ելած են եւ գործնականօրէն ցուցաբերած ազգային խորունկ գիտակցութիւն։ Տուեալ պարագային, նման գիտակցութիւն կը ցուցաբերէին Տէր եւ Տիկին Վահան եւ Անոյշ Շամլեան, 600 հազար տոլարի նուիրատուութեամբ։ Հոգաբարձութիւնը իբրեւ երախտագիտութիւն, Կլէնտէյլի մէկ բարձունքին գնած դպրոցը (826.000 տոլար) կը վերակոչէր բարերարներուն անունով, որով 1983-էն ի վեր Ս. Աստուածածին վարժարանը կը կոչուի Վահան եւ Անոյշ Շամլեան Ազգային Վարժարան։

Մինչ վարժարանը տարուէ տարի կ՚ընդարձակուէր ու կը յառաջդիմէր, Քարլթըն Տրայվի Եկեղեցին նեղ կուգար Կլէնտէյլի ուռճացող հայկական գաղութին համար։ Կենսական անհրաժեշտութիւնը կը զգացուէր նոր եւ աւելի մեծ աղօթարան մը ունենալու։ Հոգաբարձութիւնը կ՚անցնէր գործի։ Կալուած մը կը գտնէր Սենթրըլ պողոտայի եւ Լոմիթայի անկիւնը, պատրաստ եկեղեցի մը՝ որ կառուցուած է 1926-ին եւ ունի 960 աթոռ եւ 700 հոգինոց հանդիսասրահ մը։ Կալուածը կ՚արժէր 3 միլիոն տոլար։ Ո՞ւրկէ գոյացնել նման հսկայ գումար մը։ Կոչը դարձեալ արձագանգ կը գտնէր։ Այս անգամ ազնուական Հայուհի մըն էր՝ Տիկին Հիլդա Տէր - Մինասեան, որ ներկա՛յ կը գուշէր եւ մէկ միլիոն տոլարի նուիրատուութեամբ դուռը կը բանար հայ հաւատքի բերդի գնման։ Եկեղեցին թէեւ բարերարուհիին անունը չի կրեր, սակայն գաղութի սրտին մէջ երախտիքով կը մնայ յիշեալին ու իր ընտանիքին անունը։

1984 Նոյեմբեր 17-ին յիշատակելի օր մը եւս կ՚արձանագրուէր եկեղեցւոյ եւ դպրոցի տարեգրութեան մէջ։ «Աւետիսեան» սրահը տեղի ունեցած տօնախմբութեան մը ընթացքին, Վահան Շամլեան կը հրկիզէր իր անունը կրող Վարժարանին պարտամուրհակը, ազգը դարձնելով սեփականատէրը այդ կալուածին։

Նոյն տարին վարժարանին աշակերտութեան թիւը կը հասնէր 605-ի։ Անհրաժեշտ էր կալուածին վրայ նոր շէնքի մը կառուցումը, կարենալ ունենալու համար յաւելեալ դասարաններ եւ մանկավարժական սարքաւորումներ։ Հոգաբարձութիւնը, յենլով գաղութի միասնական ճիգերուն եւ բարերարներու եւ ընդհանրապէս ժողովուրդի գիտակցութեան վրայ, անգամ մը եւս յանձնառու կ՚ըլլար նետուելու գործի դաշտը եւ իրականացնելու նոր կառոյցի մը շինութիւնը (երազը կ՚իրականանար 1989 Սեպտեմբեր 11-ին, նորակառոյց շէնքի բացումով)։

Հոս հարկ է յիշել վարժարանի հիմնադրութեան օրերէն ցայժմ տնօրէնի պաշտօն վարած անձերուն անունները։ Առաջին պատասխանատուները եղած են Անուշաւան Ա. Քահանայ Արթինեան եւ Տիկին Արմինէ Յակոբեան, որոնց յաջորդած են տնօրէններ՝ Մարսէլ Քարեան (1978 - 1979), Ռուբիկ Գիւրջեան (1979 - 1980), Վարդգէս Ղազարեան (1980 - 1990) եւ Վահրամ Շէմմասեանը (1990 - 1991 տարեշրջանէն սկսեալ)։ Տիկին Իդա Քարայեան 1980-էն ի վեր տեսչուհին է Մանկամսուր - Մանկապարտէզի բաժնին։

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

PUBLICATIONS REÇUES

LE FEU SOUS LA GLACE
Arménie 1989 - 1990
Photographies
Antoine Agoudjian
Texte d'Alberto Moravia
Ed. Parenthèses, Marseille 1990.

ԱՇԽԱՐՀԻ ԵՕԹԸ ՀՐԱՇԱԼԻՔՆԵՐԸ

Հակառակ անոր որ այսօր քիչեր կրնան գիրութեամբ թուել այդ պատմական կոթողները, անոնք երկար ատեն օրօրած են նկարիչներու, քանդակագործներու երեւակայութիւնը։ Անոնցմէ մէկը միայն կանգուն է այսօր. Քէոփս Փարաւոնին յուշադամբան հօյակապ բուրգը որ կառուցուած է շուրջ հինգ հազար տարի առաջ։ Հերոդոտոսի պատմածին համաձայն երեք ամիսը անգամ մը 100 հազար մարդ կը գործածուէր այս աշխատանքին համար։ Տասը տարի տեւած է միայն ճամբուն շինութիւնը որուն հնարհի քարերը պիտի բերուէին։ Այս ճամբան, մեծ պատմարանը հետաքրքրական կը նկատէ առնուազն նոյնինքն բուրգին չափ։

Բուրգը արժած է շուրջ քսան տարուան աշխատանք, Հերոդոտոս Ք. ա. Ե. դարուն այցելած է այդ շրջանը ու երկարօրէն նկարագրած թէ՛ բուրգը, եւ թէ Բաբելոնի կախովի պարտէզները, որոնց համար այն ատեն գոյութիւն չունէր «հրաշալիք» բացատրութիւնը։

Եգիպտոսի մէջ գործը պայմանագրով մը յանձնառու ձեռնարկատիրոջ մը յանձնելու սովորութիւն չկար ու փարաւոնը աշխատանքի ղեկավար մը ունէր, ճարտարապետ մը, վարպետ շինարար մը ու որակաւոր արհեստաւորներ։ Ճիշդ է որ աշխատանքի պայմանները շատ ծանր էին, սակայն երկար չէին տեւեր աշխատութեան ժամերը։ Եթէ նկատի առնուի որ 25 տարիէն կարելի եղած է մինչեւ գագաթը հասնիլ, դարձեալ արտակարգ երեւոյթ է, երկու միլիոն 600 հազար խորանարդ մեթրնոց ծաւալը։

Կախովի պարտէզները այս եօթը հրաշալիքներէն միակն են որոնցմէ ոչ մէկ հետք մնացած է. գերման ճարտարապետ մը որ 1899 - 1917 աշխատած է Բաբելոնի վրայ, երկար ատեն կարծած է թէ գտած է Շամիրամի պարտէզները։ Սակայն իր կողմէ կատարուած պեղումները շատ սահմանափակ մաս մը կը կազմէին. հոն յայտնուած էին միակտուր սիւներու վրայ հանգչած կամարակապ սրահներ։ Ան կարծեց նաեւ գտած ըլլալ պարտէզներուն հիմերը, սակայն յետոյ անդրադարձաւ որ գտածները Նաբուգոդոնոսորի պալատին մառաններն էին։ Իսկ պարտէզները պէտք է երեւակայել լայնարձակ պատշգամներու ամբողջութեան մը ձեւով. այդ պատշգամները կը գտնուէին պալատին ամէն կողմերը. ծառեր, տունկեր ու զանազան տեսակի հարուստ բուսականութիւն մը կը զարդարէին թէ ընակելի մասերը եւ թէ ներքին բակերը։ Այս պարտէզները որոնց խնամքը աւելի մեծ եւ ուշադիր աշխատանք կը պահանջէր քան անոնց կառուցումը, շքեղ դալարիքով տպաւորիչ մը տպաւորութիւնը կը գործէին։ Արդարեւ, օրերով քալելէ ետք Սուրիոյ հարթ ու անջրդի տափաստաններէն, ճամբորդները հրաշքի մը դէմ - յանդիման գտնուելու տպաւորութիւնը կ՚ունենային, հանդիպելով անոնց։

Աշխարհի հրաշալիքներէն մէկն է նաեւ Եփեսոսի Արտեմիսի տաճարը. այս մասին պատմողներէն շատեր կը շփոթեն երկու կառոյցներ. այն մէկը որ Ք. ա. Զ. դարուն շինուած էր ու Մեծն Աղեքսանդրի ծնած օրը Երոստրատի կողմէ հրկիզուեցաւ, եւ այն միւսը որ առաջինին փլատակներուն վրայ բարձրացաւ յետագային, մեծ աշխարհակալին փափաքով։ Հնագիտական պեղումներն ալ մեծ բան չեն յայտնաբերած. կան միայն սիւնաշարերու հիմերը, որոնցմէ մեկնելով դժուար է վերականգնել տաճարը, որուն մասին Անտիպատրոս գրած է. «երբ վերջապէս տեսայ Արտեմիսի տաճարը որ կը բարձրանար ամպերն ի վեր, ամէն բան աժգունեցաւ եւ բսի. վսեմ Ողիմպոսէն զատ նման բան տեսնուա՞ծ է արդեօք»։

Բարեբախտաբար, Հնագիտութեան օժանդակութեան կը հասնին գտնուած դրամները, որոնց վրայ կայ տաճարին նկարը։ Այդ նկարէն յստակ կ՚երեւի որ ճակատը սիւնազարդ էր. ճակատակալին կողմնակի ճակատներուն եզրաքանդակները ամբողջովին գունաւոր էին։ Այսօր, հակառակ անոր որ վերականգնումի անհրաժեշտ բոլոր տարրերը չկան, գրեթէ վստահօրէն կարելի է ըսել որ տաճարը մեծ մասով ձեղուն չունէր։

Ողիմպոսի գլխաւոր դէմքին՝ Զեւսի արձանը որ Դ. դարուն քանդակուած է Փիդիասի կողմէ, նման հարցեր չունի, որովհետեւ յստակօրէն նկարագրուած է. այս քանդակագործը յայտնի դարձաւ երբ Ք. ա. 470 թուականին, ոսկեզօծ փայտով ու փղոսկրով Աթէնասի ուխտ մեծ բարձրութեամբ մէկ արձանը պատրաստեց, սակայն զինքը ամբաստանեցին որ արձանին յատկացուած ոսկիէն եւ փղոսկրէն մաս մը իւրացուցած է ու վտարեցին զայն ատեանատութենէն նուիրուած Պլատէա քաղաքէն։ Սակայն այդ կարողութեան տէր արուեստագէտ մը անգործ պիտի չմնար, հրաւիրուեցաւ Ողիմպոս, հոն Զեւսի հսկայական մէկ արձանը կառուցանելու։ Հնագիտական պեղումներով նոյնիսկ ճշդուած է անոր աշխատանոցին տեղը, ուր ոչ միայն ոսկիի, փղոսկրի, պրոնզի ու քարերու կտորներ գտնուած են, այլ նաեւ քանդակագործութեան գործիքներ, տարրկաներ. գտնուած է մինչեւ իսկ փոքր անօթ մը որուն խորքին փորագրուած են հետեւեալ բառերը. «ես Փիդիասի կը պատկանիմ»։

Յունաստան տէր էր մեծ թիւով հրակայական արձաններու. սակայն Փիդիասի ձեռակերտը տպաւորիչ բացառիկ ազդեցութիւն մը կը գործէր. ան, ինչպէս կ՚ըսուի, զայն դիտողին երաշխաւորութիւն կու տար «այլեւս երբեք ամբողջովին դժբախտ չզգալու»։

Համանուն տաճարին մէջ զետեղուած Զեւսի արձանը 13 մեթր բարձրութիւն ունէր. գլուխը գրեթէ կը հպէր ձեղունին։ Փիդիաս գիտցած է լաւագոյնս օգտագործել տրամադրելի միջոցը, նոր մէկ ապացոյցը տալով յունական արուեստին կատարելապաշտութեան։

Համեմատաբար նորայայտ հրաշալիք մըն է Մեծն Աղեքսանդրի կնոջ յուշադամբանը որ կառուցուած էր Փոքր Ասիոյ հարաւ-արեւելեան ծայրամասին՝ Հալիքառնասի մէջ։ ԺԹ. դարու պեղումներ լոյսին բերած են զայն։ Երեք մակարդակով, շուրջ 40 մեթր բարձրութեամբ կոթող մըն է ան։ Եթէ նկատի չառնուին եղիպտականները, ան պատմութեան ամենամեծ յուշադամբանն է հաւանօրէն. օր մը թերեւս Աթոս լերան մէկ անկիւնէն հելլենական փաւերագրեր գտնուին որոնք աւելի լոյս սփռեն անոր վրայ։ Սակայն այնպէս կը թուի, որ դիւրին պիտի չըլլայ ատիկա. տասնեակ մը տարիէ ի վեր շուկային վրայ այդ յայտնի վանքէն եկած ձեռագիրներ կը գտնուին պարբերաբար։ Կը կարծուի թէ այդ վաճառականութիւնը նոր բան մը չէ ու հաւանական է որ Աթոսի անտիպ ձեռագիրները ներկայիս կը շրջին աշխարհի ամէն կողմը։

Եթէ մարդ ներկայիս ուզէ Արտեմիսի մեհեանին ու Հալիքառնասի յուշադամբանին ուրուականին մասին գաղափար մը ունենալ, պէտք է այցելէ Թրքական Միլաս գիւղաքաղաքը որ անցեալին Կարիայի մայրաքաղաք Միլասան էր։ Հոն բազմաթիւ հին դամբարաններ կան. անոնցմէ մէկը որ հռոմէացի ազնուականի մը կը պատկանի, շինուած է որպէս աւելի փոքր մէկ կրկնօրինակը Հալիքառնասի յուշադամբանին։

Հռոդոսի նաւահանգիստին հսկայ արձանը հրաշալիքներու ամէնէն ժողովրդականն է. ան կառուցուած է Ք. Ա. 303 - 291 թուականներուն։ Շատ հաւանօրէն ան ոտքի կանգնած այր մարդ մը կը ներկայացնէր որ գլխուն վրայ ճառագայթաձեւ թագ մը ունէր ու գլուխէն վեր բարձրացուցած էր ջահ մը։ Այս նկարագրութիւնը կը յիշեցնէ Ամերիկայի Ազատութեան արձանը որուն հերոսը թէեւ կին մըն է, այսուհանդերձ պէտք չէ շատ տարբեր եղած ըլլայ Հռոդոսի կերպարէն։

Աղեքսանդրիոյ փարոսը ամէնէն հետաքրքրական հրաշալիքն է ու ամէնէն բարդը. միակն է նաեւ որ իր տեսակին մէջ հանրային օգտակարութեան ծառայելու նպատակով կառուցուած է։ Հոյակապ աշտարակ մըն է աւելի քան 100 մեթր բարձրութեամբ։ Երկար ատենէ ի վեր Միջերկրականի ժողովուրդները նաւահանգիստներու մուտքին արձաններ կը կառուցանէին որպէս դիւրութիւն ծովայիններու։ Հելլենական շրջանին անդրադարձան որ անոնք բաւական չեն, ու սկսան ցամաքին ամէնէն բարձր կէտին վրայ մայրամուտէն

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– («Յառաջ»).–

Մարսէյլի Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղը, Մայիսէն ի վեր, (տես՝ «Յառաջ»ի Մայիս 30-ի թիւը) ունի իր սեփական կեդրոնատեղին: Դեկտեմբեր 1-ին, սարքեց իր առաջին «կալա»ի հացկերոյթը, հրաւէրի վրայ: Շուրջ 140 հոգի բոլորուած զարդարուն սեղաններու շուրջ վայելեցին հիւրասիրութիւնը միութեան անդամներուն եւ մասնաւորապէս Տիկնանց Յանձնախումբին որ եռանդով, գնահատելի ջանքերով եւ ճաշակով կազմակերպած էր այս երեկոյթը. ներկայ էին Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Հ. Բ. Ը. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի նախագահը՝ Լեւոն Բէկլարեան եւ այլ անձնաւորութիւններ:

Մարսէյլի մասնաճիւղի նոր նախագահը՝ Ժան Մէլեան արտասանեց բարի գալուստի խօսքեր: Հակիրճ կերպով տուաւ Միութեան յառաջիկայ ծրագիրներու ուղղութիւնները. Մեր նպատակն է, ըսաւ, առէպ միասին ըլլալ, ապրիլ մեր հայկականութիւնը եւ ապրեցնել մեր լեզուն: Հ. Բ. Ը. Միութիւնը բաց է բոլորին առջեւ առանց ընկերային խտրականութեան եւ կ'ուզենք լաւ յարաբերութիւններ ունենալ բոլոր կազմակերպութիւններուն հետ, աւելցուց Ժան Մէլեան: Շեշտեց մասնաճիւղին ունեցած ելեւէջները, այս վերջին շրջանին: Յոյս յայտնեց որ այս նոր կեդրոնատեղիով, որ կ'ընծայէ լայն կարելիութիւններ, եւ իր կողքին ունենալով աշխոյժ Տիկնանց Յանձնախումբ մը գլխաւորութեամբ՝ Նիթուշ Մելքոնեանի եւ մօտ առնէն երիտասարդաց խումբ մը, մասնաճիւղը պիտի ունենայ եռուն կեանք:

Օրուան խօսնակն էր՝ Արամ Շէխիկեան, որ յաջողապէս գործադրել տուաւ գեղարուեստական կոկիկ բաժին մը՝ հայկական երաժշտութեամբ՝ Անճէնեան, եւ մենապարերով՝ Ե. Պալապանեան:

Մարթին Գույումճեան, Տիկնանց Յանձնախումբի անունով թուեց մանրամասնութիւնները կեդրոնատեղիէն ներս արդէն տեղի ունեցած գործունէութիւններուն եւ յայտնեց իր լաւատեսութիւնը ապագայի նկատմամբ:

Էլիզ Ջրրաչեան, որ տասնամեակներու փաստակ եւ հեղինակութիւն ունի Հ. Բ. Ը. Միութեան շարքերէն ներս յայտնեց իր ուրախութիւնը այս առթիւ, մաղթեց արդիւնաբեր գործունէութիւն եւ յաջողութիւններ միշտ վառ պահելու համար մեր ազգային արժէքները:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Ֆրանսայի Շրջանի Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահը՝ Լեւոն Բէկլարեան: Յիշեց Բարեգործականի ընթացաւարտ շրջանի գործունէութիւնը եւ տրամադրած գումարները Սփիւռքի ազգային, կրթական եւ մշակութային ձեռնարկներուն համար (15 միլիոն տոլար) եւ Հայաստանի օգնութեան համար (10 միլիոն տոլար): Թուեց Հայաստանի համար եղած օգնութիւններուն բնոյթը: Իսկ, գալով երեկոյթին յայտնեց իր գոհունակութիւնը, աւելցնելով թէ իւրաքանչիւր շրջան ինքնարաւ պէտք է ըլլայ եւ նպաստներ չսպասէ կեդրոնէն: Շեշտեց նաեւ թէ Ֆրանսայի մէջ Բարեգործականի ներկայութիւնը եւ գործօնութիւնը առաւել պէտք է արտայայտուի:

Հացկերոյթի դրեթէ վերջաւորութեան, ազանդերներէն առաջ, տեղի ունեցաւ հանգանակութիւն մը որ վարեց Արամ Շէխիկեան: Յիշեց որ կեդրոնատեղիին բացման օրը, Միութեան նախագահուհին՝ Լուիզ Սիմոն - Մանուկեան չէր արտօնած իր ներկայութեամբ նուիրատուութիւններ ընդունիլ եւ հանգանակութիւն բանալ: Սակայն, դեռ կեդրոնատեղին բոլոր պարտքերը չեն փակուած: Ներկաները մեծ գումարներով եւ առատաձեռն մասնակցեցան եւ գոյացաւ՝ 177 հազար 900 ֆրանք:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒ ԲՈՒԺՄԱՆ ԿԵԴՐՈՆ

Կարմիր Խաչի եւ Կարմիր Մահիկի ընկերակցութեան միջազգային լիկան, Երեւանի արուարձանին մէջ, խեղանդամներու վերականգնողական կեդրոն մը կը կառուցանէ երկրաշարժի աղէտեալներուն համար:

Այդ կառոյցին հիմնարկէքի հանդիսաւոր արարողութեան մասնակցելու համար Ժընեւէն Երեւան ժամանած է լիկայի պատուիրակութիւնը՝ գլխաւորութեամբ կազմակերպութեան գլխաւոր քարտուղարի տեղակալ Սթիվըն Տէյվիի:

Կեդրոնը, որ պիտի սկսի օգտագործուիլ 1992-ի ամրան, կ'ունենայ 600 մահճակալնոց հիւանդանոց, տարբեր բաժանմունքներ: Շէնքի կառուցման ու սարքաւորման համար լիկայի անդամ երկիրները հանգանակած են աւելի քան քսան միլիոն տոլար:

Նախարարաց Խորհուրդին մէջ տեղի ունեցած է պատուիրակութեան անդամներուն հետ հանդիպում մը: Պատուիրակութիւնը մեկնած է նաեւ երկրաշարժի գօտի, ուր մասնակցած են լիկայի միջոցներով իրագործուած կարգ մը կառոյցներ բնակիչներուն յանձնելու արարողութիւններուն:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի դրամական եւ պիւտճէի Յանձնախումբի նախագահ Տիգրան Սարգսեանի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը մօտ երկու շաբաթ Աւստրալիա գտնուած է: Խումբին հետ Աւստրալիա մեկնած է Արտաքին յարաբերութիւններու Յանձնախումբի անդամ Շահէն Պետրոսեան, ինչպէս նաեւ «Կռունկ» ժողովրդական համոյթը:

Հայաստանի պատուիրակները Քանպերայի մէջ հանդիպում ունեցած են Աւստրալիոյ Արտաքին եւ Առեւտուրի Նախարարութեանց ներկայացուցիչներու հետ: Շօշափուած են Հայաստանի եւ Աւստրալիոյ միջեւ տնտեսական կապերու հաստատման, յետագայ համագործակցութեան հարցեր:

Մելպուռնի եւ Սիտնիի մէջ հանդէս եկած է «Կռունկ» համոյթը: Իսկ Սիտնիի մէջ կազմակերպուած են 1918–1920 թուականներու Հայաստանի Հանրապետութեան դրօշմանիշերու, պահարաններու, բացիկներու եւ արուեստի այլ նմոյշներու ցուցահանդէսներ:

⁂

ՍԱՅԵԱԹ – ՆՈՎԱ ԴՊՐՈՑԻՆ 50 ՏԱՐԻՆ

1940–ին, յիսուն աշակերտով, մէկ դաշնակով եւ միայն քանի մը դասատուներով հիմնուած եօթը դասարան ունեցող դպրոցը, որուն 1945–ին՝ Սայեաթ – Նովայի ծննդեան 150–ամեակին առթիւ անոր անունը տրուեցաւ, այսօր անգնահատելի դեր կը կատարէ հայ մանուկներու որակեալ երաժշտական կրթութիւն տալու գործին մէջ:

Դպրոցը ունի նաեւ լարային ու փողային բաժիններ, իսկ գլխաւոր շէնքը կը գտնուի Երեւանի կեդրոնը: Հիմնադրումէն ի վեր դպրոցը աւարտած է աւելի քան երեք հազար աշակերտ, իւրաքանչիւր տարի կուտայ մօտ 100 շրջանաւարտ: Այդ վարժարանը աւարտած են դաշնակահարուհի Սվետլանա Նաւասարդեան, օփերայի երգչուհիներ Յասմիկ Պապեան, Սուսաննա Մարտիրոսեան, ժողովրդական երգիչ Ռուբէն Մաթեւոսեան եւ շատ ուրիշներ:

Վարժարանի 740 աշակերտներուն կ'ուսուցանեն 120 մանկավարժներ՝ մօտ երկու տասնեակ մասնագիտութիւններով:

⁂

ՍԻՏԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է սիտայով վարակուածներու ընկերային պաշտպանութեան առընչութեամբ միջոցառումներ ձեռք առնել:

Որքա՞ն իրական է այդ հիւանդութեան վտանգը Հայաստանի մէջ. այս հարցումին պատասխանած է Առողջապահութեան փոխ նախարար Ա. Մայրապետեան.–

«Այդ հիւանդութիւնը մեր Հանրապետութեան տարածքին վրայ գործնականին մէջ գոյութիւն չունի. կառավարութեան այդ որոշումը թելադրուած է ժամանակին պահանջով, եղած է կանխարգելիչ նպատակներով:

«Մինչեւ հիմա Հայաստանի մէջ ի յայտ եկած է սիտայով վարակուածներու (սէրոփոզիթիւ) երկու դէպք, երկուքն ալ առանց հիւանդութեան ախտանշաններու. մէկը արտասահմանցի ուսանող էր, զոր անմիջապէս ետ ղրկեցինք, իսկ միւսը՝ Ափրիկէ ծառայած մեր քաղաքացին: Վերջին երեք տարիներու ընթացքին այստեղ 600 հազար հոգիի մօտ քննութիւններ կատարուած են, եւ ոեւէ մէկուն պարագային վիրիւս չէ յայտնաբերուած: Մնայուն հսկողութեան տակ են բնակչութեան յատկապէս այն խումբերը, որոնք աւելի ենթակայ են այդ հիւանդութեամբ վարակուելու»:

⁂

ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻ ՋԵՐՄՈՒԿԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ

Իր դռները բացած է Հայաստանի պետական պատկերասրահի Ջերմուկի մասնաճիւղը: Ցուցադրութեան մէջ արտացոլուած են Ի. դարու հայ կերպարուեստի բոլոր շրջանները. Մարտիրոս Սարեան, Սեդրակ Առաքելեան, Մհեր Աբեղեան...

Պատկերասրահին մէջ մեծ տեղ յատկացուած է Եղուարդ Իսաբէկեանի մեծածաւալ կտաւներուն, երիտասարդ եւ միջին սերունդներու նկարիչներու եւ քանդակագործներու տասնեակ աշխատանքներուն:

եաք հսկայ կրակներ վառել: Այս նպատակով նաեւ կառուցուեցաւ Ք. Ա. 280 թուականին Աղեքսանդրիոյ փարոսը որ կը գտնուէր փոքրիկ կղզիի մը վրայ. ան ոչ միայն կ'առաջնորդէր ծովայինները, այլ նաեւ կը խորհրդանշէր յունական տիրակալութիւնը Արեւելքի մէջ:

Փարոսին կառուցումին մէջ ուշադրութիւն կը գրաւէ արհեստագիտական բարձր մակարդակը որ ուղղակի ապշեցնող է: Աղեքսանդրիա այն քաղաքն է որ այդ անունին արժանի առաջին համալսարանը ունեցած է: Ճիշդ է որ Աթէնքի մէջ կար ակադեմիա մը, Յունաստանի ու Փոքր Ասիոյ մէջ դպրոցներ, իսկ Միջագետքի մէջ աստղադէտներ, ուսողագէտներ, բայց այս բոլորը չէին կրնար մրցիլ Աղեքսանդրիոյ Թանգարանին մատենադարանին հետ ուր ամբողջ մարդկութեան գիտութիւնը ամբարուած էր: Այս բացառիկ զանձը յայտնի գիտուններու առիթ կ'ընծայէր զանազան մարզերու մէջ հիմնական աշխատանք կատարելու. Աղեքսանդրիոյ փարոսը ամէնէն յայտնի օրինակն էր այս կացութեան: Ան ծառայած է նաեւ Միջին դարուն, սակայն յաճախ վնաս կրելով բազմաթիւ երկրաշարժներէ. ապա ԺԵ. դարու աւարտին քանդուած է:

Աշխարհի այս եօթը հրաշալիքներէն այսօր կանգուն կը մնայ միայն Քէոփսի բուրգը որ կառուցուած է 50 դար առաջ. յաւիտենականութեան համար բարձրացած կոթողը տակաւին երկար ատեն պիտի դիտէ աշխարհն ու անոր ունայնութիւնը:

Ա. Թ. Թ.

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՈՐԷՔ ՊԱՑԱՋԻՏԻ

Ահաւասիկ հայաբնակները.

1 - 8. - Մանկասար 91 տուն: Երանոս, Տաշի գետակի ձախ ափին, Քիւրտ եւ Հայ խառն բնակիչներով՝ որոնցմէ վերջինը 18 տուն. եկեղեցին Ս. Յակոբ, շինուած սասունցի կողմէ: Զամբրլու 6: Խըտըր, Նաւիկ գիւղէն 1 ժամ հեռու, ժողովուրդը Քիւրտերու հարստահարութենէն մեծ մասամբ գաղթած եւ 11 տուն մնացած: Աշգալէ (համանուն գիւղ Կարնոյ Դաշտն ալ ունի), Երանոսի արեւմտեան գին, կէս ժամ հեռու, ի հնումն 500, հուսկ ուրեմն 21 տուն, եկեղեցին Քիւրտերու կողմէ քանդուեր, իսկ գերեզմանատան խաչքարերը՝ զարդ նոյն ցեղին բարեծաղիկ զաւակաց ախոռներուն: Մեծ Աղա Տէվէ չորս տուն; Դիտամ հինգ տուն: Երիցու Գիւղ 35 տուն, Եկեղեցին Ս. Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Գէորգ Քահանայ Տէր - Կարապետեան.- Ծնած 1871-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Գէորգ Կարմիր - Երիցեան, քահանայորդի, 1905 Ապրիլ 20-ին ձեռնադրուած Աղթամարայ Փշավանուց Եկեղեցին՝ Յովսէփ Եպիսկոպոս Ուշտունիէ: Նահատակ:

Մեսրոպ Քահանայ Գասպարեան.- Ծընած 1867, Յուլիս 15-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Պետրոս Մուրատեանց, ուսած Գարա Քիլիսէ, 1889-ին ձեռնադրուած Ս. Յովհաննու վանահայր Յովհաննէս Եպիսկոպոսէ: Նահատակ:

Իսկ Գարա Քիլիսէի Եկեղեցին էր Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Արսէն Քահանայ Տէր - Խաչատուրեան.- Ծնած 1862-ին Եղնի Թէփէ գիւղը, աշխարհական անուամբ Գասպար, ուսած Թօփրագ Գալէի Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, 1884-ին ձեռնադրուած Յովհաննէս Եպիսկոպոսէ: Երբեմնի առաջնորդական փոխանորդ Գարա Քիլիսէի: Նահատակ:

Սահակ Քահանայ Տէր - Սահակեան.- Ծնած 1870-ին Իւչ Քիլիսէ, աշխարհական անուամբ Միսաք, ուսած Գարա Քիլիսէի Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, ուսուցիչ, 1899-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ուշտունիէ: 1902-էն ի վեր փոխ առաջնորդ: Նահատակ:

ԱԼԱՇԿԵՐՏ ԵՒ ԳԻՒՂՈՐԷՔ

Աղուաղում Վաղարշակերտի, զոր կառուցած է Արտաշէս Բ.-ի թոռ՝ Վաղարշ արքան; Բագրեւանդ գաւառի այժմեան վիճակներէն մին, սահմաններն ըլլալով՝ արեւելքէն Գարա Քիլիսէ եւ Տիատին, արեւմուտքէն Կարին, հարաւէն Անթափ եւ հիւսիսէն ռուսական սահման (Շահկօլ լերինք): Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Հայ բնակչութիւնը 1829-ի եւ 1878-ի ռուսեւթուրք պատերազմներուն գաղթած, յետոյ կրկին բազմացած, իսկ վերջին Աղէտի տարին՝ մեծ մասամբ Կովկաս փախած, ամբողջը 160 տուն: Հիմա Ալաշկերտի վիճակին գլխաւոր աւանը կը կոչուի Թօփրագ Գալէ:

1905-էն ի վեր Ալաշկերտի փոխ առաջնորդութիւնը կը վարէր

Յովսէփ Քահանայ Տէր – Մինասեան.- Ծնած 1874 Սեպտեմբեր 13-ին Համզաշէյխ գիւղը (Պուլանըգ), աշխարհական անուամբ նոյն, որդի Տ. Դիոնեսիոսի, ուսած Թօփրագ Գալէ, Էջմիածին եւ Թիֆլիս, ուսումնարանական կոչմամբ Լեւոն, 1899 - 1905 տնօրէն – ուսուցիչ Ալաշկերտի դպրոցին, 1905 Մարտ 5-ին յԱղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ուշտունիէ՝ Ալաշկերտի Եկեղեցւոյն վրայ: Կը թողու անտիպ աշխատութիւններ: Տ. Յովսէփի պաշտօնակից էր

Պօղոս Քահանայ Աստուածատրեան.- Ծնած 1858-ին Ղարա Քէշիշ (Արծկէ) աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1894-ին ձեռնադրուած Պօղոս Եպիսկոպոսէ՝ ծննդավայրին Ս. Գորգոնեա Եկեղեցւոյն վրայ: Յետոյ Ալաշկերտ փոխադրուած:

(Շար. 146)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15, տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարուգէի Ճգնաւորին եւ Մելիտոսի եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ԳՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Պուլվար Օսսոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Թաղիս հովիւ՝

ՆՇԱՆ ԽՔՀՐ. ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ, որու ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանը կը յանձնուի Պ. Պետրոս Գապաքճեանի առ ի վարձատրութիւն իր երկարամեայ ծառայութեան: Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատան: Ճաշագինն է՝ 130 Ֆր.:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8.45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին,
Քարոզ՝ ժամը 11.15-ին,
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 12-ին:

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15-ին տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին:

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Հոգեւոր հովիւ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին կազմակերպուած՝

Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա. Չրբաշեան սրահին մէջ:

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

(Շար. Ա. էջէն)

ընդդիմութեան մէջ կը գտնեն պալթեան երկիրներու, արեւմտեան Ուկրանիոյ կարգ մը շրջաններու եւ այլ վայրերու մէջ դժուար օրեր կ'ապրին»: Գորբաչով կոչ ըրած է ուղէոցի՝ «դէմ դրուի բոլոր անոնց որոնք կ'ուզեն սահմանադրութիւնները փոխել: Նման գաղափարներ արդէն բազմաթիւ ցնցեր պատճառած են եւ հարիւր-հազարաւոր գաղթականներ ստեղծած»:

Այս յստակ դասէն ետք, Գորբաչով ճշդած է որ ապագայ Միութիւնը պէտք է ապահով երաշխիք մը բերէ եւ Խորհրդային Միութեան բոլոր ժողովուրդներուն միջազգային հեղինակութեան հիմը կազմէ:

ւս չփոխադրուիլ, այլ շարունակել կըտանսկի իր կեանքը, գոնէ առայժմ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱԼԵԶԱՅԻ մրցակիցը՝ Թիմինսկի չի կրնար հեռանալ Լեհաստանէն, իրեն դէմ անուանարկութեան դատ բացուած է: Մեղադրուած էր վարչապետ Մազովիէցքին որ հայրենիքին դաւաճանած է, երէկ ալ բարենի որակեց լրագրողները: Վալեզա սկսած է իր խորհրդակցութիւնները վարչապետ մը նշանակելու համար, մինչ ուժ գանկի տէր իր կինը որոշած է Վարշաւս չփոխադրուիլ, այլ շարունակել Կըտանսկի իր կեանքը, գոնէ առայժմ:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ, որ Միշէլ Նուարի հետ «Միացեալ Ուժ»ը կը վարէ, միակը եղած է որ դէմ քուէարկած է «Եւրոպայի Պետութեանց միութեան համար» ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ի մանիֆեստին: Այս առթիւ, Լիպերասիոն հարցազրոյց մը ունեցած է Անթոնիի քաղաքապետ-երեսփոխանին հետ, ուր այս վերջինը կը բացատրէ իր դիրքը:

ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆ կը զրկուի Խորհ. Միութիւն ամէն կողմէ: Հարց է որ ո՞ւր կ'երթայ, ո՞վ կ'օգտուի, որովհետեւ կը պարզուի, որ այս «սով»ը որոշ չափով գոնէ կազմակերպուած է: Արդարեւ, նախ կարելի չէ հասկնալ թէ մէկ օրէն միւսը նման կացութիւն ստեղծուի: Երեւան կ'ըլլէ որ (ԹԱ - Կէ - Պէ-ի տեղեկագիր) 150 թոն փոշի կաթի ապօրինի արտածումի փորձ եղած է, անդին Ուզբեկիստան 76 թոն գողցուած բրինձ գտնուած է, ամէն օր չորս թոն միս «ճամբայ կը փոխէ» Ուկրանիոյ մէկ ճարտարարուեստական մսատուն մը մէջ եւլն. եւլն.: Իշխանութիւններն ալ, կ'աւելցնէ տեղեկագիրը, կը մասնակցին կամ կը ծախեն իրենց լռութիւնը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՍՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 5 / 7)

Հ. Յ. Դ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Տեղի ունեցած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Հայաստանի կազմակերպութեան Ա. շրջանային ժողովը: Հոն քննութեան առնուած են քաղաքական, տնտեսական, մշակութային եւ այլ հարցեր, քուէարկուած բանաձեւեր:

Քաղաքական ներկայ կացութենէն մեկնելով՝ ժողովը խնդրոյ առարկայ դարձուցած է արցախեան հարցը: Մշակուած է նաեւ Հայաստանի կազմակերպութեան ռազմավարութիւնն ու քաղաքական ուղեգիծը, հաստատուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Հայաստանեան գործունէութեան փլաթ-ֆորմը, որ շուտով հանրութեան կը ներկայացուի:

Ժողովը հաստատած է որ Հ. Յ. Դ. մայր կազմակերպութիւնը հողահաւաք-հայահաւաք շրջագիծին մէջ պիտի հետապնդէ հայ ժողովուրդի ամբողջական իրաւունքները:

Շրջանային ժողովը ընտրած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Հայաստանի կազմակերպութեան Կեդրոնական Կոմիտէ, որուն քաղաքական դիւանը կը ներկայացնեն Ռուբէն Յովսէփեան եւ Հրայր Կարապետեան:

Շրջանային ժողովին մասնակցած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի կողմէ Հրայր Մարուխեան:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեան 15 օրուան մէջ չորրորդ անգամ ըլլալով հանդիպում ունեցած է վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի հետ: Խօսակցութեան հիմնական նիւթը Հայաստանի տնտեսական զարգացման հարցը եղած է: Որոշուած է արտասահմանի մէջ կազմել տնտեսական յանձնախումբ մը, որ Հայաստանի կառավարութեան ներկայացնէ իր ծրագիրը: Նախարարաց Խորհուրդին համաձայնութիւնը ստանալէն ետք ան կը ձեռնարկէ իր աշխատանքներուն:

Հանդիպումին մասնակցած է նաեւ Արտաքին Տնտեսական Կապերու Նախարար՝ Եսայի Ստեփանեան:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՐԱՍԵՆԵԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը Երեւանի մէջ հաստատած է իր մնայուն դրասենեակը: Բացման արարողութեան ընթացքին խօսք առած են Կապոյտ Խաչի ատենապետուհի Տիկին Էլէն Մերճանեան, Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեան: Հանդիսութեան ներկայ եղած են Հ. Յ. Դ. Արեւելեան - Ամերիկայի Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ Երուանդ Թէրզեան, Հ.Օ.Մ.-ի Արեւելեան - Ամերիկայի շրջանային վարչութեան ներկայացուցիչներ, Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան անդամներ, ինչպէս նաեւ Երեւանի քաղաքապետարանի Արտաքին Յարաբերութիւններու բաժնէն՝ Ռուբէն Նազարեան եւ Արովեանի քաղաքապետի տեղակալը:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի ընդհանուր ժողովին տեղի ունեցած ղեկավար մարմիններու ընտրութիւններուն արդիւնքներն են.-

Նախագահ.- Վիկտոր Համբարձումեան:

Փոխ նախագահներ.- Դաւիթ Սեդրակեան եւ Գալուստ Գալոյեան:

Քարտուղար.- Վլադիմիր Բարխուդարեան:

— ՏՕՆԱԾԱՌ —

ՍԷՆ - ՄՈՐԻՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մորիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ ղեկարուեստական ճոխ յայտագիր մը, դպրոցի աշակերտներու կողմէ, Կաղանդ Պապայի ներկայութեամբ:

FRANCE - CULTURE

ՀԱՅԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Դեկտեմբեր 11, 12, 13 եւ 14-ին Ֆրանս - Քիւլթիւրի վրայ ժամը 22.40-էն կ'ըսփռէր չորս յաջորդական յայտագրեր:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Թոմնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Այրի Տիկին Մարիամ Երամեանի մահուան առթիւ, Երամեան ընտանիք 200, Օհանեան ընտանիք 300, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Տէրտէրեան 100, Օր. Մարի Երամեան 50, Տէր եւ Տիկին Գամաշար Երամեան 100 Ֆր.:

Տիկին Անժէլ Գալուստեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Մեսրոպ Գասպարեան 50, Զապէլ Թէրզիպաշեան 200, Ֆամիլ Էթէրեան 100, Տէր եւ Տիկին Դարբինեան 200, Ք. Թէրզիպաշեան ընտանիք 500, Պր. Գէորգ Քիւրտօղլուեան եւ զաւակները 100, Օր. Լուիզ Գալուստեան 200 Ֆր.:

Այրի Տիկին Նուարդ Տօլպաշեանի մահուան առթիւ՝ Զաքարեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Լ. Տօլպաշեան 200 Ֆր.:

Մուրատ Ասատուրեանի մահուան առթիւ՝ Ֆաքիրեան եւ Առաքելեան ընտանիքներ 300, Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Դարբինեան 1000, Տէր եւ Տիկին Րոժէ Դարբինեան 500, Թորոս Վարդապետեան ընտանիք 100, Աթթոյեան ընտանիք 500, Պր. Էդուարդ Զաքարեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրտէրեան 200, Պր. Լեւոն Տէրտէրեան 500, Պր. Լեւոն Արզումանեան 50, Գաբրիէլեան ընտանիք 500, Տէր եւ Տիկին Ժան Գասպարեան 200, Տիգրան Ասատուրեան 100, Քէնտիրեան ընտանիք 100 Ֆր.:

Տիգրան Սարեանի մահուան առթիւ՝ Օր. Սարեան 100 Ֆր.:

Ժան - Ֆիլիփ Պօյաճեանի մահուան առթիւ՝ Մուքչիրեան եղբայրներ 100 ֆրանք:

Յարութիւն Վիրաբեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Պերճ Ծովիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Ֆէրտինանտ Աֆարեան 250, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Էսայեան 100 Ֆր.:

Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է.- Տէր եւ Տիկին Մ. Հիմինեանէ 1000 ֆրանք իրենց սիրեցեալ մօր, Տիկին Հայկուհի Հիմինեանի մահուան քառասունքին լրման առթիւ: Նոյն առթիւ՝ Դէպէրեան 500 Ֆր., Տիկին Գարուճեան 300 Ֆր., Տիկին Էպէկեան 500 Ֆր.:

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom Prénom Tél. :

Nombre de places :

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. :

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 13

JEUDI
13 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (սովորական առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.428
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.428

«Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ»

ԵՐՐՈՐԴ ՈՒՂԵՒՈՐԸ

(10)

Ծանօթացում Գարունի խմբագրատունը, Նորք ամսագրի պատասխանատու քարտուղարն է, Սերգէյ Գալստեան, ֆիզիքական ապշեցուցիչ նմանութիւն ունի Սփիւռքցի մէկ բարեկամիս հետ, ինծի կը թուի, թէ կը ճանչնամ զինք տարիներէ ի վեր: Նարինէի տարեդարձին էր, նայած էի ներկաներուն դէմքերուն, ունեցած տպաւորութիւնը, թէ անոնցմէ իւրաքանչիւրը իր նմանակը ունէր Սփիւռքի մէջ, առաջին անգամ չէ որ կը հանդիպէի այդ դէմքերուն:

Դուրս կուգայինք խմբագրատունէն, գաւաթ մը կ'առնէինք միասին, միասին կ'երթայինք ընթրիքի մէկ հրաւէրիս, կոնեակի երկու ումպերու միջեւ Սերգէյ կը ներկայացնէր առաջարկ մը: Յաջորդ առաւօտ, քանի մը ընկերներով, Ստեփանաւան եւ Ալավերտի պիտի երթայինք, կ'ուզէի՞ ընկերանալ իրենց:

Անշուշտ որ կ'ուզէի, բայց չէ՞ որ Բարտեղեան եղբայրները նոյն ծրագիրը ունէին, անոնք պիտի տանէին զիս Թումանեանի ծննդավայրէն ոչ շատ հեռու Լոռուտ գիւղը, առիթը պիտի տային ինծի գրտնելու աղէտի գօտին, պիտի երթայինք մինչեւ Լենինական, Սպիտակ, Կիրովական, իսկ սահմանափակ ժամանակիս մէջ իմաստ պիտի ունենա՞ր կրկնութիւնը:

- Կը գնաս նաեւ նրանց հետ:

Հայաստան ներկայութիւններուս ընթացքին, տեղափոխութիւններուս շրջագիծը եղած էր շատ սեղմ, Գեղարդ եւ Գառնի, Էջմիածին, Սարդարապատ եւ Խոր Վիրապ, գտնուած էի Դիլիջան, անգամ մը միայն գացած էի մինչեւ Եղէգնաձոր, մտած Արփա - Սեւան կառուցող փապուղիին մէջ, վերջը իմացած, թէ մեկնելէս ետք, զիս հոն տանողը կանչուած էր իշխանութիւններուն կողմէ, ենթարկուած յանդիմանութեան: Չէ՞ որ արգիլեալ գօտիներ կային Հայաստանի մէջ:

Ընթրիքը կը շարունակուէր, ես յիշողութեամբ կը վերադառնայի 1988 Դեկտեմբեր 7-ին անմիջապէս յաջորդող օրերէն մէկուն, կը վերցնէի ընկալուչը, կը կազմէի թիւ մը,

- Ալօօ, կարելի՞ է խօսիլ Երեւանի հետ, հարց կուտայի:

Կնոջական ձայն մը կը կրկնէր Երեւանը, կը կցէր անոր երկրին անունը, կը յայտնէր թէ կարելի էր, սակայն, սակայն պէտք է սպասէի, պէտք է սպասէի երկար, անորոշ ժամանակով: Իսկ ի՞նչ կը նշանակէր երկար, ի՞նչ կրնար նշանակել անորոշ, երբ հարցը կը վերաբերէր Հայրենիքի:

Ու կը սպասէի, սպասումս կ'երկարէր, կ'երկարաձգուէր գիշերուան մէջ: Սենեակս վերածուած էր կրկէսային վանդակի, խուլ, նստած ժամացոյցի սլաքներուն վրայ, կը փորձէր անշարժացնել զանոնք, կը սպասէի, սուրճ խմելու ո՛չ մէկ ախորժակ, ընթերցումը կրնար առաւել ծանրացնել մթնոլորտը, կը սպասէի, իսկ ո՞վ կրցած է վերջնականապէս կասեցնել ժամանակը, երբ աւելի քան հինգ ժամուան անձկութենէ մը ետք, կը հնչէր հեռաձայնս, դիմացս կը գտնէի խմբավար Գրիգորը, նոյնինքն ընթրիքի հիւրընկալս: Մէկ - երկու սովորական փոխասացութիւն, կ'անդրադառնայի թէ ըսելիք չունէի: Պէտք չունէի տեղեկութիւններու, կարեւոր չէր թէ ծանօթներէս որո՞նք զոհեր տուած էին, պիտի չուզէի նաեւ պոռթկումս արտայայտել, տեղացնել անէծք, թուել գիտցած բոլոր լուտանքներս: Բայց, բայց չէ՞ որ հեռաձայնային կեդրոնի կնոջ յայտնած էի, թէ կ'ուզէի հաղորդակցիլ ո՛չ թէ անհատի մը հետ, այլ Երեւանի, ուզած էի հեռախօսային գիծերուն միւս ծայրը ունենալ ո՛չ թէ անձ մը, այլ ամբողջ Հայաստանը: Յանկութիւնս էր խօսիլ ամբողջ ժողովուրդի մը հետ, իսկ Գրիգոր, այս պարագային, այդ ժողովուրդը չէ՛ր կրնար մարմնացնել:

- Ըսելիք չունիմ, կը յարէի՝ առաջին հերթին զիս զարմացնող կոպտութեամբ, վար կը դնէի ընկալուչը:

Ընթրիքը կը մօտենար իր աւարտին, Գրիգորը կամ Մարին կը յիշէի՞ն այդ զանգս, կը յիշէի՞ն, արդէն խմած էինք սուրճը:

Յաջորդ առաւօտ, կառք մը մեզ կը տանէր մինչեւ Հրազդան աւանը՝ ուղեւորներ ունենալով Սերգէյը, Վահագն Մուղնեցեանը եւ զիս, իսկ, իսկ ո՞վ էր սա շէկ մազերով Վահագնը, որ կը ծխէր շարունակ, կը պատմէր անհատնում մանրավէպեր: Պիտի հասկնայի շուտով, Հայաստանի վերջին շրջանի տաղանդաւոր արձակագիրներէն մէկն էր ան, հեղինակ քանի մը գործերու, վերջնագոյնը Եկուորներ վէպն էր, որու մասին ձեռքս եղող Նորքին մէջ կար ընդարձակ գրախօսական մը: Դժգոհ էր ան: Սփիւռքի մէջ լսուա՞ծ էր գոնէ իր անունը: Բայց չէ՞ որ ինք Սփիւռքէն կը ճանչնար հազիւ մէկ - երկու գրողի անուն:

Կառքը կ'ընթանար քարքարուտ ճամբաներէ, պահ մը կ'անցնէր գետակի մը կողքէն, գաղտագողի կը նայէի Սերգէյին, կը զննէի անոր դիմագծերը, կրկին կը յիշէի Սփիւռքցի բարեկամս, նմանութիւնը կը տանէր զիս խորացումներու: Կը մտածէի, թէ ինչպէ՞ս կարելի էր սիրել երկիր մը առանց զայն ճանչնալու փիզիքապէս: Հայաստանի ներկայ դեկավարներէն Դաւիթվարդանեա՞նն էր, կանխակալ անդրադարձով, թէ՞ Հայրենիքէն հասնող, մեր ժողովուրդի մէկ-ութեան մասին կասկած յայտնող նո՛ր յայտարարութիւններ, որոնք զիս կը վերածէին յուսանկարիչի, կ'առնէի Սերգէյի եւ Սփիւռքցի բարեկամիս դիմանկարներուն փիլմերը, կը մտնէի մութ խուց, կը զետեղէի զանոնք յատակէն լուսաւորուած սպիտակ ապակիին վրայ, կը մօտեցնէի, կը մօտեցնէի աւելի, մինչեւ որ կը նշայի հրճուանքս: Այո՛, մէ՛կ էին անոնք, մէկ եւ միակ անձ, ի՛նչ հոգ, թէ մէկը հոն, միւսը՝ հոս: Իսկ պիտի մնա՞ր նմանակի եւ հիմնականի հարց, եթէ Սփիւռքն ու Հայաստանը, երկուստեք ճիգով, մօտենային իրարու, զային իրարու վրայ, ցոյց տային, թէ մէկ են, նո՛յն ամբողջութեան երկու լրացուցիչները:

Յիմար փաստարկում: Կատարած պատկերացումս նման չէ՞ր ամբողջ Ջրվէժի մը տակ բռնած մէկ գաւաթիս, այո՛, լեցուած էր ան, հապա մնացած ծաւա՞լը ջուրին, որ պիտի կորսուէր, եթէ ուրիշ ձեռքեր չերկարէին իրենց ալ գաւաթները, դոյլերը, եթէ անոր տակ չստեղծուէր ջրանիւը:

Հրազդան աւանի գլխաւոր հրապարակին վրայ կը գտնենք ա՛յն կառքը, որ մեզ պիտի տանի Ստեփանաւան եւ Ալավերտի, վարորդ ունենալով ուրիշ արձակագիր մը, ուրիշ անծանօթ մը, անծանօթ, սակայն դէմքով մը, որ այլ Սփիւռքահայու մը պիտի տայ ապահով տպաւորութիւնը, թէ ինք կը ճանչնայ զայն, թէ ան ունի ֆիզիքական ապշեցուցիչ նմանութիւն իր Սփիւռքցի մէկ բարեկամին հետ, կրկին ծագի հարցը, թէ ո՞րն է իրականը, ո՞րը՝ նմանակը:

Ու ճամբայ կ'ելլէ նոր կառքը՝ տարբեր վարորդով, նո՛յն ուղեւորներով: Փարիզ դարձին, երբ երրորդ ուղեւորը կը փորձէ վերականգնել «մէկ գիշեր - երկու ցերեկ» տեւած ճամբորդութիւնը, կը հաստատէ, թէ փարիզեան երկու ամբողջ տարիներ պիտի չկարենային իրեն հայթայթել դէպքերու, դէմքերու եւ պահերու նման խտութիւն, նման առատութիւն:

- Ալօօօ, կարելի՞ է խօսիլ Հայաստանի հետ:

Կնոջական ձայնը կրնայ կրկին դրական պատասխան տալ, սակայն երրորդ ուղեւորին համար վերջնական համոզում է, թէ ոչինչ, ոչի՛նչ կրնայ փոխարինել անմիջական հաղորդակցութիւնը, ոչինչ կրնայ փոխարինել մայրին պաստառները, ո՛չ հեռաձայնը, ո՛չ հեռատեսիլը, ո՛չ իսկ պատմութեան եւ աշխարհագրութեան բոլոր, բոլո՛ր գիրքերը:

Ու այս մասին երրորդ ուղեւորը այնքա՛ն պիտի ուզէր իմանալ նոյնինքն Նարինէի տեսակէտը:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԶԻՆԵԱԼ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՍԱՐԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՎՐԱՅ

ՉՈՐՍ ՊԱՍՏԱՌ ԳՈՂՑՈՒԱԾ

Դեկ. 10-ին, Երկուշաբթի օր, չորս զինեալ երիտասարդներ ներխուժած են Երեւանի Մարտիրոս Սարեան Թանգարանը ու զէնքով սպառնալիքի տակ պահելով աշխատաւորները գողցած են չորս պաստառ՝ 1929, 1933, 1945 թուականներուն վրձինուած երեք գեղանկար եւ Իլիա Էրէնբուրգի դիմանկարը (1959) զոր Սարեան գծած է բանաստեղծին Հայաստան այցելութեան առթիւ: Թանգարանի տնօրէնը՝ Շահէն Խաչատրեան կոչ ըրած է հեռատեսիլէն որ բոլորը աջակցին յայտնաբերելու համար գողցուած կտաւները:

Ցաւով պէտք է հաստատել որ պաստառներու առաջին գողութիւնը չէ (ցարդ աւելի գաղտագողի կատարուած են), քանի որ Հայաստանէն անհետացած են երեք Այվազովսկի եւ ինչպէս մատնանշեց «Պայքար»ի խմբագիրն ալ Գրիգոր Քէօսէեան (տե՛ս «Յառաջ» Նոյ. 21) Գաւզուի նուիրած վիմագրութիւններն ալ Գալիֆորնիա կը վաճառուին:

Միացեալ-Նահանգներու ծերակուտական Էտ. Քենըտի նամակ մը ղրկած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի, ուր ցաւ կը յայտնէ, որ չէ կրցած հանդիպում ունենալ իրեն հետ, երբ ան Ամերիկա կ'այցելէր: Ան կը շեշտէ որ Հայաստանի ղեկավարութեան եւ անձամբ՝ իր (Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի) կրած զրկանքները Հայաստան եւ Լ. Ղարաբաղ ժողովրդավարութեան եւ ազատութեան համար մղուած պայքարին մէջ ամէնուր արժանացած են ժողովրդավարութեան կողմնակիցներու աջակցութեան եւ հիացումին:

Գերագոյն Խորհուրդը որոշում տուած է որ դադրին ի զօրու ըլլալէ Հայաստանի ներկայ Սահմանադրութեան այն յօդուածները, որոնք կը հակասեն «Հայաստանի անկախութեան մասին» Հռչակագրի հիման վրայ ընդունուած օրէնքներուն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՇԱՀՆ ՈՒ ԿՈՐՈՒՍՏԸ»

Այսպէս խորագրուած վերջին գրութեամբ մը «Միլլիյէթ»ի (Դեկտեմբեր 9) յօդուածագիրը կ'աւարտէ հայեւթուրք յարաբերութիւններու յատկացուած շարքը:

«Լուրջ պետութիւնները զգացումներով չեն շարժիր. ամէն բանէ առաջ իրենց շահը նկատի կ'ունենան» կ'ըսէ ան, ապա կը մեկնի ենթադրական հարցումներէ. «ինչո՞ւ հարստացնել Հայաստան մը որ պատմութեան ընթացքին թէ՛ Թուրքիան եւ թէ շրջանի թուրք տարրը անհանգստացուցած է. ոտքի կանգնելէ ետք, կրկին կրնայ վերադառնալ իր նախկին քաղաքականութեան: Ինչո՞ւ այս հզօրացումին մենք օգնական ըլլանք...»:

Պիրանտ կը հաւատայ որ նման գործակցութիւն ոչ թէ կը վնասէ Թուրքիոյ, այլ ընդհակառակն, կ'օգնէ. այս համոզումով կը թուէ հետեւեալ կէտերը.

Ա - Ամէն բանէ առաջ, խնդրոյ առարկայ են 55 միլիոնոց հսկայ մը ու անդին, 3 միլիոնոց փոքրիկ երկիր մը որ կրկին հզօրանալու համար շատ երկար ժամանակի պէտք ունի: Կարելի չէ մտածել որ Հայաստան կրնայ ֆիզիքական վախ պատճառել Թուրքիոյ:

Ընդհակառակն, Հայաստանն է որ պէտք է վախ զգայ:

Թուրքիա աւելի նպաստաւոր դիրք մը պիտի ունենայ, քանի որ դէպի Արեւմուտք բացուած կեանքի ճամբու մը վերածուած է Հայաստանի համար. կարելիութիւն կ'ընծայէ որ ան առանց Մոսկուայէն անցնելու Եւրոպայի ու Ամերիկայի հասնի, անոր ելեկտրականութեան մէկ մասը կը հայթայթէ, սահմանային առեւտուրով առօրեայ պահանջքը կը գոհացնէ ու հասարակաց ներդրումներով մասնակից կ'ըլլայ տնտեսական վերելքին:

Բ - Թուրքիա այսպէսով կովկասեան շրջանին մէջ իր ծանրութիւնը աւելցուցած պիտի ըլլայ: Հայաստանի գործակից Թուրքիա մը շրջանի խորհրդային հանրապետութիւններուն, Մոսկուայի ու Արեւմուտքի համար պիտի ըլլայ երկիր մը որուն խօսքը Միջին - Արեւելքէն ետք հոս եւս կշիռ ունի:

Գ - Թուրքիա կրնայ նոյն տնտեսական գործակցութիւնը շարունակել Ազրպէյճանի, Վրաստանի եւ Թիւրքմէնիստանի հետ եւս ու լաւագոյնս պաշտպանել այս երկիրներուն շահերը. կրնայ շրջանի կնճիռներուն աւելի ազդու միջամտութիւն ունենալ:

Դ - Երկրին արեւելեան շրջանը այս գործակցութենէն կը ստանայ իր բաժինը:

Ե - Հայաստանի գործակից Թուրքիա մը Ամերիկայի Քոնկրէսին, ՄԱԿ-ին, կամ Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ «ցեղասպանութեան» կնիքով կնքելու եւ այդ պատճառով պատժելու ջանքերը պիտի դժուարանան:

Մ. Ալի Պիրանտ կ'ըսէ թէ այս կէտերը գրեթէ ամբողջութեամբ ծանօթ են նաեւ Հայաստանի կառավարութեան, այսուհանդերձ կ'ուզէ բացուիլ դէպի Թուրքիա ու գործակցիլ. Թուրքիա կասկածներ ունենալու պատճառ չունի:

Թուրք լրագրողը իր գրութիւնը կ'աւարտէ թուելով այն պայմանները որոնք պէտք է յարգուին Թուրքիոյ կողմէ, որպէսզի գործակցութիւնը առողջ ընթացք ունենայ.

Ա - Պայման է մանրուք մտածումներէ ձերբազատուած, երկար ժամանակի հեռանկարի մը տէր կառավարութիւն մը ունենալ. պէտք չէ ամէն գլուխէ տարբեր

(Շար.ը Դ. էջ)

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՒ ՇԱՄԼԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ 15-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԱՅՐԷ ԴՊՐՈՑԻ ՆՈՐ ՇԷՆՔԻՆ ՊԱՐՏԱՄՈՒՐՀԱԿԸ

(Բ. եւ վերջ)

1985 Նոյեմբեր 16-ին նշուեցաւ վարժարանին 10-ամեակը եւ այդ առթիւ շեշտուեցան հաստատութեան արձանագրած նուաճումները: Անդրադառնալով վերջին հինգ տարիներու նուաճումներուն հարկ է նշել, որ ձեռնարկուած եւ իրագործուած են նախակրթարանի եւ միջնակարգի բաժիններու արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն բարբառներով ծաղկաքաղերը, իբրեւ ընթերցանութեան գիրք գործածուելու համար: Ուսուցիչներ, առաւուն իրենց արձակուրդի եւ հանգիստի ժամանակը զոհելով, պատրաստած են յիշեալ ծաղկաքաղերը, որպէսզի աշակերտները աւելի սիրով ու հաճոյքով հետեւին լեզուի դասերուն, հրապուրիչ եւ այժմէական նիւթեր բովանդակող ծաղկաքաղերու շնորհիւ:

15-ամեակին առիթով, տնօրէնութիւնը՝ մտահոգ արեւելահայ աշակերտներու դասագրքերու հարցով եւ զանոնք առաւել եւս այժմէականացնելու եւ հրատարակելու նպատակով՝ հոգաբարձութեան հետ համախորհուրդ, կեանքի կոչած է Տընտեսական Յանձնախումբ մը, որ արդէն իսկ լծուած է գործի եւ մօտիկ ապագային տարուած աշխատանքը կուտայ իր պտուղը:

Այս տարի իրականացաւ նաեւ Ազգային Վարչութեան հովանաւորութեամբ տարիներ առաջ պատրաստուած հայերէնի լեզուական վարժութիւններու գիրքերու արեւելահայերէնի վերածման եւ հրատարակութեան աշխատանքը, կարեւոր նպաստ բերելով արեւելահայ աշակերտներու մայրենի բարբառի ուսուցման գործին:

Վերջին հինգ տարիներուն է, որ Հայերէն լեզուով դասաւանդուող բոլոր նիւթերու առընթեր ուսուցիչներ աշխատեցան սահիկներ կամ ժապաւէններ պատրաստել, աւելի հետաքրքրական դարձնելու համար դասաւանդութիւնը:

Վարժարանը, որ 1983 թուականին վեց տարուան համար վարկաւորուած էր Քալիֆորնիոյ Դպրոցներու եւ Գոլէճներու Ընկերակցութեան (Western Association of Schools and Colleges) կողմէ, այս տարի եւս վեց տարիով վերավարկաւորուեցաւ յիշեալ հիմնարկին կողմէ, հաստատելով որ Շամլեան ազգային վարժարանը ուսումնական, կրթական, դաստիարակչական, կարգապահական իր կառոյցով կը հանդիսանայ օրինակելի կրթօճախ մը գաղութիս մէջ:

Վարժարանին նուաճումներու շարքը այս տարի իր գագաթնակէտին կը հասնէր պատմական երեւոյթի մը իրագործումով, այն է՝ շրջանաւարտ դասարանի աշակերտներու Հայաստան այցելութեամբ եւ տեղւոյն «Մխիթար Սեբաստացի» կրթօճախին հետ Շամլեան ազգային վարժարանի քոյր դպրոցներ հռչակումով: Այսպէսով Հայրենիքի եւ Սփիւռքի միջեւ ոսկէ կամուրջ մը եւս կը հաստատուէր:

Ահաւասիկ համառօտ պատմութիւնը Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ եւ Շամլեան ազգային վարժարանին 15-ամեայ կեանքին:

Եթէ փորձենք հաշուեկշիռ մը կազմել գիտնալու համար թէ այս 15 տարիներու ընթացքին վարժարանը ի՞նչ չափով արդարացուցած է իր գոյութիւնը, ի՞նչ պտուղ տուած է եւ իր հասցուցած սերունդները ո՞րքանով արդարացուցած են իրենց ուսերուն դրուած ակնկալութիւնները, պիտի նկատենք թէ շատ բան չունինք ըսելու: Կը գիտակցինք թէ տակաւին կանուխ է չօշափելի արդիւնքի մասին խօսիլ՝ սերունդի մը պատրաստութեան համար: Դպրոցի մը պատմութեան մէջ 15 տարին մեծ շրջան մը չէ, բայց եւ այնպէս հանգրուան մըն է՝ յետադարձ ակնարկ մը նետելու անցեալի վրայ, կարենալ ապահով ընթանալու համար հայ դպրոցի առաքելութեան ուղիէն:

Շամլեան ազգային վարժարանը ցայժմ տուած է 135 շրջանաւարտներ, որոնցմէ մէկը այս տարի, համալսարանական ուսման աւարտին, վերադարձած է դպրոց եւ դարձած անգլերէնի ուսուցչուհի: Թերեւս առաջին օրինակը, որ յոյսերով կը լեցնէ մեզ ապագայի հաշւոյն:

Այսօր, եկեղեցի - դպրոց հայապահպանման զոյգ կառոյցներու 15-ամեակին առիթով, Կլէնտէյլի մեր գաղութը հպարտ կը զգայ ինքզինք, որ յարաբերաբար կարճ ժամանակաշրջանի մը ընթացքին յաջողած է տէրը դառնալ նիւթական թանկարժէք կառոյցներու, իբրեւ հոգեկան եւ իմացական սնունդ - տուող հաստատութիւններ: Սակայն այդ հպարտութիւնը պէտք չէ դառնայ ինքնագոհութեան, որ կրնայ մեզ առաջնորդել լճացումի:

15-ամեակը պէտք է առիթ ընծայէ մեզի լաւագոյնին ձգտելու եւ գեղեցիկ կառոյցները ոգեղէն արժէքներու վերածելու: Ատոր համար անհրաժեշտ են նիւթական աւելի լայն կարելիութիւններ ընձեռել եւ գինել պատկան մարմինները, այս պարագային հոգաբարձութիւնը, որպէսզի ան ձերբազատելով նիւթական հոգերէ, պարտքերու վճարումներէ, ամբողջութեամբ լծուի հայկական վարժարանը լոյսի կեդրոնի վերածելու գործին:

15 տարի առաջ, համեստ պայմաններու մէջ 8 աշակերտով բացուած վարժարանը այսօր կը հաշուէ 735 աշակերտ: Ասիկա յաղթանակ մըն է հաստատութեան պատասխանատուներուն համար: Այս յաղթանակը առաւել եւս արդիւնաւորելու եւ յարատեւ դարձնելու համար հարկ է ստեղծել մնայուն աղբիւրներ, որպէսզի հայկական վարժարան յաճախելու կարելիութենէն զրկուած այլ աշակերտներ ալ կարենան մուտք գործել հոն եւ դաստիարակուիլ առողջ միջավայրի մէջ:

1975 Մարտ 11-ին գնուեցաւ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Քարլթըն Տրայվի կալուածը, որ դարձաւ ազգին սեփականութիւնը 1981 Օգոստոս 28-ին, պարտամուրհակի այրումով: 1982-ին գնուեցաւ վարժարանին Լովըլ փողոցի կալուածը, որուն տէր դարձաւ ազգը 1984 Նոյեմբեր 17-ին, պարտամուրհակի հրկիզումով: 1984-ին գնուեցաւ Սենթրըլ պողոտայի վրայ գտնուող Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ ներկայ կալուածը, որուն պարտամուրհակը վճարուեցաւ 1990 Յուլիս 10-ին: Վարժարանին նոր շէնքին կառուցումը աւարտեցաւ 1989-ին: Արդ, ե՞րբ եւ ո՞վ պիտի այրէ դպրոցի նոր շէնքին պարտամուրհակը, որպէսզի իրաքանչիւր հայ հպարտօրէն գոչէ՝ «Մեր թշնամին ջարդեց մեզ, այրեց մեր տուները, հրկիզեց մեր սրբավայրերը, սակայն, այսօր մենք պարտամուրհակներ կը հրկիզենք, բարձրացնելով նոր լոյսի կեդրոններ եւ հոգւոյ խորաններ»:

Ով որ քաջ է, ինչ կը սպասէ...

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈԿՈՒԱԾ ԾԱՌԵՐ
(Պատմուածքներ)

Գրեց՝ Ա. ԱՐՓԻՆԷ

ՀԱՄՐ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Նոյեմբերին Արցախ գացած են «Մոսկովեան նորութիւններ» թերթէն խմբագիրներ, որոնք ձեռնարկած են հայ - ազրպէյճանական երկրորդ հանդիպում մը պատրաստելու: Առաջին քայլէն իսկ ազրպէյճանցի ներկայացուցիչները մերժած են գաղափարը, առարկելով որ Ստեփանակերտը իրենց համար օտար տարածք է: Եւ որպէսզի մոսկուացի լրագրողները, յատկապէս վերոյիշեալ թերթին գլխաւոր խմբագիրը Ե. Եակովլեւ ի զուր եկած չըլլան մինչեւ հոն, հանդիպումը կազմակերպուած է Հայաստանէն երեսփոխաններու եւ Արցախի զինուորական հրամանատարութեան միջեւ: Ան տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 13-ին, ինքնավար մարզի «նախկին բանտէտ» Գէորգովի տան մէջ. ինչպէս ծանօթ է, ան Արցախի կուսակցութեան Ա. քարտուղարն էր ու համբաւոր իր հակահայ ընթացքով: Մասնակցած են Հայաստանէն երեսփոխաններ՝ Դ. Վարդանեան, Ս. Զոլեան, Ռ. Քոչարեան, Արցախէն Վ. Թովմասեան, Լ. Միրզոյեան, շրջանի զինուորական հրամանատարը Վ. Սաֆոնով, հրամանատարութեան քաղաքային բաժնի պետ՝ գնդապետ՝ Պ. Բոգդանով, եւ «Մոսկովեան նորութիւններ»ու լրագրողները:

Հայաստանի մամուլը կարեւոր տեղ չտուաւ այս հանդիպումին. հարցազրոյցով մը անոր կ'անդրադառնայ «Խորհրդային Ղարաբաղ» Նոյեմբեր 23-ի թիւով: Հարցազրոյցը կատարուած է Գ. Բաղդասարեանի կողմէ, հանդիպումին մասնակիցներէն Լ. Միրզոյեանի հետ:

Այս վերջինս կը պատմէ. «զրոյցը սկսեց Դաւիթ Վարդանեանը: Նա սեղանին դրեց «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի համարներից մէկում տպագրուած «Ջոհեր չկան: Սպանուել է հաւատը» յօդուածը եւ պարէտին խնդրեց մեկնաբանել այն»: Հրամանատարը անշուշտ կ'ուրանայ հոն նկարագրուած փաստերը: Իսկ երբ տեղի ու թուականի փաստեր կը բերուին անոր առջեւ, կ'ըսէ թէ իրենք - Հայերը - միակողմանի կը մեկնաբանեն դէպքերը եւ թէ իրենք Քաջարանի մէջ 24 աւազակ ձերբակալած ու բաւական զէնք գրաւած են: Հայկական կողմին պատասխանը հետեւեալը կ'ըլլայ. - «այդ «աւազակներ»ի մի մասը դեռ հիւանդանոցում է գտնւում եւ որ նոյն յաջողութեամբ կարելի է մարզի հայ ազգաբնակչութեան ամբողջ արական կազմը աւազակ համարել»: Ասկէ ետք միայն Սաֆոնով կը գլխի գիրքերը, ըսելով որ զինուորները յոգնած են ու շուտով անոնց տեղ նորերը կը բերուին որոնք աւելի քաղաքավարութեամբ կը վարուին:

Երբ կը խօսուի Հայերու բնակութիւններու ոտնահարման դէպքերու մասին (հեռաձայնային կապի խզում, անհատներու հեռաձայններու խըզում, տնային արգելափակում, թերթի վերահսկում եւայլն), զօրավարը մեղքը կը ձգէ քաղաքային բաժնի պետին վրայ, ըսելով որ «նա հրամանները կը պատրաստէ, իսկ ինքը միայն կը ստորագրէ»: Լեւոն Միրզոյեան կ'աւելցնէ. «Այս բացատրութիւնը արժանացաւ ներկաների ժպիտներին»:

Հայկական կողմը կը դանդատի նաեւ քաղաքացիներու միւսներուն ընթացքէն. կ'ըսեն թէ անոնք կը մասնակցին հայկական գիւղերու գնդակոծման, ինքնաշարժերու քարկոծումին, անասուններու գողութեան: Ան ատեն հրամանատարը դարմանք պատճառելով խօսակիցներուն կ'ընդունի որ այդ ջոկատներուն յանցագործութիւններուն ականատես եղած են նաեւ զինուորականներ: Բայց երբ հարց կը տրուի իրեն թէ ի՛նչ կ'ընէ զանոնք մարզէն հանելու համար, տատասի կերպով հետեւեալը կ'ըսէ. - «բայց չէ՞ որ անոնք օրինական ստորաբաժանումներ են»: Ապա կ'աւելցնէ. «մենք անոնց դէմ ոչինչ կըրնանք ընել»:

Սաֆոնովի անակնկալ այս գիրքաւորումը հետեւեալ ձեւով կը բացատրէ Լ. Միրզոյեան. «Նա քաջ գիտէր որ «Մոսկովեան Նորութիւններ» թերթը տարածւում է գրեթէ ամբողջ աշխարհում, ուստի ուզում էր ժողովրդավարի ու տառապեալի լուսապսակ ձեռք բերել, խաբուսիկ տըպաւորութիւն թողնել թերթի բազմամիլիոն ընթերցողների վրայ, բայց շարունակել իր նախկին գործունէութիւնը»:

Այս բացատրութիւնը լրի կ'արդարանայ զրոյցը փակող պարբերութեամբ ուր Լ. Միրզոյեան կ'ըսէ. - «դատեցէք ինքներդ, հանդիպման ժամանակ հրամանատարն ընդգծեց որ զօրքերն այստեղ են գտնւում Հայերի բռնի տեղահանումն արգիլելու համար, ընդունեց որ ադրբեջանական քաղաքապահը ապակայունացնող տարր է, բայց մի քանի օր անց այդ նոյն քաղաքապահին թոյլ տուեց գրաւելու օդակայանը»:

Այս վրիպած հանդիպումին պարագային լաւատեսութեան միակ կէտը այն է որ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութիւնը զայն խորագրած է՝ «Առանց պատրանքների, բայց ... ոչ առանց յոյսերի»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Իտալահայ նամականի

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
– անցեալի փառքն ներկայի տառապանքը –

Այս վերնագրով Վենետիկի «Վալթէր Թոպաճի» մշակութային կեդրոնը կազմակերպած էր Հայաստանի եւ Հայ Դատի նուիրուած համագումար մը, համագործակցութեամբ Աւետիս Նազարեանի եւ Իտալիոյ Հայ Դատի Յանձնախումբին, որ տեղի ունեցաւ Կիրակի, Նոյեմբեր 18-ին առաւօտեան ժամը 10ին, Մեստրէի Լաուրենցիանում սրահին մէջ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան:

Համագումարը հովանաւորեցին երեսփոխաններ՝ Սերճօ Վալլջոլէր (Ընկերվարական), Ճանֆրանքօ Ռոշէլլի (Դեմոկրատ քրիստոնեայ), ծերակուտական՝ Վիթթորիօ Ֆիէզուրա (Համայնավար) եւ ծերակուտական՝ Սիրօ Մանեյլա (Ընկերվարական), որպէս ներկայացուցիչ Իտալիոյ Ընկերվարական Կուսակցութեան կեդրոնին:

Համագումարին ներկայ եղաւ, անակընկալօրէն, Հայաստանի Առողջապահական Նախարարութեան փոխ - նախարար՝ Պր. Ներսէս Վիրաբեան, որ Հռոմ կը գտնուէր հայկական պատուիրակութեան մը հետ:

Ժամը 10-ին «Վալթէր Թոպաճի» կեդրոնին նախագահուհին Տիկին Թիցիանա Ակոստինին բացումը կատարեց, համառօտ կերպով ներկայացնելով հայ ազգին անցեալն ու ներկան: Շեշտը դրաւ մասնաւորաբար այս համագումարին բուն նըպատակին վրայ: «Ժամանակն է որ այսօր Իտալիան ու ողջ մարդկութիւնը մօտէն ծանօթանան այս հնագոյն ազգին ողբերգական պատմութեան ու զօրավիգ կանգնին անոր արդար դատին»: Ապա բեմ հրաւիրեց օրուան պատուոյ հիւրը Պր. Ներսէս Վիրաբեան որ տպաւորիչ կերպով ներկայացուց Հայաստանի այսօրուան տխուր պատկերը: Առանց բառերը ծամծմելու դատապարտեց Կարմիր Բանակի կատարած տխուր դերը Ղարաբաղի մէջ ու անոր տարած հակահայ քաղաքականութիւնը ընդհանուր Խորհրդային Միութենէն ներս: Երախտագիտութիւն յայտնեց Իտալիոյ ժողովուրդին ու կառավարութեան որ առաջիններէն եղած էին երկրաշարժի աղէտեալներուն օգնութեան փութալու: Տիկին Թիցիանան ապա կարդաց ողջոյնի հեռագրեր պետական բարձր անձնաւորութիւններէ, որոնց շարքին Արտաքին Գործերու Նախարար՝ Ճաննի Տէ Միքէլիսէն, Իտալիոյ Քիւրտերու Դատի յանձնախումբէն: Համագումարին երեք հոգինոց Քիւրտ պատուիրակութիւն մը ներկայ գտնուեցաւ զօրավիգ կանգնելու համար Հայ Դատին ու ամրապնդելու Հայ - Քիւրտ բարեկամութիւնը:

Օրուան առաջին բանախօսն էր Իտալիոյ Հայ Միութեան նախագահ՝ Պր. Յակոբիկ Մանուկեան, (Միլանոյէն), որպէս նիւթ ունենալով՝ «Ակնարկ Հայոց Պատմութեան», որ տպաւորիչ կերպով կրցաւ ներկայացնել մինչեւ այսօրուան տխուր օրերը: Հայր Լեւոն Զէքիեան ներկայացուց Իտալիոյ եւ Հայերու բարեկամութիւնը անցեալէն մինչեւ ներկան: Ծանրացաւ մասնաւորաբար Մխիթարեան միաբանութեան ու անոր տարած մշակութային վիթխարի աշխատանքի վրայ: Բանախօսը ապա անդրադարձաւ Հայ ճարտարապե-

տական կոթողներու քանդումին՝ պատմական Հայաստանէն ներս։ «Արդար պիտի ըլլայ յիշել հոս որ ո՛չ միայն Հայկական՝ այլ նաեւ Սելճուկեան կոթողներ եւս քանդուած են նոյն Թուրք ժողովուրդին կողմանէ, պարզապէս ատելութեան հետեւանքով։ Ապա Հայր Լեւոն յոյսեր յայտնեց որ հաւանաբար Թրքական կառավարութիւնը այս քանի մը տարիներու ընթացքին նոր օրէնքներու հիման վրայ, յաջողի փրկել անցեալի բոլոր ճարտարապետական յուշարձանները, ներառեալ Հայկականը։

Բժիշկ Կարօ Պոռնեան, (Փիաչէնցայէն) նախագահը Իտալիոյ Հայ Դատի Յանձնախումբին, պատմականը ըրաւ Հայկական Հարցին ու ծանրացաւ մասնաւորաբար Ղարաբաղի այսօրուան կացութեան վրայ։ վերլուծեց Թուրքիոյ հետապնդած բանթուրանական քաղաքականութիւնը, որմէ ծնաւ 1915-ի Հայերու ցեղասպանութիւնը։ Անդրադարձաւ Ստալինի հակահայ քաղաքականութեան։ Բանախօսը փակեց իր դասախօսութիւնը նկարագրելով Բաքուի հայկական ջարդերը, քանի մը օրինակներ տալով։

Վերջին խօսողը եղաւ երդահան Աւետիս Նազարեան որ հակիրճ կերպով անդրադարձաւ դարուս առաջին ցեղասպանութեան, Ապրիլ 24-ի 75-ամեակին։ Յիշեցուց գերմանացի Վիլլի Պրանտի բարձր ժեստը հրեայ ազգին նկատմամբ։ Տակաւին հայ ազգը կը սպասէ նման արարքի մը Թուրքիայէն, որպէսզի կարելի ըլլայ զինք դասել այսօրուան քաղաքակիրթ ազգերու շարքին։ Անդրադարձաւ Եւրոպական Խորհրդարանին, 1987 Յունիս 18-ի Հայ Դատին ի նպաստ քուէարկած բանաձեւին։

Ապա չորս կէտերու մէջ ամփոփուած ներկայացուց այն բանաձեւը որ Իտալիոյ ընկերվարական կուսակցութեան միջոցաւ ներկայացուեցաւ, - (Աւետիս Նազարեանի եւ Հայ Դատի պատասխանատու Մելքոն Սուքիասեանի կողմէ պատրաստուած) - Իտալիոյ Կառավարութեան։

1) Իտալիոյ կառավարութեան կողմէ ճանաչումը Հայերու ցեղասպանութեան -
2) Ապրիլ 24-ը ընդունիլ, Իտալիոյ մէջ, «Մարդը մարդուն դէմ ոճիր չգործելու» որպէս խորհրդանշական օր -
3) Ազդեցութիւն բանեցնել Թրքական կառավարութեան վրայ որպէսզի դադրին սիստեմաթիք քանդումը հայ ճարտարապետական յուշարձաններու, Եկեղեցիներու, գրաւեալ Հայաստանի տարածքին -
4) Յարգել տալ Թուրքիոյ 1923-ի Լօզանի Դաշնագիրը -

Ապա խօսք առին իտալացի անձնաւորութիւններ։ Էմօ Էկոլի-ն որ մօտաւորապէս քսան տարիէ ի վեր ջերմ պաշտպանն է Հայ Դատին եւ յայտնի զայն ծանօթացնելու իր գործունէութեամբը, - նախ որպէս իտալական ընկերվարական միջազգայինի պատասխանատու ու ապա՝ մերձ - արեւելեան հարցերու քաղաքական գործերու ներկայացուցիչ նախարարութեան մօտ - բաւական բարդ եւ սակայն լուծելի կը գտնէ հայկական հարցը։

Ծերակուտական Վիթթորիօ Քիէզուրա ցաւ յայտնեց որ տակաւին իր կուսակցութիւնը - (Համայնավար) - նման քայլ մը չէ առած Հայկական հարցը Խորհրդարան տանելու առընչութեամբ ու խոստացաւ ինք յանձն առնել այդ պարտականութիւնը։

Ընկերվարական երեսփոխան Սերճօ Վացցոլէր ցաւ յայտնեց որ եւրոպական Խորհրդարանի Հայ Դատի ի նպաստ քուէարկութենէն եաք անցած են երեք տարիներ, սակայն առանց գործնական որեւէ քայլի քաղաքական դետնի վրայ. ուստի խօսքէն պէտք է անցնիլ գործի։ Ու ապա գոհունակութեամբ յայտնեց որ Ա. Նազարեանի եւ Մ. Սուքիասեանի բանաձեւը իտալական ընկերվարական կուսակցութիւնը Յունիս ամսու ընթացքին արդէն ներկայացուցած է Արտաքին գործերու քաղաքական բաժնի երրորդ գրասենեակը, սպասելով որ դառնայ օրուան նիւթ իտալական Խորհրդարանէն ներս։ Այս յայտարարութիւնը ողջունուեցաւ բուռն ծափահարութիւններով, նոր յոյսեր բերելով հայ ազգին ապագայի մասին։

Օրուան Նախագահուհին գոհունակութեամբ փակեց այս համագումարը աւելի բախտաւոր օրեր մաղթելով հայ ժողովուրդին ու իր երկրին։

Համագումարէն եաք Հայ Դատի Յանձնախումբը ճաշով մը պատուեց օրուան հիւրերը։

Տեղական մամուլն ու մաս մէտիան օրերով անդրադարձան այս շատ յաջող համագումարի։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԲԱԹՈՒՄԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Բաթումի եւ ամբողջ Աճարիոյ մէջ ներկայիս ապրող Հայերը տարբեր ժամանակներու արեւմտեան Հայաստանէ գաղթածներու սերունդներն են։ ԺԸ. դարուն սկիզբէն սկսեալ՝ Սեւ Ծովու կովկասեան ափերը եկած են Համշէնահայերը։ Այդ շրջանին՝ Համշէնի եւ հայկական այլ բնակավայրերու մէջ բռնութիւններ գործադրուած են մահմետականութիւնը տարածելու համար։ 1860-ական թուականներուն եւ 1877-78-ի ռուսեւթուրք պատերազմէն յետոյ, երբ Սեւ Ծովու կովկասեան ափերը Ռուսաստանին կ'անցնին, Հայութեան հոսքը ալ աւելի կ'աճի։ Հայերու մեծ խումբեր այս վայրերը հաստատուած են նաեւ Ա. աշխարհամարտի ընթացքին։ Անոնք գաղթած են Պիթլիսէն, Մուշէն, Տրապիզոնէն, Արդուինէն։

Աճարիոյ դարու մը պատմութիւն ունեցող դպրոցները այսօր արդէն գոյութիւն չունին։ Այժմ ինքնավար այս Հանրապետութեան մէջ կ'ապրին շուրջ 22 հազար Հայեր՝ գլխաւորաբար Բաթումի մէջ։ Մինչեւ 1985-86 տարեշրջանը պահպանուած Բաթումի թիւ 12 հայկական դպրոցը այժմ ի սպառ փակուելու վտանգին տակ է։ Ան այժմ հայկական միջնակարգ դպրոց չէ... այլ՝ վրացական միջնակարգի մը կից քանի մը հայկական դասարաններ, 36 աշակերտներով։ Երկու - երեք տասնամեակ առաջ այդ դպրոցին իւրաքանչիւր դասարանին մէջ կը սորվէին նոյնչափ երախաներ։

Մարդ սրտի ցաւով կը յիշէ որ դար մը առաջ իրենց հարազատ բնակավայրերէն տեղահանուած Հայերը կեանքի նոր եւ դժուար պայմաններուն մէջ դպրոցներ կը հիմնէին օտար հողի վրայ, որպէսզի հայեցի կերպով դաստիարակուին երախաները, չմոռցուի մայրենի լեզուն։ Եւ հետզհետէ կը բարելաւուէր ուսումնական գործը. 1905-ին Կովկասի հայկական ծխական դպրոցները վերաբացուեցան։ Մեծ դեր կատարած է Կովկասի Հայոց բարեգործական Ընկերութեան Բաթումի մասնաճիւղը։ Ան իր հովանաւորութեան տակ առած է դպրոցները, Թատրոնը, այնտեղ գործող գեղարուեստական խմբակները։ Հայ կիներու մէջ գրագիտութիւն տարածելու նպատակով դարասկիզբին Բաթումի մէջ կը գործէր «Հայ Կանանց Միութիւն»ը։

Բաթումի Հայութիւնը ունեցած է իր Թատրոնը (1886)։ Այստեղ երգչախումբեր կազմած են Քրիստափոր Կարա-Մուրզա (1898) եւ Կոմիտաս (1910)։ Տեղւոյն հայկական եկեղեցին կառուցանուած է 1885-ին Խրիմեան Հայրիկի եռանդուն ջանքերով։

Բաթումի հայ համայնքին կեանքը շատ աւելի աշխուժացաւ 1920-30-ական թուականներուն։ Խորհրդայնացման առաջին տարիներուն հիմնուեցան երկու դպրոցներ. մէկը՝ իննամեայ, միւսը՝ տարրական։ 1929-ին ու 1937-ին բացուեցան եւս երկու միջնակարգ դպրոցներ։

Բ. Աշխարհամարտին ընթացքին հայկական դպրոցներուն վիճակը վատթարացաւ։ Աշակերտներու թիւը այնքան նուազեցաւ որ հարկ եղաւ զանոնք միաւորել։ Բաթումի Հայութեան միակ կրթական կեդրոնը դարձաւ թիւ 12 դպրոցը... Այժմ հոն սորվող 36 հայ երախաները առիթը չեն փախցներ իրենց հասակակից հայրենակիցները համոզելու որ կարելի է կրկին հայկական դպրոց յաճախել... որ ան չի զիջիր ռուսական դպրոցներուն։

ԿԵՆՍՈՒՆԱԿ ՅՈՅՍԵՐ

1972-ին Բաթումի թիւ 12 միջնակարգ դպրոցին մէջ, տնօրէն Գէորգ Յակոբեանի նախաձեռնութեամբ, հանդիպում մը կազմակերպուեցաւ մօտ 250 բարձրագոյն կրթութեամբ նախկին սաներու, ինչպէս նաեւ ուսուցիչներու, աշակերտներու եւ ծնողքներու հետ։

Դպրոցին հանդիսասրահը հաւաքուածներուն, յատկապէս հայ ծնողքներուն ուշադրութեան ներկայացուած էին անուանի հայ գրողներու գործերէն քաղուած պատգամներ։ Յիշարժան այդ ձեռնարկին նպատակը կը յուշէին Ղազարոս Աղայեանի հետեւեալ խօսքերը.- «Մի ամաչէք մեր լեզուից: Փողոցով անցնելիս բարձր խօսէք, որ ամէնքը, օտարներն էլ զգան թէ կայ հայ ժողովուրդ եւ Հայոց լեզու, որ ոչ մի բանով պակաս չէ ուրիշ լեզուներից»։

Հաւաքոյթին ընթացքին տնօրէնը ներկաներուն ուշադրութիւնը հրաւիրած է այն կէտին վրայ, որ դպրոցը 1972 - 73 տարեշրջանի Ա. դասարանին համար բաւական թիւով աշակերտ չէ կրցած հաւաքել, ինչ որ դպրոցը մէկ տասնամեակ յետոյ փակելու վտանգին առջեւ կը դնէ։

Արդարեւ, 15 տարի յետոյ կատարուած է այդ կանխատեսութիւնը։ Դեռ այն ատեն մեղադրական խօսքեր ըսուած են այն ուսուցիչներուն ու ծնողքներուն հասցէին, որոնք նախընտրած են իրենց զաւակները ուսումի տալ ռուսական դպրոցներու մէջ, որովհետեւ ըստ անոնց «հայկական դպրոցը հեռանկար չունի»։ Այդ դպրոցին որոշ ուսուցիչներ ու ղեկավարներ իրենց զաւակները ռուսական դպրոց ղրկած են, դէշ օրինակ ծառայելով շատ ծնողքներու։ Խօսքի ու գործի այսօրինակ հակասութիւնը հայկական դպրոցը նման վիճակին հասցնելու պատճառներէն մէկն է։

Այսօր կարեւոր է հանդիպումներ ունենալ ծնողքներու հետ, փաստել անոնց որ հայկական դպրոցին մէջ ռուսերէն լեզուի դասաւանդումը կարելի է դնել շատ ամուր հիմերու վրայ՝ ինչպէս ժամանակին եղած է։ Այո, երբեմնի հայկական դպրոցը բնաւ չէ զիջած ռուսական, վրացական դպրոցներուն։ Զիջած է յետագային՝ շարունակ նուազող աշակերտներու թիւին պատճառաւ...

Այժմ, վրացական դպրոցին կից հինգ հայկական դասարաններուն մէջ դասաւանդող հայ ուսուցիչներուն յոյսը՝ հայկական մեծ դպրոց մը ստեղծելու գաղափարը կենսունակ է, իրագործելի։ Անոնք օգնութեան մեծ կարիք ունին իրենց մայր հայրենիքէն։

Անցեալ տարի Երեւանէն խումբ մը ուսուցիչներ Բաթում գացած, հանդիպումներ ունեցած են երբեմնի թիւ 12 հայկական դպրոցի ուսուցիչներուն, Բաթումի Հայ ծնողքներու հետ՝ վրացական թիւ 6 դպրոցին մէջ հայկական Ա. դասարան ստեղծելու նպատակով։ Այդ դասարանը այսօր ստեղծուած է. վրացական դպրոցին մուտքին փակցուած է նոր ցուցանակ, որուն վրայ հայերէն գրուած է՝ Բաթումի թիւ 6 վրացական-հայկական միջնակարգ դպրոց։

Մ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

(Քաղուած՝ «Խորհրդային Մանկավարժ»էն)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ԷԼԻԲԷԿԵԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

Լրացած է Վաղարշակ Էլիբէկեանի ութսուն տարին։ Այդ ութսուն տարիներէն միայն քսանն է որ նուիրուած է կերպարուեստին։ Այս առթիւ Հայաստանի պետական պատկերասրահին մէջ բացուած է 60 տարեկանին նկարիչ դարձած Վ. Էլիբէկեանի ցուցահանդէսը։

Քանի մը տասնեակ կտաւները, որոնց մէկ մասը նկարիչին վերջին շրջանի աշխատանքներէն են եւ առաջին անգամ կը ներկայացուին հանրութեան, ցուցահանդէսի այցելուները կը տեղափոխեն դարասկիզբի Թիֆլիս. այնտեղ, ուր ապրած է նկարիչը։ Խայտաբղէտ, ուրախ, աշխոյժ, ինքնատիպ աշխարհ՝ իր արհեստաւորներով ու ձկնորսներով, վաճառականներով ու խանութներով, ծանօթ Հայերով՝ Րաֆֆի, Թումանեան, Նար-Դոս, Արծրունի եւ ուրիշ շատեր։

Վ. Էլիբէկեան երկար տարիներ աշխատած է Թիֆլիս, ղեկավարած այնտեղի պատանի հանդիսատեսի Թատրոնը, ապա «Շահումեան» տրամաթիք Թատրոնը։ Իսկ նկարչութեամբ սկսած է զբաղիլ միայն... Երեւան փոխադրուելէ եաք, իր հետ հոս «տեղափոխելով» նաեւ անցած ապրածին գեղարուեստական պատկերները։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ԱԼԱՇԿԵՐՏ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Ալաշկերտի բազմաթիւ հայաբնակ գիւղերուն մէջ ցրուած են ճէմալօինցի եւ գիլանցի Քիւրտեր՝ առենօք Ռուսիայէն եկմուտ։ Ահաւասիկ այդ գիւղերը.-

1.- Խաստուր (աղաւաղում «Հացատուն»ի), երեք ժամ հեռու դէպ արեւմուտք հարաւ Շեռեան դետին ձախ ափին, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին, նշանաւոր գերեզմանոցով որ հինգ հազար տապանաքար կը հաշուէ իր մէջ, 146 տուն (650 հոգին Լուսաւորչական եւ 700-ը Հայ Կաթոլիկ)։ Տեղւոյն երէցն էր

Ղեւոնդ Քահանայ Սահակեան.- Ծնած 1882 Մայիս 20-ին, բնիկ, աշխարհական անունը Նազար, ուսած Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, ուսուցիչ, 1899-ի Խաստուրի կոտորածին գաղթած Ռուսիա եւ հոն ալ շարունակած կրթական գործունէութիւնը։ Սահմանադրութեան հռչակումին ծննդավայր դառնալով՝ 1913-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Սարաճեանէն։ Աշխարհականութեանը՝ Թղթակից Հայ Թերթերու։

2.- Գարսան կամ Կարըսան (Շեռեանի ձախ ափին, Գոմք գիւղի դիմաց, իր բազմամարդ Հայ Կաթոլիկ բնակչութիւնը 1822-ին Մօլլա Սիւլէյման փոխադրուած), 8 տուն։

3.- Մօլլա Սիւլէյման, 161 տուն (200 հոգին Լուսաւորչական եւ 1000-ը Հայ Կաթոլիկ)։

4.- Ղայապէկ (Թօփրագ Գալէէն երկու ժամ հեռու՝ դէպ արեւելեան հարաւ, վըտակի մը եզերք), 53 տուն, քեանափոր Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յակոբ Քահանայ Խաչատուրեան.- Ծընած 1867-ին Լիզ (Պուլանըգ), աշխարհական անունը նոյն, ուսած ծննդավայրին Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, 1895-ին ձեռնադրուած եւ վեց տարի վերջ քաղաքական յանցանօք Թուրք կառավարութեան կողմէ աքսորուած Պայազիտէն Սինօպ։ Այդ բերդաքաղաքէն կ'ազատի Սահմանադրութեան հռչակումին եւ կը դառնայ հայրենիք՝ կրկին քահանայագործելու։

5.- Թօփրագ Գալէ, 180 տուն։

6.- Իրիցու Գիւղ, Ղայապէկէն քառորդ ժամ հեռու (Գարա Քիլիսէի համանուն գիւղէն որոշուելու համար «Ֆրանկ» կամ «Սեւ Իրիցու Գիւղ»), 76 տուն (100 հոգին Լուսաւորչական եւ 700-ը Հայ Կաթոլիկ)։

7.- Համատ կամ Ամատ (Իրիցու Գիւղի հիւսիսակողմը, Կալոյ եւ Ախտա դետերուն մէջտեղ), 204 տուն, եկեղեցին «Երեք Խորան Ս. Աստուածածին», ուր կը պաշտօնավարէին

Կարապետ Քահանայ Յակոբեան.- Ծնած 1857-ին, բնիկ, աշխարհական անունը նոյն, ուսած Տ. Պետրոս քահանայէ, 1905-ին ձեռնադրուած յԱղթամար՝ Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ։ Նահատակ։

Ստեփան Քահանայ Տէր-Յարութիւնեան.- Ծնած 1861-ին, բնիկ, աշխարհական անունը նոյն, ուսած իր հօրմէն՝ Տ. Յարութիւնէ, Աղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ։ Նահատակ։

8.- Խաչլու (համանուն գիւղ Վերին Բասեն եւ Պուլանըգ ալ ունին), աղաւաղում «Խաչլուս»ի՝ որ գիւղին գերեզմանատան մէկ տապանին անունն է։ Թօփրագ Գալէէն մէկ ժամ հեռու՝ արեւելեան հիւսիս, համանուն դաշտին եզրը, բազմաթիւ մարգագետիններով եւ աղբիւրներով՝ որոնց անձնիւրն ունի հայեցի հնչեղ յորջորջում։ 104 տուն, եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մխիթար Քահանայ Գէորգեան.- Ծնած 1858-ին, բնիկ, աշխարհական անունը Մանուկ, ուսած անդ, 1897-ին Կտուց Անապատ ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ։ Նահատակ։

(Շար. 147)

(Շար. Ա. էջէն)

ճայն եղէ, Ներքին նախարարութիւնն ու Ազգային լրաքաղութեան վարչութիւնը «Թշնամի», Արտաքին նախարարութիւնն ալ «նոր յայտնաբերուած զրայի»ի աչքով դիտեն, ամէն մարդ խռհեմ, չափաւոր քայլեր առնէ ու փութկոտ արդիւնքներու չսպասէ :

Բ – Ինչպէս որ մենք հայկական անհաբեկչութեան զոհ մեր Կալիփ Պալքարներն ու Իսմայիլ Էրէզները պիտի չմոռնանք, նոյնպէս ալ պէտք չէ յուսանք որ անոնք իրենց հաւատքը փոխեն, հրաժարին ցեղասպանութեան պնդումներէն :

Գ – Պէտք չէ որ շփոթենք Սփիւռքն ու Հայաստանի հանրապետութիւնը, պէտք չէ յուսալ որ Սփիւռքի քարոզչութիւնը անմիջապէս վերջ գտնէ ու Սփիւռքի ամէն հաշուեցոյց պէտք չէ վերագրել Հայաստանի :

Վերջաւորութեան կը թելադրէ արմատական, հաւասարակշռուած ու համբերատար քաղաքականութեամբ մը նոր շրջանի մը սկիզբ տալու կարողութեան գիտակցութեամբ ինքնավստահ ըլլալ...

Գոնէ պարզ հաշիւներով, սա հետաքրքրական բացումի քաղաքականութեան առիթը չփախցնել...:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ ՄԸ՝ Ա. ՍԱԽԱՐՈՎ

Դեկտեմբեր 10-ին, Ստրազպուրկի մէջ կը կազմուէր Անտրէ Սախարով եւրոպական հիմնարկ մը, նախագահութեամբ Ելենա Պոնէրի եւ Եւրոպայի Խորհուրդի հովանաւորութեան տակ :

Հիմնադիր Կոմիտէին անդամակցելու իրենց համաձայնութիւնը տուած են արդէն. –

Խորհրդային կողմ՝ *Բորիս Ելցին, Գաւրիլ Պոպով, Ա. Սոբչակ, Ստանկեւիչ, Կալինա Ստարավոյտովա, Զասլաւսկի, Սպիվակով :*

Ֆրանսական կողմ՝ *Քաթրին Լալումիէռ (Եւրոպայի Խորհուրդի ընդհանուր քարտուղար), Քաթրին Թրօթման, Սիմոնն Վէյլ, Մ. Ռիսլոֆ եւայլն, եւայլն :*

Նամակով մը, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, որու դիմում եղած էր հիմնադիր անդամ ըլլալու համար, իր հաւանութիւնը տուած է եւ այդ առթիւ ողեկոչած մեծ մարդասէրին աշխատանքը, գործունէութիւնը եւ տարած յարատեւ պայքարը ժողովրդավարութեան եւ ազատութեան համար :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆ ջնջեց խորհրդարանական հրովարտակով մը, հարաւային Օսեթիոյ ինքնավար մարզը, որու բնակչութիւնը կ'ուզէր ազատագրուիլ վրացական հոգատարութենէն : Պաշարման վիճակ ալ հռչակուած է շրջանին մէջ : Առաջին անգամն է, որ Հանրապետութեան մը Խորհրդարանը նման որոշում մը կու տայ, ջնջելով վարչական շրջան մը : Լեռնային այդ մարզը 99 հազար բնակիչ ունի, 66%-ը՝ Օսէթ, 29%-ը՝ Վրացի :

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ կազմալուծման սպառնալիքի տակ է եւ «կարգ մը չարժումներ բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւն կը ստանան արտասահմանէն» յայտարարած է հետաեւսկէն ՔԱ – Կէ – Պէ-ի նախագահը՝ Վլատիմիր Կրիուչկով, ճշդելով թէ Գորբաչովի դիմումին վրայ է, որ կ'արտայայտուի : Շեշտած է թէ. – «ազգային ապգայնամոլութիւնը կը հրահրուի, զանգուածային խըռովութիւնները եւ բռնութիւնները զբրգռութեան հետեւանք են : ՔԱ – Կէ – Պէ-ն տեղեկութիւններ ունի, ըստ որոնց ներկայիս չէզոքացուելիք անձերու ցանկեր կը պատրաստուին որոշ շրջաններու մէջ : ՔԱ – Կէ – Պէ-ն պիտի պաշտպանէ վըճռականօրէն ապահովութիւնը, օրինաւորութիւնը, օրէնքն ու կարգը : Պիտի կատարէ Սահմանադրութեան նախատեսած իր պաշտօնները» :

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ Կուսակցութեան 12 «քառասնամեանները», որոնք մանիֆեստով մը կոչ ըրին, որ զարթնում մը տեղի ունենայ, յայտարարեցին թէ տեղական «մանիֆեստին կոմիտէներ» պիտի ստեղծեն եւ համագումարներ պատրաստեն : Այս նախաձեռնութիւնը խստօրէն կը քննադատուի Կուսակցութեան ծոցը : Ինչ որ բացայայտ է, այն անախորժ մթնոլորտն է որ կայ, աջ թէ ձախ : Կուսակցութիւնները ծերացած կը թուին եւ նորոգուելու անատակ :

ԱԼՊԱՆԻՈՅ համայնավար Կուսակցութիւնը որոշեց արտօնել բազմակուսակցական դրութիւնը : Միաժամանակ քաղաքական բիւրոյի կարգ մը անդամներ հեռացուեցան եւ կառավարական փոփոխութիւն մըն ալ կը պատրաստուի : Կը թուի որ ստալինեան այս վերջին բերդն ալ կը խախտի :

Մանուկեան ընտանիքը ցաւով կը ծանուցանէ

ՏԻԿԻՆ ԱՆԺԷԼ ՄԱՆՏԱԼԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Ծատուրեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 10-ին, 80 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 14, ժամը 10.30-ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ – Եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, Paris 8e.

Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել :

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ
ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն *եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար :*

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս *երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ.* Յովհաննէս Պէրպէրեանի :

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ, որու ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանը կը յանձնուի Պ. Պետրոս Գապաքճեանի ան ի վարձատրութիւն իր երկարամեայ ծառայութեան : Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը : Ճաշագինն է՝ 130 Ֆր. :

Սկիզբ ժամերգութեան՝	*ժամը 8.45-ին,*
Պատարագ՝	*ժամը 10-ին,*
Քարոզ՝	*ժամը 11.15-ին,*
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ՝	*ժամը 12-ին :*

**

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15-ին տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին :

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի :

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Հոգեւոր Հովիւ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ

COURS D'ARMENIEN

CROIX BLEUE

ASNIERES — BOIS-COLOMBES — ARGENTEUIL

La section «*Agnouni*» envisage d'organiser des cours hébdomadaires de langue arménienne pour adultes à la Mairie d'Asnières.

Pour les inscriptions téléphoner aux numéros suivants :

40 - 11 - 19 - 33 et 43 - 33 - 88 - 93

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Արմենակ Զարգչեանի *մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին կը նուիրեն.– Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կեւրէկեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զ. Հաքալմազ 300 Ֆր. (ստացուած «Յառաջ»էն) :*

Նոյն տխուր առթիւ, Կեդրոնական Սանուց Միութեան վարչութեան անդամները 1200 Ֆր. կը նուիրեն Կեդրոնական Վարժարանի Ֆոնտին :

GALERIE LES CENT

8, RUE DE JOUY — 75004 PARIS

Tél. : 42. 77. 30. 00

M° *Saint-Paul* ou *Pont Marie*

OUVERTURE

EXPOSITION

Achod BAYANDOUR

du 14 Décembre au 10 Janvier

du Mardi au Samedi

de 14 heures à 19 heures

– ՏՕՆԱԾԱՌ –

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, դպրոցի աշակերտներու կողմէ, Կաղանդ Պապայի ներկայութեամբ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Տիկին Ագատուհի Եսայեանէ, իր սիրելի կնքամօր՝ Անոյշ Խաչիկեանի *մահուան առթիւ : Նաեւ 1000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Մուրատ Սարխոշեանէ իրենց սիրելիներու յիշատակին եւ 400 Ֆր. Տիկին Ֆիլօմէն Հալլեանէ իր թոռնիկին Մարիի ծննդեան առիթով :*

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15, տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարուգէի Ճգնաւորին եւ Մելիտոսի եպիսկոպոսին :

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ԳՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Գուլվար Օսսոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Թաղին հովիւ՝

ՆՇԱՆ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին կազմակերպուած՝

Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա. Չրբաշեան սրահին մէջ :

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ - ԶՐՈՅՑ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան քարտուղար

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ–ի հետ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԱՊԱԳԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ»

Կը մասնակցին՝

Մարկ. Նշանեան *եւ* Գրիգոր Պըլտեան

Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 16.30-ին

Հ.Բ.Ը.Մ.-եան Ա. Մանուկեան սրահը

118, rue de Courcellès, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

DINER ANNUEL

DES

AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

Au profit de leurs étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

Invité d'honneur : Monsieur G. GARVARENTZ

Vendredi 14 Décembre à 20 heures

au YAN'S CLUB

5, avenue Reille — 75014 Paris

Tirage de la tombola au cours du diner.

—— Pour réserver, téléphonez au 45. 27. 74. 01 ——

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 14

VENDREDI
14 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (սովորական առաքում) 950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.429 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.429

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈՐԸ ԹՈՂ ՍՓԻՒՌՔԸ ԿՇՏԱՅՆԷ»...

Դեկտեմբեր 8-ի եւ 9-ի «Թէրճիւման»ի թիւերուն մէջ հայ-թուրք յարաբերութիւնները առաջին էջի խմբագրականի նիւթ ծառայած են Թահա Աքեօլի: Անոր գրութիւնները հեռու են Մ. Ալի Պիրանտի զուսպ, հաւասարակշռուած ոճը ունենալէ, ինչպէս նաեւ անոր վերլուծական մօտեցումէն:

Թահա Աքեօլի առաջին գրութիւնը որ խորագրուած է՝ «Հայկական բարեկամութիւն» կը մեկնի Թուրքիոյ Մոսկուայի դեսպանին Հայաստան այցելութեան լուրէն. կ'ըսուի որ՝ «Թուրքիոյ հանրապետութեան առաջ դեսպանը խորհրդային երկրին Հայաստան նահանգը պիտի այցելէ»: Թահա Աքեօլ դէմ է Հայաստանի գործակցութեան հրաւէրին տրուած այս պատասխանով, քանի որ «նոյն Հայաստանի անկախութեան հռչակագրին մէջ Թուրքիոյ արեւելեան շրջանը «Արեւմտեան Հայաստան» կոչուած էր, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կազմել տուած է խորհրդարանական յանձնախումբ մը որ պիտի քննարկէ հայ-թուրք սահմաններու վաւերականութիւնը, իսկ Սեպտեմբերին խորհ. Գերագոյն խորհուրդի երեսփոխան Համբարձում («Ցառայ»՝ եա՞ն) Գորբաչովի աչքերուն մէջ նայելով ըսած էր թէ Կարս, Արտահան ու մինչեւ Տրապիզոն տարածուած հողերը Հայերու կը պատկանէին»:

Թահա Աքեօլ կ'աւելցնէ նաեւ որ Հայերը չեն հրաժարած ցեղասպանութեան պնդումներէն, կ'ուզեն խրացնել Ղարաբաղը ու հիմա տնտեսական փոխ-յարաբերութիւններու սիրոյն այս բոլորը ծածուկ պիտի պահուին: Թուրք լրագրողը հարց կուտայ թէ մինչ Հայերը նման պայմաններ կը ներկայացնեն, ինչո՞ւ Թուրքիա առանց նախապայմանի, առանց սպասելու որ Հայաստանէն պաշտօնական մարմին մը երթայ ու «խնդրանք» ներկայացնէ, իր առաջ դեսպանը Հայաստան կ'ուղարկէ:

Թահա Աքեօլի երկրորդ գրութիւնը խորագրուած է՝ «Թուրքիա եւ Կովկաս». կ'ընէ եզրակացնէ թէ Հայաստանի իշխանութիւնը հետամուտ է Կովկասի մէջ Թուրքիոյ ազդեցութեան գօտին տկարացնելու, նեղցնելու, իսկ Սփիւռքը Արեւմուտքի մէջ հակաթուրք բուռն քարոզչութեան լծուած է, կը սահմանէ Հայաստանի հետ առեւտրական կապ հաստատելուն օգուտները. նախ, կ'ըսէ թէ նման քայլի մը դիմաց Հայաստանի հանրային կարծիքը երկուքի կը բաժնուի ու մէկ մասը կրնայ մեղմանալ Թուրքիոյ հանդէպ: Կայ նաեւ նման առեւտրական յարաբերութեան մը հանդէպ Սփիւռքի վճռական ընդդիմութիւնը: Թուրքիա կրնայ լոպիական իր աշխատանքներուն մէջ օգտագործել Հայաստանի ու Սփիւռքի միջեւ յայտնուած կեցուածքի տարբերութիւնը: Երկրորդ, Թուրքիա պէտք է վճռորոշ ձեւով Հայերու ականջին փսփսայ թէ տնտեսական յարաբերութիւններու ձեռնարկելու համար նախապայմաններ ունի, պէտք է խուսափի իր դեսպանը Երեւան այցելութեան ղրկելու մեծ ախորժակ մը ցոյց տալէ եւ ընդհակառակն, պաղ վերաբերումով մը սպասէ որ հարկաւոր քայլերը Հայերը իրենք առնեն:

Թահա Աքեօլի համաձայն Թրքական կողմին պայմանները հետեւեալները կրնան ըլլալ.

Ա.- Հայաստան պէտք է խորհրդարանական որոշումով յայտարարէ թէ կ'իւրացնէ այն օրինավիճակը որ ճշդուած է միջազգային դաշնագրերով ու խորհրդային Սահմանագրութեամբ. այսինքն, պէտք է պաշտօնապէս յայտնէ թէ հրաժարած է Թուրքիոյ, Ղարաբաղի, Նախիջեւանի, Վրաստանի առընչուած պահանջներէն ու պէտք է ջնջէ վերոյիշեալ յանձնախումբը, ցրուէ Հայ Ազգ. Բանակը, վերջ տայ Ղարաբաղի արարքներուն, երաշխիք տալով Ազրպէյճանի ու Նախիջեւանի: Վտարուած Ազերիները պէտք է երազխաւորութեամբ վերադառնան Հայաստան ու Ղարաբաղ:

Բ.- Թուրքիոյ առաւելագոյն զիջումը կրնայ ըլլալ ըսել թէ ցեղասպանութեան հայկական պնդումները առնուազն պատմական-ակադեմական հարց մը կը ներկայացնեն ու ներկայիս ոչ մէկ իմաստ ունին:

Հակառակ պարագային, եթէ կրնայ, Հայաստանի փորը թող Սփիւռքը կշտացնէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7/11)

ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻ
Բ. ՏԱՐԵԼԻՑ

Երկու տարուան մէջ աղէտի գօտիի վերականգնումը յոյս ցնդեցաւ: Միութենական Հանրապետութեանց աջակցութիւնը կամաց-կամաց սկսաւ մարիլ: Պատճառները բազմազան էին. իրարու յաջորդող շրջափակումներ, շինանիւթի պակաս, զիրար հակասող նախագիծեր, աղէտի գօտիի ղեկավարներու փոփոխութիւններ, ամբողջ Խորհ. Միութեան մէջ տեղի ունեցող բուռն քաղաքական տեղաշարժեր եւայլն:

Երկրաշարժէն յետոյ անցած երկու տարուան մէջ ի՞նչ փոխուած է աղէտեալ շրջաններուն մէջ:

Լենինական. թիւեր

Երէկուան Լենինական, այսօրուան Կումայրիի մէջ շահագործման յանձնուած են կարգ մը բնակելի տուներ եւ մշակութային, առեւտրական կեդրոններ: Զինուորական շինարարները կառուցանած են թիւ 23 միջնակարգ դպրոցի շէնքը, կարգաւորած են քաղաքին գլխաւոր փողոցները: Խորհրդային որոշ Հանրապետութիւններու ուժերով սկսած, սակայն անաւարտ մնացած են բազմաթիւ բնակելի շէնքեր: Շատեր ստիպուած են արդէն երրորդ ձմեռը անցընել առժամեայ կացարաններու մէջ՝ զուրկ տարրական պայմաններէ:

Երկու տարուան ընթացքին շահագործման յանձնուած է միայն 110 հազար քառակուսի մեթր բնակելի տարածութիւն. այս թիւը 1990-ի համար նախատեսուածի 13,8 տոկոսն է միայն: Պետական կեդրոնացուած ներդրումներէն՝ նախատեսուածին միայն 40,1%-ը գործադրուած է: Շինարարական աշխատանքները կատարուած են ընդամէնը 51,7 առ հարիւրով:

Քաղաքին Անի թաղամասը, ուր քանի մը ամիս առաջ մօտ 200 շինարարական կազմակերպութիւններ կ'աշխատէին, այսօր այլ պատկեր ունի: Տարբեր Հանրապետութիւններէ եկած շատ կազմակերպութիւններ այսօր հեռացած են, իրենց հետ տանելով նաեւ շինարարական թէքնիքը ու մեքենաները: Տեղական ուժերով անկարելի է լքուած գործը շարունակել. հայ շինարարները գլխաւորաբար շէնքերու ամրացման գործով կը զբաղին: Ուրախալին այն է որ այս տարի դպրոցականները վրաններու տակ չեն սորվիր:

Աղէտեալ գօտին վերականգնող ամենամեծ շինարարական կազմակերպութիւնը ռուսականն է: Հայաստանի ու Ռուսաստանի կառավարութիւններուն միջեւ կնքուած համաձայնագիրը յոյս կը ներշնչէ որ անոնք երկու տարի եւս կ'օգնեն մեր աւերուած քաղաքները եւ գիւղերը կառուցանելու: Սակայն գլխաւոր գործը կը մնայ հայ աշխատաւորներուն...

ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի կառավարութեան հրաւէրով Մոսկուայէն Երեւան ժամանած են արտասահմանեան դեսպանութիւններու խումբ մը ներկայացուցիչներ: Անոնց մէջ են Պելճիոյ, Դանիոյ եւ Մոնկոլիոյ լիազօր դեսպանները, Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Լեհաստանի, Միացեալ Նահանգներու, Իտալիոյ դեսպանութիւններու խորհրդականները, Ա. կամ Բ. քարտուղարները:

Ընդունելութեան ընթացքին, վարչապետ Վազգէն Մանուկեան դիւանագէտներուն ներկայացուցած է Հայաստանի քաղաքական, տնտեսական վիճակը, պատասխանած է անոնց հարցումներուն: Դիւանագէտները մանաւորապէս հետաքրքրուած են Հայաստանի քաղաքական իրավիճակով, միութենական պայմանագրին նկատմամբ Հայաստանի դիրքորոշումով, Հայաստանի նոր սահմանադրութիւնով, արցախեան հարցով:

Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Դեկտեմբեր 7-ին, ընդունած է դիւանագէտներու խումբը: Ան շնորհակալութիւն յայտնած է աղէտեալ գօտիին ցուցաբերուած միջազգային աջակցութեան համար, խօսած է վերականգնումի աշխատանքներու ճգճգման մասին ու ծանրացած է քաղաքական հարցերու վրայ: Նախագահը ընդգծած է որ Խորհ. Միութեան մէջ տեղի ունեցող գործընթացները անշրջելի են. իշխանութիւնը հետզհետէ կեդրոնէն Հանրապետութիւններուն կ'անցնի: Միութենական պայմանագրին ստորագրման համար դեռ կանուխ է. տակաւին ոչ ոք իրապէս պատրաստ է անոր: Առայժմ հարկաւոր է ընդլայնել Հանրապետութեանց հորիզոնական կապերը եւ այդ ինքնուրոյնութեան նոր պայմանագրին կը տանի:

Պատասխանելով օտար դիւանագէտներու բազմաթիւ հարցումներուն, Լ. Տէր-Պետրոսեան անդրադարձած է արցախեան հարցին, Ազրպէյճանի հետ յարաբերութեանց, եւրոպական երկիրներու հետ Հայաստանի ուղղակի, անկախ տնտեսական համագործակցութեան կարելիութիւններուն:

Ընդունելութեան ներկայ եղած են Արտաքին Նախարար Անատոլի Մկրտչեան, հայ երեսփոխաններ, Արտաքին կապերու մնայուն յանձնախումբի անդամներ:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Չորեքշաբթի օր, 19-րդ հանդիպումը ոչ ոքի արդիւնքով վերջ գտաւ, Գասպարովի առաջարկով 40-րդ հարուածին: Գասպարով զլուխն է միշտ 9-ի դէմ 10 կէտով: Յաջորդ խաղը՝ Շաբաթ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿ ՉԿԱՅ ԳԵՏԱՇԷՆԻ ԵՒ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

Երեւանէն, Հինգշաբթի առաւօտ մեր առած լուրերը կը հաստատէին թէ խորհրդային լիազօր ներկայացուցիչին կարգադրութեամբ, քանի օր է ոչ մէկ օդանաւային կապ կայ Շահումեանի եւ Գետաշէնի հետ:

× Խորհրդարանը կը շարունակէ քննարկումը հողի սեփականութեան հարցին, որ բաւական բարդ է եւ բազմաթիւ միջամտութիւնները պատճառ եղած են, որ որոշ նիստերը չընդհատել յօրինակ օրինագիծը վերջնապէս չքուէարկուի:

× Հոս-հոն, թէեւ պատահական, բայց եւ այնպէս վերսկսած են յարձակումները քաղաքացորդի վրայ, զէնքի գողութեան համար:

× Պետական նուագախումբի ղեկավար Լ. Ճգնաւորեան ելոյթ ունեցած է, Երեքշաբթի իրիկուն, Խորհրդարանը եւ խնդրած որ Հայաստանի փառերգի ընտրութեան առեն նախապատուութիւն տրուի «Մեր Հայրենիք»ին:

× Լ. Ղարաբաղ այսպէս կոչուած հանրապետական կազմկոմիտէն, գլխաւորութեամբ Պոլեանիչկոյի, այնպիսի արարքներու կը ձեռնարկէ, որ վրդովուած են նոյնիսկ Խորհ. Միութեան ներքին ուժերը: Դեկ. 6-ին, Ստեփանակերտէն մեկնող կառքերէն մէկուն վրայ պաստառ մը դրուած է, ուր գրուած է «Իշխանութիւնը՝ ժողովուրդին, կորսուի կազմկոմիտէն»:

× Զօրի Բալայեան բողոքի նամակ մը ղրկած է Գորբաչովի, Մակ-ի ընդհ. քարտուղարին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին, առողջապահութեան համաշխարհային կազմակերպութեան, մարդկային իրաւանց Կոմիտէին, Խորհ. Միութեան շարք մը նախարարներու, ուր փաստերով կը պարզէ Ղարաբաղի մէջ, Ազրպէյճանի կողմէ կիրարկուած անմարդկային վերաբերումը վիրաւոր եւ մահամերձ Հայերու նկատմամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱ — Կէ — Պէ-ի ազդարարութիւնը, որուն կարճ արձագանգ մը տուած էինք մեր նախորդ թիւով (Դեկ. 13) աւելի մանրամասնօրէն կը մեկնաբանուէր Հինգշաբթի օր, փարիզեան կարգ մը օրաթերթերու կողմէ: Ընդհանուր ձեւով, բացայայտ է, որ «Միութեան» նուիրուած նըստաշրջանին նախօրեակին, Ներքին նախարարին փոխարինումը աւելի «ուղղափառ» անձի մը կողմէ (Պուկօ՝ ՔԱ — Կէ — Պէ-էն) եւ զօր. Կրիուչկովի ելոյթը հեռատեսիլէն յատկանշական են եւ լուրջ հրաւէր մը այն Հանրապետութեանց, որոնք կ'ուզեն իրենց գլուխն առնել երթալ: Լիպերասիոնի աշխատակիցը կը յիշէ, այս առթիւ, որ Լիթուանիոյ նախագահը խուճապահար կոչ մը ըրած էր երկու շաբաթ առաջ, շեշտելով թէ Մոսկուա կը պատրաստուէր կարգի բերել այն Հանրապետութիւնները, որոնք իրենք զիրենք այլեւս անդամ չեն նկատեր Միութեան եւ նշած էր ՔԱ — Կէ — Պէ-ն որպէս գործադրողը այդ խստացման: Հարց չի կրնար ըլլալ նաեւ «ազգային ՔԱ — Կէ — Պէ»ներու, զորս կարգ մը Հանրապետութիւններ մտադիր են ստեղծելու, ոչ ալ «ազգային բանակներու»: Յօդուածագիրը կը գտնէ նաեւ որ

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՑԻՇԵՑՆԵԼ ԱՊՏԱԿՈ՛Վ»

Ժողովուրդ մը ի՞նչպէս կը տեսնէ ինք զինք. իր մասին ի՞նչ պատկեր կը փոխանցէ մատղաշ սերունդներու եւ ապա օտարներ ի՞նչ կը մտածեն այդ ժողովուրդին մասին. ի՞նչ պատկեր կը պահեն անկէ: Հարցումներ որոնց պատասխանները ամէն ժողովուրդի համար լեցուն են հակասութեան, ենթակայականութեան երանգներով, բայց մէկէն: Մատղաշ սերունդներու համար պատրաստուած պատկերը գրեթէ հասարակաց եզրերով լեցուն է ամէն ազգի համար: Ան կը խտացնէ ամէնէն բարի, ամէնէն հպարտալի յատկանիշերը, ինչպէս՝ քաջութիւն, ազնուութիւն եւայլն:

Այս ընդհանուր կանոնէն զարտուղած օրինակ մը «Մե՛նք, մե՞նք» խորագրուած յօդուած մը թելադրած է արձակագիր Զօրայր Խալափեանի, «Հայաստան»ի Նոյեմբեր 18-ի թիւին մէջ: Պէտք կա՞յ ըսելու թէ այդ զարտուղած օրինակը մենք իսկ ենք. հայ ժողովուրդը:

Ան ընդվզումով կ'անդրադառնայ մեր կողմէ մեզ ցոլացնող պատկերին մշտապէս մռայլ գոյներուն, ազգային արժանաւորութեան աններելի արհամարհանք նկատելով զայն:

Զօրայր Խալափեանի ամբաստանութիւնը կ'ուղղուի նախ մեր պատմիչներուն որոնք ողբով կը սկսէին ու ողբով կ'աւարտէին իրենց պատմութիւնը. նոր օրերուն ոչինչ փոխուած է. «Հայաստանն անպայման գերեզմանի մէջ դնելը դարձել է հիւանդութիւն»: Ապա կը գրէ այն անժամանցելի եղերերգի լարին մասին որ մինչեւ այսօր ամէնէն լուրջ չեչտերով կ'ընկերանայ Եղեռնի Թեմային, «Մի գիշերուայ մէջ փլուող դպրոցի կողքին եղեռնի յուշարձան ենք կանգնեցնում, իսկ դպրոցը կարող է հէնց յաջորդ օրը փլուել մեր երեխաների գլխին» կ'ըսէ ան, ու կը նկարագրէ այն փոքր աղջիկներն ու մանչերը որոնք ընտանեկան հաւաքոյթներու ընթացքին իրենց ծնողքին գրգռումով «կը սկսեն արտասանել մէկուկէս միլիոն մեր նահատակների մասին թէ «ջուրն էին նետում իրենք թէ՛ իրենց, թէ՛ իրենց որդոց, թոյն էին տալիս իրենց սիրասուն կանանց ու աղջիկներին, սպանում մօրը, հօրը եւ խեղդւում ...»»: Ու երբ հարց կուտայ թէ երբ նոյն բանաստեղծը ուրիշ բան ալ գրած է ինչո՞ւ այս կամ նման տողեր կ'ընտրուին, «ինչուն չգիտեն, բայց զգում ես որ սա աւելի է դուր գալիս»: Ու այս վիճակը կը մատնէ թերեւս հարցին ամէնէն խոր ու դժուար ըմբռնելի, դժուար վերլուծելի մասը: Դարերու ողբասացութիւնը - թէեւ ոչ անշուշտ առանց պատճառի - այնպէս տարած, չաղուած է մեր ազգին հոգին որ առանց պատճառն անգամ գիտնալու ամէնէն տխուրը, ամէնէն դաժանը պատմող տողերը կ'ընտրենք մեր տղոց սորվեցնելու համար: Ցաւին հաճոյքին հասածին յաղթանա՞կն է ատիկա, թէ ողբէն կուլ տրուածի համակերպութիւն:

Որպէս հակապատկեր, Զօրայր Խալափեան կը յիշէ թէ «Թուրքն իւրն իրեն անուանում է գորշ գայլ, հայ հեղինակը մեծարում է՝ Գորշ Գայլ: Յարգանքի՞ նշան է, թէ՞ սարսափի»: Մինչդեռ Արցախցին, Լոռեցին, Ապարանցին, Սասունցին, Վանեցին, Խարբերդցին, Զէյթունցին Դոստոեւսկիին համակարծիք՝ ոչ միայն ըսած են թէ «Թուրքը ոչխարի առաջ կտրիճ է, կտրիճի առաջ՝ ոչխար», այլեւ ապացուցել են Սարդարապատում, Վանում, Սասունում, Զանգեզուրում, եւ այսօր էլ ասում ու ապացուցում են այնտեղ, որտեղ դա պէտք է»:

Զօրայր Խալափեան խրատօրէն դէմ է նաեւ «Մենք քիչ ենք, բայց Հայ ենք»ի նման ինքնապանծացումի տարազներու կամ «ադամանդ»ի նմանակումներու, ինչպէս գրուած է այլ բանաստեղծի մը որ կ'ըսէ՝ «մեզ այնքան նեղեցին որ հասարակ ածուխից ադամանդ դարձանք» ... այս գաղափարը յօդուածագիրը կը թարգմանէ «ճնշուած ազգ լինելու օգուտը»: Ապա կ'աւելցնէ. «մենք ո՛չ ադամանդ ենք, ո՛չ ընտրեալ ազգ, այլ կա՛նք բոլոր ժողովուրդների նման, եւ դա էլ մեզ լիուլի բաւական է»:

Որպէս այդ բոլորին հակասութիւն, հեղինակը կը յիշէ Հայերու մասին օտարներու կարծիքներ. «փորձութիւններու ժամուն հայ ժողովուրդին ցուցաբերած արիութիւնը բոլորիս համար օրինակ կը ծառայէ» կը գրէ Անգլիոյ վարչապետուհին. իսկ Ֆրանց Վէրֆէլ կ'ըսէ. «Թուրք ստահակին դէմ կանգնած էր հպարտ Արմենիան»:

Ապա Զօրայր Խալափեան կ'անցնի աւելի նոր օրինակներու որոնք նոյն ցաւին ախտանիշով կը կոտտան. ու կը պատմէ. - «վերջերս հրաւիրուած էի մի ներկայացման՝ ըստ հայ նշանաւոր բանաստեղծներից մէկի ստեղծագործութիւնների: Բեմում թուրք ջահելները ձեռքից ձեռք էին նետում հայ աղջիկներին, ծանակում նրանց պատիւը: Թուրքերի դերերը կատարում էին, ի հարկէ, հայ դերասանները: Նրանք աշխատում էին բիրտ երեւալ, հպարտ կեցուածք ունէին, նեմում էին բեկերի նման: Ըստ բեմադիրի, այդպիսին են Թուրքերը: Բեմի միւս անկիւնում կուչ էին եկել մնացած դերակատարները, դրանք էլ, ըստ բեմադիրի, Հայերն էին: Իսկ այն պատանիներն ու աղջիկները որոնք դուրսը բռունցքները օդի մէջ ըսպառագին գոչում էին «պայքա՛ր, պայքա՛ր մինչեւ վերջ», դահլիճում նստած, սկուած, բայց հանգիստ դիտում էին այս ամէնը»:

Զօրայր Խալափեան ի զուր կը սպասէ որ անոնցմէ մէկը բեմ թռչի ու ցասումով վերջ տայ սեփական ազգի անարգումին, ան ալ «ոչ թէ Ստամբուլում, այլ Երեւանում, Ազատութեան հրապարակից ոչ հեռու»: Այս օրինակին յուշը իրեն գրել կուտայ. «գուցէ քաղաքակիրթ չենք, բայց ո՛վ մոռանում է իր ազգային արժանապատուութիւնը, նրան դա պէտք է յիշեցնել ապտակով»: Ապա անդրադառնալով կրկին եղեռնի թեմային սխալ տրամաբանութեան, կ'ըսէ. «Թուրքն իր սեւ գործն արել ու հեռացել է, հայ գրողը, բանաստեղծը, արուեստագէտը շարունակում են եղեռնը սեփական ժողովրդի հոգեբանութեան մէջ ներդնելու, յաւերժացնելու, գաղթականական ոգով դաստիարակելու սեւ գործը»:

Զօրայր Խալափեան ազգային արժանապատուութեան նկատմամբ անփութութեան հետեւանք կը նկատէ նաեւ Ադրբեջանէ փախած հատ ու կենտ մարդոց հետեւեալ տրտունջքը. «ինչո՞ւ բացիք Արցախի հարցը, որո՞ւն է պէտք այդ հողը». իսկ «եթէ հողը՝ Հայաստանը չըլլար, ո՞ւր կը փախչէիր» հարցումին նոյն մտայնութիւնը կը պատասխանէ. «Ռուսաստան, Վրաստան, Ուկրանիա: Կամ բոլորը չեղան, Ամերիկա»: Ու գրողը կ'եզրակացնէ. «միայն նրա համար որ սեփական հողիդ համար չպայքարես, այդպէս միշտ փախուստի մէջ եղիր»:

Որպէս ազգ, ու նաեւ մարդկային արժանաւորութեան արհամարհանք կը մեկնաբանէ Զօրայր Խալափեան գործը այն Հայերուն «որոնք աղէտի օրերին, օտարների ուղարկած տնակները վաճառում էին հարազատներին հէնց նոր կորցրած իրենց անօթեւան հայրենակիցներին»:

Սակայն այս բոլորը «անցման շրջանի աղջամուղջ» կը նկատէ յօդուածագիրը ու կ'աւարտէ հետեւեալ տողերով. «աշխարհը մինչեւ հիմա գիտէր ստրկացուած Հային: Այժմ պատմութիւնը մեր ձեռքը նոր առիթ է տալիս. վա՛յ մեզի, մեր նոր իշխանութեանը եւ ներկայ սերնդին, եթէ չկարողացանք օգտուել:

Մենք աշխարհին դեռ բանե՛ր ունենք ասելու»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ
ԵՒ
ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊԵՏԷՎԻՆԵՐԸ

Աշխարհը կը յառաջդիմէ: Ճարտարարուեստը կը զարգանայ: Վրանաբնակները իրենց նախիրը բեռնակառքով կը փոխադրեն: Հեռատեսիլի անթէններ կ'երեւին վրաններուն տանիքը: Հովիւը հետփոնը ականջներուն՝ ոչխարներ կ'արածէ եւ այս բոլորը ոչ ոքի զարմանք կը պատճառէ, որովհետեւ վրանաբնակներուն ապրելակերպը ամբողջովին փոփոխութեան ենթարկուած է:

Պետէվինները հովուական արաբ վրանաբնակները, որոնք դարեր շարունակ թափառած են անապատներու մէջ, այսօր կ'ապրին քաղաքներուն մէջ:

Պետէվի բառը կուգայ արաբերէնի պետիա (անապատ) բառէն: Պետէվինները իրենց ապրուստը կը ճարէին ուղտեր, ոչխարներ եւ այծեր բուծանելով: Ջուրի եւ արօտավայրերու պակասը կը ստիպէր զանոնք յաճախ շրջելու, աւելի յարմար վայրեր գտնելու հեռանկարով: Եթէ կենդանիներուն կերը ապահով չըլլար, իրենք ալ կրնային սովամահ ըլլալ: Պետէվինները միս ուտելը շռայլութիւն կը համարէին, որովհետեւ մսացու անասունը իրենց դրամագլուխը կը պակսեցնէր: Անոնք ընդհանրապէս կ'ուտէին կաթնեղէն, չորցուած պտուղ, արմաւ եւ ընդեղէն: Ուղտերուն եւ այծերուն մազերով կը հիւսէին իրենց վրանները, եւ անոնց մորթերով կը յարդարէին զանոնք:

Տրուած ըլլալով, որ անապատի պայմանները դժուար են, Պետէվինները յաճախ շրջած են եւ ունեցած են շրջաններ, որոնք իրենց ցեղային հողը նկատած են. ժամանակին, նոյնիսկ պատերազմներ կը ծագէին տարբեր տոհմերու միջեւ, պապենական կարծեցեալ հողերը պաշտպանելու համար: Ընդարձակ տարածութիւնները, բացօթեայ վայրերը եւ փոխադրութեան ազատութիւնը շատ կարեւոր էին անոնց գոյութեան համար: Անոնք բոլորովին անկախ էին, նոյնիսկ միջամուխ չէին ըլլար իրենց ամենամօտիկ շրջանին մէջ տեղի ունեցող օտարներու պատերազմներուն: Անոնք ոչ իսկ հետաքրքրուած էին դրացիներու քաղաքական հարցերով:

Այս դարու կիսուն, երբ Միջին - Արեւելքի բոլոր կառավարութիւնները քաջալերեցին Պետէվինները, որպէսզի մնայուն հողեր եւ բնակարաններ ձեռք ձգեն ու հաստատուն կայք ունենան, անոնց մեծ մասը եկաւ բնակելու քաղաքներու մէջ, սակայն իրենց մշակութային օրինագիրքը եւ պատուոյ ըմբռնումը մնաց միեւնոյնը: Այսպէս, հաստատուիլ անոնց համար չէր նշանակեր պարզապէս վրանի փոխարէն արդիական բնակարաններու մէջ ապրիլ, այլ՝ ընկերութիւնը ամբողջովին վերակազմել եւ վերասահմանել ինքնութեան հասկացողութիւնը, որ իրենց մօտ շատ զօրաւոր կապերով միացած է պատուոյ ըմբռնումին հետ:

Պետէվիներու կեանքին մէջ արտաքին փոփոխութիւնը շատ արագ եւ շշմեցուցիչ եղաւ: Արդիական զարդեղէններով եւ հագուստներով՝ այսօրուան Պետէվինները շատ տարբեր պատկեր մը կը ներկայացնեն: Անոնցմէ շատերը քաղաքներուն մէջ առեւտուրով կը զբաղին, ուրիշներ՝ պաշտօնեաներ են. Երկրագործական մարզին մէջ արդի միջոցներ կը գործածեն: Արտերը մեքենաներով կը հերկեն, բեռնակառք կը վարեն եւայլն: Բոլոր Պետէվինները անխտիր կը նախընտրեն անկախ ըլլալ իրենց գործերուն մէջ եւ իրե՛նք որոշել գործի ժամանակացոյցը:

Սակայն, անոնց ընկերութեան մէջ փոփոխութիւններ տեսնելու մարդոց ակընկալութիւնները չիրականացան, որովհետեւ թէ՛ կիներուն եւ թէ այրերուն համար գրեթէ ոչինչ փոխուած է անոնց ապրելակերպին մէջ: Այրերը աւելի շրջահայեաց եղած են եւ աւելի խստօրէն կը հսկեն իրենց կիներուն վրայ: Որովհետեւ քաղաքին մէջ կիներուն համար շատ գործ չկայ, անոնք իրենց ամուսիններուն բացակայութեան՝ կամ տունէն դուրս չեն ելլեր եւ կամ ալ ամբողջովին ծածկուած եւ քօղը երեսին դուրս կ'ելլեն:

Պետէվի կիներուն վարմունքը պատուոյ օրինագիրքին ամէնէն կնճռոտ մասն է: Անոնք իրենց զաւակներուն կը սորվեցնեն իրենց աւանդական սովորութիւնները: Աւանդութեան համաձայն, ամուսնութիւնները կը դասաւորուին հարսին եւ փեսային ընտանիքներուն կողմէ: Ամուսնութիւնը անհատական հարց մը չէ, այլ՝ ընտանեկան դաշնակցութիւն մը, որ երբ արդէն գոյացած է, անկարելի է զայն խզելը: Համաձայնութիւնը խզող կողմը շատ ծանր տուրքերու կ'ենթարկուի եւ անոր պատիւը արատաւորուած կ'ըլլայ:

ԸՆՏԱՆԻՔԸ՝ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՍԻՒՆԸ

Պետէվիներու ընկերութեան մէջ, անհատի մը վարմունքը կը ցոլացնէ իր ընտանիքին եւ տոհմին նկարագիրը: Ինքնութիւնը ճշդելու ամէնէն զօրաւոր տարրը ընտանիքն է: Որքան հեռանայ ազգականական կապը, այդքան կը նուազին անոնց պարտաւորութիւնները իրարու հանդէպ: Ասիկա բացատրելու համար, Պետէվինները ունին առած մը, որ կ'ըսէ. «Ես՝ եղբօրս դէմ, եղբայրս ու ես՝ հօրեղբօրս որդիին դէմ, հօրեղբօրս որդին և ես՝ օտարին դէմ»: Պետէվի մը եթէ սխալի, անոր ընտանիքը եւ ամբողջ տոհմը կ'ամբաստանուին այդ սխալին համար: Անոնց ընկերութեան մէջ պատուաւոր անձը քաջագործութիւններ ընողը չէ, այլ ան որ կրնայ ապրիլ իրենց իտէալներուն համաձայն: Անոնք պատիւը պաշտպանելու համար կը սպաննեն եւ կ'ըսեն. - «Արիւնը միայն արիւնով կը մաքրուի»:

ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊԵՏԷՎԻՆԵՐՈՒՆ ՄՕՏ

Հիւրասիրութիւնը սրբազան պարտականութիւն մըն է, անապատի օրէնքը՝ Պետէվիներուն հասկացողութեամբ: Անոնք կ'օգնեն անապատէն անցնողներուն՝ տալով ուտելիք, ապաստանարան, նոյնիսկ հագուստներ, եթէ պէտք է: Իրենց անօթութեան գնով կը կերակրեն այցելուները: Ամէն պետէվի փոքրիկ կը յիշէ իր հօր պատմած այն պատմութիւնը, թէ ինչպէս աղքատ պետէվի մը իր վերջին ուղտը մորթած է, գիտնալով որ ինք անօթի պիտի մնայ, իր անօթի հիւրը կերակրելու համար: Այդ պետէվին շատ յարգուած է իր զոհաբերութեան համար: Նոյնիսկ թշնամիներ Պետէվիներու յարկին տակ ապահով եւ կուշտ կ'ըլլան:

Պետէվինները կը ներկայացնեն իտէալ Արաբները. յարգելի, մաքուր, քաջ, անկախ, հիւրասէր եւ անկեղծ: Անոնք կը կը հաւատան, որ իրենց բարբառը արաբերէնի ամէնէն մաքուրն է, որով Մոհամմէտ Մարգարէն խօսած է:

Քաղեց՝ Լ. Գ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Երեւանի Ռ.Ա.Կ.-ի մամլոյ դրասենեակը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ Համայնավար կուսակցութեան ԻԹ Համագումարին մասին, որու եզրափակիչ մասը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 28-ին եւ 29-ին:

* * *

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը աւարտեց իր նորեայ 29-րդ Համագումարը, որոշելով մնալ Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան կազմին մէջ եւ ընտրելով նոր առաջին քարտուղար մը՝ Ստեփան Պօղոսեանը: Իսկութեան մէջ, սակայն, ասիկա շարունակութիւնն էր Սեպտեմբեր 25-ին անաւարտ մնացած համագումարին, որ 479 պատգամաւորներու մեծամասնութեան որոշումով յետաձգուեր էր կուսակցութեան գոյավիճակին եւ անոր շուրջ ծագած անհանդուրժելի հարցերը հարթելու եւ ապա համագումարը շարունակելու

առաջադրանքով, այդ պարտականութիւնը յանձնելով համակարգիչ խումբի մը:

Եւ արդարեւ, շուրջ երկու ամսուան ժամանակամիջոցը բաւարար եղեր էր հարթելու ներքին կարգ մը հարցեր եւ չէզոքացնելու կուսակցութեան Մոսկուայէն անջատումը պահանջող կամ սոցիալ-դեմոկրատ եւ կամ «ազգային վերածընունդ» ուղղութեան կողմնակիցները: Սակայն՝ ոչ ամբողջովին: Քանի որ, համագումարի զեկուցման օրը, Նոյեմբեր 28-ին, բողոքելով պատգամաւորներու մեծամասնութեան կեցուածքին դէմ, համակարգիչ խումբի ղեկավարը՝ քաղաքական յայտնի մեկնաբան Յակոբ Յակոբեան, իր 18 համախոհներով, դուրս ելեր էր ժողովասրահէն:

Այսուհանդերձ, Կենտկոմի Ա. քարտուղար Վլադիմիր Մովսիսեանի նախագահութեամբ եւ Մոսկուայի ներկայացուցիչ Օ. Շենինի ներկայութեամբ համագումարը շարունակեց իր աշխատանքը, մերթ փոթորկուն ճառերու եւ մերթ բուռն վէճերու ասպարէզ դառնալով: Վլադիմիր Մովսիսեանի ընդարձակ զեկուցման կողքին, յատկացուած տնտեսական կազմակերպական հարցերու, բուռն ելոյթներ ունեցան փրոֆէսոր Հրանդ Թամրազեանը, բանաստեղծուհի՝ համագումարի նախագահութեան անդամ Սիլվա Կապուտիկեանը եւ ակադեմիկոս Գէորգ Ղարիբջանեանը:

Անոնցմէ առաջինը շեշտը յատկապէս դրաւ այն բանին վրայ, որ կուսակցութիւնը, որուն ուսերուն բազմաթիւ մեղքեր կը բարդուին, մոռցած եւ մոռցնել տուած է այն փաստը, որ 1937-ական թուականներու գլխաւոր զոհերը կը հանդիսանան նոյնինքն համայնավարները, ինչպէս՝ Չարենցը եւ Բակունցը, հետեւաբար անհրաժեշտ էր շեշտել եւ բոլորին մատնացոյց ընել այդ մարտիրոսներուն՝ հայրենասէր եւ ազգասէր այդ նահատակներուն ուղին եւ հետեւիլ անոնց:

Ռուսերէն լեզուով, քանի որ իր խօսքը կ'ուղղէր Մոսկուայի ներկայացուցիչին, յուզախառն ելոյթ մը ունեցաւ բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանը: Տակաւին երէկ գիշեր, անծանօթ զանգահարող մը իրեն հարցուցեր է, թէ իր արեան մէջ Թուրքի արի՞ւն կար արդեօք: Այսպիսի վիրաւորանք, յարեց բանաստեղծուհին, չէր ակնկալեր բնաւ: Սակայն, ի՞նչ էր պատճառը այսօր, որ իրենք որոշեր էին, հակառակ ամէն տեսակի ճնշումներու, մնալ Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան կազմին մէջ, հակառակ Կեդրոնին ցոյց տուած վերաբերումին: Արդարեւ, բսաւ ան, Հայաստանի ներկայ վիճակին եւ համայնավարներու հանդէպ թշնամական կեցուածքին պատասխանատուն նոյնինքն Մոսկուա՛ն է: Ընկեր Շենին, - բսաւ Սիլվա Կապուտիկեան, - հաղորդեցէք ընկեր Գորբաչովին, որ զիս լաւ կը ճանչնայ եւ տակթով մը ինծի բսած է թէ շատ կը հաւնի բանաստեղծութիւններուս, թէ իր վերաբերումը, հանդէպ հայ ժողովուրդին՝ ցարդ եղած է, մեղմ արտայայտութեամբ մը, հակամարդկայնական քաղաքականութիւն: Այսուհանդերձ, մենք կը մնանք խորհրդային կազմին մէջ, որովհետեւ տակաւին ամբողջովին չենք կորսնցուցած մեր յոյսերը»:

Իր հերթին, կուսակցութեան ապազգային քաղաքականութիւնը բուռն քննադատութեան ենթարկեց ակադեմիկոս Գ. Ղարիբջանեանը, յարգանքի տուրք մատուցելով հայ ազատագրական պայքարի հերոսներու յիշատակին, կոչ ընելով հետեւելու անոնց դաստիարակող օրինակին:

Նոյեմբեր 26-ին խօսք առեր էր նաեւ Օ. Շենինը, որ ի մէջ այլոց յայտարարեր էր, թէ խորհրդային Համայնավար կուսակցութեան իսկ կանոնադրութեամբ, հանրապետութեանց կուսակցական կազմակերպութիւնները ինքնուրոյն եւ անջատ միաւորներ են: Հետեւաբար, բսաւ ան, խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ Խորհրդային Միութեան Համայնավար Կուսակցութենէն անջատուելու կամ չանջատուելու հարցը...

Իսկ այսօր, երեկոյեան, մի քանի քըւէարկութենէ ետք, ի վերջոյ ընտրուեցաւ Կենտկոմի կազմը՝ գլխաւորութեամբ Ստեփան Պօղոսեանի, որ մի քանի ամիս ընտրուեր էր Կենտկոմի քաղբիւրոյի քարտուղար՝ փրոփականտայի եւ գաղափարախօսութեան գծով: Ստեփան Պօղոսեան նախապէս ալ վարած է կարեւոր պաշտօններ - Կենտկոմի հրատարակչութեան եւ «Արմէնփրէս»ի տնօրէնութեան պաշտօններէն մինչեւ ռատիօ - հեռատեսիլի Կոմիտէի նախագահ: Մասնագիտութեամբ պատմաբան՝ 58 տարեկան Ստեփան Պօղոսեան ծանօթ է հայ ազատագրական շարժման շուրջ գրած իր ուսումնասիրութիւններով ու յօդուածներով եւ կը նկատուի ազգայնական եւ փրօդաշնակցական թեւի ներկայացուցիչ մը՝ Համայնավար կուսակցութեան մէջ:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ալեք Մանուկեան կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 25-ի երեկոյեան տեղի ունեցած է սահիկներու ցուցադրութիւն եւ դասախօսութիւն՝ հայ ազնուականներու կերպարներու շուրջ, Ն. Ք. 6-րդ դարէն մինչեւ 1375 թուականը: Նկարները ներկայացուցած եւ անոնց բացատրականները տուած է Պոսթընէն հրաւիրուած Փարէն Գազանճեան (Սանենց), որուն «Կիլիկիոյ Հայոց զողզոթան» անգլերէն հատորը հեղինակին ստորագրութեամբ վաճառուած է ներկաներուն:

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՕ քաղաքի Ռ. Ա. Կուսակցութեան «Հրաչ Երուանդ» ակումբի անդամները, Նոյեմբեր 3-ին հաւաքոյթ մը կազմակերպած են, որուն ընթացքին զեկուցմամբ հանդէս եկած է Հայաստանէն նոր վերադարձած տոքթ. Գրիգոր Գրիգորեան: Ան մասնակից եղած է Երեւանի մէջ Ռ. Ա. Կ.ի երկրորդ ակումբի մը՝ «Արմենակ Եկարեան»ի հիմնադրման արարողութեան, որուն ընթացքին 20 համալսարանաւարտներ միացած են Ռ. Ա. Կ.ի շարքերուն: Ցուցադրուած է նաեւ երդման արարողութեան վերաբերող տեսերիզ մը:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մէջ, Նոյեմբեր 17-ին տեղի ունեցած է Հայաստանի Խորհրդարանի կրթութեան, գիտութեան, մշակոյթի եւ լեզուի յանձնախումբի նախագահ Ռաֆայէլ Ղազարեանի ու նոյն յանձնախումբի անդամ Եուրի Սարգըսեանի հետ հանդիպում մը, որուն ընթացքին քննարկուած է «Գիտութեան ուսուցումը Հայաստանի մէջ» նիւթը: Բացման խօսքը կատարած է ամերիկահայ ճարտարագէտներու Ընկերակցութենէն՝ Յարութիւն Տէր Ղազարեան: Առաջին զեկուցաբերը եղած է Ռուբէն Թերզեան (Ճիքակօ), որ նախաձեռնողն է Հայաստանի մէջ արդէն իսկ գործող «Արմէնթօյ» գործատան: Ապա խօսք առած է Երեւանի քիմիագիտական ճարտարագիտութեան բաժանմունքի վարիչ փրոֆ. Ռ. Թահմազեան, որ Ամերիկա կը գտնուի բնապահութեան հարցերու ուսումնասիրութեան գծով: Երեւանի քիմիական գործատան տնօրէն Վարդան Վարդանեան իր զեկուցման մէջ նշած է թէ Հայաստանի մէջ գործող 140 հազար քիմիագործներու թիւը թոյլ չի տար քիմիան լուսանցքի մէջ դնել: Ապա խօսք առած է Հայաստանի Ակադեմիայի համակարգիչներու կեդրոնի պատասխանատու Գարեգին Զուքաբըզեան, որ մասնաւորապէս կանգ առած է Հայաստանի ներքին եւ արտաքին հաղորդակցութեանց միջոցները արդիականացնելու միջոցառումներու վրայ: Ընկերակցութեան փոխ նախագահ, Հարաւային Գալիֆորնիոյ համալսարանի փրոֆ. Մխհրան Աղապապեանի ելոյթէն առաջ խօսք առած է ճարտարապետ Հայկ Տիգրան, որ Ամերիկա կը գտնուի Ստեփանաւան կառուցանուող դպրոցին առընչութեամբ: Աւարտին՝ ելոյթ ունեցած են օրուան գըլխաւոր զեկուցողները՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան եւ Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի վերատեսուչ Եուրի Սարգսեան, որոնք խօսած են Հայաստանի մէջ կրթական նոր ծրագրի մը պատրաստութեան մասին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեան, Նոյեմբեր 30-ին, Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ ճաշ մը տուած է ի պատիւ Ս. Անդրէասի -Յունաց Պատրիարքարանի պաշտպան սուրբ- տօնախմբութեան առթիւ Պոլիս գտնուող Վատիկանի պատուիրակութեան:

Նոյն առթիւ Պոլիս ժամանած գերման ուխտաւորներու 35 հոգինոց խումբ մը, յետ միջօրէին, այցելութիւն մը տուած է Հայոց Պատրիարքարան:

Եկեղեցիներու համաշխարհային Խորհուրդի Ժընեւի կեդրոնի օրթոտոքս բաժնի վարիչ՝ Կէննատիոս Վրդ. Լիմուրիս եւս այցելութիւն մը տուած ու մօտ մէկ ժամ զրոյց ունեցած է Գարեգին Պատրիարքին հետ:

ՊՈԼՍՈՅ Էսաեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 1-ին, Ուսուցչաց Միութիւնը հաւաքոյթ մը կազմակերպած է «ուսուցչաց օր»ուան առթիւ: Հաւաքոյթին բացումը կատարած է հանդիսավարուհի Ժագլին Էրմէն, ապա խօսք առած է Ուսուցչաց Միութեան վարչութեան ատենապետուհի Պերճուհի Ճիլաճեան: Ընթրիքի ընթացքին յուշանուէրներ յանձնուած են քառասուն կամ աւելի տարիներ պաշտօնավարած ուսուցիչներու: Նուէրներ բաշխուած են նաեւ բոլոր ներկայ ուսուցիչներուն: Բեմ հրաւիրուած ու խօսք առած են ուսուցչուհի եւ «Մարմարա»ի փոխ խմբագրապետ Մաքրուհի Յակոբեան, տոքթ. Վարդ Շիկահեր եւ նոյն թերթի խմբագրապետ Ռոպէր Հատտէճեան:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՎԷՊԵՐ

Ասում ենք Լենին, հասկանում՝ կուսակցութիւն, ասում ենք կուսակցութիւն, հասկանում՝ Լենին:

Այդպէս 73 տարի մենք ասում ենք մի՛ բան, հասկանում՝ այլ բան:

Մի օր Ստալինը կանչում է Բերիային ու ասում.

- Սա ի՞նչ անկարգութիւն է Լաւրենտի, ծխամորճս գողացել են:

- Այս րոպէիս կը գտնեմ յանցագործին, - պատասխանում է Բերիան:

Կէս ժամ յետոյ Ստալինը նորից է կանչում Բերիային:

- Դադարեցրէք որոնումը, ծխամորճս գտայ:

- Ի՞նչպէս թէ՝ գտաք, արդէն երեք մարդ՝ Գիրովը, Գալինինը եւ Վորոշիլով խոստովանել են որ իրենք են դաւադրաբար գողացել այն:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ԱԼԱՇԿԵՐՏ ԵՒ ԳԻՒՂՈՐԷՔ

9.- Զետկան կամ Զէյտիքան (Ալաշկերտէն երեք ժամ հեռու՝ հարաւ - արեւմուտք, Հայ բնակչութեան կէսէն աւելին 1877-ի պատերազմին Ռուսիա անցած), 63 տուն:

10.- Խօշեան (Մոլլա Սիւլէյմանէն կէս ժամ հեռու՝ դէպի հիւսիս, հարաւակողմն ունենալով Զետկանի գետակը, 40 տուն, Եկեղեցին Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մկրտիչ Քահանայ Մարտիրոսեան.- Ծնած 1874 Փետրուար 14-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Խաստուրի Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, 1906 Յունուար 6-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ: Նահատակ:

11.- Բլուր (համանուն գիւղեր Թորթում, Կարնոյ Դաշտ, Բաբերդ, Վերին Պուլանըղ եւ Վերին Բասեն ալ կան): Հոս աւանդած է Ս. Սահակ Հայրապետ իր հոգին եւ մարմինն ապա Աշտիշատ փոխադրուած: Հայ բնակչութիւն՝ 115 տուն: Բլուր կը կոչուէր մանաւանդ Եախնի Թէփէ: Եկեղեցին Ս. Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Աբրահամ Քահանայ Սուրէնեան.- Ծընած 1866-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Թօփրագ Գալէի Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, 1906 Սեպտեմբեր 22-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ: Նահատակ:

Յովհաննէս Քահանայ Տէր - Կարապետեան. - Ծնած 1874-ին, բնիկ, ուսած Ալաշկերտ, 1900-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոսէ:

Գուլէյլի Ազգային Կեդրոնական Որբանոցի բժիշկ Վ. Յակոբջանեան որ պատերազմի տարիներուն գտնուելով Հայ կամաւորական գունդերու հետ՝ մինչեւ վերջին նահանջը շրջած է Ալաշկերտի սահմաններն ալ, գեղագործ Սարգիս Թիւթիւնճեանի պատմած է հանդիպած ըլլալուն ալաշկերտցի համանուն քահանայի մը՝ որ նոյն դաշտի Խամուր գիւղին մէջ իր զէնքէն անբաժան՝ մասնակցած է հերոս Հայորդիներուն գոյամարտին 1917 - 1918, իր կրօնական պարտականութիւններն ալ թողլիք չընելով: Ռուս բանակին նահանջին առեն, Տ. Յովհաննէս Ամրատի գունդին ճանապարհը մաքրած է:

12 - 13.- Զըլկանի, 84 տուն: Մէզիրէ, 44: Վերջնոյս բնակիչներն էին Բաղէշի Կիւզալ Տէրէ գաւառակի Խարզիթ գիւղէն գաղթող Հայեր՝ իրենց երէցին հետ, որ էր

Խաչատուր Քահանայ Խաչատուրեան.- Ծնած 1881-ին Խարզիթ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1909-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ՝ ծննդավայրին Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյն վրայ: Նահատակ:

Վերոյիշեալ գիւղերէն՝ Մօլլա Սիւլէյմանի եւ Զետկանի Հայերը միայն Ռուս նահանջի հետեւանօք փախան Թօփրագ - Գալէ, ուր սակայն ամբողջովին սպաննուեցան մզկիթին մէջ: Առաջին զոհն է մօլլա սիւլէյմանցի Հայ Կաթոլիկ

Հ. Յովհաննէս Վ. Հուրիկեան.- Ծնած 1861-ին, բնիկ, ուսած Կարին եւ քահանայ ձեռնադրուած 1888-ին:

Աբրահամ Վարդապետ, զետկանցի, վըկայակից Հ. Հուրիկեանի:

ԴՈՒԹԱՂ

Պայազիտի վիճակներէն մին, 750 հողիտան բնակչութեամբ՝ որուն 150-ը Հայ, 300-ը Թուրք եւ 300-ը Քիւրտ: Ունի բազմաթիւ Քիւրտ եւ Թուրք գիւղեր, որոնցմէ ոմանց մէջ կը նշմարուին Հայ սրբավայրերու աւերակներ: Մեծ մասամբ Կաթոլիկ հասարակութենէ բաղկացեալ Հայ Քէօշկի ժողովրդեան թիւն էր 250 անձ: Լուսաւորչականք ունէին Սուրբ Գէորգ Եկեղեցին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յովհաննէս Քահանայ Յովհաննէսեան.- Ծնած 1840-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1874-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ: Նահատակ:

Աղէտէն քանի մը ամիս առաջ, շատեր յաջողեցան անցնիլ կովկասեան սահման եւ պրծիլ Թուրանեան արհաւիրքներէ՝ որոնք կանխորոշուած էին պայթիլ բովանդակ Տաճկահայաստանի վրայ:

ՏԻԱՏԻՆ ԵՒ ԳԻՒՂՈՐԷՔ

Նոյնպէս Պայազիտի վիճակներէն մին, Արարատայ երբեմնի Ծաղկոտն գաւառակին մէջ: Բնակչութեան 2000-ը Թուրք, 100-ը Քիւրտ եւ 150-ը Հայ: Ունի բազմաթիւ Քիւրտ գիւղեր՝ Հայ սրբավայրերու մնացորդներով: Այստեղի Հայերն ալ փախած են Կովկաս, անխուսափելի Աղէտի գաղափարէն հալածական:

Տիատինի փոխ - առաջնորդութիւններն ու Իւչ Քիլիսէի փոխ - վանահայրութիւնը կը վարէր

Յովհաննէս Քահանայ Տէր - Յովհաննէսեան. - Ծնած 1860-ին Եօնճալու, աշխարհական անուամբ նոյն, Տ. Յովնանի որդի, ուսած անդ, 1883-ին ձեռնադրուած Պօղոս Եպիսկոպոս Մելիքեանէ:

(Շար. 148)

(Շար. Ա. էջէն)

ՔԱ - ԿԷ - Պէ-ի թիրախներն են գլխաւորաբար պալթեան Հանրապետութիւնները, Մոլտաւիա, Վրաստան եւ Հայաստան, ուր Խորհրդարաններու մէջ ազգայնականները շատ են...:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մէջ, Իսրայէլի վարչապետը՝ Ի. Շամիր հանդիպում ունեցաւ խորհ. Արտաքին Նախարարին՝ Շեւարնածէի հետ: Առաջին հանդիպումն է այս մակարդակին վրայ երկու երկիրներու միջեւ 1967-էն ի վեր (վեցօրեայ պատերազմ): Առայժմ դիւանագիտական յարաբերութիւն հաստատելու հարցը չկայ, բայց այդ մասին կը խօսուի:

ԹԻՄԻՆՍԿԻ, Վալեզայի մրցակիցը, կրցաւ հեռանալ Լեհաստանէն 100 հազար տոլարի երաշխաւորագին մը վճարելէ ետք: Թիմինսկիի դէմ դատական հետապնդում կար: Խոստացած է վերադառնալ մինչեւ Յունուար 5:

ԺԻԼ ՊՈՒԼՈՒՔ հարցաքննիչ դատաւորը, ծանօթ գլխաւորաբար հակահարեկչական որպէս մասնագէտ, անձնապաշտպան եղած է Զորեքշաբթիէն Հինգշաբթի լուսնալիք գիշերը, Փարիզեան իր բնակարանին մէջ: Շատ փափուկ թղթածրարներով զբաղած է (Կորճի, Ապտալլահ, ԷԹԱ, եւլն. եւլն), բայց, կ՚ըսուի թէ իր աւարքը զուտ ընտանեկան դրդապատճառներ ունի:

ՍԻԿԻԼԻՈՅ մէջ բաւական զօրաւոր երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Զորեքշաբթի գիշեր (7 աստիճան Մերքալլիի վրայ, որ 12 է): Ցնցումներ զգալի եղած են գլխաւորաբար Սիրակուսա, Մեսինա: Հինգշաբթի առտու, առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն երեք մեռեալ կար եւ բազմաթիւ վիրաւորներ:

ՓԱՐԻԶԻ հրէական մշակութային գըլխաւոր կեդրոնը՝ Ռաշի մերժեց սրահը տրամադրել հրեայ մտաւորականներու տարեկան ժողովին, որ այս տարի նուիրուած էր պաղեստինեան հարցին: Տրուած պատճառաբանութիւնը կը վերաբերի ապահովութեան, բայց, կը կարծուի որ Մոնտ Տիփլոմաթիքի հրեայ լրագրող՝ Ալէն Կրէշի (մասնագէտ եւ համակիր պաղեստինեան հարցին) ներկայութիւնն է բուն պատճառը: Ըսած են թէ ան «անբաղձալի անձ» է եւ թէ սպառնալիքներ եղած են ծայրայեղ սիոնական Պեթար կազմակերպութեան կողմէ:

ԶՈՒԻՑԵՐԱՑԻՆԵՐԸ բաւական առաջդացին պատժական օրէնսգիրքին կարգ մը յօդուածներու սրբագրութեամբ: Անոնք կը վերաբերին սեռային յարաբերութիւններու: 14 տարեկանէն սկսեալ կարելի է սեռային յարաբերութիւն ունենալ պայմանաւ որ կողմերու տարբերութիւնը 4 տարիէն աւելի չըլլայ: Սեռային չափահասութիւնը 16 տարեկան է մինչ: 14 տարեկանէն վար ալ սեռային յարաբերութիւնները պիտի չպատժուին: Ջնջուած է նաեւ 194-րդ յօդուածը, որ 3 օրէն 3 տարի բանտարկութեամբ կը պատժէր միասեռական յարաբերութիւնները:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒՍ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան առաջին մասը աւարտած է: Վալանսի Հ. Մ.ը, իր խմբակին մէջ, 8-րդ է: Իր 15-րդ մրցումը վերջացած է հաւասարութեամբ մը, առանց կոլի, Սէն Ռաֆայէլի մէջ: Հայանուն ակումբին 7-րդ հաւասար արդիւնքը, ներկայ մրցաշրջանին:

Թէեւ հեռու առաջատարէն, Հ. Մ.-ին վերելքի յոյսերը կորսուած չեն վերջնականապէս, քանի որ դասաւորումին գլխի խումբերը, Մոնփըլիէ եւ Թուլոն - արհեստավարժներու երկրորդ կազմեր - իրաւունք չունին, ըստ կանոնագրի, մըտնելու երկրորդ դասակարգի ախոյենութեան մէջ:

Հ. Մ.-ին իրական մրցակիցներն են՝ Վալանսի Ֆ. Ք.-ը եւ Կրընոպլը, որոնք մէկ կէտի առաւելութիւն ունին իր վրայ, բայց խաղացած են միայն 14 մրցումներ:

⁂

Ռոն - Ալփի մէջ, ձիւնի պատճառաւ, մրցումները յետաձգուած են:

Փարիզեան շրջան՝ Իսի Հ. Մ. - Փարիզ 16-րդ 1 - 1, Շըվիյի - Ալֆորվիլ Հ. Մ. 4 - 2, Ֆրանքօ - Փոր - Հ.Մ.Մ. 1 - 1:

● ԱՐԾԻՒ ԿԸ ՍԱՀԻ ԱՌՆԻ

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ, Փրովանսի ախոյենութեան հաշւոյն, ջախջախած է, կիրակի օր, Փոր - Սէն - Լուի-ն՝ 7 - 1: Այսպէսով հայկական խումբը կը մնայ առաջատար Փրոմոսիոն Պէ դասակարգին մէջ, չորս կէտերու առաւելութեամբ Մարինեանի վրայ:

Մանթոն - Սէն Թ՚Անթուան Հ. Մ. մրցումը յետաձգուած է: Հայանուն ակումբը կը պահէ սակայն իր առաջատարի դիրքը շրջանային այս պատուոյ դասակարգին մէջ:

● ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ԿԻՐԱԿԻ՝ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին պիտի հիւրընկալէ չորրորդ դասակարգի առաջատարներէն մէկը՝ Կրընոպլի Նոր - Քափը: Վալանսի Հ. Մ.-ը պիտի խաղայ Սէն - Ժան - տը - Մորիէնի մէջ. այսպէս է 6-րդ շրջանի յայտագիրը, պայմանաւ որ մարզադաշտերուն վրայի ձիւնը հալած ըլլայ, ինչ որ շատ հաւանական չէ Ռոն - Ալփ շրջանին մէջ:

Իսկ Մարսէյլի մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւին համար մրցակից որոշուած է Փոր - տը - Պուքի խումբը, պատուոյ դասակարգի կազմ մը, այսինքն Հ. Մ. Ը. Մ.-ին դասակարգէն երեք աստիճան վեր: Այս խաղը ծրագրուած է Շաբաթ օրուան համար:

Արծիւ պէտք պիտի ունենայ շատ խանդավառ խաղարկութիւն մը ցոյց տալու, կարենալ գիմագրելու համար այս կարգի մրցակիցի մը: Բարեբախտաբար, այս անգամ եւս, խաղը տեղի պիտի ունենայ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի դաշտին վրայ, մաղթենք՝ բազմաթիւ համակիրներու առջեւ:

Վ. Մ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՐԻԱՆՍՈՆ.- Պր. Սէյրանեան 200 Ֆր.:

⁂

ԷՔՍ - ԱՆ - ՓՐՈՎԱՆՍ.- Տիկին Արաքսի Տօնապետեան 200 Ֆր.:

⁂

ՓՕ.- Աղաւնի Պետիկեան իր մօր Սիրաւարդ Պետիկեանի յիշատակին 1000 Ֆր.:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 16 - Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը տօնախմբուի Ս. Յակոբի տօնը մասնաւոր եւ հանդիսաւոր պատարագով, զոր պիտի մատուցանէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

եւ կը խօսի օրուան քարոզը:

Իսկ հանդիսութեանց կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, առաջնորդութեամբ, ղեկավար՝ Խաչիկ Երմագեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30:

Պատարագ ժամը 10:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15, տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարուգէի Ճգնաւորին եւ Մելիտոսի Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ԳՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Գուլվար Օտտոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Թաղիս հովիւ՝

ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

60րդ

Տարեկան Ցերեկոյթը

Կիրակի, Մարտ 10, կէսօրէ վերջ, ժամը 14.30-ին

Salle de la Chimie

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի կ՚ունենայ ժողովրդական ճաշ, որու ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ս. Ներսէս Շնորհալի շըքանշանը կը յանձնուի Պ. Պետրոս Գապաքճեանի առ ի վարձատրութիւն իր երկարամեայ ծառայութեան: Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը: Ճաշագինն է՝ 130 Ֆր.:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8.45-ին,

Պատարագ՝ ժամը 10-ին,

Քարոզ՝ ժամը 11.15-ին,

Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 12-ին:

⁂

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15-ին տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին:

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Հոգեւոր հովիւ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ - ԶՐՈՅՑ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան քարտուղար ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ-ի հետ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ»

Կը մասնակցին՝

Մարկ Նշանեան եւ Գրիգոր Պըլտեան

Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 16.30-ին

Հ.Բ.Ը.Մ.-եան Ա. Մանուկեան սրահը

118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

C. R. D. A.

DÉBAT

A l'occasion de la sortie du livre «ARMENIE, J'ECRIS TON NOM» de Gérard BEDROSSIAN et Nicole PRIOLLAUD (éditions Liana Lévi)

et avec la participation de Pierre VERLUISE, soviétologue et auteur de «ARMENIE, LA FRACTURE» (éditions Stock)

TRIBUNE LIBRE

AVEC DE NOMBREUX INTERVENANTS:

ARMENIE BILAN ET AVENIR

Mercredi 19 Décembre à 20 heures précises

au YAN'S CLUB

5, avenue Reille — 75014 Paris

Avec la participation des Associations :

— *Association Franco-Arménienne pour la Recherche et la Formation en Biologie*
— *Centre de Recherches sur la Diaspora Arménienne*
— *Diasporas Communication*
— *Groupement Interprofessionnel Arménien*
— *Union Générale Arménienne de Bienfaisance*
— *Echanges*

....

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 15-16

SAMEDI-DIMANCHE
15-16 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.430 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.430

« Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ »

ԿՐԿԻՆ ՉՆՉԻՆ ԲԱՆԵՐ, ՄԵԾ ԲԱՆԵՐ

(11)

Մոռցած եմ անունը, դէմքը պիտի յիշեմ ընդմիշտ:

Ստեփանաւան ենք, կառատուն մը, գրասենեակ: Յաղթանդամ սա երիտասարդը տնօրէնն է կառատան, սուրն կը հրամցնէ, նայուածքս սակայն կեդրոնացած կը մնայ նկարի մը վրայ: Տեսած եմ զայն, որպէս արձան, Երեւանի գլխաւոր հրապարակը, անհետացած է ան գրեթէ ամէն վայրէ, անոր ներկայութիւնը սա պատին կը նկատեմ այնքան անտեղի: Երեւի նոյնը կը մտածեն նաեւ ընկերակիցներս: կ'արդարացնէ տնօրէնը ինքզինք, կը յայտնէ, թէ ատեն մը վար առած է զայն, շրջանի պատասխանատուին թելադրութեամբ, կախած վերստին: Ունի նաեւ զայն փոխարինելու հարց: Որո՞ւ նկարը պէտք է դնէ տեղը: Առաջարկները անմիջական են: Մէկը կ'առաջարկէ *Նժդեհը*, միւսը՝ *Անդրանիկը*, թեկնածուս կ'ըլլայ *Արամ Մանուկեան*, Երիտասարդը նկատել կուտայ, թէ չունի անոնցմէ ո՛չ մէկուն նկարը: Հակազդեցութիւնը կրկին կ'ըլլայ անմիջական: Ընկերակիցներս կը խոստանան ուղարկել անյապաղ:

Նման դէպք այդ երիտասարդին պիտի չտար յատուկ դիրք յիշողութեանս մէջ, եթէ, քիչ ետք, Ստեփանաւանցիի մը տան մէջ, դիմացս չդնէր *ալպոմ* մը:

Կը պատահի, որ շատերու նման, տունս այցելութեան եկած հիւրի մը դիմաց ե՛ս ալ բանամ ալպոմներս, ե՛ս ալ նստիմ քովիկը, տամ բացատրութիւններ: Այդ երիտասարդին դիմացս դրածը ընտանեկան, սովորական *ալպոմ* մը չէր սակայն: Երջանիկ պահերու պատկերացումներ չէին անոր նկարները, անոր դիմացս դրածը ալպոմն էր *երկրաշարժ*ին, ռուսական հրատարակութիւն մը, կը թողուր ան որ թերթատեմ զայն, դարձնեմ էջերը, մինչեւ որ կը կեցնէր զիս որոշ էջի մը վրայ: Տեսարան մըն էր փրկութեան գործողութիւններու, անսովոր ոչինչով, երբ ան մատով ցոյց կուտար փրկարարներէն մէկը: Ինքն էր, դիակ մը շալկած, փոշոտ զգեստներով այդ երիտասարդը, կը պատմէր, թէ քանի գիշեր, քանի ցերեկ զոհեր դուրս բերած էր փլատակներու տակէն, անոնցմէ քանիներ վերապրած էին:

Հայկական հիւրասիրութիւն, սեղանը շուտով ողողուած էր կանաչիով, պանիրով, մսեղէններով, հաւով, խորոված, օղի անուանուած վոտքայով եւ, եւ քոբեական գարեջուրով:

Հրաշալի ժպիտ մը ունէր տանտէրը, *գրօսաշրջիկութեան* աշխատող, քիչ ետք կը խօսէր ան սեփական ձեռնարկի մասին, *կոոպերատիւ*ի, չկա՞ր մէկը Սփիւռքէն, որ տրամադիր ըլլար գործընկերի վերածուելու, շրջանին մէջ գրօսաշրջիկութիւնը զարգացնելու նպատակով:

Աւերակներու ա՛լպոմը քիչ անդին, աթոռի մը վրայ, քաղաքի մուտքին արդէն տեսած էի կարգ մը այլ աւերակներ, յետագային տեսած ուրիշներ, առաջին օրերու զայրոյթս չէ՛ր կրնար պահպանել սկզբնական ուժգնութիւնը, ունեցած էի մտածումը, թէ տեսածներս *Հայկական* աւերակներ չէին կրնար ըլլալ, *խուլ* էին անոնք, խեղճուկրակ, այդ աւերակները ո՛չ մէկ աղերս կրնային ունենալ անոնց մէջ զոհուած անհատներու *ազգային* հրապարակութեան հետ: Եթէ Աստուած ստեղծած էր *Մարդը* ի՛ր պատկերով, Մարդը, իր պէտքերու գոհացումին համար, ստեղծած էր շէնքեր իր սեփական պատկերի՛ն համաձայն, բացի Հայէն, որու վերջին եօթանասուն տարիներուն կառուցած տուները պատկերն էին *վարչակարգ*ի մը, վարչակարգ, որ խաթարած էր բոլորին բարքերը, այդ *խաթարում*ը, աւա՜ղ, իր գերագոյն արտայայտութիւնը կը գտնէր տգեղ, տձեւ, անհաղորդ *աւերակ*ներու մէջ:

Տարիներ առաջ տեսած էի Պոմպէոսի, Հռոմի եւ Աթէնքի աւերակները, մինչեւ այդտեղերը երթալու կարիք չկար սակայն: Կը բաւէր յիշել *Գառնի*ն՝ իր աւերակ օրերուն, կը բաւէր յիշատակել *Զուարթնոց*ի տաճարը, կը բաւէր նոյնիսկ օրինակ բերել *Թոմախ*ի գերեզմանատունը, կը բաւէր նշել մեր կիսաւեր վանքերն ու եկեղեցիները:

Տեսած էի աւերակներ, տեսած էի նաեւ *օտար* Պետութիւններու կառուցած աւաններէն մէկ - երկուքը, յուզումս մեղմացած էր որոշ չափով, ժողովուրդներու *համակամութեան* արտայայտութիւն այդ կառոյցները հասցուցած էին զիս *Թումանեան*ին, բարեխառնած *Մարդ* արարածին հանդէպ անոր վճիռը: Չէ՞ որ շուտով պիտի երթայի *Լոռի*, հասնէի մինչեւ *Դսեղ*, Ամենայն Հայոց բանաստեղծը չէ՞ որ արձանագրած էր.

Բերանն արնոտ Մարդակերը *էր անդրան*
Հազար *դարում հազիւ դառաւ*
Մարդասպան.
Ձեռքերն արնոտ գնում է նա դեռ
կամկար,
Ու հեռու է մինչեւ Մարդը *իր ճամբան:*

Ժամանակ պիտի չըլլայ իսկապէս ճանչնալու *Զորագետ*ի ափին կառուցուած, նախապէս *Ջալալօղլի* կոչուած, *Թիֆլիս*ի ճամբուն վրայ գտնուող *Ստեփանաւան*ը: Չեմ ուզեր հարցումներ ուղղել շրջանի արդիւնաբերութեան մասին, կահոյքներու արտադրութեան կամ գորգաշինութեան շուրջ: Երկրաշարժի ալպոմը բաւարար է տարհամոզելու զիս, բաւարար է, սակայն չի՛ կրնար արգելք ըլլալ երեւակայութեանս, որ իմը դարձնելով տանտիրոջ *գրօսաշրջիկութեան* ծրագիրները, մէկը միւսին ետեւէն կը կառուցէ շքեղ, անհամար պանդոկներ, կը կառուցէ հայկական ոճով, հայկական նկարագրով, մինչեւ որ ամբողջ երիրը կ'ունենայ վերականգնումի իսկական ցանց մը: Չէ՞ որ Սփիւռքի իւրաքանչիւր հայ որոշած է, յառաջիկայ քանի մը տարիներուն, արձակուրդի իր նախընտրած երկիրը դարձնել Հայաստանը, ողորմութեան ձեւակերպութիւններէն անդին, հաստատելու զայն՝ պարզապէս վճարելով իրեն մատուցուած ծառայութիւններուն փոխարժէքը:

Կը խմուին կենացներ, կ'ըսուին աղուոր խօսքեր, խօսք կ'առնեն բոլորը, խօսք կ'առնէ վահագնը, խօսք կը տրուի Սերգէյին, կը պատմուին ծիծաղաշարժ պատմութիւններ, որոնք քահքահներ կ'առաջացնեն բոլորին մօտ, բացի Սփիւռքահայէն, որ հասկնալէ ետք պատմութիւններուն սիզբը, կարենալ հետեւելէ ետք շարունակութեան, կը կորսուի վերջին պահուն, երբ բարբառ մը, ըսելաձեւ մը, տեղական խօսք մը կուգան անհասկնալի դարձնելու ամբողջութիւնը՝ զրկելով զինք հաղորդակցութեան այդ յոյժ կարեւոր գործիքէն: Մէկ - երկու անգամ ի՛նք ալ ուզած էր մասնակցիլ սփիւռքեան հիւմուրի կտորներով, հանդիպած էր քաղաքավարական ժպիտներու միայն, որոշած էր լռել, անձնապէս ծիծաղելի չըլլալու համար:

Բայց ո՞վ է դիմացը նստած մարդը, որու պատմութիւնները կ'ընդունուին չափազանցուած քրքիջներով: Պաշտօնական կարեւոր անձնաւորութի՞ւն մըն է:

- Էս բաժակն էլ խմում եմ...

Այս բաժակն ալ ներկաներէն մէկը կ'ուզէ խմել ամբողջ Սփիւռքահայութեան կենացը, կ'ուզէ շնորհակալութիւն յայտնել երկրաշարժի օրերուն կատարուած օժանդակութեան համար, երբ կողքս նստողէն շշմանքով կը լսեմ այն մասին, թէ *Վրաստանը* այնքա՜ն կը նախանձի Հայաստանին *Սփիւռք* ունեցած ըլլալուն համար, կը նախանձի այնքա՜ն, որ պիտի ուզէր *ցեղասպանութեան* մըն ալ ի՛նք ենթարկուիլ, պարզապէս Հայաստանին նման Սփիւռք մը ունենալու համար:

«Բացասական այս ինչպիսի՜ գագաթներ կրնայ նուաճել *նախանձը*» կը մտածեմ, կը շարժեմ գլուխս:

Կը շարունակուի կերուխումը, կը պարպուին շիշեր, բայց, բայց ի՞նչ երաժշտութիւն է սա, այս ի՞նչ զուգադիպութիւն.

«*Սիրտս նման է էն փլած տներ*»...

Զայնասփիւռ կազմածը խանգարուած բան մը պէտք է ունենայ: Բայց ինչո՞ւ, իսկապէս ինչո՞ւ, մեր երաժշտութիւնը մի՛շտ ալ աւելի հարազատ դուրս կուգայ խանգարուած նուագարաններէ՝ կը մտածեմ, կը մտածեմ, պատասխան չեմ գտներ հարցումիս:

Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

ԱՐՑԱԽ՝ ՆՈՐ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ

Գերագոյն Խորհուրդի որոշումով Հանրապետութեան գլխաւոր դատախազ նշանակուած է Արտաւազդ Գէորգեան, Տարիէլ Բարսեղեանն ալ՝ Գերագոյն դատարանի նախագահ: Երեւանի քաղաքային Խորհուրդի գործադիր Կոմիտէի նախագահի (քաղաքապետ) տեղակալ նշանակուած է երեսփոխան եւ ՀՀՇ-ի անդամ՝ Ալպէր Բաղդասարեան:

× *Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան շնորհաւորական հեռագիր մը ղրկած է Լեհաստանի նորընտիր նախագահ՝ Լէխ Վալեզայի, ուր կը շեշտէ.- «Յանուն դեմոկրատական Լեհաստանի կառուցման, ձեր քանամեայ անձնուէր գործունէութիւնը կարեւոր դեր խաղաց ազատութեան ձգտող շատ ժողովուրդներու ճակատագրին մէջ, Թող Աստուած բազմապատկէ ձեր կամքն ու ուժերը յանուն պատասխանատու առաքելութեան կատարումին»:*

× *Արցախի եւ Ազրբէջանի յարակից շրջաններու պաշտպան վիճակի հրամանատար նշանակուած է գնդ. Շեվելեւ փոխարինելով Սաֆոնովը:*

× *Սախարովի մահուան տարելիցին առթիւ, Հրաչեայ Աճառեան լեզուի հիմնարկի դահլիճը ընթերցումներ կատարուած են մեծ գիտնականէն, հայ ժողովուրդի անկեղծ բարեկամ:*

Բազմաթիւ գիտնականներ, պատմաբաններ, լեզուաբաններ խօսք առնելով ոգեկոչած են մարդկային իրաւանց մեծ պաշտպանը: Հեռագիր մըն ալ ղրկուած է Էլէնա Պոնէրի:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄԻ մէջ, Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 14-ին, բացուեցաւ եւրոպական վեհաժողովը, վերջինը տարուան, ուր Թիկին Թէչըրի աթոռը կը գրաւէ իր յաջորդը՝ Ճոն Մէճըր: Օրակարգի գլխաւոր նիւթն է հաւաքական 5 միլիառ Փրանքի օժանդակութիւն մը Խորհ. Միութեան:

ԱԼԲԱՆԻՈՅ մէջ, ամէն օր նոր կուսակցութիւն մը կը բուսնի, բայց ոչինչ խաղաղօրէն կը կատարուի: Բազմաթիւ ցուցարարներ քարկոծած են կուսակցութեան եւ կառավարութեան կեդրոնատեղիները: Այս յարձակում գործողները «խուլիկաններ» են իշխանութեանց համար եւ Ռամիզ Ալիա կոչ ըրած է հանդարտութեան:

«ԱՆԱՏՈԼՈՒ» գործակալութեան Մոսկուայէն ստացած լուրին համաձայն, Յունուարէն սկսեալ կանոնաւոր թռիչքներ տեղի կ'ունենան Թուրքիոյ եւ Ազրպէջանի միջեւ: Թրքական օդային գիծերը ամէն Երկուշաբթի Պոլիսէն Տրապիզոնի վրայով պիտի մեկնին Պաքու, իսկ «Աէրոֆլոթ»ը ամէն Հինգշաբթի Բաքուէն ուղղակի պիտի թռչի Պոլիս:

ՀԵԼԷՆ ՔԱՌԷՌ Տ'ԱՆՔՈՍ, առաջին շրջանին իսկ ընտրուեցաւ Ֆրանսական Ակադեմիայի որպէս անդամ, Ժան Միսթլէրի աթոռին: Երրորդ կինն է որ մաս կը կազմէ Ֆրանսական Կաճառին (առաջինը՝ Մարկրիթ Եուրսընար) հելլէնագէտ Ժաքլին տը Ռոմիյիի կողքին: Իր թեկնածութեան գլխաւորաբար նեցուկ եղած է Հանրի Թռուայա: Ծագումով վրացի եւ ռուս, ծնած է Փարիզ (տարիքը չուզեր խոստովանիլ, կ'ըսուի թէ 60-ի շուրջ է) 1978-ին լոյս ընծայած «Լ'ամփիր էֆլաթէ»*ով համբաւ շինեց եւ տարիներ ետք նկատուեցաւ նոյնիսկ տեսակ մը բախտագուշակ, երբ Կայսրութիւնը սկսաւ կտոր - կտոր ըլլալ: Զար լեզուները, սակայն, որոնք թերահաւատ էին 12 տարի առաջ, այսօր ալ կ'ըսեն թէ բախտ ունեցաւ, շահեցաւ ինչպէս կարելի է շահիլ կամ կորսնցնել լոթոյէն: Վրացի հայրը Ֆրանսա գաղթած է 1921-ին, մեծցած է Մէօտոն եւ տէր է բազմաթիւ վկայականներու. պատմութեան, գրականութեան եւ մարդկային գիտութեանց տոքթորաներ, փրոֆէսէօր է Սորպոն եւ քաղաքական ուսմանց Հիմնարկը:*

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ պետական կայանները չեն կրնար լուծել իրենց տագնապները: Անթէն 2-ի *բացը, 1990-ին 600 միլիոն Ֆր. է հակառակ օրէ օր աւելցած ծանուցումներու (որոնց փոխարէն հեռատեսիլ ունեցողներու տուրքն ալ չէ ջնջըւած): Աւելի քան երկու շաբաթ է որ կը շարունակուի երրորդ կայանին (ԷՖ-ԷՌ 3) լրագրողներու գործադուլը, որ աշխատավարձքի կը վերաբերի: Լրագրողներուն առաւելագոյն աշխատավարձքն է, ամսական 10.000 Ֆր. եւ կը պահանջեն 11.200 Ֆր.: Հինգշաբթի օր, Քաթրին Թասքա որոշ յոյսեր տուաւ դարմանելու համար գոնէ անհաւասարութիւնները:*

ԴԱՏԱՒՈՐ ՊՈՒԼՈՒՔԻ անձնասպանութիւնը բաւական ցնցած է քաղաքական աշխարհը եւ իր փաստաբանն ալ՝ մէթր Սառոտ յայտարարեց թէ կրկին վարկա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Դ.

Վերջապէս, նորէն ու միշտ՝ Փարիզ, արեւմտահայ միտքին դայեակը, ուսուցիչը, խնամատարն ու հերոսը: 1840, 1910, 1930, 1950, 1970 եւ 2070՝ անհասելի, կենսատու եւ մահացու մայրաքաղաքը ազատ մտածողութիւն ու Թարմ, լուսաւոր ներշնչում փնտռողներուն ինչպէս եւ մթին յուսահատութեան մէջ սուզուելու եւ անհետանալու դատապարտուած մարդոց: Գինով ու սիրահար փողոցներու մէջէն, անտեսանելի անձրեւին տակէն վազվզող մոքի սրսուղները հոն են դեռ, եւ կամ կեցած անշարժ՝ անկիւնի դարձուածքին, սրճարանի հայելիին մէջ, ձեղնայարկի նեղլիկ պատուհանէն դուրս տարապանքի տանիքներուն վրայ պլշուած, մեթրոյի աղմուկէն տարուած, Սէնի լղճուկ, ծոյլ հոսքին վրայ հակած աւիունքի ցանկապատէն, Լիւքսանպուրկի պարտէզի երկաթէ աթոռի մը նստած ու միտքն ու զգայարանքները յանձնած՝ գիրքի մը հմայուած բառերուն...: Փարիզի հարստութիւնն ու փառքը իր բնակիչներն են ու բնակիչներուն արժանիքը՝ անոնց անյաղելի հետաքրքրութիւնն է, անբաւելի պահանջ մը հասնելու սիրոյ ու մարդոց գաղտնիքին, գաղափարներու մշուշոտ աշխարհին, բնութեան ու գերբնականին Թակարդներուն ու անդունդ այդքրոլորէն անդին...: Փարիզ՝ հայրենիքը քննական ու քննադատական մտքին որու անդուլ ափինքեան հարցումներուն, կասկածներուն սղոցները պիտի կարեն անպայման ճիւղը որուն վրայ կեցած են իրենք, անշուշտ գետին պիտի իյնան սակայն նորէն ոտքի պիտի կենան որովհետեւ այդ է օրէնքը մտքին: Ու իմաստութեան այդ ծառին ճիւղին կեցած են նաեւ Հայեր—Եղիա Տէմիրճիպաշեանը որ կարեց ճիւղ, գետին ինկաւ բայց չկրցաւ եւ ոտքի ելլել, Յարութ Կոստանդեանը, Բիւզանդ Թօփալեանն ալ փորձուեցան տանց չանթարգելի՝ կայծակներուն տակ քաջարար կենալ բայց միայն Նիկողոս Սարաֆեանն էր որ արժանի էր հարուածը ստանալու ու դեռ ոտքի կենալու, ոչ թէ պատասխան մը տալու՝ այլ արուեստի փոխելու իր ապրումը, հասած յուսահատութեան եզերքը:

Ցամի Տեառն 1990-ին, այս անպարտելի ոգին համաշխարհային նկարագիր առած է, Եւրոպայէն մինչեւ Միացեալ-Նահանգներ տարածելով այդ անքուն, անօթի ու գերագրգիռ միտքը՝ որ ճշմարտութեան ու ներդաշնութեան ետեւէն իր խելայեղ վազքին, հալածանքին ընթացքին չի մոռնար նաեւ սէրը հանդէպ գեղեցիկին ու վայելուչին: Ֆրանսական խառնուածքին յատուկ այս անհանդարտութիւնը իր արտայայտութեան յաջողագոյն կաղապարը գտած է գրականութեան, մտածումի և արուեստի պարբերականին մէջ: Այս է մեր օրերու մշակութային կարեւորագոյն գործիքը, այն որ հետն ի հետ կը հետապնդէ այժմէականն ու յաւիտենականը, կը մօտեցնէ իրարու քաղաքականը, տնտեսականը, ընկերայինը, գրականն ու փիլիսոփայականը: Ֆրանսայէն՝ Esprit, Les temps modernes, Etudes, Անգլիայէն՝ Granta, Encounter, Միացեալ-Նահանգներէն՝ Dissent, The Progressive, Zeta Magazine, The Paris Review, The Partisan Review — ահա մի քանի ուշագրաւ օրինակներ, հարիւրներու մէջէն ընտրուած՝ ուր քաղաքական վերլուծում, գրական քննադատութիւն, ընկերային հարցերու մեկնաբանում, բանաստեղծութիւն ու մանաւանդ դաժան քննադատութիւնը մեր օրերու քաղաքական իշխանութեանց՝ իրար կ'ամբողջացնեն:

Այս այլազան, բազմաճիւղ մտածողութեան դիմաց՝ մենք Հայերս ունինք մեր աւանդական կաղապարը ուր չէզոք գրեթէ ամբողջութեամբ գրականին ու գեղարուեստականին վրայ կը դրուի: Օրինակ՝ Մ. Պարսամեանի հրատարակած «Կեանք եւ Արուեստ» տարեգիրքին 5-րդ թիւը (Փարիզ, 1935) որու 130 էջերէն միայն 10 հատը կը զբաղին գիտական հարցերով եւ ու մէկ տող իսկ չկայ՝ որ քաղաքական դէպքերու վերլուծումին, ընկերային կառոյցներու քննարկումին ու առ հասարակ մարդկային ծանր տագնապներու հարցադրումին նուիրուած ըլլայ: Նոյնը՝ «Մենք»ի պարագային, ինչպէս եւ Բիւզանդ Թօփալեանի «Անդաստան»ի՝ որ 60-ական թուականներուն հայ իրականութեան ամէնէն մեծարժէք գրական-գեղարուեստական պարբերականն էր:

Ահա հայկական այս աւանդութեան է որ հաւատարիմ կը մնայ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան հրատարակած «Կայք» գրականութեան տարեգիրքը որուն առաջին թիւը լոյս տեսաւ անցեալ տարի, խմբագրութեամբ Ա. Թոթոյեանի, Զ. Գազանճեանի եւ Կ. Տաքէսեանի:

«Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան այս տարեգիրքը», կը կարդանք նախաբանին մէջ, «նոր հանդրուանի մը առաջինն է. նոր՝ անունով, ծաւալով, ապա նաեւ բովանդակութեամբ: Այս փոփոխութիւնը կը ծագի արդարեւ ներկայ մեր գործունէութեան ու հեռանկարներուն ոգիէն եւ ոչ թէ աւանդութիւն մը ընդհատելու միտումէն:

«Տարիներու "Արահետը" մեզ առաջնորդած է այսօրուան "Կայք"ին: Ասիկա ըլլալու, գոյութիւն հաստատելու կռուանն է, վայրը, բնական ժամադրավայրը որ գրողներու ընկերակցութիւն մը կազմող անձերու համար գրականութիւնը կրնայ ըլլալ միայն: "Կայք" մէկ գրականութիւն նշանաբանով կը մեկտեղէ —եւ պիտի շարունակէ մեկտեղել— արեւելահայերէն եւ արեւմտահայերէն գրողներ»:

Այս կարճ, պարզ նախաբանով կը բացուի հանդէսը.— ոչ վերլուծում հայ գրական հրապարակի վրայ տիրող կացութեան, ոչ մեծ ծրագիրներ կամ խոստումներ ու մանաւանդ՝ ոչ մէկ տեսական յայտարարութիւն՝ «Նոր Գրականութեան» մը մասին: Սկզբունքի միակ հաստատումը՝ «Մէկ Գրականութեան» մը կը վերաբերի՝ ուր միանան Հայութեան բոլոր գրական տաղանդները անխտիր, որովհետեւ ֆրանսահայ մտաւորականները կ'ուզեն մօտեցնել Հայութեան երկու հատուածները ու ջնջել արեւելահայ - արեւմտահայ հակադրութիւնները ու ճամբայ բանալ «մէկ հայ գրականութիւն» յղացքին առջեւ: Հոյակապ ծրագիր, եւ որու իրականացումէն երկու հատուածներու գրագէտները միայն շահ կրնան ակընկալել: Այս իմաստով է որ պարբերականը «նոր հանդրուան» մը հասած ըլլալը կ'աւետէ:

Աւանդութիւն դարձած «Հանդանակին» բացակայութիւնն ալ նորութիւն է: Այսինքն՝ խմբագիրները, ու անոնց ետին կեցած գրագէտներու խումբը, չեն ուզեր որ գրականութիւն կամ մտածում՝ նախագիծ ծրագիրներ իրականացնելու ծառայեն, կարեւոր չեն նկատեր գրական կեանքին մէջ նորութիւն բերելը, հայ «հոգիին» աղմուկը, հայ արուեստի մէջ յեղափոխութիւն յառաջացնելը, կամ ատոր յաւակնութիւնը կամ կարելիութիւնը լուրջի առնելը: «Գրականութիւնը ոչ շարժում է, ոչ խմբային ու գաղափարական արարք է, չէ նաեւ ազգի մը ոգեկան ուժերուն մէկ գերագաս արտայայտութիւնը, այլ լոկ պատահական, անստորագիր գրութիւններու գումար մը որ իր պարզ ներկայութենէն ու հազարաւոր տարբեր իմաստներէն դատ ոչինչ կ'ուզէ նշանակել» ըսել կ'ուզէ այս զուսպ մուտքը: Ժամադրավայր մը գրողներու, հանրային պարտէզի մը ծաղկաւէտ անկիւնը: «Գոյութիւն հաստատելու կռուան մը», ինչպէս կ'ըսէ նախաբանը, սքանչելի պարզութեամբ:

Բայց ինչպէ՞ս չկարօտնալ մեր գրականութեան նշանաւոր հանդանակները...

Ահա հռչակաւոր «Մեհեան»ին (1914, Պոլիս) նոյնքան ցնցիչ առաջին էջը, Հանդանակը: «...մենք, միացած մեր կամքերուն մէջ, եւ բռնուած ստեղծագործ խենթութեանց տենդովը, գիտակից այն ուժերուն որ կը հանգչին տակաւին այս ազգին հոգւոյն խորը, կու գանք ազդարարել.

ա) ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ ԵՒ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ՀՈԳԻՈՅՆ.

բ) ԻՆՔՆՈՒՐՈՅՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՁԵՒԻ ՄԷՋ.

գ) ՄՇԱԿՈՒՄ՝ ԿԵՆՍԱՆՈՐՈԳ ՊԱՏՈՒԱՍՏՈՒՄՈՎ ՄԸ՝ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻՆ.

դ) ՋՈՒՏ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԵՌՈՒ ՊԱՀԵԼ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ ԵՒ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵՆԷ:

«ՍԱՌՆԱԾԱԾԿ ԿՐԱԿԸ» ԿԱՄ ՀԵՐՈՍԱՊԱՏՈՒՄ ՄԸ ԱՌԱՆՑ ԲԱՌԵՐՈՒ

«Փարանթէզ» հրատարակչութեան անունը կը կրէ լուսանկարներու այն շքեղ հատորը որ կը բացուի Ալպերթօ Մուռավիայի «Հայաստան 1959» խորագրուած բնագիրով ու կը մէկտեղէ Անթուան Ակուճեանի 143 լուսանկարները (1989 - 1990): Տօնական օրերու մօտիկ սա շրջանին անոր երեւումը, տպաւորիչ գործին քով մտածել կուտայ ակամայ, շահագիտական նպատակներու եւս, սակայն առաջին էջին ստորոտը զետեղուած նոթ մը անմիջապէս կը վանէ այս մտածումը. հատորին հասոյթը կը յատկացուի Ղարաբաղի «Ամարաս» ընկերակցութեան:

Հայաստանի միայն արհաւիրքով ակօսուած 70 տարուան քիչ - շատ միօրինակ պատմութիւնը վերջին երեք տարիներուն մէջ խտացուց եօթը տասնամեակի գոյն ու շարժում տալու համազօր թուեալ. ոչ աղէտը բացակայ եղաւ անկէ, ոչ զէնքը, ոչ մահը, ոչ գաղթականը, ոչ ալ ազգային հպարտութիւնը:

Հատորին «հեղինակ»ը որ լուսանկարի գործիքով «գրած է» անխօս այս հերոսապատումը, 1989 Փետրուար 3-ին կ'երթայ Հայաստան. հատորին նախաբանին մէջ ան կ'ըսէ. «այն ժամանակ, շատ քիչ բան տալու զգացումը ունէի ժողովուրդի մը որ այնքան շատ պակասներու պատճառով կը տառապէր»: Հոն, տեսնելով յատկապէս մանուկներու երկխօսութեան մեծ պապակը, կը հասկնայ թէ անոնք կը կազմեն իր առաքելութեան նպատակը: Ու իր լուսանկարներու շարքը կը ներկայացնէ որպէս «սիրոյ արտայայտութիւն մը, ստեղծագործական արարք մը որ ուղղուած է իրեններուն, ինչպէս ուրախութեան պահուն տրուած նուէր մը»:

Անթուան Ակուճեան այս պարզ սրտաբուխ տողերով լոյսին կը բերէ նուիրեալներու յաճախ մոռցուած խումբ մը, որուն մասին ոչ կը գրուի, ոչ կը խօսուի ընդհանրապէս: Մինչ աղէտէն ի վեր սիւնակներ, էջեր տրամադրուեցան նիւթական օժանդակութեան բարիքներուն, վէճերուն, ստեղծած հարցականներուն, պատճառած յուսախաբութեան կամ գոհունակութեան, գրեթէ ոչ ոք յիշեց երիտասարդներու բազմութիւն մը որ առաջին օրէն գործ, ընտանիք, հանգիստ կեանք ձգած, փութաց աղէտին վայրը, չարիքը դարմանելու, ժպիտ մը ուրուագծելու ուր, հաշմանդամ մանուկներու դէմքին վրայ: Օժանդակութեան այս մղումը անոնցմէ շատերը մղեց նոյնիսկ հայերէն սորվելու, ուղղակի հաղորդակցութիւն կարենալ հաստատելու համար ջարդուփշուր աշխարհին մանուկներուն հետ:

Անոնցմէ մէկն է Անթուան Ակուճեան որուն սեւ - ճերմակ լուսանկարները նախ լայն տեղ կու տան աղէտին. Գեղասար գիւղի քարքարոտ մէկ անկիւնը ինկած թեւատ պուպրիկ մը առաջին էջերէն յաճախանքը կը բերէ տխուր վերյուշերու: Կումայրիէն մշուշոտ լուսանկարներ պահ մը պատրանքը կ'արթնցնեն թէ երազ էր պատահածը ու մշուշը ցրուելուն պիտի յայտնուի հին քաղաքը, բայց յայտնուածը քանդուած, անտէր ինկած նոր անկիւն մը կ'ըլլայ. սակայն պէտք է աւելցնել անմիջապէս որ կեանքը կը խայտայ միշտ նոյնիսկ ամէնէն ահռելի, մռայլ վրանակներուն, աւերակոյտերուն քովն ի վեր. հոս լուացք կայ փռուած, հոն՝ մանուկ մը շուան կը ցատկէ փլած գիւղին եզրին:

Շիրակամուտ գիւղին, որ վերնակեդրոնն էր երկրաշարժին, դպրոցական վերամուտն էր 1989-ի Սեպտեմբեր 1-ի օրը: Աշակերտները դասի կը նստին սգահանդէսով մը, բոլորուած բացօթեայ սեղանի մը շուրջը, որուն վրայ համեստ, շատ համեստ ծաղկեփունջ մը կը հանգչի, ի յիշատակ ծննդավայրի հող ու քարին խառնուած իրենց դասընկերներուն:

Հատորին ամէնէն տպաւորիչ, նաեւ ամէնէն տխուր պատկերը այն մէկն է ուր առաջին էջերու թեւատ պուպրիկը կը կենդանանայ, կ'ըլլայ միս ու ոսկոր, նաեւ անթացուպ, հաշմուած ոտք ու թեւ ու կեանք: Այդ լուսանկարը ցոյց կու տայ պատանիներ որոնք լճափի աւազին վրայ ձգած կոշիկներ ու անթացուպեր, կը ջանան յանձնուիլ Սեւանի ջուրերուն: Անդին, թեւատ ու աջ թեւն ու ձեռքը մետաղեայ փրոթէզ-ով փոխարինուած մանչուկ մը Հաղարծինի մէջ մոմ կը վառէ այդ նոր «ձեռքով»...:

Քանի մը էջ ետք, Ստեփանակերտի մէջ Ղարաբաղի առաջնորդը սեղան մը կ'օրհնէ, քովը՝ պատուանդանին վրայ, ձեռքը մէջքին, աշխարհը արհամարհող կեցուածքով Լենին մը տապարէց կը կարդայ հաստատուած ամայութեան, կոնակը դարձուցած Ծիլքար գիւղի աւերակներուն:

Յետոյ կը փոխուի ժապաւէնը. ՀՀՇ-ի Գորիսի կեդրոնատեղին է որուն պատը զարդարուած է ԱՍԱԼԱ-ի որմազդ մը. քովը զանգեզուրցի մանչուկ մը ինքնագործ զէնքով կը ժպտի սահմանակից գիւղի մը ստուած հորիզոնին: Ու պատկերը կը կրկնուի այլ մանչուկներով, այլ գիւղերով. Շուռնուխ, Ապարան, Զանգեզուր:

Կան վեր բարձրացած բռունցքներ, ծաղիկներու դէզերուն տակ հեծող յուշարձաններ. հոս Ապրիլ 24-ի ոգեկոչում է, հոն՝ Սումգայիթի: Մամիկներու, պապիկներու վիշտէն ծալ - ծալ դէմքեր եկած են ամէն կողմէ, Սպիտակէն, Կրկժանէն, Ստեփանակերտէն, Ասկերանէն:

Թերթատումը կը հասնի էջի մը ուր ընտանեկան նկար մը կայ. ծնողք մը ու անոնց զաւակը. հոն են մայր ու հայր, շրջապատած իրենց միակ զաւկին՝ Վարդուհիին լուսանկարը միայն...: Ան էր որ արեւով ողողուած աշնան յետմիջօրէի մը Լենինականի մանկական արուեստի կեդրոնին՝ մէկ սենեակին մէջ «Պատերազմին ո՛չ» երգած էր ու տարի մը ետք զոհուեցաւ տարերային աղէտին ու մարդոց անբարոյականութեան ձեռք ձեռքի պատրաստած սարքովի պատերազմին:

Կան Մոսկուայի իրենց ապաստարանին մէջ բաքուցի խումբ գաղթականներու նկարներ. մեծ մասով կիներ են. զայրացած, ընդվզած, իրենց ցասումը, պոռթկումը կը գոռան լուսանկարչական գործիքին անտարբեր ոսպնեակին:

Հատորը կը փակուի Երեւան - Ստեփանակերտ օդանաւէն առնուած Արարատով մը, որուն երկու գագաթները հազիւ ծակած ամպերու ծովին մակերեսը, «միշտ հոս ենք» ըսող ճամբու ընկերներու կը նմանին: Ու քովը՝ իրիկնամուտի ճառագայթներու տակ երկարած շուքերէն փրթելով երկու գետափի աղջնակ կը դիմեն դէպի նորակառոյց, դեռ անաւարտ տունը:

Հակառակ տարերային աղէտին, զէնքին սպառնալիքին, գաղթին, երթն է ան դէպի կեանքը, որ կ'ընձիւղի ամէն անգամ քիչ մը աւելի դժուար, քիչ մը աւելի տառապանքով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(*) «Le feu sous la glace»
Arménie 1989 - 1990.
Photographies : Antoine AGOUDJIAN
(*Ed. Parenthèses, Marseille*)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7

ՏԱՐԻ 2-ՐԴ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). -

Մարսէյլի քաղաքապետարանի «Գայիտը Սիֆրէն» դահլիճին մէջ, այս տարի եւս, Դեկտեմբեր 7-ին, երեկոյեան ժամը 19.45-ին, պարզ եւ կարճ արարողութեամբ մը ոգեկոչուեցաւ յիշատակը երկրաշարժի զոհերուն:

Քաղաքապետարանի «Փրոթոքոլ»ի պետը շատ սեղմ խօսքերով վերյիշեց ահաւոր աղէտը որ կործանեց Հայաստանի երկրորդ քաղաքը, ու տասնեակ եւ տասնեակ գիւղեր, ցնցելով ամբողջ աշխարհը:

Սեւեռուած օգնութեան եւ համակամութեան շղթային մէջ, Մարսէյլը եղաւ օղակ մը, աւելցուց ան, եւ այսուհետեւ ալ կ'ուզէ շարունակել:

Երկրաշարժի զոհերուն նուիրուած քերթուած մը արտասանեց Արթօ Պէքճեան, հայերէն եւ ֆրանսերէն: Սոյն վայրկեան մը լռութենէ եւ ամփոփումէ յետոյ, Սիլվի Սարգսեան կարդաց բնագիր մը նուիրուած Լենինականի ֆրանսական թեքումով դպրոցին. դպրոցը որպէս խորհրդանիշ Ֆրանսայի ներկայութեան, հողի մը վրայ որ կրած է դարերու ընթացքին պատմութեան ողբերգութիւնները, մարդոց եւ բնութեան հարուածները: Բնագրի ընթերցումէն յետոյ, Ս. Սարգսեան նուիրեց փունջ մը ծաղիկ քաղաքապետ՝ Ռոպէռ Վիկուրուին, որ, ինչպէս գրած էինք, նախաձեռնութիւնը ստանձնած է Կումայրիի ֆրանսական թեքումով դպրոցի վերաշինութեան: Արարողութիւնը վերջ գտաւ քաղաքապետին արտայայտուած շնորհակալութեան այս արարքով:

**

Այս նոյն օրը, Ֆրանսայի Մամուլի Ակումբներու Միութեան Համագումարին, 11-րդը, որ տեղի ունեցաւ Մարսէյլ, Դեկտեմբեր 7-ին եւ 8-ին, ելոյթ ունեցաւ որպէս Հայաստանի Հանրապետութեան մամուլի ներկայացուցիչ, «Հայք» շաբաթաթերթի խմբագրութենէն՝ Անահիտ Ասատրեան: Տասը վայրկեանի միջամտութեան մը ընթացքին ներկայացուց Հայաստանեան մամուլը եւ յատկապէս այս վերջին շրջանի փոփոխութիւնները: 1989 Հոկտեմբերին է որ ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթ «Հայք»ով ազատ մամուլը պաշտօնապէս ընդունուեցաւ Հայաստան, գործելով հոգեբանօրէն մեծ ազդեցութիւն ժողովուրդին վրայ դէպի իր տարրական ազատութիւններու ձգտումին մէջ: Շատ - շատեր քաջալերուեցան եւ թերթերու երեւումը բազմապատկուեցաւ: Այսօր, մօտաւորապէս հարիւր թերթ, պատմաթերթ լոյս կը տեսնեն Հայաստանի մէջ, մէկ մասը, սակայն, դեռ կը մնայ Համայնավար կուսակցութեան հակակշռին տակ: Անահիտ Ասատրեան խօսեցաւ նաեւ քաղաքական փոփոխութիւններու մասին եւ պատասխանեց կարգ մը հարցումներու՝ յատկապէս հայ - ազերի բախումներու ընոյթին եւ Խորհրդային Միութեան մէջ մնալու կամ չմնալու հարցին:

Այս համագումարին մասնակցեցան քառասունէ աւելի օտար երկիրներէ եկած մամուլի ներկայացուցիչներ, Արեւելեան Եւրոպան լայնօրէն ներկայ ըլլալով:

Համագումարի գլխաւոր կազմակերպիչներէն դերակատարներէն էր՝ Ժան Քեհայեան, Փրովանս - Մարսէյլ մամուլի Ակումբի նախագահը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Վենետիկի համալսարան

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի խտացեալ դասընթացքը տեղի պիտի ունենայ 1991 Օգոստոս 1 - 30 թուականներուն: Դասընթացքը ունի հինգ հիմնական մակարդակներ՝ բացարձակ սկսնակներէ մինչեւ յառաջացեալներ: Քննութիւնները կը կատարուին Չորեքշաբթի, Օգոստոս 28-ին:

Դասերը տեղի կ'ունենան Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, օրական հինգ ժամ, առաւօտները: ԴԱՍԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ ՊԱՐՏԱԴԻՐ Է: Արձանագրութեան սակը ո՛չ մէկ պարագայի փոփոխութեան կ'ենթարկուի եւ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՎՃԱՐՈՒՄԸ ՈՐԵՒԻՑԷ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԵՏ ՉԻ ԴԱՐՁՈՒԻՐ

Դիմումները նկատի կ'առնուին բատ կարգի: Անհրաժեշտ է որ ԱՆՁԱՄԲ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ կատարուին նշելով միշտ հեռաձայնի թիւ մը: Ընդունելութեան անհրաժեշտ պայման է լրացուցած ըլլալ 18 տարեկանը:

Դասերէն դուրս կը կազմակերպուին այլեւայլ մշակութային ձեռնարկներ՝ որոնց մասնակցութիւնը ջերմօրէն կը յանձնարարուի: Կը կազմակերպուին նաեւ այցելութիւններ եւ զբօսապտոյտներ:

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿՆ Է՝ 580.000 իտալական լիրեթ կամ այլ համապատասխանը օրուան սակին համաձայն, այս գումարին 250.000 լիրեթի բաժինը պէտք է ԿԱՆԽԱՒ վճարուի՝ յետ ստանալու ընդունելութեան գրաւոր պատասխանը՝ մինչեւ սահմանուած պայմանաժամը: Արձանագրութեան սակին մնացեալ մասը կը վճարուի մուտքի օրը:

Որեւէ չէք կամ փոխագիր պէտք է հասցէագրուի ՄԻԱՅՆ հետեւեալ ձեւով՝

ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES

եւ գրկուի հետեւեալ հասցէին՝

Associazione Padus-Araxes
c/o Dipt. Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 — 30125 Venezia (Italia)

Բնակութեան սակն է՝ Համալսարանի Ուսանողատան մէջ՝ 110.000 լիրեթ զոյգ կամ երեք հոգինոց սենեակի համար, 200.000 լիրեթ առանձին սենեակի համար, այս վերջիններուս թիւը սահմանափակ ըլլալով ՁԵՌԱՇԽԱՒՈՐՈՒԻՐ անոնց ապահովումը:

Իւրաքանչիւր ճաշ կամ ընթրիք կ'արժէ 6.000 լիրեթ, տեղւոյն վրայ վճարելի:

ԺԱՄԱՆՈՒՄԻ ՕՐԵՐՆ ԵՆ՝ Օգոստոս 1 եւ 2, ՄԵԿՆՈՒՄԻ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄՆ Է՝ Օգոստոս 30: Անոնք որ այս նշուած օրերէն առաջ կը հասնին կամ աւելի ուշ կ'ուզեն մեկնիլ՝ պէտք է անձամբ հոգան իրենց կեցութիւնը:

Հարկադրիչ պարագաներուն կարելի է հեռաձայնել Հ. Լեւոն Զէքիեանի հետեւեալ անձնական թիւով (41) 52-07-737, առաւօտեան 8-էն 9 ԻՏԱԼԻՈՅ ԺԱՄՈՎ: Կը խնդրուի՝ Լաւ ստուգել ժամերու տարբերութիւնը, բացակայութեան պարագային կրկին փորձել, ՉՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ Վենետիկի Համալսարանի գրասենեակներուն:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետ Սելիմ Հոսի, Խորհրդարանի նախագահ Հիւսէյն Հիւսէյնիի եւ Հանրապետութեան նախագահ Էլիաս Հրաուիի, Նոյեմբեր 15-ին, պաշտօնական այցելութիւններ տուած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.: Կաթողիկոսին ընկերակցած են Լիբանանի Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան, երեսփոխաններ՝ Սուրէն Խանամիրեան, մէթր Խաչիկ Պապիկեան, Տոքթ. Մելքոն Էօլլէզեան եւ Տոքթ. Անդրանիկ Մանուկեան: Հանդիպումներուն խօսակցութեանց առանցքը կազմած են Լիբանանի ներկայի կացութիւնը, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Լիբանահայութեան դերն ու տարած աշխատանքները:

**

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մօտ Խորհ. Միութեան դեսպան Կեննատի Իլիչեւ, ընկերակցութեամբ դեսպանատան անձնակազմի անդամներէն Լեւոն Մելքումեանի եւ Դաւիթ Մարտիրոսեանի, Դեկ. 1-ին, այցելած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարան, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին յանձնելու համար Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ կառավարութեան կողմէ մետալ մը եւ շնորհակալական գնահատագիր մը, երկրաշարժին Բ. տարելիցին առիթով: Դեսպանի գրաւոր ճառին բերանացի պատասխանած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, որ իր խօսքին մէջ յոյս յայտնած է նաեւ թէ խորհրդային իշխանութեանց միջամտութեամբ վերջ կը տրուի Արցախի Հայութեան կրած նեղութեանց: Աւարտին, ան շնորհակալական խօսք յայտնած է Հայաստանի Խորհրդարանին ու կառավարութեան եւ իր բաժակը բարձրացուցած է Մ. Գորբաչովի, Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կենացը: Ընդունելութեան ներկայ գտնուած են բազմաթիւ հայ անձնաւորութիւններ, որոնց շարքին՝ ազգային երեք կուսակցութեանց ներկայացուցիչներ:

**

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Թէքէեան մշակ. Միութեան Պէշկէօթիւրեան կեդրոնին մէջ բացուած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան անգլիագիր պաշտօնաթերթ «Տը Արմինիըն Միռըր Սփէքթէյթըր»ի գրասենեակը: Ռ. Ա. Կ.ի կեդրոնական վարչութեան փոխ նախագահ Երուանդ Ազատեան ներկայացուցած է խմբագիր Արայ Գալայճեանը եւ Լոս Անճըլըսի գրասենեակի պատասխանատու Անն Մաուրը: Խօսք առած են Արայ Գալայճեան, Ռ. Ա. Կ.ի շրջանային վարչութեան ատենապետ Գէորգ Մանտոեան, փոխ ատենապետ Ասպետ Համալեան, «Նոր Օր»ի խմբագիր Յակոբ Պօղոսեան: Լրագրողուհի Անն Մաուր, որ Տիթրոյթի Մարի Մանուկեան վարժարանէն շրջանաւարտ է, կարդացած է հայերէն գրուած իր գիրը: Պոսթըն լոյս տեսնող շաբաթաթերթը, այսուհետեւ չորս էջ կը տրամադրէ Գալիֆորնիոյ լուրերուն:

**

ՆԻՒՔԸԱՅԻ քաղաքապետական թատրոնին մէջ, Նոյեմբեր 29-ին, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Գօքնիոյ Կոմիտէի, նշուած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան հարիւրամեակը: Քերովբէ Էքիզեանի նախագահած հանդիսութեան խօսք առած են Արա Մանկոյեան («Հ. Յ. Դ. 100-ամեայ ծառայութիւնը հայ ժողովուրդին»), Կիրակոս Մկրտչեան («Հ. Յ. Դ. եւ արցախեան պահանջատիրութիւն») ու Թաթուլ Յովակիմեան («Հ. Յ. Դաշնակցութեան վերադարձը Հայաստան»):

**

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս» վարժարանի Սողոմոնեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 9, Հայ Օգնութեան Միութիւնը կազմակերպած է դեկուցական հանդիպում մը, որուն ընթացքին տեղեկութիւններ տրուած են շրջանային վարչութեան կատարած գործերուն մասին: Խօսուած է նաեւ ՀՕՄ-ի Հայաստանի Կրաչէն գիւղին մէջ հիմնած տուներուն մասին: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք տեղի ունեցած է գինեձօն մը՝ Հ.Օ.Մ.-ի անդամուհի Արտեմիս Գըրճեանի «Վէրքերուս հետ» գիրքի հրատարակման առիթով:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՏԻԱՏԻՆ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Ահաւասիկ այդ շրջանի գիւղերը.

1.- Պօթի (ի հնումն թեմ Ս. Յովհաննու վանուց), 30 հոգի Հայ Կաթոլիկ:

2 - 3.- Միրզաջան, 50 հոգի: Թավլա (Պայազիտի արեւելակողմը՝ քանի մը մղոն հեռու), 40 հոգի:

4.- Զուչան (ծննդավայր Խաչատուր Վարդապետի՝ որ մեծ դեր խաղացած է Երեւանի Խանին՝ Ալաշկերտի վրայ կատարած արշաւանքին, 1821-ին): Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մելքիսեդեկ Քահանայ Մկրտիչեան.- Ծնած 1875-ին Ամատ (Ալաշկերտ), աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Իւչ Քիլիսէի ժառանգաւորաց դպրոցը, 1910ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռըշտունիէ:

5.- Գարա Պազար (1877-ի պատերազմին ունէր 30, իսկ 1882-ին՝ 10 տուն Հայութիւն), 300 հոգի:

6.- Գումլի Պուճագ (Մուրատ գետէն կէս ժամ հեռու), 300 հոգի, եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Գիւղիս պանդուխտ երէցն էր

Մատթէոս Քահանայ Տէր - Մարտիրոսեան. - Ծնած 1880-ին Շիտան գիւղը (Փետանդաշտ - Աղթամար), աշխարհական անուամբ Թադէոս Ալլահվէրտեան, քահանայորդի, 1906-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ՝ Ս. Վարդան Եկեղեցւոյն վրայ, յետոյ այս գիւղը փոխադրուած:

Բացի Տ. Մատթէոսէ, Գումլի Պուճաղի երէցն էր նաեւ

Ղուկաս Քահանայ Տէր - Բարսեղեան.- Ծնած 1860-ին Թեղուտ գիւղը (Պուլանըխ), աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Սուրբ Կարապետի ժառանգաւորաց վարժարանը, ուսուցիչ եւ քարտուղար Իւչ Քիլիսէի վանուց, 1898-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ՝ Գումլի - Պուճաղի Եկեղեցւոյն վրայ, անդամ Կրօնական Ժողովոյ Պայազիտի վիճակին:

7.- Ս. Յովհաննէս Վանքի գիւղ, 300 հոգի: Համբաւաւոր Իւչ Քիլիսէն է այս, Հայոց երբեմնի Բագաւանը, Եփրատի ձախ ափին: Հեթանոսական ու քրիստոնէական դարերուն՝ Հռչակաւոր տաճար կառուցուած էր Նպատ լերան հիւսիսային ստորոտը. հոն էր Տիգրանի եղբօր՝ Մաժան քրմապետի գերեզմանը, բագինով եւ օթեւանով, ուր մեծ հանդիսութիւնք տեղի կ'ունենային Նաւասարդեան տօներուն: Կռապաշտական մեհեանք տապալեցան Տրդատէ, մինչ Լուսաւորիչ կառոյց Ս. Յովհաննէս Եկեղեցին, որ եռախորան ըլլալուն՝ Իւչ Քիլիսէ կոչուեցաւ այլազգիներէ: Բագաւանի մէջն էր որ անցուց Ս. Սահակ իր վերջին օրերը, Վաղարշապատու Աթոռէն հրաժարելէ վերջ եւ Բլուր գիւղ վախճանումէն քիչ առաջ: 18-րդ դարուն սկիզբը, վանքիս մէջ ժողով գումարուելով՝ Կաթողիկոս օծուած է Դանիէլ Սուրմառեցին: Ռուսեւթուրք հին պատերազմին՝ վանքը մնացուած է ապաստան Քիւրտերէ, Ռուսաց մեկնումէն վերջ: Մենաստանիս համանուն գիւղը կ'իյնայ արեւելեան դին: Վանահայրն էր՝ վերջերս Պարսկաստանէն դարձած

Աբրահամ Ծայրագոյն Վարդապետ Գասպարեան. - Ծնած 1868-ին Քրմենց գիւղը (Շատախ), աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Աղթամար՝ ուր 1888-ին ձեռնադրուած Խաչատուր Կաթողիկոսէ, 20 տարիէ հետէ վարած վանահայրութեան, առաջնորդութեան եւ գործակալութեան պաշտօններ (Թադէոս Առաքեալ եւ Պէչ Քիլիսէ) Ռուսիա եւ Պարսկաստան, 1896-ին Ամերլայատական ծայրագոյնութեան աստիճան ստացած Սուքիաս Եպիսկոպոս Պարգեւեանցէ: Նահատակ:

(Ալաշկերտի գիւղերու կարգին յիշատակուած առանց մականունի Նահատակ Աբրահամ Վարդապետը կ'ենթադրուի ըլլալ միեւնոյն անձը):

Իւչ Քիլիսէի Հայ գիւղերն էին

8.- Ղազի Գիւղ, 29 տուն, Եկեղեցին Ս. Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Թովմաս Քահանայ Թովմասեան. - Ծնած 1869-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1910-ին ձեռնադրուած ի Լիմ Անապատ Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռըշտունիէ:

9.- Եօնճալու (համանուն գիւղ Վերին Պուլանըղ ալ ունի), 120 տուն, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յովհան Քահանայ Պօղոսեան. - Ծնած 1870-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Տիգրան, ուսած անդ, 1911-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռըշտունիէ:

10.- Զիրօ (Ղազի գիւղի արեւելակողմը, ժամ մը հեռու): Վերջին Աղէտէն իբր 35 տարի առաջ՝ Զիրոյի Հայութիւնը 50 տուն էր, բայց քիչուորցաւ տակաւ՝ Քիւրտերու հարստահարութեանց երեսէն՝ այնինչ 15 տուն մնաց: Եկեղեցին Սուրբ Յարութիւն՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մարկոս Քահանայ Յարութիւնեան. - Ծնած 1890-ին Ղազի գիւղ, աշխարհական անուամբ Գեղամ, ուսած անդ, 1913-ին ձեռնադրուած Ներսէս Եպիսկոպոս Խաչախեանէ:

(Շար. 149)

(Շար. Ա. էջէն)

բեկելու ջանք կը թափուի, երբ կ'ըսուի թէ ընտանեկան պատճառներով է: Ընդհանրապէս այն համոզումը կայ որ այս ուղղամիտ դատաւորը զոհ դնաց քաղաքական (ընկերվարական) հաշիւներու, գլխաւորաբար Կորճիի Հարցին կապակցութեամբ, երբ կառավարութիւնը առօքփառօք զայն տարաւ, օգնաւ դրաւ, մինչ Պուլուքի համար աչարեկիչներէն էր ան տը Ռէնի ոճրափործին (1986, Սեկտեմբեր): Փլանթիւ անգամ չար ծաղրանկար մը լոյս ընծայեց դատաւորին դէմ, մինչ կը պարզուէր որ ուրիշներու հաշիւները վճարած է: Անկէ ի վեր խորապէս ցընցուած էր եւ դեռ աւելի պիտի ազդուէր, երբ Ֆուատ էլ Սալեհ իրեն դէմ դատ պիտի բանար, այն մեղադրանքով, որ գաղտնիք յայտնաբերած է Ֆիկառօ-ի տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին: Եւ դատաւորը մեղադրանքի տակ առնուած էր ահաբեկիչ ղեկավարի մը «շնորհիւ»: Այսօր, աջէն ձախ, բոլորը կ'ոգեկոչեն ողջամիտ եւ անկեղծ մարդը:

50 ՔԻՒՐՏԵՐ եւս, այն 35 հազարէն որոնք Իրաքէն Թուրքիա ապաստանած են, Փարիզ կը հասնէին Ուրբաթ օր: Երրորդ խումբն է զոր Ֆրանսա կ'ընդունի:

ՍԻԿԻԼԻՈՅ երկրաշարժէն 16 հոգի մեռած է եւ 200 վիրաւոր կայ, ըստ Ուրբաթ օրուան տեղեկութեանց:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ կը տեղեկացնէ թէ խորհ. Արտաքին Նախարարին Անգարա այցելութեան ընթացքին Ծոցի տագնապէն զատ, երկկողմանի տեսակցութիւններու օրակարգին վրայ պիտի գտնուի ոչ յարձակողական դաշինքի մը պատրաստութեան հարցը: Հաւանական է որ դաշինքը ստորագրուի Փետրուարին, երբ Թ. Էօզալ Մոսկուա այցելէ: Այս մասին, Անգարայի խորհրդային դեսպանատան կցորդը յայտնած է թէ պէտք է ստորագրուին Ստալինի գործած երկու մեծ սխալները, որոնց առաջինը Աթաթիւրքի շրջանին Անգարայի եւ Մոսկուայի միջեւ ստորագրուած բարեկամութեան ու գործակցութեան համաձայնագրին ջնջումը եղաւ, իսկ երկրորդը՝ Թուրքիայէն հողային պահանջքը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Եկեղեցիներու Պայծառութեան համար՝

Դր. Գրիգոր Շահինեան 3000 Ֆր., Տիկին Տիրուհի Ընդպապեան 2000 Ֆր., Տիկին Օրօր Սէմէրճեան 500 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սապունճեան, Տիգրանուհի Սապունճեանի մահուան առթիւ՝ 1500 Ֆր.:

Դր. Վահրամ Մոսախեան, Արաքսի Խուպէսէրեանի մահուան առթիւ՝ 500 ֆրանք, Դր. Արթօ Սարաֆեան, Մարի-Խօզ Սարաֆեան-Աւագեանի յիշատակին 600 Ֆր., Տիկին Ս. Սարոյեան 1500 Ֆր., Տիկին Շ. Վահանեան 5000 Ֆր.:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 16 - Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը տօնախմբուի Ս. Յակոբի տօնը մասնաւոր եւ հանդիսաւոր պատարագով, զոր պիտի մատուցանէ եկեղեցւոյս հովուոր հայրը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

եւ կը խօսի օրուան քարոզը:

Իսկ հանդիսութեանց կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, առաջնորդութեամբ, ղեկավար՝ Խաչիկ Երլմազեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30:

Պատարագ ժամը 10:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱՇՈՅՆ ԵՐՇԻԿ

— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS
AGOP

11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION VENTE

DE CERAMIQUES ARMENIENNES

du céramiste Hagop ANTREASSIAN *de Jérusalem*

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

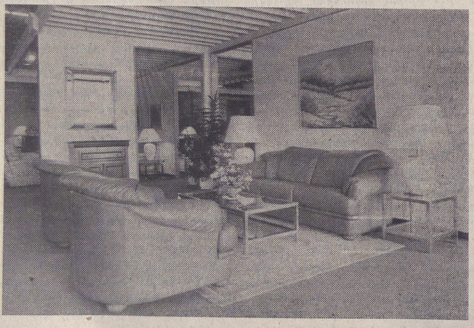
ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

30 - 35 տարեկան, տնային գործերու օգնական մը որ խօսի սահուն արեւմըտահայերէն. պիտի զբաղի հաշմանդամ կնոջ մը հետ:

Հեռաձայնել ճաշի ժամերուն՝
48 34 77 78

Թիւին:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը, Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 6-ին Հայրենիք առաքեց 30 թոննոց օդանաւ մը փոշի կաթով լեցուն:

Երեւանի կաթի գործատան միջոցաւ այս կաթը պիտի բաժնուի մայրանոցներուն եւ հիւանդանոցներուն:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom Prénom Tél. :

Nombre de places :

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. :

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

ՑՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՌԻԹՈՎ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՆՈՒԷՐԸ ՀԱՅ ԹԷ ՕՏԱՐ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

NOUVEL ENREGISTREMENT DE LA CHORALE

SIPAN-KOMITAS

(S. K. 10 000, en D. D. D. et K7)

avec
L'ORCHESTRE FRANCAIS D'ORATORIO
(140 Exécutants)
Intitulé

"Pages arméniennes"

de
GARBIS APRIKIAN

l'ensemble sous la direction de l'auteur

Prélude orchestral, Chants nostalgiques, patriotiques et populaires

VOUS POUVEZ-VOUS LES PROCURER :

ARNOUVILLE LES GONESSES - AREVDOUR: 70, rue Jean Jaurès - 95480 Tél.: 39.87.31.08

ALFORTVILLE - M. C. A. : 9, rue de Madrid - 94140 - Tél.: 43.76.55.89

ARCUEIL - Librairie BOGHOSSIAN: 117, ave. Jean Jaurès - 94110 - Tél: 47.40.81.32

CLAMART - TELECONDORCET: 175, ave. Jean Jaurès - 92140 - Tél.: 46.42.56.17

ISSY-LES-MOULINEAUX - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 6, ave. Bourgain 92130 - Tél.: 46.44.28.52

PARIS - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 15, rue Jean Goujon - 75008 - Tél.: 43.59.67.03

- EGLISE ARMENIENNE CATHOLIQUE: 6,rue Charlot- 75003 - Tél:42.78.31.93

- Librairie H. SAMUELIAN: 51,rue Monsieur Le Prince-75006- Tél:43.26.88.65

DECINES - M. C. A.: 15, rue du 24 Avril 1915 - 69150 - Tél.: 78.49.42.97

VALENCE - M. C. A.: Mme Jeanette Katchikian 32-34, rue Pompery - 26500 Bourg-les-Valence - Tél.: 75.56.61.96

VIENNE - M. C. A. : M. Patrick Tchoboyan 9, rue du Cirque - 38200 - Tél. : 74.53.43.80

MARSEILLE - Mlle Sonia Zéroukian 46, ave. des Olives La Floride; Bât. A1 - 13013 - Tél.: 91.66.95.13

VILLEURBANNE - M. C. A.: 126, ave. Roger Salengro - 69100 - Tél.: 78.94.37.36

et auprès des membres de la chorale.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 18

MARDI
18 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.431 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.431

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ ԻՐԻԿՈՒՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԿԷՏԸ՝ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ՈՉ ՄԷԿ ԶՈՀ

ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ ԿԱՄՈՒՐԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ

Երկուշաբթի առաւօտ, Երեւանէն (տեղւոյն ժամով՝ 9.30) առած մեր լուրերը շատ հեռու էին խրախուսիչ ըլլալէ, բոլոր ճակատներու վրայ։

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը երեկոյեան 8-ին երկրաշարժ մը պատահած է կեդրոն ունենալով գլխաւորաբար Ղուկասեան, ուր հին շէնքեր փլած են։ Ցնցումներ եղած են նաեւ Լենինականի, Կիրովականի եւ զգալի եղած է նոյնիսկ Երեւան։ Միակ փլուզումները տեղի ունեցած են Ղուկասեան, այլ վայրերու մէջ վնաս չկայ։

Երկրաշարժի ուժը 6 – 7 եղած է Մեռքալլի վրայ (12) եւ վեց յաջորդական ցնցումներ եղած են։

Օդը շատ ցեց է Հայաստան, ոչ միայն ձիւն - ձմեռով, այլեւ՝ թանձր մշուշ մը կայ Երեւան ալ եւ ոչ մէկ թռիչք կայ։ Քաղաքին մէջ խոկ անտեսանելի է քանի քանի մը մեթրի վրայ։ Պաշտպանութեան Նախարարը՝ Եազով միջտ չարտօներ որ օդանաւային կապը վերահաստատուի Գետաշէնի եւ Շահումեանի հետ, որպէս պատճառաբանութիւն տալով Ազրպէջանի իշխանութիւններու դիմումը։ Այս պատճառով ալ շուրջ 800 բնակիչներ Գետաշէնէն թէ Շահումեանէն խռնուած են Կամոյի օդակայանը օրերէ ի վեր եւ Երեւանէն, հակառակ անհրաժեշտ պայմաններուն, կը ջանան մթերք եւ օգնութիւն հասցնել այդ խեղճ ժողովուրդին։

**

Արցախի մէջ, կացութիւնը աւելի քան երբեք լարուած է։ Դեկտեմբեր 13-ին Աղդամի շրջանն է որ յարձակումներ եղած են առեւանգելու անասուն գողնալու համար, բայց շրջանի քաղաքապետին եւ զինուորականներուն միջամտութիւնը արգիլեր եղած է որ Ազերիները իրենց նպատակին հասնին։

Այլ ողբերգական դէպք մը պատահած է սակայն Ասկերանի շրջանի Արանզամին գիւղը, ուր ագարակի մը վրայ յարձակած են շուրջ 10 զինուած Ազրպէջանցիներ եւ բիրտ կերպով սպաննած են պահակը՝ Անդրանիկ Պաղտասարեան։

**

Դեկտեմբեր 17-ին, Երկուշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ կը բացուէր Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը, ուր պիտի ծեծուի ապագայ Միութեան կառոյցի հարցը։ Արդէն իսկ, Գորպաչով դեռինը նախապատրաստած էր քանի որ Դեկտեմբեր 14-ին, հրովարտակ մը ստորագրեց, առաջքն առնելու համար խորհրդային տնտեսութեան կազմալուծման։ Այս հրովարտակը կը ճշդէ որ կ'առկախուին Հանրապետութեանց առած այն որոշումները որոնք կը խախտեն տնտեսական կապերը արտադրութեան յանձնումին մէջ։

Ինչպէս գրած էինք (Դեկտեմբեր 12) Հայաստանի եւ Արցախի երեսփոխանները չեն մասնակցիր, ի նշան բողոքի։ Չի մասնակցիր նաեւ Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՏԱԳՆԱՊԸ ՆՈՐ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ԲԱՆԱԼԻ՞

Անգարա պաշտօնական երկու այցելուներով եղաւ Միջին - Արեւելքի յետագայ իրավիճակին առընչուած տեսակէտներու, ակնկալութիւններու փոխանակման բեմ. առաջին այցելուն էր Խորհրդային Միութեան Արտաքին նախարարը, երկրորդը՝ Իրանինը։

Շեվարնածէի այցելութեան նախօրեակին Մոսկուա բաւական ջերմ վերաբերում ցոյց տուած էր Թուրքիոյ. Արտաքին Ա. փոխ - նախարարը Բելոնկով ըսած էր թէ Շեվարնածէի այցելութեան պիտի յաջորդէ Թուրքիոյ Էօզալի Մոսկուա այցելութիւնը, ապա հաւանաբար օրակարգի նիւթ պիտի ըլլայ Գորպաչովի կողմէ փոխ - այցելութիւն մը։

Տրուած տեղեկութիւններու համաձայն Մոսկուա մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէր, Շեվարնածէի այցելութեան, որուն ընթացքին օրակարգի գլխաւոր նիւթը պիտի ըլլար որոշապէս, Ծոցի տագնապը։ Բելոնկով ըսած է մինչեւ իսկ թէ կնճիռը հարթելու գործին մէջ կարեւոր պարտականութիւն կը վիճակի Թուրքիոյ, որուն տեսակէտը լրջութեամբ նկատի կ'առնուի Պաղտատի կողմէ. այնքան որ Թուրքիա կրնայ նոյնիսկ համոզել Իրաքը որ ընդունի Ապահովութեան Խորհուրդի որոշումները։

Ծոցի խնդիրէն զատ, Խորհրդային Միութիւն հետամուտ է Թուրքիոյ հետ տեսակցութեան նիւթ դարձնելու զործակցութեան, հասարակաց շուկաներու, շրջանի ապագինումին ու ապահովութեան ամրապնդման վերաբերող հարցեր։

Հետաքրքրական է որ շրջանի մը, ուր հակառակ զինեալ նորանոր ուժերու կուտակումին, Ծոցի տագնապին մէջ օրէ օր կը նուազի պատերազմի մը հաւանականութիւնը, Անգարա ուշադրութիւնը՝ իր վրայ կը հրաւիրէ։ Դեկտեմբեր 13-ի Թուրք մամուլը այս երեւոյթը կը փորձէ բացատրել «Միջին - Արեւելքի մէջ ուժի նոր հաւասարակշռութիւններ հաստատե - լ»ու հակումով։

Նոր հաւասարակշռութիւններու համար նկատի պիտի առնուին, կ'ըսէ նոյն օրուան «Հիւրրիյէթ» թերթը, Իրանի համակրական կեցուածքը Իրաքի հիւսիսակողմի քրտական շարժումին հանդէպ։

Ծանօթ է որ Թուրքիա, Իրան եւ Սուրիա համաձայնութիւն յայտնած էին Իրաքի հողային եւ սահմանային ամբող - ջականութեան պահպանումին մասին. այնպէս որ յատկապէս Թուրքիա բաւական վրդոված ըլլալ կը թուի Իրանի նոր դիրքաւորումէն որ տագնապի մը պարագային Իրաքի հիւսիսային շրջանին մէջ կրնայ նկատի ունենալ քրտական Պետութեան մը կազմութիւնը։ Նոյնիսկ Թուրքիա զգացուցած է Իրանի որ հարաւ - արեւելեան շրջանին մէջ կուտակած իր զօրքով առիթ պիտի չտայ նման քայլի մը։

Այնքան անակնկալներով կը զարգանան Ծոցի տագնապին փուլերը ու օրէ օր այնքան նոր իրավիճակներ, հեռանկարներ կը յայտնուին որ մարդ կը տարուի մտածելու թէ Միջին - Արեւելքի առընչուած նոր բեմադրութիւն մը ոչ թէ որպէս հետեւանք պէտք է դիտել վերոյիշեալ կնճիռին, ընդհակառակն, այս վերջինն՝ որպէս նոր ախորժակներու, նոր կարգադրութիւններու սարքովի բանալի մը։ Յատկապէս, ասիկա այն օրերուն, երբ ամերիկեան «Թայմ» թերթը նոյնիսկ հրատարակած է քարտէս մը ուր ցոյց կը տրուի Թաքուն սակարկութեան մը հիմնակէտերը. այսպէս, թերթը կը պնդէ թէ Քուէյթ կրնայ կարեւոր գումարով մը հատուցանել Իրաքի 2.4 միլիառ տոլարի պահանջքը, կամ այս վերջինին ձգել նաւթահորերու ամբողջ շրջան մը։ Իրաքի նիւթական պահանջքը այս կամ այն ձեւով գոհացնելու կարգադրութենէն ետք, հարցը այն կ'ըլլայ թէ Արեւմուտքը ի՞նչ տրամադրութիւն ցոյց կուտայ անոր հանդէպ, ի՞նչ պայմաններով, ի՞նչի փոխարէն կը յօժարի Իրաքի ձեռքբերումներուն դէմ ձայն չբարձրացնելու։ Այս հարցումներուն հաւանական պատասխաններու ոլորտին մէջ մեզի համար ամէնէն հետաքրքրական կէտերը անոնք են անշուշտ որ կ'առընչուին քրտական պետութեան մը կազմութեան շշուկներուն եւ Մոսկուա - Անգարա եւ Անգարա - Ուաշինկթըն յարաբերութիւններուն։

Արդեօք երեւակայութեան չա՞փ թափ տալ պիտի ըլլայ Երեւան - Անգարա կապերու նախաքայլերն ալ փորձել դիտել գիրար խաչաձեւող, կորատող այս առընչութիւններու պրիսմակին ընդմէջէն...։

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀՌՈՄ

ՓՐԿԵԼ ԳՈՐԲԱՉՈՎԸ

ՖՐԱՆՍԱ ՅԱՒԵԼԵԱԼ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ Կ'ԸՆԷ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ, ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Արեւմուտքի գլխաւոր մտահոգութիւնն է այլեւս փրկել Գորպաչովը, ամէն գնով, ամէն մարզի մէջ։ Խորհ. ղեկավարը բաւարարութիւն տուաւ Միացեալ - Նահանգներու եւ իր զինակիցներուն արտաքին ճակատի վրայ, ներքին ճակատի վրայ անոր ձախողութիւնը եւ ժողովուրդներու կրած հետեւանքները զիրենք չեն հետաքրքրեր։

Այսպէս, Հռոմի մէջ 12 Եւրոպացիները, տարւոյն վերջին վեհաժողովին, բացառիկ համերաշխութիւն մը ցուցաբերեցին, գլխաւորաբար Խորհ. Միութեան տրուելիք օգնութեան համար։ Տիկին Թաչէրի յաջորդն իսկ որեւէ խոչընդոտ չէ բերած եւ նոյնիսկ ուշադրութիւն գրաւած է իր սիրալիրութիւնը։ Հաւանաբար, պիտի փնտռուի Անգլիոյ «երկաթէ Տիկինը», որ գոնէ քիչ մը «խանդ» կը բերէր ժողովներուն։ Ուրեմն, Տըլորի տեղեկագրին վրայ, Եւրոպացիք որոշեցին 5,2 միլիառ Ֆրանքի տնտեսական օժանդակութիւն ընծայել Խորհ. Միութեան։

Այս օգնութեան զուգահեռ, Ֆրանսա անձնական ծրագիր մըն ալ ունի, որու համար Պերնար Քուշնէր ալ ճամբայ ելաւ եւ Մոսկուայէն ետք, Ուրբաթ օր անցաւ Կիեւ, ուր սակայն ուկրանական իշխանութիւնները մերժեցին անդեղէնի որեւէ օգնութիւն, յայտնելով թէ միայն դեղի կարիք ունին։ Նոյն դիրքը բռնած են պալթեան Հանրապետութիւնները, ուր անօնդի կացութիւնը աւելի լաւ է եւ մերժումը թոյլ կու տայ որոշ ինքնավարութիւն ցոյց տալ Մոսկուայի նկատմամբ։

Ամէն պարագայի մէջ, Երկուշաբթի առաւօտ, Երեւան չէր ժամանած տոքթ. Քուշնէր։

ԾՈՑ

ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ

Հռոմի մէջ, Եւրոպացիք, այս հարցին շուրջ ալ միակամ էին եւ միշտ կը պահանջէին որ Իրաք պարպէ Քուէյթը, իբրեւ նախապայման։ Եւրոպական վեհաժողովը, սակայն, բացարձակ արտօնութիւն տուաւ Ֆրանսայի եւ Մեծն-Բրիտանիոյ ուղղակի շփումներ ստեղծելու Պաղտատի հետ։ Կը թուի որ Եւրոպա չուզեր ամէն կապ խզել, մանաւանդ նախագահ Պուշի յայտարարութենէն ետք, քանի որ այն տպաւորութիւնը կար որ խօսակցութեան ճամբան վերջնապէս փակուած է եւ Յունուար 15-ի պայմանաժամն ալ այնքան հեռու չէ այլեւս։ Արդարեւ, Պուշ յայտարարեց թէ չի կրնար ընդունիլ նախագահ Հիւսէյնի առաջարկած թուականը՝ Յունուար 12, այսինքն պայմանաժամէն միայն երեք օր առաջ, Արտաքին Նախարարներու հանդիպումին համար։ Ինք կը պնդէ որ 15 թուական առաջարկած է Հիւսէյնի, այս վերջինն ալ կը հերքէ թէ նման առաջարկ եղած ըլլայ։ Հիւսէյնի համար Պուշ այս ձեւը գտած է արդարացնելու համար իր զինեալ յարձակումը եւ երկվիմի խաղ մը կը խաղայ մետիաներուն համար։ Պուշ իր կարգին կ'ըսէ թէ որեւէ թուական, ներառեալ Ծննդեան օրը, Պէյքըր կրնայ Պաղտատ երթալ Յունուար 3-էն առաջ։

Այս մթնոլորտին մէջ է, որ Ֆրանսա եւ Անգլիա թերեւս նախաձեռնութիւն

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԷՆ

«Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթերու [illegible] լու շրջանին սրտին վրայ ամենադժուարին կեանքով ապրողներու հետ կատարուած զրոյցին: «Դուռ»ը Ստեփանակերտի օդակայանն է. ծանօթ է որ ան Նոյեմբեր 19-էն ի վեր, որպէս հողամասը կրկին ադրբեջականացնելու քաղաքականութեան հետեւանք, դրուած է Ադրբեջանցիի մը տնօրինութեան տակ: Այս կարգադրութեան որպէս պատճառաբանութիւն տրուած էր հետեւեալ բացատրութիւնը. «օդակայանի աշխատանքի ծաւալը յարատեւ կ'ընդլայնէր, մարզին քաղաքներուն միջեւ օդային նոր գիծեր կը բացուէին ու թռիչքներու թիւը կ'աւելնար»:

Ա. Գարաքեան որ թերթին Նոյեմբեր 30-ի թիւին առաջին էջի «Ովքեր են օդանաւակայանի տէրերը, կամ՝ նոր սադրանքներ» խորագրուած իր գրութեամբ նոյնիսկ հեռաւոր ընթերցողը դէմ յանդիման կը դնէ Ստեփանակերտի իրավիճակին, կը փորձէ ստուգել հրամցուած պատճառաբանութիւններուն եւ իրականութեան առընչութիւնը. կը հեռաձայնէ Ստեփանակերտի օդակայանը հարցնելու թէ որո՞նք են բացուած նոր թռիչքի գիծերը մարզին քաղաքներուն միջեւ: Իրեն կը պատասխանեն «նոր գիծ չի բացուել. փակուել են նախկինում գործող Բաքու - Ստեփանակերտ - Թիֆլիս, Բաքու - Ստեփանակերտ - Ստաւրոպոլ եւ Բաքու - Ստեփանակերտ - Մինէրալ Նիժէ Վոտի գծերը. մեր օդակայանից ուղեւորային փոխադրումներ են կատարւում միայն Երեւանի, Կումայրիի, Կապանի եւ Բաքուի ուղղութեամբ»:

Ա. Գարաքեան կը դիմէ նաեւ շրջանի հրամանատարին. «օդային գիծերու մասին հաղորդումը սխալ հրապարակուած է» կ'ըլլայ պատասխանը: Լրագրողը մերժելէ ետք այս զրպարտութիւն - փաստարկը, կը շարունակէ հարցումները. ինչո՞ւ, օրինակ, զինուորականութիւնը իր անդը կը ձգէ ադրբեջանցի քաղաքացիքին. խուսափողական պատասխաններէ ետք կը հասկնան իրեն որ խմբագրութիւնը հետաքրքրող հարցումներու պատասխանները կրնայ Ադրբեջանի կազմկոմիտէին տանիլ, թէ իրենք Ադրբեջանի կառավարութեան որոշումը կը կիրարկեն միայն:

Իրեն, օդակայանի կացութեան մասին տակաւին կը տրուին հետեւեալ տեղեկութիւնները. «ըստ թռիչքի նոր ցուցակի, Ստեփանակերտ - Երեւան ուղերթները դադարեցւում են Մոսկուայի ժամանակով ժամը 14.30-ին: Այսպիսով, արհեստականօրէն կրճատւում է ուղերթների թիւը, երբ մանաւանդ եղանակային սահմանումները այս շրջանում յաճախակի են դառնում» կը բացատրէ անոր, օդակայանի ռատիօ - օփերաթէօրը՝ Մ. Սարգսեան:

Նշելէ ետք նաեւ թէ «Նոյեմբերի 27-ին, կարգ ու կանոն պահպանող ադրբեջանցի Բաղաֆազօրքը օդանաւակայանի մուտքի մօտ կանգնածների հերթը «կարգաւորելու» նպատակով ինքնաշխատ զէնքից (առայժմ օդում) կրակ են բացել», Ա. Գարաքեան հարց կուտայ. - «նպատակներից մէկն էլ այն չէ՞, որպէսզի շիկացման աստիճանը եռման կէտի հասնի»: Ապա կը շարունակէ. - «մարզը դրսի աշխարհի հետ կապող միակ կենդանի կապը օդային կապն է Հայաստանի հետ: Եթէ վաղը Ադրբեջանի իշխանութիւնները որոշեն դադարեցնել թռիչքները դէպի Երեւան, ինչը անցած 2,5 տարում բազմիցս տեղի է ունեցել, օդանաւակայանի «ինտերնացիոնալ» ծառայութիւնը անտարակոյս յու - հնազանդ կը կատարի կարգադրութիւնը: Այդ դէպքում ի՞նչպէս վարուել»:

Գրութիւնը կ'աւարտի, օդակայանէն «ադրբեջանական տարր»ը դուրս բերելու պահանջքով որ կը ներկայացուի ամբողջ արցախահայութեան կողմէ:

Այսպէս, մտնելէ ետք մարզին մայրաքաղաքէն ներս, «Խորհրդային Ղարաբաղ» ընթերցողը կ'առաջնորդէ Ստեփանակերտի «Ղարաբաղ» պանդոկը: «Տուն հասցէն՝ Ստեփանակերտ, հիւրանոց» խորագրուած գրութեամբ Վարդգէս Օվեան կը բանայ պանդոկին սենեակներուն դուռները: Այդ սենեակներուն մէջ փա-[illegible] ին. «Երանց զգալի մասը երրորդ տարին է ապրում հիւրանոցում եւ դեռեւս չգիտէ, թէ որտեղ կ'ապրի այնուհետ»: [illegible] նոնք. «մարդիկ որ նմանւում են արմատահան արուած այն ծառին որ մի կերպ ծաղկամանն յիշեցնող ինչ որ մի տեղ են խցկել ժամանակաւոր»...:

Պանդոկի հասցէով ապրողներու գլխաւոր մտահոգութիւնը բնակարանի հարցն է. իրենց հետ զրուցող լրագրողին տրուած անոնց պատասխաններէն առնուած են հետեւեալ մէջբերումները:

«Երկու տարի առաջ եմ տեղափոխուել այստեղ: Էջմիածնում մնալու հնարաւորութիւն կար, բայց ես գերադասեցի իմ հայրենի լեռնաշխարհը: ... Ինչ էլ լինի, ես, կինս ու հասունցած երկու երեխաներս Արցախից ոչ մի տեղ չենք գնա: Դժուարութիւններին պէտք է դիմանալ»:

Վիլէն Խաչատրեան

«Աշխատում եմ շտապօգնութեան կայանում: Մօտ երեք ամիս է աշխատավարձ չեմ ստանում: Հօրս տարիների վաստակը, այն ամէնը, ինչ ունէինք, մնացել է Բաքւում: Ահա այսպէս, օդից կախուած ապրում ենք»:

Լիլիա Համբարձումեան

«Երկու տարի առաջ Բաքուից ենք տեղափոխուել: Վաղ թէ ուշ մենք պիտի գայինք Արցախ: Փոքրիկս արդէն հայկական մանկապարտէզ է գնում: Հարցեր շատ ունենք»:

Սյոմա Առստամեան

«Սկզբում Կիրովական էինք գնացել, բայց երկրաշարժից յետոյ վերադարձել ենք Ստեփանակերտ: Ձնայացած այստեղ ոչ ոք չունենք, սակայն սա մեր հողն է, այստեղից այլեւս ոչ մի տեղ չենք գնայ»:

Եդուարդ Աւանէսեան

«15 - 25 տարեկան վեց երեխաներ ունենք եւ բոլորը աղջիկ թէ տղայ, ստիպուած քնում են նոյն սենեակում: Ամուսինս Կուտկաշէնից է, հայերէն չգիտէ, երբեմն վիրաւորւում է տուն գալիս, ասում են՝ Հայ չես: Ես Մարտակերտի շրջանի Տօնաշէն գիւղից եմ: Ճիշդն ասած, ես մեղադրում եմ մեր ծնողներին՝ ի՞նչ գործ ունէինք Բաքւում...: Եթէ տան հարցը չլուծուի, երեւի այստեղ չենք մնայ»:

Հետաքրքրական են նաեւ նոյն անձերուն ուղղուած «ձեզ եւ մեզ հետ պատահած այս ամէնի համար դուք մեղադրո՞ւմ էք Արցախցիներիս» հարցումին տրուած պատասխանները. փաստարկումները կ'ըսեն որոշ վիրաւորանքով. - «ի՞նչ է, մենք Արցախցիներ չե՞նք», «վաղ թէ ուշ այս բանը պիտի կատարուէր. Արցախցիները ոչ մի մեղք չունեն», «մեզ ինչի՞ տեղ էք դնում»:

Վարդգէս Օվեան գրելէ ետք թէ պանդոկարանի 130 հոգին կեանքի շատ դէշ պայմաններ ունին, մեծ մասը թերեւս մինչեւ իսկ կորսնցուցած է հաւատքը, չի փափաքիր անոնց նկատմամբ խղճահարութիւն արթնցնել: «Հերիք է, կ'ըսէ ան, որքան կերակրուեցինք զգացմունքներով. վաղուց ժամանակն է որ մէկընդմիշտ հասկանանք՝ մեր բոլոր հարցերը մե՛նք պիտի լուծենք: Թէ՛ հիւսիսից եւ թէ՛ արեւմուտքից կամ մի այլ տեղից լուսապսակաւոր առաքեալներ չեն յայտնուելու մեզ համար: Մեր Աստուածն ու Առաքեալը ՄԵՆՔ ենք»:

Ինքնաճանաչումի, գիտակցութեան ամենէն բարձր աստիճանն է ատիկա հարցերու դէմ առ դէմ գտնուողներու համար, սակայն դժբախտաբար, չերաշխաւորեր լուծումին հանդրուանը: Այս անդրադարձին անկէն ալ դարձեալ կը բխի Վ. Օվեանի վճռակամութեան. «Ոչ, Արցախը փակուղում չի գտնւում: Պարզապէս մեր լեռնաշխարհը տնքում է չլուծուած հարցերի բեռան տակ»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Սուրիահայ նամականի

ԲԱՑՈՒՄ ՏԷՐ ԶՕՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՅՈՒՇԱՀԱՄԱԼԻՐԻ

Հայկական ցեղասպանութեան 75-ամեակի ոգեկոչական ձեռնարկներու ծիրէն ներս, իբրեւ եզրափակիչ հանդիսութիւն, Կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին, Բերիոյ Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի նախաձեռնութեամբ ուխտագնացութիւն մը կազմակերպուեցաւ դէպի Տէր Զօր ու այնտեղ պաշտօնապէս բացումը կատարուեցաւ Եղեռնի նահատակաց նորակառոյց յուշահամալիրին:

Առաւելաբար Հալէպէն, բայց նաեւ Գամիշլիէն ու Լաթաքիայէն եկող աւելի քան 500 հայորդիներ մասնակից եղան ուխտի այս երթին, իրենց կողքին ունենալով «Համազգային»ի հրաւէրով Սուրիա ժամանած Հայրենի արուեստագէտներու տասնեակ խմբակ մը, ներառեալ՝ բանաստեղծ Ռուբիկ Դաւոյեան եւ Խ.Ս.Հ.Մ. Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան Հենրիկ Իգիթեան:

Ոգեկոչական արարողութիւնները բակիքը առին առաւօտեան ժամերուն, որուն յաջորդեց համալիրի մատրան անդրանիկ պատարագը, զոր մատոյց Բերիոյ Թեմի առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան:

Յաւարտ պատարագի, ներկայ բազմութիւնը ուղղուեցաւ մատրան յատակը գրաւող «Նահատակաց սրահ»ը ու վերընձիւղման յուշասիւնին շուրջ - բոլորը գետեղուած Եղեռնի զոհերուն աճիւններուն մօտ մասնակից եղաւ հոգեհանգստեան յուղիչ արարողութեան մը: Տպաւորիչ պահ մը, անկասկած, զոր նկարահանելու համար Տէր Զօր փութացած էին Երեւանի «Հայֆիլմ» կինոստուդիայի աշխատակիցները:

Եկեղեցական արարողութեանց աւարտին, բազմութիւնը թափօրով բոլորուեցաւ համալիրի շրջափակին հիւսիսային ճակատին զետեղուած ու Ս. Էջմիածնէն յատկապէս ուղարկուած հայկական տաճարակերտ խաչքարին մօտ (գործ՝ Ժորա Սուքիասեանի), ուր Սուրէն Արք. արձարծեց անմար կրակին առաջին բոցը: Երգուեցաւ «Հայրապետական Մաղթանք»ը, ապա՝ «Կիլիկիա»ն:

Իր խօսքին մէջ, Սուրէն Արք. յիշեցնելէ ետք, թէ ծրագրուած էր զոյգ կաթողիկոսներու ներկայութեան կատարել նահատակաց յուշահամալիրի պաշտօնական բացումը, գիտել տուաւ, թէ շրջանային դէպքեր արգելք եղան այդ ծրագրին, «զոր կը յուսանք իրականացնել յառաջիկայ Ապրիլին, մատրան օծման բարեպատեհ առիթով»:

Անդրադառնալով Եղեռնէն վերապրած սերունդին կողմէ մեզի փոխանցուած կտակին, Սուրէն Արք. շեշտեց, որ ցեղասպանութենէն 75 տարիներ յետոյ, հայութիւնը դարձեա՛լ կը վերանորոգէ պայքարի իր ուխտը՝ Տէր Զօրի աւազներուն վրայ ու Եփրատի ափերին կանգնեցնելով գեղեցիկ ու կոթողային կառոյց մը, որ վկայարանն է մեր յարութեան ու անշէջ կրակը մեր լիձերուն:

Յետմիջօրէին, Տէր Զօրի «Ֆուրաթ էլ Շամ» պանդոկի դահլիճին մէջ սարքուեցաւ սիրոյ սեղան մը, որուն ներկայ գտնուեցան Տէր Զօրի նահանգապետ՝ Նեամ Աքքաշ եւ «Պաաս» Կուսակցութեան շրջանային Ա. քարտուղար՝ Ամմաշ Ճաէյհ:

Ճաշի ընթացքին յաջորդաբար խօսք առին ու օրուան խորհուրդէն թելադրուած պատշաճ ելոյթներ ունեցան բանաստեղծ Ռուբիկ Դաւոյեան, Խ.Ս.Հ.Մ. երեսփոխան Հենրիկ Իգիթեան, Հ.Բ.Ը.Մ.ի ներկայացուցիչ՝ Կարպիս Վարդանեան, Տէր Զօրի նահանգապետը, Ճէզիրէի Հայոց առաջնորդական փոխանորդ՝ Կոմիտաս Ծ. Վարդապետ Օհանեան, բժիշկ՝ Ռուպէր Ճէպէճեան, հուսկ՝ Առաջնորդ՝ Սուրէն Արք., որ գրուատեց ժողովուրդի նուիրումի ոգին ու մաղթեց իրականացած տեսնել մեր արդար բաղձանքները:

ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՀԱՄԱԼԻՐԸ՝
ԻՐ ԵՆԹԱԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐՈՎ

Հայրենիքէն մղոններ հեռու, մեր ժողովուրդի մեծագոյն Գողգոթային՝ Տէր Զօր քաղաքի սրտին վրայ կառուցուած Եղեռնի Նահատակաց Յուշահամալիրը հարազատօրէն կ'արտայայտէ հայկական ճարտարապետութեան իւրայատուկ խորհրդանշերը, իր համայնական տեսարանով, կամարակապ քանդակներով, ոճային գունագեղութեամբ ու խաչքարերով:

850 քառակուսի մեթր տարածութեամբ երկյարկ շինութիւն մը եղող կոթողային այս կառոյցին ճարտարապետն է Հալէպահայ Սարգիս Պալմանուկեան:

Համալիրը բարձրացած է Տէր Զօրի հայկական նախկին Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցւոյ հողաշերտին վրայ: Այս Եկեղեցին վերջին տարիներուն կը պարզէր կիսաքանդ վիճակ մը: 1985-ին էր, որ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Տէր Զօր կատարած պատմական ուխտագնացութեան ընթացքին հիմնարկէքը կը կատարէր նոր համալիրին, զայն վերանուանելով «Նահատակաց Եկեղեցի»:

■ Համալիրին կարեւոր մէկ բաժինը եղող գետնայարկը նուիրուած է հայ ժողովուրդի ողջակիզման: Այստեղ, կողք-կողքի են «Խաչելութիւն» եւ «Նահատակութիւն» սրահները: Առաջինը քովընտի սանդուխներով զոյգ մուտքեր ունի դէպի մատուռ: Երկրորդը, որ կը կազմէ մատրան անմիջական գետնայարկը, բովանդակ համալիրին ամէնէն խորհրդանշական բաժինն է: Կիսախաւար այս սրահին ճիշդ կեդրոնէն մինչեւ մատուռ կը բարձրանայ վերածննդեան ՅՈՒՇԱՍԻՒՆԸ, որուն շուրջ - բոլորը ամփոփուած են Եղեռնի նահատակաց աճիւնները:

«Նահատակութեան սրահ»ի կողքին է «Եղեռնի սրահ»ը, ուր պիտի մէկտեղուին մեր ժողովուրդին ապրած յուշող վաւերագրական փաստաթուղթեր:

Գետնայարկին վրայ, համալիրի շքամուտքին կից, ուխտաւորներու հանգստավայրն է:

■ Առաջին յարկին վրայ են մատուռը, ընդունելութեան դահլիճը, երկու յարակից սենեակներ եւ շրջափակը՝ իր յուշարձաններով:

Մատուռը 85 քառակուսի մեթր տարածութեամբ գեղակառոյց շէնք մըն է, բոլորաձեւ, բազմանիստ ու կեդրոնագմբէթ, իր զողարիկ կառուցուածքով այնքա՛ն յիշեցնող Անիի Աբուղամրենց Ս. Գրիգոր Եկեղեցին (Ժ. դար):

Շրջափակին մէջ, մատրան կից, քարակերտ սիւռն պատուանդանի մը վրայ կը կանգնի հոյակերտ խաչքարերու խումբ մը՝ խորհրդանիշը բազմադարեան մշակոյթի մը գեղարուեստական բարձրագոյն արտայայտութեան:

Մատուռը եզերող շրջափակին բոլոր պատերը, խորաքանդիրը առանձնաբար, ձօն մըն է բարեկամութեան, հայրենասիրական մաքառումներու եւ խաղաղութեան:

Այսպէս, հիւսիս - արեւմտեան ճակատը «Բարեկամութիւն» յուշարձանն է, ձօնուած՝ հայ եւ արաբ ժողովուրդներու դարաւոր կապերուն:

Այդ բարեկամութիւնը իր ապացոյցը տուաւ յատկապէս ցեղասպանութեան դժնի օրերուն, երբ Սուրիա - Լիբանանը Ջարդերէն ճողոպրած հայ խլեակներուն համար եղաւ իսկական ովասիս մը: Արաբը իր տան դուռը բացաւ Հային, իր հանապազօրեայ հացին բաժնեկից դարձուց զայն: Տարագիր Հայեր վայելեցին ապաստանականութիւնը արաբական երկիրներուն:

«Բարեկամութիւն» յուշարձանի ճակատին տեղ գտած զոյգ աղբիւրները, հայկական եւ արաբական ոճերով, խորհրդանիշն են արեւելեան ճակատագրակից այս երկու ժողովուրդներու սերտ կապերուն:

Բակին հարաւ - արեւմտեան յուշարձանը հայ ժողովուրդի «Հերոսապատում»ն է: Յարատեւ պայքարի են հերոսական մարտնչումներու անդուլ պատմութիւն մը, ձօնուած բոլոր անոնց՝ «որք անկան վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»:

Հուսկ, հիւսիս - արեւելեան ճակատը, որ «Խաղաղութիւն» յուշարձանն է եւ որուն վրայ քանդակուած աղաւնիները վկաներն են մեր խաղաղասիրութեան:

Համազգային ճիգերով կեանքի կոչուած ոգեղէն ու գեղատեսիլ կառոյց մը, որ վկայարանն է մեր վերադարթնումին ու վերընձիւղման:

Երբ դուրս կուգայինք համալիրէն ու մեր հայեացքը կը սեւեռէինք քիչ անդին հոսող հայակուլ Եփրատին, ակամայ մըտաբերեցինք Սարոյեանի «Հայն ու Հայը».-

«...Կործանեցէ՛ք Հայաստանը: Տեսէ՛ք, թէ կը յաջողի՞ք: Քշեցէք զանոնք իրենց տուներէն դէպի անապատները: Առանց հացի ու ջուրի թողեցէք զանոնք: Հրկիզեցէ՛ք տուներն ու եկեղեցիները: Տեսէ՛ք, թէ նորէն չե՞ն ապրիր: Տեսէ՛ք, թէ նորէն չե՞ն ծիծաղիր: Տեսէ՛ք, թէ այս ազգը նորէն չի՞ շարունակեր ապրիլ...»:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

ԻՆՉ ԿԸ ԳՐԵՆ ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐԸ

ԾՈՑԷՆ ԿԻՊՐՈՍ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Այս խորագրին տակ, «Կիւնէշ»ի մէջ Ուլուճ Կիւրքան կը գրէ.–

Միջին - Արեւելքի քարտէսը, յառաջիկայ կարճ ժամանակամիջոցին փոփոխութեանց պիտի ենթարկուի։

Ասոր համար, պատերազմելու ալ հարկ չկայ։ Ծոցի տագնապին խաղաղ ճամբաներով լուծում գտնելու պարագային անգամ, Միջին - Արեւելքի քարտէսին մէջ փոփոխութիւններ կատարելու ձեւերը պիտի որոնուին ու գտնուին։

Տագնապը որ ծայր տուաւ Քուէյթի գրաւումով Իրաքի կողմէ, Միջին - Արեւելքի մէջ անխուսափելի դարձուց կարգ մը փոփոխութիւնները այս շրջանի քարտէսին վրայ։

Հիմա հարցական մը կայ մեր առջեւ.- Միջին - Արեւելեան քարտէսին վրայ կատարելի փոփոխութիւն մը ի՞նչ պիտի նշանակէր Թուրքիոյ տեսանկիւնէն նայած...։

Պատասխանենք.-

Թուրքիա, Միջին - Արեւելքի մէկ կտորն է։ Միջին – Արեւելքի սահմանները որ ծայրէն որ կտրելու ըլլաք կտրեցէք, Եւրոպայի սահմանները ուրկէ որ կ'ուզէք թող այդ կէտէն սկսին, Թուրքիա անպայման այդ գիծերուն միջեւ կը մնայ։

Ասիկա աշխարհագրական այնպիսի գոյացութիւն մըն է, զոր ոչ ոք կրնայ անգիտանալ կամ անտեսել։ Հետեւաբար, երբ որ փոփոխութիւն մը տեղի ունենալու ըլլայ Միջին – Արեւելքի քարտէսին վրայ, շատ բնական է որ Թուրքիա եւս իրեն վիճակած բաժինը ունենայ ստեղծելի այս նոր դրութենէն կամ վիճակէն...։

*

Գալով Թուրքիոյ վիճակելի բաժինին...

Մենք գիտենք, թէ Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկուտ Էօզալ Միջին - Արեւելքի մէջ կատարելի քարտէսի փոփոխութեան համար սեղան նստողներուն միջեւ կ'ուզէ զօրաւոր եւ ազդեցիկ դիրքի մը տէր ըլլալով տեղ գրաւել։ Ծոցի տագնապին ընթացքին մեծ փութկոտութեամբ մը եւ ոգեւոր կերպով Ամերիկայի կողքին տեղաւորուիլը տարր պատճառն ու փաստն ըլլալով կարելի է ընդունիլ։

Թէ Հանրապետութեան Նախագահ Թ. Էօզալի երեւակայութեան մէջ Թուրքիոյ սահմանները ընդարձակել գոյութիւն ունէր կամ ոչ, այդ մէկը որոշապէս չենք կրնար գիտնալ։ Միայն թէ, ինչպէս որ պարբերաբար մամուլին մէջ ալ գրուեցաւ, եթէ Թուրքիոյ սահմանները մինչեւ Մուսուլ ու Քէրքիւք երկարելու երազ մը գոյութիւն ունէր իսկապէս կրնանք ըսել թէ այդ մէկը կուրութեան սատի - ճանին հասնող կարճատեսութեան մը արգիւնքը կարելի պիտի ըլլար նկատել պարզապէս...։

Այս նիւթին կապակցութեամբ, բացէ ի բաց արտայայտելի տարբեր պարագայ մըն ալ կայ զոր կ'արժէ հոս մատնացոյց ընել։

Ծոցի տագնապին թէ համաշխարհային ալերսակցութիւնը եւ թէ Թուրքիոյ ներկայ քաղաքական ներքին հաւասարակշռութիւնները իբրեւ իրողութիւն շատ կը տարբերին տագնապի սկզբնական օրերու կացութենէն։ Ստեղծուած այս պայմանները, Թուրքիոյ տեսանկիւնէն նոր հողամասեր ձեռք ձգելու եւ կամ ալ Միջին - Արեւելքի մէջ հաւասարակշռութիւնները պահպանելու տեսակէտով ազդեցիկ դեր կատարելու համար երբեք ալ այնքան ձեռնտու չեն։

Ընդհակառակն, այնպէս կը թուի թէ Թուրքիա ամէն օր քայլ առ քայլ ու յարատեւօրէն դէպի վտանգաւոր աքցանի մը մէջ է որ կը քշուի։ Թողունք նոր - նոր հողամասերու տիրանալը, Թուրքիոյ ներկայ հողերն անգամ վիճելի դարձնելու մտող աքցան մըն է ասիկա...

Կոյրփկուրայն Ամերիկայի կապուած մնացած, ամբողջովին Ամերիկայի հետեւողութիւնը որդեգրող երկրի մը, Թուրքիոյ վիճակը ասիկա է վերջին հաշուով, Ծոցի տագնապի գծով հետապնդուած քաղաքականութեան իբրեւ հետեւանք։

Եթէ կը փափաքիք, աւելի եւս պարզարանենք պարագան...

**

Երբ Միջին - Արեւելքի քարտէսը փոփոխութեան ենթարկելու ձեռնարկէն, Իրաքի Թուրքիոյ սահմաններուն ամբողջապէս քովիկը, հիւսիսային մասի լեռնային շրջաններուն մէջ ապրողներուն համար անպայման անկախ կամ ինքնավար քրտական Պետութեան մը կազմութեան պարագան պիտի բերուի օրակարգի վրայ։

Այն իրողութիւնը, թէ Ամերիկա այս հարցին կապակցութեամբ Թուրքիոյ, Իրանի եւ Սուրիոյ տարբեր - տարբեր բաներ կ'ըսէ, որոնք յաճախ նոյնիսկ անյարիր են իրարու, կը զօրացնէ այն կասկածները, թէ իրականութեան մէջ վճռած է այս շրջանէն ներս քրտական Պետութիւն մը ստեղծելու։ Այսպէս կը թուի թէ, վերջերս Թոքիօ երթի ճամբուն վրայ Թեհրան հանդիպելով Իրանի ղեկավարներուն հետ ունեցած խորհրդակցութիւններուն ընթացքին Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկուտ Էօզալ խնդրոյ առարկայ նիւթ բրած է նաեւ այս պարագան եւ ամէն ինչ երեւան եկած է բացարձակ եւ ակնյայտ կերպով։

Թուրքիան, իր հարաւ - արեւելեան սահմանները այսօրուընէ շատ աւելի վիճելի դարձնելու կոչուած վտանգի մը դիմաց կը գտնուի ներկայիս։

Ասիկա այնպիսի վտանգ մըն է, որմէ անհրաժեշտ է խուսափիլ անպայման։ Այդ միջոցն ալ, ամէն պարագայի Միջին - Արեւելքի մէջ ծագելիք պատերազմի մը մէջ գլխովին մխրճուելով ի ձեռին ունեցած ուժն ու կարելիութիւնները սպառացնելով մսխել չէ անտարակոյս...

Թուրքիա մինչեւ այսօր իր կուրօրէն հետապնդած ամերիկեան քաղաքականութիւնը հիմնովին փոփոխութեան ենթարկելով, պէտք է ինքզինք հեռու պահէ Միջին - Արեւելեան որեւէ արկածախնդրութենէն եւ ուժերը խնայելով պէտք է ամէն տեսակի բախումէ դուրս մնայ...։

**

Միջին - Արեւելեան իրականութեան մէջ, ճակատագիրը Ամերիկայի կապող Թուրքիան որ շրջապատուած է աքցանով մը, կը գտնուի նաեւ այլ օղակներու սեղմումին ենթակայ վիճակի մը մէջ։

Այս թեւերէն առաջինը՝ Հայաստանն է, իսկ երկրորդ թեւը՝ Կիպրոս...։

Էօզալի կառավարութիւնը, որ ի գին ամէն բանի վճռած ըլլալ կը թուի հաճոյ երեւիլ Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգներուն ու Եւրոպայի, անկախութեան հետամուտ Խորհրդային Հայաստանի հետ ալ առեւտրական սերտ յարաբերութիւններ հաստատելու եռեւէ է ներկայիս։ Այս նպատակաւ, Մոսկուայի թուրք դեսպանը Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկուտ Էօզալի հրահանգով կը պատրաստուի Հայաստան այցելել յառաջիկայ օրերուն...։

Այս մէկը, ծայր աստիճան վտանգաւոր քայլ մըն է որ կը փորձուի առնուիլ։

Հայաստան, Թուրքիոյ ուղղեալ իր հողային պահանջքներէն ու հատուցման խնդիրէն հրաժարած չէ տակաւին։ Այս պահանջքները կը շարունակուին այսօր ալ իրենց բոլոր սաստկութեամբ ու կատաղութեամբ։

Թուրքիա ահա այս Հայաստանին է որ օգտակար ըլլալու նպատակաւ թեզանիքները հանդրձած է ներկայիս։ Շունչ պիտի փչուի երկրի մը, որ եթէ դպչելու ըլլաս պիտի տապալի ուր որ է...։

Իսկ Հայաստան, որ եթէ այդ շունչը առնելու ըլլայ անտարակոյս շատ աւելի կատաղի դիրք մը պիտի որդեգրէ Թուրքիոյ հանդէպ, չի գիտցուիր թէ ինչ վերաբերում պիտի տեսնէ այդ պարագային մեր կողմէ, որպէսզի Միացեալ - Նահանգներն ու Եւրոպան վշտացնելիք ընթացքի մը մէջ գտնուած չըլլանք...։

**

Կիպրոսի մէջ կացութիւնը շատ աւելի նեղացուցիչ է։

Էօզալի կառավարութիւնը, Կիպրոսի կը նայի «շահուած հող»ի աչքով։ Այս պատճառաւ ալ, Կղզի Յոյներուն տեսակէտներն ու կարծիքները իւրացնող Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգներուն ու Եւրոպայի հանդէպ չի կրնար միջին ու վճռական դիրք մը որդեգրել քաղաքական մարզի մէջ։

Ծոցի տագնապին կապակցութեամբ Ամերիկայի հանդէպ անվերապահ փարում ցոյց տուող քաղաքականութիւնն ալ յայտնի կ'ըլլայ թէ մեզի ոչինչ կը շահեցնէ Կիպրոսի դատէն։

Միացեալ – Նահանգներու Նախագահին կողմէ Կիպրական հարցին մասին պատրաստուած վերջին տեղեկագրէն բացէ ի բաց կը տեսնուի, թէ Թուրքիոյ կոչ կ'ուղղուի Պուշի կողմէ, որպէսզի զիջում կատարուի Անգարայի կողմէ։ Եւ սակայն, այդ արտայայտութիւնները ոչ մէկ հակազդեցութիւն յառաջ բերին մերայինոց մօտ։

Եւրոպական հաւաքականութեան կողմէ ալ Պուշի տեսութիւններուն նկատմամբ ցոյց տրուած համամտութիւնը, եթէ տեղին պիտի ըլլար գործածուած բացատրութիւնը, մեր կողմէ ընդունեցաւ լուռ համակերպութեամբ։ ... Հաւաքականութեան Միջերկրականեան շրջանի պատասխանատու Մաթութես երէկ իրիկուն Անգարա եկաւ։

Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկուտ Էօզալ, օրերս վարչապետ Ագպուլութի եւ Արտաքին Գործոց Ալփթեմուչինի հետ տեսակցութիւն մը կ'ունենայ։ Կը սպասուի որ Կիպրական հարցին առընչութեամբ Միացեալ - Նահանգներու Նախագահին վերջին տեղեկագրին մէջ ակնարկուած գիծման առաջարկին դէմ հակազդեցութիւն ցոյց տրուի եւ աւելի կենսունակ դիրք մը որդեգրուի Թուրքիա - Եւրոպա փոխ - յարաբերութիւններու կապուած։

**

Տեսանելի գիւղին համար ուղեցոյցի հարկ չկայ։ Միջին - Արեւելքի քարտէսը պիտի փոխուի յառաջիկայ օրերուն։

Այս փոփոխութեան մէջ, Թուրքիա եւս իրեն վերապահուած բաժինը պիտի ունենայ։

Միայն թէ, պէտք չէ սպասել որ այդ բաժինը անպայման Թուրքիոյ ի նպաստ կոր մը ըլլայ։ Քրտական ու հայկական հարցերը եւ կիպրական խնդրին կապուած զարգացումները կ'ընթանան ճիշդ հակառակ ուղղութեամբ։

Թուրքիա, մինչեւ այսօր իր հետապնդած ամերիկամէտ քաղաքականութեամբ ու Ծոցի տագնապին ընթացքին որդեգրած դիրքով, դէպքերը իրեն ի նպաստ դարձնելու համար գործածելիք բոլոր փամփուշտները շռայլօրէն գործածած եւ սպառած է արդէն։

Նոր ու զօրաւոր փամփուշտներու կարիքը ունի Թուրքիա այսօր։ Ասոր կարենալ տիրանալու համար ալ պէտք է որ հիմնական ու վճռական նոր քաղաքական ուղի մը ընտրէ իրեն։

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՕՐԸ

Կեդրոնականի աւանդական «բաժակի պահ»ը Դեկտեմբերի Բ. Կիրակի օրը –Դեկտեմբեր 9– համախմբեց կեդրոնականցիներն ու իրենց համակիրները, էսաեանցիներ ու մխիթարեանցիներ։

Հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ «Տիւմանթէր» ճաշարանին մէջ։ Օրուան խօսնակը Միհրան Անտոնեան ներկաներու բարի գալուստ մաղթելէ ետք խօսքը տուաւ Կեդրոնական Սանուց Միութեան ատենապետ Արթօ Մանուկեանի որ օրուան խորհուրդը նշելէ ետք հրաւիրեց ներկաները մէկ վայրկեանի յոտնկայս լռութեամբ յարգել ընդմիշտ բաժնուած ուսուցիչ թէ աշակերտ, բոլոր կեդրոնականցիները։

Խոր ներամփոփումի մէջ անցնող այս վայրկեանէն ետք, ճիշդ ժամը 13·30–ին Ա. Մանուկեան հրաւիրեց բաժակ բարձրացնելու Կեդրոնական վարժարանի կենացը. ու բոլոր ներկաները բաժակ ի ձեռին, ոտքի՝ կը գոչէին «կեցցէ՛ Կեդրոնականը, կեցցե՛ն կեդրոնականցիները»։

Ճաշի սպասարկութիւնը սկսած էր ու հաւաքոյթը կ'անցնէր հաճելի մթնոլորտի մը մէջ։ Խօսք առին Վարդան Օգլնեան, Արա Պէրպէրեան եւ Շաւարշ Մարտիրոսեան։

Միհրան Անտոնեան առիթը չփախցուց հրաւիրելու ներկաներու մէջ գտնուող ծանօթ արտասանող Սարգիս Պօղոսեանը որ սիրայօժար ընդառաջեց ու իր կրկնակի արտասանութիւններով խանդավառեց ներկաները։

Խմբավար Ալեքսան Ալթունեան եւս ոգեւորեց ներկաները նախ իր երգերով, ապա՝ դաշնակով։ Բիւզանդ Ֆընտըքեան եւս արտասանեց, քանի որ իր կիթառը չէր ընկերանար իրեն։

Բաժանման պահէն առաջ խօսք առաւ Ստեփան Ինճէճեան, ներշնչուած՝ Յովհ. Թումանեանի «Հին օրհնութիւն» քերթուածէն եւ Երեւանի Թանգարանը կատարուած այցելութենէն։

Ժամը 17–ին, երբ արդէն պէտք էր բաժնուիլ սրահէն շատեր ոտքի կը խօսակցէին, ջանալով քանի մը վայրկեան եւս երկարել տարեկան մտերմութեան այդ պահը։

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆՑԻ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ «Հըրպս» թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 17–ի իրիկունը, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 100–ամեակի տօնակատարութիւնը։ Խաժակ Սարգիսեանի բացման խօսքէն ու գեղարուեստական յայտագրէն ետք, ելոյթ ունեցած է Քրիստափոր Կոմիտէի հերթապահ՝ Նուպար Տէմիրճեան։ Յետոյ բեմ հրաւիրուած է օրուան առաջին բանախօս Մուրատ Թօփալեան, որ արտայայտուած է անգլերէնով։ Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութեան նուիրուած տեսերիզի մը ցուցադրութենէն ու արտասանութեան բաժնէ մը ետք, Արցախի ներկայ կացութեան մասին խօսած է Ստեփանակերտի քաղաքապետ Մաքսիմ Միրզոյեան։ Աւարտին ելոյթ ունեցած է այս առթիւ Ֆրանսայէն հրաւիրուած բանաստեղծ Յ. Գեղարդ՝ հայերէնով բանախօսութեան համար։

**

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարի Մանուկեան վարժարանի Աղաճանեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 25–ին, նշուած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան 69–րդ տարեդարձը։ Օրուան հանդիսավար Երուանդ Ակիշեան պատմական ակնարկով մը անդրադարձած է հայ կուսակցութիւններու ծնունդին, մասնաւորապէս Արմենական (1885) ու ապա Ռամկավար Ազատական (1921) Կուսակցութիւններուն։ Օրուան բանախօս Երուանդ Ազատեանի գլխաւոր նիւթը եղած է Ռ. Ա. Կ.ի պատմական առաքելութիւնը եւ Հայաստան՝ անկախութեան ճանապարհին։ Դաշնակով, երգով ու արտասանութեամբ գործադրուած գեղարուեստական յայտագրէն ետք Կարօ Այալթուն կարդացած է Ռ. Ա. Կ.ի շրջանային վարչութեան ատենապետ Գէորգ Մանտոսեանի խօսքը։ Փակման խօսքով հանդէս եկած է էջմիածնական թեմի առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան։

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին, շուրջ 200 հանդիսատեսի ներկայութեամբ, տեղի ունեցած է Սայեաթ Նովայի նուիրուած երեկոյթ մը։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է Անդրանիկ Ջիլինկիրեան, մեծ աշուղին կեանքն ու գործը ներկայացուցած է Յովսէփ Սահակեան։ Գեղարուեստական բաժինին իր մասնակցութիւնը բերած է գաղութին 96-ամեայ աշուղը՝ Աշուղ Յովնանի, որ Սայեաթ Նովայէ երկու երգեր նուագած է քամանչայով։

Այրի Տիկին Ազատուհի Թոլեան,
Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Թոլեան,
Տէր եւ Տիկին Ժան-Միշէլ Ռուֆիէ,
Մաթիէօ, Էմիլի, Սթեֆանի
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ԹՈԼԵԱՆ-ի

մահը, որ պատահեցաւ Դեկ. 13-ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Դեկ. 19-ին, ժամը 15.45-ին Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին՝
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնմարթրի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Իր ամուսնոյն յիշատակին, Տիկին Ազատուհի Թոլեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Տէր - Գրիգորեան ընտանիքը
ցաւով կը ծանուցանէ

ՂԱԶԱՐ ՏԷՐ - ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահած է Դեկտեմբեր 14-ին, Մոնմորանսի, 94 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Դեկտ. 20, ժամը 10.30-ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէռ - Պուա - Քոլոմպի Քաթր - Ռութի գերեզմանատունը ժամը 11.45-ի շուրջ:

Մահազդ զրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կաղոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

AVIS DE MESSE

Une messe sera célébrée par Monseigneur Kude NACHACHIAN, Prélat de Paris et délégué pour l'Europe du Catholicossat de tous les Arméniens, à la mémoire de la famille DJAMALIAN, le 23 Décembre à 11 heures 30, en l'Eglise Apostolique Arménienne, 15, rue Jean Goujon, Paris 8ème.

En commémoration du cinquantenaire du décès d'

ARCHAK DJAMALIAN

HOMME D'ETAT ET DE LETTRES

Ministre de la République Arménienne, ayant promulgué la Confédération Caucasienne. Leader du Parti Socialiste Arménien DACHNAKTSOUTIOUN, membre du Comité exécutif de l'Internationale Socialiste dès 1922 aux côtés de Léon BLUM. Au Caucase, professeur, rédacteur en chef du Journal «Horizon», Ambassadeur d'Arménie en Géorgie, volontaire pendant la grande guerre auprès du Général ANDRANIK. Aux Etats-Unis, rénovateur du Hôm Armenian Relief Society INC., créant 56 sections. De 1922 à 1925 il fut conseiller de la Légation à Paris. Fondateur de la Croix Bleue Arménienne en France, en Europe et en Orient, dès 1926 jusqu'à sa mort le 27 Décembre 1940 il œuvrera pour cette association humanitaire (reconnue d'utilité publique le 23/4/1986). Il fonda en 1930 la première «Maison arménienne» à Décines, qui porte le nom de «Maison de la Culture Archak Djamalian» depuis Décembre 1985.

A la mémoire de son épouse
GERTRUDE CARLOVNA MAROUARDT-DJAMALIAN
Compositeur et cantatrice de Bel Canto
décédée le 9 Novembre 1975

de son fils
ARMIK DJAMALIAN
Juriste international
décédé le 19 Février 1985

et de leur cousin
KAREN SCHANAZARIAN
Ingénieur-chimiste,
expert international cimentier
décédé le 17 Avril 1989 à Bruxelles

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.- Տիկին Լիտա Երլմեան 500, Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Մէլքոնեան 100 Ֆր.: Տէր եւ Տիկին Ակօ Գասպարեան, Պերճուհի Սիրաքեանի մահուան առթիւ, 300 Ֆր., Պր. Աշոտ Զատիկեան Ծնունդի առիթով 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արշաւիր եւ Հելէն Տօնէլեան (Պրազիլէն) 980 Ֆր.:

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները հաստատութեան մէջ տեղի ունեցած հոգեհանգիստին առթիւ.-

Տիկին Օհանեանէ 100, Պր. Բաղդասարեանէ 200, Պր. Մութաֆեանէ 200, Պր. Աֆրիկեանէ 100, Պր. Գույումճեանէ 500, Պր. Պատուականեանէ 500 Ֆր.:

Այլ առիթներով ստացած է.- Պր. Մուսայեանէ 500, Պր. Թիրեաքեանէ 200 Ֆր., Այրի Տիկին Վահիկ Տէր - Մինասեանէ 3000 Ֆր.:

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.- Տիկին Անոյշ Խաչիկեանի մահուան առթիւ.- Տէր եւ Տիկին Յակոբեան եւ Տէր եւ Տիկին Հաքիմեան 500-ական Ֆր., Տիկին Անահիտ Խաչիկեան 200 Ֆր.: Տիկին Ոսկանեան 100 Ֆր., իր եղբօր՝ Գաբրիէլի մահուան Ս. տարելիցին ի յիշատակ:

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris

Roger de Gonink

41 peintures 1964 - 1990
du 6 Décembre au 31 Janvier

Tous les jours ouvrables
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h.

(Շար. Ա. էջէն)

մը առնեն, որովհետեւ Եւրոպայի ժողովուրդները բնաւ կողմնակից չեն պատերազմի մը, զոր իրենցը չեն նկատեր: Մընաց որ նման պատերազմ մը ոչ մէկ ժողովուրդի պատերազմն է, նաեւ ամերիկացի, գաղտնիք չէ որ միջազգային իրաւունքի խախտումներու քարոզներն ալ միայն ժպտիլ կրնան տալ, քանի որ ցարդ Ապահովութեան Խորհուրդի ոչ մէկ բանաձեւի չյարգուելուն առթիւ, նման բարոյախօսական երգեր եղած են, այն պարզ պատճառով որ ոչ Կիպրոս, ոչ ալ գրաւեալ հողամասերուն վրայ քարիւղ կայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՈՔԻ մէջ շատ ծանր խռովութիւններ պատահած են Ուրրաթ եւ Շաբաթ, գլխաւորաբար Ֆէզի մէջ, ուր ընդհանուր գործադուլի շարժում մը բոլորովին այլ բնոյթ առած է, ցոյցերը շատ բուռն կերպով ցրուած են ոստիկանութեան կողմէ եւ զոհերը շատ են: Երկու սենտիքաներ գործադուլի կոչ ըրած էին, երբ բանակցութիւնները կը ձախողէին: Գործադուլները թափանի տուած են նաեւ ինչ որ կրնային, չքեղ պանդոկ մը, ուր զբօսաշրջիկներ կային քարուքանդ եղած է եւ ամէն ինչ պղծուած: Կարելի չէ, սակայն, ճշգրիտ որեւէ բան գիտնալ քանի որ բանակը շրջապատած է քաղաքը եւ մուտքը արգիլուած է: Պաշտօնապէս 5 մեռեալի խօսք կայ միայն, մինչ այլ աղբիւրներ քանի մը տասնեակ, մինչեւ իսկ 100-է աւելի մեռեալի մասին կը խօսին, ինչ որ կարելի չէ ստուգել: Ընտանիքները գաղտնի կը թաղեն իրենց մեռեալները վախի պատճառով: 210 ձերբակալութիւն կատարուած է:

ՎԱԼԵՆՉԱ նշանակեց իր նախարարապետը յանձին Եան Օլշեվսկիի որ քաջ իրաւարան մըն է եւ միշտ ընդդիմադիր եղած է համայնավար վարչակարգին:

ԹԻՄԻՇՈԱՐԱՅԻ մէջ, ընդվզումով ողեկոչուեցաւ ռումանական յեղափոխութեան տարեդարձը, քանի բոլորը այն համոզումն ունին որ խարուեցան եւ իրենց յեղափոխութիւնը գողցան: Ցոյցերու ընթացքին Իլիէսկուի հրաժարումը պահանջուեցաւ: Ուսանողուհի մը կը բացատրէ մթնոլորտը ըսելով.- «Ռումանիոյ մէջ է որ ամէնէն քիչ թիւով իսկական համայնավարներ կային եւ ամէնէն մեծ թիւով՝ կեղծաւորներ, կ՚ըսէ հայրս, այդ պատճառով յանցաւորներ կը փնտրուին, կախարդական շրջանակ մըն է»: Հակառակ ցուրտին եւ ուտեստեղէնի պակասին, երեք օր շարունակաբար, հազարաւոր ցուցարարներ տողանցած են միշտ այն հաւատքով թէ բան մը կրնայ փոխուիլ տակաւին, յոյս կայ:

ՏՈՔԹ. ՃէՔ ԳԷՈՐԳԵԱՆ անպարտ արձակուեցաւ Տիթրօյթի (Միշիկըն) դատաւորին կողմէ: Կը դատուէր «օժանդակութեամբ շնորհուած անձնասպանութեան» համար: Այլ խօսքով մեղմահաշման (էօթանազի) ամբաստանութեամբ: Դատաւորը նշած է որ մեքենայ մը շինած է, որ երեք սրուակ ունի, մէկը աղ պարունակող հեղուկ մը որ երակները կը բանայ, ուրիշ մը՝ քնաբեր, հուսկ՝ մահաբեր նիւթ մը: Հիւանդը ինք է որ կը բանեցնէ զանակները եւ ասիկա թոյլ տուած է դատաւորին յայտարարելու որ Գէորգեանը չէ որ ծանէթ Ատքինսի մահը պատճառած է, այլ նոյնինքն հիւանդը: Տոքթ. Գէորգեան կը դատուէր այդ կնոջ մահացումին համար, մինչ Ալցհայմէրի հիւանդութենէն տառապող կինը ինք ուզած էր վերջ տալ կեանքին եւ ամուսինն ալ դատարան եկած էր ու ի նպաստ Գէորգեանի արտայայտուած:

ԻՐԱՔ որոշած է 500 թոն արմաւ տալ Խորհ. Միութեան մարդասիրական համաշխարհային օժանդակութեան շրջագծին մէջ: Մնաց որ ՔԱ - Կէ - Պէ-ն ամէն օր նոր գայթակղութիւններ հրապարակ կը հանէ. կը պարզուի որ ցարդ հասած միջազգային օժանդակութիւնն ալ նուաճանդիւտները կը մնան, հոս - հոն հազարաւոր թոներով ուտեստեղէն կամ ճամբայ կը փոխեն կամ կ՚իւրացուին կամ կը փճանան:

«ՀԻՒՐՐԻՅԷԹ» օրաթերթին Դեկտեմբեր 15ի թիւին մէջ «Հարասան» խորագրուած յօդուած մը ստորագրած է Քեամուրան Կիւրիւն: Հոն, խօսելով հայեւթուրք նոր յարաբերութիւններու մասին, կը յիշեցնէ Հայաստանի 1918-ի անկախութեան յաջորդած հակաթուրք կեցուածքը. Սեւրի դաշնագիրը, Աղեքսանդրապոլի համաձայնագիրը, Լօզանը եւլն.: Եզրակացութիւնը այն է թէ Հայաստան երբեք անկեղծօրէն բարեկամական տրամադրութիւն ցոյց տուած չէ Թուրքիոյ: Նոր շրջանէն կը յիշուի 1965-էն ի վեր Ապրիլ 24-ի կանոնաւոր յուշահանդէսները...: Քեամուրան Կիւրիւն աւարտին, կը թելադրէ Հայաստանի հետ բարեկամութեան սիրոյն չվշտացնել Ազրպէյճանը, Վրաստանը որոնց հետ Հայաստանը հարցեր ունի, եւ նաեւ Խորհրդային Միութիւնը, որուն Հայաստան ապարէզ կը կարդայ հեղինակութեան: Յօդուածագիրը կը շեշտէ թէ ի վերջոյ, Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան մէջ Խորհրդային Միութիւն շատ աւելի կարեւոր տեղ կը գրաւէ, քան՝ Հայաստան:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

20-րդ հանդիպումին ալ յաղթելով, Գասպարով («Ազրպէյճանցին» կը գրէ «Քոթիտիէն տը Փարի») 11 կէտով կը յաղթէ Գարբովի որ միայն 9 կէտ ունի:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ֆրանսայի բաժակի 6-րդ շրջանին, Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. - Արծիւը 1-ի դէմ 2 կէտով յաղթած է Փօռ - տը - Պուքի:

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUTE L'ANNEE

Le Consulat soviétique nous informe que les visas touristiques pour l'Arménie sont, dorénavant, autorisés.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ - ԵՐԵՒԱՆ - ՓԱՐԻԶ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
43, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 19

MERCREDI
19 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնուրեք առաքում)
950 Ֆ. (չափաւոր առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.432 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.432

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՎԱՅԵԼԷ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԵՐԵՔ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՀԱԿԱՌԱԿ ԲՈՂՈՔԻ ՆԱՄԱԿԻՆ...

Երկուշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ, բացուեցաւ «Ժողովրդային երեսփոխաններու» համագումարը, որ 2250 երեսփոխանի վրայ համախմբած է շուրջ 2000: Ծանօթ է որ Հայաստանի եւ Արցախի 58 երեսփոխանները նամակով մը յայտնած էին թէ պիտի չմասնակցին, բողոքելով Արցախի մէջ տիրող կացութեան դէմ («Յառաջ», Դեկտեմբեր 12) եւ պահանջելով որ վերականգնին Ղարաբաղի մարդային օրինաւոր մարմինները: Այս նամակը ուղղուած էր ոչ միայն Գորբաչովին այլեւ պատճէններ ղրկուած էին նաեւ առ որ անկ է: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդն ալ յայտարարութեամբ նեցուկ էր 58 երեսփոխաններուն: Երկուշաբթի օր կը պարզուէր սակայն թէ խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի այդ 58 երեսփոխաններէն 3-ը՝ գրժած են իրենց իսկ ստորագրութիւնը, ներկայ ըլլալով նիստին: Անոնք են՝ նախկին վարչապետ՝ Վլ. Մարգարեանց, ՀԱԿԿ - Պկ-ի նախկին նախագահ Վ. Բաղամեանց եւ զօրավար Սուրքով: Այս երեքին ներկայութեան պատճառաւ Լուկիանով յայտարարած է թէ բոլոր Հանրապետութիւնները ներկայ են եւ կը մասնակցին բացի Լատվիայէն, ինչ որ անշուշտ չի համապատասխաներ իրականութեան: Այդ «ճշդումը» ըրած է Ռուսաստանի երեսփոխան՝ Մուրաշով, յայտարարելով թէ սխալ է, Հայաստանի պատուիրակութիւնը չի մասնակցիր: Երեքշաբթի առաւօտ, Երեւանէն կը յայտնէին մեզի թէ նոյն օրը, Գերագոյն Խորհուրդն ալ իր դիրքը պիտի ճշդէր պատահածին նկատմամբ: Մնաց որ այդ երեք մասնակցողներն ալ երկար ատեն է Մոսկուա կը մնան:

⁂

Ծայրայեղ պահպանողական հոսանքի երեսփոխանուհի մը՝ Սաժի Ումալաթովա, անդամ ծայրայեղ Սոյուզ խումբին, «Կարմիր Մուրճ» գործատան ջոկատապետ, որ մաս կը կազմէ Համայնավար կուսակցութեան 100 ի պաշտօնէ երեսփոխաններու ցանկին, ակիզբէն բանաձեւով մը փորձած է անվստահութիւն յայտնել տալ Գորբաչովի նկատմամբ համագումարին կողմէ, չէ յաջողած: Ան իր բանաձեւով հրաժարումը պահանջած է Գորբաչովի, ըսելով. - «Երկիրը առաջնորդեցիք քանդումի, փլուզումի, սովի, ցուրտի եւ արեան: Ամէնքներ կը մեռնին, բարոյական իրաւունքը չունիք այս երկիրը ղեկավարելու: Ժողովուրդը հաւատաց ձեզի եւ հետեւեցաւ, բայց ժողովուրդը ծանրօրէն խաբուեցաւ: Երկիրը տէր չունի: Չի բաւեր իշխանութիւն ուզել, հարկ է գիտնալ զայն գործածել: Զարութիւնը, աւելութիւնը, ոճիրը կը տիրեն: Երկիրը կը մեռնի»: Բանաձեւը մերժուած է 1288 ձայնով 426-ի դէմ: Պէտք է ըսել որ Գորբաչով կը շարունակէ իր լարախաղացութիւնը, օր մը քիչ մը բարենորոգողներուն գոհացում տալով, ուրիշ օր մը՝ հակառակը եւ ցարդ կը դիմանայ: Այս անգամ ալ հանրաքուէի «գիւտ» մը ըրած է թէ Միութեան ուխտին համար, որպէսզի ամէն մէկ Հանրապետութեան իւրաքանչիւր քաղաքացի իր կարծիքը արտայայտէ եւ արդիւնքն ալ վճռական ըլլայ, միւսն ալ հողին անձնական սեփականութեան համար:

Ամէն պարագայի մէջ, Սոյուզն ալ, որ սկիզբը «Ազգ. փրկութեան Կոմիտէի» մը սպառնալիքը մէջտեղ դրած էր, բան մը չէ ըրած այդ ուղղութեամբ:

Բայց, անկասկած, ամէնէն գլխուկ խորհրդածութիւնը ըրած է Գալինա Ստարավօյտովա յայտարարելով. - «Յաղթանակը կը պատկանի անոր որ պիտի կարենայ բնակչութիւնը կերակրել»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ, Երեքշաբթի օր, Դեկտեմբեր 18-ին, կը բանար իր 27-րդ համագումարը բաւական ծանր պայմաններու մէջ, բայց Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը «հոգեկան վիճակներէ» չի տառապիր եւ Ժորժ Մարշէ միշտ նոյն ինքնավստահութեամբ (ինչո՞ւ) կը փորձէ համոզել որ իր կուսակցութիւնը դեռ ապագայ ունի, մինչ մէկ տարուան մէջ իր անդամներուն արձանագրած թիւը ինկած է: Ճիշդ է աւելի դիւրին է համայնավար ըլլալ Ֆրանսա քան խորհրդային աշխարհին մէջ: Այսօր, կուսակցութիւնը որու 70-ամեակն ալ կը զուգադիպի իր քարտուղարին 70-ամեակին (Մարշէ ալ 1920-ին ծնած է) միայն 26 երեսփոխան ունի Ազգ. Ժողովի մէջ (182 եղած է 1946-ին եւ առաջին կուսակցութիւնը երկրին) եւ 15 ծերակուտական: Դեկտեմբեր 18-ին «Իւմանիթէ»ն (զոր հիմնած է Ժօրէս 1904-ին) բացառիկ թիւ մը հրատարակած էր: Շատ բան պիտի չըսէ, հաւանաբար, այս համագումարը, ուր անգամ մը եւս Մարշէի «ուղղափառ» գիծը պիտի յաղթանակէ: Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը այն ձեռնարկն է, ուր ձախողութեան ատեն ալ, տէրը չի փոխուիր:

ՀԱՅԻԹԻԻ ՄԷՋ, Հայր Արիսթիտ գլուխը կը գտնուի ընտրութեանց Ա. շրջանի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ: Ժողովուրդը, առաջին արդիւնքներէն իսկ չէ ծածկած իր ուրախութիւնը եւ երգելով ու պարելով փողոցներէն տողանցած: Ժողովուրդին մարդն է, Հայր Արիսթիտ որ քանիցս մահափորձէ ազատած է եւ 37 տարեկանին իսկ, պայքարի երկար անցեալ մը ունի եւրին մաֆիային դէմ, որ կը քամէ երկիրը: Ազքատներուն փրկարարը կը նկատուի:

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 15, ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԻՆ յարձակումի անցնելու սպառնալիք կ'ընէ Նախագահ Պուշ, եթէ այդ օրը, մինչեւ այդ ժամը Իրաք Քուէյթը պարպած չըլլայ:

ԱՋՆԱԽՈՒՐԻ բազմաթիւ ճամբորդներ, թուղթեր, դրամ եւ այլ թղթածրարներ գողցուած են իր կառքէն, Կիրակի օր, Լիոնի պանդոկի մը դրան առջեւ: Կառքին պատուհաններէն մէկը ջարդուփշուր եղած է եւ այդ ձեւով կարելի եղած է կողոպտել:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7 / 15)

ԳԻՆԵՐՈՒ ԱՃ

Հայաստանի վիճակագրութեան պետական Կոմիտէն կը հաղորդէ թէ սննդեղէնի ճգնաժամը շուկաներուն մէջ կտրուկ կերպով բարձրացուցած է սննդամթերքներու գիները: Յունուարէն Նոյեմբեր, անցեալ տարուան նոյն ժամանակաշրջանին բաղդատմամբ Երեւանի եւ Կումայրիի շուկաներուն մէջ գիները 43,1% յաւելում կրած են:

Վերջին 15 օրերուն ալ Երեւանի շուկաներուն մէջ սննդեղէնի որոշ տեսակներու գիները զգալի չափով բարձրացած են, ի շարս որոնց՝ միսը, պանիրը, հաւը, ապուխտը, բանջարեղէնի որոշ տեսակներ:

⁂

Ճ. ՊՈՒՇԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆԻՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ

Միացեալ Նահանգներու Նախագահ Ճ. Պուշի Ազգային ապահովութեան գծով խորհրդական՝ Պրէնթ Սքօքրոֆթ, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ուղղուած հեռագիրով հետեւեալը կ'ըսէ.-

«...Շատ շնորհակալ եմ Հայաստանի իրավիճակին մասին ձեր ներկայացուցած խիստ շահեկան տեսակէտին համար:

«Ես մեծ հաճոյքով կը յիշեմ մեր զրոյցը եւ անհամբեր կը սպասեմ մեր յաջորդ հանդիպումին՝ Միացեալ - Նահանգներ կատարելիք ձեր յառաջիկայ այցելութեան ընթացքին»:

⁂

ՉԵԽ ԴՊՐՈՑԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Չեխ մասնագէտներու Սպիտակի մէջ կառուցանած դպրոցին հանդիսաւոր բացումին մասնակցելու համար Հայաստան ժամանած է Խորհ. Միութեան մօտ Չեխոսլովաքիոյ լիազօր դեսպան Ռուտոլֆ Սլանսկի: Զինք ընդունած են վարչապետ Վազգէն Մանուկեան, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան եւ Ա. տեղակալ՝ Բաբգէն Արարքցեան:

Դեսպանը ծաղկեպսակներ դրած է 1915ի Հայոց ցեղասպանութեան զոհերու, Սումգայիթի եւ Երասխի դէպքերու զոհերուն յուշարձաններուն:

Սպիտակի դպրոցի բացման արարողութեան խօսք առած է դեսպանը, ինչպէս նաեւ Հայաստանի Արհեստակցական միութիւններու Խորհուրդի նախագահ Մարտին Յարութիւնեան, աղէտեալ գօտիի եւ գաղթականներու գործերու մնայուն յանձնախումբի նախագահ Խաչիկ Ստամբոլցեան, Սպիտակի քաղաքապետ Գրիգորեան:

850 աշակերտի համար դպրոցական համալիրը՝ աղէտեալ գօտիին մէջ ամենամեծը, բաղկացած է տասը մասնաշէնքերէ, ներառեալ մարզարահները, լողաւազանը, համակարգիչներու դասարանը, ննջարանները, ճաշարանը եւայլն:

Շարժապիմացկուն այդ դպրոցը Չեխոսլովաքիոյ արհեստակցական Միութիւններու նուէրն է: Ան կը կրէ միջնադարու մեծ գիտնական Անանիա Շիրակացիի անունը, որուն արձանը բարձրացած է դպրոցին հրապարակին վրայ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ԱՐԾԻՒ՝
ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մարսէյլի հայ մարզասէրները խանդավառ վայրկեաններ ապրած են, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, Սէն Աֆրիքայի մարզադաշտին շուրջ, երբ Հ.Մ.Ը.Մ. - Արծիւ յաղթականօրէն վերջացուցած է իր մրցումը Փոռ - տը - Պուքի դէմ:

Որովհետեւ հակառակորդը պատուոյ դասակարգի խումբ մըն էր եւ Հ.Մ.Ը.Մ., ախոյենական գծով, երեք դասակարգ վար էր իր մրցակիցէն, քիչեր էին որոնք կը հաւատային թէ Արծիւ պիտի կրնար յաջող խաղ մը ի յայտ բերել:

Յաղթած է Արծիւ 2 - 1-ով եւ հասած այսպէսով, Ֆրանսայի բաժակի 7-րդ հանգրուանին: Եթէ լաւ կը յիշենք, աւելի քան քսան տարիներէ ի վեր, թերեւս ալ երբեք, Մարսէյլի հայ խումբ մը այդքան հեռու գացած չէր Ֆրանսայի ազգային մրցաշարքին մէջ՝ ուր, այս տարի, ճամբայ ելած էին 6065 ակումբներ:

Փառաւոր արդիւնք մը ուրեմն Հ.Մ.Ը.Մ.-ի տղոց համար, որոնք այս յաջողութեամբ ապացոյցը կուտան թէ միայն հայածին մարզիկներէ կազմուած խումբով ալ կարելի է - երբեմն - հասնիլ փայլուն արդիւնքներու, ֆրանսական ֆութպոլին մէջ:

Բաժակի յաջորդ շրջանի խաղերը տեղի կ'ունենան Յունուար 20-ին: Այդ հանգրուանին, մրցակցութեան մէջ պիտի մտնեն նաեւ 2-րդ բաժանումին պատկանող արհեստավարժ խումբերը:

Հ.Մ.Ը.Մ. - Նոր - Քափ եւ Սէն - Ժան - տը - Մորիէն - Վալլանս Հ.Մ., մրցումները, նոյնպէս ի հաշիւ Ֆրանսայի բաժակին, յետաձգուեցան ձիւնին պատճառաւ որ կը ծածկէ Ռոն - Ալփ շրջանի մարզադաշտերը:

Փարիզեան շրջանի արդիւնքները, ախոյենական մրցաշարք՝ Իսի Հ.Մ. - Պոն Քոմպէյ 3 - 1, Նոժան - Ալֆորվիլ Հ.Մ. 2 - 0:

● ԱՐԿԱԴԻ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ՝ ԱՆԳԼԻԱ

Երեւանի «Արարատ»ին նախկին աստղ, յետոյ խումբին մարզիչ, Արկադի Անդրէասեան հրաւիրուած է Լոնտոն մարզելու տեղւոյն «Արարատ» ակումբը, սփիւռքներէ կազմուած խումբ մը: Հայ վարիչները կը ծրագրեն աւելի զօրաւոր խումբ մը մէջտեղ հանել, մասնակցելու համար արհեստավարժ լիկի մը առաջնութեան: Գոնէ այդպէս ըսած է Անդրէասեան Մոսկուայի մարզական օրաթերթին թղթակիցին: Մեծածախս, դժուար ծրագիր մը...:

● «ԱՐԱՐԱՏ» ՕՏԵՍԱՅԻ ԴԷՄ

Հայրենի ակումբին եռայթներով հետաքրքրուողները կը յիշեն թէ «Արարատ», ի հաշիւ Խորհրդային Միութեան բաժակին, պիտի հիւրընկալէր, Նոյեմբեր 17ին, Կամիշին քաղաքի խումբը՝ որուն դէմ հաւասար արդիւնք (1 - 1) ձեռք ձգած էր երթ մրցման:

«Արարատ»ի մրցակիցը չէ ներկայացած Երեւան եւ առաջարկած է հանդի -

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ ՄԸ ԵՒ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱՐՑԵՐ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթը որ պաշտօնաթերթն է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին, Դեկտեմբեր 4-ի թիւով «Եւս մէկ լարուած շաբաթ...» խորագրին տակ արձագանգներ կուտայ Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահի Ա. տեղակալ Բաբգէն Արարքցեանի, գլխաւոր դատախազ Ա. Գէորգեանի եւ Ներսէս Արք. Պօղապալեանի մամուլի ասուլիսէն, որ առնչուած է երկրին կացութիւնը լարող զանազան պարագաներու, առնուած քաղաքական քայլերու:

Բաբգէն Արարքցեան նախ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ ներումի օրէնքին որ հաստատուեցաւ Նոյեմբեր 27-ին. հոս, ուշագրաւ կէտն այն է որ Հայաստան առաջին անգամ ըլլալով ներման ինքնուրոյն օրէնք ընդունեցաւ. ճիշդ է որ Սահմանադրութեամբ այդ իրաւունքը տրուած էր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին, բայց մինչեւ այսօր, այդ օրէնքը կ'ընդունուէր Խորհրդային Միութեան կողմէ:

Երկրորդ կարեւոր քայլ մը եղաւ կառավարութիւնը արտակարգ լիազօրութիւններով օժտելու որոշումը: Անոր անմիջական արդիւնքը տեսնուեցաւ արդէն, երբ վարչապետ Վազգէն Մանուկեան կառավարութեան կազմը սկսաւ լրացնել նշանակուած նախարարներով, փոխանակ շաբաթներով, ամիսներով ժամավաճառ ըլլալու առաջարկուած ամէն անունի համար կատարուած քուէարկութեամբ:

Բաբգէն Արարքցեան խօսելով Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան համագումարին մասին, կը ցաւի որ ան ՀՀՇ-ին ընդդիմադիր հանդիսանալու տակ համապարփակ ծրագիր մը չունի, մինչ ականերեւ է ընդդիմադիր ուժի մը բացակայութիւնը: Ա. տեղակալը կ'ափսոսայ նաեւ որ կուսակցութեան համագումարին լսած է ելոյթներ որոնք ազգային արժանապատուութեան նոր արձանագրուած վերելքին ներհակ շեշտով մը հնչած են, կամ անոնց մէջ նշմարուած է այս կամ այն ուժին ապաւինելու հակումներ: «Համագումարի որոշ ելոյթներում նորից աղերսանքներ կային այս կամ այն պաշտօնեային, այս կամ այն ազգին» կ'ըսէ ան ու կը շեշտէ մանաւանդ՝ «անգամ անհրաժեշտութեան դէպքում աղերսանքները ոչ հայերէնով էին արւում, որպէսզի «լսելի լինէին...»:

Գլխաւոր դատախազ Ա. Գէորգեան կը խօսի դատական դրութեան գործունէութեան մասին. «Երկար տարիներ, կ'ըսէ ան, իրաւապահ մարմիններում, մասնաւորապէս դատախազութեան համակարգում պաշտօնատարները ընտրուած են այլ սկզբունքներով: Եւ այդ ընտրութիւնը, բնականաբար, վատ հետեւանքների է յանգեցրել»: Ան կը թելադրէ որ այն մարդիկը որոնք չեն կրնար աշխատանքը կազմակերպել, ասպարէզը զիջին կարող ուժերու՝ անբասիր, անկաշառ մարդոց: Կը նշէ թէ վերջին տասը ամիսներուն երկրին մէջ կատարուած է 148 դիտաւորեալ սպանութիւն եւ նախնական արգելափակման մէջ կը գտնուին 50 յանցագործներ:

Էջմիածնի Մայր Աթոռի ներկայացուցիչ Ներսէս Արք. Պօղապալեանի ուղղուած հարցում մը ուրիշ ցաւոտ մարզ մը կը մատնանշէ որ կ'առնչուի բարոյական մարզին: Ատիկա, Հայաստանի մէջ նորաբոյս աղանդներու բազմութիւնն է, զոր պէտք է հետեւանք նկատել կրօնական եօթը տասնամեակի ճնշումներուն ու ներկայի սխալ հասկցուած, սխալ գործադրուած – եթէ ոչ շահագործուած – ժողովրդավարութեան, ազատութեան մթնոլորտին: Այս հարցին մէջ այնպէս կը թուի որ իշխանութիւնը ծանրաբեռնուած՝ աւելի կենսական հարցերով, չի կրնար լուրջ միջոցառումներու մասին մտածել, յստակօրէն գծելու համար ազատութիւնն ու անիշխանութիւնը անջատող սահմանագիծը: Ու այդ պարագայէն օգտուելով, աղանդներու, կրօնական համոզումներու ամէնէն ծայրայեղներն ու «ինքնատիպ»երը ազատ – համարձակ հասակ կ'առնեն Հայաստանի արեւուն տակ ու մարդոց սիրտերուն մէջ. հոն՝ ներկան ու ապագան երաշխաւորող Հայու – քրիստոնեայի մը իմաստութեամբը լուսաւորուելու հրաւէր կ'ուղղուի, անդին՝ Փասխի տաճարին համար քուրմեր ու քրմապետներ կը փնտռուին...: Ու մամուլը եւս մեղսակից է խղճի այս «ազատութեան»: Թերթերու էջերը անարգել կը բացուին այս բոլորին ծանուցումներուն, կամ աւելին՝ պատկերազարդ էջերով, յօդուածներով կը ներկայացուին Աստուածամայրը տեսնող երանելիներ կամ Յիսուս Քրիստոսէ փոխանցուած զօրութեամբ հրաշք – բուժումներ կատարող մանուկներ: Օրինակները կարելի է բազմապատկել:

Ներսէս Արք. Պօղապալեան կ'ըսէ թէ իրենք եւս մտահոգ են այդ հարցով, «որովհետեւ նոր աղանդները փորձում են ջլատել մեր ժողովրդի միասնականութիւնը»: Ան կ'աւելցնէ որ հայ աղանդաւորներու շարժումը զօրացած է Դեկտեմբեր 7-էն ետք: Այդ դժբախտութիւնը յուսահատ ու վշտահար զանգուածի մը ներկայութեամբը պարարտ հող ընծայեց աղանդներու բազմացումին. եւ անոնք, որոնց այլեւս Արեւմուտքի մէջ մարդիկ կարեւորութիւն չեն տար, նոր ասպարէզ սկսան փնտռել Հայաստանի մէջ: Եւ քանի որ մինչեւ այսօր ոչ մէկ փորձ եղաւ լուրջ պայքարի կամ մերժումի, պէտք է հետեւցնել որ այդ նոր ասպարէզը բաւական լայնօրէն կ'արդարացնէ հայ ժողովուրդին նորաբոյս այս «փրկիչ»ներուն յոյսերը:

Ասուլիսը կ'աւարտի Պօղապալեան Արք.ի հետաքրքրական մէկ տեղեկութեամբ. ան կ'ըսէ թէ Եզդիներու 60 հազարնոց համայնքը Վազգէն Ա.ի խնդրանք ներկայացուցած է որպէսզի օգնէ իրենց աղօթավայր մը կառուցանելու ու ներկայիս հարցը կը քննարկուի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին կողմէ: Քիւրտերու հետ յաճախ շփոթուած այս ժողովուրդին Ազգային Միութիւնն ալ վերջերս (Նոյեմբեր 4) ձեռնարկած էր պաշտօնաթերթի մը հրատարակութեան որ կը կոչուի «Եզդիների Ձայն». ան լոյս կը տեսնէ մեծ մասով հայերէն լեզուով:

Ներումի օրէնքէն մինչեւ Եզդիներու փափաքները երկարող հարցերու, հարցականներու խճանկար այս ասուլիսէն ամէնէն աւելի ծանրութեամբ կ'արձագանգեն Բաբգէն Արարքցեանի այն խօսքերը թէ՝ «ինչ վերաբերում է քաղաքական իրավիճակին, պէտք է ասեմ որ կտրուկ փոփոխութիւն է տեղի ունեցել. կայունացման միտումները նկատելի են, բայց ցաւօք, վերջին օրերին տեղի են ունեցել իրադարձութիւններ, որոնք իրավիճակի ապակայունացման նշոյլներ են պարունակում: ... Ես կարծում եմ որ պէտք է շատ աւելի որոշակի գործել»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐԱՄ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ԱՂՋԿԱՆ ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՏԸ

1976-էն ի վեր Մոսկուա կը բնակի Արամ Մանուկեանի աղջիկը՝ Սեդա Մանուկեան: «Արմէնփրէս»ի թղթակից Վ. Սանթրեան այցելութիւն մը տուած է իրեն, Մոսկուա, ու հետը ունեցած է շահեկան զրոյց մը: Զրոյցը լոյս կը տեսնէ Հայաստանի Հանրապետութեան կերտիչներէն Արամի ... յետ մահու՝ տառապանքներուն մասին եւս: Կարդացէք եւ պիտի տեսնէք:

**

Մոսկուա: Սովորական երկնաքերներից մէկի համեստ կահաւորուած բնակարան: Հայերէն գրքեր կը գտնէք այստեղ, «Երեւանի» հրատարակութեան «Արարատ» լուսանկարների ժողովածուն, մէկ-երկու գեղանկար, հայկական հանրագիտարանի հատորները, կողքին՝ մի դաշնամուր:

Եւ բարեհամբոյր տանտիրուհին՝ յիսունական թուականների վերջերին Երեւանի պետական համալսարանի անտիկ գրականութեան իմ դասախօսը, որին չեմ տեսել քանի տարի: Կարծես շատ չի փոխուել, ձայնը նոյն զրնգուն ձայնն է, թէեւ դժգոհում է՝ հաճոյախօսութիւն ենք անում, տարիներն իրենցն արել են:

Սեդա Արամի Մանուկեան:

Նշանաւոր Հայի՝ Արամ Մանուկեանի աղջիկը:

– Դուք նամակով յայտնել էիք, որ չգիտէք, թէ ինչ պիտի պատմէք ձեր հօր մասին. – առաջին խօսքս է:

– Այո, մէկ տարեկան էլ չեմ եղել, երբ նա մահացել է: Չորս ամիս դեռ չլրացած: Ուստի ինչպէս կարող եմ յիշել նրան: Բայց ինչ-որ տպաւորութիւններ կան: Կերպարն ստեղծելու առիթներ կային: Յիշողութիւններ մօրիցս, ազգականներիցս, բարեկամներիցս: Մայրս էլ է քիչ ապրել նրա հետ: Մահուանից երկու տարի առաջ է ամուսնացել: Շատ ծանր տարի էր այդ տասնըեօթը թուականը: Հայրս տասնըինը թուականին է մահացել: Մայրս մասնագիտութեամբ բժշկուհի էր, Հայուհի, ապրում էր Մոսկուայում: Օրիորդական ազգանունը՝ Զալեան: Կատարինէ կամ Եկատերինա Զալեան: Մոսկուայում աշխատում էր այն կոմիտէում, որը կոչ էր անում բոլոր հայ մասնագէտներին մեկնել Հայաստան, օգնել գաղթականներին: Եւ մայրս էլ թողեց աշխատանքը, բնակարանը. մեկնեց Հայաստան: Այստեղ նրան ուղարկեցին Ղուրդուղլի կոչուող վայրը: Որբանոցում նա բժիշկ էր, որտեղ եւ հանդիպել է Արամին:

Ծանր տարի, դժուար աշխատանք, ամբողջ օրը մանկատանն էր անցկացնում, հայրս էլ՝ հասարակական, քաղաքական գործունէութեան մէջ թաղուած, եւ այնպիսի ընտանեկան կեանք, ինչպիսին նորմալ ամուսիններն էին ունենում, երբեք այդպէս էլ չիրականացաւ:

Երբ յետադարձ խօսք էր բացւում հօրս մասին, մայրս պատմում էր, որ իր գաղափարին, իր ժողովրդին վերին աստիճանի նուիրուած անձնաւորութիւն էր, բոլորովին մոռացած իր անձնական կեանքը, մոռացած ամէն ինչ, միայն թէ կարողանար օգնել, կարողանար հասնել, բաւարարել այն ձգտումները, որ այն ժամանակ Դաշնակցութիւնը աշխատում էր իրականացնել:

– Այնուամենայնիւ թէկուզ պատմածներից, ինչպիսի՞ն է մնացել կերպարը ձեր պատկերացումներում:

– Կերպարը: Այն բնակարանից, որտեղ հայրս էր մահացել, եւ որտեղ ես էի ծնուել, մեզ վտարեցին:

– Երեսունեօթի՞ն,

– Ի՞նչ երեսունեօթ: Քսաներկու – քսաներեք թուականներին: Մօրս էլ աշխատանքից ազատեցին:

– Այսինքն, բոլշեւիկները:

Պարզ է: Մայրս այսպէս կոչուած ամբուլատորիայում (դարմանատուն), պոլիկլինիկա հասկացէք, երեխան գրկին դուրս արեցին: Ազգականների մօտ ապրեցինք, թէեւ նրանք էլ տեղ չունէին. կոմունալ յարմարութիւններով մէկ սենեակնոց բնակարան էր: Մօրաքոյրս էր: Հօրս ազգականները Կրասնոդարի երկրամասում էին ապրում: Լուր տուին, որ իրենց մօտ մեկնենք: Մինչեւ քսանեօթը թիւն այնտեղ ապրեցինք: Այդ ժամանակ Երեւանում մաշկային դիսպանսեր բացեցին ու, մասնագէտ չունենալով, մօրս հրաւիրեցին աշխատանքի: Սակայն բնակարան չխոստացան: Մայրս աշխատանքի ընդունուեց, սենեակ վարձով ապրելով. այդպէս՝ երեսուն տարի:

Շատ ծանր պայմաններ էին, ու դրանց գումարուեց երեսունեօթը թուականը: Երեսունութին մեզ «դատն» ու նորից մօրս ազատեցին աշխատանքից:

– Միայն այն պատճառով, որ Արամ Մանուկեանի կինն է եղել:

– Այո, բա էլ ինչի՞ համար: Մայրս կրթուած, ազնիւ, իր գործին, իր մասնագիտութեանը նուիրուած անձնաւորութիւն էր: Առաւօտեան գնում էր մի աշխատանքի, ճաշին գալիս, ինձ կերակրում, ապա նորից դուռը ինձ վրայ փակում. գնում մի ուրիշ աշխատանքի: Դա էր նրա ամբողջ կեանքը: Բայց մի «գեղեցիկ» օր նրան կանչեցին ու ասացին, որ աշխատանքից ազատում են:

Այսպէս երկու տարի նորից անտէր մնացինք: Ես էլ փոքր էի, այն տարիքին չէի, որ կարողանայի աշխատել, տուն պահել, մօրս հոգսը թեթեւացնել: Հանգիստ էլ չէին տալիս վտարելուց յետոյ: Կանչում էին, «հետաքրքրւում» թէ ինչ նամակագրութիւն ունենք, ինչ կապեր:

– Արտասահմանի հետ անշուշտ:

– Այո, ի հարկէ: Իսկ մենք ոչ մի կապ չունէինք: Ոչ մի: Ոչ ոք մեզնով չէր հետաքրքրւում: Մայրս հիպերտոնիկ հիւանդութիւն ունէր: Այնքան տարաբերեցին, կաթուած ստացաւ ու վախճանուեց:

– Ո՞ր թուին:

– Վաթսունհինգին:

– Դուք Երեւանի համալսարանն էք աւարտե՞լ:

– Այո, բայց մինչ այդ ես երաժշտական կրթութիւն եմ ստացել: Երեսունվեցին աւարտել եմ երաժշտական ուսումնարանը եւ ընդունուել կոնսերվատորիա, որն աւարտել եմ քառասունմէկին:

– Ի՞նչ դասարան:

– Դաշնամուրի: Եղենիա Խորովեանն է եղել դասատուս: Կոնսերվատորիան աւարտելուց յետոյ, Սայեաթ – Նովա երաժշտական դպրոցում քանիօթը տարի աշխատել եմ: Ասեմ, որ այդ տարաբերումների ժամանակ մօրս թոյլ էին տուել աշխատելու: Համալսարանն աւարտելուց յետոյ, արդէն պատերազմն էլ էր աւարտուել, ինձ պահեցին ամբիոնում, եւրոպական գրականութեան: Այսպէս երկու տեղն էլ աշխատում էի, ապա 60-ականի կէսերին դիսերտացիա պաշտպանեցի, եօթանասունվեցին տեղափոխուեցի Մոսկուա:

– Այդ տարիներին, մենք մի պատահական հանդիպման ժամանակ խօսեցինք Արամ Մանուկեանի մասին:

– Այո, դա երբեք չեմ մոռանայ: Վաթսունութին էր կամ վաթսունինին: Մենք հանդիպեցինք Թումանեան փողոցում, «Անոյշ» մթերային խանութի առջեւ, եւ դուք ինձ ասացիք, որ «Ազդակ» թերթը Արամ Մանուկեանին նուիրուած մի ամբողջ էջ է նուիրել: Դուք ի հարկէ գիտէիք, որ ես Արամ Մանուկեանի աղջիկն եմ, եւ կամենում էիք ինձ ուրախացնել: Ի դէպ դարձեալ ձեր միջոցով էր, որ այս տարի լուր ստացայ Հալէպի «Արամ Մանուկեան» մշակութային նոր կենտրոնի մասին:

... Լայն շրջանակով մի մեծադիր լուսանկար է պատից կախ: Արամ Մանուկեանն է:

– Սա իր «բնագիր» լուսանկարն է անշուշտ:

– Այո, թաղման ժամանակ մօրիցս փոքրը վերցրել են, մեծացրել եւ թափօրի առջեւից տարել: Թաղումից յետոյ մօրս են տուել: Իսկ այս մէկը 1909 թուականի լուսանկար է: Քսաներկու տարեկան ընդամէնը: Ես ամէն ինչ պահում եմ, որ հրապարակւում է մամուլում: Ընկերներս, բարեկամներս օգնում են:

Արամ Մանուկեանի արմատները Ղարաբաղում են. այսպէս գիտէին բոլորը: Բայց ահա վերջերս հրապարակումներ եղան, որ ծնուել է Կապանի շրջանում: Եւ այդ առթիւ տօնակատարութիւններ էլ արեցին: Այդ կապակցութեամբ Մոսկուայից դուք մի ճշտում էլ ուղարկեցիք «Ուրբաթ» պարբերականին:

– Որքան յիշում եմ, մեր ազգականների շրջանում, մեր ընտանիքում Կապանի մասին խօսք չի եղել: Ես հաստատ համոզուած էի, որ հայրս Շուշիում է ծնուել: Երբ վաթսունհինգ թուականին պատմաբան – գրող Յարութիւն Թուրշեանը Սարդարապատի մասին յօդուած գրելու կապակցութեամբ հանդիպեց ինձ հետ, այդ հանդիպման ժամանակ էլ խօսք եղաւ ծննդավայրի Կապանի շրջանի մասին: Ասացի՝ չի կարող պատահել, որովհետեւ մեր ընտանիքում բոլորը նրան շուշեցի գիտէին: Յետոյ, վերջերս երբ իմացայ Զէյվայի տօնախմբութիւնների մասին, չուզեցի վշտացնել մարդկանց: Գուցէ եւ այնտեղ է ծնուել, չգիտեմ:

– Հիմա Արամ Մանուկեանը այլեւս բանտարկեալ չէ: Ի՞նչ կ'ասէք այս մասին:

– Դա ինձ համար շատ անսպասելի էր: Շատ: Ես երբեք չեմ մոռանայ մօրս խօսքերը, որ ասաց մահանալուց առաջ. «Ես չտեսայ, դու կը տեսնես: Չի կարող որ հայ ժողովուրդը մոռանայ Արամին, չգնահատի նրան: Հնարաւոր բան չէ: Վաղ թէ ուշ դու կը տեսնես դա»: Բայց տարիները գալիս էին, ես արդէն հաշտուել էի, որ դա չեմ տեսնի: Եւ յանկարծ այսպիսի փոփոխութիւն: Սա, ի հարկէ, ինձ համար սրտահաճ էր, եւ ես խորն ապրումներ ունեցայ: Անչափ երջանիկ եմ, շնորհակալ, որ մարդիկ ջանք չեն խնայում հօրս յիշատակը յաւերժացնելու, նրա գործունէութիւնը ըստ արժանւոյն գնահատելու համար: Վերջին հաշուով, Արամ Մանուկեանը իր ամբողջ գիտակցական կեանքը, սկսած պատանեկան տարիներից, նուիրել է իր ժողովրդի ազատութեան գործին:

– Թաղման վերաբերեալ ի՞նչ է հասել ձեզ:

– Թաղումը, հասկանալի է, չեմ յիշում: Բայց դրա մասնակիցներից մի քանիսը դեռ ողջ են, որոնք ինձ պատմել են: Պատ-

մել են, որ դա մի խորը համաժողովըր-դական վիշտ էր, ամբողջ Երեւանն էր լցուել Ցարսկայեա, այժմ Սպանդարեան փողոցը: Ողբում էին բոլորը՝ մեծից փոքր: Մարդիկ այն կարծիքի են եղել, որ Արամի մահով կարծես ամէն ինչ պիտի վերջանայ, եւ ժողովուրդը կարծես առանց հարազատի, առանց հօր պիտի մնայ:

Նրան թաղել են այժմեան Կոմիտաս զբօսայգում: Այն տարիներն այդտեղ Երեւանի կենտրոնական գերեզմանատունն էր: Պիտի յուշարձան կանգնեցնէին գերեզմանի վրայ: Սակայն, ինչպէս գիտէք, Դաշնակցական կառավարութիւնը չհասցրեց՝ տասնիւր, քան, դժուարին թըւականներն էին, դա հնարաւոր չեղաւ: Երբ վերադարձանք «առաջին աքսորից», Երեսունչորս - երեսունհինգ թուականներին մամուլում յայտարարութիւն երեւաց, որ այն մարդիկ, ովքեր հարազատներ ունեն այդտեղ թաղուած, կարող են նրանց աճիւնները տեղափոխել, որովհետեւ գերեզմանատան տեղում զբօսայգի է ցցուելու:

Ես, տասներհինգ - տասնվեց տարեկան աղջնակ, մօրս հետ գնացի գերեզմանատուն: Աւելի շուտ, մայրս տարաւ, ասելով, որ գոնէ թող հօրը մահացած տեսնի: Քանի որ ցինկէ դագաղում է թաղուած, եւ բացի դրանից, դիակն էլ զմռսած էր, լաւ պահպանուել էր: Բանուորների անըզգուշութեան հետեւանքով դէմքը ծածկող ապակին կոտրուեց, եւ դէմքը երեւաց. ես իմ կեանքում առաջին անգամ այդպէս տեսայ հօրս: Մումիայի իմաստով պահպանուել էր՝ պեխերը, մօրուքը, դիմագըծերը: Շատ ծանր տարայ, մօրս մասին էլ չեմ խօսում:

Ցետոյ տարանք, թաղեցինք Ներկայիս կամօ զբոսայգի մօտ. այնտեղ գերեզմաններ կային: Սակայն նորից յայտարարութիւն. այդ շրջանում էլ չէնքեր պիտի կառուցեն: Նորից գնացինք: Մայրս ասաց. «գիտե՞ս ինչ, հիմա պիտի այնքան հեռու թաղենք, որ քաղաքն այլեւս չհետապնդի ու չգտնի նրան»: Պատկերացրէք, անգամ մեռլի, թէ ինչ է նշանակում մի մարդու թաղել երեք անգամ: Ծանր բան է, չէ՞: Թաղեցինք Թոխմախան լճի գերեզմանոցում: Սկզբից մի փոքր չիրմաքար դրինք. ասնը տղամարդ չկար: Միակ տղամարդը մօրաքրոջս ամուսինն էր, նրան էլ բանտարկել էին: Մայրս կըտակեց. գերեզմանը չկորցնես: Ինչպէ՞ս կարող եմ կորցնել, ասացի նրան, անհոգ եղիր: Երբ մայրս վախճանուեց, նրան էլ հօրս կողքին թաղեցի: Ապա բանաւէր Վարագ Առաքելեանի, ազգականներիս օգնութեամբ, խաչքար դրեցինք: Այսպէս պահեցինք հօրս գերեզմանը:

- Եօթանասունվեցից յետոյ դուք Երեւանում չէք եղել:

- Ես շատ ծանր հիւանդացայ, սրտի խանգարումով: Մոսկուա էի տեղափոխուել եւրոպական գրականութեան գծով մասնագիտութեանս մէջ խորանալու, դիսերտացիա պաշտպանելու համար: Սակայն մի քանի տարի աշխատելուց յետոյ հիւանդացայ, թողեցի աշխատանքը: Վախենում եմ գալ. Երեւանը բարձր է, առողջութիւն չունեմ:

- Ափսոս, ձեզ, անշուշտ շատերը կ'ուզենային տեսնել:

- Ես էլ եմ ափսոսում: Գուցէ՞ մի քանի օրով: Առողջութիւնս լաւ չէ:

- Ասացէք, որ ընկեր - բարեկամները Արամ Մանուկեանի վերաբերեալ նիւթեր են հայթայթում ձեզ համար:

- Այո, այստեղ են:

- Մտադի՞ր էք որեւէ ձեւով, գրաւոր մի յիշատակ թողնել:

- Դժուարանում եմ ասել:

- Յաջողութիւն եմ մաղթում ձեզ, նաեւ ցանկանում, որ լինէք Երեւանում:

- Շնորհակալութիւն: Տայ Աստուած:

Վ. ՍԱՆԹՐԵԱՆ
(Արմէնփրէս» թղթակից)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՓԱՌԻՍՈՍ ԳԱՒԱՌ
ԳԻՒՂ ՉԱՐԴԱԽԼՈՒ

Արցախի նահանգ, Փառիսոս գաւառ, ունեցած է ութ գիւղ, 1051 ծուխ, ութ եկեղեցի եւ ութ քահանայ:

Չարդախլու գիւղ, Փառիսոսի ութ գիւղերէն մէկն է. հիմնուած է Ջակիրի (Հարեան գիւղ) արեւմտեան կողմը, բնակիչները բնիկ են. ծուխ 200 (Մ. Բարխուդարեանց, Արցախ 1895 թ., էջ 321):

Սակայն այստեղ թիւրիմացութիւն մը կայ՝ կամ զուգադիպութիւն: Թերթենք Լէոյի Ը. հատորին ծանօթագրութիւնները. «Մաղաւուզ կամ Չարդախլու գիւղը գտնուում է Տրտու - Թարթառի աջ ափի մի բարձրութեան վրայ, Մեծշէնից հիւսիս: 18-րդ դարի Շուշուայ խանի խարդաւանքներից զզուած բնակչութեան մեծ մասը գաղթել է Շուլաւերի կողմերը, ապա իր կէսն այնտեղ թողնելով, վերադարձել Գանձակ - Ուտիքի հարաւային մասը, հիմնել այժմեան Խանլարի շրջանը Չարդախլու գիւղը, որից վերջին երկու դարում դուրս են եկել նշանաւոր զօրահրամանատարներ Բաղրամեան ու Բաբաջանեանը»:

Կասկած չկայ որ մառեշալները Չարդախլուէն են. սակայն ո՞ր Չարդախլուէն՝ չփոթը հոն է:

Արցախ նահանգի Ջրաբերդ գաւառը նոյնպէս ունեցած է Չարդախլու անունով գիւղ. «Բնակիչք շատ վաղ՝ տեղափոխուած են Մեծախնեաց Մաղաւուզ գիւղէն այստեղ» (Մ. Բարխուդարեանց):

Այս Չարդախլու - Մաղաւուզը այժմ կը գտնուի Լեռնային Ղարաբաղի Մարտակերտի շրջանը, այլ ոչ թէ Խանլարի: Այդ գիւղին մասին յիշատակած է նաեւ Րաֆֆին (Հատոր 9, Երեւան 1987, էջ 281):

Հետեւաբար, մառեշալները Փառիսոս գաւառի Չարդախլուէն են (այժմ Ատրպէջանի Շամխորի շրջան), այլ ոչ թէ Ջրաբերդի Մաղաւուզ - Չարդախլուէն:

Ը. - Ժ. դարերու որոշ պատմական աղբիւրներ կցկտուր տեղեկութիւններ կուտան, որ այժմ Ատրպէջանի մաս կազմող այդ տարածքին վրայ ապրած են Հայեր եւ այն կոչուած է Չարդախ, որ պարսկերէն կը նշանակէ 14 եւ եղած է Գարդմանայ իշխանութեան 14-րդ բնակավայրը: Այլ պատումի մը մէջ կը նշուի թէ Չարդախ - Չհարդախ բառն է, որ կը նըշանակէ չորս սար եւ որ յետագային տաբաղարձուեր է Չարդախլու, իսկ վրացական բառարանում այն թարգմանուած է «Ոսկէ հովիտ»:

ՆԱՅԻՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
Երեւանի Համալսարանի
ուսանողուհի

«ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Յուշամատեան» նորաստեղծ կազմակերպութիւնը, որ Հայաստանի բռնադատուած քաղաքացիները արդարացնելու, անոնց անունը վերարժանաւորելու ուղղութեամբ մեծ գործունէութիւն ծաւալած է, հանդիպում մը ունեցած է Հայաստանի Պետական Ապահովութեան Կոմիտէի (Պ.Ա.Կ.) ղեկավարութեան հետ: Քըննարկուած են ստալինեան բռնութիւններու զոհերուն արդարացման, Պ.Ա.Կ.-ի դիւաններու հանրութեան բացման, զոհերու թաղումներու տեղերը ի յայտ բերելու հարցերը:

Պ.Ա.Կ.-ի նախագահ՝ Յուսիկ Յարութիւնեան նշած է որ 1920-էն 1953 Հայաստանի մէջ բռնութիւններու ենթարկըուած է 25 հազար հոգի, որոնցմէ քսան հազարը արդէն վերարժանաւորուած է: Իսկ 1946-ի ջրհեղեղին՝ Պ.Ա.Կ.-ի նկուղներուն մէջ գտնուող թղթածրարներուն մէկ մասը ոչնչացած է:

«Յուշամատեան» Ընկերութեան Խորհուրդը եւ Հայաստանի Պ.Ա.Կ.-ը դիմած են բնակչութեան՝ խնդրելով հաղորդել ստալինեան բռնութիւններուն զոհ գացած անձերու թաղման վայրերը:

«ՀԱՅ ԼՐԱԲԵՐ»

Մոսկուայի հայկական մշակութային Ընկերութեան «Հայ Լրաբեր» թերթը իշխանութիւններուն կողմէ պաշտօնական օրինականացած ստացած է: Ցարդ թերթին հրատարակութեան գործը կը կաղար, ան լոյս տեսած էր անկանոն կերպով եւ տպագրուած էր նոյնիսկ Երեւանի մէջ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ՝ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի

ՎԱԼԱՆՍ. - Ազէտեալ հայրենի աշխարհի մեծ դժբախտութեան Բ. տարելիցին առիթով, Դեկտեմբեր 7-ին, Ուրբաթ օր, Վալանսի հայ գաղութը վայելուչ հանդիսութեամբ ոգեկոչեց եւ սգաց մեծ աղէտը, Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժը:

Արդարեւ, ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս, Վալանսի Ազգային Միութիւնը նախաձեռնութիւնը առած էր եւ իր շուրջ համախմբած Վալանսի բոլոր կազմակերպութիւններն ու միութիւնները համազգային տարողութեամբ նշելու եւ յիշատակը յաւերժացնելու համար մեր հայրենի բիւր նահատակներուն, որոնք զոհը եղան ահաւոր երկրաշարժին:

Կէսօրուան ճիշդ ժամը 12-ին, Վալանսի Ապրիլեան Նահատակաց Յուշարձանին շուրջ հաւաքուած էր ստուար բազմութիւն մը, կրօնական ներկայացուցիչներէ, պետական անձնաւորութիւններէ եւ ազգայիններէ բաղկացած:

Ազգային Միութեան նախագահ՝ Տոքթ. Մարք Գոհարեան սրտի խօսքը արտասանելէ ետք, յաջորդաբար խօսք առին, քաղաքապետարանի ներկայացուցիչը, փոխ - քաղաքապետ՝ Պր. Ֆավրա: Ապա, վերապատուելի Ժ. Լեւոնեան, սրտառուչ ճառով մը (հայերէն) վեր առաւ աղէտին հետեւանքները եւ Հայրենիքի օգնելու կարեւորութիւնը, աղերսը...:

Կաթողիկէ համայնքի կրօնաւոր՝ Զանտըրեան վարդապետի աղօթքով վերջ գըտաւ սգահանդէսը: Նարեկ Խաչիկեր Քահանայ Վարդանեան կը բացակայէր հիւանդութեան պատճառաւ:

Միայն մէկ բան ... տակաւին երկու տարի ետք եւ տակաւին երբ այնքան թարմ է աղէտը, Վալանսի եւ շրջակայից քսան ութ (28) կազմակերպութիւն - Միութիւններէն, միայն վեց (6) հատը ծաղիկ ուղարկած էր...

Ցիշատակն Նահատակաց օրհնեալ եղիցի:

Հ.Բ.Ը.Մ.

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Վալանսի մասնաճիւղը, Դեկտեմբեր 3 եւ 6-ին, երկօրեայ հանդիսութիւններ կազմակերպած էր իր կեդրոնին մէջ:

Դեկտեմբեր 3-ի երեկոյեան, անդամական հաւաքոյթն էր, ուր եկած էին ստուար թիւով հին եւ նոր անդամներ, ծանօթանալու եւ վերանորոգելու համար իրենց ծառայելու կամեցողութիւնը միութեան եւ անոր միջոցաւ հայ շրջանակներուն:

Մասնաճիւղի նախագահ տոքթ. Ժ. Ն. Կօշկարեանի բացման խօսքէն ետք՝ Տիկնանց Նախագահուհին Տիկին Հերմինէ Քէչիչեան, որ մասնակցած էր Միութեան համաշխարհային ժողովին, Լոս - Անճըլըսի մէջ, Նոյեմբեր 16, 17 եւ 18-ին, կարեւոր տեղեկութիւններ տուաւ անդամ - անդամուհիներուն Միութեան նուաճումներուն մասին:

Դեկտեմբեր 6-ին, Հինգշաբթի օր, կէսօրին, ստուար թիւով Տիկիններ հաւաքուած էին եւ Միութեան կեդրոնը, կէս - օրուան ճաշով եւ պատշաճ յայտագրով բացումը կատարելու համար «Ակումբի Օր»ուան, որ տեղի պիտի ունենայ ամիսը անգամ մը, աւելի սերտացնելու եւ աշխուժացնելու համար հայկական շրջանակը եւ սովորութիւնները:

Այս առթիւ, գոհունակութեամբ նշենք թէ՝ Տիկինները, ստացուած եկամուտով օգտակար պիտի հանդիսանան Հայրենիքի երախաներուն:

Ա. Բ.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

Թ Է Ո Դ Ի Կ

ՏԻԱՏԻՆ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Բագրեւանդ գաւառի աղէտալի գաղթականութեանց հետեւանօք «Ս. Յովհաննէս» մենաստանի թեմերը հետզհետէ նուազեցան: Ամբողջ Ջիրասի դաշտին մէջ հազիւ քանի մը գիւղեր կային, անոնք ալ թըշուառութեան մատնուած: Իսկ վերջին Ջուլումը նկաւ գլխովին ամայացնել մնացորդ չէն վայրերն ալ:

ԱՆԹԱՓ

Պայազիտի կառավարութեան հինգ բաժանումներէն մին է Անթափ (իր հարթ դիրքին պատճառաւ «անտափ» յորջորջուած), որ կը համապատասխանէ Տուրուբերանի երբեմնի Տուարածատափ գաւառին: Սահմաններն են՝ արեւելքէն Արածանին, հարաւէն Քէսուքի ջուրը, արեւմուտքէն Բարադան լերինք (որ Խնուսը կը բաժնեն Անթափէն), իսկ հիւսիսէն Ղըլըճ Կէտիկի շղթան՝ որ Ալաշկերտի եւ Անթափի միջեւ սեպացած է: Ունի 100 քրտաբնակ գիւղեր, դարուկէս առաջ դուտ հայաբնակ եւ մէկ դար առաջ ժողովըրդական կէսը Հայ (վերջերս իր 8 հազար բնակչութենէն 500-ը միայն Հայ մնացած): Սրբավայրերու բազմաթիւ մնացորդներ կան Անթափի մէջ եւ իր Քիւրտ գիւղերէն շատերը կը կրեն դեռ հայեցի յորջորջում, ինչպէս Սեւք, Տէրըք, Կաւէ, Կալէ, Խեւէ եւայլն:

Իր հայաբնակ սակաւաթիւ գիւղերէն յիշենք Բադնոցը, որ առենօք 80 գիւղերէ բաղկացած վիճակ մըն էր՝ Տուրուբերանի Ապահունեաց գաւառի արեւելակողմը: Տարիներու ընթացքին, աղէտալոծ Հայ բնակչութեան Ռուսիա գաղթումներուն հետեւանօք, այդ թիւը մինչեւ 3-ի իջաւ, որոնց վրայ դեռ վերջին ժամանակներս կ'իշխէր հայատեացի Հիւսէյին: Բոլորէն այս Բադնոցը միայն մնաց՝ իր Ս. Աստուածածին Եկեղեցիով՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մարգար Քահանայ Մարգարեան.- Ծընած 1874-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1900-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկ. Խոստեղեանէ:

6.- ԽԱՐԲԵՐԴ

ՄԱՄՈՒՐԷԹ ՈՒԼ ԱԶԻԶ նահանգը բաժնուած է երեք «սանճագ»ներու.-

Ա) Սէզրէ, Խարբերդ, Արաբկիր, Ակն եւ Կապան Մատէն:

Բ) Մալաթիա, Պէհէսնի եւ Հիսնի Մանսուր:

Գ) Տէրսիմ, Խոզաթ, Չմշկածագ եւ Մեծկերտ:

Խարբերդ ի հնումն ամրութիւն էր Չորրորդ Հայոց Հանձիթ գաւառի, յետոյ դըլխաւոր քաղաք Մամուրէթ Իւլ Ազիզի կուսակալութեան: Իր անունը կազմուած է մերձակայ Խար հին աւանէն եւ իր վրայի վաղնջուց բերդէն: Կառուցուած է քարալեռի մը վրայ. մօտերը կան կից լեռներ, բլուրներ եւ ժայռեր: Իր բարձր դիրքով՝ կը նայի սխրալի այն մեծ Հովիտին վրայ՝ որ Ուլ եւ Գուզ «օվա»ները կը ձեւացնէ եւ որուն պիտի անդրադառնանք քիչ յետոյ: Խարբերդ Տիգրանակերտէն հեռու է 25 ժամ: Հիւսիսային լերանց ստորոտը ծեծելով կ'անցնի Եփրատ, որուն մէջ, բըղխեալ անհամար Հայոց դիակներէն զատ, կամովին նետուող Հայուհիներ ալ եղան եղերաշուք տարին, յանուն պատուոյ եւ կրօնի:

(Շար. 150)

Այրի Տիկին Խաչիկ Քիւչիւքեան,
Այրի Տիկին Ժորժ Քիւչիւքեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մովսէս Քիւչիւքեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Մարտիրոսեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Նարա Մարտիրոսեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր՝

ԽԱՉԻԿ ՔԻՒՉԻՒՔԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 16-ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 19, ժամը 16-ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին, 6 Ավրնիւ Պուրկէն, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Բլամարի Ընթէքոքմիւնալ գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՎԷՆՍԷՆ. –

Տիկին Կարապետ Փափազեան, զաւակներն ու թոռները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտ. 15-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երեքշաբթի, Դեկտ. 18, ժամը 13.45-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին:

106, boulevard de la Libération
94300 Vincennes

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոյեմբեր 25-ին, հանգուցեալ խաչուհիներու յիշատակին տեղի ունեցած հոգեհանգիստին առթիւ.

Տիկին Մարկրիթ Գումրուեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան, Տիկին Տ. Գոյարիկեան, Օր. Ա. Տէր-Պարսամեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկեան, Տէր եւ Տիկին Էտ. Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Ք. Նեռելեան 300-ական Ֆր., Տիկին Բերկրուհի Ալթունեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մուրատեան, Ոմն, Տէր եւ Տիկին Էտուար Մատիլեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Փափազեան, Պր. Ժաք Պօչնաքեան, Տէր եւ Տիկին Հր. Պասմաճեան, Տէր եւ Տիկին Անանիկ Անանեան, Օր. Օր. Զիլինկիրեան, Տէր եւ Տիկին Ռիչար Անանեան, Տիկին Ա. Ձերչեան, Տէր եւ Տիկին Բարգէն Մութաֆեան, Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Պասուեան 200-ական Ֆր.:

(Շար.)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

60ՐԴ

Տարեկան Ցերեկոյթը

Կիրակի, Մարտ 10, կէսօրէ վերջ, ժամը 14.30-ին

Salle de la Chimie

(Շար. Ա. էջէն)

ումը յետաձգել գարնան: Տեղի տալով Հայ փարիզներու բողոքին, Մոսկուայի պաշտօնական մարմինը յաղթական հռչակած է «Արարատ»ը:

Եթէ այս որոշումը չփոխուի մինչեւ գարուն, «Արարատ» կը մտնէ այսպէսով բաժակի քառորդ եզրափակիչ՝ ուր իր մրցակիցը պիտի ըլլայ յաջողակ տարբերի, Օտեսայի ակումբը:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐ ԲԱԺԱԿԱԿԻՐ

Կէօթպորկ (Շուէտ) տեղի ունեցած աշխարհի բաժակի մրցաշարքին, երկու Հայեր մաս կը կազմէին Խորհրդային Միութեան խումբին՝ Աւագեան եւ Ռուբէնեան: Երկուքն ալ, կումայրեցի, կը պայքարին դասական ոճով, Գագիկ Աւագեան 52 քիլօկրամ եւ Յարութիւն Ռուբէնեան 62 քիլօկրամ դասակարգերուն մէջ: Խորհրդային Միութեան կազմը շահած է բաժակը:

Վ. Մ.

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Մարտիրոսեան ընտանիքէ իրենց մօր՝ Մարինոսի մահուան քառասունքին առթիւ 100 Ֆր., Բարիզ Արմաղանեան 50 Ֆր., Պր. Կարապետ Գալվազեան իր կնոջ՝ Արեգնազի մահուան 2-րդ տարելիցին առթիւ 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահէ Ֆըրնըրճեան Ինճէճեաններու հոգեհանգիստին առթիւ 100 Ֆր.:

Կապոյտ Խաչի Սէն-Ժերմէ Ջ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Ընկ. Սիրարփի Մերտինեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Մերտինեան ընտանիքէ 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Պօյաճեանէ 100 Ֆր.:

Réveillon du Nouvel An
au Collège
TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom Prénom Tél. :

Nombre de places :

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. :

Votre règlement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՆՈՒԷՐԸ
ՀԱՅ ԹԷ ՕՏԱՐ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

NOUVEL ENREGISTREMENT DE LA CHORALE

SIPAN-KOMITAS

(S. K. 10 000, en D. D. D. et K7)

avec

L'ORCHESTRE FRANCAIS D'ORATORIO

(140 Exécutants)

Intitulé

"Pages arméniennes"

de

GARBIS APRIKIAN

l'ensemble sous la direction de l'auteur

Prélude orchestral, Chants nostalgiques, patriotiques et populaires

VOUS POUVEZ-VOUS LES PROCURER :

ARNOUVILLE LES GONESSES - AREVDOUR: 70, rue Jean Jaurès - 95480 Tél.: 39.87.31.08

ALFORTVILLE - M. C. A. : 9, rue de Madrid - 94140 - Tél.: 43.76.55.89

ARCUEIL - Librairie BOGHOSSIAN: 117, ave. Jean Jaurès - 94110 - Tél.: 47.40.81.32

CLAMART - TELECONDORCET: 175, ave. Jean Jaurès - 92140 - Tél.: 46.42.56.17

ISSY-LES-MOULINEAUX - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 6, ave. Bourgain 92130 - Tél.: 46.44.28.52

PARIS - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 15, rue Jean Goujon - 75008 - Tél.: 43.59.67.03
- EGLISE ARMENIENNE CATHOLIQUE: 6,rue Charlot- 75003 - Tél:42.78.31.93
- Librairie H. SAMUELIAN: 51,rue Monsieur Le Prince-75006- Tél:43.26.88.65

DECINES - M. C. A.: 15, rue du 24 Avril 1915 - 69150 - Tél.: 78.49.42.97

VALENCE - M. C. A.: Mme Jeanette Katchikian 32-34, rue Pompery - 26500 Bourg-les-Valence - Tél.: 75.56.61.96

VIENNE - M. C. A. : M. Patrick Tchoboyan 9, rue du Cirque - 38200 - Tél. : 74.53.43.80

MARSEILLE - Mlle Sonia Zéroukian 46, ave. des Olives La Floride; Bât. A1 - 13013 - Tél.: 91.66.95.13

VILLEURBANNE - M. C. A.: 126, ave. Roger Salengro - 69100 - Tél.: 78.94.37.36

et auprès des membres de la chorale.

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies

21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41

présente ses meilleurs vœux pour l'année 1991
et souhaite une bonne fête de Noël

ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը
լաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

Nœud d'Or

Restauration et Entretien de Tapis Anciens

ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ

ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ VOS TAPIS A NEUF

A. BAJAKJIAN (Ց. ՊՁԱՔՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare — 2e cour à gauche
75009 PARIS — Tél. : 42. 81. 33. 21

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 — SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԼԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 20

JEUDI
20 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.433 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.433

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7 / 15)

«ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ»Ի ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

«Վասպուրական» հայրենակցական Միութեան հիմնադիր համագումարը բացուած է Գրիգորիս Եպիսկ. Բունիաթեանի խօսքով: Միութեան հաշուետուութեամբ հանդէս եկած է նախկին վարչութեան նախագահ Փրոֆ. Վարագդատ Յարութիւնեան: Համագումարին աշխատանքներուն մասնակցած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի Ա. տեղակալ Բաբգէն Արարքցեան:

Նորընտիր վարչութեան առաջին նիստին Վ. Յարութիւնեան ընտրուած է հայրենակցական Միութեան պատուոյ նախագահ: Վարչութեան նախագահ ընտրուած է բանասիրեզ Լեւոն Միրիջանեան:

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՆՈՒԷՐԸ

Կումայրիի մէջ տեղծուելիք փայտամշակման ձեռնարկութիւնը կ'ամբողջանայ Յունաստանէն զալիք արդիական սարքաւորումներով, որոնք հայ - յունական յանձնախումբին նուէրը կ'ըլլան աղէտեալ զօտիին:

Հաստոցներն ու գործիքները արտասահմանէն Հայաստան զրկելու, զանոնք տեղադրելու, մասնագէտներու ուսուցման գործը ստանձնած է Յունաստանի «Նիքոս Մանաքարիոզ» մատակարար ընկերութիւնը:

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ - ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՊԱԿ-Ի ՀԵՏ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան հանդիպում մը ունեցած է Պետական Ապահովութեան Կոմիտէի մէջ: Ան յատկապէս նշած է թէ Հայաստանի մէջ տակաւին գոյութիւն ունեցող ընկերային լարուածութիւնը կը խափանէ տնտեսական առաջընթացը: Այդ առաջընթացը, թէեւ յապաղումով, բայց անպայման պիտի ըլլայ, քանի որ մեր քաղաքականութիւնը ժողովրդավարութիւնն է, ընդգծած է Նախագահը: Ասոր յատուկ դրսեւորումը հողի եւ, առայժմ, մանր ու միջին ձեռնարկութեանց սեփականացումն է: ՊԱԿ-ի անդամները պէտք է պայքարին, թոյլ չտալով որ սեւ շուկայով հարստացած մարդիկ իրենց «աղտոտ» դրամները մաքրագործելու առիթ ունենան եւ օրինականութեան քօղին տակ ընկերային անհաւասարութիւնը աւելի խորացնեն: Ընդգծուած է որ ՊԱԿ-ը պէտք է օգնէ բացայայտելու ու չէզոքացնելու զինեալ աւազակախումբերը, կազմակերպուած յանցագործութիւնները, չխուսափելով նշատակել ուղղակի «կնքահայրերը»:

Հայաստանի ՊԱԿ-ը պէտք է բարձրացնէ իր վարկը եւ փարատէ այն համոզումը, որ ան եղած է Մոսկուայի կամակատարը, դաւաճանած է ազգային շահերուն, նշած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեան:

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ԸՆԴԵՐՔԻ ՄԱՍԻՆ

Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկին մէջ տեղի ունեցած է ընդերքի հարստու-

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Ռոն - Ալփ լիկին մէջ հաւանական չէ որ կարելի ըլլայ խաղալ. դաշտերը ձիւնապատ են:

Մարսէյլի շրջանին մէջ, ախոյենական գծով, Սէն - Թիէնթիանի Հ. Մ.-ը՝ որ առաջատար է միշտ, բայց այժմ Մանթոնի ընկերակցութեամբ, պիտի հիւրընկալէ Լա Սիոթայի խումբը: Անցեալ Կիրակի Սէն - Թիէնթիան պարտուած է Մանթոնի մէջ (4 - 1): Իր դաշտին վրայ, հայանուն ախումբը պիտի զանէ վերստին, կը յուսանք յաղթանակի ճամբան:

Հ. Մ. Ը. Մ. - Արծիւ պիտի խաղայ զուրսը: Մրցակիցը՝ Արլ. բաւական զօրաւոր, դժուարութեան մէջ դնելու համար հայ մարզիկները՝ որոնք առաջատար են: Վարիչները, անկասկած պիտի հրաւիրեն տղաքը զգոյշ ըլլալ, խուսափելու համար գէշ անակնկալէ մը, Ֆրանսայի բաժակի մրցաշարքին մէջ իրենց ձեռք բերած փառաւոր յաղթանակէն վերջ: Կրնանք ակնկալել զոհէ հաւասարութիւն:

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

● ՆՈՐ ԱՍՏՂ ՄԸ, ԹԵՐԵՒՍ...

Ատենօք Հայաստան ունէր բարձր կարգի մարմնամարզիկներ, ինչպէս Շահինեան, Ազարեան հայր եւ որդի, Աղնաւուրեան, Ցակորեան եւ քանի մը ուրիշներ: Վերջին տարիներուն, ոչ մէկ «եան» միջազգային մակարդակի վրայ: Թերեւս Աշոտ Գասպարեան մտնէ մօտերս այդ դասակարգին մէջ:

Համամիութենական երիտասարդական (ժիւնիոր) առաջնութեան մէջ, ան ախոյեան հանդիսացած է զուգահեռ ձողերու վրայ եւ չորրորդ՝ ընդհանուր դասաւորումով: Գասպարեան ընդգրկուած է Համամիութենական կազմին մէջ, մարզուելու համար հաւաքարար:

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

Արհեստավարժ (փրոֆէսիոնէլ) կռփամարտը իր առաջին քայլերը կ'առնէ Խորհրդային Միութեան մէջ: Վերջերս, Մոսկուա, տեղի ունեցած են, այդ նպատակաւ ծնունդ առած, կռփամարտի համամիութենական ընկերակցութեան առաջին ախոյենական մրցումները:

Մանուէլ Աւետիսեան, Հայաստանի «ախրող» կռփամարտի փայլուն ներկայացուցիչներէն մէկը, տասը շրջանի համար նախատեսուած մարտի մը ընթացքին, յաղթական հռչակուած է 8-րդ շրջանին իսկ՝ Սերկէյ Վլատիմիրովի դէմ:

Աւետիսեան 29 տարեկան է. կը պայքարի 71 քիլօկրամ դասակարգին մէջ: Անցեալ տարի եղած էր Խորհրդային Միութեան ամաթէօր դեր - ախոյեան:

Վ. Մ.

թիւններու արդիւնաւէտ օգտագործման եղանակներուն նուիրուած գիտաժողովխորհրդակցութիւն մը, որուն մասնակցած են երկրաբաններ, ձեռնարկութիւններու ղեկավար աշխատողներ եւ այլ մասնագէտներ: Ելոյթ ունեցողները խօսած են Հայաստանի մէջ երկաթը, պղինձը, մոլիպտէնը, ոսկին եւ ընդերքի այլ հարստութիւնները տեղւոյն վրայ մշակելու, տեղական կարիքները բաւարարելու մասին:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺՈՐԺ ՄԱՌՇԷ երեք ժամ քառասուն վայրկեան տեւող իր ճառով փորձած է թէ ամրապնդել կուսակցութեան գիծը՝ եւ թէ շատ չխրտչեցնել հակաճառողները, փրկելու համար ինչ որ փրկելիք կը մնայ: Մառշէ կ'ուզէ մանաւանդ վերջնական խզում մը չատեղծել Ֆիթերմանի հետ, որ առաջին օրը շատ կարճ ելոյթ մը ունեցած է, յետագային վերապահելով իր բուն բսելիքները: Ժորժ Մառշէ ընդունած է որ արեւելեան Եւրոպան «ծանրակշիռ ձախողութիւն» մըն է, բայց չէ վարանած ըսելու որ Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը անհաղանդ հնչեցուցած էր, խզած ստալինականութեան հետ: Երկարապատում այս ճառը նորութիւն չէ բերած սակայն: Ջաղկած է ընկերվարական քաղաքականութիւնը, չէշտելով թէ իշխանութիւնը ձախին ձեռքը չէ:

ՃԱՓՈՆ 13 միլիոն տոլարի սննդեղական օժանդակութիւն մը պիտի ընէ Խորհրդային Միութեան (սնունդ եւ դեղօրայք), ինչպէս նաեւ 100 միլիոն տոլարի փոխատուութիւն մը:

ՄԻԹ-ի (Թուրքիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւն) նախկին պատասխանատու մը՝ Ֆերտի Թամէր սպաննուած է առջի օր Պոլսոյ ասիական ափը «անծանօթներու» կողմէ: 1988-ի սկիզբը, Թամէր յայտարարութիւն մը ըրած էր «Միթի չէնքերուն մէջ կիրարկուած չարչարանքներուն մասին ամբաստանեալներու եւ բանտարկեալներու դէմ», որուն արձագանգած էր «Իքիպինէ Տօղրու»:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ նշանակուած վարչապետը՝ Եան Օլշեվսկի հրաժարեցաւ կառավարութիւնը կազմելէ, բոլորովին տարակարծիք ըլլալով Վալեզայի հետ իր կառավարութեան կազմին շուրջ ալ: Տնտեսական ծանր տագնապին, այս ձեւով քաղաքական տագնապ մըն ալ կ'աւելնայ:

1991-Ի ԱՌԱՋԻՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅԻՆ ՀԱՄԱՐ ԻՆՍԷ-ի (Վիճակագրութեանց Ազգ. Հիմնարկ) նախատեսութիւնները շատ մրռայլ են ֆրանսական տնտեսութեան համար: Աճը տեղ քայլ պիտի ընէ եւ հետեւանքը ծանր է գլխաւորաբար աշխատանքի գետնին վրայ: Աւելի քան 100 հազար նոր գործազուրկներ պիտի աւելնան: Գալով արտաքին առեւտուրին, ուղղակի աղէտի պատկեր մը կը պարզուի:

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԻ ուղղագրութեան նոր կանոններու դէմ դիմադրութիւնը կը կազմակերպուի: Բազմաթիւ գրագէտներ համախմբուած են եւ վճռած նկատի չառնել նոր կանոնները իրենց ստեղծագործութեանց մէջ: Ծանօթ է, որ դիւրացնելու համար ուղղագրութիւնը, նախատեսուած է ջնջել բառերը միացնող գծիկները, ջնջել aécsaն սիրքոֆլէքսը, թռեման տեղափոխել, փէ - աշ-ով կարգ մը բառեր (ինչպէս նէնիւֆար) էֆ-ով գրել եւայլն: Այլ խօսքով, աշակերտներու եւ ուսանողներու անգիտութիւնը քաջալերելու համար, լեզուն է որ կը զիջի իր սկզբունքները, փոխանակ դպրոցականներուն պարտադրելու ուղղագրութիւն գիտնալ: Դէմ եղողները կ'առարկեն նաեւ թէ ոչինչ կը լուծուի այս ձեւով եւ կ'ըսեն. - «Անոնք որոնք գիտէին պիտի տարակուսին, անոնք որոնք չեն գիտեր, բնաւ պիտի չգիտնան»:

ՊՐՈՒՍԷԼԻ մէջ, Եւրոպայի «12»ները որոշեցին չընդունիլ Իրաքի Արտաքին նախարարը, եթէ ան նախապէս Միացեալ - Նահանգները չերթայ: Այս որոշումը շատ գոհ ձգած է Նախագահ Պուշը: Գալով Սատտամ Հիւսէյնի, Միջձաւոր - Արեւելքի բոլոր հարցերը (Ծոց, Պաղեստին, Լիբանան) կապուած են իրարու հետ. այդ խսկ պատճառով Արտաքին նախարարութեան մէկ բանբերը յաւ յայտնած է որ «12»ները երեք տարբեր բանաձեւեր քըւէարկած ըլլան Միջձաւոր - Արեւելքի հարցերուն շուրջ: Պաղդատ, սակայն պիտի չկնայ օգտագործել Ապահովութեան Խորհուրդի անկարողութիւնը համաձայնութեան մը գալու Պաղեստինցիներու վիճակին շուրջ գրուեալ հողամասերուն մէջ: Սատտամ Հիւսէյն չուզեր որ իր Արտաքին Նախարարը Ուաշինկթըն երթայ ընթերցումը մաիկ ընելու համար Ապահովութեան Խորհուրդի բանաձեւերուն: Արաբ դիւանագէտ մը կը նկատէ. - «Հարցը հոն է որ Պուշ միայն մէկ բանի մասին կ'ուզէ բանակցել. Իրաքին անձնատուութեան պայմանները: Խորհիլ թէ Սատտամ Հիւսէյն յանկարծ սեղանին տակը պիտի սողայ, կը նշանակէ չճանչնալ Արաբները»:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ Արտաքին Նախարար՝ Շեւարնածէի Անգարայի մէջ տուած մամուլի ասուլիսը Իրանի կողմէ խիստ հակազդեցութեան պատճառ դարձած է. Նախարարը մամուլի ասուլիսին ընթացքին ըսած է թէ իր անձնական կարծիքով, եթէ Իրաք Քուէյթէն քաշուելու մասին յստակ գիրքորոշում արտայայտէր, հողային ամբողջականութեան մասին իրեն ապահովութիւն տրուած կ'ըլլար: Իրանեան մամուլը Շեւարնածէի այս արտայայտութիւնը մեկնաբանած է այն ձեւով որ եթէ Իրաք Քուէյթէն չքաշուի, պիտի վտանգուի իր հողային ամբողջականութիւնը. իսկ ասիկա պիտի նշանակէ ազդանշան մը որ Թուրքիա կրնայ յարձակիլ Քերքիւքի վրայ: Իրանեան «Թեհրան Թայմզ» թերթը գրած է թէ սահմաններու փոփոխութեան մը պարագային տագնապը պիտի սաստկանայ. հոն ըսուած է որ Իրան - Իրաք պատերազմը առաջին փուլն էր, Քուէյթի գրաւումը երկրորդ, իսկ տագնապի երրորդ փուլի մը պարագային Արաբ ժողովուրդները դէմ - յանդիման պիտի մնան, ապա Արաբները եւ Թուրքիա: Իսկ նման զարգացումի մը պարագային, դժուար է գուշակել թէ ինչ կ'ըլլայ հետեւանքը: Շեւարնածէի վերոյիշեալ արտայայտութեան մասին Մոսկուայի կեցուածքը կը ծանրանայ անոր անձնական բնոյթին վրայ:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌՈՒՍՏԵՍԻԼԻ հանրային կայանները (2 եւ 3) տագնապը չեն կրնար թօթափել եւ մանաւանդ ԷՖ - ԷՌ 3 վերջնագիրներու ճակատամարտի վերածուեցաւ Երեքշաբթի օր: 3-րդ կայանի անօրէնութիւնը մինչեւ ժամը 19 պայմանաժամ տուած էր աշխատանքը վերսկսելու, սենտիքաներն ալ նոյն պայմանաժամով պատասխանեցին, հրաւիրելով Ֆիլիփ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱԿՈՂ ԼՈՅՍԸ

Որքան ալ «փոփոխութիւն» բառը ամէնէն աւելի յաճախականութեամբ գործածուող եղբ ըլլայ վերջին երկու տարուան Հայաստանի իրավիճակին մասին գրողներու եւ խօսողներու համար, չի կրնար պարփակել «հին»էն ու ընթացիկէն այն հիմնական տարբերութիւնը որ կը մարմնաւորէ երկրին ներկայի վարչապետը՝ Վազգէն Մանուկեան։ Ճիշդ է որ իշխանութեան գլուխ անցած ամբողջ խմբակին գլխաւոր յատկանիշը կը կազմէ «նոր»ութիւնը, սակայն Վազգէն Մանուկեան կը ցանցառնուի գրեթէ բոլորէն, քաղաքական իրավիճակի իր նուրբ, խելին վերլուծումներով, ուղղակի նպատակին դիմող արտայայտումներու արտայայտութեամբ, ու հեռանկարներու, ծրագիրներու կարուկ ու վերջին ծայր արմատական առաջարկներով, որոնք դժուար թէ տարկութիւն բանաձեւելու առիթ ընծայեն։

Այս բոլոր յատկանիշներուն մէկտեղումը որ յաճախադէպ պարագայ չէ բնաւ ոչ իսկ Արեւմուտքի ամէնէն զարգացած երկիրներու իշխանութիւններուն համար, անգամ մը եւս կը շեշտուի Վազգէն Մանուկեանի ելոյթով, Գերագոյն Խորհուրդի բեմէն (Նոյեմբեր 30)։

Առանց գործութիւնները քօղարկելու մխող սովորական ոլորապտոյտ ու ճանճրացնող ճառերու, ան ամէնէն ուղիղ մօտեցումով կը նշդրակէ հարցերու հանգոյցը, առանց այլեւայլի մատնանշելով ցաւոտ կէտերը, ապա պարզելով իր դիտարկումներն ու առաջարկները։

Քանի՞ ղեկավար կարելի է յիշել որ Վազգէն Մանուկեանի անկեղծութեամբ դիմէ ժողովուրդին անոր բարձրագոյն ատեանին բեմէն ու առանց կէտ մը ծամծմելու, քօղարկելու, պարզէ կացութիւնը. ան կ՚ըսէ. - «Մենք ընդունեցինք Հռչակագիր Հայաստանի անկախութեան մասին։ Որոշ քայլեր այդ ուղղութեամբ արուեցին, բայց ես պէտք է ասեմ որ այս ճանապարհով գնալով մենք անկախութիւն չենք ստանայ։ Ի՞նչ է կատարւում։ Մենք սպասում ենք։ Այսինքն՝ անկախութեան գործընթացը Գերագոյն խորհուրդը, Նախարարների խորհուրդը ինչ - որ չափով իրենց վրայ վերցնելով, որոշ ակիւսներ կառուցելով անկախութեան համար, այնուամենայնիւ հիմնական գործը թողել են պարոն Գորբաչովին, որ նա երկիրը կը քանդի եւ մենք անկախութիւն կը ստանանք»։

Ընկալեալ բոլոր համակարգերը գլխիվայր շրջող կարականութեամբ մը ան նոյնիսկ չի վարանիր ըսելու.- «Ժողովրդի համար շատ ծանր է երբ չկայ նախագիծ, չկայ քայլերի հերթականութիւն, որը լուծում է ժողովրդի առջեւ դրուած խնդիրները»։ Եթէ մէկդի դրուի ժամանակակից ժողովրդականութիւն՝ շահելու դիւրին ու այլեւս, իր ազդեցութեան կարողականութիւնը թօթափած ապամավարութիւնը, քանի՞ ղեկավար կարելի է գտնել որ այս անկեղծութեամբ պարզէ իր գլխաւորած իշխանութեան այսքան ծանր պակասը։

Եւ ահա իր լուծումի առաջարկն ալ, պակասը լրացնելու համար. «պէտք է աւելի որոշակի լինենք. անհրաժեշտ է հանրաքուէ անցկացնել, պարզել ժողովրդի կարծիքը, արժանապատուութեամբ, առանց առնակատումների գնալ Մոսկուա եւ պայմանագիր կնքել թէ քանի տարով է այս անցման շրջանը եւ յստակացնել թէ փուլ առ փուլ ինչպէս է իրականացուելու մեր անկախութիւնը։ Հակառակ դէպքում, մենք անում ենք մի քայլ, Մոսկուան անում է հակառակ քայլը եւ պարզւում է որ մենք տոփում ենք նոյն տեղում»։ Ան դէմ է հետեւելու Լատվիայի օրինակին. «չեմ գտնում որ կ՚ըսէ, առնակատումն այսօր օգուտ կը տայ, իսկ նստել տեղում եւ մտածել որ մենք խորամանկութիւն կ՚անենք եւ դիմացինները այդ խորամանկութիւնները չեն հասկանայ, եւ թոյլ կը տան մեզ առաջ գնալ՝ անհեթեթութիւն է»։ Ան քաղաքական ուղեգիծ ունենալու անհրաժեշտութիւնը կ՚առնչէ նաեւ Արցախի խնդրին. «անկախութեան ճանապարհով գնալու ուղին յստակացնելը, կը յստակացնէ նաեւ Արցախի հարցը։ Մենք կ՚իմանանք թէ ինչ պէտք է անենք»։

Կեդրոնանալով աւելի մանրակի հարցերու վրայ, նոյն անկեղծ ու սրի շեշտով կը շարունակէ. - «մենք փորձում ենք որոշ կադրային փոփոխութիւններ անել։ ... Առաջ շրջանները տէր ունէին։ Դա շրջկոմի Ա. քարտուղարն էր։ Վատ էր։ Բայց շրջանը տէր ունէր։ Մենք այդ համակարգը քանդեցինք։ Եւ ճիշդ արեցինք։ Բայց փոխարէնը չստեղծեցինք նոր համակարգ»։ Այս բոլէ եւք, անվերապահօրէն կը շարունակէ, իր քննադատական սլաքները ուղղելով նոյնինքն այն ատեանին որուն բեմը որպէս խօսքի ամպիոն ունի. «Կադրային քաղաքականութեան բնագաւառում մենք սկսեցինք զրոյից։ Եւ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՄԵԶ ՍԱՏԱՐ ՉԿԱՆԳՆԵՑ (ընդգծումը Ա. Թ.)։ Յետոյ կ՚աւարտէ իր ելոյթը, երկրին ղեկը վարելու կոչուած ղանդուածին յուշելով նաեւ անոր կեցուածքին հետեւանքներն ալ. «մենք փաստօրէն հնարաւորութիւն ենք տալիս դրսի ուժերին կազմակերպուած ձեւով ազդել մեր կադրային քաղաքականութեան վրայ. դա անթոյլատրելի է։ Այս պայմաններում մենք անընդհատ կը ձգձգենք այս աշխատանքը եւ աւարտին կը հասցնենք շատ ուշ։ Իսկ մեր առջեւ դրուած են ե՛ւ քաղաքական, ե՛ւ նոր խնդիրներ»։

Պատրանքներով օրօրուելու հրաւէրները մերժող, իրականութեան բաց աչքով նայելու փուշերը ամէն թմբրադեղէ նախընտրելու քաջութիւնը ունեցողներու երազած ղեկավարի տիպարն է Վազգէն Մանուկեան։ Զրպելու համար մօտյլ, իր բառով՝ գոյն է դծուած պատկերը, որմէ սակայն ելքի որպէս գլխաւոր երաշխիք, Հայաստանի ժողովուրդը ունեցաւ Վազգէն Մանուկեանի մը ղեկավարութիւնը, առաջնորդութիւնը։

Անոր այս ելոյթը պատճառ եղաւ որ Գերագոյն Խորհուրդը գայն լիազօրէ նախարարները տարուան մը համար նշանակելու իրաւասութեամբ, առանց իւրաքանչիւրին համար քուէարկութեան դիմելու, ինչ որ անվերջանալի ձգտումներով կ՚երկարէր կառավարութեան կազմութիւնը (տե՛ս, «Յառաջ», Դեկտ. 4)։

Ներկայիս միակ մաղթելին այն է որ գործութեան դէմ ան ունենայ նուազեկ Հայաստանը ապահով ափ հանելու անհրաժեշտ ժամանակն ու այդ փառնպաւոր, սպասող, այլ որրազան առաքելութեան տակալու ուժը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Իտալահայ նամականի

ԱՒԻԿ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

Ինչպէս «Յառաջ»ի Նոյեմբեր 14-ի թիւին վենետիկեան թղթակցութեան մէջ յիշուած էր, այս տարուան Հոկտեմբեր - Նոյեմբեր ամիսներուն Իտալիա կը գտնուէր հայ մեծանուն բանաստեղծ «վարպետ»ին Աւետիք Իսահակեանի համանուն թոռը՝ Աւիկ Իսահակեանը։ Անիկա՝ որպէս Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի հայ գրականութեան կաճառի գիտաշխատող՝ բանասիրական գիտութիւններու տոքթոր, գիտական ուսումնասիրութիւններու ծրագրով ճամբորդութիւն մը կ՚ընէ Վենետիկ - Միլանօ - Հռոմ քաղաքներուն մէջ։ Իրեն հանդիպելու հաճոյքը ունեցանք Վենետիկի մէջ, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի հանդիպութեան եւ համբաւաւոր երգեհոնահար Պերճ Ժամկոչեանի Ս. Ղազարու մէջ տուած նուագահանդէսին առթիւ։ Ընդառաջելով մեր փափաքին ընդունեցաւ երկու դասախօսութիւններ կատարել Միլանոյի Հայ Տան մէջ Նոյեմբեր 22-ին եւ Դեկտեմբեր 2-ի Կիրակին։

Առաջին դասախօսութեան նիւթն էր «Քաղաքական այժմու կացութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ»։ Օրուան նախագահ Սարգիս Բէնյ. Սարգիսեան, ներածական խօսքով ներկայացուց բանախօսը, պատմելով նաեւ յուշեր կապուած «վարպետի» եւ էջմիածնի հետ։

Աւիկ Իսահակեան մանրամասն ներկայացուց արդի Հայաստանի քաղաքական վիճակը, սկսելով 1988 Փետրուարէն, երբ ծայր տուաւ ղարաբաղեան շարժումը, մինչեւ մեր օրերը. երբ կարծես այլեւս վերջը եկած է հայրենի ժողովուրդին բռնի կերպով պարտադրուած այսպէս կոչուած ընկերվարական կամ կոմունիստական վարչաձեւին։ Յարգելի դասախօսը իր ելոյթին սկիզբը անկեղծ կերպով յայտնեց որ նախապէս ինք երբեք չէր զբաղած քաղաքական գործունէութեամբ եւ ինքզինքը նուիրած է իր մեծ - հօր գրական արդիւնաբերութեան ուսումնասիրութեան եւ հայ դասական գրողներու երկերու հրատարակութեան գործին, բայց այժմ, որպէս հայ մարդ, չի կրնար անտարբեր մնալ տեղի ունեցող իրադարձութիւններուն եւ կամայ թէ ակամայ կը նուիրուի հասարակական գործունէութեան։ Եւ յանդեցաւ այն եզրակացութեան որ ներկայ կացութեան մէջ, ամենակարեւոր գործը - «Տէմոքրացիա»ի այսինքն ժողովրդավարական կարգերու եւ ազատամտութեան ամրապնդումը ապահովելն է Հայաստանի մէջ, զուգընթաց այն գործընթացին որ տեղի կ՚ունենայ ամբողջ խորհրդային երկրին մէջ։ Երբ ժողովրդավար կարգերու յաղթանակով կը ստեղծուի իսկական ազատական իրաւակարգ նախկին խորհրդային աշխարհին մէջ, ան ապաւէն կը հանդիսանայ նաեւ ղարաբաղեան հարցին բարւոք լուծումին։

Առանձին անդրադառնալով այն վիթխարի դերին զոր խաղաց Հայ Համազգային Շարժումը - (ՀՀՇ - ղարաբաղեան Կոմիտէ) Հայաստանի հանրային կեանքի պատմական վերականգնումի գործին մէջ, դասախօսը նշեց որ մեր ժողովուրդը մրցատպէս պէտք է պատրաստ ըլլայ անոր այդ հսկայական յեղաշրջման համար։ Միաժամանակ անդրադարձաւ Հայաստանի մէջ բազմակուսակցութեան սկզբունքի հաստատման անհրաժեշտութեան գայն համարելով միակ երաշխիքը ապագային ամբողջատիրական կարգերու վերադարձին։ Աւիկ Իսահակեան յայտնեց այն կարծիքը որ էական տարբերութիւն մը չի տեսներ Հայ Համազգային Շարժումին եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան նպատակին եւ իտէալներուն մէջ, ՀՀՇ-ն փաստօրէն կը շարունակէ այն նուիրական իտէալները հայ ժողովուրդի միասնականութեան եւ քաղաքական անկախութեան զորս ժամանակին քարոզած են Քրիստափոր Միքայէլեանը, Ռոստոմ Զօրեանը եւ Սիմոն Զաւարեանը, եւ վերջապէս արտար կ՚ըլլար որ ներկայ Հայաստանը ինքզինքը համարէր շարունակութիւնը 1918 - 1920 թուականի Հայաստանի Հանրապետութեան, պահպանելով թէ անոր դրօշը, թէ փառերքը - հիմը - եւ թէ պետական միւս խորհրդանիշերը։ Ներկայիս հայ ժողովուրդի շահերը կը պահանջեն միասնականութիւն եւ համագործակցութիւն թէ Հ.Հ.Շ.-ի, Հ.Յ.Դ.-ի եւ թէ միւս կուսակցութիւններուն միջեւ։ Միասնականութիւնն է միայն որ կրնայ կանխել հաւանական բախումները, վանել քաղաքացիական կռիւի ամպերը եւ հեռացնել «Լիբանանականացման» ահաւոր վտանգը։ Վերջապէս պէտք չէ անտեսել այն ուժը որ Դաշնակցութիւնը կը ներկայացնէ Սփիւռքի մէջ։ Այստեղ բանախօսը ընդգծեց որ ժողովուրդի պատմական յիշողութիւնէն ոչ ոք կրնայ ջնջել Դաշնակցութեան այն վիթխարի դերը զոր ան ունեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծման եղելութիւններուն մէջ, փաստօրէն անխնա կազմակերպեց փետայական շարժումը, թէ հայկական ազատամարտական շարժումները Արեւմտահայաստանի մէջ. պահպանեց ներկայ Հայաստանի պատմական տարածքը հերոսաբար կազմակերպելով Սարդարապատի գոյամարտը. եւ եթէ այսօր խօսքեր կը լսուին թէ Դաշնակցութիւնը կ՚աճապարէ Հայաստան գալ ու տէր կանգնիլ ներկայ վիճակին որպէս պատրաստ գործ մը, Աւիկ Իսահակեան բացարձակապէս հերքեց նման թիւր կարծիքները, շեշտելով որ Դաշնակցութեան ոգին երբեք չէ բացակայած Մայր Հայրենիքի մէջ, այլ անոր գործունէութիւնը ժամանակին ընդհատուած եւ հետեւակոնօրէն ոչնչացուած է երբ Հայաստանի խորհրդայնացման յաջորդող առաջին իսկ օրէն, առաջին հարուածը ուղղուեցաւ Դաշնակցութեան դէմ, արեան ծէրոլի մէջ ոչնչացնելով ազգին ծաղիկը, հայ մտաւորական սերնդութիւնը, կալանահարելով եւ Սիբիր աքսորելով, իսկ յետագայ եօթանասուն տարիներուն ամէն միջոց ի գործ դրուեցաւ որպէսզի անհետանայ Դաշնակցութեան ներկայութիւնը, բայց ապարդիւն։ Ան մնացած է հայ ժողովուրդի հոգիին մէջ եւ ներկայի վերափոխութիւնները անհրաժեշտ կ՚ըլլան առանց այդ ոգիի կենսատու ուժի գոյութեան։ Յարգելի դասախօսը իր խօսքը եզրակացուց շեշտելով որ «Դաշնակցութիւնը երբեք չի կարող եկած հիւր - նկատուել Մայր Հայրենիքում»։

Դասախօսութեան աւարտին եղան բազմաթիւ հարցումներ ներկայ հասարակութեան կողմէ, որոնց Աւիկ Իսահակեան տուաւ համոզիչ պատասխաններ։ Եղած հարցումները կը մատնէին մեծ մտահոգութիւն մը Հայաստանի ներկայ վիճակին նկատմամբ, նկատի ունենալով ամբողջ խորհրդային երկրին մէջ տիրող տնտեսական եւ մատակարարման ծանր տագնապը որ կը բարդուէր Հայաստանի մէջ տիրող աննպաստ կացութեան վրայ նկատի ունենալով մեր աշխարհագրական աննպաստ դիրքը եւ Ազերիներու կողմէ անդադար կատարուող ոտնձգութիւնները, եւ վերջապէս քրոնիկ բնոյթ կրող Ղարաբաղի անլոյծ հանգոյցը, երբ երկու հանրապետութիւններու միջեւ փաստօրէն չյայտարարուած պատերազմ մը տեղի կ՚ունենայ։ Բանախօսը հոս անգամ մը եւս յիշեցուց Յովհաննէս Թումանեանի իմաստուն խօսքերը ըսուած Աւետիք Իսահակեանին ուղղուած 1904 թուականին. «Հայ ժողովուրդը իր բազմադարեան պատմութեան մէջ աւելի ծանր օրեր տեսել ու անցկացրել. այս էլ անց կը կենայ»։

Դեկտեմբեր 2-ի դասախօսութիւնը նուիրուած էր «Հայաստանի ժամանակակից արուեստն ու գրականութիւնը» նիւթին որ նոյնքան մեծ հետաքրքրութեամբ ունկնդրուեցաւ ներկաներու կողմէ։ Աւիկ Իսահակեան ներկայացուց բազմաթիւ հարցեր, որոնք առնչուած էին խորհրդային տարիներուն, հայ գրողին եւ արուեստագէտին ճակատագրին հետ։ Մեծ յուզումով պատմեց մանաւանդ որպէս ստալինեան ոճիրի մեծագոյն զոհերէն Եղիշէ Չարենցի եւ «Վարպետ»ի փոխյարաբերութիւններու մասին։

Յափշտակութեամբ պատմեց հայ մեծ նկարիչ Մարտիրոս Սարեանի եւ մեծ քանդակագործ Երուանդ Քոչարի մասին որոնք իրենց արուեստին լուսաւոր կանթեղը վառ պահեցին բռնապետութեան մթին ու մռայլ տարիներուն։ Խօսք շարունակելով հայրենի գրողներու վերջին համագումարի մասին, նախագահ ընտրուած էր Վահագն Դաւթեան «անվերապահ հայրենասէր եւ կարկառուն գործիչ» ինչպէս գայն որակեց Աւիկ Իսահակեան։ Դասախօսութիւնը իր ամբողջութեամբ հանդիսացաւ համայնապատկեր մը Հայաստանի արդի արուեստին եւ գրականութեան։

Դասախօսութեան վերջաւորութեան, Հրանդ Բամպակեան Իտալիոյ Հայ Մշակութային Միութեան եւ Հայ Տան կողմէ շնորհակալութիւն յայտնեց Աւիկ Իսահակեանի, Միլանոյի մէջ կատարած իր հետաքրքրական դասախօսութիւններուն համար, շեշտելով կարեւորութիւնը ներկայիս Հայրենիք - Սփիւռք հոգեկան կապերու ամրապնդման, որպէսզի Սփիւռքի հայութիւնը կարենայ աւելի շատ եւ լաւ տեղեկութիւններ ստանալ հայրենի երկրի մասին։

Նախ քան հրաժեշտ առնելը, Աւիկ Իսահակեան յայտնեց որ Վենետիկ իր գտնուած շրջանին կարգադրած է տարրալուծել մեծ «Վարպետին» բնակած երկրորդ հասցէն ու երկրորդ ծննդեան 115-ամեակին եւ որ լոյս պիտի տեսնէ Մխիթարեան տպարանի «Գրական Յուշեր» բաժնին մէջ, մեծարողեան ու գոհունակութեամբ որուն մեծ ջատագովն ու պաշտպանը եղած է Աւետիք Իսահակեան իր ամբողջ կեանքի ընթացքին։ Հատորը հրատարակ կ՚ելլէ Նոր Տարուան սկիզբը։

Աւիկ Իսահակեան Դեկտեմբեր 5-ին մեկնեցաւ Հռոմ ուր քանի մը օր մնալէ յետոյ Մոսկուայի ճամբով պիտի վերադառնայ Հայրենիք։

Հ. Բ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան կեդրոնին մէջ, Նոյ. 24–ին, տեղի ունեցած է յարգանքի ընդունելութիւն մը ի պատիւ երգահան Համբարձում Պէրպէրեանի: Թէքէեան մշակութային Միութեան ատենապետ Նուպար Պաղիկեանի բացման խօսքէն ետք, Ռ. Ա. Կուսակցութեան ղեկավարներէն՝ տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան, իր խօսքին մէջ անդրադարձած է Հ. Պէրպէրեանի Ցունաստանէն Կիպրոս, ապա Լիբանան ու վերջապէս Պոսթընի մէջ տարած ազգային գործունէութեան, որպէս երկար տարիներու ղեկավար անդամ Ռ. Ա. Կ.–ի: Ելոյթ ունեցած են նաեւ Ռ. Ա. Կ.–ի կեդրոնական ղեկավարութեան համանախագահ՝ մէթր Հրաչեայ Սեդրակեան, Ռ.Ա.Կ.–ի տեղւոյն ակումբին ղեկավարներէն՝ Արթօ Պասմաճեան, «Կոմիտաս» երգչախումբէն՝ Մուրատ Քէօշկէրեան ու վերջապէս՝ նոյնինքն՝ մեծարեալը:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ մայր եկեղեցւոյն մէջ, Նոյ. 25–ին, տեղի ունեցած է պաշտօնական երաժիշտ, խմբավար, մանկավարժ՝ Համբարձում Պէրպէրեանի երաժշտական ստեղծագործութեան 60–ամեայ յոբելենական երաժշտահանդէսը: Հանդիսութիւնը սկիզբ առած է առաջնորդ Յովնան Եպիսկ. Տէրտէրեանի օրհնութեան գիրին ու Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակին ընթերցումով (Բարթող Քհնյ. Խրքաճեանի կողմէ), ապա յաջորդաբար խօսք առած ենՍնահիտ Օրջանեան – Պասմաճեան ու Սելմա Քէքլիկեան: Համերգը, որ ամբողջութեամբ նուիրուած է Հ. Պէրպէրեանի յօրինումներուն, կատարուած է եկեղեցւոյ դպրաց դաս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ՝ խմբավարութեամբ՝ Արա Թօփիկեանի: Վերջաւորութեան՝ Թէքէեան մշակութային Միութեան կողմէ 85ամեայ յոբելեարին յատուկ յուշանուէր մը յանձնուած է:

ՊՈՍԹԸՆԻ մէջ, Նոյեմբեր 9–ին, տօնախմբութիւն–ճաշկոյթ մը նշուած է Լեքսինկթընի (Մէսէչուսէց) Հայ Քոյրերու «Մխիթարեան» վարժարանի հիմնադիր տնօրէնուհի՝ Քոյր Ալֆոնսա Պետրոսեանի կրթական գործունէութեան 50–ամեակը: Արա Սարեանի հանդիսավարած այս երեկոյթին՝ ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է հայ կաթողիկէ համայնքին առաջնորդ՝ Ներսէս Եպիսկ. Սէթեան: Յոբելեարին վաստակին մասին արտայայտուած են շրջանի երեք յարանուանութեանց ներկայացուցիչները, որոնց յաջորդած է գասական նուագը՝ Հայ երաժիշտներու կատարումով: Աւարտին՝ խօսք առած է յոբելեարը:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ Գոնկրէսի արտաքին յարաբերութեանց Յանձնախումբին հետ, Նոյ. 27–ին, հանդիպում մը ունեցած է Ստեփանակերտի քաղաքապետ Մաքսիմ Միրզոյեան: Ժողովին նախագահած է Յանձնախումբի եւրոպական եւ միջին արեւելեան հարցերու ենթայանձնախումբի ատենապետ՝ ծերակուտական Լի Հէմիլթըն: Հայ Դատի Յանձնախումբի գործադիր վարիչ – տնօրէն Սեդօ Պօյաճեանի ալ ներկայ գտնուած հանդիպումին ընթացքին քննարկուած են Խորհ. Միութեան եւ յատկապէս Արցախի քաղաքական ու ընկերային կացութեան առնչուող նիւթեր: Նախորդ օրը, Նոյ. 26–ին, Ստեփանակերտի քաղաքապետը հանդիպում մը ունեցած է նաեւ արտաքին Նախարարութեան պատասխանատուներու հետ:

ԻՐԱՆԻ իսլամական Խորհրդարանի նախագահ՝ հոճ. Քառուպի, Նոյեմբեր 27ին ընդունած է Թեհրանի հայկական «Ռոստոմ» վարժարանի աշակերտուհիները: Ան իր խօսքին աւարտին ըսած է թէ «կրօնական փոքրամասնութիւնները Իրանի մէջ անազատ, աղնիւ եւ յարգելի են եւ բոլոր պատահարներու ժամանակ Իրանի ժողովուրդին կողքին եղած են ու իսլամի հովանաւորութեան տակ կ՚ապրին (...): Մշակութային յեղափոխութեան գերագոյն Խորհուրդը վաւերացուցած է Հայութեան համար կրօնքի դրագիրը հայերէն լեզուով դասաւանդելու հարցը (...)»: Հանդիպումին ներկայ եղած են նաեւ իսլամական Խորհրդարանի հայ պատգամաւորներ՝ Վարդան Վարդանեան եւ Արտաւազդ Բաղումեան:

ԹԵՀՐԱՆԻ Զարմահալի հայ ուսումնասիրաց Միութեան «Յ. Թումանեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 29ին ու 30ին, «Գեղարդ» թատերախումբը Էդիկ Ասլանեանի բեմադրութեամբ ներկայացուցած է Յ. Թումանեանի «Մխաժամեայ բըժիշկը» եւ Գ. Մարկովի «Երջանիկ ամուսինները» կատակերգութիւնները:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեան, Դեկտեմբեր 5-ի առաւօտուն իր շքախումբով Անգարայի մէջ այցելած է Աթաթիւրքի յուշադամբանը (Անըթ քապիր), ուր ծաղկեպսակ զետեղումով իր յարգանքի տուրքը մատուցանած է Թուրքիոյ հանրապետութեան հիմնադիրին: Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի, Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեանի ու այլոց ընկերակցութեամբ Պատրիարքը նոյն օրը ընդունուած է Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկութ Էօզալի կողմէ՝ Զանգայայի ապարանքի պաշտօնական գրասենեակին մէջ: Աւելի քան կէս ժամ տեւած տեսակցութեան ընթացքին Թուրքիոյ Նախագահը դրական կերպով արտայայտուած է Հայաստանի հետ սահմաններու բացումին եւ առեւտրական յարաբերութեանց վերահաստատման նկատմամբ, յոյս յայտնելով որ երկու կողմերուն միջեւ յարաբերութիւնները տակաւ առ տակաւ կը բարելաւուին: Նոյն օրը, Պատրիարքը իր շքախումբին հետ ընդունուած է վարչապետ Եըլտըրըմ Ագպուլութի, Ազգային Ժողովի Նախագահ Գայա Էրտէմի եւ Կրօնից տեսուչ Մուսթաֆա Սայիտ Եազըճըօղլուի կողմէ: Ընդունելութեանց ընթացքին Պատրիարքին շնորհաւորական խօսքեր բսուած են իր ընտրութեան եւ գահակալութեան առթիւ:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Կրօնից նախարար Աւնէր Շաքի, Նոյեմբեր 21–ին, պաշտօնական այցելութիւն մը տուած է Երուսաղէմի Պատրիարք՝ Թորգոմ Արք. Մանուկեանի: Կէս ժամ տեւած ընդունելութեան ներկայ եղած են նաեւ Նախարարութեան ընդհանուր տնօրէնը, քրիստոնէական բաժանմունքի տնօրէնը եւ արեւմտեան ափի կրօնական հարցերու պատասխանատուն:

«ՌԱՋՆԻ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

– Արտասահմանում աղքատներ կա՞ն, – հարցրին ընտրողները:

– Ի հարկէ կան, – պատասխանեցի ես, բա խորհրդային զբօսաշրջիկները...:

– Իմ բոլոր հարազատները դաշնակցականներ են եղել, – հպարտացաւ Ս. Խանզադեանը:

– Բայց տարիներ առաջ հպարտանում էիր, թէ կոմունիստնե՛ր են եղել, – զարմացայ ես:

– Դաշնակցակա՛ն կոմունիստներ են եղել..., – արդարացաւ Խանզադեանը:

– Վարպե՛տ, – ասացի Սերօ Խանզադեանին, – Մոսկուայի նստաշրջանում ախորժահատ քնում ես, գոնէ մի վերմակ գցիր վրադ: Մեծ մարդ ես կը մրսես...:

– Դիտմա՛մբ եմ քնում, – պատասխանեց Խանզադեանը, – էդ էլ ի՛մ բողոքի ձեւն ա, քնացոյց եմ յայտարարել, մանաւանդ՝ գիշերները...:

Աւտոդպրոցի ուսուցիչներ Սուրիկն ու Տոլիկն ինձ աւտոմեքենա վարել էին սովորեցնում գերեզմանոցի մօտ:

– Գերեզմանոցի մօտ ենք սովորեցնում, որ ամէն անգամ յիշես, թէ անզգոյշ վարելու վերջն ինչ է ... բացատրեցին նրանք:

– Մի պաշտօնական եկաւ Ոգնու խմբագրութիւն եւ ասաց.

– Երեւփոխան ջան, յաւդ տանեմ, ես քեզ ձայն եմ տուել, դու էլ պիտի ինձ օգնութ տաս;

– Խնդրեմ, – ասացի ես, – միշտ պատրաստ եմ:

– Գիտե՞ս, աղջիկս միջակներով է դպրոցն աւարտել, ուզում եմ օգնես՝ ոսկէ մեդալ տան...

– Բայց սա Ոգնու խմբագրութիւն է, ոչ թէ ... Ոսկու, – զարմացայ ես:

Գրողների Միութեան ժողովում մի ղեկավար ընկեր հպարտութեամբ ասաց, որ իրենց շրջանում բարեխտաբար պակասում են բռնաբարութեան փորձերը:

– Է՜, ձեզ մօտ ո՞ւր է կարգին տղամարդ... – հառաչելով ասաց բանաստեղծուհի Մետաքսէն:

– Խաղաղութիւն այս տանը, – ասաց մի դատաւոր, մտնելով մեր ընկերներից մէկի տունը:

– Դուք որ չխառնէք, խաղաղութիւն կը լինի, – ասացի ես:

Ամերիկահայ բանաստեղծ Վահրամ Հաճեանը Երեւանում էր: Հայկական մանկավարժական հիմնարկի տեսուչ՝ Վարդգէս Մարգարեան ինձ խնդրեց՝ խնդրեմ Հաճեանին ինչ - որ դեղ բերելու Ամերիկայից:

– Եկէք հիւրանոց, տեսնենք ի՛նչ դեղ է, – ասաց Հաճեանը:

Տեսուչը իր հետ վերցրեց խիստ թանկարժէք նուէրներ, գնացինք: Նուէրներն յանձնելուց ու ճաշարանում հիւրին մի լաւ պատիւ տալուց յետոյ Մարգարեանն ասաց դեղի անունը:

– Այդ դեղից միայն Ֆրանսիայում է լինում, – հանգիստ պատասխանեց Հաճեանը:

Մնացինք քարացած:

Իսկ սեղանին դրուած էին թանկարժէք նուէրները...:

Հարսանիքի ժամանակ ոմանք ասում էին փեսային.

– Մի՛ վախեցիր, գիշեր - ցերեկ կ՚օգնենք քեզ:

– Գիշերը պէտք չէ..., – վախեցած պատասխանում էր նա:

Ա. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

6.– ԽԱՐԲԵՐԴ

Հայնոցները չորս էին, Ս. Յակոբ, Ս. Կարապետ, Ս. Ստեփանոս եւ Ս. Նշան (Շինամուտ), համանուն սրբավայրերով՝ չորս անօրէն - անհատուածներ որչ դարձուցին իրենց պղծունակ չահատակութեանց: Հինգերորդ մըն ալ կար, Սուրբ Աստուածածնին մատուռով Ասորիներունը՝ որոնք հայախօս էին եւ հայամերձ եւ որոնց գոհերուն չարքերէն է Հայու մը չափ Հայ՝ անմոռանալին

Աշուր Ա. Եուսուֆ, ամենաջերմ քարոզիչը Հայ եւ Ասորի հասարակութեանց եղբայրակցութեան, այն քաջահմուտ հայագէտը որ քառորդ դարէ հետէ դաստիարակած էր Հայ մանկտին, եւ որ բանտը՝ ծեծի տակ աւանդեց հոգին, 1915-ի գարնան, 57 տարեկան հասակին մէջ: Ողբացեալ Գիսակ (Վեր. Ա. Կ. Պեռիկեան) իր մօտիկ ազգականն էր ; Կեդրոնական Թուրքիոյ Գօլէճէն ուսումնաւարտ, պաշտօնավարած էր Ամասիա, Իզմիր եւ ծննդավայրը Խարբերդ: Ունի հմտալից յօդուածներ՝ մասնաւորաբար «Աւետաբեր»ի մէջ. պատկառոր Թաշճեան քարոզամրցումէն:

Մամուրէթ Իւլ Ազիզի Հայ բնակչութիւնն էր՝ 3800 հոգի Լուսաւորչական, 500 Կաթոլիկ եւ 330 Բողոքական. իսկ Խարբերդինը՝ 2900 հոգի Լուսաւորչական, 250 Կաթոլիկ եւ 1150 Բողոքական, համագումար՝ 8930 անձ (գիւղերու բնակչութիւնը մէջը չըլլալով), որոնք բախտակից եղած են սերաստահայոց, ենթարկուելով բանտի չարչարանաց, բռնամահու եւ բռնաղաղթի, գլխաւոր դերակատարութեամբ քաղաքին «մէպուս» Մէհմէտ Նուրիի, կրթական տնօրէն Ֆէրիտի, կուսակալ Սապիթի եւ «գայմագամ» Ասըմի: Պէհաէտտին Շաքիր եւ Նազըմ, Իթթիհատի Կեդրոնին ամենաջոջ պարագլուխք, ինչպէս ամէնուրեք՝ Խարբերդի մէջ ալ բրին ընելիքին, ջարդի եւ տարագրութեան սարսափներն իրենց գաղաթնակէտին հասցնելով, Տէրսիմի Քիւրտերն ու չըրջակայ իսլամ բնակչութիւնը գինած՝ մասնը մարելով նահանգին բովանդակ Հայութեան: Հազարաւոր վայրագութիւններէ դրուագ մը միայն պատմենք.– 300 որբեր, որոնք գերմանական որբանոցի տնօրէնուհի տանըմարքացի Օրիորդ Ժէննի Ժէնսընի քով կը մնային, վեց ամիս յետոյ կը պահանջուին կառավարութենէն եւ քաղաքէն երկու ժամ հեռու ամայի վայր մը տարուելով՝ կը հրկիզուին միահաղոյն:

Խարբերդ նշանաւոր էր հայագիր եւ օտար կրթարաններով ու որբանոցներով: Երկսեռ հաստատ ուսանողութենէն 100-էն մէկ հազիւ կայ վերապրող. իսկ մասւորականներէն եւ մեծանուն ուսուցիչներէն ո՛չ ոք: Ունի չորս մենաստաններ՝ որոնք կը կոչուին իրենց մերձակայ գիւղերուն անուններով. - Զարդարիչ, Դամեմ, Սորսոր եւ Խուլէ (վերջինս՝ ամենագեղեցիկը), հատ մըն ալ Ծովք գիւղին՝ «Ս. Նշան», բոլորն ալ կողոպտուած եւ կիսաւեր:

Թեմին բարեշնորհ եւ եռանդուն առաջնորդն էր

Պսակ Ծ.-Վարդապետ Տէր - Խորէնեան. – Ծնած 1882 Մայիս 4-ին Գուրպալըէն (Կէյվէ), աշխարհական անուամբ Անուշաւան Համբարձումեան, նահատակ Տ. Խորէն Ա. Քահանայի որդի: Ծննդավայրին Ս. Ներսէսեան Վարժարանէն 1898-ին շրջանաւարտ՝ պահ մը առեւտուրով կը զբաղի եւ 1899 Սեպտեմբեր 15-ին Արմաշու դպրեվանքը մտնելով՝ վեցամեայ շրջանը բոլորելէ ետք, արեղայ կը ձեռնադրուի Դուրեան սրբազանէ: 1906 Մարտ 19-ին Բերայի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյն մէջ Օրմանեան Սրբազանէ կը ստանայ գաւազանի իշխանութիւնը՝ Շաւարշ եւ Շահէ աբեղաներուն հետ, 1911 Մայիս 8-ին ալ ծայրագունութեան աստիճան ի Կարին՝ Սմբատ Եպիսկոպոսէ: Ուսուցիչ դպրեվանուց աշակերտաց (1906 - 1907), Պէօյիւք Տէրէի (Վօսփոր) եւ Նարլը Գափուի քարոզիչ (1907 Ապրիլ - Սեպտեմբեր). այնուհետեւ կը մեկնի գաւառ, Քղիի տեղապահութեան պաշտօնով՝ Սեպտեմբեր 1, 1907-էն 1909, իսկ մինչեւ 1911 Յուլիս 19՝ երբ առաջնորդ նոյն թեմին, յետոյ Խարբերդի՝ 1912 Յունիս 8-էն սկսեալ մինչեւ իր դառնակսկիծ մարտիրոսութիւնը: Խարբերդի գաւառական ընդհանուր ժողովը գնահատելով իր բարձր կարողութիւնները՝ եպիսկոպոսական վկայականի կ՚արժանացնէ զինք. եւ եթէ աղէտալի դէպքերը չգահավիժէին կայծակի արագութեամբ, տարաբախտ հայր սուրբը հեռացած պիտի ըլլար այդ գժոխքէն՝ էջմիածին մեկնումով: Աւարտական «Թէզ»ը եղած է 600 էջնոց «Սեբէոս Եպիսկոպոս Բագրատունի». հեղինակած է «Խորձեան գաւառ» 1500 էջնոց ուսումնասիրութիւն մը Քղիի վրայ, «Գրգեղպաշութեան ծագումը» եւ այլ պատմական, տեղագրական եւ ազգագրական անտիպ ուսումնասիրութիւններ ամբողջ: Մամիկոնեան իշխաններու կեանքէն իր պատրաստած «Գանկէ բաժակը» ողբերգը քանիցս բեմադրած է Քղիի մէջ՝ յետ Սահմանադրութեան, մեծապէս գնահատուելով տեղւոյն հասարակութենէն: Աշխատակից Պոլսոյ եւ գաւառի Հայ թերթերու, «Մագիստրոս» եւ «Անուշաւան» ծածկանուններով:

(Շար. 151)

(Շար. Ա. էջէն)

կիզոմը խակական բանակցութիւններ սկսելու։ Նախորդ իրիկուն ալ, երբ կը յանձնուէին հեռատեսիլի «7՝ ոսկիի» մըրցանակները, Ֆրէնսուա Միթերան իր գետին գրաւ, բացատրելու համար թէ «Անթէն 2»ի տեղը հոդ է։ Արդարեւ, «Անթէն 2» ալ ընչեց կարդ մը յայտագրեր (Ֆ. Միթերան, Քրիսթին Օքրէնթ, Սերժան եւայլն) որոնք շատ դիտող չունին։ Պիտի փոխարինէ ամբոխ գոհացնող ամերիկեան տեպի ֆիլմերով կամ նոյն մակարդակի յայտագրերով։

ՓԱՐԻԶ այլեւս ի վիճակի չէ ներծծելու շուներու օրական 20 թոն կղկղանքը, որոնք խերը կ'անիծեն մայրաքաղաքին մայթերուն։ Փարիզի քաղաքապետարանը բողոքի նամակներու տարափի մը տակ է։ Ամէն տարի շուրջ 650 հոգի հիւանդանոց կը փոխադրուի անկումներու պատճառով, շուներու աղտոտութեանց հետեւանքով։ Ճիշդ է որ Փարիզ շուներու քանակութեան եւրոպական մրցանիշն ունի (300 հազար), նաեւ մրցանիշը կղկղանքի։ Կ'բուռի սակայն թէ լուծումներ կան եւ օրինակ՝ Կրընոպլը զտած է։ 1988էն ի վեր թաղապետութիւնը յատուկ քաղաքականութեան մը նախաձեռնած է, որ արդիւնք ալ տուած է եւ Սօֆինէի մայրաքաղաքը մաքուր է։ Տուրք, տուգանք, բազմապատկուած են, նաեւ շուներու արտաքնոցներ տեղծուած 10 քառակուսի մեթրընոց փողոցները եւ հանրային պարտէզները։ Մաքրող կառքեր ալ կը շրջին տեւական կերպով։ Բազմաթիւ քաղաքներ (Համր, Մարսէյլ, Ավինեոն, Լա Ռոշէլ, Նանթ եւայլն) կը հետեւին, Փարիզ տեղի չի տար, առարկելով թէ 2 միլիոն բնակիչ ունեցող քաղաք մը չի մատակարարուիր գաւառի քաղաքի մը նման։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին։

Տէր եւ Տիկին Փօլ Ղազարեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեան եւ զաւակները,

Պր. Գլօտ Ղազարեան,

Նաճառեան, Ցօրճանեան,

Տէր - Մոմճեան ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԳՈՀԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Անթոյեան)

մահը, որ պատահեցաւ 85 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 20-ին, ժամը 9-ին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին (Փրատօ), ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիթրոլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

⁂

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի եւ ողբացեալին ընտանիքին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոյեմբեր 25-ին, հանգուցեալ խաչուհիներու յիշատակին տեղի ունեցած հոգեհանգստեան առթիւ.-

Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 500 Ֆր., Պր. Ժ. Մուրատեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Զապունեան, Տիկիններ՝ Պաղտասարեան, Անդրանիկ Մուրատեան 250-ական Ֆր., Տիկին Օհանեան, Տիկին Ա. Ոսկանեան, Տիկին Ս. Փափազեան, Տիկին Մ. Պեաիկեան, Տիկին Զ. Տէր - Խաչատուրեան, Տիկին Ա. Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Բարխեան, Ոմն, Տէր եւ Տիկին Մ. Պէրպէրեան, Տիկին Ն. Լֆիսանեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Ափրիկեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Գոտիկեան, Օր. Ս. Արթինեան, Տէր եւ Տիկին Օհաննէսեան, Տիկին Ա. Քէպէրեան 100-ական ֆրանք։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ճենի եւ Նուրհան Գնաճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 23-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց եղբօր եւ մօրեղբօր՝

ՌԸՆԷ ԿԵՐՏԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ միջոցաւ եղած են հետեւեալ նուէրները. - Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան՝ Տիկին Անտրէ Փիրանեան 250 Ֆր. եւ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Արսլանեան 100 ֆրանք։ «Յառաջ»ի բարգաւաճման՝ Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան եւ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Երմադեան 100-ական Ֆր.։

Musiques et Danses d'Arménie
et de Géorgie
avec le duo

ARMEN - DANSE

SEDA PAPAZIAN — GERARD MADILIAN

Chants arméniens
avec Nazareth HEKIMIAN

le Dimanche 23 Décembre
à 15 heures 30

au Théâtre du Jardin d'Acclimatation
Paris 16e — M° Sablons

Enfants : 35 F. Adultes : 60 F.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

APPEL

Devant l'ampleur de ses activités musicales, la M. C. A. recherche :

Un Piano Quart-de-Queue

Pour toutes propositions s'adresser :
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

GALERIE LES CENT
8, RUE DE JOUY — 75004 PARIS
Tél. : 42. 77. 30. 00
M° *Saint-Paul* ou *Pont Marie*

O U V E R T U R E
E X P O S I T I O N

Achod BAYANDOUR

du 14 Décembre au 10 Janvier
du Mardi au Samedi
de 14 heures à 19 heures

COURS D'ARMENIEN

CROIX BLEUE

ASNIERES — BOIS-COLOMBES — ARGENTEUIL

La section «*Agnouni*» envisage d'organiser des cours hébdomadaires de langue arménienne pour adultes à la Mairie d'Asnières.

Pour les inscriptions téléphoner aux numéros suivants :
40 - 11 - 19 - 33 et 43 - 33 - 88 - 93

Ն Ա Մ Ա Կ Ա Տ Ո Ւ Փ

Տիկին Փէշտըմալճեանէ որու հասցէն է
27, rue Jean Callys, Alfortville
կը խնդրուի հեռաձայնել «Յառաջ»ի վարչութեան։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 24, տօն է Սրբոյն Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղբայր Առաքելոյն։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30։

⁂

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 25, տօն է Սրբոյն Ստեփանոսի Նախավկայի եւ Առաջին Մարտիրոսին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10։

Կը պատարագէ՝

ՄԻԽՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸԳԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, աւանդական ընդունելութիւն ի պատիւ Եկեղեցւոյ սարկաւագներուն, դպիրներուն եւ պաշտօնեաներուն։

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs données de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

60րդ

Տարեկան Ցերեկոյթը

Կիրակի, Մարտ 10, կէսօրէ վերջ, ժամը 14.30-ին

Salle de la Chimie

ՏՕՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ
ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԻՐԱՐՈՒ ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԵՐ

SARKIS BOGHOSSIAN

Iconographie Arménienne

Catalogue de reproductions en noir et en couleurs de 720 pièces de sa collection

CARTES, VUES, COSTUMES, SCENES D'HISTOIRE

Գին՝ 1.350 Ֆր.

«Pas moins de sept cent vingt objets d'art, photos, peintures, gravures en noir et blanc ou en couleurs, en majorité inédits, reproduits et classés par origine géographique, font de cet ouvrage d'arménologie, unique en son genre, le monument iconographique et historique de la civilisation arménienne du quinzième au vingtième siècle, que l'on n'espérait plus après plusieurs projets abandonnés».

Peroncel - Hugoz, "LE MONDE", 27/02/88.

Récital de Poésie Arménienne

DU Ve SIECLE JUSQU'A 1900

118 titres — 4 cassettes de 90 mn. durée 6 heures

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԱՍՄՈՒՆՔ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ

Գրաբարեան էջեր – Միջնադարեան գանձեր –
Ժողովրդական բանահիւսութիւն

Տասնեւիններորդ դար – 1990-ի շուրջ

Գին՝ 300 Ֆր.

Կը վաճառուին

Librairie SAMUELIAN	Librairie PALOUYAN
51, Rue Monsieur-Le-Prince	9, Rue de Trévise
Paris 6e — Tél. : 43 - 26 - 88 - 65	Paris 9e — Tél. : 45 - 23 - 24 - 97

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 21

VENDREDI
21 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.434
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.434

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

«ՈՒՐ ՈՐ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԼԱՐՈՒԱԾ Է ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՎԻՃԱԿ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԵՄ»

Գորբաչով քանիցս կը կրկնէ, եւ դեռ աՁի օր, որ մենատէր մը չէ, եթէ ուզէր եղած կ'ըլլար։ Բայց եւ այնպէս, օրէ օր աւելցուց իր իրաւասութիւնները եւ «Լիպերասիոն»ի մէջ ալ Եուրի Աֆանասիէվ յօդուածով մը (Դեկտեմբեր 20) կը յայտարարէր թէ՝ «Դէպի մենատիրութիւն կ'երթաք»։ Մինչ այդ, Գորբաչով բացէ ի բաց սպառնաց. - «Հոն ուր կացութիւնը յատկապէս լարուած դառնայ կամ լուրջ վտանգ ըլլայ Պետութեան կամ մարդոց հանգիստին համար, կը հաստատեմ արտակարգ վիճակ կամ նախագահական դրութիւն»։ Նախորդ օրն է որ ըսած էր. - «Երբ ընդհ. քարտուղար էի, դիւրին էր ինծի մենատէր դառնալ, բայց, այլ ընտրութիւն ըրի, ժողովրդավարութեան ընտրութիւնը»։ Ցարդ «նախագահական դրութիւնը» սահմանուած գարնան քուէարկուած օրէնքով մը, չէ գործադրուած։ Գորբաչով յայտարարեց թէ կոչ եղած էր իրեն այդ ուղղութեամբ։ 53 երեսփոխաններու դիմումն է, որու կ'ակնարկէր։ Այդ դիմումը, զոր ստորագրած են զինուորական բարձրաստիճան փեկավարներ եւ պահպանողական անձնաւորութիւններ (օրինակ՝ Սպայակոյտի պետը զօրավար Մոյսէյեւ, Ալէքսէյ Պատրիարք, Պաշտպանութեան փոխ - նախարար մը, Ծովային սպայակոյտի պետը, Ներքին նախարարութեան յատուկ ուժերու հրամանատարը եւայլն, եւայլն) առաջարկ մըն է Գորբաչովի, որպէսզի արտակարգ վիճակ հաստատէ հո՛ն, ուր՝ ազգամիջեան ծանր բախումներ կան։ Փարիզեան օրաթերթերը այդ վայրերուն անուններն ալ հրատարակած էին, յայտնելով թէ Նախագահ Գորբաչով բացէ ի բաց ակնարկած է՝ Հանրապետութիւններուն եւ շրջաններուն, ուր ազգամիջեան կացութիւնը լարուած է՝ Մոլդաւիա, Վրաստան, Լեռնային Ղարաբաղ։ Արդ, ինչ կը վերաբերի Լեռնային Ղարաբաղի այդ արտակարգ վիճակը հռչակուեցաւ Յունուարին եւ ցարդ չէ վերցած, երբեմն - երբեմն հրամանատարը կը փոխուի, աՁի օր զօրավար Շեվելեւ մը եկաւ Սաֆոնովի աթոռը գրաւելու։

Ելցին համաձայն չէ այս խօստացման։ Իր ելոյթին մէջ յայտարարած է թէ «Ռուսաստան երբեք պիտի չընդունի Կրեմլինի մենատիրութեան վերահաստատումը։ Նախագահական իշխանութեան չափանիշը արդէն անհնարինթայց է երկրին պատմութեան մէջ։ Ոչ Ստալին, ոչ Բրեժնեւ այս ծաւալով իշխանութիւն կը վայելէին օրէնքներու հիման վրայ»։ Ելցին դեռ դիտել կուտայ որ Խորհրդային Միութիւնը արդէն կորսնցուցած է վեց Հանրապետութիւն՝ 3 պալթեան, Հայաստան, Վրաստան եւ Մոլդաւիա։

Գալով Ռիժկովի, որ խօսք առած է նըստաշրջանին, ԹԱՍ-ի համար՝ «կտակը ըրած է» այդ ճառով։ Ողբալի հաշուեկշիռ մը ներկայացուցած է, չէ ծածկած որ «նուազագոյն սխալ քայլը ընկերային պայթում մը կը ստեղծէ»։

ՕԳՆԵ՞Լ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Միջազգային երմազէտի մը համաձայն, Խորհրդային Միութեան վիճակը այնպիսին է, որ դրամ տալ անոր կը նըշանակէ դրամ տալ Ֆրանսական Յեղափոխութեան ընթացքին։ Ոչ մէկ ծրագիր կայ եւ միջազգային օժանդակութիւնը աւելորդ մսխում մըն է։

Պեռնար Քուշնէր հարցազրոյց մը տըւած է «Լիպերասիոն»ի Խորհրդային Միութենէն վերադարձին եւ կ'ըսէ թէ «երկրին մէջ տիրող անկազմակերպ վիճակը եւ ամէն բանի չգոյութիւնը անհըրաժեշտ կը դարձնեն արեւմտեան օժանդակութիւնը»։ Կ'ըսէ նաեւ թէ Մոսկուայի համար դեղ եւ մանուկներու սննդեղէն պէտք է, Հայաստանի համար կաթ եւ կաթնեղէն 500 հազար երախայի համար։ Այս առըթութեամբ կը ճշդէ նաեւ. - Մեր օժանդակութիւնը քաղաքական է, բայց նախ եւ առաջ՝ անհրաժեշտ, որովհետեւ իրենք կ'ուզեն։ Հայաստան ճշգրիտ դիմում մը ըրաւ, որովհետեւ կարագ եւ կաթ չունի։ Ուկրանացիք մերժեցին, որովհետեւ Միութենէն կուգայ»։ Ի դէպ, իսկապէս «կազմակերպուած չգոյութիւն» մը կայ, քանի կը կրկնուի որ 1990-ի հունձքը շատ լաւ եղած է, բայց ... չէ բաշխուած։ Քուշնէրն իսկ կը հաստատէ որ պահպանողականներն ալ «գործ կը տանին» որպէսզի ամէն ինչ գէշ ընթանայ։ Մոսկուա հաց չկայ, որովհետեւ բաշխումի ցանցերը չեն բանիր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ մամուլի նոր ասուլիս մը տուաւ Ծոցի կապակցութեամբ եւ իր գլխաւոր աշխատանքը եղաւ Ֆրանսայի ժողովուրդը պատերազմի պատրաստել, քանի որ օրէ օր աւելի անխուսափելի կը նկատէ։ «Ֆրանսա իր պարտականութիւնը պիտի ընէ։ Պէտք է ստանձնէ իր պատմական պարտականութիւնը։ Պատերազմի վտանգները աւելի ծանր կը կշռեն, քան՝ խաղաղութեան կարելիութիւնները» կ'ըսէ Միթերան, որու համար Սատտամ Հիւսէյն պէտք է գիտակցի թէ ինչ վտանգներ կը սպառնան իրեն։ Գալով Հիւսէյնի, կը թուի որ զիջումներ ընելու կողմնակից է (Քուէյթի շուրջ), բայց միայն պաղեստինեան հարցի կարգադրութենէ մը ետք։

ԱՅԱՃԻՈՅԻ ՄԷՋ, Չորեքշաբթի օր ըսպաննուեցաւ Գործիքայի գիւղատնտեսութեան Սենեակին նախագահը՝ Լիւսիէն Թիւռոլոնի, 42 տարեկան։ Իր կողքին էր Փրոփրիանոյի քաղաքապետը, որ թեթեւօրէն վիրաւորուած է։ Այս սպանութիւնը մեծ վրդովում ստեղծեց կղզիէն Փարիզի քաղաքական շրջանակներուն մէջ, ուր ԷՌ - Փէ - ԷՌ եւ հականկախապաշտ այս անձնաւորութիւնը համբաւ կը վայելէր, որպէս անկեղծ, բաց խօսող եւ ողջամիտ անձ մը։ Չորեքշաբթի իրիկուան դէմ, Թիւռոլոնի եւ իր բարեկամը դուրս կ'ելլէին սրճարանէ մը, նախապէս մասնակցած էր հողագործութեան Սենեակին կազմնդի Ծառին։ Այաչիոյի մէջ մեծ յարգանք կը վայելէր։ Մոքոյով երկու անձեր են, որոնք սպաննած են Թիւռոլոնին եւ անմիջապէս խոյս տուած։ Կղզիին մէջ շատ են անոնք, որոնք կը մեղադրեն Պետութիւնը որ պէտք եղածը

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Շեվարնաձէ, Խորհրդային Միութեան Արտաքին Նախարարը, Հինգշաբթի օր, անակնկալօրէն իր հրաժարականը տուաւ։ Իր ելոյթին մէջ, ինք ալ շեշտեց թէ՝ «դէպի մենատիրութիւն կ'երթանք, չեմ գիտեր ի՞նչ տեսակի» աւելցնելով թէ ինք կը քաշուի։

չըներ, աւելցնելով թէ ամէն մարդ գիտէ թէ որոնք են ոճրագործները։

ԱՆԹԷՆ 2-Ի ԵՒ ԷՖ - ԷՌ 3-Ի տնօրէն նշանակուեցաւ Հերվէ Պուռժ, որ ծանօթ է գլխաւորաբար, որպէս այն անձը որ ապագլայնացուց հեռատեսիլի Ա. կայանը։ Օրուան մէջ, Ֆիլիփ Կիյոմ այլեւս պարտաւորուած էր իր հրաժարականը տալու, հակառակ նախապէս ըրած իր վըճռական յայտարարութեանց թէ կը մնայ երկու պետական կայաններուն գլուխը, թէեւ անոնցմէ մէկուն - ԷՖ - ԷՌ 3 - լրագրողներու գործադուլը 22 օր է չէր կըրցած լուծել։ Ըստ իրեն, զոհն է Հանրային իշխանութեանց, բայց, աւելի իր իսկ զոհն է, քանի ծանօթ է որպէս մէկը, որ ձախողութեան կոչում ունի։ «Անթէն 2»ի բացը 650 միլիոն Ֆրանքէ աւելի է եւ իր ըսպառած երկու ընդհանուր տնօրէններն ալ իրմէ աւելի լաւ մատակարարներ չէին։ Անշուշտ կ'ըսուի թէ իրեն չտրուեցան հարկ եղած միջոցները (ընդդիմութեան կը պատկանի եւ կինն ալ Շապան - Տէլմասի ընտանիքէն է), բայց այդ «արդարացումը» չի բաւեր բացատրելու համար երկու կայաններու թաւալգլոր անկումը։ Իրեն յաջորդողը շատ սիրուած մէկը չէ, բոլորը, սակայն, կ'ընդունին թէ կատաղի աշխատող մըն է, կատարելապաշտ մը, հակառակորդներուն համար, 57 տարեկան, ձախի այս «մոնտէն»ը, մեծամոլութեան հօր մըն է։ Ամէն պարագայի մէջ, կը ստանձնէ պաշտօն մը, որ այս օրերս, հեռու է դիւրին ըլլալէ։ Նախ պէտք է լուծէ ԷՖ - ԷՌ - 3-ի լրագրողներու գործադուլը։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետը՝ Սէլիմ Հէօս հրաժարեցաւ կարելիութիւն տալու համար որ ազգային համերաշխութեան նոր կառավարութիւն մը կազմուի։ Իր հաւանական յաջորդը կը նկատուի՝ Օմար Քարամէ, ներկայիս Առողջապահութեան նախարար։ Սիւննի է եւ եղբայրը նախկին վարչապետ՝ Ռաշիտ Քարամէի, սպաննըւած 1987-ին ռումբի պայթումէ մը իր թռանքին մէջ։ Ըստ աւանդութեան, նոր վարչապետն ալ սիւննի կ'ըլլայ այս ձեւով, միայն Թայէֆի համաձայնագիրերը կը նախատեսեն որ իր իրաւասութիւնները աւելի շատ ըլլան, այսինքն քրիստոնեայ նախագահին կարգ մը իրաւասութիւնները նախարարապետին փոխանցուին։

ՄԻՇԷԼ ՏԷԼԸՊԱՌԻ յանձնուեցաւ Նախագահ Միթերանի նախատեսած նոր նախարարութիւնը՝ Քաղաքի։ Այլեւս Քաղաքի պետական Նախարար է եւ իր աթոռն ալ, որպէս բնակութեան, փոխադրութեանց եւ ծովի նախարար կը գրաւէ իր կցորդը՝ Լուի Պեսոն։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ հոսքը Գերմանիա այնքան ծաւալ առած է, որ կը մտահոգէ իշխանութիւնները։ Երկուշաբթիէն ի վեր, օրական աւելի քան 100 հրեայ Պէռլին կը հասնին, այն մտավախութեամբ, որ 1991-էն Գերմանիա սահմանափակէ իրենց գաղթը։ Տեղւոյն ընդունելութեան գրասենեակին պատասխանատուն յայտարարած է թէ տեղ չէ մնացած այլեւս, մինչ կը կարծուի որ դեռ հազարաւորներ պիտի գան, մինչեւ տարւոյն վերջ։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7 / 15)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան վերջերս ընդունած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեանը։ Արծարծուած են Արցախի խնդիրը, Հայաստանի մէջ ժողովրդավարութիւնը ամրապնդելու միտումները, Հայաստանի արտաքին յարաբերութեանց ընդլայնման, ինչպէս նաեւ տնտեսական հզօրացման ուղղութեամբ զօրծնական քայլերու Սփիւռքի կարելիութիւնները։

Հ. Մարուխեան Նախագահին յայտնած է թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը նեցուկ կը կենայ Պետութիւնը ամրապնդելու աշխատանքներուն, իրեն վերապահելով ընդդիմախօսութեան իրաւունքը։

⁂

ՆՈՐ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ
ՀԱՅԵՐԸ

Դոնի Ռոստովի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ հովիւ Կարապետ Քահանայ Մոլեքեան տեղւոյն հայ համայնքին մասին հետեւեալը պատմած է «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին..

«Վերջին տարիներու բուռն եւ փոթորկալից դէպքերուն ազդեցութեամբ ազգային զարթօնք կ'ապրի նաեւ Նոր Նախիջեւանի Հայութիւնը։

«ԺԳ. դարու կէսերուն տեղւոյն Հայերուն նախնիները ստիպուած էին լքելու իրենց հայրենի քաղաքը՝ Անին։ Երկար դեգերումներէ ետք անոնց մէկ մասը կը յայտնուի Ղրիմի հողին վրայ, ներկայիս Թէոդոսիայի, Եալթայի եւ Սիմֆերոպոլի շրջանը։ ԺԸ. դարուն երկրորդ կիսուն՝ ռուսեւթուրք պատերազմին աւարտէն յետոյ, Ռուսաստանի հարաւային տափաստանները բարգաւաճ դարձնելու նպատակաւ Եկատերինա Բ.ի հրամանով շուրջ 12.500 Հայեր տեղահանուեցան Ղրիմէն։ Բնակավայրը կը ղեկավարէր յայտնի զօրավար Ալ. Սուվորով։ Հաստատուելով Դոն գետի ափին, Հայերը հիմնեցին Նոր Նախիջեւան քաղաքը եւ հինգ գիւղեր։ Անոնք բացած են դպրոցներ, եկեղեցիներ, տպարաններ, մշակոյթի բազմաթիւ կեդրոններ։

Խորհրդային կարգերու հաստատումէն ետք, յատկապէս վերջին տասնամեակներուն համայնքին կեանքը մարիլ սկսաւ։ Մէկը միւսին ետեւէն փակուեցան հայկական դպրոցները. այսօր մնացած են միայն գործող երկու եկեղեցիներ։ Իսկ Ռոստովի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին մեր աչքին առջեւ քանդեցին՝ 1966-ին, գայն պայթեցուցին եւ այժմ անոր տեղը կը բարձրանայ գործատան մը մշակոյթի տունը։ «Նոր Նախիջեւան» ընկերակցութիւնը այսօր կը ջանայ քաղաքին իշխանութիւններէն ետ դնել 2.5 միլիոն ռուբլի արժէք ունեցող Մշակոյթի Տունը՝ այնտեղ հայ մշակոյթի տուն ստեղծելու նպատակաւ։

«Այստեղ մեր կարեւորագոյն հարցը հայապահպանութիւնն է։ «Նոր Նախիջեւան» մշակոյթի ընկերակցութեան ջանքերով բազմաբնոյթ միջոցառումներ կը կազմակերպուին, հայկական գիւղերուն մէջ շաբաթը երկու անգամ հայերէն կը դասաւանդուի, Ռոստովի մէջ կը գործէ կիրակնօրեայ դպրոցը, ստեղծուած են երաժշտական, թատերական խումբեր։ Սակայն այս ամէնը բաւարար չէ, ու ժամանակն է որ Հայաստանի կառավարութիւնը պետական մակարդակով լուծէ խորհրդային Սփիւռքի խնդիրները»։

Ի՞ՆՉ ՄՆԱՑԱԾ Է ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29-ԷՆ

«Հայաստան» անունը կը կրէ ներկայիս նախկին «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը, որուն առաջին էջին ճակատը գրուած է «Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի Պաշտօնաթերթ» արձանագրութիւնը, որ կը նշանակէ թէ ան պաշտօնաթերթն է Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին:

«Հայաստան», իր անուանափոխումէն մինչեւ պարունակութիւնը, յայտնի ջանք կը թափէ ոտք յարմարցնելու արմատական փոփոխութիւններու թատերաբեմ երկրին ներկայ ընթացքին: Պարագաներու տոկումով, առաջին էջի սիւնակները կը գրաւեն երէկ «անիշխանական», «խառնակիչ» ու այլ պիտակներով որակուած անձեր, որոնք ժողովուրդին քուէներով այսօր իշխանութիւնը կը գլխաւորեն: Անկէ զատ, թերթը տարբեր տեսակի գրութիւններով, այն տպաւորութիւնը կը ձգէ թէ համաքայլ կ'ընթանայ Խորհրդարանին կողմէ ճշդուած ուղղութեան:

Այս տպաւորութիւնը ամէնէն աւելի զօրացնող էջերէն է Նոյեմբեր 29-ի թիւին մէջ «Նոյեմբերի 29-ը – Անաւարտ մտորումներ» խորագրուած գրութիւնը, ստորագրուած՝ Համբարձում Կարապետեանի կողմէ: Հոն բաւական սրտբաց մօտեցումով մը համառօտ հաշուեյարդարը կը կատարուի, Հայաստանի մէջ համայնավարութեան 70 տարուան գոյութեան. անոր բերածին ու տարածին:

Առաջին տողերէն կը զատուի «Եօթանասնամեայ զանգուածային պատմութեան» բնութագրումը. կ'ըսուի թէ ան եղաւ «հակասական ու ինքնամերժ»:

Այս որակումներուն անմիջապէս կը հետեւի «հաստատում» եզրը. ան կը գետեղուի «Նոյեմբերի 29-ի յաջորդ իսկ օրերին, երբ փականք դրուեց ազգի համար տառապալից պայքար մղած կուսակցութիւնների, ազգի մտաւոր ընտրանու առջեւ. քաղաքական յոխորտանքը դարձաւ ձերբակալութիւն, ապա՝ աքսոր եւ ֆիզիքական բնաջնջում»:

Ապա աւելի կը մանրամասնուի այս ընթացքը, կ'ըսուի թէ «լայն տարածում բռնացան «կասկածելի», «ժողովրդի թշնամի» եւ այլ նման պիտակները, որպէս բանտերի ու աքսորավայրերի առատաձեռն մատակարարներ»: Ատիկա գործն էր «աւազակապետ Ստալինի» եւ «Եժովի, Բերիայի եւ միւս տականքների»:

Համբարձում Կարապետեան գրելէ ետք «Համոզուած հայրենասէրի համար Հայրենիքն է միշտ վերին սրբութիւնը, անկախ քաղաքական համոզմունքներից եւ կուսակցական կողմնորոշումից», հարց կուտայ թէ այսօր եւս ամէնէն յարմար պահերէն մէկը չէ՞ մեր հոգիներուն մէջ արթնցնելու չարենցեան պատգամը. «ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է»:

Եօթանասուն տարուան անցեալին յետադարձ ակնարկ մը, գրել կուտայ Համբարձում Կարապետեանի թէ «Հայ առաջադէմ մտաւորականներից ոչ ոք, ազգի պարկեշտ, գիտակից ու բանիմաց զաւակներից ոչ մէկը ի խորոց սրտի չի ողջունել 1918-ի Մայիսի 28-ին ծնուած պետականութեան անկումը»: Այս շրջանի պատահարներուն թուումին ընթացքին, թեթեւ շունչ մը կը նշմարուի 70-ամեայ սովորամոլութենէն. խօսելով Հանրապետութեան շրջանի արտաքին քաղաքականութեան մասին, Համբարձում Կարապետեան կը գրէ. – «Ոչ միայն պատշաճ հնարամտութիւն չցուցաբերուեց Ռուսաստանի հետ կապեր հաստատելու համար, այլեւ էէնց սկզբից նրա նկատմամբ բռնեց չմերձենալու դիրք, որը վերջին փուլում էապէս փոխուեց, բայց արդէն ո՛ւշ էր»:

Եօթը տասնամեակի համայնավար կարգերու դրական ու ժխտական կողմերը յիշելով, յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ մեծնալով քաղաքի վերածուած աւաններու պարագան, մշակոյթի ձեռնարկներու ընդարձակումը, Սեւանի ցամաքեցման ու քիմիական գործատուներու ողբերգութիւնները, Երեւանեան մեթրոն ու Սեւանի եզակի ջրատարը եւ յաւելեալ մեր «երկրաշարժունակ շինարարական «արուեստը»...»:

Հաշուեյարդարին վերջին էջը արձանագրուած է ներկայի. «ինչպէ՞ս վարուել կուսակցականի տոմսի հետ»: Հոս եւս հեղինակը դէմ յանդիման է երկկողմանի պարագայի մը հետ. մէկ կողմը կայ «շարքային կազմի եւ նրա անմիջական կազմակերպիչների բազմամիլիոն բանակի հայրենանուէր աշխատանքն ու սխրանքը», որ թէեւ չի կրնար արդարացնել «խորհուրդների իշխանութեան ու կոմկուսի ղեկավարութեանը, պատմութեան դատի առաջ»:

Համայնավար իշխանութեան դէմ ամէնէն սուր սլաքները կ'ուղղուին «պետութեան ու կուսակցութեան դերի ու գործելակերպի մասին հին պատկերացումներին կառչած մոսկովեան կեդրոն»ին որ «այսօր էլ յամառում է, էլ աւելի վատթարացնելով աշխատանքի այն եղանակները, որոնք երկիրը հասցրել են անդունդի եզրը»: Այդ կեդրոնը տակաւին կ'ամբաստանուի «փոքրակազմ ժողովուրդների ազատագրական իղձերի իրականացման ասպարէզում բռնած արգելակիչ դիրքով»: Ու ասիկա երկրի մը մէջ որուն համայնավար կուսակցութիւնը խորհրդայնացման օրն իսկ, կը փակէր իր համագումարը Կեդրոնէն չխզուելու որոշումով: «Հայաստան»ի մէջ լոյս տեսած այս գրութիւնը, այս պայմաններուն տակ, ի՞նչպէս պէտք է մեկնաբանել արդեօք. ժողովրդավարական, խօսքի ազատութեան եւ հետեւաբար ինքնաքննադատութեան լայնախոհութեան արտայայտութի՞ւն, թէ՞ ժողովուրդին մօտ կորսուած վարկը վերաշահելու փորձ:

Որպէս բարելաւումի նախանշան, Համբարձում Կարապետեան կը ծանրանայ «կուսակցութեան ներսում առողջ բանականութեան ձեւաւորման» վրայ, «դրա հիմով քննադատող համայնավարների մեծ բազմութեան երեւան գալուն, որն ամբողջ մի թարմ հոսանք է եւ կարող է կուսակցութեան մէջ հիմք ու միջուկ ծառայել»: Այս քննադատութիւնը կը դառնայ նաեւ Հայաստանի կուսակցութեան, հետեւեալ տողերով. – «Նրա վերնախաւը ժամանակին չըմբռնեց Ղարաբաղը մայր Հայրենիքին հետ վերամիաւորելու համար հերոսների առաջին խմբերի սկսած պայքարի եւ այդ ակունքից ծաւալուած շարժման քաղաքական, ազատագրական բնոյթը: Աւելին, սկսուածը բնում խեղդելու միջոցներ ձեռք առաւ»:

Որպէսզի Հայաստանի վաղուան բազմակուսակցական կեանքին մէջ «բոլորի ազգօգուտ գործունէութեան համար» իր տեղն ունենայ նաեւ Համայնավար կուսակցութիւնը, Հ. Կարապետեան նպաստաւոր կը նկատէ «կատարուած դրական վերլուծութիւնը, թոյլ տրուած բազում չարաչար սխալների ու ժողովրդադաւ գործերի սկզբունքային դատապարտումը»:

Իսկապէս որ պատմական շրջադարձի մը վկաներն ենք բոլորս եւ նոյնիսկ դէպքերու յարահոս հոլովոյթը առիթ չի տար լիուլի արժեւորելու մեր ապրած օրերուն այս բացառիկ հանգամանքը: Ասոր կ'անդրադառնանք երբեմն միայն, երբ կը կարդանք «Հայաստան»ի նման թերթի մը մէջ. «հաստատուած ապարէզ եղած Հայաստանի հանրապետութիւնն իր անկախութեան հռչակագրով գոհունակութեամբ է ընդունում եւ առինքնող յոյսեր ներշնչում»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 26-ին, Լոս-Անճըլըսի մէջ, տեղի ունեցաւ, իր տեսակին մէջ եզակի գիրքերու ցուցահանդէս մը, Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ կից, Աւագեան սրահին մէջ:

Այս բացառիկ ձեռնարկը կազմակերպուած էր, Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան, Ս. Ղազարի Հայկական Ակադեմիայի եւ Լոս-Անճըլըսի Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին կողմէ, Սուրբ Ղազարի Տպարանին 200-ամեակին առթիւ:

Ցուցահանդէսին պաշտօնական բացումը կատարեց, Ս. Ղազար Մայրավանքին Առաջնորդը, Հայր Ներսէս Վրդ. Տէր-Ներսէսեանը, ի ներկայութեան Միացեալ-Նահանգներու եւ Գանատայի Հայ Կաթողիկէ համայնքի Առաջնորդ՝ Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեանի, Արեւմտեան-Ամերիկայի Էջմիածնի եւ Կիլիկիոյ Թեմերուն առաջնորդներուն, Լոս-Անճըլըսի Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետին, վարդապետներու, մամուլի, ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի թղթակիցներու, Մխիթարեան նախկին սաներու եւ գրասէր հասարակութեան:

Հայր Ներսէս Վրդ. Տէր-Ներսէսեան հետեւեալ ելոյթը ունեցաւ այս հանդիսաւոր բացումին առթիւ.–

«Մեր փառապանծ Մշակոյթին, հազարամեայ մեր Մեծասքանչին նուիրուած չքեղ փառատօն է՝ որ կուզանք այս պահուս ողջունել միասին հոս՝ Խաղաղականի ափունքին, Լոս-Անճըլըսի հայաշատ կեդրոնին մէջ, ուր հայ ժողովուրդը՝ բազում զոհողութիւններով՝ ստեղծած է քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր, նոր Հայրենիք մը փոքրիկ, Սփիւռքի եւ մանաւանդ՝ Միջին-Արեւելքի իր բոյներէն բռնի հեռացած, դժնդակ պայմաններով, եւ անգամ մը եւս պանդուխտ, բայց նաեւ Միացեալ-Նահանգներու հիւրընկալ եւ բարգաւաճ այս հողամասին վրայ, խաղաղ ու բարօր ապագայի յոյսով առլցուն:

Փառատօն մը՝ Հայ Գիրքին, Մխիթարեան հրատարակութիւններու լուսաւոր չքերթով, Վենետիկի Ս. Ղազարու Հայկական Տպարանին 200-ամեակին ուրախ առիթով (1789 - 1989 / 1990):

Այս ցուցահանդէսը ահա՝ իր դռները կը բանայ, որպէս առաջին մշակութային ձեռնարկ, զոր Վենետիկի Մխիթարեան Հայրերս կուզանք ներկայացնել Լոս-Անճըլըսի մեր եղբայրակիցներուն, նորաստեղծ Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկի (Mekhitarian educational Foundation)ի եւ Ս. Ղազարու Հայկական Ակադեմիայի անունով: Որպէս գոյն ի շահ Մխիթարեան դարաւոր ու անշէջ կենսունակութեան:

Գիրքը, մեր ժողովուրդին համար, դարերուն հետ՝ պաշտամունքի առարկայ դարձած իրողութիւն է. վկայ՝ մեր Հաղբատի, Սանահինի, Տաթեւի, Սկեւռայի եւ այլ հռչակաւոր վանքերու մեծղի գրադարանները. վկայ՝ մեր հարիւրաւոր վաստակաշատ գրիչները, որոնք շուրջ 250.000 հատորներու հասնող հսկայ աւանդ մը թողած էին մեզի, ճրագի լոյսով պսպղուն, եւ յաճախ՝ տառապալից գրկանքներով կերտուած:

Ու ասո՜ւ... այդ բոլորէն հազիւ 25 հազարը վերապրած է ջարդէն ու աղէտէն: Վկայ՝ նաեւ մեր հարիւրաւոր մանրանկարիչները, որոնք ոսկեզօծ պատկերներով զարդարած են մեր մագաղաթները Հայոց Թորոս Իգնատիոս վարպետէն, Կոստանդին Սկեւռացի Թորոս Տարօնացիէն Ռոսլին, Մոմիկ ու Պիծակ:

Մեր հին ազգի ողբանուագ բանաստեղծը Եղիշէ Չարենց կը պատգամէ արտաճմլիկ. – «Չեմ մոռանայ աղօթք դարձած երկաթագիր գրքերը մեր»:

Մխիթարեան վարդապետները, որոնք հին Հայաստանն ամբողջ քալելով չափած են, ԺԸ. եւ ԺԹ. դարերու ընթացքին, ձեռագիրներ հաւաքելու, կ'ըսէին թէ ամէն հայ ընտանիքի մօտ, մեծ յարգանքով կը պահուէր հին ձեռագիր Աւետարան մը կամ Նարեկ մը, կամ Շարակնոց մը, մասնաւոր խորանիկի մը մէջ, վարագոյրով շրջանակուած, որուն առջեւ՝ Շաբաթ երեկոները՝ մոմ կը վառէին, խունկ կը ծխէին, աղօթք կը մրմնջէին:

Ականատեսէ մը լսուած պատմութիւն... Խարբերդի գիւղերէն մէկուն մէջ, Դաւեմ տեղի ունեցած, 1910-ին...:

Այդ մասեանը՝ իրենց տանն ին հրաշագործ Պահապանն էր, նախնիքներուն հետ կապող զօրութիւն, հիւանդներու առողջութիւն եւ փարատիչ ամէն տեսակ չարիքներու:

Այսպիսի մասեաններով լեցուեցաւ Ս. Ղազարը: Հինգ հազար ձեռագիրներ քով քովի եկած, Մխիթարեան Հայրերու անխոնջ ջանքերով, դարձան Հայկազեան Բառարան, դարձան Չամչեանի եռահատոր Հայոց Պատմութիւն, դարձան Աւգերեանի 12 հատորնոց վկայաբանութիւն, դարձան Ալիշանի գրչին տակ՝ Սիսուան, Սիսական, Այրարատ, Շիրակ, պատմութիւն - աշխարհագրութիւն եւ հնախօսութիւն միանգամայն:

Վերածնաւ մեր լուսեղէն Մշակոյթը, երեք-չորս դարերու թմբիրէ մը ետք, զատուեցաւ մեր ոսկեղէն գրաբարը՝ օտարախորթ տարրերէ. Թատերաբեմ եկան, մէկը միւսին ետեւէն, հայ գրական դէմքերը, Եզնիկէն Կիրակոս Պատմիչ, Կորիւնէն Շնորհալի ու Լամբրոնացի, Մխիթար Հերացի, Առաքել Սիւնեցի...:

Գրքի պաշտամունքի քուրմերն եղան Մխիթարեան Հայրերը, որոնք օգտագործելով եւրոպական գիտարուեստի յառաջադէմ միջոցները, տպագրական ոսկեդար մը հիմնեցին Վենետիկի մէջ, յաճախ առաջին մրցանակները խլելով՝ միջազգային ցուցահանդէսներու մէջ:

1611 - 12 տարիներուն, Վենետիկի մէջ լոյս տեսած էին հայերէն առաջին հինգ գիրքերը, Յակոբ Մեղապարտի ճիգերով:

Մինչեւ 1700 թուականը՝ հայ տպագրութիւնը կը հաշուէր հազիւ 180 հատոր գիրք: Մխիթար Աբբան մինակը 55 հատոր, շուրջ՝ քսան հազար էջ հրատարակեց, որոնցմէ 14-ը ինքնագիր. եւ ի՜նչ կոթողային գործեր.

Աստուածաշունչ (1733), Մեկնութիւն Ս. Աւետարանին Մատթէոսի (1737), Մեկնութիւն Ժողովողին (1736), Քերականութիւն Գրաբարի (1730), Քերականութիւն Աշխարհաբարի (1727), Հայկազեան Բառարան (1749) - մահուան անկողնին մէջ:

Եւ գիտէ՞ք թէ այս վերջինով մեր հայերէն լեզուին պատիւը ո՛ր բարձրացաւ միջազգային հրապարակի վրայ, գիտական «համահիւս» առումով, հայերէն լեզուն գրուեց վեցերորդ տեղը, յետ լատիներէնի (տպ. Փարիզ, 1531 - 1543), յունարէնի (տպ. Փարիզ, 1572), ֆրանսերէնի (1606), իտալերէնի (1612), սպաներէնի (1726 - 39), կանխելով անգլերէնը (1755) եւ գերմաներէնը (1774 - 1786):

Մխիթարի մահէն ետք՝ տպագրական աշխատանքը, զոր մենք կը սիրենք կոչել «հրատարակչական առաքելութիւն», կը շարունակուի աշխուժօրէն, թեթեւ ընդմիջումներով:

Մինչեւ սեփական տպարանի հիմնարկումը՝ Ս. Ղազարի մէջ, Մխիթարեան հրատարակութիւններու գրահամարը կը հասնի 227-ի: 1789-էն մինչեւ դարավերջ 43 հատոր եւս կ'աւելնան:

Բայց 1800-ով է մանաւանդ՝ որ տպագրական ոսկեդարը սկիզբ կ'առնէ փոքրիկ կղզիին մէջ:

Ահա՛ նշանակալից ու պարզ ցուցակ մը. 1805-ին՝ 15 հատոր. 1810-ին՝ Նափոլէոնի գրաւման սպառնալիքներուն տակ՝ 17 հատոր. 1816 - 17 տարիներուն, Լորտ Պայրընի այցելութեան օրերուն՝ միասնաբար 15 հատոր. 1818-ին՝ 25 հատոր (բացառիկօրէն ճոխ տարի). 1849-ին եւ 1850-ին՝ տարեկան 21 հատոր: 1800 - 1850 թուականներուն՝ 30 անգամ տարեկան 10-է աւելի հատորներ՝ լոյս կը տեսնեն, յաճախ մեծղի ու հսկայածաւալ. օրինակ՝ 1836-ին՝ 15 հատոր, որոնցմէ մէկն է Նոր Հայկազեան Բառարանի Ա. հատորը:

Մօտենալով մեր նոր ժամանակներուն, «Բազմավէպ» Հայագիտական Մատենաշարը, սկիզբ առած 1973-ին, արդէն իր 32-րդ հատորը լոյս ընծայած է այս օրերուս:

1978-էն ասդին, 99 հատոր կը հաշուէ Մխիթարեան վերջին նոր գրացուցակը, առանց նկատի առնելու տարեկան օրացոյցներն ու այլ փոքր գրքոյկներ, ինչ-

պէս նաեւ «Բազմավէպ» հանդէսի տարեկան ստուար հատորները:

1983 թուականէն ասդին, նկատառած տնտեսական տագնապի մռայլ օրեր, Մխիթարեան Հայրերը շարունակեցին գրել, թարգմանել, ուսումնասիրել եւ համեստօրէն Ազգին ընծայել՝ դասագիրքեր, բանասիրական երկեր, քրիստոնէականներ, պատմագիտական հետազօտութիւններ ու յօդուածաշարքեր, դիւանային պրպտումներ, հոգեշունչ մատեաններ, եւայլն... եւայլն...:

Այս նուիրական պահուն՝ պիտի ուզէի կրկնել, Մխիթար Աբբայի հետ, այն խօսքերը, զոր ինք դրոշմած է «Հայկազեան Բառարան»ի յառաջաբանին մէջ, իր մահուան անկողինէն գուշելով.

«Անարժան սրտով՝ քեզի կը նուիրեմ, Ո՛վ Հայ Ժողովուրդ, իմ բազմամեայ աշխատանքիս պտուղը, իբրեւ սիրոյ ձօն: Սրտագին կը տենչամ իմ վաստակս քեզի ընծայել, եւ բոլոր անոնց՝ որ քու պայմաններուդ մէջ կը գտնուին...

«Ինծի պարծանք է Քեզի ծառայել... որովհետեւ սկիզբէն ի վեր, ինչպէս ես, այս Միաբանութիւնն ալ սահմանուած է Հայ Ժողովուրդի Մշակութային ծառայութեան եւ Աստուծոյ Փառքին». «Հայ Ազգին Հոգեւոր Լուսաւորութեան»:

Այս ցուցահանդէսն ալ քեզի կը նուիրենք, սիրելի Հայ Ժողովուրդ Լոս-Անճըլըսի, որպէս սիրոյ երախտագիտական արտայայտութիւն՝ հայ գրքի յաւերժութեան, հայ լեզուի անմահութեան, որպէս զոյգն ծառայութիւն հայ ժողովուրդի եւ մշակոյթի լուսաշող պայծառութեան:

Օրհնութեամբ Ամենակալին Աստուծոյ եւ մեր Սուրբ եւ անմահ Թարգմանիչներուն՝ Սահակին եւ Մեսրոպի, բացուած կը յայտարարենք Գիրքերու այս ցուցահանդէսը, յանուն Մխիթարեան Միաբանութեան, Սբ. Ղազարի Հայկական Ակադեմիային, Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին, Սուրբ Ղազարի Տպարանի 200-ամեակին շնորհաւոր առիթով»:

Գիրքերու ցուցահանդէսի այս փառատօնը տեւեց ամբողջ շաբաթ մը, Նոյեմբեր 26 - 30, մեծ հետաքրքրութիւն յառաջացնելով ոչ միայն գրասէր հասարակութեան մօտ, այլեւ մանաւանդ նոր սերունդին, որ մօտէն ճանչցաւ այն մեծ մշակութային ժառանգը, ուր հեռու հայրենի հողէն, փոքրիկ կղզեակի մը մէջ, հոյլ մը Մխիթարեան վանականներ, տակաւ կը շարունակեն Մխիթար Աբբահօր այն սրբազան առաքելութիւնը, ծառայելով «Հայ Ազգին Հոգեւոր Լուսաւորութեան»:

Գիրքերու փառատօնին ներկայ եղան շուրջ չորս հազար գրասէրներ (ներառեալ հայ ուսանողները), եւ գնուեցաւ շուրջ 20.000 տոլարի գիրք:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ
Ե. ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ԸՄԲՈՍՏՆԵՐ

Առաջին ըմբոստը Ադամ կոչուեցաւ, վերջին ըմբոստը քերթող մը պիտի ըլլայ՝ երբ քերթողները յաջողին մէ՛կ ընդմիշտ մարդը փրկել մարդուն տիրապետութենէն: Քերթողներ եղան Սոկրատ, Պուտտա եւ Յիսուս. քերթողներ եղան բոլոր անոնք՝ որոնք յուսահատօրէն նահատակուեցան մարդը մարդէն ի զո՛ւր ազատել փորձելով: Քերթող էին անոնք, բայց այս աշխարհը քերթողագիրք մը չէ տակաւին, ու մինչ անհանճար գիտութիւններն ու փիլիսոփայութիւնները ամէն օր քայլ մը եւս կը մօտենան ինքնասպանութեան՝ քերթողները ինքնավստահ կը սպասեն, ինչպէս որ սպասած են դարերէ ի վեր. կը սպասեն որ անհետանայ վերջին անարժան տխմարն ալ, որ, փոխանակ երգելու, ուրիշներուն երգը խլել կը փորձէ բերնէն: Դարերը ոչինչ են իբրեւ տեւողութիւն, եւ ոչինչ է ամէն բան՝ որ մեռնելու դատապարտուած է: Ափ մը կոյրեր դեռ կրնան իշխել միլիոնաւոր մարմիններու՝ որոնք ի զուր կ՚ըմբոստանան երբեմն, - ու երբ պատառ մը աւելի հաց ստանան՝ կը մոռնան թէ ինչո՛ւ ըմբոստացած էին. միայն քերթողն է որ ըմբոստ կը ծնի անսրբագրելի կերպով, միայն քերթողն է որ չի կաշառուիր դեղին մետաղով, ու մինչ ճարտարարուեստն ու ընչաքաղց բռնակալներն այսօրուան՝ օրն ի բուն քերթող կը սպաննեն, սպաննուած ամէն քերթողի ամէն մէկ բջիջէն նոր եւ աւելի ըմբոստ քերթող մը կը ծնի...

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Յակոբ Տէր Մելքոնեան» Թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 25-ին, տեղի ունեցած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 100ամեակին նուիրուած երիտասարդական ձեռնարկ մը: Կենդանի պատկերներէ ու արտասանութիւններէ բաղկացեալ գեղարուեստական բաժնին աւարտին, Լիբանահայ Երիտասարդաց Միութեան «Արշաւիր Շիրակեան» մասնաճիւղին վարչութեան անունով օրուան խօսքը փոխանցած է Յակոբ Հաւաթեան: Վերջաւորութեան՝ հայրենասիրական երգերով հանդէս եկած է Հ.Յ.Դ. Ռոստոմ պատանեկան միութեան երգչախումբը:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ «Աճինգուրթ գոլիճըթ» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2-ին, տեղի ունեցած է «Յեղափոխական մշակոյթի երեկոյ», կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Սողոմոն Թեհլիրեան կոմիտէին ու ներկայութեամբ աւելի քան 500 հանդիսատեսի: Արտասանութեամբ, սահիկներու ցուցադրութեամբ, երգով ու պատկերներով բեմադրուած է հայ նորագոյն ազատագրական պայքարի 100ամեայ անցեալը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեան, Դեկտեմբեր 6-ի առաւօտուն քաղաքավարական այցելութիւն մը տուած է Հանրապետութեան նախագահութեան ընդհ. քարտուղար Քէմալ Եամաքի, Ազգային Խորհրդարանի իր պաշտօնարանին մէջ: Կէսօրին, պապական նուիրակ Սերճիօ Եպիսկ. Սէպաստիանի ընդունելութիւն մը սարքած է, ի պատիւ Պատրիարքին: Յետմիջօրէին՝ Պատրիարքը այցելութիւն մը տուած է նաեւ ընդհանուր սպայակոյտի Բ. հրամանատար՝ Զօր. Մէհմէտ Էօնտէրի:

ԻՐԱՆԻ Գիլանղարբի շրջանին մէջ, Նոյեմբեր 27-ին արկածի մը զոհ գացած է -ականի պայթում- այստեղ զինուորական ծառայութիւնը կատարող Արմէն Աւետիսեան: 1959ին Ապատան ծնած նահատակ զինուորին յուղարկաւորութիւնն ու թաղման արարողութիւնը տեղի ունեցած են Դեկտեմբեր 5-ին, Թեհրանի Նոր Բուրաստան գերեզմանատունը:

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Թէքէեան մշակութային Միութեան «Պէշկէօթիւրեան» կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 30-ին, բացուած է գեղանկարիչ Բիւզանդ Կոճամանեանի ստեղծագործական կեանքին 60 եւ ծննդեան 80ամեակներուն նուիրուած յոբելենական ցուցահանդէսը: Ներածական խօսքով հանդէս եկած է Թէքէեան մշակութային Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղի ատենապետ Գէորգ Բուլբուլեան: Ապա արուեստաբան Սահակ Թութճեան համառօտ կերպով ներկայացուցած է նկարիչին կեանքն ու գործունէութիւնը, որմէ յետոյ ներկաները ծանօթացած են ցուցադրուած 98 կտաւներուն:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան մշակութային Միութեան կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 18-ին, տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը՝ նուիրուած Մովսէս Խորենացիի ծննդեան 1500ամեակին: Օրուան դասախօսը՝ բանաստեղծ ու գրականագէտ Մանուէլ Քէօսէեան դիւրամատչելի ձեւով ներկայացուցած է պատմահօր կեանքը, ուսումնասիրութիւնը ու մանաւանդ «Հայոց պատմութիւն» աշխատասիրութիւնը, որ կ՚ընդգրկէ ամենահին ժամանակներէն մինչեւ Արշակունեաց թագաւորութեան անկումի շրջանը:

ԵԹԷ ԳՈՆԷ...

Եթէ գոնէ պատմութիւն չունենայինք
ու ճզմուած չապրէինք ճիւաղային
անցեալի մը տակ

Եթէ գոնէ չունենայինք յիշողութիւն
ու չհաւատայինք որ դատապարտուած
էինք
մեր նախորդներուն պէս զոհուելու
վաղուան երազներուն

Եթէ գոնէ կարենայինք հաւաքել մեր
ուժերը
ու պայքարիլ միայն մեր իսկ ստեղծած
պատուհասներուն դէմ
փոխանակ փրկուիլ փորձելու անհամար
տարբեր աղէտներէ
որոնք մեր վրայ նետուած են իբրեւ
անէծք ու վրէժ
դիակնացած նախորդ սերունդներէն

Եթէ գոնէ մեր յաջորդներուն համար
չդարբնէինք
նոր կապանքներ շղթաներ ու թակարդներ
եւ չփափաքէինք որ ժառանգեն մեր
յաւակնութիւնները
ինչպէս որ մենք ժառանգեցինք տարբեր
պատիժներ

Եթէ գոնէ յաջողէինք զգետնել քաղցն ու
ծարաւը
ու ժամանակ գտնէինք երջանկութիւնը
երազելու

Եթէ գոնէ պուտ մը ազատութեան
տիրանայինք
ու միայն մե՛նք ըլլայինք կերտողները
մեր կեանքին

Եթէ ջնջէինք մեր յիշողութենէն
մեռեալները բոլոր
ու փորձէինք մեր յաջորդներուն նուազ
ատելի դառնալ

Եթէ վերջապէս ըլլայինք ամբողջութիւն
մը մեր անուններով կնքուած
փոխանակ կէտ մը ըլլալու անսկիզբ ու
անվախճան գիծի մը վրայ
ու եթէ կարենայինք մահը դիմաւորել
իբրեւ յաղթանակ...

ՄԿՐՏԻՉ ՀԱՃԵԱՆ

Մեքսիքօ

1 9 7 5

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

6.– ԽԱՐԲԵՐԴ

Չնայելով որ ինք Ռուսիոյ դէմ յօդուած հրատարակած էր տեղւոյն Թուրք պաշտօնաթերթին մէջ՝ ընդհանուր պատերազմի վաղորդայնին, հասարակ մահկանացուի մը, ի՞նչ կ՚ըսեմ՝ եղեռնագործի մը պէս ձերբակալուելով՝ կը նետուի Մէզրէի բանտը հարիւրաւորներու հետ, բոլորն ալ կղերական, ուսուցչական, փաստաբանական եւ առեւտրական դասերէն: Հին ու նոր ազգաց պատմութիւնը չէ արձանագրած դեռ վայրենիներն իսկ ամօթահար ձգող անգթութիւններ՝ որքան անոնց կրածները, շաբաթներ անվերջ ոլիկ-ոլիկ գալով բանտերուն խորը: Փրոֆէսոր Կ. Սողիկեանի ծեծի տակ յիմարանալով մահանալէն վերջ, Պասկ Վարդապետ՝ Թէնէքէճեան եւ Պուճիգանեան ուսուցչապետներուն ընկերակցութեամբ՝ բոկոտն ու գլխաբաց ճամբայ կը հանուի, իբր թէ Տիգրանակերտ տարուելու համար. Զորս ժամ անդին, Մաստառի ստորոտը, Տէվէ Պէօյնին կը կեցնեն զիրենք. կացին ու գերանդի՝ գլուխ ու թեւ կը թողնեն գետին: (Այս եւ ջարդապատում յաջորդ մանրամասնութիւնները քաղուած են Ալէտէն մազապուրծ ազատած Վահէ Հայկէն, նաեւ բանտակից երիտասարդէ մը՝ Տիգրան Տէր - Եղիայեանէ (Ս. Պատրիարք Հօր եղբօրորդի), որուն պէտներ պաշտօն ունէին բանտէն հանուելով՝ ծառայելու իբր դիմթաղ):

Սուրբ Կարապետ Թաղի պատուական երէցն էր
Վարդան Քահանայ Արսլանեան, գրական հրապարակի վրայ ծանօթ «Բինկեանցի Վարդան Քահանայ» անուամբ: Ծնած է 1863 Փետրուար 24-ին Բինկեան (Ակն), աշխարհական անուամբ Նոյն: Նախնական կրթութիւնը հոն ստանալով՝ երեք տարի կը հետեւի դեղագործութեան: 1887-ին գրաւաճառ ի Պոլիս, յաջորդելով իր եղբօր (ապա Գէորգ Վարդապետ): 1889-ին կը շրջի Եւրոպա եւ կ՚այցելէ Փարիզի արուեստահանդէսը: Դարձին, հիւսուածեղէնի գործարան մը կը հաստատէ եւ օսմանեան ճարտարարուեստին զարկ տալուն ի վարձ՝ պատուանշան կը ստանայ: 1892-ին կը մեկնի ծննդավայր եւ կը զբաղի ուսուցչութեամբ, մինչեւ քահանայ ձեռնադրուիլը 1897 Մայիս 11-ին՝ Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ, Զիմառայի (Տիվրիկ) Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյն վրայ, ուր 12 տարի կը քահանայագործէ եւ կ՚անդամակցի Գաւառական Ժողովին: 1909ին կը հրաւիրուի Խարբերդ՝ Ս. Կարապետ Թաղին իբր քարոզիչ, միաժամանակ աւանդելով Թլկատինցիի հիմնած դպրոցին եւ աղջկանց Սմբատեան ճեմարանին մէջ պատմութեան, աշխարհագրութեան, ու կրօնի դասեր: Ունէր ուսուցչական կրկնակ վկայագիր Ուսումնական Խորհուրդէն եւ Կրօնական Ժողովէն: Հին ու Նոր Ուխտի դասագիրքերէ զատ՝ կը թողու պատմական անտիպ երկեր, որոնցմէ ամէնէն բազմաշխատն է «Եկեղեցական Պատմութիւն»ը: Վաղեմի աշխատակից պոլսահայ թերթերու՝ կրօնաբարոյական նիւթերով. յիշատակելի է «Մանզումէ»ի մէջ յօդուածաշարքը «Գիւղացի քահանայի մը հայեացքները Օկիւստ Գոնթի, Պիւխնէրի, Լիթրէի եւայլն վարդապետութեանց մասին»: Պատրիարքական տեղապահ Մանկունի Սրբազանի հրամանաւ անգամ մը իբր քննիչ գացած է Չմշկածագ, տեղւոյն վէճակը խաղաղեցնելու համար: Շնորհիւ դեղագիտական իր հմտութեան, ունէր խոր հակում բժշկական արուեստի՝ զոր կը կիրարկէր ի հարկին:

Եղերական ճակատագրականութիւն մը հալածած է Արսլանեան ազգատոհմը ողջոյն: Տ. Վարդանի հայրը՝ Կարապետ, նահատակուած է Բինկեանի կոտորածին (1896 Դեկտեմբեր 7)՝ Թուրք խուժանին կողմէ: Եղբօրը կողակիցը Նազենի՝ գիւղի զաւկին հետ հրկիզուած է նոյն ջարդին: Իր հարազատը՝ Գէորգ Վարդապետ, կրած է չխօթակի դառնութիւններ 1915 - 1918: Իսկ ինք ունեցաւ քան զամէնը գերազանցող եղերաշուք վախճան մը, որ ահա. - Սարսափի օրերուն, բանտը պահ մը սենեկակից էր Թլկատինցիի եւ Երուխան մեծանուն գրագէտներուն եւ այլոց, բոլորին ալ չդադրելով քարոզել ամո՜ւր մնալ իրենց սուրբ հաւատքին վրայ: Հոն գրած է երկու գործեր՝ յետոյ բոցերու ճարակ: Իբր զարգացեալ կղեր եւ «խօսքը բերնին մէջ դարձնող» անհատ, կ՚ենթարկուի զարհուրելի փորձիչներու եւ բանտին մէջ ամէն օր անխնայ կը ծեծուի, ուր ուրեմն իր չգործած յանցանքներուն համար դատապարտուելով մահուան: Այդ անըմբռնելի կեանքին մէջ է որ Տ. Վարդան, իր պանծալի անունն ու մականունը կարծես տառապէս արժեցուած ըլլալու համար, կը սաղմնէ դիւցազնական ծրագիր մը. անէանալ չէ՛ թէ կախաղանին վրայ, ոճրապարտ ձեռքերով, այլ կամովին, ի՛ր իսկ ձեռքերով: Եւ 1915-ի աշնանամուտին, Խարբերդի նոյն տանջարանը կը բռնկէր յեղակարծ այդ բազմաչարչար քահանային կողմէ, միահաղոյն ճենճերմամբ հերոս Տ. Վարդանի եւ իրեն պէս չանարդագուրդ մահն անզօնող արիւրանց եօթն ընկերներուն...:

Երիցուհին՝ Թագուհի, ինկած է Տիգրանակերտի ճամբուն վրայ, իսկ իր վեց երկսեռ զաւակներէն չորս մանչերը՝ տարագրութեան մէջ անհետ:

(Շար. 152)

Այրի Տիկին Պերճուհի Սիւրմէնեան (Գազապլանքա),

Տէր եւ Տիկին Արշակ Սիւրմէնեան եւ զաւակները (Մոնփելիէ),

Տէր եւ Տիկին Վահրամ Սիւրմէնեան եւ զաւակը (Գազապլանքա),

Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սիւրմէնեան եւ զաւակները (Լոս - Անճըլըս),

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ԱԶԱՏ ՍԻՒՐՄԷՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 19-ին Գազապլանքա (Մարոք):

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Սիւրմէնեանի եւ զաւակներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեօ - Քաշանի Հ. Խաչատրեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 1000 Ֆր. Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեանէ եւ 500 Ֆր. Կի Մուսայեանէ իրենց մօր եւ հօրաքրոջ մահուան Բ. տարելիցին առթիւ: Տիկին Սիրան Սէրէնկիւլեանէ 500 Ֆր., Տիկին Մելինէ Մանուկեանէ 200 Ֆր.:

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.-Արծիւ Համախմբութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Մաքրուհի Մարիքեանի յիշատակին՝ Տիկին Գալուստեան 100 Ֆր., Մասիս Աւետեանի յիշատակին՝ Տիկին Անոյշ Աւետեան եւ զաւակները 250 Ֆր., Գրիգոր Աւետեան 150 Ֆր., այլ նուէրներ՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 500 Ֆր., Մարտիրոսեան ընտանիք 100 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. - Տիկին Լուիզ Աճեան 500 Ֆրանք առ ի գնահատութիւն թերթին շահեկան բովանդակութեան:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. - Տիկին Վերժին Ուզունեան 200 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան պաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 2-ին:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

APPEL

Devant l'ampleur de ses activités musicales, la M. C. A. recherche :

Un Piano Quart-de-Queue

Pour toutes propositions s'adresser : 9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 24, տօն է Սրբոյն Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղբայր Առաքելոյն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30:

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 25, տօն է Սրբոյն Ստեփանոսի Նախավկային եւ Առաջին Մարտիրոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10 :

Կը պատարագէ՝

ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸԳԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, աւանդական ընդունելութիւն ի պատիւ Եկեղեցւոյ սարկաւագներուն, դպիրներուն եւ պաշտօնեաներուն:

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԻԷՆ

Նոր Տարուան եւ Ս. Ծնունդի առթիւ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՃԱՇ

Հովանաւորութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

Կիրակի, Յունուար 13, ժամը 13-էն սկսեալ Արմէնեան Մշակութային Տան մէջ

1, Քէ Փաժօ - Վիէն

Ճաշագին՝ 75 Ֆր.:

Տասը տարեկանէն վար փոքրերու՝ 35 Ֆր.:

Տեղերը կանխաւ ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ:

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

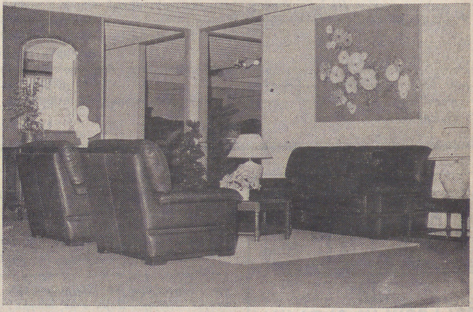
Nom Prénom Tél. :

Nombre de places :

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. :

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.
ATTENTION : PLACES LIMITEES.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

CABINET TERZIYAN
Toutes Assurances — Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41
présente ses meilleurs vœux pour l'année 1991
et souhaite une bonne fête de Noël
ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը
յաճախորդներուն կը շնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 22-23

SAMEDI-DIMANCHE
22-23 DÉCEMBRE
1990

ՅԱՌԱՋ

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.435 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.435

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 50-ԱՄԵԱԿԻՆ

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Քսան տարի առաջ, 1940 Դեկտեմբեր 27-ին, պատերազմի ամէնէն մռայլ օրերուն, ամբողջ երեք շաբաթ Փարիզի իր բնակարանին մէջ անկողնին գամուած մնալէ ետք, այս անցաւոր աշխարհէն հրաժեշտ կուտար Արշակ Ջամալեան, որ իր ամբողջ կեանքը նուիրած էր հայ ժողովուրդի ազատագրութեան եւ բարօրութեան սուրբ գործին:

Հիւանդ վիճակի մէջ կուգար արտասահմանէն, ուր գացեր էր ազգին ցաւերուն դարման մը գտնելու յոյսով: Մօտ քսան ժամ ճամբորդած էր երկաթուղիով 39 աստիճան տաքութեամբ: Բորբոքած էին թոքերը: Կորսնցուցած էր շարժելու եւ խօսելու կարողութիւնը՝ ան, որ համակ շարժում էր, կեանք ու եռանդ:

Ծնած էր Գանձակ 1882-ին: Կը մեռնէր 58 տարեկանին, երբ փոթորկալի կեանքի մը փորձառութեամբ իր բնածին տաղանդի լրութեան հասած, տակաւին այնքան օգտակար գործեր ունէր կատարելիք՝ իր տառապած ազգին համար:

Օժտուած էր բազմակողմանի շնորհներով, - ֆիզիքական եւ մտաւորական: Պերճախօս հռետոր էր, ճարպիկ դիւանագէտ, տաղանդաւոր կազմակերպիչ եւ յեղափոխական գործիչ: Իր դիւրահաղորդ բնաւորութեամբ եւ ընկերասիրութեամբ՝ գիտէր գրաւել բոլորին համակրանքը՝ առաջին իսկ վայրկեանէն:

Գանձակի նախակրթարանէն 1897 Սեպտեմբերին անցած էր Էջմիածնի ճեմարանը, զոր աւարտեց 1902-ին: Ու անմիջապէս նետուեցաւ հանրային գործունէութեան ասպարէզը, որուն նուիրուած պիտի մնար մինչեւ իր վերջին շունչը:

1905-ի աշնան անցաւ Գերմանիա՝ հետեւելու ընկերային գիտութեանց: Առաջնակարգ դեր կատարեց Հ. Յ. Դ. Եւրոպայի Ուսանողական Միութեան մէջ, որուն հիմնադիրներէն էր եւ որուն կողմէ իբրեւ պատգամաւոր մասնակցեցաւ Դաշնակցութեան Վիեննայի ընդհ. ժողովին՝ 1907-ին:

1909-ին Թիֆլիս վերադառնալով, չորս տարի իբրեւ ուսուցիչ պաշտօնավարեց Ներսիսեան վարժարանին մէջ, միաժամանակ Ն. Աղբալեանի հետ խմբագրելով «Յառաջ» օրաթերթը:

Առաջին աշխարհամարտին իբրեւ կամաւոր մտաւ Անդրանիկի բանակին մէջ: Այդ բախտորոշ օրերուն պատասխանատու դիրքերու վրայ էր՝ իբրեւ անդամ Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի եւ Թիֆլիսի Ազգային Խորհուրդին: 1918-ի սկիզբը Երզնկայի մէջ Վէհիպ Փաշայի հետ զինադադար կնքեց՝ յանուն կովկասեան Սէյմին: Յետոյ զրկուեցաւ Պէրլին՝ իբրեւ պատուիրակ:

Անկախութեան հռչակումէն վերջ կարգուեցաւ Թիֆլիսի դեսպան: 1919-ին Հայաստան վերադառնալով ընտրուեցաւ Խորհրդարանի անդամ: Յետոյ դարձաւ Հաղորդակցութեանց նախարար՝ Խատիսեանի դահլիճին մէջ:

Խորհրդայնացումէն ետք ամբողջ քսան տարի արտասահմանի մէջ նուիրուեցաւ հանրային գործունէութեան: Հաստատուած էր Փարիզ, իբրեւ անդամ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի մինչեւ 1933: Այնուհետեւ դարձաւ Հ. Հ. Պատուիրակութեան արտաքին յարաբերութեանց վարիչը, յաճախ ճամբորդելով երկրէ երկիր: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը ներկայացնէր Ընկերվարական Միջազգայինի մէջ:

1923-ին Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչը վերակազմելէ ետք, 1928-ին Փարիզի մէջ հիմը կը դնէր անոր մասնաճիւղին, որ յետագային կոչուեցաւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ եւ որ շուտով ճիւղեր արձակեց բոլոր հայաշատ քաղաքներուն մէջ:

Իր կանխահաս մահով մեծ կորուստ մը ունեցաւ ոչ միայն Դաշնակցութիւնը, որուն հաւատաւոր վարիչներէն ու տեսաբաններէն մէկն էր, այլեւ համայն հայ ժողովուրդը, որու արդար Դատին համար զոհած էր իր ամբողջ կեանքը: Եւ ինկած պատնէշի վրայ:

Ազատատենչ հայութիւնը միշտ երախտագիտութեամբ պիտի յիշէ իր անունը:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ

1961, Յունուար 7

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՇԱՆԱԿԱԼԻՑ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԷ ՄԸ ԵՏՔ

Ի՞ՆՉ ԸՍԵԼ ՈՒԶԵՑ ՇՎԱՐՆԱՁԷ

«Խորհրդայնագէտները» օրէ օր կը բազմանան եւ Ուրբաթ առաւօտ ալ հարցազրոյցները զիրար կը հրմշտկէին, բոլորը կը ջանան բացատրել արտաքին նախարար Էտուար Շեւարնաձէի անակնկալ հրաժարումը եւ անոր բուն իմաստը: Եւ սակայն...: 70 տարիներու երկայնքին, Խորհ. Միութիւնը ապացոյցը տուած է, որ թերեւս կարելի է շատ «...գէտ»եր ըլլալ, բայց այնքան ալ դիւրին չէ «խորհրդայնագէտ» ըլլալ, եթէ ոչ անկարելի: Հինգշաբթի օր, կրկին փաստը տրուեցաւ, ոչ ոք, սկսելով Գորպաչովէն եւ պզտիկ բան չէ այս խոստովանութիւնը, կրցած էր նախատեսել նման ելոյթ մը:

Գրեթէ ողբերգական շեշտով մըն է, որ Շեւարնաձէ խօսած է ժողովրդական երեսփոխաններու համագումարի նստաշրջանին առջեւ եւ ի՞նչ ըսած է. - «Կեանքիս ամէնէն կարճ եւ ամէնէն դըժուար յայտարարութիւնն ունիմ ընելիք: Դեմոկրատները փախան: Բարենորոգողները կը պահուըտին, մենատիրութիւնը կը մօտենայ, կը յայտարարեմ, բայց, ոչ ոք գիտէ թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ այդ մենատիրութիւնը եւ ո՞վ պիտի ըլլայ մենատէրը: Կը հրաժարիմ, թող այդ՝ իմ դրօշակս ըլլայ, թող իմ բողոքս ըլլայ մենատիրութեան յառաջխաղացման դէմ: Շնորհակալութիւն՝ ձեզի, յատկապէս Միխայիլ Գորբաչովին, որու բարեկամն եմ: Իմ համաձայնութիւնս չեմ կրնար տալ եկող մենատիրութեան»:

Վրացի նախարարը չշմեցուցած է բոլորը եւ դեռ չենք խօսիր Արեւմուտքի մասին, որու համար ռումբ մը կը պայթէր, որքան ալ Մոսկուա ապահովութիւն տայ, որ արտաքին քաղաքականութիւնը պիտի չփոխուի:

Գորպաչով նախ դատապարտեց արտաքին իր նախարարը, որ նախապէս չէր իսկ խորհրդակցած իրեն հետ ու յետոյ դիմեց իրեն որ մնայ պաշտօնին գլուխը մինչեւ որ յաջորդը նշանակուի եւ Շեւարնաձէ համաձայնեցաւ: Արտաքին նախարարը չեշտեց թէ իր որոշումը նաեւ կապ ունէր այն անհատական յարձակումներուն հետ, որոնց թիրախ է իր արտաքին (Ծոց եւ Գերմանիոյ վերամիացում) քաղաքականութեան համար: Դեռ վերջերս, երկու գնդապետներ յօդուածով մը կ՚ըսէին, Ներքին նախարար Բակատինի հեռացումը ձեռք ձգելէ ետք՝ «ժամը եկած է արտաքին նախարարին հաշիւը մաքրելու»: Բայց եւ այնպէս, անկարելի չէ որ իր մէջ Վրացին ալ իր դերն ունեցած ըլլայ, քանի Գորպաչովի սպառնալիքը արտակարգ վիճակ կամ նախագահական վարչակարգ հաստատելու կարգ մը վայրերու մէջ, կը վերաբերէր նաեւ Վրաստանի:

Ամէն պարագայի մէջ, Շեւարնաձէի մեկնումով պերեսթրոյկան է որ կը փտանգուի եւ արեւմտեան շրջանակներու մտահոգութիւնը շատ արդար է: Աւելի ալ կ՚արդարանայ, երբ հաւանական իբրեւ յաջորդ, անունը կը տրուի Եւգենի Պրիմակովի պէս մէկուն. այն ատեն, կը գրէ Փիէր Պրիանսոն (Լիպերասիոն), ամէն մարդ կը հասկնայ որ պերեսթրոյկան վերջացած է եւ փտանգներու ժամանակաշրջանը կը սկսի: Այլ խօսքով, Շեւարնաձէ ահազանգ հնչեցուց եւ ինք պերեսթրոյկայի ճեպընթացէն իջաւ, երբ կը սուրար, որովհետեւ ան դէպի մենատիրութիւն կ՚երթար: Այս է նաեւ Լիպերասիոնի խորագիրը:

Շեւարնաձէ ամէնէն հակաստալինեան խորհ. ղեկավարներու միայն Վրացի կըրնար ըլլալ Ալեքսանդր Ադլէրի համար (Լիպերասիոն, Դեկ. 21): Ծնած 1928-ին, Մամատի, հարաւային Վրաստան, ուշադրութիւն գրաւած է կանուխէն իր ուշիմութեան պատճառաւ: 40 տարեկանին, 4 տարուան համար Վրաստանի ներքին նախարար է: Բուռն պայքարող մը եղած է սեւ շուկային եւ մաֆիային դէմ եւ այդ ուղղութեամբ մեղադրած է Վրաստանի կուսակցապետը եւ աւելի ուշ անոր աթոռը գրաւած: Ոմանց համար, սակայն, պատեհապաշտ մը կը մնայ, բաւական դեր ունեցած է ՔԱ - Կէ - Պէ-ի մէջ եւ այսօր իսկ մտածողներ կան թէ կրնայ պարզապէս «խաղ» մը ըլլալ, որ թոյլ կու տայ Գորբաչովի ամէն բան ձեռք անելու, պահպանելով արեւմուտքի նեցուկը:

Միայն ապագան ցոյց կրնայ տալ թէ ի՞նչ էր այս հրաժարումին բուն իմաստը եւ մինչ այդ ոչ մէկ «Տիկին Սոլէյլ» կըրնայ նախատեսութիւն ընել:

ԵՈՒՐԻ ԱՖԱՆԱՍԻԵՒ

«ԿԸ ԴԻՄԵՆՔ ԴԷՊԻ ԲՌՆԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆ»

«...ԱՅՍՊԷՍ Է ՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԷՍԸ ՏՐՈՒԵՑԱՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ»

ԽՄԲ.- Մոսկուայի դիւաններու նախկին տնօրէնը, պատմաբան Եուրի Աֆանասիեւ այս խորագրով վերլուծական յօդուած մը հրատարակած է նոր լոյս տեսող «Անկախ» թերթին առաջին թիւին մէջ: «Լիպերասիոն» Դեկտեմբեր 20-ի թիւով կուտար հետեւեալ առաջին մասը, բայց յօդուածին ամբողջութիւնը կարելի է կարդալ, ինչպէս այլ շահեկան յօդուածներ, վերոյիշեալ «Անկախ» (Նեզավիսիմայա Կազետա) օրաթերթին ֆրանսերէնի թարգմանուած թիւին մէջ, որ կցուած է «Քուրիէ Էնթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթին վերջին թիւին (Դեկտեմբեր 20 / 26):

**

Դրական քայլեր էին անկասկած, աշնան առնուած քայլերը դէպի տնտեսական յարաբերութիւններու նոր հանգրուան մը: Շաթալինի ծրագիրը հակառակ որ վիճելի կողմեր ունի, արմատական միջոցառումներու առիթ կ՚ընծայէ եւ ոչ միայն տնտեսական մարզին մէջ: Գորբաչովի ու Ելցինի համաձայնութիւնը այս մասին, որ կը խորհրդանշէր կեդրոնի եւ հանրապետութիւններու - յատկապէս Ռուսիոյ - համաձայնութիւնը, անհրաժեշտ էր: Բայց այս երկխօսութիւնը կարելի է նկատել կեդրոնական - ձախակողմեան համախմբում մը, որ լաւագոյն մեկնակէտը կ՚ըլլայ հսկայական դժուարութիւններու լուծումի հոլովոյթին: Այսուհանդերձ յոյսի այս քանի մը նշոյլները մարեցան նորայայտ կնճիռով մը, որուն վերջ դրաւ նոյնինքն Նախագահը:

Նոյեմբերի աւարտին ու Դեկտեմբերի սկիզբին տրուած որոշումները պարզապէս կը նշեն հանգրուան մը, դէպի բռնատիրական կարգերու հաստատում:

Սեպտեմբեր - Հոկտեմբերին քաղաքական նոր յորձանք մը Գորբաչովը ենթարկեց ուժգին ճնշումներու:

Կան նաեւ անուղղակի պարագաներ. զօրացած են կուսակցութեան, ՔԱ - Կէ - Պէ-ի, զինուորական ճարտարարուեստին ու բարձրաստիճան զինուորականներու միջեւ կապերը: Գերագոյն Խորհուրդի նիստին, գնդապետ Վիկտոր Ալքսնիս գերիշխան հինգ հանրապետութիւններու ազգայնական շարժումներուն մասին կասկածներ յայտնեց, նշելով ՍԷ-Ի-Ա-ի հետ մեղսակցութեան պարագան: Ռուսիոյ Համայնավար կուսակցութիւնն ալ նոյնիմաստ բազմաթիւ յայտարարութիւններ կատարած էր: Այս բոլորը կը հաստատեն այն վարկածը թէ քաղաքական այս ուժերը դէմ են շուկայի տնտեսութեան անցքին արագացման:

Կառավարական ծրագրին խարխուլ բնոյթը աւելի չեշտուեցաւ երբ ան երեք անգամ ի զուր ներկայացուեցաւ Գերագոյն Խորհուրդին: Քաղաքակիրթ երկրի մը բարոյականը պիտի ուզէր որ նման կառավարութիւն մը հրաժարականը ներկայացնէ: Սակայն, արդեօք ինչո՞ւ Նախագահը չուզեր, կամ չի կրնար ընդունիլ այս կացութիւնը, որուն ծանօթ է ամբողջ աշխարհը:

Առաջին պատճառը կը նկատեմ այն, որ հրաժարումէն ետք անկարելի կ՚ըլլայ սահմանադրական ճամբով նոր կառավարութեան մը կազմութիւնը: Այդ պարագային, պէտք պիտի ըլլար կառավարութիւն մը, կամ Կոմիտէ մը նշանակել ուղղակի Նախագահին կողմէ: Այսպէսով, խնդրոյ առարկայ պիտի ըլլար նոյնիսկ Գերագոյն Խորհուրդին գոյութիւնը եւ նաեւ Քոնկրէին ու նախագահին պաշտօնները:

Երկրորդ, աւելի կարեւոր պատճառը այն է որ եթէ նոր կառավարութիւն մը կազմուի, որպէսզի կիրարկուի տնտեսական յեղաշրջումը, ան ստիպուած պիտի ըլլայ մատնանշելու վերակառուցման հինգ տարուան շրջանին գործուած սխալները: Մինչդեռ, սխալներն ու ներկայի իսկական կործանումը տակաւին յայտնուած չեն բոլոր փուլերով. կան բազմաթիւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԱՆԿԱԽ» եռօրեայի (յետագային օրաթերթի ծրագրով) առաջին թիւին մէջ, որու կ՚ակնարկենք Աֆանասիեւի յօդուածին առթիւ, ակնարկ մը կայ Լ. Ղարաբաղի, ուր կը յիշուի թէ Հայաստանի եւ Արցախի երեսփոխանները չեն մասնակցիր Գերագոյն Խորհուրդի համագումարին եւ կու տայ Գալինա Ստարավոյտովայի բացատրութիւնը:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ, ի վերջոյ, քուէարկեց բանաձեւ մը, ուր պաղեստինեան հարցին վերաբերող այնպիսի տարբերակ մը գտաւ, որ մէկուն հետ (ի մասնաւորի Իսրայէլի) դէշ մարդ չըլլայ: Արդարեւ, հոն կ՚ըսուի թէ Իսրայէլի եւ Պաղեստինի հարցը, տարբեր է եւ հարկ է որ ժողով մը ըլլայ այդ հարցին նուիրուած «յարմար թուականի մը»...:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ Դեկտեմբեր 20-ին կը տեղեկացնէր թէ Հայաստանի Արտաքին փոխ - նախարարը՝ Աշոտ Եղիազարեան, Մոսկուայի մէջ նախ քաղաքավարական այցելութիւն մը տուած է Թուրքիոյ Մոսկուայի աւագ դեսպան Վ. Վուրալի, ապա խորհրդային պատուիրակութեան մը հետ մեկնած է Անգարա: Եղիազարեան հաստատած է Թուրք դեսպանը Հայաստան հրաւիրած ըլլալու լուրը: Անգարայի մէջ կը գումարուի ժողով մը որ նախապատրաստական աշխատանք պիտի կատարէ Սեւ ծովու տնտեսական համագործակցութեան շրջանին համար: Ժողովին կը մասնակցին նաեւ Վրաստան, Ազըրպէյճան, Ուկրանիա, Մոլտովա, Ռումանիա եւ Պուլկարիա:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութեան համագումարին մեծ «անակնկալն» է Ժորժ Մարշէի տեղեկագրին վաւերացումը 1695 պատգամաւորներուն կողմէ, մէկ ձայն դէմ եւ 16 ձեռնպահութիւն (այս վերջիններու կարգին՝ Շ. Ֆիթերման):

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

- Ե -

«Մեհեանը» կը շարունակէր իր գրական հռչակագիրը սա խօսքերով: -

«Կը յայտարարենք «պաշտամունք եւ արտայայտութիւն» Հայ Հողւոյն. որովհետեւ Հայ Հողին կոյ է, բայց դուն ուրեք կը յայտնուի: Պէտք է բեկանել դատակնիքը որ զԱյն լռութեան դատապարտած է. Կ'ըսենք. Առանց Հայ Հողւոյն, չկայ հայ գրականութիւն եւ հայ արուեստ: Ամէն ճշմարիտ արուեստագէտ՝ իր ցեղին հոգին միայն կ'արտայայտէ: Հայ հոգին, դարմնուած մթին ու մեծաշուք պատկերներով լի անցեալ մը, լուսաւորուած տխրօրէն սեւ արեւէ մը, թրծուած կեանքի մը մէջ զոր Գողգոթայի ճամբաներ կ'ակօսեն, մեր օրերուն կը թուի ըլլալ հրաշք մը որուն խորհուրդները պէտք է արտաբերել: Հայ Հոգին իմացական ոլորտներուն մէջ տարր մըն է որուն յայտնութիւնը պիտի զարմացնէ խորհող մարդկութիւնը: Պարզել այդ հոգին՝ էական պարտաւորութիւնն է ամէն հայ արուեստագէտի:

... Ազատագրենք զԱյն, Հայ Հոգին, պայքարելով նոյն իսկ ինքզինքնուս դէմ, բոլոր կապանքներէն ու բռնութիւններէն այլազգի ազդեցութիւններու: Կը հաւատանք. Հայ Հոգին՝ Լոյսն է, Ուժն է, Կեանքն է, մարմնաւորուած անդրական շքեղութեամբ մէջ ԱՐԻԱԿԱՆ ցեղին որուն կը պատկանինք»:

Ու դեռ յոլով տող կը շարունակուի այս գրութիւնը, բանալով նոր ծալքերը Հայութեան ինքնութեան եւ զուտ հայ արուեստին էութեան՝ զմայլելի արեւմտահայերէնով մը եւ զոր խմբագրած են Դանիէլ Վարուժան, Յակոբ Քիֆէճեան - ապագայ Օշական - Ահարոն, Կոստան Զարեան եւ Գեղամ Բարսեղեան:

«Մեհեանի» հանգանակէն 8 տարի ետք, 1922-ին, հրապարակ կ'իջնէր «Բարձրավանքը», հանդէս մտածման եւ արուեստի», նորէն Պոլսոյ մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ ու հետեւեալ առաջադրութիւններով:

«Նուաճել հայ կեանքը խորհուրդով եւ արուեստով, հզօրացնել եւ հիմնաւորել հայ խորհուրդը եւ արուեստը՝ կեանքով:

- Ստեղծել հասարակաց գետին ուր դիւրաւ գտնեն Հայութեան հոգեւոր ուժերը, եւ միասին ըլլան հայրենիքին համար՝ երբ աշխարհ ցրուած է զանոնք:

- Ե՞րբ վերջապէս հայ ճշմարիտ խորհուրդ մը՝ որ պարզ ընդօրինակութիւնը եւ կիրարկութիւնը չըլլայ օտար միտքին, խորհուրդ մը որ հայ իրականութեան անհանդիստ խորքէն ծնի:

- Եկող սերունդին գործը՝ վերադառնել հայ խորքին հայ ոճը:

- Արուեստին մէջ որքան կրօնքին՝ կը պատրաստուին հոգիները:

- Ինքնատիպ ըլլալ՝ կը նշանակէ խորապէս հաւատաւոր ըլլալ:

- Գրագէտներ չեն ամէնքն ալ՝ որ կը ձեռնարկեն այս գործին. եւ եղողները սիրով կը հրաժարին այդ տիտղոսէն, երբ կը մտածեն անոնց որ բռնագրաւած են գրագէտի էր երբեմն ազնուական եւ դժուարամատոյց դիրքերը:

- Մտքի աշխատաւորներ՝ որ իրենց գործին մէջ հաճոյք եւ միեւնոյն ատեն խղճի գոհացում կը գտնեն, մին եւ միւսը նկատելով նոյն բանը ըսելու երկու տարբեր, բնական եւ հանդիսաւոր ձեւերը:

- Թառամած հոգիները եւ ծամուած միտքերը մակաբոյծներ են որ կը սպաննեն կեանքը. սուրբ գործ է զանոնք խարանելը:

1931-ին Արեւմտահայ երրորդ կարեւոր պարբերականը, «Մենք», «հանդէս գրականութեան եւ արուեստի» լոյս կը տեսնէր Փարիզէն, 15 երիտասարդ տաղանդաւոր գրագէտներու նախաձեռնութեամբ: Ահա անոնց Հանգանակը:

«Մենք», ստորագրեալներս, երիտասարդ գրողներ, Փարիզի մէջ կազմած ենք գրական խմբակ մը, «Մենք», հետեւեալ յառաջադրանքներով. - Սերտ ընկերական կապ հաստատել եւ զօրացնել անկեղծ համերաշխութեան ոգին իրարու մէջ, այդպիսով աւելի արդիւնաւէտ կերպով ծառայելու համար հայ մշակոյթին եւ գրականութեան:

Մեր համերաշխութեամբն ու համագործակցութեամբն իսկ, որ երբեք պիտի չխափանէ իւրաքանչիւրին անհատականութեան ազատ ու լրիւ զարգացումը, շաղախ հանդիսանալ չորս ափերով ցրուած երիտասարդ գրողներու միջեւ ու այդպիսով դիւրացնել հայ նորագոյն գրականութեան ազատ զարգացումն ու ծաղկումը:

Փնտռելով իւրաքանչիւրին մօտ նոյն ժողովրդի զաւակներուն յատուկ հասարակաց գծեր, ներշնչումներ ու մտահոգութիւններ, ճամբայ հարթել, որոնել եւ կերպարանք տալ, «ժամանակի ընթացքին, ընդհանուր հանգանակի մը», որ ազատութիւն տալով հանդերձ իւրաքանչիւրին անհատականութեան, համապատասխանէ հայ մշակոյթի պահանջներուն»: 1952-ին Բիւզանդ Թօփալեանի նախաձեռնութեամբ ու ներզօր մղումով, Փարիզի մէջ սկսաւ հրատարակութիւնը արուեստի եւ գրականութեան «Անդաստան» հանդէսին որ տեւեց 17 տարի: Ահա իր հանգանակը:

× «Փնտռել ներդաշնակութիւնը հայ հոգիին՝ արդի ժամանակներու մեծապարփակ համադրութեանց մէջ: Անցեալը, ներկան եւ շրջանները որ պիտի գան: Բայց իրականութիւնը ներկայինն է անժխտելի կերպով:

× Դարուս զարհուրելի հրաշալիքներուն, գլխապտոյտ վերիվայրումներուն եւ սանձարձակ գժութեան ու աւերին դէմ, Բանը, - բանաստեղծութիւնը թող բարձրանայ իր արժանի պատուանդանին:

× Պեղենք հանքը աղամանդեայ գեղեցկութեան: Հայ հոգին թող լոյս աշխարհ գայ իր կենսալիր ճառագայթումով, հայրենիքի եւ օտար հորիզոններու վրայ, իր ինքնուրոյն դիմագծով, յանուն ընդհանուր ներդաշնակութեան»:

Մշակութային ու յատկապէս գրական վերանորոգման Սփիւռքեան ճիգին Պէյրութն ալ իր մասնակցութիւնը բերաւ: 1966-ին էր որ խումբ մը արուեստագէտ-մտաւորական երիտասարդներ հիմը դրին «Ահեկան» գրական պարբերականին (պիտի տեւէր մինչեւ 1970), գլխաւորութեամբ Գրիգոր Շահինեանին: Առաջին թիւին Բացատրագիրը հետեւեալ կերպով կը բանաձեւէ հանդէսին նպատակը:

«Խումբ մը երիտասարդներու նախաձեռնութեամբ 1966 Ապրիլին ծնած այս ձեռնարկը երրեակ նպատակ մը կը հետապնդէ

● ըլլալ արտայայտիչը համահայկական մտահոգութիւններու,

● ծառայել իբրեւ հանդիսավայրը երիտասարդ ու ժամանակակից մշակութային ձգտումներու

● եւ դառնալ հայելին՝ Սփիւռքահայ եւ յատկապէս Լիբանահայ հոգեկան կեանքին»:

Բ. Թօփալեանէն 30 տարի ետք՝ Սփիւռքի իմացական կլիման արդէն բաւական փոխուած է ու ալ «հայ հողի» խօսք չկայ: Մտաւորական նոր, արհեստագէտ ու աւելի տոկուն պատրաստութեամբ զինուած սերունդ մը հրապարակ իջած է Եւրոպա: Նոր կը սկսի վաւերական Սփիւռքը ու յանկարծ, տանջալի յստակութեամբ՝ կը ցցուի Եղեռնի ահաւոր, առեղծուածային դիմագիծը իբրեւ որբութեան Արգանդը նոր սերունդներուն: Այսպէս, 1980-ին, Սփիւռքի հարազատ որդին, Մարկ Նշանեան, կը բանար ըսփիւռքեան գրական տարեգրութիւնը «Կամ» տարեգիրքով զոր կ'որակէր «հանդէս վերլուծական»: Հատորին տարածուն յառաջաբանը կարելի է հետեւեալ գաղափարներով խտացնել:

× «Իբրեւ հանդէս, իբրեւ հաւաքական ներկայութեան մը ու աշխատանքի մը տեղը, «Կամ»ը իր սկզբնաւորութիւնը կը գտնէ Սփիւռքեան երրեակ անձկութիւններու հանդիպումին - իմացական, մշակութային եւ հոգեկան:

× «Կամ»ը չընդունիր իր մէջ ոչ նախագոյ հայութեան մը հաւատքը ու պահպանումը, ոչ մարդու ու լեզուի համընդհանրական նկատառումը, ոչ ալ՝ բնավայրի մը վրայ բեւեռումը:

× Երբ եւ եթէ «Կամ»ը դառնայ դէպի Հայութեան Նախա - Եղեռնեան անցեալը՝ զայն կը նկատէ իբրեւ «մեր պատմութեան վերջաւորութիւնը» եւ անոր գործածած հայերէնը՝ իբրեւ այդ աւարտած ու մոռացութեան տրուած հայութեան լեզուն:

× Լեզուի ճշմարտութիւնը այսօր ինչպէս երէկ՝ իր մոռացումին մէջ փակ է: Խօսեցնել լեզուին մէջ այդ մոռցուած մոռացումը, ձգտիլ Եղեռնի եւ իր մէջ վերջացած պատմութեան լեզուն դառնալ՝ այդ է թերեւս «Կամ»ի վերլուծական յառաջադրանքներուն ամէնէն գլխաւորը: Այդ կերպ միայն «կը մտածուի» Եղեռնը, կը հասկցուի ու կը կատարելագործուի Սփիւռքի ծագումը նշանակող «ցրուումը»:

× Հայերէն լեզուով թարգմանութիւնը օտար գրականութեան՝ լաւագոյն եղանակն է այժմէացնելու այս «ցրուումի» իրականութիւնը եւ ապրեցնելու հայ մշակոյթն ու լեզուն:

× Այսպէս է որ, հայերէն լեզուն չունի բնավայր մը Սփիւռքի մէջ որ արդէն կը մերժէ մէկ կեդրոնի, մէկ բնավայրի կարելիութիւնը:

× Սփիւռքի իմացականութիւնն ու գրականութիւնը պէտք է մտածէ, պատրաստէ ու շինէ իր վաղորդայնը:

× «Կամ»ը կ'աշխատի կարելիին մէջ ու կը ձգտի անկարելիին»:

Եւ վերջապէս, մեր արդի գրականութիւնը կենսաւորելու լուրջ ու բարձրորակ ճիգերու այս շարքին մէջ տեղ կուտանք նաեւ երիտասարդական կրքոտ, կատաղօրէն ներշնչեալ եւ «խենթ» պոռթկումին որ յայտնուեցաւ, հրթիռի մը նման, Պէյրութի հրացայտ երկնակամարին, 1988 թուականին:

«Նոր Գրականութիւն» խմբակին «Սէր» հատորն էր, որ կ'աղաղակէր անոնց ընդվզումը ի տես Սփիւռքի Հայութեան հոգեկան վիճակին, հարց տալով թէ «ո՞ւր կ'երթանք սա բոլոր պոռոտութիւնը շաղկած, զուրզուրալով մեր սպաններուն, մեր դիմակներուն, մեր պատեաններուն վրայ, մեր մաշաշխիթ լալկանութեան վրայ ... բոլորիս մէջ մէկական վանդական անդունդ...»: Ու կը յղէր իր ճիչը «մարդոց ենթագիտակիցին, միակ անխաթար վայրը ցեղին յիշողութեան»: Ու երիտասարդները կը խոստանային նոր գրականութիւն մը, «մշտատեւ նորոգման մղուելու յամառութեամբ ... անհեթեթէն անդին անցնելով ... բոլոր գրկուածներու ձայնէն շարժելով գրիչը, բոլոր անոնց բողոքէն ու ցաւէն...»: Դժբախտաբար խոստումը մնաց անկատար, ահա երկու տարի կ'ըլլայ...:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ,- ԶՐՈՅՑԸ

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան մէջ ծագած հարցերը, պառակտումը որոնք բոլորովին հակասական ընթացք մը ունեցան երկրին հոլովոյթին հետ, ուշադրութիւնները պահ մը կեդրոնացուցին այս կազմակերպութեան վրայ: Ծանօթ է որ խմբակ մը - տարուած՝ գրականէն բաւական տարբեր մտահոգութիւններէ - հեռացած մը գոյացուց ու կազմեց երկրորդ խմբաւորում մը, «Հայ Գրողներու Միութիւն» անունով: Մինչեւ այսօր, այս վերջինին գլխաւոր գործունէութիւնը - զոնէ Սփիւռքին ծանօթ չափով - եղաւ իր թերթին՝ «Հայ Գրող»ի մէջ հրապարակել սփիւռքահայ 123 գրողներու անուանացանկ մը, որոնք կ'ըսուէր թէ անդամակցութեան դիմում ներկայացուցած են նորաստեղծ Միութեան. այդ ցանկը առնուազն զարմանք պատճառած պէտք է ըլլայ Հայաստանի գրասէր հանրութեան որ ապահովաբար կ'անդրադառնայ թէ զոնէ Ֆրանսայէն ներկայացուած անուններուն մէկ մասը հազիւ թէ միայն լուր ունի նորելուկ խմբաւորումէն:

Որպէս բոլոր այս պատահարներուն կեդրոնը գտնուող անձ, Վահագն Գրիգորեան լաւագոյն աղբիւրն ու խօսակիցը կը նկատուէր. Ան քարտուղարներէն մէկն էր Հայաստանի Գրողներու Միութեան, Հրաչեայ Յովհաննիսեանի նախագահութեան շրջանին. այսօր կը շարունակէ վարել նոյն պաշտօնը վերջին ընտրութիւններէն ետք ալ, նոր նախագահին՝ Վահագն Դաւթեանի օրով: Ուրեմն, Վ. Գրիգորեանի Փարիզ ներկայութիւնը լաւագոյն առիթ մըն էր այս խնդիրներուն մասին զրոյց ունենալու:

Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, յետմիջօրէի ատեանը բացուեցաւ Գրիգոր Պըլտեանի ողջոյնի խօսքով, ապա Մ. Նշանեան շատ ամփոփ գիծերու մէջ, Հ. Բ. Ը. Միութեան Ա. Մանուկեան սրահին մէջ, ներկաներուն ծանօթացուց հիւրը, որպէս Հայաստանի լաւագոյն մէկ արձակագիրը, իր հիւմուրով եւ արդիականութեամբ: Յետոյ, հրաւիրեց զայն որ երեք փուլով խօսի Գրողներու Միութեան մասին. ներկայացնէ անոր անցեալը, ներկան - 1988 Փետրուարէն այսօր -, ու ապագայի ծրագիրները:

Խօսք առնելով, Վ. Գրիգորեան նախ խօսեցաւ Գրողներու Միութեան կազմաւորումին մասին. 1934-ին ստեղծուած էին միութենական, ապա հանրապետական Միութիւնները, որոնց գլխաւոր - եթէ ոչ միակ - նպատակն էր հակակշռի տակ պահել մտաւորականութիւնները: Անմիջապէս կազմուած էին նաեւ կուսակցական մարմինները, որոնք կ'որոշէին ու կը տնօրինէին ամէն բան:

Այս վիճակը շարունակուած էր մինչեւ 1970-ական թուականները երբ «վերեւի բռունցքը սկսեց թուլանալ»: Ատոր հետ կուսակցական վերնախաւը սկսաւ իշխողի բարիքները վայելել ու դասակարգային պայքարը մեղմացաւ:

Երրորդ փուլը կը ներփակէր վերջին երեք տարին. ատոր սկիզբը Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը առաջամարտիկի դերով հանդէս եկած էր, սակայն ապա չէր կրցած նոյն դիրքին վրայ մնալ: Իսկ այս տարի ստեղծուած երկպառակումով միութիւնը վերածուած էր երկուքի:

Վ. Գրիգորեան մանրամասն ներկայացնելով այդ տխուր երեւոյթին պարագաները, ըսաւ թէ նոր միութիւնը որուն անդամ դարձած էին Գրողներու Միութեան 370 անդամներէն 30 - 40 հոգի, իւրացուցած էր նաեւ կլոր կնիքն ու կանոնադրութիւնը, զայն ներկայացնելով վաւերացման: Երկու միութեան ներկայացուցիչները հանդիպում ունեցած էին Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ. հոն շեշտուած էր թէ մարդիկ ազատ էին իրենց փափաքած միութիւնը ստեղծելու, բայց առանց իրարմէ գողնալու, իրարու վրայ բռնանալու:

Վ. Գրիգորեան աւարտեց իր խօսքը, փափաք յայտնելով որ Գրողներու Միութիւնը նորէն ոտքի կանգնի ու օժանդակէ երկրին նոր գործընթացին:

Երեկոյթին Բ. մասը յատկացուեցաւ երկու մասնակիցներուն՝ Գ. Պըլտեանի ու Մ. Նշանեանի, ապա ներկաներու հարցումներուն: Շեշտուեցաւ որ Միութեան նոր կառոյցի մը գլխաւոր հարցը նիւթականն էր. Գրողներու Միութիւնը մինչեւ այսօր որպէս իշխանութեան խօսափողը, յատկացում կը ստանար կառավարութենէն. սակայն այսօրուան ազատութեան միջավայրին մէջ կրնար բոլորովին աւելորդ նկատուիլ ատիկա:

Կարեւոր կէտ մըն էր նաեւ Սփիւռքի գրողները կազմին մէջ ընդգրկելու խնդիրը: Պէտք էր այնպէս ընել որ անոնք հիւրի հանգամանք չունենային, այլ որպէս տանտէր մասնակցէին Հայաստանի գրական կեանքին: Այս նպատակին իրագործումը սակայն հետը կը բերէր զանազան գործնական խնդիրներ: Սփիւռքի մէջ հրատարակուած գիրքերը Հայաստանի մէջ ցրուելու կամ վաճառելու հարցին պէտք էր ձեւ մը գտնել. այս մասին կարելի միջոց մըն էր փոխանակումի պարագան: Նման այլ հարցեր եւս պարզուեցան, իսկ աւարտին Վ. Գրիգորեան հանդիպումը փակեց հետեւեալ խօսքերով. -

«Ես անցեալին եւս եղել եմ Փարիզ. այսօր ուրիշ Հայաստանից եմ եկել: Երկու - երեք տարի առաջուանը ապագայ չունէր. այսօր յոյս ունենք: Այսօր, 70 տարի առաջ ընդհատուած ճանապարհն ենք շարունակում»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿՈՒՄԱՅՐԻԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԹԵՔՈՒՄՈՎ ԴՊՐՈՑԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»).-

«Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 18-ի թիւին մէջ ներկայացուցած էինք Մարսէյլ քաղաքի նախաձեռնութիւնը Կումայրիի Ֆրանսական թեքումով դպրոցի վերաշինութեան վերաբերեալ: Այդ թուականէն ի վեր աշխատանքներ կը տարուին երկու ճակատներու վրայ:

Մարսէյլի Քաղաքապետարանը «Հայ ճարտարապետներու քոլէքթիֆ»ի մը յանձնեց ծրագրին յղացումը: Այս վերջինը, կարճ ժամանակի մը ընթացքին, կարգ մը ուսումնասիրութիւններէ եւ դպրոցի տնօրէն՝ Մարթէն Փաշայեանի հետ տեսնուելէ յետոյ, պատրաստեց թղթածրար մը յատակագիծերով, սարքաւորումներով եւ որոնց իրագործման ընդհանուր գումարը գնահատուած է 15 միլիոն Ֆրանքի շուրջ: Որքանո՞վ յատակագիծները կը համապատասխանեն դպրոցի մը յատուկ պահանջներուն եւ մանկավարժական հրամայականներուն եւ որքանո՞վ գումարին գնահատումը ճշգրիտ է եւ մանուանդ վերջնական, առ այժմ քննութեան առարկայ չենք դարձներ, որովհետեւ ինչ որ մեզ կը մտահոգէ առաջին հերթին եւ ինչ որ միշտ առիթ դարձաւ այլ ծրագիրներ վիժել տալ, դրամին հայթայթումն է:

Այս է հիմնականը:

Մարսէյլի քաղաքապետարանը, ինչպէս գրած էինք վերոյիշեալ յօդուածին մէջ, բացած է ազգային հանգանակութիւն մը: Նամակներ գրկած է Ֆրանսայի միջին եւ մեծ քաղաքներուն եւ կարեւոր Շրջանային Խորհուրդներուն եւ Ընդհանուր Խորհուրդներուն:

Դեկտեմբեր 14-ին սարքուած հայկերոյթի ընթացքին, Փարէ տիւ Ֆառոյի ընդարձակ եւ շքեղ դահլիճին մէջ, կազմակերպուած Մարսէյլ – Արմէնի Միութեան կողմէ ի նպաստ Կումայրիի Ֆրանսական դպրոցի վերաշինութեան, քաղաքապետ՝ Ռոպէր Վիկուռու որ նախագահն է վերոյիշեալ Միութեան, յայտարարեց թէ ազգային հանգանակութեան արդիւնքը թեամբ իր գիմումներուն եղած պատասխանները մինչեւ այս օրը բացասական են: Անհրաժեշտ նկատեց Ֆրանսայի հայաշատ քաղաքներուն մէջ նոյնիսկ մարմիններ կազմել ճնշում բանեցնելու համար տեղական իշխանութիւններուն վրայ:

Դեկտեմբեր 6-ին, Ռոպէռ Վիկուռու յատուկ տեսակցութիւն մը ունեցած է Ֆրանսախօսութեան Նախարար՝ Ալէն Տըքոյի հետ: Այս վերջինը տուած է իր բարոյական երաշխաւորութիւնը եւ խոստացած է, իր Նախարարութեան կարելիութիւններու սահմաններուն մէջ, նիւթապէս ալ օգնել: Սակայն, աւելցուց քաղաքապետը, Ֆրանսախօսութեան նախարարութիւնը Երմական Նախարարութիւն չէ: Ապա, Ռոպէր Վիկուռու շեշտեց կարեւորութիւնը ֆրանսական մշակոյթի եւ լեզուի տարածման տեսակէտէն նման դպրոցի մը ներկայութիւնը Հայաստանի մէջ եւ իր ելոյթը վերջացուց ըսելով՝ «Այսօր, դեռ ոչինչ եղած է. կը սկսինք: Երբ ես բան մը սկսիմ, մինչեւ որ չվերջացնեմ դժրախտ եմ: Կը յուսամ երկար ատեն դժբախտ չմնալ»:

Մենք ալ իրեն հետ, եւ նախ իրեն համար, կը յուսանք եւ կը սպասենք:

Հայկերոյթի պատկերը լրիւ ըլլալու համար ըսենք թէ, քաղաքապետին խօսքերը ներկաներուն մէջ, շուրջ հարիւր երեսուն հոգի, մեծ խանդավառութիւն մը չստեղծեցին: Հայկերոյթին ներկայ եղան Կումայրիէն երկու ծանօթ դէմքեր՝ հեռացաւոքի Երուպայի ախոյեանը՝ Ռոպէր էմմիեան եւ քաղաքի մարզականի ընդհանուր պատասխանատու՝ Ռոպէր Յովհաննիսեան, որոնք ողջոյնի եւ շնորհակալութեան խօսքեր ըրին: Երեկոյեան բարի գալուստի խօսքը արտասանեց Էլլիզ Յակոբեան՝ կըցորդ քաղաքապետին, խօսնակի դերը կատարեց՝ Արամ Շէխիկեան:

Տեղի ունեցաւ վիճակահանութիւն մը արժէքաւոր նուէրներով: Հայկերոյթին մասնաւոր փայլ մը բերին հանրածանօթ երգահան եւ խմբավար՝ Օհան Տուրեան, եւ սիրուած երգչուհի՝ Ալիս Շամիրեան: Ալիս Շամիրեան երգեց «Լենինական» (Խ. Աւետիսեան) եւ «Էրէբունի» (Է. Յովհաննիսեան) դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Օհան Տուրեանի:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Սուրբ Յակոբ վարժարանի մարզասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 10, տեղի ունեցած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան հարիւրամեակի նշման պաշտօնական հանդիսութիւնը, ներկայութեամբ աւելի քան հազար հանդիսականի: Կուսակցութեան 100-ամեայ պատմութիւնը ներկայացնող կենդանի պատկերներու շարքէն ետք, ելոյթ ունեցած են Միացեալ - Նահանգներու եւ Գանատայի Կիլիկեան թեմի առաջնորդ՝ Մեսրոպ Արք. Աշճեան եւ Հ. Յ. Դ. «Միհրան Փափազեան» Կոմիտէի ներկայացուցիչ Վիգէն Յովսէփեան: Օրուան բանախօսը եղած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեան:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան պատասխանատու անդամ՝ Յակոբ Գասապեան խնքնաշարժի արկածի մը զոհ գացած է Դեկտեմբեր 7-ին՝ Տրամա քաղաքէն Սելանիկ վերադարձին: Սելանիկի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցիին մէջ, Դեկտեմբեր 9, տեղի ունեցած յուղարկաւորութեան դամբանականներ խօսած են Քոմիթէի (Սուրիա) առաջնորդ Կոմիտաս Ծ. Վրդ. Օհանեան, Կարապետ Գասպարեան, Եղիա Ճամուղեան, Մ. Մինասեան, Պետրոս Հալաճեան, Միհրան Քիւրտօղլեան: Ազգային գերեզմանատան մէջ տեղի ունեցած թաղման արարողութեան դամբանական խօսած է Կարապետ Գալֆայեան:

ԳՈՒՐՊՈՒՋԷՇՄԷԻ Ս. Մինաս մատրան աւանդական տօնախմբութեանց արարողութիւնը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 10-ին, նախագահութեամբ Գարեգին Արք. Գազանճեանի: Պատարագէն յետոյ հոգեճաշի սեղան մը սարքուած է Կոմիտաս երգչախումբի սրահին մէջ, որուն ընթացքին գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր:

ՆԱՀՈՒԼԲԱԳՈՒԻ հանդիսասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 9, աւանդական ճաշով նշուած է Կեդրոնականցիներու «Բաժակի պահ»ը, զոր հանդիսավարած է տոքթոր Հերմոն Արաքս: Ելոյթ ունեցած են կեդրոնական վարժարանի տնօրէնուհի Սիլվա Գույումճեան, Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ խնամակալութեան ատենապետ տոքթոր Արման Զաքըրօղլու եւ ուրիշներ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր՝ երգերով ու արտասանութիւններով:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Հայոց Պատրիարքութեան «Ալեք եւ Մարի Մանուկեան» ընծայարանի ու ժառանգաւորաց վարժարանի ուսումնական ծրագրի բարելաւման ու կատարելագործման նպատակաւ, Թորգոմ Արք. Մանուկեանի հրաւէրով Հոկտեմբեր ամսուն Երուսաղէմ ժամանած է Երեւանի «Մ. Մաշտոց» Մատենադարանի գիտաշխատող Անդրանիկ Զէյթունեան: Ան արդէն իսկ սկսած է հայագիտութիւն դասաւանդել ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ: Անդրանիկ Զէյթունեան ծնած է Դամասկոս, որոշ ժամանակ ապրած Պէյրութ եւ Հայաստան ներգաղթած 1947-ին: Գիտական իր ատենախօսը 1966-ին Երեւանի Համալսարանէն ստացած բանասէրը հեղինակ է շարք մը աշխատութիւններու, իսկ այժմ կը պատրաստէ Աստուածաշունչի «Հնգամատեան»ի գրաբար քննական բնագիրը:

ՏԻԹՐՈՅԹԻ Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցիին սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2-ին տեղի ունեցած ճաշ - հանդիսութեան ընթացքին Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան առաջնորդ Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր - Ներսէսեան ոսկի շքանշան մը յանձնած է Ալեք Մանուկեանի, առ ի գնահատանք բարերարին Սուրբ Ղազարի ընծայած օժանդակութեան: Երուանդ Ազատեանի հանդիսավարած ցերեկոյթին խօսք առած են տեղւոյն Հայ կաթողիկէ համայնքի հոգեւոր հովիւ Հ. Յովսէփ Գալայճեան, Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հովիւ Վերապատուելի Վահան Թութիկեան, Լոս - Անճըլըսի Մխիթարեաններու կրթական հիմնարկի տնօրէն՝ Հ. Տաճատ Եարտըմեան, Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ հովիւ՝ Փառէն Ծ. Վարդապետ Աւետիքեան (յանուն Մանուկեան ամոլին) ու Հ. Ներսէս Տէր - Ներսէսեան: Մխիթարեան առաջնորդը, իր խօսքէն ետք Ալեք Մանուկեանի վիզին կախած է Ս. Ղազարու ոսկի շքանշանը, ապա Տիկին Մարի Մանուկեանի յանձնած է Մխիթար Աբբահօր շքանշանը: Ալեք Մանուկեանի շնորհակալութեան խօսքը կարդացած է Երուանդ Ազատեան:

ԳԻՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 10-ին տեղի ունեցած է յեղափոխական մշակոյթին նուիրուած երեկոյթ մը՝ կազմակերպութեամբ Համազգային Մշակութային Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղին: Թորոնթոյէ ժամանած բանախօսներ՝ Մուշեղ Գարագաշեան, Յասմիկ Պապեան եւ Վարուժան Նիկոլեան յաջորդաբար ներկայացուցած են յեղափոխական մամուլը, յեղափոխական գրականութիւնը եւ յեղափոխական երաժշտութիւնը:

ԳՈՂԳՈԹԱ ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

6.– ԽԱՐԲԵՐԴ

Ս. Յակոբայ (Վերի Թաղ) երէցն էր

Գարեգին Քահանայ Վարդանեան. – Ծընած 1861 Դեկտեմբեր 14-ին Անջրդի (Աբարկիր), աշխարհական անուամբ Դանիէլ, ուսած ծննդավայրին Վարդանեան դպրոցը, ինքնօգնութեամբ հետեւած անգլերէնի, 1875-ին հայերէնի եւ գեղագրութեան ուսուցիչ Արաբկիրի Սարմեայ գիւղը, 1878 - 1881 Անջրդի, 1882 Հալէպ, 1883 - 1885 Մալաթիա, 1885 - 1886 Արաբկիր, 1887 - 1889 Խարբերդ (Ս. Յակոբայ դպրոցը): 1889 Փետրուար 14-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիշմանեանէ, անդամ Գաւառական եւ Կրօնական ժողովոց, փոխ - առաջնորդ Խարբերդի, Ս. Պատրիարքէն արտօնուած ծաղկեայ փիլոն կրելու: Տեղւոյն առաջնորդ Պսակ Վարդապետ կը գրէ իր մասին. «Յարգելի եւ արժանաւոր քահանայ մը»: Վկայակից Մէզրէի Տ. Ղեւոնդ Տէր - Ստեփանեանի: Երիցուհին եւ երկու զաւակները՝ նահատակ:

Ս. Ստեփանոս Թաղի երէցն էր

Յարութիւն Քահանայ Տէր - Մարտիրոսեան. - Ծնած 1872-ին Թիլ (Բալու) աշխարհական անուամբ Մխսաք, քահանայորդի, ուսած անդ, 1902 Մայիս 1-ին ձեռնադրուած Յովհաննէս Եպիսկոպոս Գազանճեանէ՝ ծննդավայրին Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյն վրայ, քահանայագործած անդ, Արղընի Մատէն, Սիս եւ հուսկ ուրեմն փոխադրուած Խարբերդ, անդամ Դատաստանական Խորհուրդի: Նահատակ:

Պատերազմէն վերջ էր որ Խարբերդի թշուառացած թեմին առաջնորդական տեղապահ նշանակուելով՝ Պոլսէն հոն մեկնեցաւ Սսոյ միաբան Գիւտ Եպիսկոպոս Մխիթարեանը, զոր յիշած ենք իր կարգին եւ որուն վիճակուեցաւ այնուհետեւ բոլորել անդոհի տարիներ՝ Քէմալի կառավարութեան երեսէն: Իսկ Զինադադարի վաղորդայնին, Քիւրտի տարագէն մերկացած՝ նորէն քահանայագործել կը սկսի (զոր կենսագրած ենք «Հայ գիւղօրէք Բալուի» խորագրին տակ):

Տեղւոյն Կաթոլիկ Հայոց առաջնորդն էր

Ստեփան Գերապայծառ Իսրայէլեան. – Ծնած 1886 Փետրուար 15-ին Մուշ: Ծխական դպրոցն աւարտելուն՝ կ'անցնի Հռոմ, ուր ուսումը կը լրացնէ եւ քահանայ կը ձեռնադրուի: Յետոյ իբր ժողովրդապետ կ'ուղարկուի Արաբկիր՝ ուր կը մնայ երկար տարիներ, մինչեւ իր եպիսկոպոսացումը Խարբերդի թեմին վրայ, 1899 Փետրուար 6-էն ցմահ հովուելով զայն: Հմուտ լատիներէնի եւ յայտնի ճարտասան: 1912 Սեպտեմբեր 1-ին Վիէննայի Ս. Հաղորդութեան Համաժողովին առթիւ տաճարին մէջ խօսուած ճառը՝ «Ս. Հաղորդութիւնը Հայկական մատենագրութեան մէջ», հիւանդ ունկնդրած են ամենազգի եպիսկոպոսներ:

Իր նահատակութիւնն ալ, շատ մը հոգեւորականներու նման, եղած է դաժան եւ աղեխարշ: Իր հօտին հետ կը հանուի ճամբայ: Դահիճները նախ հրացանազարկ կ'ընեն, եւ երբ կը տեսնեն թէ կը շնչէ դեռ՝ գլուխը կ'անջատեն վիզէն ու մարմինը կը յօշոտեն մոլեգնաբար:

Ահաւասիկ Խարբերդի «Անարատ Յղութեան» միանձնուհիք, չորսերնին ալ մարտիրոսացած անլուր չարչարանքներով.

Մեծաւորուհի Վասիլուհի Թօփուզեան.- Ծնած 1853 Հոկտեմբեր 26-ին Գաղատիա, վանք մտած 1861 Սեպտեմբեր 29-ին, նորընծայ 1873 Մարտ 25-ին եւ ուխտեալ 1878 Յունուար 21-ին:

Քոյր Երանուհի Մօրուքեան. – Ծնած 1872 Յունուար 21-ին, վանք մտած 1904 Նոյեմբեր 29-ին, նորընծայ 1905 Նոյեմբեր 21-ին եւ ուխտեալ 1907 Մարտ 25-ին:

Քոյր Համասփիւռ Գալփագճեան. - Ծընած 1887 Փետրուար 7-ին Մարզուան, վանք մտած 1908 Յունուար 1-ին եւ ուխտեալ 1911 Դեկտեմբեր 9-ին:

Քոյր Աննա Մեղմունի. – Ծնած 1891 Մարտ 23-ին Մարզուան, վանք մտած 1909 Յունուար 13-ին, նորընծայ 1910 Նոյեմբեր 20-ին եւ ուխտեալ 1912 Մայիս 13-ին:

Իսկ Աւետարանական Հայոց հովիւներն էին

Փրոֆէսէօր Նիկողոս Թէնէքէճեան (Ազգապետ). - Ծնած 1869-ին Խարբերդ, որուն «Եփրատ» Գոլէճէն շրջանաւարտ՝ երկար տարիներ աւանդած է հոն պատմութիւն, օսմաներէն եւայլն: 1904-ին իր 25-ամեակը տօնուած է հանդիսաւորապէս: 35 տարուան իր պաշտօնավարութիւնը եղած է անշշուկ եւ խորապէս տըպաւորիչ՝ դաստիարակող սերունդին վրայ: Քաղաքին եկեղեցական եւ աշխարհական այլընտիր ստուար դասերուն հետ բանտարկուելով, տմարդի անվերջ հարցաքննութեանց ընթացքին՝ կ'ենթարկուի սոսկալի չարչարանքներու: Մազերը, պեխերն ու մօրուքը կը փետեն հայհոյախառն պարսաւանօք, օրերով անօթի կը պահեն եւ 24 ժամ թեւերէն կը կախեն. որպէսզի յաջողին մտացածին խոստովանութիւններ մը կորզել տարաբախտ ազգապետին բերնէն, որ լուռումունջ կը տանէր իր ծանրածանր խաչը:

(Շար. 153)

(Շար․ Ա․ էջէն)

թուանշաններ որոնք տակաւին գաղտնի կը մնան։ Գիտենք թէ ոսկիի եւ ադամանդի մեր պահեստները մսխուած են․ սակայն ի՞նչ չափով։ Եղցինի այս մասին նախագահին կատարած դիտողութիւնները ոչ մէկ հաւաստի տեղեկութեան դուռ բացին։

Բազմաթիւ հարցումներ պատասխանի կը սպասեն այսօր։ Արեւելեան Եւրոպայի փորձառութիւնը ցոյց տուաւ որ ժողովուրդները հաշիւ կը պահանջեն անոնցմէ զորս իրենց երկրին աղէտալի կացութեան պատասխանատուները կը նկատեն։ Չեմ ուզեր որ արիւն հոսի, չեմ ուզեր որ նոր «արդար»ներ նոր ճնշումներու զոհ դառնան։ Պէտք է նկատի ունենալ որ զանգուածներու գիտակցութիւնը երբ արթննայ, հաւասարապէս կրնայ արդարութեամբ գործել, կամ դիմել ծայրայեղական միջոցառումներու, լուրջ վտանգ ներկայացնելով թէ՛ իշխանութեան եւ թէ ընկերութեան համար։ Այնպէս կը թուի որ մեր կառավարութիւնը հինգ տարուան իր հաշուեկշիռը լոյսին բերելու կը վախնայ։ Գործադիր նոր իշխանութիւն մը կրնայ քօղազերծել ամէն բան եւ բացառուած չէ որ ատոր զայրոյթի հսկայական ալիք մը ծագի, որուն ոչ Ռիժկով եւ ոչ ալ Գորպաչով պիտի կրնան դէմ դնել։ Յատկապէս այս է պատճառը որ Գորպաչով հակառակ կառավարութեան տկարութեան, նախ անոր պաշտպան կանգնեցաւ, ապա առաջարկեց յեղաշրջում մը որ արմատապէս պիտի չնորոգէր զայն, այլ երեսփոխաններուն եւ նախագահին հակակշռին պիտի ենթարկէր։

Գործադիր իշխանութիւնը մեր երկրին մէջ բնութեան մը արդիւնքը չէ։ Գերագոյն Խորհուրդն ու երեսփոխանական ժողովը ընկերութեան ներկայի կեցուածքը չեն ցոլացներ։ Կառավարութեան, նախագահին ու Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան պաշտօններուն միջեւ ոչ մէկ յստակ սահմանագիծ կայ։ Գործադիր զանազան իշխանութիւններու նախարարական կարգերը այլեւս գոյութիւն չունին։ Ու յաճախ նախագահին որոշումները տեղին չեն։ Ամէն մակարդակի վրայ այնքան անյարմար որոշումներ տրուած են որ գործադիր իշխանութիւնը գրեթէ անդամալուծուած է ու քաոսային վիճակի մէջ կը գտնուի։ Ընկերութեան կառոյցներուն գէշ գործունէութիւնը զայն կը մատնէ անկումային վիճակի ու քայքայող ուժերը օրէ օր կը զօրանան։ Ընկերութեան յառաջդիմութեան ներկայ անկարողութիւնը յատկապէս ծանրակշիռ բնոյթ ունի, երբ տնտեսական վերափոխումի հարց ծագած է։ Որպէսզի յաջողի այս փուլը, պէտք է իրաւագիտական տուեալներ ունենալ. եթէ չօշափելի միջոցառումներ գործի չդնուին ու ճշգրիտ պայմանաժամեր չտրուին, մենք մեզ պիտի կործանենք։ Անհրաժեշտ դարձած է առկախել մեր Սահմանադրութիւնը, որպէսզի նոր մը պատրաստուի ու պէտք է հանրապետութիւններու միջեւ համակարգումի յանձնախումբ մը կազմել։

Դաշնակցային գործադիր իշխանութիւնը այլեւս նախկինին պէս չի կրնար գործել։ Յստակատես ըլլանք․ երեսփոխանական ժողովը անհրաժեշտ չէ այլեւս․ պէտք ունինք ռազմավարական ճկուն «գործիք»ի մը։ Անիկա կրնայ ըլլալ դաշինքներու ռազմավարութեան, կամ հորիզոնական կապերու ռազմավարութեան Կոմիտէի մը, եւ կամ միջ-հանրապետական համակարգումի Կոմիտէի մը։ Նման մարմին կրնայ կացութեան աւելի լաւատես բարեփոխումի մը հիմը հանդիսանալ, վերածուիլ ազգային Միութեան կառավարութեան մը։

Ճիշդ է որ Նախագահը ատոնց նմանող առաջարկ մը ներկայացուց երեսփոխաններու ժողովին, բայց կը տարակուիմ որ նմանութիւնները միայն երեւութական ըլլան ու իրագործումը անգամ մը եւս գոհացուցիչ չըլլայ, մանաւանդ որ նոր հակասութիւններ յայտնուած են մինչեւ այսօր։

Ասոնցմէ առաջինը՝ կացութիւնը այնպիսին է որ միայն բոլոր հանրապետութիւններուն միացեալ ջանքը կրնայ օգնել երկիրը դուրս բերելու ներկայի ճգնաժամէն։ Եթէ խորհրդային տնտեսութիւնը հսկայական գործատան մը նմանցնենք, բոլոր շրջաններն ու հանրապետութիւնները անոր աշխատանոցներն են։ Նման տնտեսութիւն մը կրնայ գործել միայն ներդաշնակութեամբ։ Ու դժբախտաբար անիկա կարելի չէ ինքնավարութեան պարագային։ Պէտք է միասնաբար գործել, բայց․․․։ Անիկա 70 տարուան մեր կառավարութիւններուն վարած քաղաքականութեան հետեւանքն է․ այսուհանդերձ, մեր բոլոր դժբախտութիւններուն արմատը աւելի հին է։ Ան կ'երկարի մինչեւ Մեծն Իվանի (1440 - 1505) շրջանը երբ մեր ազգային փառասիրութիւնը մեզ մղեց Մոսկուան երրորդ Հռոմի մը վերածելու փորձութեան։ Ռուսական կայսրութեան բազմադարեան պատմութիւնը իր ժողովուրդները այնքան յարձակողական ու անհանդուրժող դարձուց որ հասարակաց ամէն քայլ անկարելի է։ Հանրապետութիւններու բռնի օրինականացումը որ միատարրելու փորձ էր զանազան քաղաքակրթութիւններ որոնք տարբեր աշխարհահայեացք, աւանդութիւններ ու հաւատք ունէին, պատճառ եղաւ որ արիւն հոսի։ Հողի ու ազատութիւններու բաշխումը, սահմաններու ճշդումը կամայականօրէն կատարուեցան։ Լենին եւս բացառութիւն չկազմեց․ երբեք չտուաւ կարեւորութիւն ազգային հարցին, հակառակ անոր որ բաց էր այդ մասին․ «յանցաւոր եմ ռուս բանուորներու առջեւ, քանի որ բաւարար ժամանակ չունեցայ այս հարցով զբաղելու»։ Այս արտայայտութիւնը սակայն արդիւնք չեղաւ որ անոր տարողութիւնը կատարելապէս հասկնալով հանդերձ, ազգային հարցը երկրորդական նկատէ։ Ամէնէն կարեւորը միշտ ընկերային գաղափարն էր․ ընկերվարութեան իրագործումը։ Ատոր համար պէտք եղաւ ժամանակ մը լռեցնել ժողովուրդներ ու ազգեր որոնք շատ հակամէտ չէին նոր եւ փրկարար ընկերային այս կեանքը կերտելու։ Այսպէս էր որ Հայաստանի կէսը տրուեցաւ Թուրքիոյ։ Կը խորհէին որ համաշխարհային յեղափոխութիւնը ամէն բան պիտի սրբէր։ Շրջանային հակասական օրինավիճակները - ինչպէս՝ Լեռնային Ղարաբաղինը - կը թուէին պարզ միջոցներ մեծ քաղաքականութեան մը որ երբեք չկրցաւ փաստել իր արժէքը։ Այսօր յայտնի է որ պատմութեան առջեւ ամբողջովին պատասխանատու է այս մէկը։

Յետոյ տեղի ունեցան ստալինեան արհաւիրքները, ժողովուրդներու պատիժները, աքսորները, սահմաններու սրբագրութիւններ։ Արդիւնքը եղաւ խճանկար Պետութիւն մը որուն հողերուն վրայ այսօր արիւն կը հոսի․ անոր համար պէտք է լուծում մը գտնել որ նկատի ունենայ նաեւ տնտեսական կուտակուած հարցերը։ Այսօր մարդիկ այլեւս ժողովուրդներու բարեկամութեան գաղափարին չեն հաւատար, ոչ ալ միացեալ Խորհրդային Միութեան մը․ իսկ շատերու համար Միութեան դաշնագիրը օրակարգի նիւթ չէ այլեւս։ Անիկա առաջին հակասութիւնն է։ Կրնանք դանցել անիկա եթէ ամէնքս միասին ձեռք առնենք հարցը․ սակայն պատմական, հիմնական պատճառներով, պիտի չյաջողինք։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 27, տօն է Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30։

**

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, տօն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին։ Բարեկենդան Ս. Ծննդեան Պահոց։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԵՐՇԻԿ
— PASTERMAS - SOUDJOUKS —
SALAISONS
AGOP
11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

21-րդ հանդիպումը հաւասար - ոչ ոքի - հռչակուեցաւ եւ Գասպարով գլուխը կը մնար Ուրբաթ առաւօտ 11-ուկէս կէտով Գարբովի 9,5-ին դէմ։ Կէս կէտ կը պակսի իրեն վերահաստատելու համար համաշխարհային ախոյեանի իր տիտղոսը։

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տր. Պերճ Վարժապետեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Ազատ Սիւրմէնեանի մահուան առթիւ։

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԻԷՆ

Նոր Տարուան եւ Ս. Ծնունդի առթիւ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՃԱՇ

Հովանաւորութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

Կիրակի, Յունուար 13, ժամը 13-էն սկսեալ Արմէնեան Մշակութային Տան մէջ

1, Քէ Փաժօ - Վիէն

Ճաշագին՝ 75 Ֆր.։

Տասը տարեկանէն վար փոքրերու՝ 35 Ֆր.։

Տեղերը կանխաւ ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ։

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ ՉՈՐՍ ՕՐՈՒԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29, 30, 31 - ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1

Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի կեդրոնին մէջ։

Մասնակցութիւն՝ բոլոր ծախքերով 900 Ֆրանք։ (Բացի ճամբորդութիւն)։

Տեղեկութեանց եւ տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել ամէն գիշեր հետեւեալ թիւերուն․

40 95 01 87 - 34 50 08 67

Հայկական մթնոլորտ, ամանոր, պըտոյտներ․․․

ՏՕՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ
ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԻՐԱՐՈՒ ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԵՐ

SARKIS BOGHOSSIAN

Iconographie Arménienne
Catalogue de reproductions en noir et en couleurs de 720 pièces de sa collection
CARTES, VUES, COSTUMES, SCENES D'HISTOIRE
Գին՝ 1.350 Ֆր.

«Pas moins de sept cent vingt objets d'art, photos, peintures, gravures en noir et blanc ou en couleurs, en majorité inédits, reproduits et classés par origine géographique, font de cet ouvrage d'arménologie, unique en son genre, le monument iconographique et historique de la civilisation arménienne du quinzième au vingtième siècle, que l'on n'espérait plus après plusieurs projets abandonnés».
Peroncel - Hugoz, "LE MONDE", 27/02/88.

Récital de Poésie Arménienne
DU Ve SIECLE JUSQU'A 1900
118 titres — 4 cassettes de 90 mn. durée 6 heures
ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
ԱՍՄՈՒՆՔ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ
Գրաբարեան էջեր - Միջնադարեան գանձեր -
Ժողովրդական բանահիւսութիւն
Տասնեւիններորդ դար - 1990-ի շուրջ
Գին՝ 300 Ֆր.

Կը վաճառուին

Librairie SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-Le-Prince
Paris 6e — Tél. : 43 - 26 - 88 - 65

Librairie PALOUYAN
9, Rue de Trévise
Paris 9e — Tél. : 45 - 23 - 24 - 97

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 25

MARDI
25 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.436
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.436

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Խորհրդային Միութեան մէջ Արտաքին Նախարար Շեւարնածէի հրաժարականէն ետք քաղաքական բեմը գրաւած է ՔԱ-կէ-Պէ-ի ղեկավարին սպառնալի ելոյթը. ան Շաբաթ օր խստիւ քննադատած է Կրեմլինը որ տկարութիւն ցոյց կուտայ եւ Արեւմուտքը որ արգելք կ'ըլլայ խորհրդային տնտեսութեան վերելքին: Ան ըսած է թէ երկիրը եթէ չփոխէ ընթացքը, անխուսափելի պիտի ըլլայ նոր զոհեր ունենալ: Իսկ Արեւմուտքին մեղքն է «վտանգաւոր ու չողավարակ սննդեղէն» ղրկած ըլլալ որպէս օժանդակութիւն: Ամբաստանութիւնը յատկապէս ուղղուած է ամերիկեան գաղտնի սպասարկութեան Սի-Ի-Ա-ի որ գործունէութեան նոր թափ տուած է Խորհրդային Միութեան մէջ, հակառակ միջազգային կացութեան բարելաւումին:

Այս ելոյթին հետեւած են շարք մը միջոցառումներ, որոնց գլխաւոր նպատակը այնպէս կը թուի որ Կրեմլինի տկարութեան ամբաստանութիւնը անտեղի հռչակել է. նախ, Գորբաչով սեւեռած է Մոլտովայի վրայ. հրովարտակով մը ան լուծած է Կակաուզներու հանրապետութիւնը, ապա պալթեան հանրապետութիւններուն ուղղած է արտակարգ վիճակ հռչակելու ազդարարութիւն մը, ինչ որ խիստ հակազդեցութիւն ստեղծած է: Այս ազդարարութեան որպէս արդարացուցիչ նախապատրաստութիւն կը նկատուի Ռիգայի զինուորական մէկ վարժարանին մէջ տեղի ունեցած պայթումը: Ղարաբաղի մէջ ալ զինուորականներու փոխադրամիջոցի մը դէմ խափանարարական արարք մը գործուած է. երկու պարագաներուն ալ զոհեր չկան:

Լիթուանիոյ Նախագահը՝ Լանտսպերկիս դրդութիւն ըրած է պատահարները ու կոչ ուղղած իր ժողովուրդին որ պատրաստ գտնուի դիմադրական շարժումի մը, եթէ խորհրդային իշխանութիւնը զինուորական ուժեր ղրկէ. ան նոյնիսկ խօսած է «ինքնապաշտպանական միջոցառումներ»ու մասին:

Միւս կողմէ, վերջին օրերուն հակառակ որ յաճախ կը խօսուի խորհրդային զօրքերու միջամտութեան մը մասին, այդ նոյն զօրքը միատարր ու հնազանդ ամբողջութեան մը պատկերը տալէ հեռու է: Ուրբաթ իրիկուն ծագած միջադէպ մը պատճառ եղած է որ առնուազն 21 զինուորներ վիրաւորուին: Միջադէպին պատճառը ազգամիջեան բախում մըն է որ իրարու դէմ հանած է հայ, ազերի, չէչէն, ուզպէկ եւ թիւրքմէն զինուորներ որոնք նոյն ջոկատին մաս կը կազմէին:

**

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Ստեփան Պողոսեան Ղարաբաղ մեկնած ու հոն հանդիպումներ ունեցած է զինուորական պաշտօնատարներու հետ:

ԾՈՑԻ ՇՐՋԱՆ

Ապահովութեան Խորհուրդին ճշդած պայմանաժամին 22 օր մնացած, յարաբերութիւնը փոխանակ մեղմանալու, ձգտըւած է անակնկալօրէն, Իրաքի եւ Միացեալ-Նահանգներու միջեւ: Մինչ ամերիկեան յաւելեալ ուժեր հասած են շրջան, Պաղտատի ժողովուրդը ենթարկուած է ահազանգի մը պարագային քաղաքը պարպելու փորձի մը: Արտայայտութիւններու մակարդակին վրայ եւս լարումը զգալի է. Ամերիկայի պաշտպանութեան նախարարը յայտնած է թէ Իրաք ջախջախիչ հակազդեցութեան մը դէմ յանդիման պիտի մնայ, եթէ Սատտամ զանգուածային բնաջնջումի զէնքեր գործածելու չափ խելագարի: Իր կարգին Իրաքի Պաշտպանութեան նախարարն ալ յայտարարած է թէ «Իրաքի հողը պիտի բանկի Ամերիկացիներու ոտքերուն տակ»:

Իրաք իր սպառնալիքը ուղղած է նաեւ Իսրայէլի դէմ. սպանական հեռատեսիլի կայանին տրուած հարցազրոյցին ընթացքին Սատտամ Հիւսէյն ըսած է թէ զինեալ բախումի մը առաջին թիրախը պիտի ըլլայ Թել-Ավիւ, եթէ նոյնիսկ Իսրայէլ մաս չկազմէ ռազմաճակատին:

Ասկէ զատ Իրաք աւելցուցած է Թուրքիոյ սահմաններուն վրայ փոխադրուած զօրքին քանակութիւնը: Սատտամ ափսոսանք յայտնած է որ Թուրքիա կարեւոր թիւով զօրաբաժիններ զետեղած է Իրաքի սահմանին վրայ, ինչ որ հաւանական յարձակումներու ազդանշան կը նկատէ: Ինք վստահեցուցած է Սոսիալ-Դեմոկրատ կուսակցութեան ղեկավարը՝ Է. Ինէօնիւն որ Պաղտատ թշնամական ոչ մէկ դիրքաւորում ունի Թուրքիոյ հանդէպ: Այս արտայայտութիւնը սակայն ապահովութիւն չէ տուած Թուրքիոյ որ անակնկալօրէն որոշած է փակել երկու երկիրներու միջեւ «Հապուր»ի սահմանային անցքը: Շրջանը զինուորական գօտի հռչակուած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼՊԱՆԻԱ որ ստալինականութեան վերջին բերդը կը նկատուէր, այսօր հաստատաքայլ կը դիմէ դէպի ժողովրդավարութիւն: Շաբաթավերջին տասնեակ հազարաւոր երիտասարդներ ներկայ եղած են ժողովրդավար կուսակցութեան հանրահաւաքին. այս կուսակցութիւնը ընդդիմադիր արտօնուած առաջին խմբաւորումն է: Ռամիզ Ալիա որ բանուորական կուսակցութեան թէ՛ քարտուղարն է եւ թէ նախագահը, ժողովրդական ճնշումին տեղի տալով, արդէն մեղմացումի որոշ քայլեր առած է. պատժական օրէնքին մէջ որոշ բարեփոխումներ կատարուած են, վերահաստատուած է պաշտամունքի ազատութիւնը, կը քաջալերուին մանր առեւտուրն ու արհեստները: Նոյնիսկ, յառաջիկայ Փետրուար 10-ի ընտրութիւններուն համար ընդունուած է թեկնածուներու բազմատարրութեան օրէնք մը:

ԼԵԽ ՎԱԼԵԶԱ նախագահական երդումը կատարեց ու դարձաւ պաշտօնապէս Լեհաստանի նախագահը: Փոխանցումը կատարած է ոչ թէ իր նախորդը զօրավար Ժարուզելսկի, այլ՝ Քացորովսկի որ երկրորդ հանրապետութեան վերջին նախագահն էր ու աքսորեալի կեանք կը վարէր Լոնտոն: Նախագահական իր առաջին ճառին մէջ Վալեզա յայտնած է թէ բացուած է Գ. Հանրապետութեան շրջանը, ու անկախ Լեհաստան կը փափաքի Եւրոպայի մէջ խաղաղութեան սատարող ազդակ մը ըլլալ ու բարի դրացնութեան յարաբերութիւններ մշակել Ուկրանիոյ, Բելոռուսիոյ, Լիթուանիոյ եւ Գերմանիոյ հետ:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ հարաւակողմը, Բելկրատի մօտ կայարանի մը մէջ կազի պայթում մը պատճառ եղած է որ երկու շոգեկառք գիծէն ելլեն: Երեք մեռեալ կայ եւ 54 հոգի ալ վիրաւորուած է:

ԷՏԻ ՄԻՋԷԼ, որ ճամբայ ելաւ մեծ աղմուկով, երկու երգահանդէս տալու համար ֆրանսական զօրքերուն, Սաուտի Արաբիա (Դեկտեմբեր 22 եւ 23) չերգած պիտի վերադառնայ, սաուտական իշխանութեանց վերջին պահու արգելքին պատճառաւ: Այս վերջինները արտօնած էին, պայմանաւ որ լուռ ու մունջ ձեւով ըլլայ, բայց Ֆրանսա եղած ծանուցումը խրտչեցուցած է Ռիատի ղեկավարները: Հարցը գրեթէ վերածուած է դիւանագիտական լուրջ կնճիռի մը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախագահը Օմար Քարամէի յանձնեց նոր կառավարութեան կազմութիւնը: Ազգ. միաբանականութեան այս դահլիճը պէտք է համախմբէ բոլոր յարանուանութեանց եւ քաղաքական հոսանքներու ներկայացուցիչները, նաեւ լիբանանեան ուժերու քրիստոնեայ քաղաքագէտը, որ ըստ Օմար Քարամէի սպաննած է իր եղբայրը՝ վարչապետ Ռաշիտ Քարամէ 1987-ին, թռանին մէջ պայթած ռումբէ մը: Այս քաղաքագէտը կողմնակից չէ 30 նախարարներէ բաղկացած կառավարութեան մը, ուր Քաթայէպի իրենց զինակիցներուն հետ չեն կրնար արգելքի փոքրամասնութիւն մը կազմել: Կը նախընտրեն 20 անդամներով դահլիճ մը: Եթէ Քարամէի խորհրդակցութիւնները չյաջողին, կրնայ «կատարուած իրողութեան» կառավարութիւն մը մէջտեղ հանել, յետագային ձգելով կնճռոտ հարցերու լուծումը: Քարամէի գործը դիւրին չէ, նախ եւ առաջ վճռած է բոլոր ապօրինի զէնքերը ժողվել: Հակառակ ասոր, Պէյրութի մէջ Կիրակի սպաննուած է փաղանգաւորներու պատասխանատու դէմքերէն մէկը:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ դաշնակցային հանրապետութիւններէն Սլովենիա Շաբաթ օրուան հանրաքուէին մասնակցողներու 88% համեմատութեամբ որոշած է անկախանալ. անկախութեան ընթացքը պիտի կիրարկուի աստիճանաբար: Նոյն ձեւով, Խրուաթիա եւս պաշտօնապէս գերիշխան երկիր մը հռչակուած է նոր Սահմանադրութեամբ մը որ վերջ կուտայ համայնավար վարչաձեւին ու միակուսակցական դրութեան:

ԵՈՒՐԻ ԱՖԱՆԱՍԻԵՒ

«ԿԸ ԴԻՄԵՆՔ ԴԷՊԻ ԲՌՆԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆ»

Բ.

Երկրորդ հակասութիւնը կուգայ շուկայի տնտեսութեան ոլորտէն. տակաւին անհրաժեշտ է. ոչ մէկ կասկած այդ մասին. սակայն դէպի հոն անցքը կը կատարուի շրջանի մը երբ մեր տնտեսութեան կը տիրապետէ ռազմական ճարտարարուեստը: Այս մասին կատարուած վիճարկումները ոչ մէկ չօշափելի տեղեկութիւն կը փոխանցեն. ուրկէ՞ն է, օրինակ, այդ ճարտարարուեստին խլած ազգային եկամուտին համեմատութիւնը: «Իզվեստիա»յի լրագրողներէն մէկը վերջերս կը գրէր թէ 1991-ի պիւտճէին կէսը պէտք պիտի ըլլայ զինուորական ծախքերու յատկացնել: Մեքենաշինական մեր ճարտարարուեստին 50%-ը ռազմական ճարտարարուեստին կը ծառայէ. միայն 5%-ը յատկացուած է երկար ժամանակի արտադրութեան, որուն որակը կ'օգնէ գաղափար կազմելու երկրի մը բարգաւաճումին մասին: Այս թուանշաններուն ընդմէջէն կարելի է նշմարել տնտեսական այն պատերազմը որ երկրին ռազմական ճարտարարուեստը կը մղէ իր սեփական տնտեսութեան դէմ: Ու այս պայմաններուն մէջ, ծայր աստիճան դժուար է դէպի շուկայի տնտեսութիւն անցքը: Աւելին՝ ճարտարարուեստի ամբողջովին արհինաքամ մարզեր, ինչպէս՝ սննդեղէնի, թեթեւ արդիւնաբերութեան ու հողամշակումի ճարտարարուեստները, պիտի չկարենան գործել շուկայի տնտեսութեան պայմաններուն մէջ: Անոնց համար անկարելի պիտի ըլլայ նախանիւթ գնել, ինչպէս նաեւ ուժանիւթ ու պարտաւոր պիտի ըլլան իրենց արտադրութիւնը դադրեցնելու:

Դէպի շուկայի տնտեսութիւն անցքը անկարելի կ'ըլլայ եթէ կառավարութեան ու բաշխումներու վարչական կեդրոնացած նոյն կառոյցները պահենք: Սակայն նաեւ անհնար է ծաղմական ճարտարարուեստէն փրկուիլ, եթէ լքենք այդ կառոյցները: Այս անելէն միակ ելքը, ռազմական ճարտարարուեստին վերակազմաւորումն է. պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ բնակչութեան մեծամասնութիւնը կ'աշխատի այս ոլորտին մէջ: Այս մարզը ունի լաւագոյն մասնագէտները: Հարցը ամէնուն կ'առնչուի ու ընկերութեան կողմէ գերմարդկային ջանքեր կը պահանջէ անոր լուծումը: Եթէ նոր ուղիներ առաջարկել պէտք ըլլայ, յստակ է որ մեր երկիրը այսօր ոչ թէ յարձակողական, այլ պաշտպանողական ուժերու պէտք ունի. անոնք պէտք է ճկուն ըլլան ու կարող՝ համաեւրոպական ուժերու մաս կազմելու եւ մասնակցելու համաշխարհային կնճիռներ հարթելու գործին, ինչպէս է այսօր Ծոցի պարագան: Այս կառոյցը պէտք է այնպէս մը ըլլայ որ հանրապետութիւնները անկախ պետութիւններ նկատուին:

Երկրորդ հակասութիւնը յատկապէս վտանգաւոր է ընկերութեան համար, որ ոչ յստակ կառոյց մը ունի եւ ոչ ալ տարբերակումներ: Անհատները նման են իրարու. բոլորը պաշտօնեաներ ու թոշակաւորներ են, իրարու կապուած: Բացայայտ է որ բնակչութեան մեծ զանգուածը ոչինչ կ'ընէ որպէսզի դրական փոփոխութիւններ տեղի ունենան: Զենք ակնկալեր որ պարապ վաճառատուները, անկայուն վիճակը, ազգամիջեան լարուած իրավիճակը, ոճրային արարքներու յաւելումը, ընդհանուր դժգոհութեան մը դուռ բանան: Դժբախտաբար, տակաւին սեփականութեան յարաբերութիւնները փոփոխութեան ենթարկելու իսկական տրամադրութիւն գոյութիւն չունի: Մարդիկ կը շարունակեն երազներով օրօրուիլ, համոզուած թէ դրութիւնը տակաւին մեծ եկամուտներ ունի: Միւս կողմէ, դէշ-աղէկ ապրելու փափաքը զօրաւոր է հակառակ ատոր նուաստացուցիչ հանգամանքին. այս բոլորը պահպանողական ազդեցութիւն մը կը գործեն դէպքերու ընթացքին վրայ:

Նկատի առնելով որ ընկերութեան քաղաքացիական ըմբռնումը շատ զարգացած չէ Խորհրդային Միութեան մէջ, նախագահին ու անոր իշխանութեան տկարութիւնը պահպանողական ուժերու առջեւ, տնտեսական ամէն ծրագրի իրականացում խնդրայարոյց կը դարձնէ: Քաղաքական իշխանութեան հարցը այդ պատճառով ծանրացած է ամէն մակարդակի վրայ. դաշնակցային, ազգային, տեղական: Կարծուածէն աւելի ծանր է իշխանութեան տագնապը: Ընկերութիւնը ներկայիս կը ջանայ ընկերային ու անհատական գիտակցութիւնը յետամնաց ու հնօրեայ կաղապարներու մէջ գտնել: Ատոր համար վտանուած ստեղծագործ ուժը բարբարոս զօրութիւններու դէմ պայքարելու կարելիութիւնը կը կորսնցնէ: Կերպով մը, կարելի է ըսել թէ ընկերութիւնը համաձայնութեան մէջ կը գտնուի Պետութեան հետ եւ որդեգրած է մաֆիայի ամենաբիրտ կառոյցները:

Ցաւելեալ, մեր ընկերութիւնը խորտակուած է: Ընկերային գիտակցութեան տկարացումը նաեւ ընդհանուր անտարբերութեան մը հետեւանք է: Հարիւր հազարաւոր մտաւորականներ կարգի կը սպասեն արտագաղթելու համար, այն յոյսով որ արտասահմանի մէջ իրենց ձեռնհասութիւնը պիտի գնահատուի: Ատիկա կը փաստէ որ ընկերային այս յեղաշրջումին որոշ դիմադրութիւն մը կայ: Ծանրօրէն հիւանդ է մեր ընկերութիւնը: Խորհրդային քաղաքացիներու մեծ մասը չունի այն կեանքը զոր ժամանակակից ընկերութեան մը անդամը պէտք է վարէ: Նոյնիսկ պիտի ըսեմ որ մենք անասուններու նման կ'ապրինք: Սակայն աւելի գէշը այն է որ մարդիկ չեն ուզեր այլ կերպ ապրիլ: Շատեր կը գոհանան ներկայ կացութեամբ ու ատիկա սարսափելի է:

(Շար.)

ԾՆՈՒՆԴԻ առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երեքշաբթի օր (Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 26-ի թիւ). մեր յաջորդ թիւը՝ Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 27:

ՆՈՐՕՐԵԱՅ ԿՈՂՈՊՈՒՏ

Հայաստանէն արուեստի գործերու արտահանումը եւս նոր թափ առած ըլլալ կը թուի. այս մասին երկար ատեն բերնէ բերան շրջող լուրերը, զանգատները, դատապարտող արտայայտութիւնները հետզհետէ կը մերկանան բամբասանքի իրենց հանգամանքէն. կը ստանան աւելի լուրջ բնոյթ, դառնալով յօդուածներու եւ պաշտօնական տեղեկատուութեան նիւթ: Այսպէս էր որ «Պայքար»ի խմբագիրը՝ Գ. Քէօսէեան ահազանգ կը հնչեցնէր Հայաստանեան թանգարաններու իրենց անկիւնէն անյայտացած պաստառներուն համար, Երեւանի հեռատիպը կ'ըսէր թէ Դեկտեմբեր 10-ին չորս զինեալ երիտասարդներ ներխուժած էին «Սարեան» թանգարանը, յափշտակած վարպետին չորս պաստառները, ու այս տեղեկատուութեան կ'աւելցուէր այն կէտն ալ որ Գառզուի կողմէ Հայաստանի նուիրուած վիմագրութիւնները հասած էին մինչեւ... Գալիֆորնիայի շուկան (տե՛ս «Յառաջ», Դեկտեմբեր 13): Այս մակարդակով «գործ»երու քով ա՛լ անիմաստ է մանրուքներով զբաղիլ ու աւելցնել նաեւ մշակոյթի արժէք ներկայացնող զանազան իրեղէններու «արտածում»ը անհատներու կողմէ: Ճիշդ է թէեւ որ այս վերջիններս անյայտացած չեն թանգարաններու պահեստանոցներէն կամ ցուցասրահներէն, այլ ընտանեկան սնտուկներու խորքէն. դժուար է այսուհանդերձ համակերպիլ թէ ընտանիքներու շարունակութիւնը փոխանակ ազգային թանգարաններու, արեւմտեան աշխարհի շուկաները ըլլան:

Հարցին մասին ընդվզում ու բողոք յայտնող գրութիւն մըն ալ, գրեթէ Սփիւռքին հետ միաժամանակ, լոյս տեսած է Հայաստանեան մամուլին մէջ. «Հայք» շաբաթաթերթի Նոյեմբեր 7-ի թիւը «Կողոպուտ արուեստի հզօր ուժով» խորագրուած գրութիւն մը հրատարակած է որ սրտի ցաւով կը մատնանշէ այս կողոպուտին նոր մէկ ձեւը, դատապարտելով զայն յղացող ճարպիկ շուկային գործելակերպը, զայն հայրենանուէր գործունէութեան պիտակով ներկայացնելու աչքբրացութիւնը ու — ամէնէն ցաւալին — այս բոլորին վայելած հովանաւորութիւնը:

Յօդուածագիրը՝ Արթիւր Անդրանիկեան կը յիշէ նախ այն դէմքերը որոնք «Արեւմտքում «աճուրդային ճակատագրից» փրկելով միջնադարեան գրչագիր մատեաններ, արուեստների ամենատարբեր նմոյշներ, մեր յարատեւման կենսունակութիւնը տեսել են արուեստի արժէքների՝ որպէս ժողովրդի ազգային հարստութեան ջանադիր պահպանման մէջ»: Ապա կ'անցնի «սփիւռքահայ բանաստեղծ, «ճանաչուած» հասարակական գործիչ» Վահրամ Հաճեանի ընթացքին, որ «որոշեց եւ յարմար գտաւ որ Աղէտի զօտում անյուսօրէն վհատեալ մարդկանց փրկութեան համար պէտք են «Նորք» ու «Մունետիկ», «Աւետեաց երկիր» ու «Գրական թերթ», դրանց բաժանորդագրութեան նպատակով նուիրաբերելով 100.000 ռուբլի»: Յետոյ կ'աւելցնէ թէ նոյն անձը «այսօր նախաձեռնել է ... Հայաստանի տարածքից ազգային արժէքների արտահանման «յոյժ ազգանպաստ» գործը՝ հաստատելով «Հայաստան» թերթի ընթերցողներին (Հոկտեմբեր 14-ի թիւ) որ դրանով նաեւ օտարերկացին կը ճանաչի մեզ՝ դարաւոր, փոթորկայոյզ պատմութեան միջոցով անցած արուեստի հզօր ուժով»:

Ու մշակոյթի ծառայողը, անցնելով զայն հովանաւորողի դիրքին, կը ներկայացնէ իր ծրագիրը, որ կը վերաբերի դասական ու ժամանակակից նկարիչներէ 50-60 պաստառ, քանդակ, պատմական արժէքով իրեղէն, հայկական հնօրեայ ու նորօրեայ ժողովրդական գործիքներ, եւայլն ձեռք բերելու...: «Շատ չեղա՞ւ արդեօք, գործիչ Հաճեանին հանոյացողներ, ի՞նչ է, որոշել էք Հայաստանից հազարաւոր արտագաղթողների ետեւից արտագաղթեցնենք ազգային հարստութի՞ւնը՝ ինչ է թէ՝ «օտարերկրացին ճանաչի մեզ»» հարց կուտայ Արթիւր Անդրանիկեան, ծանրանալով յատկապէս պահու հանգամանքին վրայ. «մանաւանդ Հայոց համար այս օրերին, երբ Հայաստանից առանց պետական շահաւէտութեան ապահովման, իրաւունք չունենք նոյնիսկ մի բուռ ցորեն արտահանել»:

Ի՛նչ ազգանուէր մտածում իսկապէս, որ կը բանաձեւուի «Հայաստան»ի վերոյիշեալ թիւէն չակերտներու մէջ մէջբերուած. Հայաստանէն արուեստի գործեր ձեռք բերել, տանիլ զանոնք Ամերիկա, ցուցադրել, որպէսզի օտարերկրացին մեզ ճանչնայ: «Արուեստասէր» ու «ազգասէր» այս հասարակական գործիչը կ'երեւի այնքան տարուած է իր մուսաներուն բարձրոլորտ մտերմութեամբ, որ անհաղորդ կը մնայ հողին վրայ անցած դարձածին. այլապէս մարդ ի՞նչպէս կրնայ բացատրել Գալիֆորնիայի մէջ Հայութիւնը ծանօթացնելու նման մտածում, երբ այդ նոյն նահանգին մէջ շուրջ կէս միլիոն Հայութիւն կ'ապրի, զայն կը ղեկավարէ մինչեւ իսկ հայ նահանգապետ մը. իսկ Միացեալ-Նահանգներու բարձրագոյն ատեանները տարիներէ ի վեր թատերաբեմ կ'ըլլան պարբերաբար Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւին անվերջանալի սակարկութեան: Այս բոլորը պէտք է տողանցած ըլլան նաեւ Արթիւր Անդրանիկեանի մտքէն, որ հարց կուտայ. — «կարծում էք՝ Ամերիկան ձեր «բարերարութեա՞մբ» պիտի հայ ժողովրդին ճանաչի»: Ու պէտք կը զգայ յիշեցնելու. — «Աշխարհը մեր ժողովրդի մշակոյթը, ի դէմս մեր մեծերի, վաղուց է ճանաչել»:

Յօդուածագիրը, կ'աւարտէ իր տողերը յայտնուած ցաւին որպէս դարման, ապաւինելով երկրին նոր իշխանութեան. «յուսով եմ որ վերջերս ստեղծուած Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային ունեցուածքի պաշտպանութեան բաժինը կը պաշտպանի մեր ժողովրդին ձեր եւ ձեր նման բախտափորձների տնայնագործական ձեռնարկումներից»: Թերթին խմբագրութիւնը եւս իր կողմէ աւելցուած յետ-գրութեամբ մը անհրաժեշտ կը համարի «իրազեկել Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդին, որպէսզի (անհրաժեշտ վերահսկողութիւն սահմանելով Հայաստանի մաքսատան վրայ) այսօրինակ ապազգային ինքնագործունէութիւնների դէմն առնելու որոշում կայացնի...»:

Անշուշտ եթէ յօժարի Գալիֆորնիայի բնակչութիւնը զրկել հայ մշակոյթին ծանօթանալու հաճեանական այս անզուգական առիթէն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

«ԵՐԲ ԿՈՄԻՏԱՍ Կ'ԵՐԳԷՐ՝ ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՐԿԻՐ Կ'ԻՋՆԷՐ ԵՐԿԻՆՔԷՆ»(*)

Յիսունըհինգ տարի առաջ՝ 1935 Հոկտեմբերի 22-ին, Փարիզի «Վիլժուիֆ» հոգեբուժական հիւանդանոցին մէջ (ուր մուտք գործած էր 1919-ին, — իր ժողովուրդի սպանդին ի տես կորսնցնելէ ետք մտքի հաւասարակշռութիւնը) անէջաւ հայ երաժշտութեան ազգային ինքնութիւնն ու աշխարհիկ թէ եկեղեցական ստեղծումները արուեստի մակարդակին բարձրացնող անզոյգ «մոգ»ը՝ Կոմիտաս Վարդապետ, — աշխարհական անունով՝ Սողոմոն Սողոմոնեան, ծնունդ 1869-ի, զաւակ Կուտինայի (Քէօթահիա) եւ հայր բնիկ հայ երաժշտութեան. երգահան, երգիչ, խմբավար, բանահաւաք, ամբողջական արուեստագէտը Հայ Երգի:

Զաւակը կօշկակար հօր՝ Գէորգ Սողոմոնեանի եւ Թագուհի Յովհաննէսեանի, 1876-ին կը յաճախէ ծննդավայրի ծխական դպրոցը, ապա նաեւ Պրուսա՝ ուր սակայն տարի մը միայն կը մնայ, որովհետեւ կը կորսնցնէ նաեւ հայրը (մէկ տարեկանին կորսնցուցած է մայրը):

Ձայնին գեղեցկութիւնը եւ մանուկ տարիքէն իսկ երաժշտական բնատուր ձիրքը գրաւած էին ուշադրութիւնը շրջանի առաջնորդ Դերձակեան վարդապետի, որ 1881-ին զինք կը ղրկէ Էջմիածին, Գէորգեան Ճեմարան, ուրկէ ընթացքը բոլորելէ ետք՝ 1893-ին, Խրիմեան Հայրիկի ձեռամբ կը ձեռնադրուի աբեղայ:

Մինչեւ 1896 Էջմիածին է: 1895-ին ստացած է արդէն վարդապետական գաւազանը եւ լծուած յատկապէս երաժշտական գործունէութեան, — կազմութիւն եւ մարզում երգեցիկ խումբերու, որոնում ժողովրդային երգերու եւ տոհմիկ նուագարաններու, հետաքրքրութիւն՝ Ակնայ անտունիներու, Արարատեան Դաշտի բնիկ երգերու եւ առհասարակ Անդրկովկասեան երաժշտութեան հանդէպ: Այս տարիներուն է որ կը ծանօթանայ Մակար Եկմալեանի (1895) եւ կը գտնէ անոր անվերապահ պատրաստակամութիւնը՝ դաշնաւորումի դասեր տալու:

Ժամանակային այս շրջանին է (1894-1895) որ իր առաջին երաժշտագիտական յօդուածը կը հրատարակէ Էջմիածնի «Արարատ» ամսագրին մէջ, ժողովրդական երգերու գրառման մասին, «Ակնայ հնութիւնք» խորագրին տակ:

1896-ի Մայիսին, Խրիմեան Հայրիկի միջնորդութեամբ եւ Ա. Մանթաշեանի կողմէ տրամադրուած կրթաթոշակով, կը մեկնի Պեռլին, ուր Րիխարտ Շմիտի երաժշտանոցին մէջ կ'ուսումնասիրէ երաժշտութեան տեսական մասնաւորութիւնները եւ կը տիրապետէ դաշնամուրի եւ երգեհոնի նուագահարութեան, միաժամանակ դասաւանդելով նախապատրաստական կարգերու աշակերտութեան:

Իր անտիպ ինքնակենսագրականին մէջ (որմէ որոշ պարբերութիւններ կ'երեւին Ալեքսանդր Շահվերտեանի կողմէ Կոմիտասի մասին գրի առնուած ակնարկի մը մէջ), Վարդապետը կը խօսի դաշնամուրին տիրապետելու իր դժուարութեանց մասին եւ կը գրէ.

— «...Մատներս կոշտացել են, ոսկորներս՝ պնդացել. քիչ շատ նուագում եմ, բայց իմ ուզած աստիճանին դեռ չեմ հասել»:

Այսուհանդերձ, տաղանդն ու կամքը կը յաղթահարեն: Կոմիտաս ո՛չ միայն կը հետեւի գեղագիտութեան, երաժշտական պատմութեան եւ երգի արուեստին. ներկայ կ'ըլլայ նուագախմբային փորձերու, համերգներու եւ օփերայի ներկայացումներու: Եւ 1899-ին, ընթացաւարտ, երաժշտական իր աւարտաճառը կը պատրաստէ քրդական երաժշտութեան մասին, գրաւելով ուշադրութիւնը երաժշտական աշխարհի:

1899-1905 Էջմիածին է կրկին: Ժամանակային այս շրջանին՝ իր ամէնէն բեղուն տարիները կը բոլորէ: Երաժշտական ուսումնասիրութիւններ, հաւաքում եւ սրբագրում ժողովրդային երգերու, պատրաստութիւն «Ազգագրական ժողովածու»ի, — 3.000-ի մօտ հայկական, քրդական, պարսկական եւ թրքական երգեր՝ համապատասխան վերծանումով. Երգչախումբերու մարզում եւ համերգներ՝ Փարիզի, Ժընեւի, Ցիւրիխի, Լօզանի, Պեռնի եւ այլ քաղաքներու մէջ:

Մեծատաղանդ եւ բազմաբեղուն վարդապետին երաժշտական վաստակը կ'ընդգրկէ իրագործումներ եւ նուաճումներ՝ որոնք չեն կրնար սեղմուիլ արագ ակնարկներու սահմանին մէջ: Վատ ու ապերախտ Թուրքէն մինչեւ քաղաքակիրթ ու խստապահանջ Արեւմուտքի երաժշտական պատմութեան մէջ Կոմիտասի գործը համբաւ ու հռչակ ապահոված է ո՛չ միայն իրեն, այլեւ յարգանք ու վարկ՝ հանդէպ հայ արուեստի: 1910-1916, կեանքի իր վերջին շրջանը կ'անցընէ Պոլսոյ մէջ, ուր կազմած էր 300 հոգիէ բաղկացած «Գուսան» երգչախումբը, որուն համերգները մինչեւ Իզմիր, Աղեքսանդրիա եւ Գահիրէ, պատմական եւ խանդավառ շրջանի մը անջնջելի յիշատակներն են: 1913-ին եւ 1914-ին Պեռլինի եւ Փարիզի մէջ դասախօսութիւններ կուտայ հայ հոգեւոր ու աշխարհիկ երաժշտութեան մասին՝ 400 երաժշտագէտներու միջազգային համաժողովին մէջ:

Պոլիս էր, երբ Ապրիլեան Եղեռնը հայ մտաւորականութեան ու մէկուկէս միլիոնին հետ խորտակեց նաեւ զինք: — Ապրիլին ձերբակալուած «ընտրանի»ի շարքին էր նաեւ ինք. ու թէեւ փրկուեցաւ ազդու միջամտութեանց շնորհիւ, սակայն ականատես՝ հրէշային կոտորածներուն, հոգեկան մեծ ցնցումներու ենթարկուեցաւ ու իր կեանքի 1916-1935 քանի մօտ տարիները անցուց հոգեբուժարաններու մէջ:

Աճիւնը փոխադրուած է Հայրենիք, Երեւան, հայ մշակոյթի գործիչներու պանթէոնը:

(*) Թուականը ճշգրիտ չեմ յիշեր, — պէտք է ըլլայ 1939-ի վերջին ամիսներուն կամ 1940-ի սկիզբ. բայց կը յիշեմ իմ մասնակցութիւնը քանի մը հարցազրոյցներու, Պոլսոյ մէջ, քանի մը թուրք խմբագիրներու հետ:

Իմ վաղ երիտասարդութեան օրերու երէց բարեկամ եւ «Մարմարա»ի հիմնադիր-խմբագիր՝ Սուրէն Շամլեան, թրքական եւ օտար քանի մը թերթերու աշխատակից, ամէնօրեայ իր հեւքին բերումով հնարաւորութիւն չունէր զբաղելու նորածին թերթին սեւ աշխատանքով եւ ինծի վստահած էր թերթի «խոհանոցային» բաժնի պատրաստութիւնը: Թերթը սկզբնական իր խարխափումներուն մէջ էր. շաբաթը անգամ մը միայն լոյս կը տեսնէր: Ինք ու ես պէտք էր հոգայինք փոքրածաւալ չորս էջերու յատուկ նիւթերը:

Պայմանները ու կեանքը տարբեր էին այդ օրերուն: Սէր կար, հրայրք կար:

— Երեկոյ մը եկաւ տուն, յայտնելու համար որ ... ժամադրութիւն ճշդած է՝ որպէսզի հարցազրոյց ունենանք քանի մը յայտնի թուրք խմբագիրներու հետ, հայ դէմքերու եւ Հայոց վերաբերող հարցերու շուրջ, եւ թէ ինծի կը վստահէր գրառումը տեսակցութեան մը, զոր պիտի ունենայինք «Թան» օրաթերթի խմբագիր՝ Ահմէտ Էմին Եալմանի հետ, ծանօթ՝ Հայերու հանդէպ իր յարգանքով եւ համարումով:

Գացինք. ծանօթացանք. խօսակցեցանք: Եալման ազատամիտ եւ համարձակախօս անձ էր. գոնէ իմ տպաւորութեամբ՝ Թուրք չէր ... Անակնկալ եղաւ լսել, որ Սեւրի դաշնագրի ստորագրութեան օրերուն անձամբ առիթ ունեցած էր ճանչնալու Աւետիս Ահարոնեանը՝ որուն մասին կը խօսէր հիացումով: Մի՛շտ պատասխանելով Սուրէնի հարցումներուն, ծաւալեցաւ մօտաւոր անցեալի դէպքերուն ու դէմքերու վերաբերող յուշերու մէջ, Հայու մը միայն վայել զգացումներով եւ մտածումներով, եւ այդ օրն էր որ լսեցինք իրմէ՝ թէ հայատեաց թուրք մտաւորական մը, կին, Հալիտէ Էտիպ, լսելէ ետք Կոմիտասի երգը, յայտնած է որ «ԵՐԲ ԿՈՄԻՏԱՍ Կ'ԵՐԳԷՐ՝ ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՐԿԻՐ Կ'ԻՋՆԷՐ ԵՐԿԻՆՔԷՆ, ԼՍԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ»:

Մոռցած եմ հարցումներէն եւ պատասխաններէն շատերը. բայց չեմ մոռցած նախ իր այս վկայութիւնը, ապա նաեւ իր մէկ խմբագրականը՝ որով կը պաշտպանէր իր այն համոզումը, թէ «Հայերը անարդար վերաբերում գտած են Թուրքիայէն»...:

Մ. Թ.

ՍԵՒԱՆԻ ԱՐԵՒԱՒԱՆԴԸ

Վառելանիւթի յաճախակի տագնապը որ ամէն անգամուն կը շեշտէ Հայաստանի կախումնաւոր դիրքը, այնպէս կը թուի թէ ստեղծած նեղութենէն ետք, պիտի ունենայ նաեւ իր բարիքը: Քանի որ երկրին հողը ո՛չ նաւթի պաշարներ, ո՛չ ալ ուժանիւթի այլ աղբիւր ունի իր ընդերքին մէջ, «եղբայրական» դրացիներու քմահաճ կարգադրութիւններէն փրկուելու միակ միջոցը կը մնայ այլ ելք ճարելը: Եւ այսպէս, ուշադրութիւնները կը կեդ -

բնական արեւու ջերմուժին վրայ։ Աւելորդ է ըսել որ տեղւոյն բնապահութեան տեսակէտէն ամէնէն անվնասն է ու ամէնէն քիչ ծախքով ձեռք ձգուածը։

1983-էն «Սեւան» ազգային զբօսայգիին ճարտարապէտները արեւու ջերմուժով գործող հիմնակէտ ստեղծած են տուներու, լողաւազաններու, ջերմանոցներու փորձարարական նմոյշներու ստեղծումին համար։ Իսկ վերջերս, ֆրանսական «Պիւլ - պէօ» կազմակերպութիւնը Սեւանցիներու հետ գործակցութեան պայմանագիր կնքած է։ Թէ ի՞նչ կ'ըլլայ անոր արդիւնքը, ի՞նչ հեռանկար կ'ունենայ հանրապետութեան ու Սեւանի համար։ Այս հարցումներուն պատասխան ունենալու համար «Հայաստան»ի թղթակիցը կը դիմէ այդ զբօսայգիին տնօրէն Գագիկ Սուխուդեանի։ Այս վերջինս կը բացատրէ թէ արեւային ժամերու թիւով, Հայաստան Աղեքսանդրիայէն նաք երկրորդ տեղը կը գրաւէ։ Իսկ Սեւանի շրջանը Հայաստանի մէջ առաջինն է։

1990 Յունիսին Գագիկ Սուխուդեան գործընկերոջ մը հետ Փարիզ կուգայ հարկաւոր ուսումնասիրութիւններ կատարելու։ Կ'ունենան Ֆրանսայի բնապահներու օժանդակութիւնը, որ առիթ կ'ընծայէ արեւու ջերմուժով աշխատող տուն մը ունենալու։ Իրենց օգնութիւն ցոյց տուողներէ «Տեմիս» գործատան նախագահ՝ Միքայէլ Քոչարեան կ'առաջնորդէ Սեւանի ափին 30 տուներով Արեւաւան գիւղը կառուցանել։

Գագիկ Սուխուդեան խանդավառուած այս ծրագրէն, կը մտածէ աւելի լայն տարածումի մասին. կ'ըսէ. - «Հնարաւոր է որ Երրոպոլիսը կառուցելիս մենք արդէն կ'ունենանք արեւի ջերմուժով աշխատող սարքաւորումների եւ կենցաղային իրերի պատրաստութեան համատեղ գործարաններ»։ Ան նոյնիսկ կը մտածէ որ այս գործատուներուն արտադրութիւնը կրնայ արտասահման ղրկուիլ ու օգնել երկրին տնտեսական վերելքին։

Վերադառնալով Արեւաւանին, ան կը կառուցուի լճափին. լուսաւորութիւնը, ջեռուցումը, ջերմային տնտեսութիւնը, լողաւազանները կը գործեն արեւու, հովի ուժանիւթով։ Կ'ըլլայ բնապահութեան տեսակէտով մաքուր, փոքրիկ քաղաք մը։ Քաղաքին շինարարութիւնը կ'իրականացնէ Վալանսի շինարարական մէկ կազմակերպութիւնը. նիւթական աջակցութիւն ցոյց կուտայ «Տեմիս» գործատունը։

Ծրագրուած քայլը Գագիկ Սուխուդեան կը նկատէ «կենցաղային յեղաշրջում» որով թէ՛ Սեւանի ջրապաշարները կը խնայուին եւ թէ երկրին ելեկտրական ուժանիւթը։

ԿԱՐԵՒՈՐ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՏԵՍԱԼՍՈՂԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքի ծիրին մէջ՝ Պօ-Արաքս Մշակութային Ընկերակցութիւնը նախաձեռնած է հայերէն սորվելու տեսալսողական դասընթացքի մը պատրաստութեան։

Նկարահանումները արդէն սկսած են անցեալ Օգոստոսի դասընթացքին՝ Վենետիկի Համալսարանին տեսալսողական եւ հեռատեսիլի արդիական սարքաւորումներով հարուստ աշխատանոցներուն մէջ։

Դասընթացը կը խտացնէ ամառնային դասընթացքին եւ գայն վարող ուսուցչական կազմին լեզուական ուսուցման տարիներու փորձառութիւնը։ Ան վստահաբար պիտի ծառայէ Սփիւռքի մէջ երբ հայերէնի ուսման եւ ծաւալման զօրաւոր ազդակ մը։

Դասընթացը կը պատրաստուի նկատի ունենալով գլխաւորապէս կեդծ սկսնակներու՝ այսինքն լեզուին քիչ կամ շատ քիչ ծանօթ անձերու մակարդակը եւ պիտի բաղկանայ հաւանօրէն երեք տեսասուփերէ։ Դասընթացքի լոյս ընծայումը նախատեսուած է 1992-ի ամառը։

Դիւրութիւն մը ընծայելու նպատակով բոլոր հետաքրքրուողներուն, ներկայիս կը բանանք բաժանորդագրութիւն մը, որով բոլոր անոնց համար՝ որոնք կը բաժանորդագրուին դասընթացքի գնումին մինչեւ 1991, Դեկտեմբեր 31, երկու տեսասուփը պիտի արժէ 45.000 լիրէտ։ Իսկ անոնց որոնք կը բաժանորդագրուին մէկէ աւելի օրինակներուն պիտի կիրարկուի հարիւրէն տասը համեմատութեամբ անդրադարձ զեղչ մը։

Բաժանորդագրութեան համար բաւական է ղրկել վերոյիշեալ գումարը իտալական լիրէտով կամ օտար փոխարժէքով Պօ - Արաքսի հասցէին։ Որեւէ միջազգային չէք կամ փոստային փոխադիր պէտք է հասցէագրուի միմիայն հետեւեալ անունին՝

ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES

եւ ուղարկուի հետեւեալ հասցէին՝
Associazione Padus-Araxes
— Corso audiovisivo —
c/o Dipt. Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 — 30125 Venezia (Italia).

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

«ԱՅՍՊԷՍ ԱՊՐԵԼ ՉԻ ԿԱՐԵԼԻ» ՖԻԼՄԸ

Հայաստանի չարժանկարի սրահներուն մէջ, ներկայիս կը ցուցադրուի ռուս ծանօթ բեմադիր՝ Ստանիսլաւ Գովորուխինի մէկ երկար ժապաւէնը, որ պախարակումն է ամբողջ պոլշեւիկեան ժամանակաշրջանին։ Նաեւ հեղինակը բեմանիւթին, Գովորուխին կը սկսի վերջին ցարի սպանութենէն հասնելու համար Պէօլինի Պատի քանդումին։ Հայ հանդիսատեսները մասնաւորաբար տպաւորուած են այն նկարներէն, որոնք կը վերաբերին Սումգայիթի, ապա՝ Բաքուի, երբ խորհրդային զօրքը մուտք կը գործէ Հայերու ջարդէն ետք։

ԿՐԿԻՆ ՍԱԽԱՐՈՎԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յուշ - երեկոյթ մը կազմակերպուած է Սախարովի յիշատակին, Պատմալուսաւորչական ընկերութեան նախաձեռնութեամբ։ Նախագահ՝ Վարդան Մուշեղեան եւ միւս ելոյթ ունեցողները անդրադարձած են բռնատիրութեան էութեան եւ անկէ բխող հարցերու բացայայտման, ժողովրդավար ազատութիւններու ամրապնդման պայքարին մէջ ակադեմական Սախարովի կատարած հիմնական դերին։

Զ. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ ՊԱՍՏԱՌՆԵՐԸ ՄՈՍԿԱՅԻ ՄԷՋ

Վերջերս Մոսկուայի «Մալայա Բրոննայա» թատրոնի սրահներուն մէջ ցուցադրուած էին անմիջապէս նկարիչ Սայմըն Կուչի Հայաստանի երկրաշարժին նուիրուած ստեղծագործութիւնները։ Այս ցուցահանդէսին յաջորդած է Զարեհ Մութաֆեանի գործերուն ցուցադրութիւնը։ Ցուցահանդէսը իրագործուած է նկարիչին զաւկին՝ Արմէն Մութաֆեանի ջանքերով։

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հայաստան եւ արտասահման բնակող Պարսկահայերու միջեւ մշակութային կապերու ամրապնդման, անոնց ընկերային, իրաւական պաշտպանութեան նպատակով Երեւանի մէջ հիմնուած է Իրանահայերու պատմամշակութային, հայրենակցական, բարեգործական միութիւնը։

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Լոյս տեսած է «Unité Chrétienne» եռամսեայի 100-րդ թիւը (Նոյեմբեր) ուր հրատարակուած է Հայ եւ բիւզանդական եկեղեցիներու փոխ-յարաբերութեան մասին Գ. Պըլտեանի դասախօսութեան բնագիրը։ Դասախօսութիւնը տրուած էր անցեալ Փետրուար 22-ին Լիոնի Աստուածաբանական Համալսարանին մէջ (տե՛ս «Յառաջ» Մարտ 9)։

ԺՊԻՏ

Բրեժնեւի բնակարանը հեռաձայնը կը հնչէ, կինը կը վերցնէ ընկալուչը։
- Լեոնեան կը խնդրեմ, կ'ըսէ կանացի ձայն մը։
- Ո՞վ է խօսողը։
- Դպրոցական ընկերուհի մը։
- Պռնիկ ես դուն, եւ ոչ թէ դպրոցական ընկերուհի, Լեոնեան կեանքին մէջ ոչ մէկ դպրոց յաճախած է։

Գիւղացին կեցած հեռուն կը նայի։
Կը մօտենայ կուսակցական պաշտօնեան ու կը հարցնէ.
- Ո՞ւր կը նայիս, ընկեր։
- Հոն, ուր մարդիկ լաւ կ'ապրին։
- Ի՜հ, ինչպէս կ'ըսեն, լաւ է հոն ուր մենք չկանք։
- Ես ալ ճիշդ հոն կը նայիմ ուր դուք չկաք։

- Գիտութի՞ւն է արդեօք համայնավարութիւնը։
- Ոչ, եթէ այդպէս ըլլար, նախ շուներու վրայ կը փորձէին։

Այն կը զբաղի նաեւ Իրանէն եկած ու Հայաստանի տարբեր ուսումնական հաստատութեանց ուսանողներու կրթութեան եւ առօրեային կազմակերպչական խնդիրներով։

Միութեան նախագահ ընտրուած է «Ագուլիս» տիկնիկային թատրոնի տնօրէն, դերասան եւ բեմադիր Երուանդ Մանարեան։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

6.- ԽԱՐԲԵՐԴ

Բանտակից ուսուցչապետներ (Նահիկեան, Պուճիգանեան, Որբերեան, Սողիկեան եւն.) ամիսներ տեւող ծեծի ու կոծի հետեւանք կը հիւծին, կ'ողեւորին եւ կը տաղտուկին անսուաղութենէ, ոմանք ուր ուրեմն խենթենալով, ուրիշներ վերջին շունչերնին աւանդելով իրենց որջին մէջ եւ կամ հոնկէ դուրս հանուած՝ եաթաղանի տակ պառկելով։ Վերջիններուն կարգէն էր փրոֆէսոր Նիկողոս, որ իր երիթացեալ մարմնոյն ուրուականն ընդքարշ ածելով՝ գնաց մարտիրոսանալ Տէվէ Պէօյնին, Պասկ Վարդապետի հետ կողք-կողքի։ Իրենց արիւնլուայ կառափներուն վերեւ՝ աչքերնին առ յաւէտ պաղեր տառօչ՝ ի՞նչ անդրբերանութեամբ դիտեցին անոնք վառ հորիզոնը Հայ Ազատութեան...։

Վեր. Պետրոս Մ. Կարապետեան. Ծնած 1865-ին Փարչանճ (Խարբերդ), 1884-ի ուսումնաւարտ «Եփրատ» Գոլէճէն, երկու տարի վերջն ալ Աստուածաբանական Ճեմարանէն։ 1887-ին Ամերիկա կը մեկնի եւ չորս տարի վերջ Հայրենիք դարձին՝ կը հովուէ ծննդավայրին ժողովուրդը, մինչեւ 1895։ Ամերիկեան եւ գերմանական միսիոնարաց կողմէ կ'այցելէ Խարբերդի, Բալուի, Չմշկածագի եւ Ջերմիկի գիւղերը՝ կարօտելոց նպաստ բաշխելու եւ անոք որբեր հաւաքելու պաշտօնով (1896 - 1897)։ Յետոյ Խարբերդի գերմանական որբանոցին տեսուչ կը կարգուի, միանգամայն իբր երէց եւ ուսուցիչ ծառայելով դպրոցին մէջ՝ մինչեւ Աղէտի տարին (Վերոյիշեալ հաստատութիւնք 700 Հայ որբեր, երկու փրոֆէսոր, 23 ուսուցիչ եւ վարժուհի ունէին. կար նաեւ վարժապետանոց մը՝ ուր կը դաստիարակուէին այն երկսեռ պարմանիները, որոնք պիտի մտնէին կրթական ասպարէզ)։ Նահատակ։

Պատուելի Կիրակոս Խաչատուրեան, 65 տարու, բնիկ, նահատակ։

Պատուելի Սամուէլ Մանուկեան, 35 տարու, կիւրինցի, նահատակ։

Վեր. Ասատուր Եղոյեան, 55 տարու, բնիկ, «Եփրատ» Գոլէճէն եւ Մարզուանի Ճեմարանէն ընթացաւարտ, պաշտօնավարած Եդեսիա, Մարաշ, Այնթապ եւ իր ծննդավայրը։ Կը յաջողի դերծ մնալ տարագրութենէ՝ գերմանական միսիոնարաց պաշտպանութեամբ, նուիրուելով որբերու պատսպարման գործին՝ զոր ցարդ կը շարունակէ։

Վեր. Վարդան Թ. Ամիրխանեան, 50 տարու, ծնած Որնովան (Սղերդ), ուսումը ստացած «Եփրատ» եւ «Անաթօլիա» Գոլէճները։ Ուսուցիչ Մալաթիա, Խարբերդ եւ Տիգրանակերտ։ Քարոզիչ Ֆարգին, Տիգրանակերտ եւ Խարբերդ, հովիւ ձեռնադրուած այս վերջնոյն վրայ։ Բացառիկ վերապրող մը, Վեր. Ա. Եղոյեանի նման նուիրուած բանտոյն հարկի տակ որբացեալ Հայորդիներու խնամատարութեան գործին։

Բացի վերոյիշեալ փրոֆէսորներէն, Խարբերդի ղոհերուն շարքին է հետեւեալ ուսուցչախումբը։ Ժիրայր Յակոբեան, Յովհաննէս Տինկիլեան, Յովհաննէս Աղանիկեան (պոլսեցի), Արամ Սրապեան, Արմենակ Օնանեան, Յովհաննէս Մալեէմէզեան, Գեղամ Սամուէլեան, Դանիէլեան եւ Կոստանդեան Գաբրիէլներ եւ Յակոբ Տիւճեան։ Փաստաբաններ՝ Ասատուր Ժամկոչեան, Մուրատեան, Յովհաննէս Զարդարեան, Գէորգ Բէլէչեան, Յակոբ Շուշանեան (նախագահ ատեանի անդամ), Սեդրակ Տիւլկէրեան, Արամ Տապագեան։ Գործիչներ՝ Յարութիւն Սէմէրճեան, Սարգիս Ճլճանեան եւայլն։ Իսկ փրոֆէսոր Տօնապետ Լիւլէճեան այնքան կը ծեծուի բանտին մէջ, որ հարկ կ'ըլլայ զինք փոխադրել ամերիկեան հիւանդանոց՝ ուրկէ կը փախչի Տէրսիմ - Կովկաս եւ ապա կը կնքէ մահկանացուն ի Կարին։ Բժիշկներ՝ Տիգրանակերտցի Յարութիւն Հալվաճեան, պոլսեցի Անիկատոս Զօպանեան, խարբերդցի Եդուարդ Թաշճեան (վերջինս դեղագործ)։

Սեբաստիոյ յար եւ նման՝ տարտարոսի վերածուող այս քաղաքին հոգեւորական եւ աշխարհական դասերուն Գողգոթային ուրուագիծը վերջակետած պահուս, ցաւակոծ միտքս յանկարծ կը յանդորդէ 20 տարի դէպի ետ, 1895 Թուականը, երբ հոն՝ մզկիթի մը սեմին վրայ մարտիրոսացաւ Վարդան Քահանայ Նաիրկեան, իսլամութիւնն ընդունելու մասին եղած առաջարկը մերժած ըլլալուն։ Անողոք ճակատագրականութեամբ մը, իր որդեակը Նշան, ապա բժիշկ, 1915-ին բախտակից կ'ըլլայ իր հօր։ Մտաւորական դասուն խառնուելով կը մտնէ բանտ, եւ երբ հասու կ'ըլլայ թէ մահն անխուսափելի էր, քարիւղով անձնասպան կ'ըլլայ հոն՝ տասնըմէկ ազգակիցներու հետ։

ՄԷԶՐԷ

Թուրք յորջորջմամբ «Եէնի Խարբութ», կուսակալանիստ կեդրոն (Մամուրէթ Ազիզ) եւ նոր քաղաք՝ գեղեցիկ դաշտի մը մէջ զոր նոյնպէս իրենց արեամբ ներկեցին այնքան Հայորդիներ Աղէտի տարին, եւ որուն գնտաններուն մէջ հեծեցին բազմաթիւ մտաւորականներ՝ նախ քան իրենց վախճանին ի սպանդ։ Խարբերդէն վերապրող Վահէ Հայկ (հիմա Ամերիկա), հետեւեալը կը հաղորդէ մեզ. - «Ջարդէն 8 օր վերջ, Տիգրանակերտի կողմերէն կը բերուի Բարսեղ Շահպազ (Պոլսէն տարագիր, եւ կը նետուի Մէզրէի կեդրոնական բանտը՝ որուն տնօրէնը Հասան կը չորթէ անոր ժամացոյցն ու դրամը։ Շահպազ շաբաթ մը կը մնայ հոն, անօթի-ծարաւ ծեծուելով, յետոյ գիշերանց կը հանուի եւ քիչ հեռուն՝ «Փապրիքա»ին պատին տակ կը սպաննուի»։

(Շար. 154)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Լեւոն Ճերահեան եւ Տէր եւ Տիկին Ժերար Ճերահեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Թորգոմ եւ Ռոզա Նալպանտեան եւ զաւակները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Դեկտեմբեր 30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ԱՐԱՔՍԻ ՃԵՐԱՀԵԱՆԻ
ԱԼԻՍ ԼԵՒՈՆ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի վկայութիւն սգակրութեան յիշատակը յարգողներուն:

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ ՉՈՐՍ ՕՐՈՒԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29, 30, 31 - ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1

Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի կեդրոնին մէջ։

Մասնակցութիւն՝ բոլոր ծախքերով 900 Ֆրանք: (Բացի ճամբորդութիւն):

Տեղեկութեանց եւ տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել ամէն գիշեր հետեւեալ թիւերուն.-

40 95 01 87 - 34 50 08 67

Հայկական մթնոլորտ, ամանոր, պարտոյտներ...

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս Մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկերուհի Տիկին Մարի Բաշանեանի եւ ընտանիքին պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին Անդրանիկ Բաշանեանի մահուան առթիւ:

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը եւ Իսիի Հայ Մշակոյթի յանձնախումբը իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Պր. Կարպիս Ադամեանի եւ զաւակներուն, Տիկին Սիրանոյշ Գարակոսեանի, Պր. Մարտիրոս Գարակոսեանի իրենց կնոջ, մօր, աղջկան եւ քրոջ, Տիկին Նարինկիւլ Ադամեանի (ծնեալ՝ Գարակոսեան) մահուան առթիւ:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 30, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագի ընթացքին կը կատարուի Սարկաւագի ձեռնադրութիւն ձեռամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Սարկաւագ կը ձեռնադրուի ուսարակիր Երուանդ Եանըքճու։

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Կոմիտաս երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութիւն ժամը՝ 8.45-ին:
Պատարագ ժամը՝ 9.45-ին:
Ձեռնադրութիւն ժամը՝ 10.15-ին:

Ի պատիւ ընծայեալին կը կազմակերպուի ճաշկերոյթ մը եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԻԷՆ

Նոր Տարուան եւ Ս. Ծննդեան առթիւ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՃԱՇ

Հովանաւորութեամբ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

Կիրակի, Յունուար 13, ժամը 13-էն սկսեալ Արմէնեան Մշակութային Տան մէջ

1, Քէ Փաժօ - Վիէն

Ճաշագին՝ 75 Ֆր.:

Տասը տարեկանէն վար փոքրերու՝ 35 Ֆր.:

Տեղերը կանխաւ ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը Շահան Ա. Քհնյ. Տէ-Մէհ. Տէ-տէեան եւ վարչութեան անդամները իրենց սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Փօլ Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Պր. Վարուժան Ղազարեանի եւ Նաճառեան, Յօրճանեան եւ Տէր - Մոմճեան ընտանիքներուն իրենց մօր, մեծ - մօր եւ ազգականին՝ Գոհար Ղազարեանի (ծնեալ՝ Անթոյեան) մահուան առթիւ:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Փօլ Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Պր. Գյօտ Ղազարեանի եւ Նաճառեան, Յօրճանեան եւ Տէր - Մոմճեան ընտանիքներուն իրենց մօր, մեծ - մօր եւ ազգականին՝ Գոհար Ղազարեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Սէն - Թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները իր եկեղեցւոյ անուանակոչութեան եւ մատաղօրհնութեան առթիւ՝ Օր. Փօլէթ Տէրտէրեանի կողմէ հաւաքուած 1255 Ֆրանք, Օր. Ազատուհի Մանուկեանի կողմէ հաւաքուած 1180 Ֆր., Տիկին Ազանի Չէօրտիւքեանի կողմէ հաւաքուած 1200 Ֆր., Փրատոյի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի 1000 Ֆր., Պոմոնի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի 500 Ֆր., Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցի 500 Ֆր., Տոքթ. Ռոպէր Ագիլագեան 500 Ֆր., Հաճի Տիգրանուհի Մարաշլեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սանթուրեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Թորոսեան 100 Ֆր., Հաճի Թամար Անտիքեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Մօրուքեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տօնիք, Տէր եւ Տիկին Միսաք Չէօրտիւքեան, Օհանեան եւ Կիրակոսեան ընտանիքներ, Պր. Նիկողոս Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Աստիկեան 100-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Եագըճեան 200 Ֆր., զանազան նուիրատուութիւններ՝ 620 Ֆր.:

Ընդհ. գումարը եղած է 8405 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 27, տօն է Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30:

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, տօն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին: Բարեկենդան Ս. Ծննդեան Պահոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

APPEL

Devant l'ampleur de ses activités musicales, la M. C. A. recherche :

Un Piano Quart-de-Queue

Pour toutes propositions s'adresser :
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom Prénom Tél. :

Nombre de places :

Participation aux frais : 350 Frs. — ci-joint chèque de Frs. :

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՆՈՒԷՐԸ ՀԱՅ ԹԷ ՕՏԱՐ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

NOUVEL ENREGISTREMENT DE LA CHORALE

SIPAN-KOMITAS

(S. K. 10 000, en D. D. D. et K7)

avec

L'ORCHESTRE FRANCAIS D'ORATORIO
(140 Exécutants)
Intitulé

"Pages arméniennes"

de
GARBIS APRIKIAN

l'ensemble sous la direction de l'auteur

Prélude orchestral, Chants nostalgiques, patriotiques et populaires

VOUS POUVEZ-VOUS LES PROCURER :

ARNOUVILLE LES GONESSES - AREVDOUR: 70, rue Jean Jaurès - 95480 Tél.: 39.87.31.08
ALFORTVILLE - M. C. A. : 9, rue de Madrid - 94140 - Tél.: 43.76.55.89
ARCUEIL - Librairie BOGHOSSIAN: 117, ave. Jean Jaurès - 94110 - Tél: 47.40.81.32
CLAMART - TELECONDORCET: 175, ave. Jean Jaurès - 92140 - Tél.: 46.42.56.17
ISSY-LES-MOULINEAUX - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 6, ave. Bourgain 92130 - Tél.: 46.44.28.52
PARIS - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 15, rue Jean Goujon - 75008 - Tél.: 43.59.67.03
- EGLISE ARMENIENNE CATHOLIQUE: 6,rue Charlot- 75003 - Tél:42.78.31.93
- Librairie H. SAMUELIAN: 51,rue Monsieur Le Prince-75006- Tél:43.26.88.65
DECINES - M. C. A.: 15, rue du 24 Avril 1915 - 69150 - Tél.: 78.49.42.97
VALENCE - M. C. A.: Mme Jeanette Katchikian 32-34, rue Pompery - 26500 Bourg-les-Valence - Tél.: 75.56.61.96
VIENNE - M. C. A. : M. Patrick Tchoboyan 9, rue du Cirque - 38200 - Tél. : 74.53.43.80
MARSEILLE - Mlle Sonia Zéroukian 46, ave. des Olives La Floride; Bât. A1 - 13013 - Tél.: 91.66.95.13
VILLEURBANNE - M. C. A.: 126, ave. Roger Salengro - 69100 - Tél.: 78.94.37.36
et auprès des membres de la chorale.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 27

JEUDI
27 DÉCEMBRE
1990

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.437 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.437

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆ ՉԻ ՓՈԽՈՒԻՐ ՈՉ ԻՍԿ՝ ԱՆՈՒՆԸ

Այլեւս բացայայտ է, պահպանողականները օրէ օր հող կը շահին: Երկուշաբթի օր, երեսփոխաններու համաժողովին առնուած յաջորդական որոշումները ուրիշ բան չեն փաստեր: Գորպաչով համոզեց ներկայ 1807 երեսփոխանները, որ երեք կարեւոր որոշումներ ընդունին: Նախ երկրին անունը, որ ի վերջոյ անփոփոխ կը մնայ, կարելի չեղաւ, հակառակ կարգ մը առաջարկներու եւ ծրագիրներու ջնջել խորհրդային եւ ընկերվարական որակումները: Ուրեմն կը մնայ՝ ընկերվարական Հանրապետութեանց խորհրդային Միութիւն ինչ որ կուսակցութեան Կեդր. կոմիտէին տեսակէտն իսկ էր: Խօսք եղած էր որ ան վերածուի «Ինքնիշխան Հանրապետութեանց Միութեան» ինչ որ ֆրանսերէնի մէջ մէկ գիրի տարբերութիւն պիտի ստեղծէր միայն, այսինքն՝ U.R.S. բայց չեղաւ: Որոշուեցաւ նաեւ որ հանրաքուէ մը կազմակերպուի 15 հանրապետութեանց մէջ խորհրդային դաշնակցութեան նոր կանոնադրին շուրջ, հուսկ հանրաքուէ մըն ալ կազմակերպուի հողի սեփականութեան անձնականացման օրինականացումի մասին:

Միաժամանակ բանաձեւ մը մէջտեղ եկաւ, որ զանազան սրբագրութեանց եւ բնագիրներու խառնցեալ հետեւանքն է եւ որ իրաւունք կուտայ Նախագահին «անհրաժեշտ պարագային, օգտագործել բոլոր իրաւասութիւնները զորս կը վայելէ, պատրաստելու եւ գործադրութիւնը սկսելու պայքարի ծրագիր մը տնտեսական խափանարար գործունէութեան, կաշառակերութեան եւ գողութեան դէմ, մինչեւ Յունուար 15»: Դիւրին գործ չէ եւ բաւական կարճ է շնորհուած պայմանաժամն ալ, երբ խորհինք թէ 20 օրուան մէջ պէտք է «մաքրէ» եօթանասուն տարուան տուն - տեղ եղած դրութիւն մը:

Հանրաքուէն ալ Միութեան նոր ուխտին շուրջ շատ բան չի կրնար փոխել, գոնէ այն հանրապետութեանց մօտ՝ երեք պալթեան, Վրաստան եւ Հայաստան, որոնք արդէն դէմ արտայայտուած են: Կրնայ նաեւ կրակին վրայ իւղ թափել, հոն, ուր ազգամիջեան բախումներ կան կամ ռուսախօս փոքրամասնութիւններ չեն ընդունիր ազգայնական ղեկավարութիւնները: Օրինակ՝ Մոլդովա, ուր ինչպէս գրեցինք, Գորպաչով ջնջեց Խորհրդարանին կարգ մը որոշումները եւ լուծեց Կագաուզներու ինքնավար Հանրապետութիւնը: Գալով հողին անձնական սեփականութեան հարցին շուրջ հանրաքուէին, նախ եւ առաջ չեղեալ կը դարձնէ Ռուսաստանի դաշնակցային Հանրապետութեան Նոյեմբերին առած որոշումը, որ կ'արտօնէ 18 տարեկան ռեւէ քաղաքացիի հողատէր դառնալ: Այս որոշումը շատ ջլագրգռած էր ատենին Գորպաչովը, որ բացարձակապէս դէմ է պետական մենաշնորհի ջնջումին հողին վրայ: Այս երեք կարգադրութիւններն ալ յաղթանակ մը կը կազմեն կուսակցական պահպանողական «Սոյուզ» խմբակին համար:

Առաջինը արդէն, Լիտուանիոյ Նախագահը՝ Լանտսպերկիս անհապաղ հնչեցուցած է եւ հրաւիրած համաքաղաքացիները պատրաստուելու Մոսկուայի մէկ գէշ խաղին: Նման յեղաշրջումի մը վախը ստեղծած էր քանի մը օր առաջ ՔԱ. - Կէ - Պէ-ի պետը՝ զօրավար Կրիուչկով, որ անգամ մը եւս, 2 շաբթուան ընթացքին դատապարտած էր «անջատողականները» եւ ամբաստանած Արեւմուտքը (գաղտնի սպասարկութիւնները մանաւանդ) որ խափանարարական աշխատանք կը տանի Խորհրդային Միութեան մէջ:

«Լիպերասիոն»ի աշխատակիցը կը հաստատէ որ ուժ գօտիներ կան, ուր կացութիւնը, լարուած է, Վրաստան, Հայաստան եւ պալթեան Հանրապետութեանց մէջ, յարձակումներ կան զօրանոցներու վրայ եւ զինուորական ծառայութեան աչնան եղած հրաւէրներուն ալ փանգուածային մերժում եղաւ:

× Վերա Կուզնեցովա («Մոսկովսկի Կոմսոմոլեց» թերթի աշխատակից) յայտարարած է. - «Մէկ բան յստակ է, եթէ պալթեան Պետութիւնները, Հայաստան եւ Վրաստան յամառին հանրաքուէ մը մերժելու, պէտք է վատթարագոյն պատահելիքը գիտակցին»:

**

Երեքշաբթի օրուան նիստին, Գորպաչով չկրցաւ ձեռք ձգել իր ուզածը ամբողջութեամբ: Այլ խօսքով, երեսփոխանները միայն մէկ կէտի վրայ քուէարկեցին, այսինքն փոքր մեծամասնութեամբ մը միայն, ընդունեցան փոխ - նախագահի մը պաշտօնին ստեղծումը, առանց անոր տալու այն իրաւասութիւնները, զորս Գորպաչով կ'ուզէր: Ինք կընայ սակայն ջնջել Նախարարութեանց որոշումները, նաեւ դաշնակցային հանրապետութեանց Նախարարաց Խորհուրդի որոշումներուն ու հրամանագրերը, եթէ անոնք դէմ են Խորհրդային Միութեան Սահմանադրութեան կամ օրէնքներուն: Փոխ - Նախագահին համար, Գորպաչով կը նախատեսէր հսկիչի մը իրաւասութիւնը: Ան պէտք է ապահովէր օրէնքներու, ինչպէս նաեւ Գերագոյն Խորհուրդի որոշումներու եւ նախագահական հրովարտակներու գործադրութիւնը: Երբ չյաջողեցաւ, Գորպաչով յայտարարած է թէ ուրիշ ձեւ մը պիտի փնտռէ հսկելու համար պետական գործերը:

× ՔԱ. - Կէ - Պէ-ի պետը՝ զօրավար Կրիուչկով յայտարարեց, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, որ պէտք չէ մտահոգուիլ, յեղաշրջում պիտի չըլլայ, իր բառերը սխալ հասկցուած են, արեւմուտեան բոլոր երկիրները չէ ամբաստանած, եւայլն, եւայլն:

× Ռիժկով սրտի տագնապ մը ունեցած է եւ հիւանդանոց փոխադրուած, բայց կեանքը վտանգուած չէ, յայտարարած է Գորպաչով Չորեքշաբթի օրուան նիստին:

ԵՈՒՐԻ ԱՖԱՆԱՍԻԵՒ

«ԿԸ ԴԻՄԵՆՔ ԴԷՊԻ ԲՌՆԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆ»

(Գ. եւ վերջ)

Ընկերութեան - եւ յատկապէս ռուսականին - քաղաքացիական ոգի մը ներշնչելու ամէն փափաք կը նշանակէ բախիլ բոլոր այս հակասութիւններուն: Համոզուելու համար կը բաւէ Սոլժենիցինի վերջին հրատարակութիւնը նկատի ունենալ. համակարծիք եմ հողային ու կալուածային սեփականութեան մասին անոր տեսակէտներուն, բայց երբեք պիտի չկրնամ իւրացնել իր այն գաղափարը թէ Ուկրանացիներն ու Բելոռուսները պատմականօրէն ինքնավար ժողովուրդներ չեն: Ճիշդ է որ ամբողջ Յեղափոխութիւնը աղէտ մըն էր եւ Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը ողբերգութիւն մը եղաւ. պատմականօրէն այսպէս պէտք է մեկնաբանել: Սակայն,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԾՈՑ

ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԱՆՈՐՈՇ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Յունուար 15-ին, ամերիկեան զօրքերը յարձակման պատրաստ չեն, ըսած է Պաշտպանութեան նախարարը, որ սպայակոյտի պետին հետ քննական շրջապտոյտ մը կատարեց Սաուտի Արաբիա շաբաթավերջին: Այս հաստատումը ըրած են նախագահ Պուշի, որ Ծնունդը կ'անցընէր Քէմփ Տէյվիտ: Քանի մը օր առաջ, նախագահը յայտարարած էր թէ որեւէ նոր զրկումեան պարագային, Միացեալ-Նահանգները 10 վայրկեանէն յարձակման կ'անցնին, մինչ վերոյիշեալ ձեռնհասներուն համաձայն ցամաքային որեւէ յարձակում պէտք չէ նախատեսել Փետրուարի կէսերէն առաջ: Նման յայտարարութիւնները այնքան տրամական կը թուին, որ ըստ ոմանց դիտումնաւոր կերպով կը կատարուին եւ չեն համապատասխաներ իրականութեան: Ամէն պարագայի մէջ, մէկ թէ միւս կողմը սակարկութիւնները կը շարունակուին: Սատտամ Հիւսէյն խորհրդակցութեան համար Պաղտատ կանչած է քսան դեսպաններ եւ ըստ յորդանանեան աղբիւրներու, պիտի յայտնէր թէ զիջումներու տրամադիր է Քուէյթ, պայմանաւ որ որեւէ բանակցութեան առաջին հարցը՝ Պաղեստինին ըլլայ: Մնաց որ Սատտամ Հիւսէյն նոր ճակատի մը սպառնալիքով (Իսրայէլ) շատ նեղը կը դնէ ոչ միայն Ամերիկան այլեւ մանաւանդ՝ Արաբները, որոնք չեն կրնար հակիրաքեան ճակատ կազմել միշտ, եթէ չեն ուզեր վերածուիլ Իսրայէլի զինակիցի...:

Այս ամբողջին հետ, ծննդեան օրերուն Ֆրանսան առաւելաբար զբաղած էր Ժոզէ Միշէլի ջնջուած երգահանդէսով, որու պատճառաւ ալ, Էլիզէի հրահանգով, Նախարար Շըվէնըման ջնջեց իր հանդիպումը սաուտցի իր պաշտօնակիցին հետ: Ֆրանսայի պաշտպանութեան Նախարարը բաւական ալ խօսած է զինուորներուն հետ, որոնցմէ ոմանք չեն ծածկած թէ չեն հասկնար թէ ինչո՞ւ պիտի կռուին մարդոց համար, որոնք 300 միլիոն ֆր. կը կորսնցնեն Մոնթէ-Գառլոյի քազինօն: Ֆրանսացի զինուորները անտրամադիր ալ են, որովհետեւ Ծնունդին ոչ միայն Ժոզէ Միշէլէ զրկուեցան այլեւ ոգելից ըմպելիներէ (արգիլուած է Սաուտի Արաբիա) եւ կէս գիշերուան պատարագն ալ միայն գաղտնի կրնային լսել, քանի ինչ որ քրիստոնեայ է խստիւ արգիլուած է: Մինչեւ իսկ հիւանդատար կառքերու խաչերը, որոնք ոչ մէկ կապ ունին քրիստոնէութեան հետ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Միշէլ Թագաւորը հազիւ քանի մը ժամ կրցաւ մնալ իր հայրենիքը, ուր ժամանած էր կնոջը եւ մէկ աղջկան հետ, Ծնունդին օրն իսկ, 43 տարուան աքսորէ ետք: Նախկին Թագաւորը որ նախապէս չէր յայտնած իր այս այցելութիւնը, ըսած էր թէ կ'ուզէ աղօթել իր նախնեաց շիրիմին վրայ: Ռումանիա մտած էր առանց վիզայի եւ ռումանական իշխանութիւնները առօք փառօք դուրս ըրին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ Կուսակցութեան Իէ համագումարը վերջ գտաւ, ինչպէս կը սպասուէր, Ժորժ Մառշէի փառաւոր յաղթանակով, այսինքն՝ վերընտրութեամբ: Կեդր. կոմիտէի 140 անդամներուն մէջ ընտրուեցան նաեւ 10 «այլախոհներ» ինչպէս Ֆիթերման, բայց խորքին մէջ բան չփոխուեցաւ եւ ամէնէն աւելի նախկին նախարար՝ Անիսէ Լը Փորսըն է որ չի ծածկեր իր դժգոհութիւնը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ քրիստոնեաները մերժեցին մասնակցիլ Քարամէի կառավարութեան, ինչ որ չի դիւրացներ նոր վարչապետին գործը: Պարզ է որ, ինչպէս գիտել կուտար Լը Մոնտ (Դեկ. 26) Քարամէի ազգ. միութեան կառավարութիւնը «made in Syria» դրոշմը կը կրէ եւ Դամասկոսի հրամանին տակ է: Դժուար թէ ազգ. հաշտութեան կառավարութեան մը դիմագիծն ունենայ դահլիճ մը որ քրիստոնեայ որեւէ հոսանքի ներկայացուցիչ չունի (քաթայէպները եւ լիբանանեան ուժերը մերժած են):

ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ երեքուկէս միլիոն ֆրանքի դրամաշորթութեան մը զոհ գացած է 1988-էն ի վեր (եւ չէ իսկ անդրադարձած), բանակարգիչի հաշուապահական զեղծարարութեանց հետեւանքով: Մէջտեղ ելած է պաշտօնեային մեկնումին շնորհիւ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱԶԵՐԻՆԵՐԸ ԴԱԴԱՄԵԱՆԸ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵՆ ԱՊԱ ԱԶԱՏ Կ'ԱՐՁԱԿԵՆ

Դեկտեմբեր 25-ին, երբ Ղարաբաղի երեսփոխան Բորիս Դադամեան Ստեփանակերտի օդակայանը կը գտնուէր Երեւան մեկնելու համար, ատրպէյճանական ջոկատ մը մօտեցած է իրեն եւ հրաւիրած որ հետեւի: Կէս ժամ պահելէ ետք տեղւոյն վրայ, կառքը դրած ու տարած են անյայտ ուղղութեամբ: Չորեքշաբթի առտու է, միայն (տեղւոյն ժամով 9.30), ճիշդ այն պահուն, երբ կը հեռաձայնէինք Երեւան, որ կը յայտնուէր թէ Ազգամ տանելէ ետք, նոյն իրիկունը Դադամեան վերադարձած է իր բնակարանը, ուր կը գտնուէր: Ադրբէջանական իշխանութիւնները, որոնց համար պատահածը «թիւրիմացութիւն» մըն է, յայտնած են թէ քննութիւն կը բացուի ճշդելու համար յանցագործները:

Գերագոյն Խորհուրդը ներկայիս կը զբաղի Հայաստանի տօնական օրերը ճշդելով: Պետական, ազգային, եկեղեցական, ժողովրդական եւ յիշատակի օրերու համար պատրաստուած օրինագիծը ունի 3 տարբերակ:

Առաջին առթիւ միակ որոշումը որ կարելի եղած է տալ կը վերաբերի Ծննդեան տօներուն, որոնք կը նշուին Դեկտեմբեր 31-էն Յունուար 6, բայց, ոչ աշխատանքի օրերը միայն 4 են. - Դեկտեմբեր 31, Յունուար 1, 2 եւ 6: Մնացեալ տօներու մասին բաւական տարակարծութիւններ կան, ի շարս որոնց՝ Մարտ 8, Մայիս 1, Մայիս 9:

Գերագոյն Խորհուրդը ընդառաջելով ենթակային դիմումին երեսփոխանական լիազօրութիւններէն ազատ արձակեց Կեդրոնական Կոմիտէի նախկին Ա. քարտուղարը՝ Սուրէն Յարութիւնեան, որ պաշտօնով արտասահման կ'անցնի:

Արցախի արտակարգ վիճակի նոր հրամանատարը՝ գնդապետ Շեվելով երկարաձգեց լուսարգելի ժամերը ժամը 22-էն (Նախապէս՝ 23) մինչեւ առաւօտեան 6:

**

Ախալքալաքի մէջ միջադէպեր պատահած են վերջերս ոչ թէ Վրացիներու եւ Հայերու միջեւ, այլ Վրացիներու եւ Եգիպտիներու միջեւ, բայց՝ Հայաստանի տարածքին վրայ: Այժմ հարթուած են բոլոր հարցերը:

**

Ցաւով իմացանք որ ՀՀՇ-ի նախագահ՝ Վանօ Սիրադեղեան (ծանօթ մեր գաղութին, քանի կրկնակ ելոյթներ ունեցաւ Փարիզ, Յունիս 23-ին եւ 29-ին) սրտի սուր տագնապի մը հետեւանքով հիւանդանոց փոխադրուած է անցեալ շաբթու վերջ: Չորեքշաբթի առաւօտ, Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն, վիճակը միշտ մտահոգիչ էր:

«ԱՆՄԱՐՍԵԼԻ» ՆԱՄԱԿԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Աշխարհացրիւ հայկական բազմութիւններու կեանքին ու առօրեային մասին տեղեկացնող գլխաւոր ազդակը մամուլն է. ան է որ ընդհանրապէս իրարմէ անջատ այդ խմբաւորումներուն միջեւ միացնող լարի մը դերը կը կատարէ, ու կը փորձէ վարք ու բարքով, ճաշակով, մտայնութեամբ տարբեր այդ կղզեակները վերածել ամբողջութեան մը, որուն կուտանք «Սփիւռք» անունը: Այդ ամբողջութիւնը կը պարփակէ հայկական հաւաքականութիւններ որոնք կազմակերպչական բաւական շեշտ տարբերակումներով աստիճաններու վրայ կը գտնուին: Կան ամէնօրեայ սպառնալիքներու տոկալով աւանդական կառոյց ու դէմք պահպանածներ, աւանդական արմատներէ զուրկ ըլլալով հանդերձ զանոնք ստեղծելու գործին գիտակցօրէն լծուածներ ու նաեւ զարմանալի բացառութիւններ որոնք յատկապէս «ղեկավար» մարմիններու յամառ անտարբերութեան պատճառով օրէ օր կորսնցնելով «գաղութ»ի բնոյթը, կը վերածուին սոսկ թիւ ներկայացնող հայկական բազմութիւններու:

Առաջին խումբին ցայտուն օրինակներէն է Պոլսոյ Հայութիւնը: Անցեալի իր մեծութենէն շատ բան զեղչուած այդ գաղութը, հակառակ ամէն բանի, իր կենսունակութեամբ գրեթէ եզակի տեղ մը կը գրաւէ սփիւռքեան ովկէանին մէջ: Դժուար է արդարեւ, արեւմուտքի մէջ պարզուած - մանաւանդ Ֆրանսայի - պատկերը տեսնելէ ետք հասկնալ թէ ինչ հրաշքով 50 - 60 հազարնոց հայութիւն մը երկու օրաթերթ, աւելի քան 20 վարժարան - որոնցմէ 5-ը բարձրագոյն-, արդիական հիւանդանոց մը, բազմաթիւ եկեղեցիներ, միութիւններ, երգչախումբեր եւայլն կը պահէ: Հասկնալու գործը աւելի կը դժուարանայ, երբ նկատի առնուի որ Պոլսի հայկական հաստատութիւնները ամէնէն քիչ տրնչուածներն են երեւոյթները փրկելու, ինքնախաբէութեան ամենազօր ու համատարած իրականութեան:

Այս անդրադարձները անգամ մը եւս արթնցուց օրացոյց մը. փոքր, շատ համեստ օրացոյց մըն է ան որ աւանդական հրատարակութիւնն է Պոլսոյ Ուսուցչաց Հիմնարկին: Անոր կ'ընկերանայ նամակ մըն ալ. հոն ամփոփ տեղեկութիւն կը տրուի վերոյիշեալ կազմակերպութեան մասին. ան հիմնուած է 1965-ին ու մինչեւ այսօր դրամական նուէրներէ զատ, որպէս նուիրատուութիւն ստացած է 17 կալուած ու գործատեղիներ որոնցմէ գանձուած վարձքը կանոնաւոր եկամուտ մը կազմէ: Նամակ - տեղեկատուն կ'ըսէ թէ շնորհիւ ատոր ու նիւթական նուէրներու, մինչեւ այսօր կարելի եղած է հասցնել նախակրթարանի շուրջ 300 ուսուցչուհիներ, կրթաթոշակներ յատկացնել ուսանող եւ ուսանողուհիներու: Կը տրուին նաեւ թիւեր: Այդ յատկացումները միայն 1990-ի ընթացքին կազմած են 69 միլիոն լիրայի գումար մը, իսկ 1991-ին կը նախատեսուի որ ան բարձրանայ 85 միլիոնի (շուրջ 150 հազար ֆրանք):

Ուսուցչաց Հիմնարկի օրացոյցին կցուած նամակը կը խօսի նաեւ յառաջիկայի ծրագիրներու մասին. կէտ մը որ կը բացայայտէ յստակօրէն թէ առօրեան անցնելու, «իր իւղով տապկուելու» փուլին մէջ չի գտնուիր այդ կազմակերպութիւնը. ան հեռանկար ունեցող մարմին է, ինչ որ ինքնին արդէն գլխաւոր բացառութիւն մը կը հանդիսանայ, համեմատած՝ մեզի ծանօթ անկիւններու, ուր գլխաւոր ներկան անցեալն է, միայն անցեալի մեծութիւններն են յաճախ...:

Այս հեռանկարներուն գլխաւորը հանգստեան կոչուած ուսուցիչներու համար հանգստեան Տուն մը ծրագիրն է. կ'ըսուի որ այդ նպատակով կատարուած նուիրատուութիւններու գումարը հասած է շուրջ 500 միլիոնի (մօտ մէկ միլիոն ֆրանք) եւ եթէ յարմար գետին մը տրամադրուի, կարելի է անմիջապէս ձեռնարկել շինութեան: Ասոր կը յաջորդեն այլ ծրագրեր, որոնք աւելի գործնական բնոյթ ունին ուսուցչական ասպարէզին համար, ինչպէս՝ նիւթական բաւարարութեան ապահովութիւն ուսուցչութեան թեկնածուներու համար, օտար լեզուներու ուսուցման կարելիութիւններ, մանկական - պատանեկան հրատարակութիւններ, դասագիրքերու պատրաստութիւն եւայլն, եւայլն:

Դպրոցական ամէն տարեվերջի Պոլսոյ օրաթերթերը լայն տեղ կուտան այս մարզին մէջ արձանագրուած յաջողութիւններու. հայկական լիսէները օրինակ, լաւագոյն տեղերը կը գրաւեն ամբողջ երկրին նոյն մակարդակի հաստատութիւններուն միջեւ. հոս, կարեւոր է յիշել թէ նկատի առած մակարդակի, մշակոյթի հարցերը, ժամանակավրէպ միամտութիւն կամ ջայլամի քաղաքականութիւն կ'ըլլայ ըսել թէ Թուրքիան Ֆրանսա մը չէ որ ունենայ մշակութային ճնշող զօրութիւն մը ու հոն համեմատաբար դիւրին է յուսալի արդիւնք ձեռք ձգել:

Անորոշութեան միակ պարագան որ կը թելադրուի Պոլսոյ Ուսուցչաց Հիմնարկին նամակէն, հետեւեալն է. որպէս Ֆրանսաբնակ նախկին պոլսեցի մը, դժուար է որոշել թէ պէտք է ուրախանա՞լ հոն պարզուած պատկերին, թէ աւելի ծանր կը կշռէ ակամայ բաղդատականէ մը խուսափելու եւ այստեղի անտարբերներու բանակին մաս կազմելու ջանքը...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Սուրիահայ նամականի

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 100_ԱՄԵԱԿԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

ԽՕՍՔ ԿԱՌՆԵՆ ՀԱՅՐԵՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ

ՀԱԼԷՊ. - («Յառաջ»). -

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1-ին, Հալէպի Քառասուն Մանկանց Եկեղեցւոյ «Ահարոնեան» հանդիսասրահին մէջ տպաւորիչ ու մեծաշուք հանդիսութեամբ մը նշուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադրութեան 100-ամեակը:

Տարքային դաշնակցականներ եւ Հ. Յ. Դ.-ի համակիր երկսեռ բազմութիւն մը ամբողջութեամբ լեցուցած էր սրահը, ուր ի միջի այլոց տեղ գրաւած էին՝ Բերիոյ Թեմի Հայոց առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, Լիբանանի հայ պետական երեսփոխան՝ տոքթ. Մելքոն Էպլիղաթեան, Դամասկոսի մօտ խորհրդային դեսպանութեան Բ. քարտուղար՝ Ռուբէն Գալուստեան, հայրենի հիւր մտաւորականներ՝ Ռազմիկ Դաւոյեան, Սօս Սարգսեան եւ Հենրիկ Իգիթեան, Ս. Դ. Հնչակեան եւ Ռ. Ա. Կուսակցութեան շրջանային ներկայացուցիչներ եւ հոծ բազմութիւն մը, աւելի քան հազար հոգի:

Յոտնկայս ունկնդրուած սուրիական եւ «Մշակ Բանուոր» քայլերգներէն ետք, հանդիսութեան բացման խօսքը կատարեց Գրիգոր Տունկեան, որ գործադրութեան դնելով օրուան յայտագիրը՝ ձայնը տուաւ Համազգայինի «Զուարթնոց» երգչախումբին, որ ելոյթ ունեցաւ հայրենասիրական երգերու փունջով մը, ղեկավարութեամբ Գէորգ Պէպէճեանի:

Այնուհետեւ, պատրաստուած գեղարուեստական յայտագրին ընդմէջէն՝ 100-ամեակի տօնակատարութիւնը եզակի ու յատկանշական բնոյթ ստացաւ հայրենի հանրածանօթ մտաւորականներու ողջոյնի ելոյթներով, մէկանգամընդմիշտ ապացուցելով «Մէկ Հայրենիք, Մէկ Ժողովուրդ» կարգախօսին այժմէականութիւնն ու մեր իրաւունքներուն միասնական ճակատով հետապնդման անհրաժեշտութիւնը:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Խ.Ս.Հ.Մ. Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան, արուեստաբան Հենրիկ Իգիթեան: Ան ընդգծելէ ետք անհեթեթութիւնը տասնամեակներ շարունակ Խորհրդային Հայաստանի ղեկավարութեան կողմէ Հ. Յ. Դ.-ի ուղղուած մեղադրանքներուն, համոզում յայտնեց, որ Դաշնակցութիւնը Սփիւռքի ապերախտ պայմաններուն մէջ յաջողեցաւ պատրաստել այնպիսի սերունդներ, որոնք յաճախ շա՛տ աւելի լաւ Հայեր եղան, քան Հայրենիքի մէջ հասակ առած անոնց սերնդակիցները:

Հայաստանի գոյութեան սպառնացող վտանգներուն ու մեր պատմութեան ճակատագրական այս հանգրուանին ակնարկելով, Հենրիկ Իգիթեան կոչ ուղղեց միասնականութեան ու հրաւիրեց բոլորը տէր կանգնիլ իրենց պատասխանատուութեանց: Շեշտեց, թէ Հայրենիքը ամենաբարձր ճշմարտութիւնն է, ու մեկնելով օրուան հրամայականէն դիտել տուաւ, թէ «Դաշնակցութիւնը իրաւունք չունի սխալուելու, քանի որ ժամանակ չկայ ու պահը օրհասական է»:

Բանաստեղծ Ռազմիկ Դաւոյեան ողջունեց կուսակցութեան 100-ամեայ վաստակը ու կարդաց՝ «Հ. Յ. Դ.» խորագրուած իր մէկ քերթուածը, գրուած՝ Հայաստանի մէջ Դաշնակցութեան վերայայտման առիթով:

Խ.Ս.Հ.Մ. երեսփոխան՝ Սօս Սարգսեան իր գլխաւոր ելոյթին մէջ ակնարկելով վերջին մէկ դարու մեր պատմութեան անկիւնադարձային թուականներուն ու անոնց մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութեան խաղացած վճռորոշ դերին, դիտել տուաւ, թէ հակառակ իր դէմ մղուած թէժ պայքարին, Դաշնակցութիւնը հաւատարիմ մնաց իր վեհ իտէալներուն, թէեւ վտարանդի՝ կիսեց իր ժողովուրդին ճակատագիրը, հսկայ աշխատանք տարաւ հայապահպանման համար ու «լծկան եզան մը նման, լուսաբացից - լուսաբաց քրտնաթոր քաշեց իր բեռը»:

Անդրադառնալով Արցախի մերօրեայ ողբերգական կացութեան ու զայն հայաթափ ընելու Մոսկուայի ջանքերուն, Սօս Սարգսեան պահանջեց, որ Դաշնակցութիւնը 100-ամեայ իր փորձառութիւնը ի սպաս դնէ Հայրենիքին, անոր ճակատագրական այս օրերուն: Ապա եզրափակելով իր խօսքը ան ըսաւ, թէ ազատագրական պայքարի նորօրեայ դրօշը կրկին յանձնուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան ու մեր պարտքն է բարձրացնել զայն:

Օրուան գլխաւոր բանախօսը, լիբանանահայ գրագէտը եւ «Բագին» ամսագրի վարիչ - խմբագիր՝ Պօղոս Սնապեան պրիզմակի տակ առնելով կուսակցութեան 100-ամեայ կեանքը, յատուկ կարեւորութեամբ ընդգծեց, թէ Հ. Յ. Դ. իր մեծագոյն դիւցազնամարտը մղեց 1918-ին, յաջորդաբար կերտելով զինուորական (Սարդարապատի ճակատամարտ), քաղաքական (Մայիս 28) եւ դիւանագիտական (Սեւրի դաշնագիր) յաղթանակներ:

Պարզաբանելով արտասահմանի մէջ Հ. Յ. Դ.-ի ծաւալած բազմակողմանի գործունէութիւնը, Պօղոս Սնապեան դիտել տուաւ, թէ հակառակ Հողին ու անկէ բխած արժէքներու չգոյութեան, Դաշնակցութիւնը ո՛ւր ալ որ գտնուեցաւ, յաջողեցաւ պատմութիւն հաղորդել, հեռանկարներ ձեւաւորել, փայլ տալ աճող սերունդի աչքերուն, պաշտամունք սնուցանել հայրենի սրբութեանց հանդէպ ու կերտել անօրինակ հերոսապատում մը: Փաստօրէն, շարունակեց ան, Դաշնակցութիւնը կուտակեց փառոյական հսկայ ժառանգութիւն մը, որ սերունդները տարաւ մինչեւ Գերագոյն Զոհաբերութիւն (Լիզպոնի արարք):

Ակնարկելով ներկայ ժամանակներուն, Պօղոս Սնապեան համոզում յայտնեց, թէ «Դաշնակցութեան պատմութիւնը այսօր աւելի հարուստ է քան երէկ, քանի որ անոր կը պատկանի Փարիզի, Վիէննայի, Պելկրատի, Լոս - Անճըլըսի, Սիտնիի ու այլ վայրերու մէջ Թէղալէաթի յաջորդներուն զգետնումը: Ու տակաւին, երէկ՝ Դաշնակցութեան կը պակսէր հայրենի հողին վրայ գործելու հեռանկարային էջը, մինչ այսօր Հ. Յ. Դ. կանգնած է արդէն հայրենաբնակ ժողովուրդի կողքին, Մայր Հողին վրայ»:

Տօնակատարութեան եզրափակիչ խօսքը կատարեց օրուան պատուոյ նախագահ՝ Երուանդ Բամպուքեան (Լիբանանէն), որ առաւելաբար շեշտը դրաւ «Դէպի Երկիր» կարգախօսին վրայ, ընդգծելով Հայրենիքին շուրջ բոլորուելու, մեր հայեացքները հոն սեւեռելու ու մեր ճիգերը այնտեղ կեդրոնացնելու հրամայականը:

Մէջընդմէջ գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին իրենց մասնակցութիւնը բերին Արաքս Մանսուրեան, Գոռ Արսէնեան, Ժան Ալաղեան (մեներգ), Անդրանիկ Յարութիւնեան, Նարեկ Ղազարեան (ասմունք), Գալինա Մելքումեան եւ Նիրի Մխիրեան (նուագ):

Հանդիսութիւնը փակուեցաւ միասնաբար երգուած «Մշակ Բանուոր» քայլերգով:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հալէպի «Արամ Մանուկեան» Ժողովրդային Տան «Լեւոն Շանթ» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2-ին, բացումը կատարուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան 100-ամեայ մամուլը ծանօթացնող հետաքրքրական ցուցահանդէսի մը:

Դաշնակցական մամուլին դերը բնութագրող Սարգիս Կիրակոսեանի (Պէյրութէն) խօսքէն ետք, ձեռնարկին կազմակերպիչն ու հեղինակը՝ լիբանանահայ բանասէր Արտաշէս Տէր - Խաչատուրեան լուսաբանական բացատրութիւններ տուաւ սրահէն ներս ցուցադրուած (թիւով՝ 280) թերթերու ընտրութեան եղանակին մասին, նշելով, որ կուսակցական օրգաններու կողքին՝ տեղ գտած են նաեւ ուղեկից կազմակերպութեանց եւ Դաշնակցական անհատ ընկերներու կողմէ խմբագրուած թերթեր ու հանդէսներ:

Այդօրինակ 512 մամուլի անուններ մէկտեղած բանասէրը, այս առթիւ, հրատարակած էր ցուցահանդէսէն բխած նիւթերը պարփակող 90 էջանի գրքոյկ մը:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ

Փարիզի կորիզը կազմած է «Սիթէ»ի կղզին վրայ հաստատուած ձկնորսներու գիւղ մը. ան Ք. Ա. 52 թուականին գրաւուած է Կեսարի մէկ տեղակալին կողմէ ու պարսպապատուած, որովհետեւ ռազմավարական կարեւոր կէտ մը կը ներկայացնէր Հռոմէացիներուն համար: Սակայն կալեւհռոմէական շրջանին միշտ մայրաքաղաքն է որ ծառայած է որպէս մայրաքաղաք: Մինչեւ 1789 Ֆրանսան գաւառներու կուտակում մըն է, որոնք գնուած են, կամ ամուսնութիւններու ճամբով կամ զէնքով ձեռք ձգուած, ու գումարուած են «Իլ տը Ֆրանս»ի վրայ: Երկար ատեն մայրաքաղաք Փարիզի սկզբունքը կամայական յատկանիշ ունեցած է: Թագաւորները անդադար կը տեղափոխուէին ու Լուի ԺԴ. Վէրսայլը վերածեց իր թագաւորութեան կեդրոնին: Պոնափարթ ԺԹ. դարու սկիզբին կ'ուզէր Լիոնի մէջ հաստատուիլ ու այդ քաղաքը մայրաքաղաքի վերածել, որովհետեւ ինք այդ շրջանին Ֆրանսայի կայսրն էր ու միաժամանակ Իտալիոյ թագաւորը: Կարելի է ըսել թէ Փարիզը Փարիզ դարձաւ 1789 Հոկտեմբեր 5-ին երբ Փարիզցիները դէպի Վէրսայլ քալեցին, վերջ տալով արհամարհանքի երկարատեւ շրջանի մը: Լուի ԺԴ. Վէրսայլի մէջ կեդրոնացուցած էր նախարարութիւնները, սակայն վարչական բաժինները Փարիզ մնացած էին: Փարիզցիները 1789 Հոկտեմբեր 5-ին այս անտեսումին վրէժը լուծեցին եւ հասկցուցին որ Փարիզ կը ստանձնէր մայրաքաղաքի դերը, նպատակ ունենալով դառնալու վայրը ուր իշխանութիւնը գործադիր ուժ էր:

Փարիզ ամենահին ժամանակներէն, միշտ վախ ազդած է. պէտք է հոս յիշել նաեւ կարտինալ Ռեցի այն արտայայտութիւնը թէ «երբ սեղանին վրայ տաքուկ ապուր մը ունի, Փարիզցին փողոց չիջներ»: Շատ մը ըմբոստութիւններու դրդապատճառը սովը եղած է ու անգործութիւնը: Եթէ ուշադրութիւն դարձնենք ֆրանսական յեղափոխութեան հոլովոյթին, կը նշմարենք որ ամէնէն շեշտուած անկարգապահութեան շրջանները կը զուգադիպին ակար հունձքի տարիներուն: Նախկին վարչաձեւին ընթացքին հողագործական տագնապին ու ճարտարար-

ուեստականին միջեւ միշտ կապ մը գոյացած է: Աւելի մեկնելով, Սէնի առաջին նահանգապետը չէ ուզած որ Փարիզ ճարտարարուեստական քաղաք մը ըլլայ, որպէսզի օր մը բանուորական շարժումներու թատերաբեմ չդառնայ, երբ այս վերջինները անգործ մնան կամ անօթի: Ռէսթորասիոնի շրջանին միայն այս մըտայնութիւնը կը փոխուի նահանգապետ Շապրոլի օրով, որ կը հաւատայ թէ ճարտարարուեստը կը նշանակէ յառաջդիմութիւն:

Անկախ այս պարագաներէն, Փարիզ յեղափոխական ոգիի տէր այն քաղաքն է որ կը սպառնայ կառավարութիւններուն: Լուի ժԴ.-ի օրով ան պետական հովանաւորութիւն կը վայելէ. այս առանձնաշնորհեալ դիրքը ջնջելու համար այնպէս կը կարգադրուի որ ընտրուած քաղաքապետ մը չունենայ ան. քաղաքը 12 շրջանի կը բաժնուի, իւրաքանչիւրը իր ղեկավարով, որուն շատ սահմանափակ իրաւասութիւններ տրուած են: Գլխաւոր ղեկավարը Սէնի նահանգապետն է որ իշխանութիւնը կը բաժնէ ոստիկանապետի մը հետ. այս կացութիւնը յաճախ ծիծաղելի վիճակներ կը ստեղծէ, ինչպէս օրինակ, բանտերու խնդիրը: Փարիզի բանտերու նիւթական մասը - շէնք, պատեր եւայլն-, կը պատկանէին նահանգապետութեան, իսկ անձնակազմը՝ - բանտապահերը-, ոստիկանապետութեան: Այս վերջինները իրենց օգնական չունէին ունէին. հարց ծագած էր թէ այդ չուները նիւթակա՞ն ըստացուածք պէտք է նկատել, թէ՞ անձնակազմ...: Փարիզ չունէր նաեւ թաղապետական խորհուրդներ: Ցուլխեան մենատիրութիւնը որոշ չափով մեղմացուցած էր պայմանները, քաղաքապետնեբու նշանակումը կարելի դարձնելով: Երկրորդ կայսրութեան շրջանին, Հոսման երկամեայ հովանաւորութիւն մը ցոյց տուած էր, ու թէեւ Օլլիվիէի օրով քիչ մը սրբագրուեցաւ կացութիւնը, բայց եւ այնպէս, Փարիզի Քոմիւնը երկուքն ալ մէկ կողմ ձգեց: Այդպէս շարունակուեցաւ մինչեւ Ժիսքար տ՚Էսթէնի շրջանը. ան որոշեց որ մայրաքաղաքը ունենայ ընտրուած քաղաքապետ մը: Ու Փարիզ դարձաւ պահպանողական, աջակողմեան հակումով քաղաք մը. կալուածներու գիները անդադար բարձրացան, ու «վտանգաւոր» տարրը - բանուորները - հեռացաւ, ամփոփելով արուարձաններու մէջ: Մինչ որպէս քաղաքապետ Ժիսքար Միշէլ տ՚Օրնանոն կ՚երեւակայէր, Շիրակ յայտնուեցաւ ու գէմ դիրք գրաւեց Ժիսքարի նախագահութեան թեկնածութեան: Ժիսքար պարտուեցաւ: Փարիզ կառավարութիւն մը եւս կը թաղէր:

Այսպէս, միշտ հակամարտութիւն մը կայ Փարիզի եւ կառավարութեան միջեւ: Պէտք չէ մոռնալ որ Փարիզ նաեւ երկրին մտաւորական ու արուեստի մայրաքաղաքն է. կը միրապետէ արուեստի, նորաձեւութեան մարզերուն, ինչ որ գաւառներու առելութեան թիրախ կը դարձնէ Լոյս քաղաքը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ - ՆԻՍ ԻՐԱՆԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ԱՆՑԵԱԼՆ ՈՒ ՆԵՐԿԱՆ

ՆԻՍ. - («Յառաջ»).-

Մեր ազգային հաւաքական կեանքին մէջ, Հայ կեանքը երէկ եւ այսօր սահմանումով, շատ կարեւոր էջեր կը ներկայացնեն մեր ցան ու ցիր գաղութները, ըլլան ատոնք մեծ կամ փոքր, մերձ Մայր Հողին թէ հեռու - հեռաւոր: Ոմանք, նոյնիսկ, ինչպէս Իրանի պարագային, շատերուս ծանօթ հանգամանքներով, - անցեալը՝ վկայ, - ուղղակի օղակուած կը մնան նոյնինքն Հայոց Պատմութեան հետ՝ տասր արշալոյսի, այսինքն ինքնակազմաւորումի ժամանակներէն սկսեալ:

Այս հիմնական հաստատումին հետեւելով, խիստ շահեկան կը նկատենք Դեկտեմբեր 17-ի դասախօսութիւնը, Պարսամեան համալիր, նախաձեռնուած միշտ Հայ Մշակոյթի Յանձնախումբի կողմէ: Նախագահ՝ ճարտ. Տիգրան Հաճեանի բացման կարճ խօսքէն ետք, Իրանահայ գաղութի անցեալն ու ներկան ընութագրեց՝ պատմական աղբիւրներու հիման վրայ, ինչպէս նաեւ վիճակագրական կէտերով փրոֆէսոր Ալեքսանդր Բաղդեանց, պարսկահայ, շրջանի ազգային կեանքի երբեմնի մասնակից: Եւ ցայսօր մօտէն հետեւող: Պարզուած քարտէսը՝ Պարսկաստան, ընդհանրապէս Հայութեան հետ աղերս ունեցող տեղանուններով, ինչպէս նաեւ դասախօսութեան յաջորդած սահիկներու ցուցադրութիւնն ու մեկնաբանութիւնները առաւել առաւ ճանով ցայտուն դարձուցին գաղութին անցեալին եւ ներկային հայոց երեսները, իրենց զանազան, այլազան փուլերով:

Առաւել քան հաւանական է, թէ Իրանի մէջ Հայ բնակչութիւն գոյութիւն ունեցած է դեռ Մեծն Կիւրոսի ժամանակէն, այսինքն՝ Ք. Ա. 6-րդ դարուն: Արդարեւ, այս ուղղութեամբ կը բաւէ միայն կարդալ յոյն պատմաբան Քսենոփոնի Կիւրոպատիան, ուր կը մատնանշուի Հայ հետեւակազօրքի եւ այրուձիի մասնակցութեան կարեւոր թիւը պարսկական բանակին, իբրեւ հարկատու երկիր: Ցար եւ նման յիշատակութիւն նաեւ Հերոդոտոսի կողմէ: Աղեքսանդր Մակեդոնացիի (356 - 323 Ք. Ա.) դէմ կռուող պարսկական բանակին մէջ եւս գոյութիւն ունեցած են պատկառելի համրանք ներկայացնող Հայ պատերազմիկներ: Այս վկայութիւնները մատնել կուտան թէ՝ կապի եւ հաստատումի երեւոյթը Հայաստանի ու Պարսկաստանի միջեւ շատ հին էջեր կը պարզէ: Անկասկած, ինչպէս գիտէ տուեալ բանախօսը, արհեստ եւ առեւտուր յարաբերութիւններու բերումով կայքեր կը գոյանան Իրան:

Աքեմենեան կայսրութեան փառաւոր շրջանէն ասդին, Պարթեւական, Սասանեան, Իսլամական յաջորդական հանդըրուաններէն անցած մինչեւ Սաֆաւեան իշխանութեան ժամանակները, հետեւող ժամանակահատուածները Հայ տարրին ներկայութիւնը, գաղութ ըմբռնումին սահմաններուն մէջ, գրեթէ միշտ ալ գերակշիռ եղած է, թէ իբրեւ թուաքանակ, թէ իբրեւ որակ:

Թղթակցութեան մը սիւնակները թոյլ չեն տար, որպէսզի քիչ թէ շատ ընդարձակ գոյներով ներկայացնենք պատմական պատկերը ամբողջութեամբ: Բաւենք միայն, թէ փրոֆ. Ա. Բաղդեանց բծախնդիր մօտեցումով խօսեցաւ գաղութին կազմաւորում - զարգացում առաւել ճանական հանգրուաններուն մասին, կէտ առ կէտ յիշատակելով ատոնց արձանագրած ելեւէջները՝ յատկանշական պատկերացումներով: Ատոնց մէջ անկասկած Նոր Ջուղան, Իրանի այդ ժամանակուան մայրաքաղաք Սպահանի կողքին, Ջայնդերուդ գետին հարաւը հիմնուած այդ հայաւանը, ի հետեւանք Շահ Աբբասի պարտադրած Հայ զանգուածներու բռնագաղթին, ԺԷ. դարուն իսկ Հայ վերածնութեան ընդհ. շարժումին մէջ առանձին դիրք գրաւեց: Հոն շինուած Ս. Ամենափրկիչ վանքը, Խաչատուր Վրդ. Կեսարացիի հիմնած եւ գլխաւորած կըրթարանը, շատ չուշով «Համալսարան» որակուելու կոչումին արժանացաւ: Եւ դեռ կարեւոր կեդրոն դրչագրութեան, ծաղկազարդ մանրանկարչութեան եւ, դեռ հիմնարար աշխատանք Հայ տպագրութեան ուղղութեամբ եւայլն:

Բանախօսը, այնուհետեւ, մանրամասն անդրադարձաւ ներկային վրայ: Խօսեցաւ Թեհրանէն մինչեւ Կասպից ծովի եզերքները, Պարսից ծոցի ափերը տարածուած, տարտղնուած Հայ հաւաքականութիւններուն մասին: Համրանք, ազգային, կազմակերպական, մշակութային եւ, նոյնիսկ մարզական եռուզեռ, իրենց առանձնայատկութիւններով, ինչու ոչ նաեւ իրենց առօրեայ հնհնուքներով: Թիւ, տուեալ, նկարագրութիւն եւ պարզաբանութիւն շարք կազմեցին:

Եւ, վերջապէս, ներկաները լուսար - ձակուած սահիկներով, - կողքին բացատրութիւններ, - տեսան Ս. Թադէի վանքը իր կառոյցի մանրամասնութիւններով, տպաւորիչ հարթաքանդակներով, Նոր Ջուղայի Ամենափրկչեան վանքին հոյակապ որմնանկարները, ներսը՝ վարէն մինչեւ գմբէթը իր հմայիչ ծաղկանկարները, զարդանկարները, կարճ՝ նկարազարդումը: Ապա՝ Սպահանը Նոր Ջուղային միացնող կամարակապ մեծ կամուրջը՝ կառուցուած ԺԷ. դարուն, Ալլահվերտի խանին կողմէ, «Չհէն Սութուն» (քառասուն սիւներ) միայարկանի պալատը (իրականութեան մէջ քառն սիւներ են, որոնք, սակայն, ցոլանալով առջեւի աւազանին վրայ, կը ստեղծեն քառասուն սիւներու պատրանք) եւայլն:

Դասախօսութեան յաջորդեց երկար հարց ու փորձ, - Սիւնի - Շիի, Ճէլալէտտին Ռումի, Հաֆըզ, Ֆիրտուսի եւ անոր Շահնամէն, որ ինչպէս բացատրեց դասախօսը գրուած է անեղծ պարսկերէնով, քանի ցանցառ թիւով արաբերէն բառեր գործածուած են:

Ասով փակուեցաւ Յանձնախումբի եռամսեայ յայտագրին 1990-ի շարքը:

Յունուարին նոր շրջանը՝ դասախօսութեամբ եւ Հայ Մշակոյթի Օրուան նուիրուած հրապարակային հանդիսութեամբ: Իբրեւ սկիզբ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ԱՐՃԱԿԻ ՈՒ ԽԱՌԱԿՈՆԻՍԻ ՎԷՃԸ

Վասպուրականի Արճակ լճի հարաւ - արեւելեան ափին մի գիւղ է եղել Արճակ անունով: Սրա կողքին Խառակոնիս գիւղն էր, ուր աճում էին աշխարհի ամենագեղեցիկ բարդիները: Խառակոնիսցիները բնութիւնից օժտուած են եղել սքանչելի ձայնով: Հայոց աշխարհի առաջին երգասէր գիւղը Խառակոնիսն է: Մինչեւ 1915 թուականը, համարեա չորս հազար տարում, այս գիւղում չէր ծնուել մի մարդ, որ երգելու շնորհք չունենար: Ամէնքին թւում էր, թէ այդ բնատուր ձայնի համար Խառակոնիսցիները պարտական են իրենց գեղասաղարթ բարդիներին: Գուցէ իրօք Խառակոնիսի բարդիները ձայնատուր են: Եթէ այդպէս չէ, ինչո՞ւ հարեւան Արճակ գիւղում ոչ մէկը կարգին ձայն չունի:

Բայց Արճակն էլ յայտնի էր իր սըրսուռն ցորենով: Արճակի ճերմակաթոյր ու անուշաբոյր հացի բոյրը հասնում էր մինչեւ Խառակոնիս:

Արճակցիներն ու Խառակոնիսցիները սիրում են հեգնել միմեանց:

Խառակոնիսցին Արճակցիներին ասում է.

- Եկէք մեր բարդիների շուաքի տակ քնէք, որ ձէներդ դուրս գայ փորներիցդ:

Արճակցին էլ Խառակոնիսցիներին պատասխանում է.

- Եթէ ձեր քիմքին մեր հացի հոտը չդիպչէր՝ դուք ոչ միայն երգել, այլ խօսել էլ չէք կարողանայ:

ՄԻԶՐԷ

Եկեղեցիները Ս. Սարգիս եւ Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Ղեւոնդ Քահանայ Տէր - Ստեփանեան.- Ծնած 1862 Օգոստոս 5-ին Սազրաթ (Բալու), քահանայորդի, աշխարհական անուամբ Հայրապետ, ուսած անդ եւ Բալուի Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, 1899-ին Պէշիկթաշ (Պոլիս) տարի մը կեցած եւ պատրիարքական շրջաբերականով հանգանակութիւն կատարած ծննդավայրին Ս. Թորոս խարխուլ եկեղեցւոյն ու դպրոցին նորոգութեան համար, վեց տարի ուսուցիչ ի Սազրաթ, 1888-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիշմանեանէ: 1895-ի ջարդին, թուրք պէկերու անվերջ հալածանքներուն հետեւանօք հոն մնալը վտանգաւոր դառնալով՝ կը փոխադրուի քաղաք, Ս. Կարապետ Թաղի իբր հովիւ եւ վարժապետ, 1903-ին ալ Մէզրէ: Երկիցս փոխ - առաջնորդ (1908 եւ 1910), անդամ Գաւառական եւ Կրօնական Ժողովոց, թղթակից Հայ թերթերու:

1915 Յուլիս 15-ին կը քշուի հսկայ երկրորդ «պարխանա»ով մը որ քանի մը հազար հոգիէ կը բաղկանար, մեծ ու փոքր, այր եւ կին խառնամբոխ կարաւան՝ որ իր Աստուածը կը կանչէր երկինքներէն վար, Եղեկիոյ ճամբով մինչեւ Մալաթիոյ սահմանները քալած պահուն: Իպիլ գիւղի ափանց վրայ չղթայակապ շարուած, 12-էն վեր բոլոր էրիկ մարդոց հետ՝ այս երէցն ալ կ՚իյնայ սուինահար: Իր գեղանի դուստրը Նուարդ, Աօրեամանի ճամբան Արաբներու կողմէ կ՚առեւանգուի, որուն ի տես մայրը խելակորոյս՝ կը նուաղի կը մնայ: Արեան եւ դիակներու յաճախակի տեսարաններէ, նոր խժդըժութեանց վայրկեանէ - վայրկեան սպասումներէ պակուցեալ ժողովուրդ մը չէր գործեր անշուշտ օգնութեան փութալ ինկողին: Ու կարաւանը կ՚անցնէր ժանտ ժանտամահներուն ոռնոցներէն անհարեկ, հոն թողլով կիսամեռ երիցուհին, կեր վայրի անասնոց:

Արիստակէս Քահանայ Գաբրիէլեան.- Ծնած 1860 Մարտ 10-ին Երիցադրակ (Չըմշկածագ), աշխարհական անուամբ Մանուկ, ուսած անդ, Ս. Փրկչեան եւ Ռուբինեան վարժարանները (Պոլիս) Պալեան Սարգիս պէյի նպաստով, այնուհետեւ Ներսէս Պատրիարքի շնորհիւ ուղարկուած Էջմիածին՝ ուր շրջանաւարտ Գէորգեան Ճեմարանէն, ուսուցիչ, 1889 Նոյեմբեր 3-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիշմանեանէ՝ ծննդավայրին Ս. Խաչ Եկեղեցւոյն վրայ, ուր քահանայագործած, դաստիարակած եւ անդամակցած Գաւառական եւ Կրօնական Ժողովոց՝ մինչեւ 1906 Հոկտեմբեր 10, յետոյ փոխադրուած Խարբերդ եւ հոն ալ շարունակած նոյն քառեակ պաշտօնները: Առաջնորդ Պսակ Վարդապետ կը գրէ իր մասին. «Յարգելի, արժանաւոր, մանաւանդ զարգացեալ քահանայ»: Կը նետուի բանտ եւ չտոկալով ի գործ դրուած խոշտանգումներուն՝ հոն կ՚աւանդէ հոգին:

Մէզրէի Կաթոլիկ Հայոց հովիւներն էին

Հ. Սարգիս Վարդապետ Խաչատուրեան.- Ծնած 1879-ին Խարբերդ, ուսած Պոլիս (Սէն - Լուի) եւ քահանայ ձեռնադրուած 1903-ին: Նահատակ:

Հ. Ղեւոնդ Վրդ. Մինասեան.- Ծնած 1878-ին Արաբկիր, ուսած Հռոմ (Լեւոնեան) եւ քահանայ ձեռնադրուած 1909-ին: Նահատակ:

Իսկ տեղւոյն Աւետարանական Հայոց հովիւ վեր. Դաւիթ Յ. Փախչոյեան Աղէտի նախընթօրին բարեբախտաբար Ամերիկա անցած էր:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԽԱՐԲԵՐԴԻ

Խարբերդի ընդարձակ հովիտը երկու մասի բաժնուած է. Ուլ Օվա եւ Գուզ Օվա: Առաջինէն կ՚անցնի Սեւ Գետակ, իսկ երկրորդէն Արծուրակ՝ ուր սփռուած էին հետեւեալ հայաբնակ գիւղերը, բոլորն ալ իրենց սրբավայրերով եւ նահատակ երէցներով:

1.- Հիւսէյնիկ (Հիւսնեակ), Խարբերդի ամէնէն մօտիկ եւ հայաշատ աւանը, 750 տուն (5.250 հոգին Լուսաւորչական, 150-ը Կաթոլիկ եւ 700-ը Բողոքական): Եկեղեցին Ս. Վարվառէ՝ որուն քահանաները ժողովուրդին հետ սպաննուած: Ջարդարարք՝ Ֆայիզ, Հաճի Հասան, Թօփալ Զիւլֆի (հազարապետ), Թահիր, Րիֆաթ, Էօմէր եւայլն:

(Շար. 155)

(Շար. Ա. էջէն)

ինծի կը թուի թէ անբաւարար է հող կանգ առնել: Հիմնական հարցումը անպատասխան կը մնայ այդպէսով. ինչո՞ւ այս յեղափոխութիւնը կարելի եղաւ, եւ ինչո՞ւ բոլշեւիկները յաջողեցան, Սոլժենիցինի համաձայն մեր մշակոյթին օտար գաղափարաբանութեան մը հիմնուելով որ մարքս - լենինեանն էր, մոլորեցնել քառորդ դար: Գիտեմ թէ կրնամ ոմանց չանթերուն թիրախ ըլլալ, սակայն ահա այս մասին կարծիքս. լենինեան բոլշեւիկութիւնը յաջորդած է ժողովրդական բոլշեւիկութեան մը. պէտք չէ յանձանքը ուրիշներու վերագրել: Ընկերային արդարութեան, ճնշողներու դէմ դարերով կուտակուած ատելութեան ըղձացումն է որ ծնունդ տուաւ Ռազիններու (1630 - 1671-ի գեղջկական պատերազմին գագաթ պարագլուխը), Պուկաչեւներու (գագաթ պարագլուխը որ իշխանութեան դէմ զինեալ ապստամբութիւն մը ղեկավարեց, 1742 - 1775) եւ վերջապէս Լենիններու եւ Տրոցկիներու...: Այս բոլորը ժողովրդական խոր արմատներ ունին: Ռուսիան արդարօրէն կը յատկանշուի իշխանութեան յատուկ յարաբերութիւններով որոնք կան «հիմերուն» եւ «գագաթ»ին, ընկերութեան եւ Պետութեան միջեւ: Յարաբերութիւն որ կուգայ ԺԲ. դարէն: Անբռնացումի փնճակը որուն մէջ միշտ պահուեցանք, հետեւանք ունեցաւ լայնախոհութեան պակասը, յարձակունակութիւնն ու ատելութիւնը: Ասկէ կուգան զանգուածներու վայրագութիւնն ու բրտութիւնը: Բոլշեւիկեան քաղաքականութիւնը ծնաւ շնորհիւ ժողովուրդին մասնակցութեան:

Ընկերութիւնը նախ պէտք է գիտակցի թէ Խորհրդային Միութիւնը վերջին ծայր վտանգաւոր պատրանք մըն է որ միայն կրնայ ընկերային գիտակցութիւնն ու յատկապէս ժողովրդավարական ուժերը մոլորեցնել: Իրականութեան մէջ Խորհրդային Միութիւնը պարզապէս ռուսական կայսրութեան շարունակութիւնն է: Ռուսիա ոչ թէ դեր մը կատարեց, այլ ան կեդրոնն էր կայսրութեան: Պէտք չէ ըսել թէ Ռուսիա պէտք է բաժնուի Միութենէն, այլ՝ Խորհրդային Միութիւնը պէտք է լքէ աշխարհակալական գաղափարը: Եթէ գորբաչովեան վերակառուցումը թէքնոլոժիք եւ դրամական օժանդակութիւն ստանայ արեւմտեան երկիրներէն, Խորհրդային կայսրութիւնը շատ լաւ կրնայ շարունակուիլ, եթէ նոյնիսկ իր հողային տարածքէն մաս մը կորսնցնէ:

Արեւմուտքը, այնպէս կը թուի որ պատրաստ է փրկութեան փութալու «մեծ յեղաշրջող»ին, որպէս երախտագիտութիւն Արեւելեան Եւրոպայի տրուած ազատութեան ու «ընկերային Զենոբիլ»ի մը վախէն որ կը սպառնայ Կայսրութեան: Նման պայթում մը ահաւոր կ՚ըլլայ ու անկանխատեսելի են հետեւանքները: Խորհրդային Միութեան Պալթեան հանրապետութիւններէն, Բելոռուսիայէն ու Կովկասէն կուրիգային գէնքերը քաշած ըլլալու պարագան արդէն ցոյց կուտայ թէ ղեկավարները ոչ միայն չեն բացառեր քաղաքացիական պատերազմի մը հաւանականութիւնը, այլեւ կը պատրաստուին վաթարագոյնին:

Չորրորդ եւ վերջին հակասութիւնը կը գտնուի ընկերային գիտակցութեան մէջ: Շուկայի տնտեսութեան դէմ են ոչ միայն ամէնէն արահպանողականները, այլ նաեւ գրեթէ ամբողջ բնակչութիւնը:

Տնտեսական ոչ մէկ ծրագիր մեզ պիտի փրկէ եթէ մաս չկազմենք ներկայ քաղաքակրթութեան: Դիւրին պիտի չըլլայ ատիկա, քանի որ թէքնիք տեսակէտով տարբեր բնոյթի ելոյթներով գործի սկսանք: Դադրեցանք իրար հասկնալէ, որովհետեւ այլեւս նոյն լեզուն չենք գործածեր: Չենք կրնար այլեւս ոչ սկսիլ, ոչ ալ վարել քաղաքական, տնտեսական կամ դրամական խօսակցութիւն մը, ոչ ալ ձեռնարկել խակական փոխանակումներու որոնք մինչեւ այսօր տեղի կ՚ունենային:

Այս հակասութիւնները դժուար դարմանելի կը թուին ինծի. սակայն վաթարը պիտի ըլլար չունենալ անոնց գիտակցութիւնը:

Որպէս պատմաբան կը հասկնամ որ 70-ամեայ տագնապը որ այսօր կը ծանրանայ, միակ խոչընդոտը չէ անոնց դարմանին: Անիկա կը զուգադիպի ուրիշ տագնապի մը որ աւելի խոր է եւ կուգայ ԺԹ. դարէն: Եւրասիական քաղաքակրթութեան՝ անոր հաւասարութեան ըմբռնումին, պետութեան բարոյականին, կառոյցներուն եւ արժէքներուն տագնապն է ան: Այդ քաղաքականութիւնը տեւելու ուժ չունի այլեւս են պատմութենական ու բիւզանդական մշակոյթի տարրերը որոնք անոր մէջ ինքնավար կեանքով կ՚ապրէին եւ ջնջուած

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. - Պր. Ռուբէն Գրիգորեան 500 փրանք:

ԼԷ ՓԷՆ. - Պր. Միհրան Նաճարեան 200 փրանք:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Աբաքս մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկ. Տիկին Թէվրիզ Կարապետեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն, իր որդւոյն Կարօ Կարապետեանի մահուան առթիւ:

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԻԷՆ

Նոր Տարուան եւ Ս. Ծնունդի առթիւ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՃԱՇ

Հովանաւորութեամբ՝ ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

Կիրակի, Յունուար 13, ժամը 13-էն սկսեալ Արովեան Մշակութային Տան մէջ

1, ՔԷ Փաժօ - Վիէն

Ճաշագին՝ 75 Ֆր.:

Տասը տարեկանէն վար փոքրերու՝ 35 Ֆր.:

Տեղերը կանխաւ ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

60րդ Տարեկան Ցերեկոյթը

Կիրակի, Մարտ 10, կէսօրէ վերջ, ժամը 14.30-ին

Salle de la Chimie

էին, այսօր վերածնունդի առիթ մը կը գտնեն: Սակայն ասիկա տարբեր նիւթ է:

Այս զուգադիպումին մէջ կարեւոր է նշմարել որ բռնատիրական վարչաձեւ մը կը շարունակուի եւ նոյնիսկ կը հզօրանայ:

Խորհրդարանին մէջ Նոյեմբեր 17-ին խօսած իր ճառով նախագահը քայլ մը առաւ դէպի բռնատիրութիւն: Պարզ դիպուածի մը արդիւնք չէ որ Գորբաչով այդ ճառին մէջ ոչ մէկ սխալ ընդունեցաւ եւ ոչ մէկ առաջարկ ներկայացուց ամէնէն հրատապ հարցերուն մասին, ինչպէս՝ հողային, սեփականութեան, ձեռնարկներու, հանրապետութիւններու անկախութեան: Այլ խօսքով, ոչինչ ըսաւ բարեփոխումները արագացնելու մասին. ընդհակառակն՝ շեշտը դրաւ զօրքին եւ օրինական կարգ - կանոնի մարմիններուն վրայ. ան յատուկ ուշադրութիւն դարձուց Դաշնակցութիւններու Միութեան, արգիլեց պառակտել Պետութիւնը, անգիտացաւ իրականութիւնները եւ համայնավարներու աշխոյժ գօրակցութիւնը խնդրեց. ահա թէ ինչի կը նմանի մեր ապագան:

Պէտք նախընտրէի սխալիլ, քան ըսել թէ մեր փորձառութիւնը նոր պատրանք մըն է: Երկայրի փորձութեան մը բնոյթը կը կրէ Գորբաչովի ճակատագիրը. վերակառուցումին գիտարարը կրնայ անոր գերեզմանափորը դառնալ:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 30, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագի ընթացքին կը կատարուի Սարկաւագի ձեռնադրութիւն ձեռամբ՝

ՆՈՒՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Սարկաւագ կը ձեռնադրուի ուրարակիր Երուանդ Եանըքճոււ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Կոմիտաս երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութիւն ժամը՝ 8.45-ին:
Պատարագ ժամը՝ 9.45-ին:
Ձեռնադրութիւն ժամը՝ 10.15-ին:

Ի պատիւ ընծայեալին կը կազմակերպուի գինեձօն մը եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 27, տօն է Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30:

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, տօն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին: Բարեկենդան Ս. Ծննդեան Պահոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30:

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ ՉՈՐՍ ՕՐՈՒԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29, 30, 31 - ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1

Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի կեդրոնին մէջ:

Մասնակցութիւն՝ բոլոր ծախքերով 900 փրանք: (Բացի ճամբորդութիւն):

Տեղեկութեանց եւ տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել ամէն գիշեր հետեւեալ թիւերուն.-

40 95 01 87 - 34 50 08 67

Հայկական մթնոլորտ, ամանոր, պըտոյտներ...

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

APPEL

Devant l'ampleur de ses activités musicales, la M. C. A. recherche :

Un Piano Quart-de-Queue

Pour toutes propositions s'adresser : 9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom Prénom Tél. :

Nombre de places :

Participation aux frais : 350 Frs. — ci-joint chèque de Frs.

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 28

VENDREDI
28 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.438 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.438

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՇՈՏ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆԻ ԴԻՊՈՒԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

ԽՄԲ· - Արտաքին փոխ - նախարար Աշոտ Եղիազարեանի խօսքերը թուրք լրագրողին կը փաստեն որ, երբ մարդ բանը գիտէ, Թուրքի մը ծուղակ հարցումներուն ալ կարելի է պէտք եղած պատասխանները տալ :

Տանօթ է որ Հայաստանի Արտաքին փոխ նախարարը Աշոտ Եղիազարեան Անգարա մեկնած էր ներկայ գտնուելու Սեւ ծովու տնտեսական համագործակցութեան միջազգային ժողովին (տե՛ս «Յառաջ», Դեկտեմբեր 22 / 23) : «Միլլիյէթ»ի Դեկտեմբեր 25-ի թիւին մէջ տրուած է իրեն հետ կատարուած հարցազրոյց մը· հոն պատասխանելով ուղղուած հարցումներու, հայ փոխ - նախարարը կ'ըսէ թէ ջնջուած չէ Մոսկուայի դաշնագիրը որ կը գծէ Հայաստանի ու Թուրքիոյ սահմանը :

Հայաստանի հողային պահանջներուն մասին հարցումի մը ան կը պատասխանէ ․- «Ասիկա չափազանց լուրջ հարց մըն է· չեմ ուզեր զայն շօշափել, սակայն կ'ուզեմ ըսել թէ Մոսկուայի դաշնագիրը կիրարկութեան մէջ է» :

Թերթը կը նշէ թէ Աշոտ Եղիազարեան մանրամասն արտայայտուած է հայեւթուրք յարաբերութիւններուն եւ հայեւազերի կնճիռին մասին, չափաւոր ձեւով մը պաշտպանելով իր տեսակէտները :

Երբ կը հարցուի թէ Հայերու ղարաբաղեան պահանջէն ծագում առած վէճը ի՞նչպէս պիտի աւարտի, Աշոտ Եղիազարեան կը պատասխանէ ․- «Ղարաբաղի մէջ հարցը հողային պահանջ չէ· մեր կեցուածքը վերակառուցումի կիրարկութեան մէկ հետեւանքն է : Ան կ'ըսէ թէ պէտք է սրբագրուին անցեալի սխալները : Այս շրջանակին մէջ, Ղարաբաղի ժողովուրդը կը պնդէ թէ պատմական սխալ մը կատարուած է ու շրջանը Ազրբէյջանի կցուած : Կ'ուզեն որ սխալը սրբագրուի : Հարցը Հայաստանի առընչուած չէ : Նոյնիսկ եթէ Հայաստան մը գոյութիւն չունենար, Ղարաբաղցին պիտի պահանջէր ինքնորոշման իրաւունքը գործադրել : Հարցը այս տեսանկիւնէն պէտք է արժեւորել» :

Ան գոհունակութիւն յայտնած է Սեւ ծովու տնտեսական ծրագրին մասնակցած ըլլալուն· որոշ յոռետեսութեամբ մը սակայն աւելցուցած է թէ՝ «երբ որ երկկողմանի տեսակցութեան մը գետին պատրաստուի, արգելքներ կը յարուցանուին» :

Թուրք լրագրողը կ'ուզէ գիտնալ թէ այսօր երբ Հայաստան կը ծրագրէ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւն հաստատել, պիտի թելադրէ՞ Սփիւռքի իր գաղութներուն որ հակաթուրք թշնամական կեցուածքին վերջ տան :

Եղիազարեան կը պատասխանէ ․ - «Ահաբեկչութիւնը արձագանգն է 70 տարի առաջուան պատահարներուն : Աշխարհասփիւռ Հայերը շատ տառապեցան : Իրենց հողը ձգելով ցրուեցան զանազան երկիրներ : Բնական է որ այդ զգացումները կրեն : Այս պարագան բացատրեցի նաեւ Մոսկուայի թուրք աւագ դեսպանին : Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ ինչպէս լուրջ հարցեր գոյութիւն ունին· պէտք է հանդիպումներ տեղի ունենան անոնց լուծումին համար : Սեւ ծովեան նախաձեռնութիւնը առոր առաջին քայլը կը նկատեմ» :

Թերթը կ'աւելցնէ թէ հայ փոխ - նախարարը ահաբեկչական արարքները, Սփիւռքի հայութեան հակաթուրք գործունէութիւնն ու ոճիրները ուղղակի 1915-ի հետեւանք նկատելով հանդերձ, չէ գործածած «ցեղասպանութիւն» բառը :

Աշոտ Եղիազարեան ըսած է թէ Թուրքիոյ այս հրաւէրը կը նկատեն Հայաստանի եւս ուղղուած ու Թուրքեւհայ գործակցութեան սկիզբի մը տրամադրութիւն յայտնող ձեռնարկ· Աւելցուցած է թէ շատ տպաւորուած է Անգարայի մէջ իր անձին հանդէպ ցոյց տրուած վերաբերումէն, եւ թէ մտադիր են Հայաստանի ու Թուրքիոյ միջեւ Ախուրեանի սահմանային անցքը բանալու, բայց տակաւին այս հարցով պաշտօնապէս չեն դիմած Անգարայի :

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ, *ի վերջոյ, ձեռք ձգեց ընդլայնուած իրաւասութիւնները զորս կը պահանջէր : Այլեւս գլուխը կ'անցնի «կառավարական դահլիճի մը» զեղչեալ իրաւասութիւններով : Կողքին կ'ունենայ փոխ–նախագահ մը եւ ապահովութեան Խորհուրդ մը, որու մաս կը կազմէ ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ–ի պետը : Ամէն պարագայի մէջ, Լենինէն ի վեր, ոչ մէկ խորհրդային ղեկավար այսքան իշխանութիւնը ունեցած է ձեռքը, օրինաւոր կերպով : Որպէս փոխ–նախագահ, Գորբաչով առաջարկեց կենատի Եանայեւ, ուղղափառ համայնավար մը, սենտիքաններու պատասխանատու, որ սակայն, առաջին քուէարկութեան չստացաւ բաւարար ձայներ (30 ձայն պակսեցաւ) :*

ՍԼՈՎԵՆԻԱ *հանդիսաւոր կերպով իր անկախութիւնը հռչակեց, իբրեւ հետեւանք Կիրակի օրուան քուէարկութեան (88,5% ի նպաստ անկախութեան) :*

ԺՈՐԺ ՄԱՌՇԷ, *որ Վօքլիւզի իր ագարակը գացած էր հանգստանալու համար, սրտի տագնապ մը ունեցած է եւ Ավինեոնի հիւանդանոցը փոխադրուած : Ըստ բժիշկներուն, տագնապը ծանրակշիռ բնոյթ չունէր եւ Հինգշաբթի կամ Ուրբաթ, համայնավար Կուսակցութեան քարտուղարը պիտի կարենար տուն վերադառնալ : Ժ· Մառշէ սրտի տագնապ մը ունեցած է 1975–ին եւ շատ բնական է որ Կուսակցութեան վերջին համագումարի նիստերէն բաւական յոգնած է : Առաջին ճառը մօտ չորս ժամ տեւած է –ոտքի– եւ փակման օրն ալ ելոյթ մը ունեցած էր :*

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ *16·423 թոն սախպողական օժանդակութիւն ստացած է վերջերս 25 երկիրներէ, յայտարարած է արտաքին Նախարարութեան բանբերը՝ Զուրկին : Այս քանակին մէկ մասը –9947 թոն– ուտեստեղէն է եւ մաս մըն ալ դեղօրայք : Օժանդակութեան մեծագոյն մասը Գերմանիայէն կու գայ :*

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ *կը բարձրանայ Ֆրանսայի մէջ, երրորդ յաջորդական ամիսն ըլլալով : Նոյեմբերին 0,5% յաւելում կրած է եւ աշխատող տարրին 9%–ը կը ներկայացնէ :*

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ *զինուորական ծառայութեան կանչուած 17 հազար երիտասարդներէն 5000–ը չեն պատասխանած, յայտարարած է խորհ· ասպայակոյտը :*

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ *կարգ մը փոփոխութիւններուն առթիւ –գլխաւորաբար* սիրքոնֆլէքսի *հարցը– աղմուկ կը շարունակէ բարձրանալ եւ կրնայ մինչեւ դատարան հասնիլ : Արդարեւ ընդդիմադիրներու կարգին, Պերնար Փիվօ յայտարարած է թէ Տրիւոն խաբած է շատեր յայտարարելով թէ ֆրանսական Կաճառը միաձայնութեամբ համախոհ էր, ինչ որ չի համապատասխաներ ճշմարտութեան, ինչպէս պարզուեցաւ : Բազմաթիւ ակադեմականներ կ'ընդդիմանան (ներառեալ Անրի Թռուայա), կոնքուռն ալ ոտքի ելած է յանձինս նախագահին եւ ընդհ· քարտուղարին : Առարկողներ ալ կան որ հարկ էր նաեւ խորհրդակցիլ ֆրանսախօս երկիրներուն հետ (շուրջ 30) եւ չկիրարկել «մշակութային աշխարհակալութիւն մը» : Գալով Տրիւոնի, կը սպառնայ դատի քաշել Փիվօն, եթէ յամառի իրեն այդպիսի խեղաթիւրումներ վերագրել : Փիվօ յամառեցաւ եւ աւելցուց թէ շատ խնդալիք բան մը կ'ըլլայ նման դատավարութիւն մը :*

ՌԻԺԿՈՎԻ *առողջական վիճակը ծանրացած էր, ըստ Հինգշաբթի օրուան լուրերուն· Նախորդ օրը, Խորհ· Միութեան վարչապետը հիւանդանոց փոխադրուած էր սրտի տագնապի մը հետեւանքով :*

ՀՐԵԱՅ 3 ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐ, *որոնք ցըկեանս բանտարկութեան դատապարտուած էին, ազատ արձակուեցան, ինչ որ բաւական աղմուկ հանեց Իսրայէլ եւ գրաւեալ հողամասերը : Ասոնցմէ մէկը Երուսաղէմի մզկիթի պայթումը ծրագրած էր, որպէսզի անոր տեղը հրէական նոր տաճարը բարձրանայ : Ասոնցմէ ոչ մէկը եօթը տարի իսկ բանտը մնացած է : Ձախ երեսփոխան Եոսի Սարիտ յայտարարած է այս առթիւ ․– «օրէնքը ոչ մէկ իմաստ ունի : Պաղեստինցի մը որ քար մը կը նետէ, եթէ չէ սպաննուած, 20 տարի բանտարկութեան կը դատապարտուի, իսկ հրեայ մարդասպան մը, քանի մը տարիէն, ազատ կ'արձակուի» :*

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

22–րդ հանդիպումը վերջ գտած ըլլալով հաւասար –ոչ ոքի– արդիւնքով, Գասպարով հասաւ անհրաժեշտ 12 կէտերուն (Գարբով՝ 10) որու շնորհիւ կը պահէ համաշխարհային ախոյեանի իր տիտղոսը :

Մրցաշարքը, սակայն, չէ վերջացած, քանի որ անհրաժեշտ են 24 խաղ : Շատ բան չի փոխուիր, բացի բարոյական յաղթանակէ մը Գարբովի, որ կ'ուզէ 12 կէտի հասնիլ :

Միշէլ Նուար, Լիոնի քաղաքապետ – երեսփոխանը մեծ հիացումով հետեւած է այս հանդիպումին :

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 20 / 26)

Հ· Յ· Դ· 100-ԱՄԵԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Օփերային մէջ, Դեկտեմբեր 23–ին տեղի ունեցած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան հարիւրամեակի հանդիսութիւնը· Բացումը կատարած է Հ· Յ· Դ· Հայաստանի Նիկոլ Աղբալեան ուսանողական միութեան ներկայացուցիչը, որուն առաջարկով ներկաները մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգած են Դաշնակցութեան գաղափարներուն, Հայաստանի անկախութեան համար զոհուած բոլոր մարտիկներուն յիշատակը :

Օրուան բանախօսները եղած են Հ·Յ·Դ· Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի քաղաքական դիւանի ներկայացուցիչ Ռուբէն Յովսէփեան եւ «Ազդակ» օրաթերթի խմբագիր Վարանդ Փափազեան : Հանդիսութեան մասնակցած է նաեւ Նիկոլ Աղբալեանի աղջիկը՝ Տորա Աղբալեան :

Գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած են «Տաղարան» համոյթը եւ Սենեկային Թատրոնը :

**

Հ·Օ·Մ·-Ի ԹԱՂԱՄԱՍԸ՝ ԱՐՇԱՒԻՐ ՇԻՐԱԿԵԱՆ

Միացեալ - Նահանգներու Հայ Օգնութեան Միութեան միջոցներով գնուած ու Եւկոսլավիայէն Ախուրեան գիւղ բերուած քառասուն տուները յանձնուած են աղէտեալ բնակչութեան : Կրաշէնք եաք, այս երկրորդ բնակարանամուտն է, զոր աղէտեալներուն կը պարգեւէ Հ·Օ·Մ·–ը :

Երեք սենեակէ բաղկացեալ ճերմակաթոյր անհատական նախաշէն տուներ՝ նրբուղիներով, յարդարուած ու կարգի բերուած փողոցներ : Բնակարանները՝ յարմարաւէտ ու տաք :

Թաղամասի բացման առթիւ Երեւանէն ժամանած են հարիւրաւոր մարդիկ՝ երեսփոխաններ, գրականութեան եւ արուեստի գործիչներ, շինարարներ :

Հ·Օ·Մ·–ի անդամ Անժէլ Մանուկեան իր խօսքին մէջ յայտնած է թէ Կապոյտ Խաչի Երեւանի մէջ բացած գրասենեակէն եաք, նման գրասենեակներ կը բացուին նաեւ Կումայրիի ու Ախուրեանի մէջ :

Ախուրեանի շրջանի գործադիր Կոմիտէի նախագահ, երեսփոխան Մարտին Տօնոյեան իր ելոյթին մէջ յայտնած է որ թաղամասը կը կոչուի Արշաւիր Շիրակեանի անունով : Ելոյթ ունեցած են նաեւ Աղէտեալ գօտիի եւ գաղթականներու յանձնախումբի նախագահ՝ Խաչիկ Սամբուլեան ու նախարարապետի Ա· տեղակալ՝ Գէորգ Վարդանեան :

**

ԻՆՔՆԱՎԱՐ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐ ԱՐՑԱԽԻՆ ՍԱՏԱՐ

Մոսկուայի մէջ, Դեկտեմբեր 16–ին տեղի ունեցած է Խորհրդային Միութեան ինքնավար կազմաւորումներու ընկերակցութեանց համակարգիչ խորհուրդին արտակարգ նստաշրջանը :

Քանի մը ամիս առաջ ստեղծուած ընկերակցութեան այս համաժողովին ներկայ եղած են 6 ինքնավար հանրապետու-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄՇՈՅ ԱՇԽԱՐՀ

ԳԱՒԱՌԻ ԽԱՂԵՐ

Տարօնի գիւղերու, ինչպէս նաեւ Մշոյ գպրոցին եւ այգիներուն մէջ ընկերներուս հետ խաղացած եմ զանազան մանկական խաղեր, զորս կը յիշեմ անհուն կարօտով:

Պահուըտուքի համար երկու կամ աւելի խաղցողներ կը հաւաքուէին իրարու քով, անոնցմէ մէկը ձեռքը տանելով իւրաքանչիւր ընկերոջ կուրծքին, կ'արտասանէ հետեւեալը՝

«Ա՛լեմ, բըլեմ,
«Ջամիչ կ'ըլեմ,
«Ա՛լմա, բուլմա,
«Ժընջիլ, թաւա,
«Քավուն, ճարփուս,
«Զրգտըմ թավուզ:

Ըստղին ձեռքը, որուն վրայ որ կենայ ամէնէն վերջը, անիկայ կը դառնայ «խող», այսինքն՝ ան պէտք է վազէ ու փնտռէ պահուըտողները:

**

Դարձեալ նոյն ձեւով խաղցողներէն մէկը կը սկսի իր ձեռքը տարուբերել իր եւ դիմացի ընկերոջ կուրծքին բռնելով՝

«Էճէ՛, դո՛ւճէ
Տընազ է,
Շա՛մա, մամա,
Կուկուզէ,
Ա՛լ, բի՛բեռ,
Զա՛լ բի՛բեռ,
Մախթան կոճակ,
Թը՛ր, պոպոճա՛կ
Ճան, ճուկ»:

Այս մէկը քրտական խաղաստ մըն է: Դժբախտաբար ամբողջ բառերը չեմ կրնար թարգմանել, քիւրտերէնի անծանօթ ըլլալուս: Զայն սորված եմ մօրմէս Թութակի նման, գիտեմ, միայն որ մայրս Գիւլիզար, կ'ըսէր թէ, ինքն ալ սորված է իրենց քիւրտ պարտիզպանէն, որուն անունը Խաչիկ է եղեր: Այս պարտիզպանը չորս տարեկան թոռնիկ մը ունի եղեր, անունը Փերիշան, զոր իր ծունկերուն վրայ նստեցնելով կը խաղցնէ եղեր. այս մանկական տաղցուածքով, միշտ ալ, ամէնէն վերջը կը հարցնէ եղեր թոռան՝ - «Փերիշան, լաօ՛, դու հըպո՞ւի» - որ թարգմանի՝
«Փերիշան զաւակս, դուն սորվեցա՞ր»:

«Իճո՛ւ, լաթ ու չա՛ք,
«Քուֆթա փա՛ք,
«Զաւար կլանթ,
«Շիրէ միան,
«Տատխէ խուար,
«Տովէ վշար,
«Մընիցշկէ շարժէ կը՛ր
«Տիճ փըլըթի
«Սարէ սապաթան խըպըթի...»:

Վերոյիշեալ խօսքերէն միայն կը հասկնամ թէ, «Տիք Ֆիլըթի», այսինքն՝ «աքաղաղը փախեր է» և «սարէ սապաթան խըպըթի» այսինքն՝ «տաւօտ կանուխ փախեր է»:

Աչկապուկի պարագային խաղացող տըղոցմէն կամ աղջիկներէն մէկը կը կապէր աչքերը եւ կը կենար մէջտեղ շրջապատուած խաղընկերներով: Խաղցողներէն մէկը կը մօտենար աչքերը կապուած ընկերոջ եւ կռնակը դըմփելով, կը գոչէր հարցական. - «Դըմփօ, դըմփօ, քու մամ ի՞նչ է եփի». - աչքերը կապուած ընկերը կը պատասխանէր.- «ճա՛շ». միւսը կրկին կը հարցնէր.- «մէջ ի՞նչ է դրի» - «օսկի մատնիկ» կը պատասխանէր աչքերը կապուածը - «ըտ մատնիկ ո՞ւր է կորի» կը հարցնէր կրկին խաղընկերը.-«չը՛մ գինա՛» կը ձայնէր աչքերը կապուած տղան: Այդ պահուն հարցադրողը ուժգին հարուած մը կուտար աչքերը կապուած ընկերոջ կռնակին զոչելով.

- «Գըտերըմ ու չըմ ի տայ» ու այս բառով կը փախչէր, տեսակ մը հրաւէր՝ զինք բռնելու: Աչքերը կապուած խաղացողը ձեռքերը տարածելով եւ վախկոտ քայլերով կը սկսէր աջ ու ձախ դառնալ ու փնտռել իր կռնակին զարնողը կամ միւս խաղընկերները:

Դժբախտաբար խօսակցութեան մնացեալը չեմ յիշեր, որովհետեւ, աւելի երկայն եւ սրամիտ զրոյց մըն էր այս խաղը, Մշոյ մանուկներու միջեւ:

Հետեւեալ մանկական խաղն ալ տեղի կ'ունենար երկու խումբի բաժնուած խաղընկերներու միջեւ, որոնք դէմ դիմաց շարուած, իրենցմէ մէկը կը ղրկէին դիմացի խումբէն ընկեր մը որսալու կամ պահանջելու իրենց խումբին համար: Եկող սուրհանդակ ընկերը ձեռքերը բերնին դրած կը գոչէր, բերանը բացխըբելով եւ «վո՛ւ, վո՛ւներ» արձակելով - «ավա՛, ավա՛, փաշէն զառ մը կ'ուզէ» եւ այս ըսելով, դիմացի կարգի պետին հաւանութեամբ խաղընկեր մը կը տանէր իր հետ եւ այսպէս, փոխադարձաբար: Հասկնալի է անշուշտ, «Փաշէն զա՛ռ մը կ'ուզէ» ըսել է - «մեր խումբին պետը որս մը կ'ուզէ, անգամ մը կ'ուզէ»:

Այս տոհմիկ խաղերու կողքին, Պոլսէն կամ Կարինէն եկող ուսուցիչները Մշոյ դպրոցներուն խաղացանկին մէջ մտցուցած էին նորաձեւ խաղեր: Այս մէկը, կը խաղցուէր հետեւեալ կերպով: Երկու խումբի բաժնուած, դէմ դիմաց աղջիկներ թեւ թեւի մտած կը դիմաւորէին զիրար երգելով եւ յառաջանալով: Մէկ խումբը կ'երգէր. -

- «Ով խումբեր, ով խումբեր մերին խումբերը» -
- Դիմացի խումբը կը հարցնէր,
- «Ի՞նչ կ'ուզէք դուք, ինչ կ'ուզէք դուք մերին խումբերը»: Միւսը կը պատասխանէր.
- «Մէկ աղուոր մը տեսանք, զանիկա կ'ուզենք»:
- «Այդ աղուորին անունը մեզի յայտնեցէք»:
- «Այդ աղուորին անունը, Օրիորդ Փառանձեմ»:
- «Նազլի է տուզլի է չի կրնար քալել»:
- « Նազլի է նէ, տուզլի է նէ, կառք մը կը ղրկենք»:

Եւ, իբրեւ թէ կառքը կ'երթար դիմացէն իր անուանուած աղջիկը բերելու. մէկ խումբը կը յառաջանար, միւս խումբէն աղջիկ մը կ'առնէր ու ետ - ետ կուգար: Եւ այս անգամ միւս խումբն էր որ կը սկսէր երգել - «ո՛վ խումբեր...» եւ պահանջել ուրիշ աղուոր աղջիկ մը առաջինէն եւ այսպէս, շարունակաբար: Ինչպէս կը տեսնուի բառերէն, այս խաղը աւելի գրական լեզուով կ'արտայայտուէր, մայրաքաղաքէն եկած ըլլալուն պատճառաւ:

Դարձեալ Մշոյ երախաները, պատանիները, նորատի աղջիկները եւ նոյնիսկ չափահասները, ժամանցի համար, իրենց զուարթ պահերուն իրարու հետ կը խօսէին թռչնային լեզուով, որուն կ'ըսէին տեղացիները՝ - «Ծըռձըղու լեզու»:

Հազիւ մէկ - երկու նախադասութիւն մնացած է յիշողութեանս մէջ:

« Ըզա՛ղջզի՛, ըզերկզօ՛, տըզերտըզա՛նք, մըզեր տըզուն» - այսինքն՝ - «աղջի՛, եկուր երթանք մեր տուն»:

« Ըզօրկզի՛, նըզազ տըզուզ, կըզերկզիզ» - այսինքն՝ «ինչո՞ւ նազ ու տուզ կ'ընես» եւայլն:

Այս տողերը արտասանելով ալ կը խաղային կատուներուն կամ շատ փոքրերուն հետ:

«Փիսի՛, փիսի՛, փամպուխի
Ապըրշըմէ սանդուխի
Ես պարոնի տղէն իմ
Թագաւորի փեսէն իմ:

Փիսի՛, փիսի՛, կ'ըսէին կատուներուն, խօսելու համար. իսկ շուներուն պարագային՝ կուչօ՛, կուչօ՛: Մինչ հաւ ու աքլոր կանչելու համար կ'ըսէին՝ ջո՛ւ, ջո՛ւ, ջո՛ւ:

Յաճախ կ'ըսէին մեծերուն.-
«Ինչո՞ւ նազ ու տուզ կ'ընես», եւայլն:

Յաճախ գիւղերու մէջ լուսնակ գիշերով կալերուն մէջ պար բռնած կ'երգէինք: Եթէ նոր լուսինը մահիկի ձեւով տեսնէինք երկնքի երեսին, կը գոչէինք զուարթ:

«Նո՛ր, նո՛ր, կանանչ - կարմիր թագաւոր, ծեր գացիր, մանուկ եկար, մահին թանկութիւն, հացին էժնութիւն, իմ աղբրտոց արեւշատութիւն»:

Չափահասները սակայն, վերոյիշեալ տաղցուածքը արտասանելէ վերջ, կ'ուզէին փորձել ամիսը, այսինքն լա՞ւ թէ գէշ ամիս մը պիտի բոլորէին: Այս պատճառաւ ալ, լուսնի նորը դիտելէ անմիջապէս վերջ, որուն երեսը որ տեսնէին առաջին անգամ, անոր վրայ կը փորձէին այդ ամսըր խէ՞ր, թէ չառ պիտի բերէր իրենց: Յաջորդ նոր լուսնին կ'եզրակացնէին թէ այսինչ մարդուն երեսը խերով ու բարով եկած է իրենց վրայ, եթէ ամիսը լաւ անցած է, առանց ձախորդութեան, այդ պարագային կ'օրհնէին զայն: Ընդհակառակն եթէ ամիսը վատ անցնէր, կ'ըսէին՝ «վո՛ւյ, բարով - խերով չտեսնէի քու երես» կը դժգոհէին ու երբեմն ալ կ'անիծէին անձը:

Յաճախ ալ լուսնի նորը տեսնելէ վերջ, պէտք էր ոսկիի կամ ադամանդի վրայ նայէին, որպէսզի եկող ամիսը յաջողութիւն բերէ իր հետ: Ոսկիի եւ ադամանդի չգոյութեան պարագային՝ կը դոհանային արծաթէ ապարանջանով կամ մատանիի մը օղակով:

Իսկ ամրան տօթերուն, երբ փողոցները կը խաղայինք, կամ առուի ափերուն նըստած կ'ըլլայինք, մրցումի կ'ելլէինք, մանչ - աղջիկ խառն, կը դիտէինք բոցավառ արեգակը: Մեր մանկական աչքերը լայն բացած, կը սեւեռէինք արեւի սկաւառակին. ով որ երկար տեւողութեամբ եւ անդադար, առանց աչքը թարթելու դիտէր արեգակը, անիկա կը շահէր առաջնութիւնը: Շատ անգամ, ես, յիմարս շահած եմ առաջնութիւնը, որովհետեւ այնքան երկար եւ անթարթ աչօք կը դիմադրէի արեգակին, որ կիզիչ ճառագայթները կ'այրէին բիբերս եւ կը սկսէր արտասուքը հոսիլ ակնակապիճներէս...: Ու, ո՛վ անյատակ տխրութիւն, կ'ուրախանայի, լիթոքն կը խնդայի, որ կրցեր եմ դիմանալ երկար...: Երբ այսօր, յիսուն տարի յետոյ կը կարդամ թէ, արեւի ճեշտակի նայիլը կրնայ կուրցնել աչքը: Կը զարմանամ թէ ինչպէս դիմացած են մեր մատղաշ տեսողութիւնները. ոչ ոք կ'ուսուցանէր մեզ, ոչ ոք վտանգը ցոյց կուտար մեզի կամ կ'արգիլէր...:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ՆՈՐ ԳՐՔԵՐ

ՔԱՐԵՐԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԱՄՈՒԷԼ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Քարաշատ Հայաստանում քարի մասին լոյս են տեսել հատուկենտ գրքեր, որոնք, սակայն, բոլորն էլ ուշագրաւ են ու օգտակար: Օրերս այդ հրատարակութիւնների թիւն աւելացաւ եւս մէկով՝ Թադեւոս Թադեւոսեանի «Քարերը եւ քաղաքները» ստուար հատորով: Գրքում արւում են ընդհանուր տեղեկութիւններ քարերի առաջացման, նրանց յատկութիւնների, կիրառութեան ոլորտների, ճարտարապետութեան, քանդակագործութեան եւ ոսկերչութեան մէջ ունեցած դերի մասին:

Նիւթը շարադրելիս հեղինակն ընթերցողին ուղեկցում է աշխարհի հին ու նոր երկիրների, եւ ի հարկէ Հայոց աշխարհի, «քարէ» ճամբաներով:

Բոլոր ժամանակներում քարը բացառիկ նշանակութիւն է ունեցել հայ ժողովրդի կեանքում: Հայոց լեռնաշխարհում առկայ են բնութեան մէջ յայտնի գրեթէ բոլոր քարատեսակները: Հին ժամանակներում քարը հայ մարդու համար դարձել է ջրաղաց, ձիթհան, կամուրջ եւ յարմարաւէտ կացարան: Քարարուեստը Հայաստանում առաւել բարձր զարգացման է հասել յատկապէս Միջնադարում, երբ ստեղծուեցին հայ ճարտարապետութեան բազմաթիւ յուշարձաններ Հայկական ողջ բարձրաւանդակում: Աշխարհի գրեթէ 100 հնագոյն քաղաքներից 24-ը կառուցուել են Հայկական լեռնաշխարհում: Միայն արարատեան դաշտում հայ ժողովուրդը կառուցել է հինգ հնագոյն քաղաքներ, որոնցից Էրեբունին ամենահինն է Խորհրդային Միութիւնում՝ աւելի քան 2770 տարեկան է: Հայկական քարաշէն հնագոյն քաղաքներից ամենաերիտասարդը Էջմիածինն է, որը շուրջ 1880 տարեկան է: Հայկական քարարուեստի նշանաւոր կոթողներից մէկն էլ Էջմիածնի Մայր տաճարն է, որտեղ կեանքը անընդմէջ յարատեւել է 1685 տարի: Հայ ճարտարապետութեան պարծանքը՝ Զուարթնոցը, որ կառուցուել է 7-րդ դարում հանճարեղ ճարտարապետ Յոհանի նախագծով, կանգուն է եղել 300 տարի եւ փլուել է երկրաշարժից, 10-րդ դարում: Նրա աւերակները յետագայում ամբողջ հազար տարի մնացել են հողի տակ եւ պեղուել են միայն 20-րդ դարում: Քարամշակման փայլուն կոթողներ են նաեւ հայ ժողովրդի կառուցած հարիւրամեակներ կանգուն կամուրջները, ինչպէս, օրինակ, Ազատ գետի կամուրջը (16-17-րդ դար), Արփա գետի կամուրջը Աշտարակածոր գիւղի մօտ (17-րդ դար), Սանահինի կամուրջը Դեբեդի վրայ (12-րդ դար), Աշտարակի կամուրջը Քասախ գետի վրայ (1664 թ.), Երեւանի հին կամուրջը Հրազդանի վրայ (1679 թ.), Տաթեւի կամուրջը Որոտանի վրայ (17-րդ դար) եւայլն: Մեր թուարկութեան առաջին դարում բազալտ քարի կատարելագոյն մշակումով է կառուցուած Գառնիի հեթանոսական տաճարը, որի քիւերը զարդարուած են քանդակազարդ - ծաղկան հարուստ պատկերներով: Այս տաճարը իր ճարտարապետական կատարելութեամբ յունական ճարտարապետութեան նշանաւոր նմոյշներին հաւասար օրինակ է,

Բացալտաշէն ճարտարապետութեան մի բացառիկ նմոյշ է Սելիմի քարաւանատունը, որը կառուցուել է 1332 թուականին, Սիւնեաց նահանգի Գեղարքունիք գաւառը Վայոց ձորին կապող ճանապարհին 2410 մեթր բարձրութեան վրայ: Այս սքանչելի քարաւանատունը իր ընդարձակ կամարակապ սրահներով գոյատեւել է 650 տարի եւ այն էլ լեռնային բարձունքում:

Թ. Թադեւոսեանի «Քարերը եւ քաղաքները» գիրքը հարուստ է նաեւ քարի մասին բազում հետաքրքրաշարժ պատմութիւններով, սեւ ու սպիտակ լուսանկարներով, որոնք աւելի գրաւիչ ու աշխոյժ են դարձնում գրքի ընթերցումը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑԻՊ

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Գիւմրիճի «Զօրեան» հիմնարկին հրաւէրով երկու շաբաթ Միացեալ - Նահանգներ եւ Գանատա գտնուած է Գերագոյն Խորհուրդի Լրատուութեան Հարցերու Յանձնախումբի քարտուղար Սամուէլ Շահմուրադեան: Վերադարձին երեւանեան «Արմէնփրէս»ի թղթակցին հետեւեալը պատմած է.-

Հանդիպումները ցոյց տուին որ անկախութեան ուղին բռնած Հայաստանը թէ՛ ոգեւորութիւն եւ թէ մտահոգութիւն կուտայ Սփիւռքահայերուն: Կը նկատուի նաեւ զգօնական մօտեցում. շատեր կը հարցնէին թէ ի՞նչ կարելիութիւններ եւ երաշխիքներ կ'ունենան իրենք, եթէ որոշեն համատեղ կամ սեփական գործ հիմնել Հայաստանի մէջ: Որքան շատ կարգ ու կանոն հաստատուի հոս, որքան շատ փարատին սփիւռքահայութեան մէկ մասին անհիմն կասկածները հայ նոր Պետութեան քաղաքական որոշ գիրքորոշումներուն նկատմամբ, այնքան շատ Սփիւռքը դէպի հայրենիք կը մղէ իր քաղաքական, մտաւոր, տնտեսական կարողութիւնները:

Բովանդակալից էին մեր հանդիպումները Ամերիկայի պաշտօնական եւ գիտական ու հանրային կազմակերպութիւններու հետ: Ուաշինկթընի «Բէնըրն» հիմնարկին մէջ, որ կը զբաղի Խորհրդային Միութեան ու Արեւելեան Եւրոպայի խնդիրներով, իմ զեկուցումէս յետոյ բաւա-

կան սուր բանավէճ ծագեցաւ: Անգամ մըն ալ համոզուեցայ որ գոնէ հիմա եւ մօտ ապագային Միացեալ - Նահանգները չեն ընդառաջեր խորհրդային հանրապետու - թեանց ձգտումներուն եւ կը պաշտպա - նեն Միութեան ամբողջականութիւնը:

Ամերիկայի Արտաքին նախարարութե - նէն՝ Խորհրդային Միութեան ազգերու հարցերով յատուկ խորհրդատու Փօլ Կլոպըլ բսաւ թէ Միութեան տրոհումը անխուսափելի գործընթաց է: «Մենք կը հասկնանք, - ըսաւ ան, - որ շատ բան չենք ըրած Հայաստանի համար, սակայն յարաբերութիւնները չուտով կրնան պաշտօնական դառնալ, Ներկայացուցչու - թիւններ կը փոխանակենք, եւ այն ատեն Ամերիկայի Նախագահն ու Արտաքին Նախարարը կ'ընդունին ձեր ղեկավարը»:

Հանդիպումներ ունեցայ նաեւ մարդկային իրաւանց «Ասոնց Նախապաշարում - ներու» կազմակերպութեան, «Հելսինքիի պաշտպանութեան ամերիկեան խումբ»ին հետ: Դասախօսութիւններ կարդացի Հարվըրտի Համալսարանին եւ Ֆիլատելֆիոյ Արտաքին քաղաքականութեան ուսումնասիրման հիմնարկին մէջ: «Բանաւոր պատմութիւն» գիտական ընկերակ - ցութեան տարեկան ժողովին պատմեցի թէ ինչպէս վկայութիւններ հաւաքեցի Սումգայիթի ողբերգութիւնը վերապրածներէն ու ժողվածու կազմեցի: Ի դէպ, այն վերջերս թարգմանուեցաւ անգլերէնի ու լոյս տեսաւ Նիւ - Եորքի մէջ:

Այսուհանդերձ, բսած է Շահմուրադ - եան, շատ աւելի կարեւոր կը նկատեմ հանդիպումներս Սփիւռքի մեր հայրենակիցներուն հետ: Անոնք յաճախ կը թերագնահատեն իրենց կարելիութիւնները, բայց համոզուած եմ՝ Սփիւռքը հզօր ուժ է, միայն թէ՝ դէչ կազմակերպուած ու տարաձայն ուժ: Այս օրերուն կարելիութիւն ստեղծուած է որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը միաւորէ Սփիւռքը, համախմբէ իր շուրջը:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԴԷՄՔԵՐԸ

1745 Հոկտեմբեր 1ին Բենետիկտոս ԺԴ. պապը վերջակէտը դրաւ այն նամակին զոր պիտի ղրկէր Օկսպուրկի եպիսկոպոսին. այդ նամակը 14 համառօտ գլուխներով կ'ամփոփէր ու կ'եզրակացնէր կարեւոր հարց մը. եպիսկոպոսը հարց տուած էր թէ պէ՞տք էր արդեօք Ս. Հոգիի պատկերը ցրուել, համաձայն՝ մայրապետի մը տեսիլքին: Նախորդ տարին մահացած այդ մայրապետը «տեսած» էր Ս. Հոգին, որպէս՝ շատ գեղեցիկ երիտասարդ մը:

Եպիսկոպոսին հարցումին ժխտական պատասխան տուած էր պապը: Անոր նամակը կարեւոր փաստաթուղթ մըն է որ կը լուսաւորէ հռոմէադաւան եկեղեցւոյ եւ արուեստագէտներու բարդ յարաբերութիւնը: Անիկա կը նկատուի արեւմըտեան սրբազան արուեստի կտակ մը:

Մինչեւ ԺԸ. դար, արուեստի եւ կրօնական պաշտամունքի պատմութիւնները բոլորովին զուգահեռ էին իրարու: Նկարչութիւնը, քանդակագործութիւնը, ճարտարապետութիւնը, նաեւ նոյնիսկ երաժշտութիւնը, գլխաւոր արուեստներն էն, լծուած՝ հռոմէադաւան եկեղեցւոյ ծառայութեան: Իսկ կրտսեր կոչուած արուեստները՝ ինչպէս վիմագրութիւնը, մեծապէս օգնած են քրիստոնէական պատկերին ծաւալելուն:

Եկեղեցին միշտ -յատկապէս կաթողիկէն- թելադրած է այն չափերը որոնք պէտք է յարգուէին նկարներու պատրաստութեան մէջ: Կ'ըսուէր նաեւ թէ ինչ բան կրնար ներկայացուիլ եւ ինչ բան՝ ոչ:

Ծանօթ է որ պատմութեան ընթացքին եկեղեցական նկարներու հարցը շատ անգամ պապերու եւ եպիսկոպոսներու միջեւ պառակտումներու պատճառ կ'ըլլար: Ասոնց կարեւորներէն մէկն էր Ը. դարուն Բիւզանդական Կայսրութեան մէջ ծագած խռովութիւնը:

Կրօնական յեղաշրջումներու ժամանակին ալ սուր հարցեր ծագած են քրիստոնեաներու միջեւ, նկարներու գործածութեան մասին: Լութեր կ'ընդունէր գործածութիւնը, Կալվին խասիւ կը մերժէր, վախնալով կռապաշտութեան մեբաղարձէ մը: Ցուինկլի միջին ճամբայ մը գտած էր. կը թոյլատրէր որ Աստուածաշունչերը նկարազարդուին: Կալվին կ'ըսէր թէ օրինաւոր չէ Աստուծոյ սա կամ նա դիմագիծը վերագրել. տրիկա կը նկատէր ըմբոստացում մը խնկական Աստուծոյ հանդէպ:

1563 Դեկ. 3-ին, Երեսուններու ժողովին փակման օրը հրովարտակ մը կը հրապարակուի Քրիստոսին, Ս. կոյսին եւ սուրբերուն պատկերներուն մասին. Աստուծոյ եւ Ս. Հոգիին մասին խօսք չկար: Եպիսկոպոսները իրենք պիտի որոշէին իրենց իշխանութեան ենթակայ եկեղեցիներուն պարագաները:

Քրիստոնեայ առաջին արուեստը որ գենտափոր գերեզմաններու արուեստն էր, խորհրդանիշներ կը գործածէր, ուր անասուններու կերպարներ կային, ինչպէս՝ թռչուն, ձուկ, գառնուկ. աւելի վերջ յայտնուեցան Քրիստոսի ու Մարիամի կերպարները:

Ժ. դարուն մօտ, կ'երեւին խաչելութեան առաջին նկարները. Քրիստոս, անոնց մէջ հագուած է երկար ու պարզ շապիկ մը, որ հետզհետէ պիտի վերածուի մէջքին վրայ ոլորուած կերպասի կտորի մը (ԺԴ. դար):

Երեւակայութիւնը մեծ տեղ կը գրաւէ աղօթարաններու նկարազարդումին մէջ ու պատերը, առաստաղները կը լեցուին սուրբերու նկարներով որոնք կը պատմեն քրիստոնէական կրօնքը:

Այս հոլովոյթին մէջ որոշիչ հանգրուան մը է Վերածնունդը: Այդ շրջանին է որ պատկերաւոր արտայայտութիւններու գլխաւոր կանոնները կ'որոշուին եւ նաեւ կը յայտնուին Հայր Աստուծոյ պատկերները: Քրիստոնէական արուեստին այս տարրը բացակայած է մինչեւ ԺԳ. դար: ԺԶ. դարէն սկսեալ ան կը ներկայացուի որպէս տարեց Հայր մը որ գրեթէ ծերացած Քրիստոս մըն է, մազերը թափած, երկար կամ կարճ մօրուքով մը, որ յաճախ սպիտակ է. Ան նստած է փոքր ամպի մը վրայ որ երկրին ու երկինքին միջեւ սահմանագիծը կը նշէ:

Կրօնական արուեստի մարզին մէջ ամէն ստեղծագործութիւն գրեթէ կանգ առած է Ֆրանսական Յեղափոխութեան ու ռոմանթիկ շրջանին նախօրեակին, հակառակ անոր որ ոչ մէկ կապ կայ ասոնց միջեւ: ԺԹ. դարը, ընդհակառակն, մեծ արտադրութիւն մը ունի կրօնական արուեստի մարզին մէջ: Երկու գլխաւոր ուղղութիւն կը նկատուի հոս. կան յայտնի արուեստագէտներու ապսպրուած արուեստի գործերը (Էնկրը, Տըլաքրուա, Կապրիէլ Ֆոռէ), ապա՝ աւելի ժողովրդական գործեր:

Ի. դարուն ժողովրդական արուեստի յայտնի ճիւղը՝ չարժանկարը յաճախ աւետարանական նիւթերու վրայ կ'աշխատի, կամ սուրբերու կեանքին մասին ժապաւէններ կը պատրաստուին: Եկեղեցին դիրքը այս մասին, կարելի չէ ըսել թէ չինիչ ու միանշանակ եղած է. ան հագուադէպ պարագաներու մէջ քաջալեր հանդիսացած է, իսկ մեծ մասով գրաքննութեան ենթարկած է գործը: Երբեք ինք նախաձեռնող չէ եղած այս ուղղութեամբ: Ուրիշ մարզերու մէջ քանի մը համարձակ դէմքեր կարեւոր արուեստագէտներու թոյլ տուած են որ որոշ եկեղեցիներու մէջ իրենց տաղանդը ցոյց տան:

Այսօր, երբ այդ տաճարները այցելուներ կ'ընդունին, տրիկա արուեստի գործին վայելքին համար է եւ ոչ թէ անոնց ընդմէջէն աստուածային խօսքը լսելու: Աստուծոյ մօրուքին երկարութիւնը աստուածաբանական հարց մը չէ, այլեւ՝ գեղագիտական տուեալ մը:

Այսօր, արուեստի որոշ գործեր որոնք կոչուած էին սկզբունքով հաւատքի զօրութիւնը չեշտելու, իրե՛նք պաշտումի առարկայ դարձած են, ստեղծելով ժամանակակից հակասութիւններէն մէկը:

Ա. Թ. Թ.

Ֆ·ՊԻՏ

Խորհրդային Համայնավար կուսակցութեան 24-րդ համագումարին թղթիկ մը կը հասցնեն Բրեժնեւի. «ինչո՞ւ երկրին մէջ միսի պակաս կայ»:

Բրեժնեւ կը պատասխանէ.

- Ընկերներ, մենք դէպի համայնավարութիւն կը յառաջանանք եօթը մղոննոց քայլերով: Ամէն տեսակ անասուն չի կրնար մեր ետեւէն հասնիլ:

**

Վարդանիկը դաս կը սորվի. «Աստուած ամենուրեք կ'ապրի, ան լոյս... (?)

ադաւուրին կոտր մը պանիր ղրկեց...»:

- Հայրիկ, Աստուած կա՞յ որ:

- Ցիմարի՛կ, մի՞թէ պանիր կայ: Չէ՞ որ սուտ է...:

**

Խորհրդային Միութեան երեսփոխաններու Գ. համագումարին քովի երեսփոխանը կը հարցնէ Չուկոտկայէն եկողին.

- Ձո՞վ պիտի քննադատես ելոյթիդ ընթացքին:

- Ցարական կառավարութիւնը:

- Ինչո՞ւ:

- Որովհետեւ Ալասքան ծախեց Ամերիկային եւ ոչ թէ Չուկոտկան:

**

Պուշ Աստուծոյ կը հարցնէ թէ Ամերիկայի մէջ ե՞րբ կը վերջանայ գործազրկութիւնը:

- Քսան տարի յետոյ, կ'ըլլայ պատասխանը:

- Ափսոս, տրիկա արդէն իմ օրով ըլլալիք բան չէ, կ'ըսէ Պուշ:

Գորբաչով կը հարցնէ թէ երբ երջանիկ կեանք կը սկսի Ռուսաստանի մէջ:

- Ափսոս, տրիկա իմ օրով ըլլալիք բան չէ, կը պատասխանէ Աստուած:

*

- Ի՞նչ տարբերութիւն կայ քրիստոնեայի ու համայնավարի միջեւ:

- Քրիստոնեան յոյս ունի մահէն ետք դրախտ երթալու, իսկ համայնավարը՝ արդարացնելու:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԽԱՐԲԵՐԴԻ

2 - 3.- Վերին Մէզրէ, 30 տուն, Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ: Սորսորի կամ Սիւրսիւրի, 210 տուն, Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ներսէս Քահանայ Զատուրեան. - Ծնած 1882 Սեպտեմբեր 27-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1907 Ապրիլ 24-ին ձեռնադրուած Մուշեղ Եպիսկոպոս Սերոբեանէ: Վկայակից Իշմէլի Տ. Մարկոս Տէր - Մարկոսեանի: Խարբերդի առաջնորդ Պսակ Վարդապետ կը գրէ իր մասին. «Ազգասէր խոստացող, արժանաւոր, պարկեշտ եւ կարող եկեղեցական մը»:

4.- Եղէգի, 253 տուն (1450 հոգին Լուսաւորչական եւ 160-ը Բողոքական): Ծննդավայր Սահակ Ս. Կաթողիկոսի Տանն Կիլիկիոյ.

Եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Գուրգէն Քահանայ Շալեան. - Ծնած 1871 Սեպտեմբեր 2-ին Խուլը (Խարբերդ), ծննդեամբ Աւետարանական, 18 տարեկանին Լուսաւորչականութեան կը յարի, Մովսէս անունը Վահանի փոխե - լով: Ուսած «Եփրատ» Գոլէճը, 18 տարի ուսուցչութիւն ըրած քաղաքին Ս. Ստեփանոս եւ Շինամուտ թաղերը, նաեւ Մորենիկ գիւղը, որուն ժողովրդեան բաղձանօք՝ 1903 Նոյեմբեր 6-ին ձեռնադրըուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ, քահանայագործած անդ, Քէսրիկ եւ Խուլը, հուսկ ուրեմն Եղէգի՝ որուն Կրօնական Ժողովի անդամ: Քէսրիկ գիւղը տեղի ունեցած սպանութեան մը հետեւանօք՝ դրպարտուելով 9 ամիս բանտարկուած տարապարտուց: Խարբերդի առաջնորդ Պսակ Վարդապետ կը գրէ իր մասին. «Զարգացեալ եւ արժանաւոր քահանայ մը»: Նահատակ:

5.- Քէսրիկ կամ Գաբրիկ (Կայսերիկ), 380 տուն (2.250 հոգին Լուսաւորչական, 15-ը Կաթոլիկ եւ 30-ը Բողոքական), Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սահակ Ա. Քահանայ Տէր - Սահակեան.- Ծնած 1849-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Աստուր, որդի Տ. Զաքարիայի, 1872-ին ուսուցիչ Հապուսի գիւղը, 1875ին հողային հասոյթներու գանձման պաշտօնեայ ի Տարսոն՝ ուր երկու տարի վերջ կրկին ուսուցիչ, 1879-ին ձեռնադրուած Երուսաղէմ՝ Եսայի Պատրիարքէ, 1895-ի ջարդին առ ահի խլամացած եւ ապա ապաշխարութեան ենթարկուելով արձակուած: Նահատակ:

6.- Մորենիկ, 127 տուն (610 հոգին Լուսաւորչական եւ 50-ը Բողոքական), Եկեղեցին Ս. Պարսամ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Հերում Քահանայ Տիրատուրեան. - Ծնած 1888-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Բենիամին, ուսած Մամուրէթ Ազիզ, ուսուցիչ, 1912 Յուլիս 1-ին Տիգրանակերտ ձեռնադրուած Զաւէն Եպիս - կոպոս Տէր - Եղիայեանէ: Նահատակ:

7 - 8.- Ղուրպէթ Մէզրէ, չորս տուն, Եկեղեցին Ս. Կիրակոս, Հողէ, 190 տուն, Եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Վահան Քահանայ Գօլթուգեան. - Ծնած 1852 Մարտ 25-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յովհաննէս, ուսած «Եփրատ» Գոլէճ, 24 տարի ուսուցչութիւն ըրած թէ՛ քաղաք եւ թէ գիւղերը, 1907 Ապրիլ 24-ին ձեռնադրուած Մուշեղ Եպիսկոպոս Սերոբեանէ: Խարբերդի առաջնորդ Պսակ Վարդապետ կը գրէ իր մասին. «Գնահատելի քահանաներու շարքէն»: Նահատակ:

Յովհաննէս Քահանայ Յովհաննէսեան.- Ծնած 1861-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Կարապետ Քէօսէեան, ուսած անդ, 1887-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիշմանեանէ, Գաւառական Ժողովի անդամ: Նահատակ:

9 - 13.- Մուրին կամ Մուրի, 31 տուն, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Շէմսի կամ Շամուշի, 40 տուն, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Արօսիկ, 26 տուն, Եկեղեցին Ս. Գէորգ: Ախոր կամ Ախուր, 25 տուն, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Շըխաճի կամ Շէյխ Հաճի, 72 տուն (490 հոգին Լուսաւորչական եւ 100-ը Բողոքական), Եկեղեցիները Ս. Փրկիչ եւ Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մկրտիչ Քահանայ Պետրոսեան. - Ծնած 1859-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Աստուր, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1906-ին ձեռնադրուած ի Սիս՝ Յովհաննէս Եպիսկոպոս Գաղանճեանէ, կը հովուէր նաեւ Սարը Գամիշ գիւղը: Նահատակ:

(Շար. 156)

ԼԻՈՆ.-

Պր. Ճիպրայիլ Պահատուրեան,

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պահատուրեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Սերժ Պահատուրեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Ֆլորին Տէյիրմէնճեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Միհրանեան,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Պահատուրեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Սիմոն Պաթմազեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Արթին Պաթմազեան,

Տիկին Նուրիճա Հիլպաքեան,

Տէր եւ Տիկին Արա Պաթմազեան,

Տէր եւ Տիկին Կարօ Հալեպլի,

ինչպէս նաեւ Պաթմազեան, Հարբութլըեան, Ուղուրլեան, Փանոսեան, Տը Փութօ, Յարութիւնեան, Պալեան, Գիւլհա, Իսլի ընտանիքները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Պաթմազեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 26-ին, 72 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին

295 Րիւ Պուալօ

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Կիյօթիէռի նոր գերեզմանատունը:

Յաւակցութիւն՝ տոմարով:

LYON. -

Monsieur Djibraïl Bahadourian, son époux,

Monsieur et Madame Arthur Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Armand Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Serge Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Jacques et Florine Deyirmendjian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Michel Mihranian,

Monsieur et Madame Michel Bahadourian et leur fils,

Monsieur et Madame Simon Batmazian et leur fils,

Monsieur et Madame Artin Batmazian,

Madame Nourica Hilbakian,

Monsieur et Madame Ara Batmazian,

Monsieur et Madame Garo Halepli,

Les Familles Batmazian, Harpoutlian, Oughourlian, Panossian, De Poutot, Haroutunian, Balian, Culha, Isli, parents et alliés

ont la douleur de vous faire part du décès de

MADAME AZADOUHI BAHADOURIAN
(Née Batmazian)

leur épouse, mère, grand-mère, sœur, tante, parente et alliée, survenu le 26 décembre 1990 dans sa 72ème année.

Les obsèques auront lieu le samedi 29 décembre à 10 heures en l'église arménienne St. Jacques 295 Rue Boileau, Lyon. L'inhumation aura lieu au nouveau cimetière de la Guillotière.

Condoléances sur régistre.

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Ճիպրայիլ Պահատուրեանի եւ ընտանիքին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, տօն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին: Բարեկենդան Ս. Ծննդեան Պահոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.30:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ
ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 30, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագի ընթացքին կը կատարուի Սարկաւագի ձեռնադրութիւն ձեռամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Սարկաւագ կը ձեռնադրուի ուրարակիր Երուանդ Եանըքքուշ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Կոմիտաս երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8.45-ին:
Պատարագ ժամը՝ 9.45-ին:
Ձեռնադրութիւն ժամը՝ 10.15-ին:

Ի պատիւ ընծայեալին կը կազմակերպուի ընթրիք մը եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

L'ECOLE DES FANS

Ժագ Մարթէնի (Անթէն 2) այս ժողովրդական սիրուած յայտագրին Կիրակի օր, Դեկտեմբեր 30-ին մասնակցող մանուկներու կարգին ընտրուած է 6-ամեայ (Դպրոցասէր վրժ.ի աշակերտուհի) Քլեմանթին Պալալօղլու: Հիւրն է՝ Ֆլօրան Փանեի:

NOEL ARMENIEN

LA CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION DE ST. - JEROME

organise
UN

DINER DANSANT

Samedi 5 Janvier à 21 heures

Dans la Salle VASBOURAGAN
de la Maison de la Culture
12-14, rue St-Bazile, 13001 Marseille

Animation assurée par le Disc-Jockey MARC

Renseignements et réservations :
91.66..08.03 - 91.66.96.39 - 91.66.55.91

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՍԻՆ. - Տէր եւ Տիկին Ղ. Ղազարեան 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Գուրգէն Պօյաճեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա - Քոլոմպ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ Տիկին Անժէլ Թարախէօյի, Օր. Ժաքլին Պալիկեանի եւ Օր. Ռոզէթ Տէր-Գրիգորեանի իրենց հօրեղբօր՝ Նազար Տէր-Գրիգորեանի մահուան առթիւ:

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան պաչտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 2-ին:

(Շար. Ա. էջէն)

թիւններու, 3 ինքնավար մարզերու (*), ընդհանուր առմամբ՝ 43 ազգերու ներկայացուցիչներ, որոնց մեծ մասը ինքնավարութենէ զուրկ են:

Օրակարգին մէջ քննուած են միութենական պայմանագիրը, Ռուսաստանի սահմանադրութեան նախագիծը, Հարաւ-Օսեթական ինքնավար մարզին հարցը, Շարասուներու (հիւսիսային Կովկաս) հարցը եւ ԼՂԻՄ-ի հարցը:

Նստաշրջանը դատապարտած է Հարաւ-Օսեթական ինքնավար մարզը լուծելու մասին վրացական Խորհրդարանին որոշումը, ինչպէս նաեւ բանաձեւ մը որդեգրած է Արցախի վերաբերեալ: Հոն կը դատապարտուի ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչութեան ազգային ազատագրական շարժումը ուժի միջոցով ճնշելու Ազրպէյճանի քաղաքականութիւնը: Ըստ բանաձեւին, Խորհրդային Միութեան երեսփոխաններու չորրորդ համագումարը պէտք է Ազրպէյճանէն պահանջէր ԼՂԻՄ-էն դուրս հանել յատուկ նշանակութեան ոստիկանութեան զինեալ ջոկատները, այնտեղ վերականգնել խորհրդային իշխանութեան մարմինները եւ կարելիութիւն տալ Արցախահայութեան՝ իրագործելու ինքնորոշման իր իրաւունքը:

(*) ԽՄԲ.- Խորհ. Միութեան կազմին մէջ միութենական 15 եւ ինքնավար 20 հանրապետութիւններէն բացի, ազգային բնակչութիւններով կազմաւորուած 8 ինքնավար մարզեր կան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հայաստանի առաջին աէնթէթիք ծածկով աթլէթիզմի մարզադաշտը պատրաստ է: Խորհրդային Միութեան լաւագոյններէն մէկը նկատուող այս մարզադաշտը կառուցանուած է Արտաշատի մէջ: Ան ունի աւելի քան 7500 քառակուսի մեթր տարածք:

Ըստ «Մարզական Հայաստան» թերթի հարցումներուն արդիւնքին Հայաստանի ֆութպոլի այս տարուան լաւագոյն մարզիկը ճանչցուած է «Արարատ»ի բերդապահ Ալեքսանդր Պողչիվալով:

ԱԶԱՏ ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

Յառաջիկայ տարի Պոլսոյ մէջ տեղի ունենալիք աշխարհի ախոյեանութեան նախապատրաստուելու նպատակով տեղի ունեցած խորհրդային պատանեկան մրցաշարքին յաջողութեամբ հանդէս եկած են հայ ըմբիշները: Սուրէն Առաքելեան գրաւած է առաջին տեղը: Երկու մարզիկ երկրորդ մրցանակ շահած են: Ընդամէնը չորս մարզիկ ընդգրկուած է խորհրդային հաւաքականին մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԾԱՆՐՈՐԴՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ուկրանիոյ Լուգանսկ քաղաքին մէջ (մինչեւ վերջերս՝ Վորոշիլովգրադ) տեղի ունեցած «Մրցաշրջան 90»ին կրկին փայլուն հանդէս եկած են հայ ծանրամարտիկները: Առաջին յաղթանակը եկած է 52 քկ. դասակարգին պատկանող Մայիս Մաթեւոսեանէ. անպարտելի էջմիածինցին Խորհրդային Միութեան ախոյեանի ոսկի մետալներուն տիրացած է պոկում (առաջէ) եւ հրում (էփօլէ - ժըթէ) մարզերուն մէջ ու երկամարտի 235 քկր. (105+130) արդիւնքով արժանացած է բաժակին:

Նման յաջողութեան հասած է Երեւանցի 19-ամեայ Եդուարդ Դարբինեան (60 քկ.): Ան եւս հրումի (125 քկ.) եւ պոկումի (157,5 քկ.) մէջ շահած է ախոյեանի երկու մետալները, ու երկամարտի 282,5 քկ. ցուցանիշով գրաւած է առաջին տեղը:

Կումայրեցի Խաչիկ Քափանակցեան (75 քկ.) երկամարտի մէջ 355 քկ. արդիւնքով գրաւած է պատուանդանին առաջին տեղը, իսկ հրումի մէջ (195 քկ.) տիրացած է ոսկի մետալին:

Տարբեր դասակարգերու մէջ չորս այլ հայ մարզիկներ երկրորդ եւ երրորդ տեղեր գրաւած են: Խմբական ընդհանուր հաշիւով Հայաստանի հաւաքականը Ռուսաստանէն ետք երկրորդ մրցանակին արժանացած է: Մրցումներուն չեն կրցած մասնակցիլ անուանի դիւցազուններ՝ Օ. Միրզոյեան, Եու. Սարգսեան, Ի. Միլիտոսեան եւ Եու. Կարապետեան:

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom Prénom Tél. :

Nombre de places :

Participation aux frais : 350 Frs. — ci-joint chèque de Frs. :

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITÉES.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29-30

SAMEDI-DIMANCHE
29-30 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (մակերեւոյթով առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.439
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.439

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԵՐԻՈՅ Խորհրդարանին որոշումը ֆրանսերէնը ջնջելու հետզհետէ եւ արաբերէնը երկրին մենաշնորհեալ լեզուն դարձնելու, բուռն հակազդեցութիւններու պատճառ եղաւ Հինգշաբթի օր: Այդ Ահմետի ընկերվարական ուժերու ճակատն է որ յաջողած էր 500 հազար հոգի փողոց իջեցնել, բողոքելու համար «արաբականացման» դէմ եւ ի պաշտպանութիւն պէրպէր լեզուին եւ մշակոյթին: Ծանօթ է որ Պէրպէրները միշտ պայքարած են արաբականացման դէմ եւ բուռնօրէն կառչած են իրենց աւանդութեանց եւ ազգային ինքնութեան: Ցուցարարները երեք քիլոմեթրի երթ մը կատարած են պաստառներով ուր կը պահանջուէր պէրպէր լեզուին (թամազիղ) ճանաչումը որպէս «ազգ. եւ պաշտօնական լեզու» Ալժերիոյ արաբերէնին հետ հաւասարապէս: Որոշուած հիմնական փոփոխութիւնը բաւական դժուարութիւն պիտի ստեղծէ բնակչութեան մօտ, որու մեծ մասը Ֆրանսախօս է, Ալժերիան աշխարհի երրորդ Ֆրանսախօս երկիրն ըլլալով, Ֆրանսայէն եւ Քէպէքէն ետք: Քուէարկուած օրէնքը կը նախատեսէ որ մինչեւ 2 տարի արաբերէնը ըլլայ միակ լեզուն ատենագրութեանց, պաշտօնական բոլոր թուղթերու, տեղեկագրերու համար: Որեւէ օտար լեզուի գործածութիւնը կ՚արգիլուի ժողովներու եւ համագումարներու, վիճաբանական հանդիպումներու մէջ եւ ընդհանրապէս ամէն տեղ եւ ամէն բանի համար: Ֆրանսա «Ալժերիոյ ներքին հարց մը» կը նկատէ: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ իսլամականութեան յառաջընթացը Ալժերիան ալ վարակած է:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ, ի վերջոյ, պարտադրեց իր թեկնածուն՝ Կենադի Եանայեւ որպէս փոխ-նախագահ: Ինչպէս գրած էինք, առաջին քուէարկութեան 30 ձայն կը պակսէր եւ Գորպաչով կրկին քուէարկութեան դիմեց եւ այս անգամ 1237 ձայն ստացաւ, այսինքն հարկ եղած մեծամասնութենէն 117 ձայն աւելի: Դէմ քուէարկած են 563 երեսփոխան: Շատեր համամիտ չէին այս «ապարաչիկ»ին եւ ոմանք կ՚ըսէին թէ ամօթ է նախագահին համար որ ուրիշ մարդ գտած չըլլայ: Ճիշդ է որ այս Ռուսը «տիպար» կենսագրական մը ունի Կոմսոմոլէն (համայնավար երիտասարդութիւն) սենտիքաները եւ կուսակցութիւնը: Այս փոխ-նախագահը պէտք է գրաւէ ազգամիջեան տագնապներով եւ փոխարինէ Գորպաչովը երբ բացակայի: Միւս կողմէ, համաժողովը փակելէ առաջ իր չորրորդ նստաշրջանը 194 նոր երեսփոխան ընտրեց Գերագոյն Խորհուրդին մէջ: Սահմանադրութիւնը կը նախատեսէ Գերագոյն Խորհուրդի 542 երեսփոխաններէն չորրորդ յիսնեակի մը նորոգումը: 13 երեսփոխաններ, մեծ մասամբ բարենորոգիչ, ինչպէս Ուկրանացի Չերնիակ չյաջողեցան:

ԿԼԻՖԱՆԱՆԸ որ ծանօթ դեղ մըն է ցաւի դէմ, հրապարակէն վերցուեցաւ Պելժիոյ մէջ, իր պատճառած հետեւանքներուն համար: Ֆրանսայի մէջ, առողջապահութեան Նախարարութիւնը նման մտադրութիւն չունի, բայց չի ծածկեր որ զգոյշ պէտք է ըլլալ: Ճիշդ է որ երբեմն ծանրակշիռ հետեւանքներ ունեցած է, մինչեւ մահ (երեք մեռեալ կայ Պելժիա): Երիկամունքի կամ լեարդի տկարութիւններ ունեցողները պէտք չէ գործածեն: ԻՒՔԼԱՖ — Ռուսէլ որ դեղը արտադրող հաստատութիւնն է, զայն հրապարակ հանած է 1965-ին եւ շատ ազդու է ցաւի պարագային (շատ կը գործածուի ամէն տեսակի յօդացաւերու համար) եւ այսօր ալ ընդունելով հանդերձ թէ հետեւանքները կրնան վտանգաւոր ըլլալ, պատասխանատուները կը յայտնեն թէ կը բաւէ հետեւիլ բժիշկին յանձնարարութեանց, ինքնադարմանումի չդիմել եւ անմիջապէս որ անհանդուրժողութեան նշաններ ըլլան (քերուըտուք, մորթի բորբոքում եւլն. եւլն.) հարկ է դադրեցնել: Մնաց որ այլ դեղահատեր ալ կան, որոնք նման բաղադրութիւն մը ունին (Կլաֆէնինը) եւ այդ մասին խօսք չկայ:

ՌԻԺԿՈՎԻ վիճակը միշտ ծանր է, յայտարարած է Գորպաչով: Կ՚ըսուի թէ նախարարապետը սրտի տագնապը ունեցած է բուռն վիճաբանութենէ մը ետք Ելցինի հետ, Հանրապետութիւններու պատասխանատուներու հետ ժողովի մը ընթացքին, Միութեան պիւտճէին շուրջ: Ի դէպ, Ռուսաստան որոշեց 80% համեմատութեամբ ջնջել իր մասնակցութիւնը Միութեան պիւտճէին, ինչ որ ըսել տուած է Գորպաչովի, որ երկիրը քանդումի կ՚առաջնորդուի:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ (Լոթըրի Նասիոնալ) իր մահկանացուն կնքեց Դեկտեմբեր 13-ին, 57 տարեկանին: Ծնած էր 1933 Նոյեմբեր 7-ին եւ մեծ ժողովրդականութիւն գտած սկիզբէն իսկ: Առաջին մեծ պարգեւը չահողը (այն ատենուան 5 միլիոն Ֆր.) Թարասքոնի սափրիչ մըն էր: Այսօր սակայն, Լոթօ եւ Թաքօթաք աւելի յաջողութիւն կ՚արձանագրեն եւ Լոթըրին ալ ժամանակավրէպ դարձած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ
ՌԱՖԱՅԷԼ ԱԹԱՅԵԱՆԻ

«Երեկոյեան Երեւան»ի Դեկտեմբեր 5-ի թիւին մէջ Գրիգոր Ջանիկեանի ստորագրած մահախօսականէն տեղեկացանք թէ մահացած է մանկավարժ, հրապարակագիր Ռաֆայել Աթայեան:

Արցախցի ընտանիքի զաւակ, ծնած էր 1907-ին Նոր Ջուղայ: Նախնական ուսումները հայկական եւ անգլիական վարժարաններու մէջ ստանալէ ետք, Երեւանի համալսարանը յաճախած է: «Կեանքի լաւագոյն տարիները խիստ ռեժիմի բանտերում ու աքսորավայրերում անցկացրած Ռ. Աթայեանը զտնում էր որ ինքը ողջ է մնացել իր սերնդի մասին ճշմարտութիւնը գրելու համար»: Ու գրեց, վաւերագրական հատորներ պատրաստեց իր մտերիմներէն Բակունցի, Ազատ Խանջեանի, Ներսիկ Ստեփանեանի մասին:

Ան բախտը ունեցաւ, ինչպէս կը գրէ Գ. Ջանիկեան, որպէս վկայ ներկայ յանդիմանալու Թիֆլիսի զինուորական ատեանին, ուր 1937-ին զինքը սարսափելի տանջանքներու ենթարկած չեկիստին դատավարութիւնը տեղի կ՚ունենար:

Հայաստանի ու Խորհրդային Գրողներու Միութեան անդամ գրողը միակ անգամ մը դիմում կը ներկայացնէ վարչութեան. կը խնդրէ որ չտօնեն իր ծննդեան ութսունամեակը...:

«Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ»

ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ, ԵՐԵՒԱՆ

(12)

Գեղեցկութիւն սիրելիս,

Անկարելի առաքելութիւն, կը նախաձեռնեմ սակայն, սրտատրոփ, որ անյաջողութիւնը դիմացս պիտի ծառանայ ամէն քայլափոխի, ամէն անկիւնադարձի:

Պէտք է մեր կառքը ճամբայ հանէի դէպի Ալավերտի, ձմեռ է հոս, այս տեղի ցուրտը, զարմանալի անդրադարձով, կ՚արգիլէր որ փոխադրամիջոցի շարժակը գործադրէ բանալիին հրահանգը, պէտք է սակայն շրջանցէի այդ հանգրուանն ալ, ահա կը հասնէր նամակդ, կը պարտադրէր առաջնահերթութիւն, յետս կոչելով այն համոզումս, թէ ներկան ոչինչ կրնայ փոխել անցեալէն:

Հիմա, նստած գրամեքենայիս առջեւ, պարտաւոր եմ հրելու անցեալի ժամանակը դէպի առաջ, հասնելու Հայաստան ներկայութեանս վերջին օրուան, կանգ առնելու ժամը տասին վրայ: Չէ՞ որ ժամադրութիւն ունէի հետդ, ժամադրութիւն՝ *Գեղեցկութեան* հետ, արտասովոր սուրճի մը համար:

Ընդունած էիր առաջարկս, նստած էինք դէմ-դիմաց *Դուին Հիւրանոցի* բացատին յարմարցուած զբօսարանը, նստած էի երկիւղածութեամբ, խօսակցած, մինչեւ որ խնդրած էի հասցէդ: Դուն մերժեցիր, ես տուի իմս, վերջը միայն ըմբռնելու համար մերժումիդ նշանակութիւնը: Ինչպէ՞ս կը ժպրհէի նման յանդգնութեան դիմել, երբ պէտք է գիտնայի, պարտաւոր էի գիտնալ, թէ Գեղեցկութիւնը *գեղեցիկ* կը մնայ նոյնիսկ քուրջի կտորով մը ծածկուած, թէ անոր գերագոյն օծանելիքը *բաղնիքն* է:

Գեղեցկութիւն սիրելիս, մերժած էիր հասցէդ տալ, բայց, հրաշք, խոստացած էիր գրել: Գրե՞լ, իսկ ե՞րբ, մեկնումէս քանի՞ օր ետք: Անմիջապէս դժգոհութիւն մը յայտնուած էր դէմքիդ վրայ: Պիտի գրէիր, բայց պէտք է *ազատ* մնայիր ժամանակի ընտրութեան համար, պէտք չէ *բռնանայի* վրայ:

Բռնանալ վրա՞դ: Բայց, բայց ո՞վ կարողացած է բռնանալ Գեղեցկութեան վրայ՝ մնալ անպատիժ, ո՞վ կարողացած է բռնանալ Գեղեցկութեան վրայ՝ առանց իյնալու բռնագրօսիկութեան մէջ: Ու ահա, տարեվերջի այս օրերուն, կը ստանամ նամակդ, ինքզինքս կը զգամ շոյուած, ինքզինքս կը զգամ ուրախ, ի՞նչ կ՚ըսեմ, ինքզինքս կը զգամ եր՚-ջա՚-նի՚կ: Կը զգամ ինքզինքս առանձնաշնորհեալ ընտրեալ, որովհետեւ նամակիդ մուտքին իսկ կ՚ըսես. «*Ես նամակս երկար ժամանակ չէի սկսում գրել, որովհետեւ համարեա իմ ողջ կեանքի ընթացքում նամակ գրած չկամ*», կը գրես ասիկա, ապա կը խնդրես որ ներողամիտ ըլլամ «սխալների» համար:

Իսկ ի՞նչ սխալների մասին է խօսքը, Գեղեցկութիւն սիրելիս: Ե՞րբ է որ Գեղեցկութիւնը սխալ գործած է, Ան՝ որ էութիւնն իսկ է բոլոր քերթուածներուն, բոլոր համանուագներուն, բոլոր գեղանկարներուն:

Գիտե՞ս, սիրելիս, ամէն երեկոյ երբ փապուղի մտնեմ ու հասնիմ քարափ, հոն, այդ քարափին վրայ կը կտրեմ *ելքի* քարափին պատկանող միջոց մը, կը կտրեմ յետնագային մէջ գոյութիւն ունենալիք միջոցը, այս արարքը կը գտնեմ յատկանշական, առաւել յատկանշական, երբ հիմա կը գրեմ քեզի, շարունակելով կարդալ քեզ:

Նամակիդ մէջ կ՚ըսես, թէ «*Կեանքը ըսկսում է դառնալ անհետաքրքիր*», կ՚ըսես ու կը խօսիս ձանձրոյթի, զզուելի ժամանակներու եւ զզուելի բարքերու մասին: Բայց անկումային այս ի՞նչ վիճակ, Գեղեցկութիւն սիրելիս: Նամակ՝ Գեղեցկութենէ, անոր մէջ ծով դժգոհութիւն, փիլիսոփայութիւն, դժգոհութիւն բոլորէն, մանաւանդ պահու մը, երբ մարդոց մեծագոյն մտահոգութիւնը նոյնինքն Գեղեցկութեան վերարարումը պէտք է ըլլար: Այս ինչպիսի՛ ողբերգութիւն, երբ վար եկած պատուանդանէն՝ Գեղեցկութիւնը կը գանգատի, թէ մարդիկ չեն տար իրեն բաւարարութիւն: Անկումային այս ի՞նչ կացութիւն, երբ Գեղեցկութիւնը պարտաւոր կ՚ըլլայ մխիթարելու ինքզինք, խօսելու ճակատագրի, ապրումներու, տանջանքներու մասին, խօսելու եւ գտնելու սփափական լուծումը՝ համբերել:

Պիտի ուզէի որ սա նամակը գրուէր մագաղաթի վրայ, ըլլար ծաղկագիր, ըլլար թռչնագիր, յառաջդիմութիւնը մեզ փնացուցած է այնքա՛ն, որ պէտք է գոհանամ անմիջական պատասխանով, դարը յատկանշող անապարանքով:

«*Ես Ձեզ չեմ հարցնում ինչպէս էք դուք, քանի որ գիտեմ դուք գրել չէք կարող*»:

Բայց ինչո՞ւ գրել չեմ «կարող», երբ քեզի հասնելու հազարումէկ ճամբայ կը ճանչնամ: Թէեւ հասցէ չկայ նամակիդ մէջ, չկայ պահարանին վրայ, պէտք է գիտնաս որ ամէն տեղ ես դուն, մանաւանդ հո՛ն, ուր տգեղութիւն կայ, իսկ տգեղութի՞ւն՝ կա՛յ աշխարհի ամէն անկիւն:

«*Յանկարծակի յիշեցի, դպրոցում անցնում էինք գրականութեան դասերին, թէ «Գեղեցիկը կը փրկի աշխարհը»*»: Ապահով եմ որ դուն քու մասիդ չէ որ խօսիս, որովհետեւ Գեղեցկութիւնը յաւակնոտ եղած չէ բնաւ:

Այո՛, առանց Գեղեցկութեան չկայ փրկութիւն, իսկ Գեղեցիկը դո՛ւն ես, սիրելիս:

Պիտի խնդրէի որ յետագայ նամակներէդ եւ մտածումէդ ջնջես յուսահատութիւնը, ամրապնդես *Համբերութիւն* կոչուած բերդը, գիտակցիս քեզի տրուած դերին, որովհետեւ ամբողջ ժողովուրդի մը ճակատագիրը քեզի կապուած է, քու մէ՛ջդ են անոր երկրին շքեղ լեռներն ու խորախորհուրդ ձորերը, պէտք է գիտակցիս որ մէջդ է որ կը հանդիպին ժողովուրդիդ անցեալն ու ներկան, քեզմէ է որ կրնայ մեկնիլ ան դէպի լուսաշող ապագան:

Չեմ ուզեր որ յուսահատիս, որովհետեւ քեզի կապուած է ամբողջ Հայրենիքի մը փրկութիւնը:

Կը գրեմ քեզի հրապարակային, այլեւս չկայ հարց հասցէի, կարեւորութիւն չունի մականունը, կարեւոր չէ բնակած փողոցիդ անունը, *անունդ* արդէն կը պարփակէ ամէն բան:

Գեղեցկութիւն սիրելիս, կրնան սակաւաթիւ ըլլալ երկրպագուներդ, փոքրաթիւ՝ քեզ գոհացնողները, անոնք պահ մը նոյնիսկ կրնան շեղիլ իրենց հարազատ ճանապարհէն, բայց անպայմա՛ն *կը վերադառնեն* քեզ, պայմանաւ որ դո՛ւն ալ *վերադառնես* անմատչելիութիւնդ, վերագտնես անձեռնմխելիութիւնդ:

Միայն թէ չյուսալքուիս Դուն:

Նամակիս մուտքին իսկ առաքելութիւնս կոչեցի անկարելի: Ուզեցի մուտքին իսկ կտրել ելքի քարափին միջոցը: Յաջողեցա՞յ: Մինչ այդ՝ «*Շնորհաւոր Նոր Տարի եւ Ս. Ծնունդ*»:

Շուտով կրնանք ճամբայ ելլել դէպի Ալավերտի:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՓԾՐԱՆՔՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա.

Ո՞վ էր, ի՞նչ էր Միքայէլ Նալպանտեանցը (1829 - 1866) - միջազգային ժողովրդավարական յեղափոխութեան (սոցիալիստ - դեմոկրատական) յաղթանակին համար պայքարող, յառաջդիմական ու մարքսիստական իտէալներու դատին գոհուած մտաւորական - յեղափոխակա՞ն, ինչպէս մեզ կը ներկայացնեն արեւելահայ բանասէրները հարիւր տարիէ ի վեր, Ե. Շահազիզէն մինչեւ Ա. Յովհաննիսեան ու Խ. Սարգսեան՝ թէ միայն ու զուտ հայ ազգային ազատագրական դատին համար պայքարող յեղափոխական: Լրագրական հետաքրքրութիւն չէ այս հարցումը այլ բանասիրական խնդիր՝ որ մեր առջին կը դնէ Հայաստանցի գրող Կարէն Սիմոնեան: Պր. Սիմոնեան (ծնած՝ Երեւան, 1936-ին) ծանօթ է որպէս արձակագիր ու թատերագիր (1981-ի «Գրական Տեղեկատու»ն 13 հատոր ինքնագիր ու 12 հատոր թարգմանութիւն կը նշէ իր մատենագիտութեան մէջ) սակայն Հայաստանի վերջին տարիներու դէպքերը զինք նետած են քաղաքականութեան ու բանասիրութեան խառնակոյտ ալիքներուն մէջ: Վերջերս, Տիկին Ն. Մելքոնեանի շնորհիւ մեր ձեռքը անցաւ ձայներիզային արձանագրութիւնը Պր. Սիմոնեանի այս տարուան Օգոստոսին Երեւանի ձայնասփիւռէն կատարած մէկ խօսքին որոշ մաս մը, մանր յապաւումներով՝ կը յանձնենք հանրութեան ուշադրութեան:

«Միքայէլ Նալպանտեանցը ինձ պէտք էր՝ ժամանակակից ճշմարտութիւնը ասելու համար: 79 - 82 թուականների ընթացքում, անոր մասին գրած գիրքս (84-ին լոյս տեսաւ ռուսերէն, որուն հայերէնը ես ինքս կը հրատարակեմ, որովհետեւ հրատարակչութիւն եմ ստեղծում) մինչեւ հիմա Երեւանի մէջ չուզեցին հրատարակել եւ եթէ դուք կարդաք եւ իմանաք ինչպէս էր Նալպանտեանցը ցարդ ներկայացուած եւ թէ իրականում ինչ էր եղել ինքը, կը հասկանաք նաեւ թէ ինչու համար գրականագէտները եւ հրատարակիչները չուզեցին հրատարակել: Գրագէտներ են եղել որ հրատարակչութեանը պանդահարել են որ եթէ հրատարակէք այդ գիրքը՝ ապա մենք ուրիշ կերպ կը խօսենք ձեզ հետ: Նալպանտեանցը մինչեւ հիմա ներկայացուել է որպէս ռուսական յեղափոխութեան մի յաւելուած, յեղափոխական դեմոկրատ, իսկ իրականում՝ այդ մարդը եղել է ազգային ազատամարտիկ, եւ նրա տուած այդ ամբողջ գործողութիւնը ամբողջը ճապէս տուած խնդիրները, ամբողջ կեանքը, պայքարի իմաստը՝ եղել է ազգային ազատագրութիւնը: Այսինքն այն՝ ինչին որ մենք պէտք է հասնէինք: Եւ ճիշդ ասած, ես շատ ուրախ եմ, ինձ թւում էր թէ այս շարժումը, այս մեր ազատագրման բրոցեսը սկսելուց յետոյ՝ այդ գիրքը կարող էր իր արժէքը կորցնել, բայց ես հիմա էլ համոզուած եմ, վստահ եմ որովհետեւ այսօր այդ գիրքը լոյս տեսաւ, ապա դա կը լինի հրաշալի դասագիրք մեր ազգային ազատագրական շարժման համար, սկսած կոնսպիրացիայի միջոցներից ուրեմն վերջացրած այն խնդիրներով որ ունի ազգային ազատագրական շարժումը: Նալպանտեանցը չի եղել յեղափոխական, չի եղել դեմոկրատ ոչ էլ սոցիալիստ եւ Հնչակեան կուսակցութեան այն տեսակէտը որ Նալպանտեանից են գալիս իրենք, եւ ասենք թէ սոցիալ դեմոկրատ հայ յեղափոխական Դաշնակցութիւնը որ նոյնպէս որպէս մարքսիստական, սոցիալիստական գալիս է Նալպանտեանից՝ այդպէս չի: Նալպանտեանցը եղել է պարզապէս ազգային ազատամարտիկ, եղել է պարզապէս, բառի իմաստով պուրժուազիայի պաշտպանը եւ իր Հայրենիքի, ինքնուրոյն միացեալ, անկախ Հայաստանի ապագան տեսել է համաքաղաքապետութեան, այսինքն հանրապետութեան մէջ, եւ տեսել է միայն այն իրականութեանը մէջ որը մենք մինչեւ այսօր ժխտում էինք: Շուկայական, կապիտալիստական, աւելի ճիշդ պուրժուական յարաբերութիւնների մէջ, այսինքն նորմալ, ազատ աշխատանք»: Քաջութիւն, յարատեւութիւն ու քիչ մըն ալ բախտ կը մաղթենք յախուռն մտաւորականին որ մարտահրաւէր կը կարդայ ոչ միայն մտաւորական սերունդի մը, այլ՝ իրական առասպելի մը որ 70 տարուան ընթացքին շինուած մշակութային վերնակառոյցին էն տակուն քարերէն մին է: Եւ անկախօրէն իր թէզին սխալ կամ ճիշդ ըլլալէն՝ բացայայտ է որ միայն ընդհանուր համագործ մը, գրոհ մը զանազան կողմերէ՝ կրնայ համոզել հին սերունդին որ յանուն մտաւորական պարկեշտութեան ու հայ մշակոյթի վերագոյն շահերուն՝ պարտաւոր են վերագնահատել իրենց ամբողջ վաստակը, նոր ճշմարտութիւններու լոյսին տակ: Պր. Սիմոնեան այս յարձակողականին առաջին զինուորներէն է, ըստ երեւոյթին: Մինչ այդ, անհամբեր կը սպասենք Նալպանտեանցի գրքին հայերէն տարբերակին Սփիւռք ժամանումին, որպէս նախակարապետը իրապէս «վերածնուած» Հայաստանի մը իմացական զարթօնքին: Մինչեւ հիմա տոր խօսքը լսած էինք սակայն փաստը չէինք տեսած:

**

«Հայր Պրունօ Ռոմանոյի Յուշերը» - ճերմակ կողքով, 426 էջնոց հատոր մը, լոյս տեսած «Բէյրութ», 1986-ին: Հեղինակը՝ անծանօթ, ինչպէս եւ հրատարակչական տունը: Այսքան միայն: Ինքնագի՞ր, թարգմանութի՞ւն - յայտնի չէ: Լեզուական տուեալները շատ քիչ են - մաքուր արեւմտահայերէն կը գործածուի (միայն բառավերջի «ա» եւ «ո» ձայնաւորներէն ետք մունջ «յ»ն կը պակսի), «Տպագրիչին Խօսքը» մուտքի բաժնին մէջ կը կարդանք՝ «Յուշերը գրուած են մատիտով, մելանով, ինքնահոս գրիչով, տեղ - տեղ կարմիր, կապոյտ գոյներով, գլխոցական տետրակներու վրայ թիւով ինը հատ, վերջին տետրակը կէս մնացած. նաեւ այլ եւ այլ թուղթերու վրայ, երբեմն դեղնած, շատ տեղեր պատառուած, սրբագրուած, լուսանցքներու մէջ յաւելուած, ձեռագիրը՝ անընթեռնլի, լեզուն՝ դժուարահասկնալի: Գրուած են բազմաթիւ լեզուներով, ինչպէս Ֆրանսերէն, իտալերէն, գերմաներէն, նաեւ արաբերէն, թրքերէն, կան յունական եւ լատինական ասացուածքներ...

Ջանացի մէկ լեզուի վերածել, եւ ան եղաւ հայերէնը, որը մայրենի լեզուս ըլլալուն, օրօրոցէն մինչեւ պատանեկութիւն, ուրեմն՝ սրտիս լաւագոյնը կը խօսի»:

Տպագրիչը կը յայտնէ նաեւ թէ Հայր Ռոմանոն ծնած է Զուիցերիա, 1911-ին ու վախճանած է Նափոլի, 1944, Օգոստոս 15-ին, խլիրդէ: Երկրորդ աշխարհամարտի ընթացքին հոգեւոր հովիւ եղած է Ֆրանսական Ազատ Բանակին մէջ, վիրաւորուած Հռոմի առջեւ եւ կանխահաս մահը զգալով, մեզի անծանօթ տպագրիչին յանձնած է իր յուշերուն տրցակը (այս բոլորը անշուշտ կրնայ ամբողջութեամբ սուտ ըլլալ՝ ծածկելու համար ինքնութիւնը բուն հեղինակին որ շատ դիւրաւ կրնայ Պէյրութի Նոր Գրականութիւն շարժումը ըլլալ եւ կամ Փարիզի հայ ուսանողները...): Գիրքը երեք գլխաւոր թէմաներ ունի - կրօնը, սեռը եւ կեանքը: Անշուշտ նոյն բանն են այս երեքը որովհետեւ հեղինակին նպատակն է արտայայտել ամենարուն ու քնարերգական ոճով՝ կեանքի խայտանքը, ապրելու մոլուցքը, բացարձակին ձգտումը ու բարոյական փորձառութիւնը՝ մաքրուած մեղքի, յանցանքի սուտ զգացումներէն որոնք կրօնականներն ու բարոյախօսները աւելցուցած են անոնց վրայ: Սքանչելի ծրագիր՝ որ մարդիկ կը ջանան իրականացնել պատմութեան սկիզբէն ի վեր: Զո՞հը այս ազատութեան, այս անկեղծութեան, վայելքի, հեշտանքի այս խնճոյքին - կեանքի բերումով խաթարուած կերպարանքները աւանդական սրբութիւններուն, (կրօն, սուրբ գիրք, Մարիամ, Յիսուս, Աստուած, Հայր Մեր), բոլոր «թապու»-ները սեռային գործարաններուն եւ արարքներուն որոնք կ'արգիլէին ամբողջ ընտանիք մը հայերէն պատմուած ու կոյս մնացած բառերու մուտք գործելու գրականութենէն ներս, ի վերջոյ ապրելու մեր լեզուին մէջ հարազատօրէն, 20-րդ դարու սեմին: Նոյնիսկ եթէ օտար լեզուէ թարգմանութիւն մըն է այս հատորը՝ հայերէնին որակը, ներքին կրակն ու կիրքը պիտի արդարացնէին մեր կարծիքը թէ՝ նոր, առողջ շունչ մը կը փչէ մեր գրականութեան այժմու հեղձուկ սենեակներուն մէջէն:

Խնայելու համար մարդոց նրբազգացութիւնը (հայ հասարակութեան հարիւրին իննսունը «պոռնկագրութիւն» եւ «սրբապղծութիւն» պիտի կոչէր այս գիրքը), կը ներկայացնենք «ուղղափառ» հատուած մը մեր անծանօթ հեղինակէն:

«Ո՛վ զաւակս, հիմա մտիկ ըրէ զիս:

Գարնան գեղեցիկ օր մը, բնութեան զարթնումին հետ, գերերջանիկ մէկ րոպէին, զգացի քու հիւլէին բաժանումը ինձմէ, մեկնումը ուրիշ անձի մօտ, քու մօր ծոցին ... Ա՜հ, բնութեան յաղթանակը, կատարելութիւնը, ստեղծագործութիւնը, վեհ նպատակը մարդկութեան...

Թանկագին զաւակս, երբ մօրդ հետ երկարած էինք բնութեան խորը, շրթները միացած, ձեռքերը ագուցուած, կուրծքերը միակտուր, մեր սրտերը արագ - արագ կը բաբախէին եւ քու հիւլէն ջերմութիւն ստացած շարժեցաւ, զապանակուած յառաջ ընթացաւ ու պոռթկաց ուրիշ սիրտ մը ստանալու համար, եւ գոյն ունեցար քու անհատականութիւնը:

.

Յուշերս կը գրեմ քեզի համար ալ, կարդա՛, ո՛վ զաւակս: Երբ կը լռացնես, երբ լաւ մը կ'իւրացնես, մէկդի նետէ զանոնք եւ քու կարգին գրէ յուշերդ քու զաւկիդ համար, իմ թոռանս համար, ինչպէս մեր նախահայրերուն իւրաքանչիւրը կերտեց իր կեանքը, իր դարաշրջանը, իր պատմութիւնը»:

ԾՈՎՈՒ ԼՈԳԱՆՔԻՆ ԳԻՒՏԸ

Ամէն բան սկիզբ առաւ առողջական պատճառներէ. ԺԹ. դարու կիսուն երբ բժշկութիւնը շատ մը մարմնական ու նաեւ հոգեկան անհանգստութիւններու որպէս լաւագոյն դարման ծովեզերքի ճամբան ցոյց տալ սկսաւ հիւանդներու, մարդիկ կը կարծէի՞ն արդեօք թէ զբօսանքի նոր ոլորտ մը կը բացուէր ու անոր կապուած ձեռնարկութիւններու ընդարձակ դաշտ մը:

Ֆրանսայի Նորմանտական ափերուն առաջին յաճախորդները Բրիտանացիներ եղան. անոնց երկրէն եկած էր ծովու լողանքի նորաձեւութիւնն ալ: Միջերկրականը շատ հեռու էր անոնց համար: Այդ թուականին Փարիզ - Թռուվիլ միջոցը արագընթաց ինքնաշարժով մը եօթը ժամէն կարելի էր երթալ:

Առաջին Անգլիացիները եկան նախ Տիէփ. պէտք է ըսել որ Տիէփ անդրանիկն է նորմանտական լողափերուն: Երկար չտեւեց սակայն անոր առանձնաշնորհեալ դիրքը. լողանքի սիրահարներուն բազմութիւնը դարձաւ նաեւ դէպի Սէն - Վալերի - ան - Էթրըթա եւ Ֆէքան: Տիէփի որպէս մրցակից կար յատկապէս Թռուվիլը որ ժողովրդականութիւն գտած էր Ա. Տիմայի մէկ գրութեամբ, վիպագիրը 1831-ին միջոց մը հոն բնակած ըլլալով:

Շուտով, ծովու լողանքը բժշկական բուժումի միջոց մը ըլլալով չմնաց միայն. ան դարձաւ ընկերութեան որոշ մէկ խաւին զբօսանքը: Լուի - Ֆիլիփի շրջանին քաղաքագէտ դէմքեր, դատաւորներ, գիտուններ, արուեստագէտներ, ճարտարարուեստի մարդիկ ամառները կը խուժէին նորմանտական ափերը: Այս բազմութեան ստեղծած իրարանցումէն խրտչած աւելի համեստ դասը որ ընդհանրապէս աւելի հետամուտ էր հանդարտութեան սկսաւ փնտռել փոքր անկիւններ աւելի ցած գիներով, որոնք ծանօթ ծովափներու մեծ ծախքը չէին պահանջեր: Ու այսպէսով ծովափեայ կայանները զանազանուեցան ու բազմապատկուեցան:

Երկրորդ Կայսրութեան սկիզբը Պրէալի եւ Բուլէօնի միջեւ տասնեակ մը ծովափներ կային որոնց ամէնէն կարեւորը Տիէփն էր մեծամասնութեամբ անգլիացի եկուորներով, ապա կու գար Թռուվիլը, որուն գլխաւոր յաճախորդները Փարիզի քաղքենի դասակարգէն էին: Նորայայտ ծովափներուն համար արուեստագէտներ քարոզչութեան ընող դերը կատարեցին. Տիմա ու Ալֆոնս Քար ծանօթացուցին Թռուվիլը. իսկ Էթրըթա շատ բան կը պարտի Տըլաքրուային, Լիթին, Շաթօպրիանին:

Շուտով ընդարձակ աւազակոյտներ արժեւորուեցան ու գործածելի ծովափներու վերածուեցան: Երկար ջանքեր պէտք եղան Թռուվիլի որպէս մրցակից ստեղծելու համար Տօվիլը. ան եղաւ նաեւ ձիարշաւներու վայր մը որ 1875 Օգոստոս 15-ին 40 հազար բնակիչ ունեցաւ: Ինչպէս միւս ծովափները, Տօվիլ եւս երկաթուղիով Փարիզի կապուեցաւ. Տիէփ կապուած էր 1848-ին, Ֆէքան՝ 1856-ին, Թռուվիլ-Տօվիլ՝ 1863-ին եւլն.: Դարավերջին երկաթուղիներ կը հաստատուէին որոնք զուգահեռական էին ծովափին ու իրարու կը կապէին փոքր ու մեծ բոլոր ծովափները: 1914-էն առաջ գրեթէ աւարտած էր ծովափնեայ երկաթուղին:

Նափոլէոն Գ.ի իշխանութեան Բ. կիսուն երկաթուղիի ընկերութիւնը յատուկ կարգադրութիւններ կ'ընէր ծովափ այցելողներու համար: Տոմսակներ կը ծախուէին տեւեալ ժամանակի ու որոշ ուղղութեան մը համար, զեղչեալ գինով: Անոնց յաջորդեցին ծովու լոգանքի տոմսակները, որոնք կը գործածուէին ամրան շրջանի շաբաթավերջերուն: 1871էն սպասարկութեան դրուեցան ամուսիններու շոգեկառքերը որոնք գործի մարդոց աւելի կու տային Փարիզէն մեկնելու շաբաթ կէսօրէ ետք, միանալու համար ծովափ մեկնած իրենց ընտանիքներուն ու վերադառնալու Երկուշաբթի կէսօրէն առաջ: Առաջին շրջանին, ծովու լողանքի վայրերուն շոգեկառքերը միայն Ա. եւ Բ. կարգեր ունէին. ժամանակ մը ետք միայն ստեղծուեցաւ Գ. կարգը: 1918-էն ետք նոյնիսկ պատահեցաւ որ ամէնէն ժողովրդական ծովափները մեկնող կառախումբերը Ա. կարգ չունենան:

Ժամանակի ընթացքին, ծովու լողանքին տուած վայելքին քով, ծովափնեայ կայանները այլ զբօսանքներ ալ կը ջանան հայթայթել: Տօվիլ եւ Տիէփի ձիարշաւներու մէջ մասնագիտացած են, սակայն խաղարաններու մէջ այլ խաղեր եւս խանդավառութիւն կը ստեղծեն:

Այս խաղարանները նախ փայտաշէն համեստ անկիւններ էին: Բ. Կայսրութեան շրջանին թաղապետութիւններ ու անհատ ընկերութիւններ ձեռնարկեցին տպաւորիչ շէնքերու կառուցումին, զանազան ոճերով: Այդ շրջանին խաղարանները միմիայն խաղավայրեր չէին, այլեւ՝ աշխարհիկ կեդրոն մը ուր կար ընթերցասրահ, երաժշտասրահ, մարզարան, պարահանդէսի սրահ ու երբեմն նաեւ թատրոն:

Երաժշտահանդէսներն ու պարահանդէսները գրաւիչ էին, սակայն բախտախաղը հետզհետէ աւելի ու աւելի կը գրաւէր ծովու սիրահարները, հակառակ հանրային բարոյականի ջատագովներուն ցասումին: Բախտախաղի մեծագոյն պարգեւը Տօվիլի մէջ 1920-ին 18 միլիոն Ֆր. էր, իսկ 1928-ին՝ 50 միլիոն:

Ծովուն, բախտախաղին կամ մարզական կարելիութիւններուն համար հաւասարապէս, մարդկային հոսքը կանգ չառներ. բնակութեան վայրերը երբեք բաւարար չէին ըլլար, հակառակ անոր որ նորանոր պանդոկներ կը կառուցուէին հետզհետէ: Աւելի ետք, անոնց վրայ կ'աւելնան վարձու կահաւորուած սենեակները տուներու մէջ: Անոնք զանազան գիներով կը խօսին յաճախորդներու բազմազան խումբերու:

Համեմատական այս դիւրութիւններուն քով քաղաքաշինութիւնը հպարտալի շատ բան չունի. հանրային վայրերու լուսաւորութիւնը տկար է, փոխադրամիջոցները անբաւարար, թղթատարական սպասարկութիւնը՝ անկանոն ու հեռաձայնը՝ անգտանելի: Առողջապահական պայմաններն ալ ընդհանրապէս չեն յարգուիր ու Տիէփ, օրինակ, երկար ատեն կը պահէ աղտոտ կայանի մը համբաւը: Սակայն այս բոլորը արգելք չեն ըլլար որ Ֆրանսացի կամ օտար եկուորներ ողողեն ծովեզերեայ գօտին, նոյնիսկ Քոթ տ'Ազիւրի վտանգաւոր մրցակցութեան յայտնութենէն ետք:

Պէտք է ըսել այսուհանդերձ, թէ ծովափնեայ կեանքը ու անոր սիրահարները որոնք խորհրդանիշն են զբօսասէր ընկերութեան մը, կարելի չէ ընդհանրացնել ամբողջ Ֆրանսայի: Այդ զանգուածը կը ներկայացնէ Ֆրանսայի բնակչութեան լուսանցքային մէկ շերտը որ տէր է զբօսանքի համար անհրաժեշտ ժամանակի ու դրամի:

ԲԱՂՀԱՆ

ԳՈՀԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Աշնան վերջին օրերուն, Դեկտեմբեր 18-ին, Պուշ - Տիւ - Ռոն նահանգի Վիթրոլ քաղաքին մէջ իր մահկանացուն կնքեց ազրիլեան սերունդի անդամներէն՝ Գոհար Ղազարեան: Ծնած էր Խարբերդ, 1905-ին:

Ինչպէս իր բոլոր սերնդակիցներն ու բախտակիցները իր կեանքը կը կրէ դըրոշմը հայ ժողովուրդի ահաւոր ողբերգութեան եւ կը խորհրդանշուի պայթականի մը հազարումէկ դժուարութիւններով, զրկանքներով, պայքարներով եւ նուաստացումներով:

Իր ամբողջ ընտանիքը ձգած աքսորի ճամբուն վրայ, որբացած, մոլորած, ապաստան կը գտնէ ամերիկեան առաքելութիւններու որբանոցներուն մէջ եւ թափառումներէ յետոյ 1926-ին կը հասնի եւ կը հաստատուի Մարսէյլի՝ Սէն - Լուպուարձանը: Կը կազմէ ընտանիք: Կը շարունակէ կեանքի դժուար պայքարը, երբեմն անհաւասար, մանաւանդ իր ամուսնոյն՝ Խաչատուր Ղազարեանի անժամանակ մահով: Կը հոգայ իր երեք մանչ զաւակներուն ապրուստը եւ կ'ապահովէ անոնց դաստիարակութիւնը: Կ'ունենայ հայ ընտանիքի մօր մը յոյզերն ու ուրախութիւնները, կ'ունենայ մանաւանդ իր զաւակներուն ընդմէջէն սիրոյ, գուրգուրանքի, հաւատարմութեան, երախտագիտութեան եւ ընկերային բարձրացումի արդար գոհունակութիւնները:

Պարզ, համեստ, խոնարհ, նկարագրով՝ ազնիւ, համակերպող եւ միշտ լաւատեսութեամբ՝ դիւրահաղորդ եւ կատակասէր. խառնուածքով՝ քաջ եւ տոկուն, Գոհար Ղազարեան լիմաստաւորեց նաեւ իր հայ կնոջ ազգային եւ քաղաքացիական կեանքը, ծառայած ըլլալով իր ժողովուրդին, իր համեստ մասնակցութիւնը բերած ըլլալով հասարակական կեանքին Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի շարքերէն ներս, որպէս անդամուհի Սէն - Լուի մասնաճիւղին: Ան հոգեպէս միշտ կապուած մնաց այս շրջանին ուր անցուցած էր իր կեանքի ամէնէն լեցուն եւ զալար տարիները:

Գոհար Ղազարեանի համար Հայրենիքը, հայ հողը եղաւ միշտ տեսական ապրում մը եւ հայ գիրն ու մշակոյթը Խոբան պաշտամունքի: Դպրոց չէր տեսած: Այբուբէնը սորված, գրած ու գծած էր անապատներու աւազին վրայ, բայց ընթերցասէր էր: Հայ թերթը, «Յառաջ»ը եղաւ իր առօրեայ ազգային, մշակութային, ընկերային սնունդը եւ հայ գիրքը եւս ընկերացաւ իրեն:

Գոհար Ղազարեաններու սերունդի մեկնումով մեր ոտքերուն տակէն ափ մը հայրենի հող է որ կը սահի, մեր հոգիներէն ներս հայկականութեան շունչ մըն է որ կը ցամքի: Այս անփոխարինելի սերունդն է որ մեզի փոխանցեց կամքը՝ պայքարելու, ոգին՝ նուիրուելու եւ ծառայելու, հաւատքը՝ տոկալու եւ ջահը շարունակելու համար ընթացքը մեր պատմութեան:

Գոհար Ղազարեանի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 20-ին, Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ Մեսրոպ Եկեղեցին: Թաղման կարգին նախագահեց՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան իր շուրջը ունենալով Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝ Գարեգին Վարդապետ Պէքճեան, Եղիշէ Աւագ Խաչակիր Քահանայ Փանոսեան, Շահան Աւագ Խաչակիր Քահանայ Տէտէեան եւ Գրիգորիս Քահանայ Քէշիշեան; Դամբանականներ խօսեցան՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան որ գծեց Գոհար Ղազարեանի կեանքի ճանապարհը, եւ Կարօ Յովսէփեան որ վեր առաւ ննջեցեալին արժանիքները եւ շեշտեց ազրիլեան սերունդի ճակատագիրը, տեղը մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ եւ փոխանցած աւանդները: Մարմինը ամփոփուեցաւ Վիթրոլի գերեզմանատունը, ընտանեկան դամբարանին մէջ:

КАРО ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԸ

Լիոնի եկեղեցին, ի յիշատակ իր գլխաւոր բարերարին, կը կրէ Սուրբ Յակոբ անունը: Ամէն տարի հանդիսաւորապէս կը տօնուի Ս. Յակոբը, մասնակցութեամբ անոնց որոնք Լիոնէն կամ շրջակայքէն, կանոնաւորապէս կը յաճախեն եկեղեցի, կը մշակեն, կամ կը ջանան պահպանել, իրենց հայութիւնը:

Այս անգամ ալ, Կիրակի Դեկտեմբեր 16-ին, լեցուն էր տաճարը: Այսինքն՝ ներկայ էին երկու հարիւր, թերեւս երկու հարիւր յիսուն հոգի: Առաւօտն:

Պատարագիչն էր Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, որուն քարոզը, հայաշունչ եւ հոգեւոր, շեշտը կը դնէր հաւատքին եւ աղօթքին անհրաժեշտութեան վրայ, ամէնօրեայ կեանքի մէջ եւ նաեւ ազգային գոյութեան առընչութեամբ: «Քրիստոնէութիւնը շապիկ մը չէ զոր կը հագնինք տօնական օրերուն, յետոյ մէկդի դնելու համար» ըսաւ քարոզիչ հայրը: Ամփոփենք՝ հաւատքը պէտք է ըլլայ յարատեւ, պէտք է «գործի դնել» հաւատքը կեանքի մէջ իւրաքանչիւր քայլին:

Կատարուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն, ի յիշատակ, գաղթականութեան սկիզբէն ի վեր, Լիոնի եկեղեցւոյ ծառայած հոգեւորականներու կամ պարզ ազգայիններու: Նաեւ աղօթք Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ եւ յարակից դպրոցին անխոնջ օժանդակողներուն համար: Յիշուեցան գլխաւորաբար Ճիպրայէլ Պահատուրեան եւ Մարգար Մարգարեան ընտանիքները, յաճախ պատրաստ օգնելու նիւթապէս:

Տպաւորիչ էր մատաղօրհնութիւնը: Ծանրաբեռնուած սեղաններու առջեւ, զգեստաւորուած չորս հոգեւորականներ, սարկաւագներ, դպիրներ եւ քանի մը երախաներ՝ ոմանք արդէն վարժ մասնակցելու արարողութեան: Թերեւս անոնց մէջէն է որ, քանի մը տարիէն, Կոմիտաս երգչախումբը զոր կը ղեկավարէ միշտ, ձեռնհասութեամբ եւ մեծ համեստութեամբ, Յովհաննէս Պէրպէրեան, պիտի գտնէ նոր ուժեր:

Երբ ամէն արարողութիւն վերջ գտաւ տաճարին մէջ — եւ վերջ գտան նաեւ բարեկամական խօսակցութիւնները — ժողովուրդին մէկ կարեւոր մասը անցաւ քովի սրահը՝ ուր Կապոյտ Խաչի, Կարմիր Խաչի եւ Տիկնանց Միութեան անդամուհիները պատրաստած էին հիւրընկալ սեղաններ՝ զարդարուած ծաղիկներով:

Ճաշին բացումէն առաջ, իրականացաւ բան մը, որուն կը սպասուէր ամէնէ մը ի վեր: Պետրոս Գասպաքճեանի տրուեցաւ «Ս. Ներսէս Շնորհալի» շքանշանը, պատշաճ կոնդակով մը՝ ղրկուած Ամենայն Հայոց Հայրապետին կողմէ: Արժանի գնահատանք մը, ինչպէս որ նշեց Նորվան Եպիսկ., արարողութեան ընթացքին: Թերեւս ոչ մէկ աշխարհական այնքան յարատեւօրէն իր օժանդակութիւնը բերած է Հայ Առաքելական Եկեղեցիին — Տէսին, Վալանս կամ Լիոն — որքան Պ. Գասպաքճեան: Ծափահարուեցաւ: Ան ի շնորհակալութիւն, կարդաց երկար գրութիւն մը՝ ուր կ'ընդգծէր նաեւ եկեղեցւոյ շուրջ բոլորուած անձերու եւ միութիւններու կատարած արդիւնաւէտ աշխատանքը:

Ճաշը անցաւ հաճելի մթնոլորտի մը մէջ շնորհիւ ժպտերես տիկիններու եւ օրիորդներու աշխոյժ ծառայութեան եւ նաեւ հանդիսավար Օննիկ Ասլանեանի ջանքերուն, պահելու համար սեղանակիցները միշտ արթուն ու ուշադիր: Հանդիսավարը ծանօթացուց ներկաներուն մեր դասական գրողներու բանաստեղծութիւններէն ոմանք: Յաջողեցաւ իր դերին մէջ:

Իրենց երգերով մասնաւորապէս ծափահարուեցան Տիկին Տէյիրմէնճեան եւ Հայաստանէն հիւր Պարգեւ Ա. Քհնյ. Ցարութիւնեան ու նաեւ անշուշտ Կոմիտաս երգչախումբը՝ իր երկու մեներգչուհիներով՝ Այտա Ատամեան եւ Ռեմա Գույումեան, որոնց զոյգերգը ունկնդրուեցաւ խոր լռութեան մէջ, ինչ որ սովորական բան չէ մեր հաւաքոյթներուն ընթացքին:

Մեծ հաճոյք պատճառեց Լիւք Լոթրէյի ելոյթը: Փողով նուագեց «Կռունկը»: Այս ֆրանսացի երիտասարդը հայ երաժշտութեան մօտեցած է Տիկին Տէյիրմէնճեանի դրդումով:

Խօսք առին Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեան, հովիւ Շարվիէօ — Փոն տը Շէրիւյի համայնքին եւ Լիոնէն՝ Իսահակ Քհնյ. Հէքիմեան: Երկուքն ալ ծանրացան հայապահպանման անհրաժեշտութեան վըրայ եւ սոր ազդակ՝ հայ դպրոցի: Այս առթիւ, իրաւացիօրէն, նշուեցան Նորվան Եպիսկ.ի ջանքերը վառ պահելու համար Փափազեան ամէնօրեայ դպրոցը, որ այս տարեշրջանին ունի աւելի քան քառասուն աշակերտ, մինչ սկսած էր տասնեակով մը: Բանախօսները կոչ ըրին նիւթական օժանդակութեան: Անհրաժեշտ:

Ազգային Միութեան նախագահ Ռիշար Կազարեան շնորհակալութիւն յայտնեց երեք կանացի միութիւններուն իրենց ըսպասարկութեան համար եւ ներկաներուն՝ որոնց մէջ նշեց, մասնաւորապէս, Կրընոպլի հայ համայնքին եռանդուն ծառայողներէն Ժ. Արապեան եւ Ռ. Անտոնեան, որոնք եկած էին ընտանեօք. նշեց ներկայութիւնը Շարլ Սինանեանի, որ նախագահն է Ֆրանսայի կառքի կայաններու արհեստակցական Միութեան եւ իր կնոջ: Պատուոյ սեղանին կը մասնակցէին նաեւ ընտանեօք Սեպուհ Սարեան, Մարգար Մարգարեան, Ռոպէր Տօնիկեան, նախագահ Ֆրանսահայ Բժիշկներու Միութեան եւ կինը, նախագահուհի Բարեգործականի մասնաճիւղին: Ներկայ էր նաեւ Գեղամ Կանանեան՝ նոր նախագահ Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան: Պ. Կանանեան պիտի ջանայ աշխուժացնել համայնքը, կազմակերպելով քանի մը մշակութային հաւաքոյթներ:

Վիճակահանութիւն մը եւ ամէնօրեայ դպրոցին ի նպաստ հանգանակութիւն մը մաս կը կազմէին ճաշին: Անցան յաջող: Թերեւս ոչ այնքան՝ որքան կը փափաքէին կազմակերպողները:

Յերեկոյթը փակեց Նորվան Եպիսկ. կոչ ընելով միութեան, հաստատ հաւատքի եւ յարատեւ ջանքերու՝ հայերէն լեզուի պահպանման համար, բոլորուելով եկեղեցւոյ շուրջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԽԱՐԲԵՐԴԻ

14.- Գօճագ Ալմազ, 22 տուն, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մատթէոս Քահանայ Մանուկեան. - Ծնած 1856-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Պօղոս, ուսած անդ, 1887-ին ձեռնադրուած ի Տիգրանակերտ՝ Աբրահամ Եպիսկոպոս Դերձակեանէ: Ազգաւոր վիճակին բերմամբ հողագործութիւն ալ կ'ընէր: Նահատակ:

15.- Սարը Գամիշ, 58 տուն, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Գիւղին ժողովուրդը կը հովուէր Շըխաճիի Տ. Մկրտիչ:

16 - 20.- Խըրաճ, 10 տուն, Եկեղեցին Ս. Գէորգ: Մուզուր Օղլու, 40 տուն, Եկեղեցին Ս. Մինաս: Էլէմիշ կամ Ալամիշիկ, 13 տուն, Եկեղեցին Ս. Գէորգ: Վերին Խոխ եւ Վարի Խոխ, 45 տուն, առաջնոյն եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Քրիստափոր Քահանայ Մանուկեան. - Ծնած 1848-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Պօղոս, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1903-ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ: Նահատակ:

21.- Կարմրի (համանուն գիւղ Երզնկա եւ Զմշկածագ ալ ունին), 85 տուն (240 հոգին Լուսաւորչական եւ 180-ը Բողոքական), Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Աստուածատուր Քահանայ Տէր - Յուսիկեան. - Ծնած 1858-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն (Իսահակ), քահանայորդի, ուսած Պուրսուր (Գօնիա), ուսուցիչ, 1899-ին ձեռնադրուած յենգեսիա՝ Խորէն Եպիսկոպոսէ, անդամ Գաւառական եւ Կրօնական Ժողովոյ: Խարբերդի առաջնորդ Պօղ Վարդապետ կը գրէ իր մասին «Արժանաւոր եւ յարգելի քահանայ մը»: Նահատակ:

Պատ. Յովհաննէս Ղազարոսեան կը պատմէ մեզ թէ Տէր Աստուածատուր մտերիմ ըլլալով Պօղ Վարդապետի՝ յաչս կառավարութեան կասկածելի նկատուած էր: Կը կանչեն զինք եւ կը ստիպեն որ ցոյց տայ այն տեղը՝ ուր խոյլուցիք եւ կարմիրցիք իրենց զէնքերն էին պահած. կ'ուրանայ: Աներեւակայելի չարչարանք, ապա երբ թէ ցոյց պիտի տար զէնքերուն թագստոցը՝ ճամբան հորի մը մէջ կը նետուի. չարագործները կ'ազատեն, կըրկին չարչարանք, պայտում ոտից եւ հոն մահ:

22.- Շնթիլ կամ Շէն Թիլ, 45 տուն, Եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մամբրէ Քահանայ Գասպարեան. - Ծնած 1868-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Կիրակոս, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1890-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիշմանեանէ, անդամ Մամուրէթ Ազիզի Դատաստանական եւ Կրօնական Ժողովոյ, 1894-ին մատնութեան մը հետեւանօք 14 ամիս բանտարկեալ ի Մամուրէթ Ազիզ: Նահատակ:

23.- Փարչանջ կամ Բէոչէնճ, 180 տուն (470 հոգին Լուսաւորչական, 160-ը Բողոքական եւ 50-ը Կաթոլիկ), եկեղեցին Ս. Փրկիչ՝ որուն ազդաւոր ու այրիացեալ երէցն էր

Բառնաբաս Քահանայ Գասպարեան.- Ծնած 1875 Օգոստոս 18-ին Շնթիլ, աշխարհական անուամբ Ասատուր, ուսած Մամուրէթ Ազիզի Կեդրոնական վարժարանը, ուսուցիչ, 1906 տարւոյ Գիւտ Խաչին ձեռնադրուած Կեսարիա՝ Տրդատ Եպիսկոպոս Պալեանէ ծննդավայրին եկեղեցւոյն վրայ, ուրկէ հոն փոխադրուած: Նահատակ:

Գիւղին Կաթոլիկ Հայոց հովիւն էր

Հ. Պօղոս Գազանճեան. - Ծնած 1879-ին Արաբկիր, ուսած Խարբերդ եւ ձեռնադրըւած 1907-ին: Քահանայ: Նահատակ:

24.- Վարդաթիլ, 70 տուն, Եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Անտոն Քահանայ Պաղտասարեան.- Ծընած է 1860-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն (Տէրտէրեան), ուսած անդ, 1898-ին ձեռնադրուած յենգեսիա Խորէն Եպիսկոպոս Մխիթարեանէ: Խարբերդի առաջնորդ Պօղ Վարդապետ կը գրէ իր մասին. «Հրեշտակի պէս քահանայ մը»: Նահատակ:

25 - 26.- Թլանցիկ, հինգ տուն, Եկեղեցին Ս. Սարգիս: Գայլու կամ Քէյլի, 27 տուն, Եկեղեցին Ս. Կիրակոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Բենիկ Քահանայ Վարժապետեան. - Ծընած 1882-ին Փարչանջ, աշխարհական անուամբ Գարեգին, ուսած անդ եւ «Եփրատ» Գոլէճ, 12 տարի երաժիշտ - ուսուցչի պաշտօն վարած ի գիւղօրէս Խարբերդի, 1911 Յուլիս 25-ին ձեռնադրուած ի Մէգրէ Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ: Ապէտի տարին քաղաք փոխադրուած էր, երբ առժամեայ հովիւ Ս. Յակոբայ: Նահատակ:

27 - 28.- Գեղվանք (համանուն գիւղ՝ Վերին Բասեն ալ ունի), 26 տուն, Եկեղեցին Ս. Նշան: Երդմնիկ, 70 տուն, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յակոբ Քահանայ Նաճարեան. - Ծնած 1868 Ապրիլ 7-ին Ջերմուկ (Տիգրանակերտ), աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1899 Մայիս 30-ին ձեռնադրուած Խորէն Եպիսկոպոս Մխիթարեանէ, քահանայագործած անդ, Ջնգուշ, Արղնի Մատէն եւ հուսկ ուրեմն Երդմնիկ: Խարբերդի առաջնորդ Պօղ Վարդապետ կը գրէ իր մասին. «Խելօքիկ եւ պարկեշտ եկեղեցական մը»: Նահատակ:

(Շար. 157)

ԼԻՈՆ.-

Պր. Ճիպրայէլ Պահատուրեան,
Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պահատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Պահատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Ֆլորին Տէյիրմէնճեան եւ զաւակները,
Տիկին Նուրիձա Հիլպաքեան,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Միհրանեան,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Պահատուրեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Սիմոն Պաթմազեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Արթին Պաթմազեան,
Տէր եւ Տիկին Արա Պաթմազեան,
Տէր եւ Տիկին Կարօ Հալեպլի,
ինչպէս նաեւ Պաթմազեան, Հարփութլեան, Ուղուրլեան, Փանոսեան, Տը Փութօ, Յարութիւնեան, Պալեան, Գիւլհա, Իշլի ընտանիքները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Պաթմազեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 26-ին, 72 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին
295 Ռիւ Պուալօ
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Կիյօթիէռի նոր գերեզմանատունը:

Ցաւակցութիւն՝ տոմարով:

LYON. -

Monsieur Djibraïl Bahadourian, son époux,
Monsieur et Madame Arthur Bahadourian et leurs enfants,
Monsieur et Madame Armand Bahadourian et leurs enfants,
Monsieur et Madame Serge Bahadourian et leurs enfants,
Monsieur et Madame Jacques et Florine Deyirmendjian et leurs enfants,
Madame Nourica Hilbakian,
Monsieur et Madame Michel Mihranian,
Monsieur et Madame Michel Bahadourian et leur fils,
Monsieur et Madame Simon Batmazian et leur fils,
Monsieur et Madame Artin Batmazian,
Monsieur et Madame Ara Batmazian,
Monsieur et Madame Garo Halepli,
Les Familles Batmazian, Harpoutlian, Oughourlian, Panossian, De Poutot, Haroutunian, Balian, Culha, Isli, parents et alliés

ont la douleur de vous faire part du décès de

MADAME AZADOUHI BAHADOURIAN
(*Née Batmazian*)

leur épouse, mère, grand-mère, sœur, tante, parente et alliée, survenu le 26 décembre 1990 dans sa 72ème année.

Les obsèques auront lieu le samedi 29 décembre à 10 heures en l'église arménienne St. Jacques 295 Rue Boileau, Lyon. L'inhumation aura lieu au nouveau cimetière de la Guillotière.

Condoléances sur régistre.

Տիկին Թագուհի Թօփալեան (քոյրը)
Պր. Կարապետ Թօփալեան,
Տէր եւ Տիկին աղջիկները՝ Ժան-Փիէր եւ Նելլի Մեռլէն եւ զաւակները՝ Ֆիլիփ եւ Պարպարա,
Թօփալեան ընտանիքը

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, աներձագին, մօրեղբօր՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՄԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 25-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի մտերիմ շրջանակի մէջ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ.- Տիկին Շաքէ Այանեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն մահուան Ա. տարելիցին ի յիշատակ:

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տիկին Ալիս Պիւլպիւլեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ Մկրտիչի եւ ծնողաց Արմաւենի եւ Սահակ Յարութիւնեանի:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Տիկին Սոնա Փանոսեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փանոսեանի:

⁂

Ինչպէս ամէն Ամանոր Տիկին Ազատնի Սիմոնի մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր մօր՝ Տիկին Տօնիկ Ղամպարեանի:

AIDE ALIMENTAIRE D'URGENCE A L'ARMENIE

COMMUNIQUE

A l'issue d'une réunion de l'ensemble des associations humanitaires et des Eglises arméniennes, tenue le 21 décembre dernier, une commission provisoire pour l'aide alimentaire à l'Arménie a été créée, représentée par la *Croix Bleue des Arméniens de France*, *Aznavour pour l'Arménie*, *l'UMAF* et *SOS Arménie*.

Lors de sa première réunion de travail tenue ce jour, cette commission a adressé le telex suivant à Monsieur *Vasken MANOUKIAN*, Président du Conseil des Ministres à Erevan :

" Monsieur le Président,

A l'initiative de ses associations humanitaires, la communauté arménienne de France envisage une aide alimentaire à l'Arménie.

Nous vous prions de nous communiquer dans les plus brefs délais une liste des aliments de base essentiels nécessaires pour nous permettre de cibler notre action et d'en organiser l'expédition.

Respectueusement,

La Commission
d'Aide Alimentaire "

Dès réception de la réponse, la Commission sera en mesure de définir la priorité de son action.

La somme de 450.000 F. est d'ores et déjà mise à disposition pour la réalisation de cette aide alimentaire par les associations présentes à la réunion.

Pour participer à cette action, il vous est possible d'adresser vos dons dès ce jour, aux adresses suivantes :

— CBAF Conseil d'Administration : 17, rue Bleue, 75009 Paris
— SOS Arménie : 15, rue Jean Goujon, 75008 Paris
— Aznavour pour l'Arménie : 76/78, Champs - Elysées, 75008 Paris

en libellant vos chèques à : "(nom de l'association de votre choix) — AIDE ALIMENTAIRE".

COMMISSION
D'AIDE ALIMENTAIRE

Paris, le 27 Décembre 1990

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Յունուար 1, Կաղանդ տարեմուտ, Գ. օր Ծննդեան պահոց:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. - Օր. Մ. Ղազարեան 300 Ֆր.:

⁂

ՓԱՐԻԶ. - Տէր եւ Տիկին Խ. Պզտիկեան 200 Ֆր.:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱՇՈՅՆ ԵՐՇԻԿ
— PASTERMAS - SOUDJOUKS —
SALAISONS
AGOP
11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

ՏՕՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ
ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԻՐԱՐՈՒ ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԵՐ
SARKIS BOGHOSSIAN
Iconographie Arménienne
Catalogue de reproductions en noir et en couleurs de 720 pièces de sa collection
CARTES, VUES, COSTUMES, SCENES D'HISTOIRE
Գին՝ 1.350 Ֆր.
«Pas moins de sept cent vingt objets d'art, photos, peintures, gravures en noir et blanc ou en couleurs, en majorité inédits, reproduits et classés par origine géographique, font de cet ouvrage d'arménologie, unique en son genre, le monument iconographique et historique de la civilisation arménienne du quinzième au vingtième siècle, que l'on n'espérait plus après plusieurs projets abandonnés».
Peroncel - Hugoz, "LE MONDE", 27/02/88.

Récital de Poésie Arménienne
DU Ve SIECLE JUSQU'A 1900
118 titres — 4 cassettes de 90 mn. durée 6 heures
ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
ԱՍՄՈՒՆՔ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ
Գրաբարեան էջեր – Միջնադարեան գանձեր – Ժողովրդական բանահիւսութիւն
Տասնեւիններորդ դար – 1990-ի շուրջ
Գին՝ 300 Ֆր.
Կը վաճառուին
Librairie SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-Le-Prince
Paris 6e — Tél. : 43 - 26 - 88 - 65
Librairie PALOUYAN
9, Rue de Trévise
Paris 9e — Tél. : 45 - 23 - 24 - 97

NOEL ARMENIEN
LA CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION DE ST. - JEROME
organise
UN
DINER
DANSANT
Samedi 5 Janvier à 21 heures
Dans la Salle VASBOURAGAN
de la Maison de la Culture
12 - 14, rue St-Bazile, 13001 Marseille
Animation assurée par le
Disc - Jockey MARC
Renseignements et réservations :
91.66..08.03 - 91.66.96.39 - 91.66.55.91

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն՝ Պր. Գամիլօ Գօլեթայի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոեանի, Տէր եւ Տիկին Յասակ Տէրտէրեանի եւ զաւակներուն, ընկերուհի՝ Ժիւլիա Կոթիէի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Անրի Մարխէթ եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կոնոեանի եւ զաւակներուն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց սիրելի կնոջ, մօր, քրոջ, տալոջ, մօրաքրոջ՝ Լուիզ Գոլեթաի (Ծնեալ Կոնոեան) մահուան առթիւ:

CABINET
TERZIYAN
Toutes Assurances Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41 +
présente ses meilleurs vœux pour l'année 1991
et souhaite une bonne fête de Noël
ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը
լաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը